

ศึกษาวิเคราะห์วัฒนธรรมการให้เซ็งพุทธในสังคมไทย

AN ANALYTICAL STUDY OF BUDDHIST

GIVING CULTURE IN THAI SOCIETY

พระครูพิสัยปริยัติกิจ (แก่น อคฺควณฺโณ)

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาพระพุทธศาสนา
บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พุทธศักราช ๒๕๕๓

ศึกษาวิเคราะห์วัฒนธรรมการให้เซ็งพุทธในสังคมไทย

พระครูพิสัยปริยัติกิจ (แก่น อดุลคุณ)

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาพระพุทธศาสนา
บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พุทธศักราช ๒๕๕๓

(ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย)

An analytical Study of Buddhism Giving Culture in Thai Society

PHAKHRUPHISAIPARIYATTIKIT
(KAN ARKKHAWANNO)

A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of
The Requirement for The Degree of
Master of Arts
(Buddhist Studies)

Graduate School
Mahachulalongkornrajavidyalaya University
Bangkok, Thailand

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย อนุมัติให้นับ
วิทยานิพนธ์ฉบับนี้ เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาพระพุทธศาสนา

(พระสุธีธรรมานุวัตร)

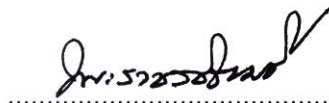
คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

คณะกรรมการตรวจสอบวิทยานิพนธ์

ประธานกรรมการ

(พระมหาสุทิตย์ อากาศโร)

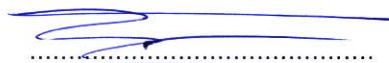
กรรมการ

(พระราชวชิรเมธี)

กรรมการ

(ศ.ดร.กาญจนา เจริญชัย)

กรรมการ

(รศ.บุญเรือง อินทวันต์)

กรรมการ

(ผศ.อานนท์ เมธีวรฉัตร)

คณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์

พระราชวชิรเมธี, ดร.

ประธานกรรมการ

ศ.ดร.กาญจนา เจริญชัย

กรรมการ

ผศ.อานนท์ เมธีวรฉัตร

กรรมการ

ชื่อวิทยานิพนธ์ : ศึกษาวิเคราะห์วัฒนธรรมการให้เชิงพุทธในสังคมไทย

ผู้วิจัย : พระครูพิสัยปริยัติกิจ (แก่น อคฺควณฺโณ)

ปริญญา : พุทธศาสตรมหาบัณฑิต (พระพุทธศาสนา)

คณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์

: พระราชวชิรเมธี ป.ธ. ๙, พธ.บ., กศ.ม., กศ.ด.

: ศ.ดร. กาญจนา เกรียงชัย อ.บ., M.A., Ph.D.

: ผศ. อานนท์ เมธีวรรณทร ป.ธ. ๖, พธ.บ., ศษ.บ., กศ.ม.

วันที่สำเร็จการศึกษา : ๑๕ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๔

บทคัดย่อ

วิทยานิพนธ์นี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาวัฒนธรรมการให้เชิงพุทธในสังคมไทย มีวัตถุประสงค์ ๓ ประการ คือ ๑) เพื่อศึกษาแนวคิดรูปแบบและลักษณะของการให้เชิงพุทธ ๒) เพื่อศึกษาการให้เชิงพุทธ ในสังคมไทย ๓) เพื่อวิเคราะห์วัฒนธรรมการให้เชิงพุทธในสังคมไทย การศึกษาครั้งนี้เป็นการศึกษาเชิงคุณภาพ ซึ่งเน้นวิจัยทางเอกสารคือพระสูตรต้นตปิฎก

การวิจัยพบว่า การให้ จัดเป็นพื้นฐานสำคัญที่จะรองรับการทำความดีอื่น ๆ ที่จะตามมา เช่น พระสัมมาสัมพุทธเจ้าในครั้งยัง ทรงสร้างบารมีนั้น พระองค์ได้ทรงอาศัยการบำเพ็ญทานบารมีเป็นจุดเริ่มต้นของการบำเพ็ญบารมีขั้นสูง และในที่สุดพระองค์ก็ทรงบรรลุความสำเร็จขั้นสูงสุดในชีวิต รูปแบบของการให้มีหลักอยู่ ๓ ประการ ๑) เขตสมบัติ บุญเขตถึงพร้อม ๒) ไทยธรรมสมบัติ ไทยธรรมถึงพร้อม ๓) จิตตสมบัติ เจตนาถึงพร้อม ลักษณะของการให้ ก็จัดเป็นองค์ประกอบที่สำคัญประการหนึ่งในหลักของการให้มีเจตนาบริสุทธิ์หรือไม่ เพราะบุคคลแม้จะให้ทานด้วยวัตถุมากมาย และมีราคาแพงแค่ไหนก็ตาม ทานนั้นไม่จัดว่าให้ผลมากกว่าทานที่ผู้ให้มีจิตประกอบด้วยเมตตา

พระพุทธศาสนานั้นมีความสัมพันธ์กับสังคมไทย และมีคุณค่าทางด้านสังคมไทยเป็นพื้นฐานการหยั่งรากของการให้ของชาวพุทธในทางพระพุทธศาสนาผู้จิตใฝ่คน ทำให้คนในสังคมมีความอ่อนน้อมเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ต่อกันเห็นอกเห็นใจกัน และการให้ในสังคมไทยนั้นยัง สะท้อนให้เห็นอิทธิพลของพระพุทธศาสนาที่มีต่อสังคมไทย นอกจากนี้พระพุทธศาสนายังมีความสำคัญต่อบุคคล และสังคมส่วนรวม แม้วรรณกรรมทางพระพุทธศาสนาเองก็ สะท้อนให้เห็นภาพของ

สังคมไทยในแต่ละยุคสมัยตลอดจนถึงขั้นนี้ๆ จนกลายเป็นเอกลักษณ์ของคนไทยและยึดปฏิบัติมาจนปัจจุบันนี้

ชาวพุทธในสังคมไทยปัจจุบัน ยังมีความเข้าใจเรื่องการให้ทานในพระพุทธศาสนา คลาดเคลื่อนอยู่เป็นจำนวนมาก เพราะคนส่วนใหญ่มักเข้าใจว่า การให้ทานนั้นเป็นเพียงการถวายของสิ่งใดสิ่งหนึ่งแก่พระสงฆ์ หรือให้ของสิ่งใดสิ่งหนึ่งแก่คนอื่น และชอบถวายทานโดยการเจาะจงบุคคลเป็นส่วนใหญ่ ซึ่งถือว่าเป็นการให้ที่ไม่ถูกต้องตามหลัก คำสอนทางพระพุทธศาสนา ในทางพระพุทธศาสนานั้น การให้ทานที่ ประเสริฐและ ควรยกย่อง คือ การให้เพื่อประโยชน์ แก่บุคคลแก่ส่วนรวม เพราะถือว่าเป็นธรรมขั้นแรกที่ต้องบำเพ็ญ ดังเช่น พระโพธิสัตว์ทั้งหลายผู้ที่ปรารถนาพระสัมโพธิญาณ ก็ต้องอาศัยการบำเพ็ญทานบารมีเป็นขั้นต้น ก่อนจะบำเพ็ญบารมีขั้นสูงต่อไป ดังนั้น ถ้าชาวพุทธในสังคม ไทยได้ศึกษาเรื่องการให้ทานในพระไตรปิฎก และทำความเข้าใจให้ถูกต้องในเรื่องของการให้ทานตามหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนา ก็จะทำให้ชาวพุทธนั้นเข้าใจเรื่องการให้ทาน เห็นความสำคัญของการบำเพ็ญทานบารมี ซึ่งถือว่าเป็นการกำจัดกิเลสคือความตระหนี่ และความโลภภายในจิตใจของตนให้หมดไปเป็นบันไดขั้นแรกที่จะนำตนไปสู่การบำเพ็ญทานขั้นสูงสุดได้ในที่สุด

Thesis Title : An Analytical Study Of Buddhist Giving Culture Performed in Thai Society

Researcher : Phrakhruphisaipariyattikit (Kan Aggavaဏိဏိ)

Degree : Master of Arts (Buddhist Studies)

Thesis Supervisory Committee

: Prarajvajiramedhi Pali IX., B.A., M.A., Ph.D.

: Prof. Dr. Kanchana Ngourungsi B.A., M.A., Ph.D.

: Assist. Anond Metheevarachatra Pali.VI, B.A,B.Ed, M.Ed.

Date of Graduation : 15 February 2011

Abstract

This thesis focusing on Buddhist Giving Culture performed in Thai society, had three objectives: 1) to study the concept, patterns and characteristics of Buddhist giving culture; 2) to study Buddhist giving performed in Thai society and 3) to make analysis on Buddhist giving culture performed in Thai society. The study as well was carried out by applying qualitative documentary research. The Sutta (Discourse) was used as primary source of data gathering.

The study results revealed that Giving was considered as an important foundation of all virtues performance. The sample extracted from the study showed that the Buddha also concentrated on giving as the first perfection to be committed to achieve enlightenment. There were three patterns of Giving studied; 1) Khetta-sampatti – excellence of the field of merit; 2) Deyyadhamma-sampatti – excellence of the gift; 3) Citta-sampatti – excellence of motive. Concerning the characteristic of Giving, volition was considered as the main component. Pure volition with compassion was explained as the better one, when comparing with giving with expensive and great amount of materials.

Buddhism had strong relationship with Thai society. It also formed Thai society to be a giving one that led to being a society of generosity and sympathy practiced among Thai people. Also, Buddhism had strong influence towards Thai

society both on individual and public concern. Giving culture existed in Buddhist literature had reflected the circumstances of each period in Thai society and it had become one practical culture accepted by Thai people up to the present time.

That there was a lot of misconception and misunderstanding about giving by many Thai people. They assumed that giving was only conferring something to Buddhist monks or giving something to some special persons. This concept was not correct according to Buddhism. The true and acceptable giving then involved utilizing giving, in other word, giving without having any particular purpose. The study from the Sutta also showed that even a Buddha-to-be started practice with giving to achieve Nibbana. It was then recommended that there should be correct understanding informed and practiced by Thai people so that they could acquire the ultimate goal in life that was the peaceful happiness.

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้ สำเร็จลงได้ด้วยดีเพราะความเมตตาอนุเคราะห์จากหลายๆ ฝ่ายด้วยกัน กล่าวคืออาจารย์ปรึกษาวิทยานิพนธ์ พระศรีวิจิตรภรณ์ ดร. ป.ธ.๙, ศ.ดร. กาญจนา เถาวัณษา และ ผศ. อานนท์ เมธีวรฉัตร ป.ธ.๖ ที่ให้การชี้แนะแนวทางการศึกษาและคอยให้กำลังใจพร้อมทั้งให้ความช่วยเหลือแนะนำพร้อมตรวจแก้วิทยานิพนธ์ด้วยดีมาตลอดและอาจารย์ที่วิทยาลัยสงฆ์นครสวรรค์ทุกท่าน ที่ให้ความอนุเคราะห์ช่วยเหลือในการทำวิทยานิพนธ์เป็นอย่างดี ซึ่งท่านเหล่านี้ถือว่ามีอุปการคุณเป็นอย่างยิ่งจึงขอขอบพระคุณ ณ โอกาสนี้

ขอขอบคุณเจ้าหน้าที่บรรณารักษ์ห้องสมุดวิทยาลัยสงฆ์นครสวรรค์ที่คอยให้ความอนุเคราะห์ช่วยเหลือในเรื่องการให้ยืมหนังสือและเอกสารต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ พร้อมทั้งคณะเจ้าหน้าที่บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์นครสวรรค์ทุกท่าน ที่ได้ให้ความช่วยเหลือทุกครั้งที่ดีต่อมาและให้ความช่วยเหลือเป็นอย่างดี

ผู้วิจัยขอกราบขอบพระคุณพระมหาธนสิทธิ์ สิทธิญาโณ ป.ธ.๙ ผู้ซึ่งให้ความช่วยเหลืออนุเคราะห์โครงสร้างวิทยานิพนธ์เป็นครั้งแรกและเป็นผู้จุดประกายแนวคิดเรื่องการทำวิจัยในเรื่องนี้พร้อมทั้งให้คำแนะนำด้วยดีเสมอมา

กราบขอบพระคุณพระราชาพุดมีเมธี เจ้าอาวาสวัดมงคลทับคล้อ อ.ทับคล้อ จ.พิจิตร ผู้เปิดโอกาสทางการศึกษาให้แก่ผู้วิจัยคอยให้กำลังใจสนับสนุนในการศึกษามาโดยตลอด และเป็นแบบอย่างในด้านการประพฤติปฏิบัติและการศึกษาแก่ผู้วิจัยเสมอมา

ขอขอบคุณเพื่อนร่วมรุ่นสาขาวิชาเอกพระพุทธศาสนาทุกท่านและอีกหลายท่านที่ไม่ได้กล่าวชื่อ ในที่นี้ผู้วิจัยซาบซึ้งในความเมตตากรุณาของท่านเหล่านั้นจึงขอกราบขอบพระคุณและพระเถรานุเถระรวมถึงเพื่อนพี่น้องๆ ผู้คอยให้กำลังใจด้วยดีเสมอมาขออนุโมทนาไว้ ณ โอกาสนี้ด้วย

ขอสิ่งที่เป็นประโยชน์ของวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ ผู้วิจัยขอถวายสักการะแด่พระรัตนตรัย พร้อมทั้งอุปัชฌาย์อาจารย์และบิดามารดาคือพ่อม้อย – แม่เนาค พุ่มพิก ผู้เป็นบุพพการีชนของผู้วิจัยตลอดจนท่านผู้มีพระคุณทุกท่าน

พระครูพิสัยปริยัติกิจ

๑๕ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๔

สารบัญ

เรื่อง	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย	ก
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	ค
กิตติกรรมประกาศ	จ
สารบัญ	ฉ
คำอธิบายการใช้อักษรย่อคัมภีร์และเลขหน้า	ณ
บทที่ ๑ บทนำ	๑
๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	๑
๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย	๓
๑.๓ ขอบเขตของการวิจัย	๓
๑.๔ คำจำกัดความของศัพท์ที่ใช้ในการวิจัย	๔
๑.๕ ทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	๕
๑.๖ วิธีดำเนินการวิจัย	๘
๑.๗ ประโยชน์ที่ได้รับ	๘
บทที่ ๒ แนวคิดรูปแบบและลักษณะการให้เชิงพุทธ	๙
๒.๑ รูปแบบแนวคิดการให้	๑๑
๒.๑.๑ ความหมายของคำว่าให้	๒๑
๒.๑.๒ รูปแบบของการให้	๒๕
๒.๑.๓ ลักษณะของการให้	๒๖
๒.๑.๔ องค์ประกอบของการให้	๓๒
๒.๑.๕ แรงจูงใจในการให้	๓๘
๒.๑.๖ ผลกระทบของการให้	๔๖
๒.๑.๗ ประโยชน์หรืออานิสงส์ของการให้	๕๐
๒.๒ ลักษณะการให้ที่ปรากฏในพระไตรปิฎก	๕๗
๒.๒.๑ การบำเพ็ญทานบารมีของพระโพธิสัตว์	๖๑

๒.๒.๒	ขั้นตอนการบำเพ็ญทานบารมีของพระโพธิสัตว์	๗๐
๒.๒.๓	เป้าหมายการบำเพ็ญทานบารมีของพระโพธิสัตว์	๗๒
๒.๒.๔	ลักษณะของท่าน (การให้) ในไตรสิกขา	๗๖
๒.๒.๕	ประเภทของการให้ตามทัศนะของพุทธศาสนา	๘๘
๒.๒.๖	สรุปการให้ (ทาน) ทางพุทธศาสนา	๙๐
๒.๓	แนวคิดลักษณะการให้ที่ปรากฏในวรรณกรรมทางพระพุทธศาสนา	๙๙
๒.๓.๑	แนวคิดการให้ที่ปรากฏในคัมภีร์ธรรมบท	๑๐๓
๒.๓.๒	แนวคิดการให้ที่ปรากฏในคัมภีร์มงคลสูตร	๑๐๕
๒.๓.๓	แนวคิดการให้ที่ปรากฏในคัมภีร์วิสุทฺธิมรรค	๑๑๑
๒.๓.๔	แนวคิดการให้ที่ปรากฏในคัมภีร์อรรถกถา ฎีกา อฎุฎีกา และอื่นๆ	๑๑๒
๒.๓.๕	แนวคิดการให้ที่ปรากฏในคัมภีร์เวสสันดรชาดก	๑๑๙
๒.๓.๖	แนวคิดการให้ที่ปรากฏในคัมภีร์อื่นๆ	๑๒๔
๒.๓.๗	สรุปแนวคิดการให้ในคัมภีร์ทางพุทธศาสนา	๑๒๘

บทที่ ๓ การให้เชิงพุทธในสังคมไทย ๑๓๑

๓.๑	วรรณกรรมที่มีอิทธิพลต่อการให้ของสังคมไทย	๑๓๔
๓.๑.๑	วรรณกรรมเรื่องเวสสันดรชาดก	๑๓๙
๓.๑.๒	วรรณกรรมเรื่องไตรภูมิพระร่วง	๑๔๘
๓.๑.๓	วรรณกรรมเรื่องมาลัยคำหลวง	๑๕๔
๓.๑.๔	วรรณกรรมในนิทานธรรมบท	๑๖๓
๓.๑.๕	วรรณกรรมในนิทานมงคลสูตร	๑๗๒
๓.๑.๖	วรรณกรรมนิทานพื้นบ้านต่างๆ	๑๘๐
๓.๒	ประเภทของการให้ตามประเพณีในภูมิภาคต่างๆ	๑๘๖
๓.๒.๑	ประเพณีการให้ของภาคเหนือ	๑๘๗
๓.๒.๒	ประเพณีการให้ของภาคตะวันออกเฉียงเหนือ	๑๘๙
๓.๒.๓	ประเพณีการให้ของภาคกลาง	๑๙๓
๓.๒.๔	ประเพณีการให้ของภาคใต้	๑๙๗

บทที่ ๔ วิเคราะห์วัฒนธรรมการให้เชิงพุทธในสังคมไทย	๒๐๐
๔.๑ การให้วัตถุทานเชิงพุทธในสังคมไทย	๒๐๓
๔.๒ การให้ธรรมทานเชิงพุทธในสังคมไทย	๒๐๕
๔.๓ การให้อภัยทานเชิงพุทธในสังคมไทย	๒๐๙
๔.๔ สรุปผลวัฒนธรรมการให้เชิงพุทธในสังคมไทย	๒๑๙
บทที่ ๕ บทสรุปและข้อเสนอแนะ	๒๒๑
๕.๑ บทสรุป	๒๒๑
๕.๑.๑ แนวคิดรูปแบบและลักษณะการให้เชิงพุทธ	๒๒๑
๕.๑.๒ การให้เชิงพุทธในสังคมไทย	๒๒๒
๕.๑.๓ วัฒนธรรมการให้เชิงพุทธในสังคมไทย	๒๒๓
๕.๒ ข้อเสนอแนะ	๒๒๔
บรรณานุกรม	๒๒๖
ประวัติผู้วิจัย	๒๓๖

อธิบายสัญลักษณ์และคำย่อ

การอ้างอิงในเอกสารปฐมภูมิตามพระไตรปิฎกภาษาบาลีและภาษาไทย ฉบับมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ตามระบบอ้างอิง เล่ม/ชื่อ/หน้า หลังคำย่อชื่อคัมภีร์ ดังตัวอย่างเช่น ที.ม. (บาลี) ๑๐/๑๖/๑๐ หมายถึง ทีฆนิกาย มหาวรรค ภาษาบาลี เล่มที่ ๑๐ ชื่อ ๑๖ หน้า ๑๐, ที.ม. (ไทย) ๑๐/๑๖/๑๐ หมายถึง ทีฆนิกาย มหาวรรค ภาษาไทย เล่มที่ ๑๐ ชื่อ ๑๖ หน้า ๑๐ เป็นต้น

พระวินัยปิฎก

วิ.ม.	(ไทย)	=	วินัยปิฎก	มหาวรรค	(ภาษาไทย)
วิ.จ.	(ไทย)	=	วินัยปิฎก	จุฬวรรค	(ภาษาไทย)

พระสุตตันตปิฎก

ที.ม.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	ทีฆนิกาย	มหาวรรค	(ภาษาไทย)
ที.ปา.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	ทีฆนิกาย	ปาฎิกวรรค	(ภาษาไทย)
ม.ม.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	มัชฌิมนิกาย	มูลปัณณาสก์	(ภาษาไทย)
ม.ม.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	มัชฌิมนิกาย	มัชฌิมปัณณาสก์	(ภาษาไทย)
สั.ส.	(บาลี)	=	สุตตันตปิฎก	สังยุตตนิกาย	สคาถวรรค	(ภาษาบาลี)
สั.ส.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	สังยุตตนิกาย	สคาถวรรค	(ภาษาไทย)
อ.ง.เอกก.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	อังคุตตรนิกาย	เอกกนิบาต	(ภาษาไทย)
อ.ง.ทุก.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	อังคุตตรนิกาย	ทุกนิบาต	(ภาษาไทย)
อ.ง.จตุกก.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	อังคุตตรนิกาย	จตุกกนิบาต	(ภาษาไทย)
อ.ง.สตุกก.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	อังคุตตรนิกาย	สตุกกนิบาต	(ภาษาไทย)
อ.ง.อัฐก.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	อังคุตตรนิกาย	อัฐกนิบาต	(ภาษาไทย)
อ.ง.ทสก.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	อังคุตตรนิกาย	ทสกนิบาต	(ภาษาไทย)

พระอภิธรรมปิฎก

อภ.วิ.	(ไทย)	=	อภิธรรมปิฎก	วิภังค์	(ภาษาไทย)
--------	-------	---	-------------	---------	-----------

บทที่ ๑

บทนำ

๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

มนุษย์เป็นสัตว์สังคม ชอบการอยู่รวมกันเป็นกลุ่มด้วยเหตุผล เพื่อความปลอดภัย จากการถูกเบียดเบียนโดยภัยอันตรายต่างๆ หากมองในแง่ที่ดูเหมือนการอยู่รวมกันเป็นกลุ่มก่อน ของสังคมมนุษย์จะมีผลแต่ในด้านบวกโดยส่วนเดียว แต่ในความเป็นจริง การอยู่รวมกันของ มนุษย์มีรายละเอียดมากกว่านั้น มนุษย์มีแรงขับดันภายในจิตใจที่แสดงออกมาเป็นความอยากได้ ความไม่พอใจ และความลุ่มหลงเมื่อมีสิ่งเร้า และสิ่งนี้ก็พร้อมที่จะก่อให้เกิดการเบียดเบียนกันขึ้น ซึ่งกลายเป็นปัญหาที่สร้างความอ่อนแอภายในกลุ่มของสังคมมนุษย์นั่นเอง ด้วยเหตุนี้สังคม มนุษย์จึงเรียกร้องกฎระเบียบ (ศีล) เพื่อช่วยควบคุมพฤติกรรมของมนุษย์ในสังคมให้อยู่ใน ขอบเขตที่เหมาะสมที่จะไม่สร้างความเดือดร้อนแก่ผู้อื่น แต่การไม่เบียดเบียนกันอย่างเดียวยังไม่ อำนวยประโยชน์แก่การอยู่รวมกันได้เต็มที่ เพราะในสังคมมนุษย์ การเบียดเบียนกันไม่ใช่ ปัญหาเดียวที่ต้องแก้ไข การมุ่งที่จะเอาตัวรอดเฉพาะตัวโดยไม่ใส่ใจกับความทุกข์ของคนอื่นซึ่ง เป็นสมาชิกของสังคมก็เป็นปัญหาเช่นเดียวกัน ดังนั้น สังคมมนุษย์จึงเรียกร้องการพึ่งพาอาศัยกัน และกันก่อให้เกิดการช่วยเหลือแบ่งปันด้วยเห็นว่า การให้เป็นสิ่งที่ดีควรกระทำ การที่มนุษย์มีการ ช่วยเหลือกันนี้ชี้ให้เห็นว่า แม้ว่ามนุษย์จะมีธรรมชาติภายในจิตใจที่เป็นด้านลบ แต่ใน ขณะเดียวกันมนุษย์ก็มีธรรมชาติด้านบวกเป็นคุณสมบัติภายในจิตใจด้วย และด้วยคุณสมบัติ ดังกล่าวทำให้มนุษย์เกิดความรู้สึกเมตตา สงสาร และช่วยเหลือ เมื่อเห็นคนอื่นได้รับความ เดือดร้อน หรือแม้ในภาวะปกติมนุษย์ก็ยังมีจิตสำนึกในทางเอื้อเพื่อเผื่อแผ่ แบ่งปัน การให้ความ ช่วยเหลือ และการแบ่งปันน้ำใจไมตรีต่อกันนี้ได้ช่วยให้สังคมมนุษย์อยู่กันอย่างมีความเข้มแข็ง มากขึ้น ในแง่ดังกล่าวนี้วัฒนธรรมการให้ การช่วยเหลือและการเอื้อเพื่อเกื้อกูลกันในสังคมมนุษย์ จึงไม่ได้เกิดจากอิทธิพลคำสอนของศาสนาใดศาสนาหนึ่งโดยเฉพาะ แต่ทุกศาสนาจะมีหลักคำ สอนว่าด้วยการเสียสละแบ่งปัน ดังนั้นการที่เกิดจากธรรมชาติด้านบวกภายในจิตใจมนุษย์จึง

ไม่ได้เน้นคุณค่าทางด้านจิตใจเหมือนกับกรให้ที่เกิดจากอิทธิพลของศาสนา^๑ คือ ศาสนาทุกศาสนาสอนให้เชื่อว่าการให้เป็นความดีและมีผลเป็นความสุขแก่ผู้ให้ทั้งโลกนี้และโลกหน้า^๒

สังคมไทยเป็นสังคมชาวพุทธซึ่งคนส่วนใหญ่นับถือพระพุทธศาสนา^๓ แม้จะเป็นสังคมที่ประกอบด้วยกลุ่มคนที่หลากหลายทั้งเชื้อชาติ ศาสนาและวัฒนธรรมของแต่ละท้องถิ่น แต่ความมีน้ำใจ ไม่ตรี ช่วยเหลือ แบ่งปันก็เป็นลักษณะร่วมของคนในสังคม ทำให้สังคมไทยเป็นสังคมที่มีวัฒนธรรมการให้ตามคำสอนพุทธศาสนาในอดีตจนถึงสังคมไทยปัจจุบัน เมื่อสังคมได้รับทราบข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับความทุกข์ของคนในสังคมที่เกิดจากภัยธรรมชาติ ความยากจน หรือความเจ็บป่วยด้วยโรคร้ายจากสื่อต่างๆ ภาพที่จะเห็นตามมาก็คือ คนในสังคมทุกเชื้อชาติ ศาสนา ขวบนววยที่จะให้ความช่วยเหลือตามกำลังความสามารถ ประเด็นที่น่าจะศึกษาอย่างยิ่งก็คือการศึกษาถึง การให้เชิงพุทธแตกต่างจากการให้ในวัฒนธรรมศาสนาอื่นๆ อย่างไร อีกประการหนึ่ง ในสภาพสังคมปัจจุบัน ปัญหาเศรษฐกิจทำให้คนในสังคมต่างได้รับผลกระทบสภาพที่ทุกคนต่างดิ้นรนเพื่อเอาตัวรอด มุ่งประโยชน์ของตัวเองเป็นที่ตั้ง คนที่ฉลาดประกอบการในเชิงธุรกิจย่อมสามารถที่จะเอาตัวรอดได้ แต่คนที่กำลังความสามารถน้อยกว่าคงไม่อาจคาดหวังจะได้รับการช่วยเหลือ เพราะในสภาพการณ์เช่นนี้ การเอื้อเพื่อแบ่งปันจะเกิดขึ้นได้น้อยมาก จิตสำนึกแห่งความเอื้อเพื่อแบ่งปันด้วยความรักในเพื่อนมนุษย์ร่วมสังคมคงเกิดขึ้นได้ยาก ดังนั้นการศึกษาวัฒนธรรมการให้เชิงพุทธเพื่อการเข้ามามีบทบาทในการค้าจุนสังคม จึงเป็นประเด็นที่น่าศึกษาอย่างยิ่ง

ดังที่กล่าวมาแล้วในเบื้องต้น ทุกศาสนามีหลักคำสอนว่าด้วยการให้อย่างไรก็ตาม วัฒนธรรมการให้ในสังคมไทยน่าจะมีความแตกต่างกันในรายละเอียด เนื่องจากคำสอนทางพระพุทธศาสนาที่เกี่ยวกับเรื่องทานหรือการให้นั้นมีลักษณะที่แตกต่างไปจากการให้ในวัฒนธรรมอื่น ดังจะเห็นได้จากการที่พระพุทธศาสนาสอนให้มองคนอื่นว่าเป็นเพื่อนร่วมทุกข์ เกิด แก่ เจ็บ ตาย เช่นเดียวกัน จึงสอนให้บุคคลพร้อมที่จะให้แก่ผู้อื่นในลักษณะ ๓ ประการ คือ การให้วัตถุ การให้ธรรม และการให้ภัยนอกจากนี้ที่สำคัญก็คือการให้เชิงพุทธเป็นการให้เพื่อลดละความเห็นแก่ตัว เพื่อพัฒนาหรือขัดเกลาตัวเองให้ก้าวหน้าด้านจิตและปัญญาไปสู่เป้าหมายสูงสุดทางศาสนา เมื่อพิจารณาในแง่นี้ การให้จึงไม่ใช่เป้าหมายแต่เป็นพื้นฐานของการปฏิบัติตนให้ประณีต

^๑ พัน ดอกบัว, ศาสนาเปรียบเทียบ, (กรุงเทพมหานคร : ไสภณการพิมพ์, ๒๕๓๙), หน้า ๗-๘.

^๒ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๓.

^๓ ประเวศ วะสี, พุทธธรรมกับสังคม, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์หมอชาวบ้าน, ม.ป.ป.), หน้า ๔.

สามารถเข้าใจตนเองและผู้อื่น แม้อาจจะยังไม่ถึงขั้นที่มุ่งประโยชน์แก่ผู้อื่นอย่างเต็มที่ อย่างที่เรียกกันว่ายอมอดเพื่อให้ผู้อื่นอิ่ม พร้อมสละได้ทั้งวัตถุธรรมและนามธรรมคือ ให้อภัย และให้อภัย ซึ่งทั้งหมดนั้นตั้งอยู่บนพื้นฐานของการมองเห็นผู้อื่นในฐานะเป็นเพื่อนร่วมโลก ร่วมเกิด แก่ เจ็บ ตาย ตามแนวพุทธซึ่งถือว่าการสมควรที่จะช่วยเหลือเกื้อกูลกันและกันตามกำลังความสามารถ

ตัวอย่างการให้ตามแนวพุทธ มีหลายกรณีที่เกิดขึ้นในสังคมไทย เช่น การทำบุญตักบาตรพระ ที่เกิดจากความเห็นว่า การถวายอาหาร หรือสิ่งของเครื่องใช้แก่พระสงฆ์เป็นการทำบุญอย่างหนึ่งที่ทำให้เกิดความสุขใจ ดังนั้นการให้เชิงพุทธจึงมีเรื่องศรัทธาและปัญญาเข้ามาเกี่ยวข้องด้วย เช่น เชื่อว่าการให้จะทำให้เกิดเป็นคนมั่งคั่งสมบูรณ์ คือ การให้ด้วยมุ่งผลแห่งการให้ว่าจะก่อให้เกิดประโยชน์สุขแก่ตนเองทั้งในชาตินี้และชาติหน้าด้วย หรือเห็นว่า เราจะพลัดพรากจากวัตถุสิ่งของเหล่านี้ไปในวันใดวันหนึ่ง จึงยินดีที่จะสละเพื่อให้เป็นประโยชน์แก่คนอื่น โดยปราศจากความหวงแหน หรือการทำสังฆทานเพื่อสะเดาะเคราะห์อย่างที่ว่าชาวพุทธจำนวนไม่น้อยนิยมทำกัน ในกรณีเหล่านี้ อาจดูเหมือนศรัทธาความเชื่อจะเป็นตัวทำให้เกิดการให้ แต่ในที่สุด เมื่อจิตถูกบ่มเพาะฝึกฝนด้วยการให้เป็นพื้นฐานเบื้องต้นแล้วจะมีส่วนช่วยในการพัฒนาปัญญาต่อไปด้วย จุดเด่นของวัฒนธรรมการให้ของพระพุทธศาสนาคือ การเชื่อว่าการให้ นอกจากจะเป็นการสะเดาะเคราะห์ เพื่อนมนุษย์แล้วยังเป็นการบำเพ็ญบารมีเพื่อพัฒนาจิตและปัญญาให้สูงขึ้น

๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย

- ๑.๒.๑ เพื่อศึกษาแนวคิดรูปแบบและลักษณะของการให้เชิงพุทธ
- ๑.๒.๒ เพื่อศึกษาการให้เชิงพุทธในสังคมไทย
- ๑.๒.๓ เพื่อวิเคราะห์วัฒนธรรมการให้เชิงพุทธในสังคมไทย

๑.๓ ขอบเขตของการวิจัย

ในวิทยานิพนธ์นี้ ผู้วิจัยได้แบ่งขอบเขตการศึกษาออกเป็น ๒ แบบ คือ

- ๑.๓.๑ การศึกษาวิจัยแบบเนื้อหา

ศึกษาค้นคว้าหาคำสอนเกี่ยวกับการให้ทาน มีความหมายของการให้ทาน รูปแบบของการให้ทานในพระพุทธศาสนาแบ่งตามสิ่งของที่ให้ ลักษณะของการให้ องค์ประกอบของการให้ สาเหตุหรือแรงจูงใจ ผลกระทบของการให้ และประโยชน์หรืออานิสงส์ของการให้

และศึกษาค้นคว้าการบำเพ็ญทานบารมี ขั้นตอนการบำเพ็ญทานบารมี เป้าหมายการบำเพ็ญทานบารมี ลักษณะของทานการให้ในไตรสิกขาทางพระพุทธศาสนา ประเภทของการให้ตามทัศนะของพุทธศาสนา และแนวความคิดการให้ที่ปรากฏในคัมภีร์ธรรมบท มงคลสูตร วิสุทธิมรรค เวสสันดรชาดก สรุปแนวความคิดการให้ และวรรณกรรมเรื่องเวสสันดรชาดก ไตรภูมิพระร่วง มาลัย คำหลวง นิทานธรรมบท มงคลสูตร นิทานพื้นบ้านต่างๆ และประเภทของการให้ตามประเพณีในภูมิภาคต่างๆ และวิเคราะห์วัฒนธรรมการให้เชิงพุทธในสังคมไทย เช่น การให้วัตถุทาน ธรรมทาน อภัยทาน สรุปผลของการให้เชิงพุทธในสังคมไทย

๑.๓.๒ การศึกษาวิจัยแบบข้อมูล

ศึกษาค้นคว้าจากข้อมูลปฐมภูมิ (Primary Sources) คือแหล่งข้อมูลที่สำคัญอันเป็นหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนาโดยตรงได้แก่พระไตรปิฎก ตัวอย่างการให้ทานของบุคคลจากพระสุตตันตปิฎกเล่มที่ ๙ - ๓๓ จำนวน ๒๕ เล่ม ภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ฉลองสิริราชสมบัติ ๕๐ ปี พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ภูมิพลอดุลยเดชมหาราชพุทธศักราช ๒๕๓๙ และศึกษาค้นคว้าจากข้อมูลทุติยภูมิ (Secondary Sources) ได้แก่คัมภีร์ อรรถกถา, ฎีกา และปกรณ์ต่างๆ ตลอดจนงานเขียนของนักวิชาการทางพระพุทธศาสนาที่เกี่ยวข้องเรื่องการให้ทาน

๑.๔ คำจำกัดความของศัพท์ที่ใช้ในการวิจัย

วัฒนธรรม หมายถึง การประพฤติปฏิบัติที่ดั่งาม ซึ่งแฝงวิธีการฝึกฝนคุณธรรมจากกิจวัตรและกิจกรรมต่างๆ ในชีวิตประจำวัน ก่อให้เกิดเป็นอุปนิสัยอันงดงาม นุ่มนวล ตามแบบอริยประเพณีของคนในสังคมไทยโดยทั่วไป

การให้เชิงพุทธ หมายถึง การแบ่งปัน การเสียสละวัตถุ การให้ความรู้ การให้อภัย จนเป็นพฤติกรรมที่คุ้นเคย หล่อหลอมลงในวิถีชีวิตของคนในสังคมไทย

สังคมไทย หมายถึง การอยู่ของคนในขอบเขตประเทศไทย และมีวิถีชีวิต อันเป็นขนบธรรมเนียม วัฒนธรรม จารีตประเพณี อันดั่งามแบบไทยๆ

วัฒนธรรมการให้เชิงพุทธในสังคมไทย หมายถึง การประพฤติปฏิบัติที่ดั่งามอันเกิดจากการให้ทาน ในวิธีการดำเนินวิถีชีวิตตามแบบพุทธศาสนิกชนที่ดีในสังคมไทย

๑.๕ ทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ก. เอกสารที่เกี่ยวข้อง

สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก ได้เขียนหนังสือเรื่อง **วิธีสร้างบุญบารมี** ไว้ว่า วิธีสร้างบุญบารมีในพระพุทธศาสนามีอยู่ ๓ ขั้นตอนคือ การให้ทาน การถือศีล และการเจริญภาวนา ที่นิยมเรียกกันว่า ทาน ศีล ภาวนา ซึ่งการให้ทาน หรือการทำทานนั้นเป็นการสร้างบุญ สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าได้ตรัสเอาไว้ว่า แม้วัตถุทานจะบริสุทธิ์ดี เจตนาในการทำทานจะบริสุทธิ์ดี จะทำให้ทานนั้นมีผลมากหรือน้อย ย่อมขึ้นอยู่กับเนื่อ นานาบุญ การถวายสังฆทาน, ถวายวิหารทาน, ให้ธรรมทาน แม้จะมากถึง ๑๐๐ ครั้ง ก็ยังได้บุญ น้อยกว่าการให้อภัยทาน แม้จะให้แต่เพียงครั้งเดียวก็ตาม การให้อภัยทาน ก็คือการไม่ผูกโกรธ ไม่อาฆาตจองเวร ไม่พยาบาท คิดร้ายผู้อื่นแม้แต่ศัตรู ซึ่งได้บุญกุศลแรงและสูงมากในฝ่ายทาน เพราะเป็นการบำเพ็ญเพียรเพื่อละโทสกิเลส และเป็นการเจริญเมตตาพรหมวิหารธรรม อันเป็น พรหมวิหารข้อหนึ่งในพรหมวิหาร ๔ ให้เกิดขึ้น อย่างไรก็ตาม การให้อภัยทาน แม้จะมากเพียงใด แม้จะชนะการให้ทานอื่นๆ ทั้งหมด ผลบุญนั้นก็ยังอยู่ในระดับที่ต่ำกว่าฝ่ายศีล เพราะเป็นการ บำเพ็ญบารมีคนละชั้นต่างกัน^๔

พุทธทาสภิกขุ ได้เขียนหนังสือเรื่อง **การทำทาน** กล่าวถึงความจำเป็นและ ความสำคัญของวัฒนธรรมการให้ไว้ว่า การทำทานเป็นของที่โลกต้องการอย่างจำเป็นอย่างยิ่ง โลกได้เคยอาศัยการบำเพ็ญทานมานานแล้ว แม้พระพุทธศาสนาที่มีอายุยืนมาได้ถึงบัดนี้ก็อาศัย การบำเพ็ญทานเป็นส่วนใหญ่ และบัดนี้ มนุษย์ก็เริ่มขยายรูปของการบำเพ็ญทานให้โตขึ้น มีสมาคม สภาภาษา สันนิบาตชาติเป็นพยานข้อนี้ ยิ่งในสมัยต่อ ๆ ไป อันเป็นสมัยที่ วิทยาศาสตร์เจริญยิ่ง ๆ ขึ้น จนถึงกับแบ่งฐานะของคนให้สูงต่ำกว่ากันมาก ราวกะว่านรกและ สวรรค์ การบำเพ็ญทาน คือการที่มนุษย์ทั่วหน้ามีใจเผื่อแผ่แก่กันและกัน ยิ่งเป็นของที่โลก ต้องการมากขึ้น มิฉะนั้น จะกลายเป็นโลกอันน่าทุเรศอย่างที่สุด พระพุทธเจ้าท่านมองเห็นเป็น สิ่งจำเป็นที่จะต้องฝึกหัดให้ทุกคนในโลกมีใจเผื่อแผ่ จึงทรงบัญญัติทานขึ้นสำหรับเป็นบทเรียนให้ โลกฝึกฝนไปโดยไม่จำกัดเวลาและฐานะ เป็นของที่พวกเราควรฝึกไว้ให้ชำนาญ เพราะนอกจาก จะเป็นประโยชน์แก่ผู้อื่นและชาติศาสนาแล้ว ยังเป็นประโยชน์แก่ตัวผู้ทำเองด้วย^๕

^๔ สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก, **วิธีสร้างบุญบารมี**, กรุงเทพมหานคร : มปป., หน้า ๑๔ – ๑๘.

^๕ พุทธทาสภิกขุ, **การทำทาน**, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท พี.เอ.ลีฟวิ่ง จำกัด, ๒๕๔๐), หน้า ๑ – ๒.

พระสิริมังคลาจารย์ ได้รจนาหนังสือ มงคลตถปิณี ได้กล่าวถึงเหตุเกิดของท่าน หรือที่เรียกว่า ทานูปัตติ ว่า บุคคลบางคนในโลกนี้ ย่อมให้ข้าว น้ำ ผ้า ยาน ดอกไม้ ของหอม เครื่องลูบไล้ ที่นอน ที่พัก และสิ่งที่เป็นอุปกรณ์แก่ประทีป ให้เป็นทานแก่สมณะ หรือพราหมณ์ เขาย่อมมุ่งหวังในสิ่งที่ตนถวายเป็นเขาเห็นกษัตริย์ พราหมณ์ หรือคฤหบดีมหาศาล เป็นผู้เพียบพร้อม พรั่งพร้อม ได้รับการบำรุงบำเรอด้วยกามคุณห้าอยู่ เขาจึงคิดว่า ถ้าตายจากโลกนี้ไปแล้ว เราพึงเข้าถึงความเป็นสหายของกษัตริย์พราหมณ์ หรือคฤหบดีมหาศาล เขาตั้งจิตอธิษฐานจิต อบรมจิตนั้นไว้ จิตของเขานั้นโน้มไปในสิ่งที่เลว มิได้อบรมเพื่อคุณเบื้องสูง ย่อมเป็นไปเพื่อเกิดในที่นั้น และข้ออื่นอีก บุคคลบางคนในโลกนี้ย่อมถวายเป็นข้าว น้ำ ผ้า ยาน ดอกไม้ ของหอม เครื่องลูบไล้ที่นอน ที่พักและสิ่งที่เป็นอุปกรณ์ แก่ประทีปเป็นทานแก่สมณะ หรือพราหมณ์ เขาย่อมมุ่งหวังสิ่งที่ตนถวายเป็น เขาได้ยินว่า พวกเทพจาตุมหาราชิกา เทวดาชั้นดาวดึงส์ พวกเทพเหล่ายามา พวกเทพเหล่าดุสิต พวกเทพเหล่านิมมานรดี พวกเหล่าปรนิมมิตวสวัตตี และพวกเทพที่นับเนื่องในหมู่พรหม มีอายุยืน มีวรรณะมากด้วยความสุขดังนี้ เขาจึงคิดอย่างนี้ว่า ถ้าเราตายจากโลกนี้แล้ว ขอให้เราเข้าถึงความเป็นสหายของเหล่าเทพทั้งหลายเหล่านั้น เขาตั้งจิตอธิษฐาน อบรมจิตไว้ จิตของเขานั้นโน้มไปในสิ่งที่เลว มิได้อบรมเพื่อคุณเบื้องสูง ย่อมเป็นไปเพื่อเกิดในที่นั้น^๖

ข. งานวิจัยและวิทยานิพนธ์ที่เกี่ยวข้อง

พระมหาอานนท์ ชวนาภิภู (แสนแป้)^๗ ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง ทานในพระไตรปิฎก การบำเพ็ญทานบารมีของพระโพธิสัตว์ และศึกษาอิทธิพลแนวความคิดเรื่องทานที่มีต่อสังคมไทย ผลการวิจัยพบว่า ชาวพุทธไทยในปัจจุบัน ยังไม่เข้าใจเรื่องการให้ทานในพระพุทธศาสนา ส่วนมากมักเข้าใจว่า การให้ทานคือการถวายทานแก่พระสงฆ์และชอบถวายทานเจาะจงบุคคลเป็นส่วนมาก ซึ่งไม่ถูกต้องตามหลักพระพุทธศาสนา การให้ทานที่ควรยกย่องคือให้เพื่อประโยชน์ส่วนรวมเท่านั้น เพราะทานเป็นธรรมขั้นแรกที่ควรบำเพ็ญ เหมือนอย่างพระโพธิสัตว์ทั้งหลายผู้ที่ปรารถนาพระสัมโพธิญาณ ก็ต้องบำเพ็ญทานบารมีเป็นข้อแรกก่อน ต่อมาจึงบำเพ็ญบารมีข้ออื่นๆ

^๖ มหามกุฏราชวิทยาลัย, **มงคลตถปิณียา ทุติโย ภาค**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๐๘), หน้า ๖ – ๗.

^๗ พระมหาอานนท์ ชวนาภิภู (แสนแป้), “การศึกษาเรื่องทานในพระไตรปิฎกที่มีต่อสังคมไทย” **วิทยานิพนธ์ พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๘), บทคัดย่อ.

ต่อไป พุทธศาสนิกชนชาวไทยเมื่อได้ศึกษาเรื่องทานในพระไตรปิฎกแล้ว จะทำให้มีความเข้าใจถูกต้องในการให้ทานตามหลักพระพุทธศาสนา ทำให้คำสอนเรื่องทานซึมซาบอยู่ในจิตใจของพุทธศาสนิกชนชาวไทย เห็นได้จากนิสัยของคนไทย คือ มักทำบุญสุนทานเป็นประจำ และเป็นการกำจัดกิเลสคือความตระหนี่และความโลภภายในจิตใจให้หมดสิ้นไปอีกด้วย นับว่าเป็นผลมาจากการศึกษาเรื่องทานในพระไตรปิฎกนั่นเอง

พระมหาจรัญ การบรรจง ได้ศึกษาวิจัยเรื่องการถวายสังฆทานในทัศนะของชาวพุทธไทยแนวคิดเรื่องการให้เชิงพุทธ ผลการวิจัยพบว่า หลักคำสอนทางพระพุทธศาสนา มีความสำคัญในฐานะที่สามารถนำมาปฏิบัติให้เกิดประโยชน์ต่อผู้ปฏิบัติและสังคมได้ เพราะคำสอนทางพระพุทธศาสนาทั้งมวลมุ่งประโยชน์และความสุขของมนุษย์และสังคม หลักคำสอนเรื่องบุญกิริยาวัตถุเป็นหลักคำสอนสำคัญข้อหนึ่งของพระพุทธศาสนา มีจุดมุ่งหมายเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตและจิตวิญญาณเป็นสิ่งสำคัญ พระพุทธเจ้าทรงวางทานไว้เป็นหลักพื้นฐานเบื้องต้นแห่งการปฏิบัติ โดยวางศีลและภาวนาเป็นหลักปฏิบัติขั้นต่อมา ทานศีลและภาวนา ต่างมีความเกี่ยวข้องและส่งเสริมกันและกันอย่างกลมกลืน แต่ชาวพุทธในสังคมไทยนิยมทำบุญโดยเน้นหนักในเรื่องทานมากกว่าการรักษาศีลและเจริญภาวนา ซึ่งทั้งนี้อาจเป็นเพราะทานเป็นเบื้องต้นแห่งการทำดีทั้งปวง

พระมหาบุญทัน อานนุโท (พาหา) ได้ศึกษาวิจัยเรื่องเวสสันดรชาดก ศึกษาเฉพาะทานบารมี การบำเพ็ญทานบารมีของพระโพธิสัตว์ ผลการวิจัยพบว่า การให้ทานในบุญกิริยาวัตถุถือว่าการสั่งสมบารมี ใครก็ตามเมื่อกระทำความบุญด้วยการให้ทานอย่างถูกต้อง การกระทำนั้นเป็นการเพิ่มบารมีให้แก่ตนเอง เราชาวพุทธมีความเข้าใจตรงกันว่า การให้ทานเป็นการแสดงออกถึงความมีน้ำใจใฝ่บุญ มีความเมตตา รู้จักแสวงหาความสุขทั้งในปัจจุบันและอนาคต ดังพุทธภาษิตว่า “การสั่งสมบุญนำความสุขมาให้” เราจะเห็นการกระทำทานของพุทธศาสนิกชนโดยทั่วไปว่า มีการให้ทานด้วยสิ่งของต่างๆ เช่นเดียวกับการให้ทานของพระเวสสันดรหรือพระโพธิสัตว์ทั้งหลาย เป็นต้นว่า ให้ข้าว น้ำดื่ม ผ้า ยานพาหนะ ดอกไม้ ที่นอน ที่พักอาศัย

^๙ พระมหาจรัญ การบรรจง , “การถวายสังฆทานในทัศนะของชาวพุทธไทย ”, **วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๕), บทคัดย่อ.

^{๑๐} พระมหาบุญทัน อานนุโท (พาหา), “เวสสันดรชาดก ศึกษาเฉพาะทานบารมี การบำเพ็ญทานบารมีของพระโพธิสัตว์”, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๐), บทคัดย่อ.

การให้สิ่งเหล่านี้เป็นพฤติกรรมที่เราเห็นได้เป็นประจำในสังคมชาวพุทธ ความแตกต่างจะอยู่ที่เจตนาของผู้กระทำทานและระดับสิ่งของที่ให้ เจตนาของคนทั่วไปเห็นว่า การให้ทานจะต้องได้อะไรซักอย่างคืนมา เป็นต้นว่า คำสรรเสริญ ชื่อเสียงความอยากร่ำรวยเป็นเศรษฐี อยากรขึ้นสวรรค์ หรือวัตถุสิ่งของ แต่การให้ทานของพระเวสสันดรหรือของพระโพธิสัตว์ทั้งหลายจะไม่หวังสิ่งเหล่านี้ เพราะอุดมคติของพระองค์อยู่ที่สัมมาสัมโพธิญาณ นั่นคือการได้ตรัสรู้เป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ส่วนสิ่งของนั้นพระเวสสันดรจะสละทุกอย่างที่พระองค์มีอยู่ แม้บุตร และภรรยาก็ต้องสละให้แก่คนอื่น จึงได้นามว่า “โพธิสัตว์” ผู้บำเพ็ญตนเพื่อความเป็นพระพุทธเจ้า

๑.๖ วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Research) มีวิธีการดำเนินการวิจัย ดังนี้

๑.๖.๑ แหล่งข้อมูลชั้นปฐมภูมิ (Primary Sources) คือพระไตรปิฎกฉบับภาษาไทย จำนวน ๔๕ เล่ม คัมภีร์อรรถกถา ฎีกา อนุฎีกา และ ปกรณวิเสส

๑.๖.๒ แหล่งข้อมูลชั้นทุติยภูมิ (Secondary Sources) ได้แก่ ตำรา เอกสาร และงานวิจัย ที่ปรากฏในคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา อรรถกถา ฎีกา อนุฎีกา และอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง เช่น คัมภีร์ธรรมบท , คัมภีร์มงคลสูตร , คัมภีร์วิสุทธิมรรค, คัมภีร์เวสสันดรชาดก , วรรณกรรมเรื่องเวสสันดรชาดก , ไตรภูมิพระร่วง , มาลัยคำหลวง , นิทานธรรมบท , นิทานมงคลสูตร , นิทานพื้นบ้านต่าง ๆ ประเพณี การให้ ในภูมิภาคต่างๆ เช่น ประเพณีการให้ของภาคเหนือ , ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ, ภาคกลาง, และประเพณีการให้ภาคใต้

๑.๖.๓ เมื่อศึกษารวบรวมข้อมูลได้จากพระไตรปิฎกและ ปฐมภูมิ ทุติยภูมิ เามาประมวลวิเคราะห์และสังเคราะห์ แนวคิดรูปแบบและลักษณะของการให้ในทางพระพุทธศาสนา รวมทั้งวิเคราะห์และสังเคราะห์ให้เห็นวัฒนธรรมของการให้ของสังคมไทย ที่มี ๓ รูปแบบ คือ ให้วัตถุทาน, ให้ธรรมทาน, และให้อภัยทาน เรียบเรียง นำเสนองานวิจัยแยกเป็นรายบท

๑.๗ ประโยชน์ที่ได้รับ

- ๑.๗.๑ ทราบแนวคิด รูปแบบ และลักษณะของการให้เชิงพุทธ
- ๑.๗.๒ ทราบการให้เชิงพุทธในสังคมไทย ในภูมิภาคต่างๆ
- ๑.๗.๓ สามารถนำวัฒนธรรมการให้เชิงพุทธในสังคมไทยมาประยุกต์ใช้ในสังคมปัจจุบันได้อย่างถูกต้องและเหมาะสม เพื่อเป็นแนวทางของการศึกษาให้สืบต่อไป

บทที่ ๒

แนวคิดรูปแบบและลักษณะการให้เชิงพุทธ

ชีวิตมนุษย์เกิดมาพร้อมกับการให้^๑ เริ่มตั้งแต่มีบิดามารดาเป็นผู้ให้ชีวิต เป็นผู้เลี้ยงดู ให้เติบโตมา ให้ความรู้ ให้การศึกษาเล่าเรียน ให้สิ่งของมากมาย รวมทั้งให้ความรัก และการดูแล เอาใจใส่เป็นอย่างดี ในขณะที่ตัวบุตรเองก็เป็นผู้ที่ได้ให้กลับคืนไปเช่นกัน คือ เมื่อยังเล็กก็ให้ความเคารพเพื่อฟังบิดามารดา ครั้นเติบโตขึ้นมาก็ให้การเลี้ยงดูตอบแทน ซึ่งความสัมพันธ์ระหว่างกันด้วยการให้แบบนี้ แต่ละครนยังต้องมีส่วนร่วมกับผู้อื่นไปพร้อมๆ กัน เช่นการให้ระหว่างพี่กับน้อง ครูอาจารย์กับนักเรียน เพื่อนกับเพื่อน เจ้านายกับลูกน้อง เป็นต้น

สังคมมนุษย์ทุกยุคทุกสมัย ล้วนอาศัยการให้เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวน้ำใจคนในสังคม เอาไว้ด้วยกัน เพราะการให้ทำให้เกิดการแบ่งปัน ผู้คนจึงอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุขไม่ต้องเบียดเบียน เช่นฆ่าทำร้ายหรือจ้องทำลายซึ่งกันและกัน การให้จึงเป็นพื้นฐานสำคัญที่ทุกชีวิตจำเป็นต้องมี

การให้ ถือเป็นเรื่องจำเป็นของคนที่อยู่ร่วมกัน ต้องมีการช่วยเหลือกันด้วยการแบ่งทรัพย์สินของที่มีอยู่ให้แก่คนอื่นบ้าง ตามความจำเป็น เช่น ให้อาหารในเวลาเพื่อนมนุษย์มีความอดอยากหิวโหย ให้เสื้อผ้าเครื่องนุ่งห่มในเวลาเพื่อนมนุษย์มีความขาดแคลน เช่น ในฤดูหนาวให้ที่พักอาศัยเป็นครั้งคราวให้ยารักษาโรค หรือให้การช่วยเหลือพยาบาลในเวลาเพื่อนมนุษย์เจ็บไข้ไม่สบาย การให้สิ่งของที่ไม่มีโทษในเรื่องที่เป็นประโยชน์เช่นนี้ นับว่าเป็นความถูกต้องของการให้ เพราะในเวลาก่อนจะให้ก็มีใจดี ในขณะกำลังให้ก็มีใจเลื่อมใส ครั้นให้แล้วก็ใจแช่มชื่นเบิกบาน เป็นความบริบูรณ์แห่งเจตนา ตั้งแต่เริ่มต้นจนถึงสุดท้าย ผู้ใด แม้มิได้มีทรัพย์สินของจะแบ่งให้ แต่ก็สามารถจะให้เวลาและกำลังกายกำลังใจ ในการช่วยเหลือคนอื่นได้ และประการสุดท้ายที่สำคัญ การบอก การแนะนำชี้แจงให้มีปัญญา เครื่องอุทรรม ว่าการประพฤติอย่างนี้เป็นความดีมีคุณสรรเสริญ อย่างนี้ไม่ดีมีคนติเตียน สิ่งนี้มีโทษไม่เป็นไปเพื่อประโยชน์ สิ่งนี้ไม่มีโทษเป็นไปเพื่อประโยชน์สุข แนะนำให้เพื่อนมนุษย์ตั้งอยู่ในการประพฤติความดี อย่างนี้ก็จัดเป็นการให้ทานที่ประเสริฐ

^๑ ที.ปา.(ไทย) ๑๑/๓๐๕/๑๙๕.

การให้ทาน^๒ หรือ ทานมัย อันหมายถึง การให้ การสละหรือการเผื่อแผ่แบ่งปัน ไม่ว่าจะ เป็นเงินทองข้าวของเครื่องใช้หรือสิ่งอื่นใด และไม่ว่าจะให้แก่ใครก็ถือเป็นบุญทั้งสิ้น เพราะ การให้ทานเป็นการลดความเห็นแก่ตัว ความตระหนี่ถี่เหนียว และความคับแคบในจิตใจให้น้อยลง ทำให้เราไม่ยึดติดในวัตถุสิ่งของ อีกทั้งสิ่งที่เราบริจาคหรือให้ทานแก่ผู้อื่นก็จะช่วยบรรเทา ความเดือดร้อน และเป็นประโยชน์ต่อผู้รับและสังคมโดยรวม การให้ทานนี้อยู่ที่ไหนๆ ก็ทำได้ และไม่จำเป็นต้องมีเงิน เช่น การแบ่งของกินให้กับแม่บ้านที่ทำงานหรือยาม เป็นต้น ข้อสำคัญ สิ่งที่บริจาคหรือให้ทานแก่ผู้อื่นควรเป็นสิ่งยังใช้ได้ มิใช่เป็นการกำจัดของเหลือใช้ที่หมดอายุ หมดคุณภาพให้ผู้อื่น ผลการให้ทานดังกล่าวจะทำให้ผู้ปฏิบัติเกิดความปีติอิ่มเอิบใจ คำสอนใน พระพุทธศาสนากล่าวว่าการให้ (ทาน) หมายถึง การให้สิ่งของที่ให้ ตรงกับภาษาอังกฤษ ว่า alms : money, clothes and food that are given to poor people. หรือ Dāna ; to give, to deal out, giving, dealing out, alms giving.^๓ มาจากรากศัพท์บาลีว่า ทา ธาตุ มีความหมาย หลายนัย เป็นความดีที่เป็นสัมมาทิฏฐิเบื้องต้น (ความเห็นถูกหรือเข้าใจถูก) ของมนุษย์ทุกคน เพราะทั้งการให้ การแบ่งปัน หรือการสงเคราะห์ ล้วนเป็นคุณธรรมที่เกื้อกูลกันระหว่างชีวิตต่อ ชีวิต มีความรักต่อเพื่อนมนุษย์ บนพื้นฐานของการให้ “เป็นพื้นฐานความดี ที่จะช่วยพัฒนา คุณภาพชีวิตให้มีความเจริญก้าวหน้าต่อไป “ธรรมดว่า ชื่อว่าทานนี้ เป็นเหตุแห่งสุขทั้งหลาย เป็นมูลรากของสมบัติทั้งหลาย เป็นที่ตั้งแห่งโภคสมบัติทั้งหลาย” (ทานิ นาม สุขานิ นิตานิ, สมุปตฺตินิ มฺลฺ, โภคานิ ปตฺติฏฺฐานิ)^๔

การให้ ยังเป็นพื้นฐานสำคัญที่จะรองรับการทำความดีอื่นๆ ที่จะตามมา ดังเช่น พระสัมมาสัมพุทธเจ้าในครั้งยังสร้างบารมี กว่าพระองค์จะประสบความสำเร็จขั้นสูงสุดในชีวิตได้ อย่างนี้ พระองค์ก็อาศัยการทำทานเป็นจุดเริ่มต้นของการสั่งสมความดี และทานที่สั่งสมดีแล้ว ย่อมอำนวยผลอย่างไม่มีประมาณเหมือนกัน ดังที่พระองค์ตรัสไว้ในทานสูตร ว่า

“ภิกษุทั้งหลาย ถ้าว่า สัตว์ทั้งหลาย ฟังรู้ผลแห่งการจำแนกทานเหมือนอย่างเรา รู้ไซ้ สัตว์ทั้งหลายยังไม่ให้แล้วก็ไม่ฟังบริโภค อนึ่ง ความตระหนี่อันเป็นมลทิน จะไม่พึงครอบงำจิต

^๒ ที.ปา. (บาลี) ๑๑/๓๐๕/๑๙๕, ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๓๐๕/๒๖๙.

^๓ A.S.Hornby, Dictionary of Current English, (Great Britain : Antony Rowe Ltd, Chippenham, Wiltshire), p. ๓๐.

^๔ เสรี พงศ์พิศ, ศาสนาคริสต์, (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๓๑), หน้า ๑๗.

^๕ ม.ม.อ. (บาลี) ๒/๖๙/๖๘.

ของสัตว์เหล่านั้น สัตว์เหล่านั้นไม่เพียงแบ่งคำข้าวคำหลังจากคำข้าวไปแล้วก็จะไม่พึงบริโภค ถ้า
 ปฏิกาคห (ผู้รับทาน) ของสัตว์เหล่านั้นพึงมี ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย แต่เพราะสัตว์ทั้งหลาย ไม่รู้
 จำแนกทานเหมือนอย่างเรา รู้ ฉะนั้น สัตว์ทั้งหลายไม่ให้แล้วจึงบริโภค อนึ่ง ความตระหนี่ อันเป็น
 มลทินจึงยังครอบงำจิตของสัตว์เหล่านั้น"

การให้ เป็นการสร้างความดีที่ง่ายที่สุด แต่ส่งผลดีให้แก่ชีวิตของเราอย่างมากมาที่สุด
 จะพรรณนายังถ้าเป็นผู้ให้อย่างสม่ำเสมอแล้วจะยิ่งเห็นคุณค่าและรักการให้มากขึ้น ดังนั้น จึงควร
 ศึกษา เรื่องการให้ทานให้เข้าใจ โดยอาศัยคำสอนและวิธีการของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า มาเป็น
 ต้นแบบให้เราได้ประพฤติปฏิบัติตามได้อย่างถูกต้อง

๒.๑ รูปแบบแนวความคิดการให้

รูปแบบการให้ในสังคมไทยที่มีวัฒนธรรมอันดีงามอันเกิดจากพระพุทธศาสนานั้น
 เป็นวัฒนธรรมในรูปแบบการให้มากมายตามวิถีชีวิต ถือเป็นระเบียบมารยาทของคนไทย มีแบบ
 ให้เราเห็นเป็นประจำในการให้ เช่น “การยืมให้ก็เป็นทาน” “การให้คำแนะนำที่ดีแก่ผู้คนก็เป็น
 ทาน” “การหยิบหรือขจัดสิ่งที่เป็นอันตรายออกไปจากถนนหรือทางเดินก็เป็นทาน” “การช่วยคน
 ยกของขึ้นบนหลังสัตว์พาหนะก็เป็นทาน”

ขณะที่เด็กกำลังอยู่ในวัยทารก ความน่ารักของเด็กไม่ว่าจะเป็นแววตาอันสดใส
 บริสุทธิ์ รอยยิ้มอันแสนหวานจากปากที่ยังไม่มีฟันและผิวแก้มที่เต่งตึง เป็นสิ่งที่ทำให้ผู้พบเห็นเกิด
 ความสุขและดึงดูดผู้ใหญ่ให้อยากเข้าไปโอบกอดและหอมแก้ม ถึงแม้ทารกนั้นมิได้เป็นลูกหลาน
 ของตัวเองก็ตาม ทารกไม่เคยเรียกร้องต้องการอะไรจากผู้เข้าไปโอบอุ้ม แต่ผู้ที่ได้ใกล้ชิดหรือได้
 กอดทารกน้อยก็อยากจะซื้อขนม หรือของเล่นให้และให้ได้อย่างมีความสุข

การทำทานเป็นคุณงามความดี ศาสนาจึงมีสิ่งตอบแทนให้ อย่างน้อยในโลกนี้ ใครที่
 ทำทานก็จะได้รับความสุขใจ ได้บารมีทาน ได้รับความรักจากผู้คน แต่เนื่องจากการทำทานเป็น
 สิ่งที่ต้องทำมาจากใจ ดังนั้น วิญญาณก็จะได้รับการตอบแทนในโลกหน้าด้วยเช่นกัน ความเชื่อใน
 เรื่องการตอบแทนในโลกหน้าจึงเป็นสิ่งจรรโลงใจให้คนทำบุญทำทานและทำให้โลกบางส่วนยังคง
 มีสวयงามน่าอยู่หลงเหลืออยู่บ้าง

การให้ (ทาน) เป็นหลักธรรมเบื้องต้นในพระพุทธศาสนา เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวนำใจ
 กันและกันไว้ พระพุทธศาสนาให้ความสำคัญแก่การให้ทาน เพราะจัดเป็นการทำบุญอย่างหนึ่ง

ในบุญกิริยาวัตถุ ๓ อย่าง^๖ คือ บุญสำเร็จด้วยการให้ บุญสำเร็จด้วยการรักษาศีล และบุญสำเร็จด้วยการเจริญภาวนาการทำบุญทั้ง ๓ ประการนี้ เป็นหนทางในการปฏิบัติตนเพื่อจะเข้าสู่เป้าหมายตามเจตนาของผู้กระทำนั้นๆ

พระพุทธโฆษาจารย์ที่ตรัสเรื่องการบำเพ็ญทาน มีความมุ่งหมายอยู่ ๒ ประการ คือ

๑. การให้ (ทาน) เพื่อมุ่งพอกกิเลสในใจของผู้ให้
๒. การให้ (ทาน) เพื่อมุ่งสงเคราะห์ผู้รับ^๗

สองคำนี้ คงใช้ศัพท์ว่า “ทาน” เหมือนกัน และก็มีผู้แปลว่า “ให้” เหมือนกันด้วย บางทีทำให้เข้าใจสับสน และอาจจะทำให้คนกลัวคำว่า “ทาน” ก็ได้ เพราะในการให้แก่คนขอทาน ก็ใช้คำว่า “ทาน” ให้แก่พระสงฆ์ก็ใช้คำว่า “ทาน” จึงทำให้เห็นคุณค่าของทานดูเหมือนจะน้อยลง ซึ่งความจริงแล้ว ศัพท์ๆ เดียวกัน แต่ความมุ่งหมายต่างกัน ในบางแห่งพระพุทธเจ้าทรงสอนให้บำเพ็ญทาน เพื่อกำจัดกิเลสในใจของผู้ให้นั่นเอง เช่น ทานที่มาในธรรมะหมวดบุญกิริยาวัตถุ ๓ คือ ทาน ศีล ภาวนา และในหมวดบารมี ๑๐ คือ ทาน ศีล เนกขัมมะ ปัญญา วิริยะ ขันติ สัจจะ อธิษฐาน เมตตา อุเบกขา มีความมุ่งหมายตรงตัวในการชำระกิเลสในใจของผู้ให้ ส่วนทานที่ทรงสอนไว้ในธรรมะบางหมวดมุ่งไปในทางสงเคราะห์แก่ผู้รับ ซึ่งเป็นการส่งเสริมความสามัคคีในสังคม คือ ทำให้คนรักใคร่จับมือกันเป็นสำคัญ เช่น คำว่า ทาน ในหมวดสังคหวัตถุและในหมวดทศพิทธาธรรม เป็นต้น

ในธรรมะบางหมวด ที่ทรงมุ่งจะแสดงทั้งสองความมุ่งหมายในที่เดียวกัน มีการแยกศัพท์ไว้ต่างกันก็มี เช่น ในมงคลสูตร บทว่า ทานญจ ธมฺมจริยา จ ญาตกานญจ สงฺคโห คำว่า ทานในบทนี้ มุ่งถึงการให้ เพื่อกำจัดกิเลสในใจของผู้ให้ ส่วนคำว่า สังคหะ มุ่งสงเคราะห์แก่ผู้รับ เมื่อทราบถึงความมุ่งหมายในการบำเพ็ญทาน ๒ อย่างนี้แล้ว ทำให้นึกถึงสำนวนพูดของชาวบ้านทั่วไป คือคำว่า “ทำบุญทำทาน” เวลาถวายของแก่พระเรียกว่า “ทำบุญ”^๘ แต่ครั้งให้ของแก่คนยากจน มักเรียกกันว่า “ทำทาน” สาเหตุที่ใช้คำต่างกันอย่างนี้ ก็เพราะการให้มีอยู่สองความมุ่งหมายดังกล่าวการให้ของแก่พระ ผู้ให้มุ่งหมายชำระจิตใจของตนให้สะอาดเป็นสำคัญ

^๖ ที.ปา. (บาลี) ๑๑/๓๐๕/๑๙๕., ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๓๐๕/๒๖๙.

^๗ พ.อ.ปิ่น มุกขนันต์, คำบรรยายพุทธศาสตร์ ฉบับฉลอม ๒๕ พุทธศตวรรษ ภาค ๓, กรุงเทพมหานคร : ๒๕๑๗. หน้า ๓๘ – ๓๙.

^๘ ขำเลียง วุฒิจันทร์ และคณะ. ศาสนพิธี คู่มือทำบุญบำเพ็ญกุศลสำหรับพุทธศาสนิกชน, กรุงเทพมหานคร : ๒๕๒๖. หน้า ๑.

มิได้ถือว่าพระท่านยากจนแล้วเราจึงให้ ความจริงไม่ได้เป็นเช่นนั้น บางทีพระท่านเป็นถึงสมเด็จพระราชาคณะ หรือพระราชาคณะ บุคคลถวายไทยทานมีเทียนส่องเล่มรูปหนึ่งซอง สบงหนึ่งผืน ฯลฯ ซึ่งไทยทานแบบนี้ที่กุฏิท่านมีมากอยู่แล้ว แต่ผู้ให้ก็มีได้เอาฐานะของท่านมา เป็นเกณฑ์พิจารณาว่าท่านมีแล้วหรือไม่ แต่เอาจิตใจของตนเองเป็นเกณฑ์ เมื่อเกิดศรัทธาต้องการบุญจึงให้การให้ในลักษณะนี้มุ่งทำให้บริสุทธิ์สะอาด และการทำให้บริสุทธิ์สะอาดเช่นนี้ ภาษาวรรณมณีเรียกว่าทำบุญ อีกทั้งพระสงฆ์นั้นพุทธศาสนิกชนก็นิยมเรียกว่าเป็นบุญเขต คือ นาบุญ ฉะนั้นสำนวนที่เรียกการให้สิ่งของแก่พระว่า “ทำบุญ” นั้น จึงชอบด้วยเหตุผลและเหมาะสมในทางปฏิบัติทุกประการ

รูปแบบของการให้ มีอยู่ ๒ อย่าง คือให้ทานเพื่อพอกกิเลสในใจของตนเอง กับให้ทานเพื่อช่วยสงเคราะห์แก่ผู้รับ ทั้งสองอย่างนี้เป็นรูปแบบของการให้ทานด้วยกัน แต่อย่างแรกเป็นการให้โดยตรง คือ ความปรารถนาดีความบริสุทธิ์ใจที่เกิดจากการให้แท้ๆ ส่วนอย่างหลังเป็นการให้มุ่งสงเคราะห์ บุญจะเกิดก็เกิดจากน้ำใจเมตตากรุณาอีกชั้นหนึ่ง

รูปแบบการให้ มีหลักอยู่ ๓ ประการ เรียกว่า ทานสมบัติ ได้แก่ ความถึงพร้อม หรือความพร้อมพร้อมสมบูรณ์ ซึ่งทำให้ทานที่ได้บริจาคแล้วเป็นทานอันยอดเยี่ยม มีผลมาก คือ

๑. เขตสมบัติ หมายถึง บุญเขตถึงพร้อม คือ ปฏิภาหุ หรือผู้รับทานเป็นผู้ประพฤติดี ปฏิบัติชอบ ประกอบด้วยคุณธรรม (บุคคล)
๒. ไทยธรรมสมบัติ ไทยธรรมถึงพร้อม คือ สิ่งที่เป็นของบริสุทธิ์ได้มาโดยชอบธรรม และเหมาะสมเป็นประโยชน์แก่ผู้รับ (วัตถุ)
๓. จิตตสมบัติ เจตนาถึงพร้อม คือ ให้ด้วยความตั้งใจ คิดจะให้ประโยชน์แก่ผู้รับแท้จริง มีเจตนาบริสุทธิ์ทั้ง ๓ กาล (ก่อนให้ใจยินดี ขณะให้จิตผ่องใส ให้แล้วเบิกบานใจ)^๙

ก. เขตสมบัติ นอกจากหมายถึง ปฏิภาหุ ผู้รับแล้ว ยังรวมถึงทายก คือ ผู้ให้ด้วย ดังนั้น ทานสมบัติข้อนี้ จึงได้แก่ บุคคลนั่นเอง การให้ทานนั้นแม้เจตนา (จิตตสมบัติ) จะดี วัตถุ (ไทยธรรม) จะดี แต่ถ้าเขตสมบัติ (บุคคล) ไม่ดีผลทานก็ไม่เต็มที่ บุคคลผู้เกี่ยวข้องกับทานจะต้องดีด้วยกันทั้งสองฝ่าย คือ ปฏิภาหุ ผู้รับ ซึ่งถือว่าสำคัญมาก พระพุทธเจ้าทรงตรัสย้ำให้รู้จักเลือกปฏิบัติภาหุ คือให้เลือกทำบุญในพระสงฆ์ ที่ปฏิบัติชอบด้วยวินัยสิกขา และตรัสเปรียบไว้ว่า นาทิหลุฏารก ปลุกข้าวก็ได้ข้าวน้อย นักบวชที่ไม่ตั้งใจในสิกขาวินัยก็เหมือนนาที่เต็ม

^๙ พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), **พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๘), หน้า ๑๒๒ – ๑๒๓.

ไปด้วยหญ้า ถึงทำบุญมาก ก็ได้บุญน้อย หรืออาจไม่ได้เลยสำหรับเหตุผลก็คือ การทำบุญใน นักบวชที่ทูล ก็เท่ากับให้กำลังแก่ผู้ผิดให้มีกำลังที่จะเหยียบย่ำพระศาสนาให้ล่มจมเร็วขึ้น และการให้แก่ปศุสัตว์ที่ไม่สมบูรณ์เช่นนั้นย่อมเป็นการยากมากที่ทายกจะทำเจตนาให้บริสุทธิทั้ง ๓ กาล ดังจะอธิบายต่อไปในเบื้องหน้า ฉะนั้น เมื่อพระพุทธเจ้าทรงสอนให้พุทธศาสนิกทำบุญด้วยการให้แล้ว จึงตรัสสำคัญอีกว่า วิเจยฺย ทานํ สุกตฺตปฺปสฺตฺถํ การเลือกให้อันพระสุคตเจ้าทรง สรรเสริญแล้ว^{๑๐}

ข. ไทยธรรมสมบัติ หมายถึง สิ่งของที่จะให้ ได้แก่ วัตถุ นั้นเองบางที่เรียกค่า เต็มว่า ทานวัตถุ แปลว่า ของสำหรับทาน ท่านแสดงทานวัตถุไว้ ๑๐ อย่าง คือ

๑. อนุณี ข้าว หมายถึง อาหาร
๒. ปานํ น้ำดื่ม รวมทั้งเครื่องดื่มอันสมควรแก่สมณบริโภค
๓. วตฺถํ ผ้า เช่น ผ้าถุง ผ้าห่ม ผ้าเช็ดตัว
๔. ยานํ ยานพาหนะ เครื่องอุปกรณ์การไป เช่น รถ คานหาม รongเท้า

สังเคราะห์ปัจจัยค่าโดยสารเข้าด้วย

๕. มาลา ดอกไม้
๖. คนฺถํ ของหอม หมายถึง ฐูป เทียนบูชาพระ
๗. วิเลปนํ เครื่องลูบไล้ หมายถึง เครื่องสุขภัณฑ์สำหรับชำระร่างกายให้

สะอาดมีสบูรณ์ เป็นต้น

๘. เสยฺยา ที่นอน เช่น เสื่อ หมอน มุ้ง
๙. วสฺถํ ที่อยู่อาศัยหรือที่พัก เครื่องรับรอง ศาลา ม้านั่ง เสนาสนะ
๑๐. ปทีเปยฺยํ เครื่องตามประทีป มีเทียนจุดใช้แสง ตะเกียงน้ำมันตะเกียง

โคมไฟ และไฟฟ้า เป็นต้น^{๑๑}

ทานวัตถุ ๑๐ อย่างนี้ ควรถวายเป็นทานแก่ภิกษุสามเณร เพื่อใช้สอยหรือ บูชาพระรัตนตรัยตามสมควร เมื่อรู้จักของควรให้แล้ว ยังต้องรู้จักกาลที่ควรให้ด้วย เช่น จะถวาย อาหารแก่พระ จะต้องถวายในเวลาที่ท่านฉันได้ ดังนี้ เป็นต้น ข้อพิจารณานี้ ถือว่าเป็นความ ฉลาดของผู้ให้ จึงจะสำเร็จประโยชน์

^{๑๐} สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส, พุทธศาสนาสุภานิต เล่ม ๑, พิมพ์ครั้งที่ ๘, (กรุงเทพมหานคร : มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๒๖). หน้า ๒๔.

^{๑๑} อัง.อุฎฐก.(บาลี)๒๓/๓๕/๑๙๖.

นอกจากนี้แล้ว การจัดของถวายพระจะต้องยึดหลักปัจจัย ๔ เป็นเกณฑ์ ปัจจัย ๔ นั้น

๑. จีวร หมายถึง ผ้าที่พระใช้นุ่งห่มทุกชนิด
๒. บิณฑบาต หมายถึง อาหารเครื่องเลี้ยงชีพ
๓. เสนาสนะ หมายถึง ที่อยู่ รวมทั้งเตียง โต๊ะ ฯลฯ
๔. คิลานเภสัช หมายถึง ยาแก้โรคทุกชนิด

สิ่งของที่ควรให้เหล่านี้แสดงไว้พอเป็นตัวอย่าง แม้ของที่เป็นประโยชน์แก่การบำเพ็ญสมณธรรมของพระสงฆ์ ก็ให้ถือว่าเป็นทานวัตถุด้วย เช่น หนังสือเรียน เครื่องเขียน เป็นต้น ยังมีอยู่อีกคำหนึ่ง ที่นิยมใช้กันมาก คือคำว่าไทยทาน หรือไทยธรรม สองคำนี้ หมายถึงของที่เตรียมไว้สำหรับถวายพระ เช่นจัดของถวายพระไว้เป็นประจำ คอยเวลาถวาย ของที่เตรียมไว้ อย่างนี้เรียกว่า ไทยทาน หรือไทยธรรม

สิ่งของทำบุญนั้น ต้องเป็นของที่เราหามาได้โดยสุจริต ไม่ใช่ลักปล้นขโมยใครมา เป็นต้น จึงจะเป็นทานวัตถุอันประเสริฐ ทำบุญแล้วได้บุญมาก

ค. จิตตสมบัติ เจตนาถึงพร้อม หมายถึง ความตั้งใจในการให้โดยมีจุดประสงค์ เพื่อพอกจิตของตนให้บริสุทธิ์สะอาด เจตนาในการให้ทานเรียกกันว่า จาคเจตนา

เจตนาเป็นปัจจัยสำคัญ ที่จะทำให้เกิดความสะอาดแห่งจิต ที่เรียกว่าได้บุญ การทำทานนั้น ถึงวัตถุที่จะให้มีมากและดีพิเศษเท่าใด ถึงพระผู้รับจะเป็นผู้บริสุทธิ์สักเพียงใด ถ้าเจตนาของผู้ถวายทานไม่ดี ก็ได้บุญไม่เต็มที หรืออาจไม่ได้เลยก็ได้ เหมือนกับเราอยากได้ความสะอาดของผ้า แม้ยาจะมีดีทุกอย่างแต่เราไม่ได้ซักให้ถูกแบบถูกวิธี สักแต่ว่าจับๆ วางๆ ไม่พอกให้ถึงที่ก็จะได้รับความสะอาดของผ้าไม่เต็มที่อยู่นั่นเอง

เจตนาในการให้สิ่งที่ดีนั้น ควรคิดว่าการให้เพื่อทำความดี คือ ทำให้จิตของเราบริสุทธิ์จากกิเลส ต้องตั้งใจให้ตรงเจตนา อย่าผิดเจตนา การตั้งเจตนาผิดนั้น เช่น

- ให้สิ่งของเพื่อหาเสียง
- ให้สิ่งของเพื่อให้ตนทั้งหลายชมว่าเป็นตนใจบุญ
- ให้สิ่งของเพื่อผูกมิตรกับพระ
- ให้สิ่งของเพื่อเฮฮากันให้สนุก
- ให้สิ่งของเพื่อให้ญาติพี่น้องเอาเงินมาลงขัน
- ให้สิ่งของเพื่อจะเอาของกำนัล ของขำร่วย เป็นต้น

การให้แบบนี้ ถือว่าไม่ตรงเป้าหมาย ความดีงามเกิดในจิตใจได้น้อย หรืออาจไม่ได้ดีเลยก็เป็นได้ เหมือนกับคนยิงลูกศร หากเล็งไม่ตรงเป้า ถึงยิงถูกก็ถูกที่หมายรองลงมา ได้ผลน้อย

การให้ ถือว่าเจตนาบริสุทธิ์เต็มที่จะต้องบริสุทธิ์ครบทั้ง ๓ กาล หรือ ๓ วาระ เรียกว่า เจตนา ๓^๒ คือ

๑. ปุพฺพเจตนา หมายถึง เจตนาก่อนที่จะให้ เช่น ตั้งใจว่าพรุ่งนี้จะเลี้ยงพระในระหว่างเตรียมการก่อนจะถึงเวลาเลี้ยงพระจริง ก็รักษาเจตนาให้บริสุทธิ์ผุดผ่อง ให้มีจิตใจจดจ่อต่อบุญแน่วแน่ ผู้ให้ทานเป็นผู้ยินดีที่จะให้ก่อนทานล่วงหน้า ๑ เดือน หรือ ๑๕ วัน ว่า เราจักให้ทาน เจตนาในส่วนนี้เกิดขึ้นตั้งแต่เกิดความคิดเช่นนี้ จนถึงขณะจัดแจงเครื่องอุปกรณ์ สำหรับให้ทานก่อนมฤจนเจตนา ผู้ให้ทานย่อมยินดีในขณะนั้นว่า เราจักฝังขุมทรัพย์อันเป็นเหตุสมบัติที่สามารถติดตามเราไปได้

๒. จากเจตนา (มฤจนเจตนา) ผ่องใส ไม่ยอมให้จิตตกอยู่ในอำนาจของอกุศลมูล เป็นต้น กำลังให้ทานอยู่ ย่อมยังจิตให้เลื่อมใส ขณะให้ทาน ย่อมมีใจยินดีในทานที่ตนให้นั้น เจตนาในขณะที่กำลังให้นี้ เกิดขึ้นเมื่อทนายบรรจงวางไทยธรรมในมือของทักษิณบุคคล ทำจิตให้เลื่อมใสว่า เรากำลังทำการถือเอาสิ่งที่เป็นแก่นสาร จากทรัพย์ที่ไม่มีแก่นสาร

๓. อปรปรเจตนา หมายถึง เจตนาหลังจากที่ให้ทานแล้ว เช่นหลังจากทำบุญเลี้ยงพระเสร็จ ก็มีจิตใจชื่นบานในความดีของตน เมื่อระลึกถึงทานที่ตนได้ให้แล้ว เจตนาในส่วนนี้ เกิดขึ้นหลังจากทนายบริจจาคไทยธรรมแก่ทักษิณบุคคลแล้ว มีจิตใจชื่นบาน เกิดปีติโสมนัสว่า ทานที่บัณฑิตบัญญัติไว้ เราก็ได้ปฏิบัติตามแล้ว ทานของเราสำเร็จประโยชน์ด้วยดีแล้ว

การทำใจอย่างนี้ จึงได้เจตนาครบทั้ง ๓ กาล ได้บุญเต็มทีและที่ว่าได้บุญเต็มที ก็เพราะตัวเจ้าภาพนั่นเองได้ฟอกจิตของตนอยู่ตลอดเวลา ครบถ้วนทุกวิถีทุกระยะ จิตก็ได้ความสะอาดเต็มที่เหมือนการซักผ้านั่นเอง กล่าวคือตั้งใจทำทั้งเวลาซัก เวลาตาก เวลารีด ผ้าก็จะสะอาด ถ้าไม่ตั้งใจทำในตอนใดตอนหนึ่งก็เอาดีไม่ได้เต็มที่

สิ่งที่สำคัญก็คือ เจตนาทั้ง ๓ ประการนี้ จะสมบูรณ์ครบองค์ได้ เมื่อผู้ให้ทานนั้นประกอบด้วยสัมมาทิฐิ มีความเชื่อในกรรมและผลของกรรม คือ เชื่อว่าการให้ทานเป็นความดีที่พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติไว้ ทานที่ทำแล้วย่อมมีผลมาก บุญกรรมที่บุคคลบำเพ็ญแล้วย่อมมีผลในฉกณินิบาต อังคุตตรนิกาย เจตนาของทนายในกาลทั้ง ๓ คล้ายคลึงกัน ดังความว่า ผู้ให้ คือ ผู้ที่มีความสุขทั้งก่อนให้ทาน กำลังให้ทานและหลังให้ทานแล้ว คือ

๑. ก่อนให้ทาน เขาเป็นผู้มีความสุข ที่ได้มีโอกาสให้ทาน

^๒ อัง.จก.ก.(บาลี) ๒๒/๓๐๘/๓๒๓., อัง.จก.ก.(ไทย) ๒๓/๓๐๘/๓๐๗-๓๐๘.

๒. ขณะกำลังให้ ก็เป็นผู้มีความสุขว่า ได้ทำให้ผู้อื่นมีความสุขได้

๓. หลังจากให้ทานแล้ว ก็ปลื้มใจว่า เราได้กระทำความดีแล้ว^{๑๓}

การให้ ก็เป็นองค์ประกอบหลักที่สำคัญประการหนึ่งใน ๓ หลักนั้น เพราะถ้ามีแต่ผู้ให้ และมีศรัทธา แต่ไม่มีผู้รับ การให้ทานก็ไม่สำเร็จประโยชน์อะไร ฉะนั้น ควรจะมีทั้ง ๓ ประการ การให้จึงมีอานิสงส์มาก

ความบริสุทธิ์ของจิตใจ ถ้าผู้ให้ทานสามารถชำระจิตใจของตนให้บริสุทธิ์ ปราศจากความโลภ โกรธและหลง สามารถปลดปล่อยความตระหนี่ ไม่เกิดความรู้สึกหวงแหนเสียดายของ ที่ให้ทั้งก่อนทำ ขณะทำ และหลังจากทำทานแล้ว ทานที่ทำจะมีผลมาก ถ้าชำระจิตใจตัวเองได้น้อย ทานที่ทำก็มีผลน้อย

การให้ด้วยศรัทธา ด้วยความเลื่อมใสอย่างจริงจัง เชื่อว่าการให้ทานเป็นการเกื้อหนุนให้เกิดคุณงามความดี ถึงแม้จะไม่ทำทานกับพระสงฆ์เลยก็ตาม ทานก็จะมีผลมาก ถ้าผู้ให้ทานสักว่าแต่ให้ เป็นการทำตามๆ กันไป ทานที่ทำก็จะมีผลน้อย ศรัทธาในที่นี้จะต้องประกอบด้วยปัญญา ไม่ใช่เกิดจากการชักชวนของคนอื่นหรือจากปัจจัยภายนอก มีความเห็นถูกต้อง (สัมมาทิฏฐิ) เป็นตัวนำศรัทธา

พฤติกรรม หมายถึง ความประพฤติ รวมไปถึงลักษณะการให้ด้วย ที่มีส่วนทำให้ทานมีผลมากหรือน้อยได้เช่นกัน ดังนี้

ผู้ให้ทานต้องลงมือทำทาน เตรียมสิ่งของด้วยตนเอง ถ้าทำได้เช่นนี้ทานย่อมมีผลมาก ถ้าคิดจะทำทานแต่ให้คนอื่นเตรียมให้ ให้คนอื่นทำแทน หรือไม่มีเจตนาในการให้ ทานนั้นก็ย่อมมีผลน้อย

ผู้ให้ทานต้องมีสติ สำนวณกาย วาจา และใจ ในขณะที่ให้ทาน ทำด้วยความเต็มใจไม่มีจิตรังเกียจหรือดูหมิ่นผู้รับ มีจิตมุ่งหวังให้เป็นประโยชน์แก่ผู้รับ ไม่ว่าจะเขาจะเป็นใครก็ตามทานที่ให้ก็จะมีผลมาก

ผู้ให้ทานรู้จักประมาณตนเอง ให้ทานโดยไม่เบียดเบียนตนและผู้อื่น ทำตามกำลังทรัพย์เท่าที่มี ให้ทานโดยไม่เจาะจง ไม่กำหนดมาตรฐานของผู้รับทาน วางใจเป็นกลางในขณะ

^{๑๓} อญ. ญกฺก. (บาลี) ๒๒/๓๐๘/๓๒๓., อญ. ญกฺก. (ไทย) ๒๓/๓๐๘/๓๐๗-๓๐๘.

ทำทาน ทานนั้นก็จะมีผลมาก ถ้าผู้ให้ทานไม่รู้จักประมาณตน ทานนั้นก็จะมีผลน้อย^{๑๔} ตัวอย่างของการขาดเจตนา ๓

๑. คนมีฐานะร่ำรวย ถือว่าตนเป็นนายทุน มอบฐะในการทำบุญให้เป็นหน้าที่ของคนใช้ เช่นว่า “ให้ตักบาตรไปเถอะแล้วค่อยมาเบิกเงิน ฉันจะจ่ายให้เอง ” การกระทำดังกล่าวนี้เจตนาไม่สมบูรณ์ ได้บุญน้อย เพราะจิตของเขาสัมพันธ์กับกุศลกรรมเพียงชนิดเดียว คือ ตอนสั่งไว้กับตอนจ่ายสวดคำให้คนใช้เท่านั้น

๒. บางคนเตรียมงานทำบุญเป็นการใหญ่ มีการแห่และสมโภชอย่างมโหฬาร แต่ถึงวันทำบุญเข้าจริง ตนเองกลับนั่งดื่มสุราจนเมามายไร้สติ งานบุญให้คนอื่นทำแทนทั้งนั้น พองานเสร็จสรวลเมา จึงกลับยินดีเอิบอิมในการทำบุญของตน คนผู้นี้ก็ได้บุญอย่างขาดๆ วินๆ (ไม่เต็มที) เพราะขาดมูญจนเจตนา

๓. บางคนทำบุญสุนทานเต็มที พอเสร็จงานรู้ว่าเงินทองสิ้นเปลืองไปมาก เกิดอาการเสียดาย บ่นเพ้อรำพันในภายหลัง อาการดังกล่าวนี้ ก็ได้บุญน้อยเพราะเสียบปรายเจตนา

ดังนั้น เจตนาทั้ง ๓ กาล จึงเป็นหลักสำคัญในการวินิจฉัยผลบุญเศรษฐีบริจาคเงินแสน หรือเงินล้านทำบุญ แต่อาจได้บุญน้อยกว่าคนทุกตะเข้ญใจทำบุญด้วยข้าวทัพพีเดียวก็ได้ ก็เพราะได้เปรียบเสียเปรียบกันในทางเจตนาตัวเอง

สรุป ผู้วิจัยเห็นว่ารูปแบบการให้นี้ ต้องพยายามทำเจตนาให้ใจบริสุทธิ์มีศรัทธาในอันที่จะให้ต้องประกอบพร้อมด้วยคุณสมบัติ ๓ อย่าง คือ

บุคคล = เขตสมบัติ

วัตถุ = ไทยธรรมสมบัติ

เจตนา = จิตตสมบัติ

ทั้ง ๓ ประการนี้ เรียกว่า การให้ถึงพร้อมด้วยสมบัติ คือ ลักษณะการให้ที่สมบูรณ์แบบตามหลักการที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงไว้ในบุญกิริยาวัตถุ

^{๑๔} สุมาลี มหณรงค์ชัย, ทาน – สังฆทาน ฉบับคู่มือชาวพุทธ, (กรุงเทพมหานคร : อมรินทร์, ๒๕๔๗), หน้า ๕๑-๕๕.

การให้ทานนี้ มีประเด็นต่างๆ มากมาย ซึ่งพระอรรถกถาจารย์บ้างพระธรรมกถึกบ้าง ได้ อรรถาธิบายขยายความออกไป เช่น ทาน ๓ อย่าง

๑. จาคเจตนา ชื่อว่า ทาน
๒. ไทยธรรม ชื่อว่า ทาน
๓. วิริติ ชื่อว่า ทาน ^{๑๕}

จาคเจตนา หมายถึง ความตั้งใจในการบริจาคในการเสียสละแม้จะยังไม่ได้บริจาคก็ตาม มุ่งเอาคุณธรรมภายในใจของบุคคลเป็นสำคัญ ผู้ใดมีความคิดในการเสียสละ ใจของผู้นั้นเรียกว่า มีการให้ทาน

ไทยธรรม หมายถึง วัตถุประสงค์ของมีข้าวและน้ำ เป็นต้น ที่บุคคลให้

วิริติ หมายถึง การงดเว้นจากการทำบาป เรียกว่า อภัยทานก็ได้โดยความอีกอย่างหนึ่ง มุ่งเอาเบญจศีล คือ ศีล ๕ นั้นเอง เพราะเป็นการให้อภัยแก่ผู้อื่น

ทาน แบ่งตามสิ่งที่ให้มี ๒ อย่าง คือ

๑. อามิสทาน วัตถุประสงค์ให้สิ่งของต่างๆ คือปัจจัย ๔
๒. ธรรมทาน ให้ธรรม ^{๑๖} เช่น สอน ตักเตือน เป็นต้น พระพุทธทรงแจกว่าสัพพทานัมมทานัง ชินาติ ธรรมทาน ย่อมชนะทานทั้งปวง ^{๑๗}

การให้ทาน ในส่วนอามิสทาน มีความสำคัญต่อการดำรงชีวิตในสังคม แต่ไม่ควรละเลยธรรมทาน เมื่อจะบำเพ็ญทานควรพึงทำให้ครบทั้งอามิสทานและธรรมทาน สมตามคำกล่าวที่ว่า “อามิสทาน ช่วยค้ำจุนชีวิตให้เขามีที่พึ่งอาศัย แต่ธรรมทานช่วยให้เขารู้จักพึ่งตนเองได้ต่อไป เมื่อให้อามิสทาน พึงให้ธรรมทานด้วย” ^{๑๘}

^{๑๕} วคิน อินทสระ, **สาระสำคัญแห่งมงคล ๓๘ เล่ม ๒**, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์บรรณาคาร, ๒๕๑๕), หน้า ๑.

^{๑๖} อัง.ทุก.(ไทย) ๒๐ / ๑๔๒ / ๑๒๐.

^{๑๗} สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส, **พุทธศาสนสุภาษิต เล่ม ๑**, พิมพ์ครั้งที่ ๒๗, (กรุงเทพมหานคร : มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๒๑), หน้า ๒๒.

^{๑๘} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), **พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๘), หน้า ๑๐๘.

การให้ทาน ใน ๒ ส่วนคืออามิสทาน การให้สิ่งของ ธรรมทาน การให้ธรรม บรรดาทาน ๒ อย่างนี้ ธรรมทานเป็นเลิศ ^{๑๙} และการให้ธรรมเป็นทาน ชนะการให้ทั้งปวง ดังที่พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสพระคาถาแก่ท้าวสักกะจอมเทพและเหล่าเทวดาว่า “การให้ธรรม ชนะการให้ทั้งปวง รสแห่งธรรมชนะรสทั้งปวง ความยินดีในธรรม ชนะความยินดีทั้งปวง ความสิ้นตัณหา ชนะทุกข์ทั้งปวง”^{๒๐}

ทาน แบ่งตามพฤติการณ์ของทายกมี ๓ ชั้น คือ

๑. ทานทาโส ผู้เป็นทาสแห่งทาน ^{๒๑} หมายถึง ให้อย่างดูหมิ่น ดูหมิ่นสิ่งของที่ให้เป็นทาน หรือดูหมิ่นปฏิคาหกทำเหมือนให้แก่คนใช้ กล่าวคือ ให้ของเร็วกว่าที่ตนบริโภคนิสัย
๒. ทานสหาโย ผู้เป็นสหายแห่งทาน ให้โดยขาดการระ ถือเสียว่าแบ่งบันให้ ปฏิคาหกได้กินได้ใช้ ตีตนเสมอเหมือนให้แก่เพื่อนฝูง กล่าวคือให้ของเสมอกับที่ตนบริโภคนิสัย
๓. ทานสามี หรือ ทานปติ ผู้เป็นนายแห่งทาน ให้ด้วยความเคารพ คือ เคารพต่อไทยทานด้วยเคารพต่อปฏิคาหกด้วย เข้าในลักษณะเทิดทูน ให้เหมือนให้แก่ผู้เป็นนาย กล่าวคือให้ของดีประณีตกว่าที่ตนบริโภคนิสัย ประดุจให้แก่ผู้เป็นที่เคารพนับถือและบูชา

ในทาน ๓ ประเภท ทานปติ เป็นทานอันประเสริฐมีผลมากกว่าทาน ๒ ประเภทแรก อนึ่ง ผู้ตัดความโลภแล้วให้ทาน ทานเรียกว่า ทานปติเหมือนกัน ^{๒๒}

สรุป ผู้วิจัยมีความเห็นว่า รูปแบบการให้ในสังคมไทยที่มีวัฒนธรรมอันดีงามอันเกิดจากพระพุทธศาสนานั้น ถือว่าคนไทยมีแบบการให้ที่มีจิตใจเอื้อเฟื้อเพื่อแผ่ช่วยเหลือกันและกันอยู่แล้วนั้น ผู้ให้ทานต้องขึ้นอยู่เจตนาทั้ง ๓ ประการ คือ ก่อนให้ กำลังให้ หลังจากให้ไปแล้ว รูปแบบในการให้มีหลักอยู่ ๓ ประการ ได้แก่ เขตสมบัติ คือ บุญเขตถึงพร้อม ไทยธรรมสมบัติ คือ ไทยธรรมถึงพร้อม และจิตตสมบัติ คือ เจตนาถึงพร้อม การทำอย่างนี้ถือได้ว่ามีเจตนาทั้ง ๓ กาล ได้บุญเต็มทีและที่ว่าได้บุญเต็มที ก็เพราะตัวเจ้าของทานนั้นมีการชำระจิตอยู่ตลอดเวลา ถือว่าผู้ให้ทานเป็นทานปติ คือ ผู้เป็นนายแห่งทาน ไม่ใช่เป็นทาสแห่งทาน สหายแห่งทาน แต่ให้

^{๑๙} อัง.ทุก. (ไทย) ๒๐/๑๔๒/๑๒๐.

^{๒๐} ชุ.ธ. (ไทย) ๒๕ / ๓๕๔ / ๑๔๔.

^{๒๑} อัง. ปญจก. (บาลี) ๓/๓๔/๒๒, อัง. ปญจก. (ไทย) ๓/๘๑.

^{๒๒} วุฑฺฒิน อินทสระ, **สาระสำคัญแห่งมงคล ๘๘**, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์บรรณาคาร, ๒๕๑๕), หน้า ๑๔.

ด้วยความเคารพต่อไทยทานด้วยเคารพต่อปฏิคาหกด้วย ประดุจให้แก่ผู้เป็นที่เคารพนับถือและ
บูชาฉะนั้น ถือได้ว่ามีผลต่อการให้ทาน นี่เป็นรูปแบบของการให้ทานในสังคมไทยปัจจุบันนี้

๒.๑.๑ ความหมายของคำว่าให้

ความหมายโดยทั่วไป การให้^{๒๓} จะมาจากศัพท์ว่า "ทาน" ซึ่งได้แก่ การเสียสละ
สิ่งของต่างๆ ของตน หรือการให้ ความรู้ทั้งทางโลกและทางธรรม เพื่อประโยชน์แก่ผู้อื่น ซึ่งการ
ให้นั้นจะให้ผลดีเต็มที่ เมื่อผู้ให้สามารถ เอาชนะใจตนเอง ด้วยการขจัดความตระหนี่หวงแหน
ออกไปจากใจได้ คือให้ด้วยความบริสุทธิ์ใจ ไม่หวังผล ตอบแทนจากผู้รับ ขอเพียงให้ได้บุญกุศล
และความสบายใจเท่านั้น การให้ธรรมะเป็นทาน การแบ่งปันสิ่งที่เป็นวัตถุและสิ่งที่ไม่ใช่วัตถุแก่
สรรพสัตว์ เพื่ออนุเคราะห์ สงเคราะห์ ตอบแทนและบูชาคุณ ด้วยเจตนาอันบริสุทธิ์โดยไม่หวังสิ่ง
ใดตอบแทนนั่นเอง รวมถึงการให้ภัยด้วย

คำว่า การให้ สิ่งของที่ให้ ตรงกับภาษาอังกฤษ ว่า alms : money, clothes and
food that are given to poor people. หรือ Dāna ; to give, to deal out, giving, dealing out,
alms giving^{๒๔} มาจากคำภาษาบาลีคือ ทาน มีรากศัพท์มาจาก ทา ธาตุ มีความหมายว่า ให้
ลง ยุ บัจฉัยในนามกิตก์ โดยมีรูปวิเคราะห์ ดังนี้ ทียเตติ ทานํ ชื่อว่าทาน เพราะว่า ให้ เป็น
กริยานาม หมายถึง การให้ ทียติ อเนนาติ ทานํ ชื่อว่าทาน เพราะว่า เป็นวัตถุที่ให้ หมายถึง
สิ่งของที่ให้, สิ่งที่ให้^{๒๕} ทียติ อวชนฺชียเตติ ทานํ ชื่อว่า ทาน เพราะอรรถว่า อันบุคคลย่อมให้
คือ ย่อมบั่นรอน เทตติ ทายโก. (ผู้ใด) ย่อมให้, เหตุนั้น (ผู้นั้น) ชื่อว่า ผู้ให้^{๒๖}

วิเคราะห์ศัพท์ว่า ทียเตติ = ทานํ (เตน อันเขา) ย่อมให้ เหตุนั้น ชื่อว่า ทานํ
(การให้) รูปนี้ไม่ต้องมีตัวประธาน เพราะเป็นรูปภาววาจก เช่นในคำว่า สพุพทานํ ธมฺมทานํ
ชินาติ (การให้ธรรมย่อมชนะการให้ทั้งปวง). วิ . ทียเตติ ทานํ. ทียเตติ วา ทานํ. ทานํ วา ทานํ.

^{๒๓} ที.ปา.(ไทย)๑๑/๓๒,๓๑๓/๕๑,๒๙๕.

^{๒๔} A .S.Homby ,Dictionary of Current English, p.318.

^{๒๕} มจฺคิล. ๒/๒๒-๒๓.

^{๒๖} สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส , บาลีไวยากรณ์วชิวิภาค ภาคที่ ๒ ,
พิมพ์ครั้งที่ ๓๗, (กรุงเทพมหานคร : มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๗), หน้า ๑๙๓.

ทา ทาเย, ยุ. การชำระ ความชำระ, ความสะอาด, ความบริสุทธิ์^{๒๗} ทาน, ทาน- (ทานะ-, ทานนะ) น. การให้^{๒๘}

ถ้าต้องการแปลเป็นรูปอภิปกรณ์สถานะว่า “ที่เป็นที่ให้แห่งชน” แยกอุปออกตั้ง วิเคราะห์ว่า เทติ เอตฤติ = ทาน (ชโน ชน) ย่อมให้ให้ในที่นั้น เหตุนั้น (เอติ สุาน ที่นั้น) ชื่อว่า ทาน (ที่เป็นที่ให้แห่งชน) เช่น ในคำว่า ทานสาลา โรงเป็นที่ให้ (โรงทาน).^{๒๙}

ในคัมภีร์อุปทาน ได้ให้ความหมายคำว่า การให้ (ทาน) หมายถึง การให้สิ่งที่ควรให้ ศัพท์วิเคราะห์บาลีว่า ทตฺวา ทตฺพุกํ ทาน จะเห็นว่า การให้ทานตามความหมายนี้จะต้อง เลือกลงที่ให้และต้องประกอบด้วยเหตุผล ผู้รับก็ต้องมีความจำเป็นที่จะต้องใช้สิ่งนั้นด้วย ข้อความที่เกี่ยวกับการให้ทานในอุปทานนี้ โดยสรุป เป็นการให้สิ่งของที่จำเป็นต้องใช้และของที่จะให้นั้นเป็นสิ่งที่เลือกสรรแล้วเป็นอย่างดีเยี่ยม คำว่า การให้ (ทาน) เป็นนามศัพท์ แปลว่า ของที่ให้ กิริยาที่ให้ไม่คิดเอาคืนกลับมา กล่าวโดยสามัญแห่งโวหารว่า ทาน ในทานนั้นมี พรรณนาไว้โดยนิพพจนะว่า ทิยฺยติ เอเตนาติ = ทาน วัตถุต่างๆ มีข้าว น้ำ เป็นต้น อันบุคคล ทั้งหลายย่อมให้ด้วยธรรมชาตินี้เป็นเหตุ เพราะเหตุนี้ ธรรมชาตินี้ จึงชื่อว่าทาน ธรรมชาติเป็น เหตุให้ซึ่งวัตถุนั้นแก่บุคคลผู้ให้บริจาค เจตนามิไทยธรรมทานวัตถุเป็นสหาย ชื่อว่าทาน^{๓๐}

การให้ เป็นหลักธรรมเบื้องต้นในพระพุทธศาสนา เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวน้ำใจกันและกันไว้ พระพุทธศาสนาให้ความสำคัญแก่การให้ทาน เพราะจัดเป็นการทำบุญอย่างหนึ่งในบุญ กิริยาวัตถุ ๓ อย่าง^{๓๑} คือ บุญสำเร็จด้วยการให้ บุญสำเร็จด้วยการรักษาศีล และบุญสำเร็จด้วยการเจริญภาวนา การทำบุญทั้ง ๓ ประการนี้ เป็นหนทางในการปฏิบัติตนเพื่อจะเข้าสู่เป้าหมาย ตามเจตนาของผู้กระทำนั้นๆ

^{๒๗} ประยุทธ์ หลงสมบุญ, **พจนานุกรมมคธ-ไทย**, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร: บริษัทธรรมสาร จำกัด, ๒๕๔๖), หน้า ๓๓๓.

^{๒๘} ราชบัณฑิตยสถาน, **พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน**, ๒๕๔๒, หน้า ๕๒๔.

^{๒๙} มหามกุฏราชวิทยาลัย, **อธิบายบาลีไวยากรณ์ (นามกิตก์และกิริยากิตก์)**, พิมพ์ครั้งที่ ๑๔, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๘), หน้า ๒-๓.

^{๓๐} สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส, **สารานุกรมพระพุทธศาสนา**, สุเชาวน์ พลอยชุมรวบรวม, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๘), หน้า ๑๘๖.

^{๓๑} ที.ปา. (บาลี) ๑๑/๓๐๕/๑๙๕, ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๓๐๕/๒๖๙.

การให้ ต้องประกอบด้วยเจตนาเป็นสำคัญจึงจะสละสิ่งที่จะให้ได้ และเจตนา นั้นต้องประกอบด้วยลักษณะ ๓ ประการ คือ

๑. มีความเชื่อ
๒. มีความละเอียดรอบาป
๓. ให้สิ่งที่เป็นประโยชน์ ^{๓๒}

การให้อภัยแก่คนหรือสัตว์อื่น ตามความหมายนี้ ท่านหมายเอาการงดเว้นจากเวรภัย ได้แก่ การรักษาศีล มีเว้นจากการฆ่าสัตว์ เป็นต้น การรักษาศีล เป็นการให้ทานอย่างหนึ่งถือเป็นการให้ที่ยิ่งใหญ่ เพราะเป็นการให้ความปลอดภัยในชีวิตแก่สัตว์ทั้งหลาย

การให้ ยังมีความหมายเชิงคุณธรรมอีก ๕ ประการ คือ

๑. เพื่อบูชาคุณ
๒. เพื่อตอบแทนคุณ
๓. เพื่อสงเคราะห์
๔. เพื่ออนุเคราะห์ และ
๕. เพื่อบูชาเทิดทูนบุญคุณแก่ผู้มีอุปการคุณ เป็นต้น

การให้ โดยไม่คิดเอากลับคืนมา คือให้สิ่งของ เช่น เครื่องนุ่งห่ม ข้าว น้ำ หรือที่อยู่อาศัย รวมทั้งการให้กำลังกาย กำลังใจ และกำลังสติปัญญา โดยมุ่งประโยชน์เพื่อบูชาคุณหรือเพื่อสงเคราะห์คุณเป็นต้น^{๓๓}

การให้ หมายถึง ให้วัตถุทาน เพราะบุคคลให้ทานด้วยวัตถุนี้ ฉะนั้น วัตถุนี้ จึงชื่อว่าทาน อธิบายว่า เขามอบทรัพย์ที่มีอยู่ของตนแก่ผู้อื่น

การให้ หมายถึง จากเจตนา เจตนาเป็นเหตุบริจาด อันมีสิ่งของที่ควรให้ ๑๐ อย่าง มีข้าว เป็นต้น อันมีสัมมาทิฐิเป็นตัวนำแก่บุคคลอื่น

การให้ หมายถึง ความไม่โลภ ซึ่งประกอบด้วยเจตนาอันเป็นเหตุบริจาดทาน^{๓๔}

^{๓๒} มหามกุฏราชวิทยาลัย, มังคลัตถทีปนี แปล เล่ม ๓, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๑), หน้า ๒.

^{๓๓} สมเด็จพระสังฆราชเจ้า กรมหลวงวชิรญาณวงศ์, **ธรรมานุกรม**, (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๒๗), หน้า ๑๗๙.

^{๓๔} ชุ.อุ. (บาลี) ๑๒๑-๑๒๒, ชุ.อุ. (ไทย) ๑/๑/๑๙๒.

การให้ ที่หวังผลประโยชน์ตอบแทนแก่ตน เช่น ให้ข้าวแก่สุนัข ด้วยหวังว่ามันจะเฝ้าบ้านให้เรา ให้อาหารเลี้ยงวัว ด้วยหวังจะได้น้ำนมจากมัน หรือทำผิดกฎหมายแล้วให้สินบนแก่เจ้าหน้าที่ เพื่อให้ตนพ้นผิด ฯลฯ จึงไม่จัดว่าเป็นการทำทานในทางพระพุทธศาสนา

การให้ มีในลักษณะอื่นๆ อีก เช่น วิริตทาน หมายถึง การให้โดยงดเว้นจากการเบียดเบียนรังแกกัน หรือหมายถึง การให้ความปลอดภัย ให้อภัย (อภัย ทาน) ก็เป็นการให้ที่เป็นผลมาจากการรักษาศีลนั่นเอง เช่น เมื่อเรารักษาศีลข้อที่ ๑ งดเว้นจากการฆ่าสัตว์ ย่อมได้ชื่อว่า เป็นการให้ความปลอดภัยแก่ชีวิตของสัตว์ทั้งหลาย เป็นต้น

๒.๑.๒ รูปแบบของการให้

การให้ หมายถึง ให้ด้วยความรักที่มีต่อกันอันเกิดจากเมตตาปราณนาดีต่อกันเห็นอกเห็นใจกัน เมื่อเขาทำความดีเรามองเห็นความดีที่เขาทำอยู่ทำให้เกิดแบ่งปันกัน เป็นต้นว่าการเผื่อแผ่, การแบ่งปัน, การบริจาค, ความเอื้อเฟื้อ, ความสะอาด หรือ ความบริสุทธิ์ ฯ

รูปแบบการให้ทานก็มีหลายวิธี ทุกคนไม่ว่าจะมีฐานะอย่างไรก็สามารถเป็นผู้ให้ได้เสมอ ตามหลักการบำเพ็ญทาน ๑๐ ประการ ได้แก่

๑. ให้ทานด้วยทรัพย์สินเงินทอง
๒. ให้ทานด้วยสายตาที่เมตตาปราณี
๓. ให้ทานด้วยใบหน้าที่ยิ้มแย้มแจ่มใส
๔. ให้ทานด้วยวาจาที่ไพเราะน่าฟัง
๕. ให้ทานด้วยแรงงานช่วยเหลือผู้อื่น
๖. ให้ทานด้วยการอนุโมทนายินดีเมื่อผู้อื่นทำดี
๗. ให้ทานด้วยการให้อาสนะ (ที่นั่ง)
๘. ให้ทานด้วยการให้ที่พัก
๙. ให้ทานด้วยการให้อภัย
๑๐. ให้ทานด้วยการให้ธรรมะ

การให้เป็นเหตุแห่งความสุข การเสียสละแบ่งปันสิ่งที่มีให้แก่ผู้อื่น เป็นการฆ่าความตระหนี่ถี่เหนียว ทำให้จิตใจสบาย

พระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสถึงเหตุ ที่ทำให้คนทำทานไว้หลายประการด้วยกัน เช่น ในปฐมทานสูตร ตรัสถึงเหตุการให้ทานไว้ ๘ ประการ คือ

๑. บางคนให้ทานเพราะหวังอยากได้

๒. บางคนให้ทานเพราะความกลัว
 ๓. บางคนให้ทานเพราะคิดว่าเขาเคยให้แก่เรามาก่อน
 ๔. บางคนให้ทานเพราะคิดว่าเขาจะให้เราตอบแทน
 ๕. บางคนให้ทานเพราะคิดว่าทานเป็นความดี
 ๖. บางคนให้ทานเพราะคิดว่าเราหุงหากินได้ แต่คนเหล่านี้หุงหากินไม่ได้ การไม่ให้แก่คนเหล่านี้ เป็นสิ่ง ไม่สมควร
 ๗. บางคนให้ทานเพราะคิดว่ากิตติศัพท์อันดีงามย่อมขจรขยายไป
 ๘. บางคนให้ทานเพื่อยกระดับจิตใจให้ดีขึ้น มีคุณภาพสูงขึ้น
- ส่วนใน ทานวัตถุสูตร ตรัสถึงเหตุอีก ๘ ประการ คือ
๑. บางคนให้ทานเพราะชอบพอกัน
 ๒. บางคนให้ทานเพราะความโกรธ
 ๓. บางคนให้ทานเพราะความหลง หรือโง่
 ๔. บางคนให้ทานเพราะความกลัว
 ๕. บางคนให้ทานเพราะนึกว่าบิดา มารดา ปู่ ย่า ตา ยาย เคยให้มา เคยทำมา เราไม่ควรทำให้ เสียวงศ์ตระกูลดั้งเดิม
 ๖. บางคนให้ทานเพราะคิดว่าเมื่อตายจะได้ไปสุคติโลกสวรรค์
- บางคนให้ทานเพราะคิดว่าจิตใจย่อมเลื่อมใส ความเบิกบานใจ
๗. ความดีใจ^{๓๕} ย่อมเกิดขึ้นตามมา
 ๘. บางคนให้ทานเพื่อยกระดับจิตใจให้ดีขึ้น^{๓๖} มีคุณภาพสูงขึ้น

การให้ บางอย่างเราไม่จัดเป็นการให้ทานที่ถูกต้องตรงตามวัตถุประสงค์ของการทำทาน ในพระพุทธศาสนาอย่างแท้จริง เช่น การให้เพราะหวังอยากได้ เนื่องจากเป็นการให้ด้วยใจที่ไม่บริสุทธิ์

การให้ (ทาน) ที่มาในหมวดธรรมคือ สังคหวัตถุ ๔ ประการ คือ ๑. ทาน ๒. ปิยวาจา ๓. อุตถจริยา และ ๔. สมานัตตตา. หมายถึง การสงเคราะห์ หรือการให้เพื่อช่วยเหลือซึ่งกันและกัน เพราะสังคหวัตถุ เป็นเรื่องเกี่ยวกับการยึดเหนี่ยวจิตใจกันไว้ได้

^{๓๕} ที.ปา. (บาลี) ๑๑/๓๓๖/๒๒๗, ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๓๓๖/๓๔๕.

^{๓๖} อัง. อญฺฐก. (บาลี) ๒๓/๓๑/๑๙๓, อัง. อญฺฐก. (ไทย) ๒๓/๓๑/๒๘๗.

การให้ (ทาน) ที่มาในหมวดธรรมคือ อนุพุททิกถา ๕ ประการ คือ ๑. ทานกถา ว่าด้วยการให้ทาน ๒. สีสกถา ว่าด้วยการรักษาศีล ๓. สักคกถา ว่าด้วยเรื่องสวรรค์ ๔. กามา ที่นวกถา ว่าด้วยโทษของกาม และ ๕. เนกขัมมานิสังสกถา ว่าด้วยอานิสงส์ของการออกบวช.

หมายถึง การสละด้วยจิตที่ไม่หวังผลตอบแทนใดๆ และเป็นกรให้ด้วยความยินดี เบิกบานใจว่าตั้งใจเพื่อให้ผู้กระทำทานมีความพร้อมในการบำเพ็ญความดียิ่งขึ้นไป

การให้ (ทาน) ที่มาในหมวดธรรม คือ บุญกิริยาวัตถุ ๓ ประการ คือ ๑. ทานมัย บุญสำเร็จด้วยการบริจาคทาน ๒. สีสมัย บุญสำเร็จด้วยการรักษาศีล และ ๓. ภาวนามัย บุญสำเร็จด้วยการเจริญภาวนา. หมายถึง การบำเพ็ญบุญเพื่อสั่งสมบารมีให้มากขึ้น และเพื่อเป็นการกำจัดความตระหนี่ ซึ่งเป็นมลทินของจิตใจ

๒.๑.๓ ลักษณะของการให้

ลักษณะของการให้มียหลายรูปแบบ เช่น "ให้เวลา" แก่คนที่คุณรัก ให้ "ความรัก" แก่คนในครอบครัว ให้ "ความกตัญญู" แก่บุพการี ให้ "ความรับผิดชอบ" แก่การทำงาน ให้ "อภัย" แก่คนที่หลงผิด ให้ "ความรู้" แก่ผู้ที่ยังเขลา ให้ "ทาน" แก่คนที่ยังขัดสน ให้ "อนาคตที่ดี" แก่คนรุ่นหลัง ให้ "มิตรภาพ" แก่คนทั้งโลก ให้ "ความทุ่มเท" แก่องค์กรที่ตนสังกัด ให้ "ความจริงใจ" แก่สัมพันธภาพ ให้ "ความซื่อสัตย์" แก่การทำราชการ ให้ "ความเสียสละ" แก่ประเทศชาติ ให้ "ความยินดี" แก่ผู้ประสบความสำเร็จ ให้ "ความปลื้มใจ" แก่สิ่งสุดวิสัย ให้ "ความเป็นธรรม" แก่ผู้ถูกกลั่นแกล้ง ให้ "มรรคา" แก่ผู้ที่ยังหลงทาง ให้ "ที่พึ่งทางใจ" แก่ผู้สับสน ให้ "อิสรภาพ" แก่ผู้ถูกกิลเลสครอบงำ ให้ "โอกาส" แก่ตนเองได้ล้มรสัจธรรม

ลักษณะของการให้ นั้น หากยึดตามเจตนาเป็นที่ตั้งแล้วมี ๒ วิธี คือ ให้โดยเจาะจงบุคคล และให้โดยไม่เจาะจงบุคคล ได้แก่^{๑๗}

๑. ปาฏิบุคคลิกทาน หรือ บุคคลิกทาน คือการให้โดยเจาะจงบุคคล ๑๔ จำพวก ทักขิณาวีรังกสูตร ๑. ให้ทานในสัตว์ดิรัจฉาน ๒. ผู้ทุศีล ๓. ผู้มีศีล ๔. นักบวชภายนอก พระพุทธศาสนา ๕. ผู้ปฏิบัติโศดาปัตติผล ๖. พระโศดาบัน ๗. ผู้ปฏิบัติสกทาคามีผล ๘. พระ

^{๑๗} พระครูไพศาลธรรมานุสิฐ (ถนอม ภิณฺโญจิตร), "การศึกษาเปรียบเทียบตัวอย่างการให้ทานในพระสูตรต้นตอปฏิภากับการปฏิบัติจริงในลำพูน", *วิทยานิพนธ์พุทธศาสนมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖), หน้า ๑๙.

สกทาคามี ๙. ผู้ปฏิบัติอนาคามีผล ๑๐. พระอนาคามี ๑๑. ผู้ปฏิบัติอรหัตผล ๑๒. พระอรหัตต์ ๑๓. พระปัจเจกพุทธเจ้า ๑๔. พระอรหัตสัมมาสัมพุทธเจ้า

๒. สังฆทาน คือการให้โดยไม่จำเพาะเจาะจงบุคคล ๗ จำพวก ^{๓๔} ๑. ให้ทานในสงฆ์ ๒ ฝ่าย (ภิกษุสงฆ์และภิกษุณีสงฆ์) มีพระพุทธเจ้าเป็นประมุข ๒. สงฆ์ ๒ ฝ่าย ๓. ภิกษุสงฆ์ ๔. ภิกษุณีสงฆ์ ๕. นิมนต์สงฆ์ ๒ ฝ่าย ๖. นิมนต์ภิกษุสงฆ์ ๗. นิมนต์ภิกษุณีสงฆ์

พระพุทธองค์ไม่ทรงสรรเสริญการให้ทานเจาะจงผู้รับ ๑๔ จำพวก แต่ทรงสรรเสริญสังฆทานว่ามีผลหรืออานิสงส์มากกว่าปาฏิบุคคลิกทาน โดยเฉพาะการถวายทานในสงฆ์ ๗ ประเภทนี้ มีถวายแก่สงฆ์ ๒ ฝ่าย (ภิกษุสงฆ์และภิกษุณีสงฆ์) โดยมีพระพุทธเจ้าเป็นประมุข เป็นต้น ย่อมได้รับอานิสงส์มาก จะเห็นได้จากทักษิณาทิถวายในสงฆ์ แม้ภิกษุผู้รับจะเป็นผู้ทุศีล มีเพียงผ้ากาสาวะพັນคอกก็ตามที่ แต่ผลของสังฆทานนั้น นับไม่ได้ หาประมาณไม่ได้ ซึ่งถ้าเปรียบเทียบกับปาฏิบุคคลิกทานแล้ว อานิสงส์ที่ได้รับจะแตกต่างกันอย่างสิ้นเชิง

ลักษณะของการให้ จัดเป็นองค์ประกอบที่สำคัญประการหนึ่งในหลักของการให้ทาน และสิ่งที่ควรให้ทานตามหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนาก็มีทั้งที่เป็นวัตถุสิ่งของ (รูปธรรม) และสิ่งที่มีชีวิต (นามธรรม) องค์ประกอบแห่งไทยธรรม ไม่ขึ้นอยู่กับวัตถุที่ให้อะไร จะมาก น้อย ประณีต หรือเศร้าหมอง แต่ขึ้นอยู่กับเจตนาของผู้ให้ว่าเป็นเช่นไร เจตนาบริสุทธิ์หรือไม่ เพราะบุคคลแม้จะให้ทานด้วยวัตถุมากมาย และมีราคาแพงแค่ไหนก็ตาม ทานนั้นไม่จัดว่าให้ผลมากกว่าทานที่ผู้ให้มีจิตประกอบด้วยเมตตา

ของที่ควรให้ (ไทยธรรม) ประกอบด้วยองค์ ๓ คือ

- ๑ . ความบริสุทธิ์ของวัตถุที่ให้
- ๒ . คุณภาพของวัตถุที่ให้
- ๓ . เหมาะสมกับของที่เป็นประโยชน์แก่ผู้รับ

ในของที่ควรให้ ๓ อย่างนี้ มีอานิสงส์เช่นกัน มีความบริสุทธิ์ของวัตถุที่ให้ คุณภาพของวัตถุที่ให้ และเหมาะสมกับของที่ผู้รับจะได้ ดังนี้

วัตถุที่ให้เป็นของบริสุทธิ์ ในกรณีของวัตถุทาน ถ้าของที่ให้มาจากน้ำพักน้ำแรงของผู้ให้ ได้มาด้วยความซื่อสัตย์สุจริต การให้ของเหล่านี้ทำให้ทานมีอานิสงส์มาก ในทางตรงกันข้าม

^{๓๔} ม.อ. (ไทย) ๑๔ / ๓๗๙ / ๔๒๗-๔๒๘.

ถ้าของได้มาโดยไม่ชอบธรรม ผู้ให้ไม่ได้เป็นเจ้าของครอบครองอย่างถูกต้อง การทำทานย่อมมี
อานิสงส์น้อย

ลักษณะความสำคัญของการให้ทาน ท่านกล่าวไว้ว่า

- ๑ . การให้ มีความสำคัญต่อการดำเนินชีวิตในสังคม
- ๒ . การให้ทาน เป็นการสร้างบารมี
- ๓ . การให้ทาน เป็นการบำรุงพระสงฆ์ผู้สืบทอดพระพุทธศาสนา
- ๔ . การให้ทาน เป็นแนวทางปฏิบัติพื้นฐานให้บุคคลเข้าถึงธรรมของ
พระพุทธเจ้า
- ๕ . การให้ทาน ย่อมมีผลต่อผู้ให้และผู้รับ ผู้ให้รู้จักการเสียสละ รู้จักแบ่งปัน รู้
ถึงความเดือนร้อนของผู้อื่น ผู้รับรู้ถึงความมีน้ำใจของผู้ให้
- ๖ . การให้ทาน เป็นการช่วยสังคม
- ๗ . การให้ทาน เป็นการช่วยคนที่ชีวิตอยู่
- ๘ . การให้ทาน (ตามความเชื่อ) เป็นการช่วยคนที่เสียชีวิตไปแล้ว

คุณภาพของสิ่งที่ให้ ต้องเป็นของที่สะอาด ใหม่ ดี และมีคุณภาพ ทานที่ให้อย่อมมี
ผลมาก คุณภาพของสิ่งของอาจตัดสินง่าย ๆ จากสามัญสำนึก เราควรให้ของที่คิดว่าเป็นของดีมี
คุณภาพ อาจไม่ใช่ของใหม่แต่ก็ควรอยู่ในสภาพที่ใช้งานได้

เหมาะสมเป็นประโยชน์แก่ผู้รับ ในกรณีวัดอุทยาน ความเหมาะสมวัดจากความ
จำเป็นหรือความต้องการของผู้รับ ถ้าให้ของเหมาะสมแก่ผู้รับ ให้รางวัลแก่บุคคลผู้ทำความดี ให้
การศึกษาแก่บุคคลที่ตั้งใจเรียนดี ถวายน้ำปานะพระภิกษุสามเณร เหล่านี้มีความเหมาะสม
เพราะเอื้อเพื่อให้ทานขยายผลประโยชน์ในวงกว้าง สนับสนุนให้ผู้รับทำประโยชน์ได้อย่างเต็มที่
ทานที่ทำย่อมมีผลมาก แต่ถ้าให้โดยไม่คำนึงถึงความเหมาะสมเลย ยกตัวอย่าง เช่น ถวายเหล้า
บุหรี่ปั้วแก่พระภิกษุ ให้ลูกอมแก่เด็ก หรือให้อุปกรณ์การฟังแก่คนหูหนวก การให้ทานเช่นนี้ ไม่อาจ
สร้างประโยชน์ได้เลย ถึงแม้จะมีเจตนาดีก็ตาม ข้ำร้ายยังเป็นการสร้างค่านิยมที่ผิดอีกด้วย ความ
เหมาะสมของวัตถุมักสอดคล้องกับความต้องการของผู้รับ

ลักษณะของการให้ทาน อาจแบ่งตามลักษณะของการให้ ที่ประพฤติปฏิบัติตามกัน
มาได้ ๔ อย่าง คือ

๑. การให้ เพื่อชำระกิเลส คือความตระหนี่ในใจของผู้ให้ เรียกว่า บริจาคทาน
หมายถึง การให้ด้วยการเสียสละ เพื่อกำจัดความขุ่นมัวแห่งจิต โดยไม่คำนึงถึงว่าผู้รับจะเป็นใคร

ก็ตาม การให้แบบนี้ได้บุญ มากที่สุด ยิ่งเรามีใจที่บริสุทธิ์ และให้แก่ผู้ที่บริสุทธิ์มาก ก็จะได้บุญมาก

๒. การให้ เพื่อตอบแทนคุณความดี เพื่อบูชาคุณ เรียกว่า ปฏิภาณทาน หมายถึง การให้เพื่อตอบแทน หรือบูชาคุณความดีแก่ผู้ที่มีคุณธรรมสูงกว่า หรือผู้ที่มีอุปการะแก่ตน การให้แบบนี้ ผู้ให้อาจจะไม่นึกถึงบุญ แต่นึกถึงเฉพาะคุณความดีของท่าน การให้เพื่อบูชาคุณความดีแบบนี้ หากผู้ให้ได้นึกถึงบุญไปด้วย จะทำให้มีผลานิสงส์มากยิ่งขึ้น การให้เพื่อบูชาคุณเป็นจุดมุ่งหมายของผู้กระทำทานอย่างหนึ่ง ผู้กระทำทานทราบชัดว่า บุคคลนั้นเป็นผู้ทรงคุณธรรม หรือเป็นผู้มีพระคุณต่อตนเองหรือต่อสังคม แม้ผู้รับนั้นจะไม่มี ความขัดสนในสิ่งนั้นก็ตาม แต่ท่านผู้นั้นเป็นผู้มีอุปการะต่อเรา ต่อสังคม บุคคลที่ควรบูชา ได้แก่ บิดามารดา ครูอาจารย์ พระภิกษุ สามเณร พระมหากษัตริย์ เป็นต้น

๓. การให้ เพื่อสงเคราะห์ เรียกว่า สังคหทาน หมายถึง การให้เพื่อผูกมิตรยึดเหนี่ยวน้ำใจกัน ในกลุ่มคนที่มีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กับตน ไม่ว่าจะโดยส่วนตัว หรือโดยหน้าที่การงานก็ตาม โดยมุ่งที่จะให้เกิดคุณประโยชน์แก่ผู้รับเป็นสำคัญ การให้เพื่อสงเคราะห์เป็นจุดมุ่งหมายของผู้กระทำทานอย่างหนึ่ง ผู้ให้มีใจประกอบด้วยเมตตา หวังสงเคราะห์เขาด้วยสิ่งอันเป็นประโยชน์ การสงเคราะห์นั้น แบ่งออกเป็น ๒ อย่าง คือ

๓.๑ สงเคราะห์ด้วยอามิส (อามิสุสงฺคโห) ได้แก่ การให้ปัจจัย ๔ มี เครื่องนุ่งห่ม อาหาร ที่อยู่อาศัย และยารักษาโรค ด้วยหวังให้เขาบริโภคนแล้วมีความสุข

๓.๒ สงเคราะห์ด้วยธรรม (ธมฺมฺสงฺคโห) ได้แก่ การแนะนำ สั่งสอนให้เขารู้สิ่งที่เป็นประโยชน์ และไม่เป็นประโยชน์ ให้รู้การกระทำว่าอะไรเป็นความดี อะไรเป็นความชั่วอะไรควรทำ อะไรไม่ควรทำ เป็นต้น

๔. การให้ เพื่ออนุเคราะห์ เรียกว่า อนุคหทาน หมายถึง การให้ความช่วยเหลือเกื้อกูลแก่คนยากจน ด้วยจิตเมตตาสงสาร เมื่อเห็นเขาตกทุกข์ได้ยาก ไม่ว่าจะคนนั้นจะเป็นใคร จะมีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กับ ตนหรือไม่ก็ตาม ก็อนุเคราะห์ช่วยเหลือกันตามกำลังการอนุเคราะห์ ๒ อย่าง คือ การอนุเคราะห์ด้วยอามิส และการอนุเคราะห์ด้วยธรรม บรรดาการอนุเคราะห์ ๒ อย่างนี้ การอนุเคราะห์ ด้วยธรรมเป็นเลิศ”^{๓๙}

๕. การให้ เพื่อทำบุญ การให้เพื่อทำบุญนี้ เป็นลักษณะของการให้ทานอย่างหนึ่ง เป็นการให้ที่มีลักษณะปรับปรุงจิตใจให้สูงขึ้น เป็นเครื่องมือในการกำจัดความเห็นแก่ตัวได้เป็น

^{๓๙} พุ.อิตติ.(บาลี) ๒๕/๙๘/๓๑๖.พ.อิตติ, (ไทย) ๒๕/๙๘/๔๗๓.

อย่างดีและเป็นเครื่องมือในการกำจัดกิเลสอันเป็นตัวที่ทำให้จิตใจเศร้าหมอง (ความตระหนี่) ได้เป็นอย่างดี การให้เพื่อทำบุญนี้ ข้อสำคัญอยู่ที่เจตนาของผู้กระทำทาน คือ ผู้กระทำทานจะต้องมีเจตนาที่บริสุทธิ์ ถ้าหากการกระทำนั้นไม่บริสุทธิ์ก็ไม่จัดว่าเป็นการกระทำทาน^{๔๐}

ให้เพื่อบูชาคุณ ได้แก่ ถวายทานในพระพุทธเจ้า ในฐานะเป็นผู้ก่อตั้งพระพุทธศาสนา และพระสงฆ์สาวก เพราะเป็นผู้มีพระคุณแก่ชาวโลก^{๔๑}

ตามหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนา การให้ทานมีองค์ประกอบที่สำคัญ ๓ ประการ คือ ผู้ให้ทาน (ที่เรียกว่า ทายก) สิ่งที่ให้เป็นทาน (ที่เรียกว่า วัตถุทานหรือทานวัตถุ) และผู้รับทาน (ที่เรียกว่า ปฏิคาหก) จึงจะสัมฤทธิ์ผลตามกระบวนการของการให้ทาน ในการให้ทานผู้ให้ต้องมีเจตนาเป็นสำคัญ ซึ่งมีอยู่ ๓ ประการ คือ

๑. บุญพเจตนา คือ ความตั้งใจก่อนที่จะให้ทาน ผู้ให้มีความยินดี เริ่มตั้งแต่คิดจะกระทำทานแล้วเตรียมสิ่งของต่างๆ ที่เป็นอุปกณ์แห่งทาน ขณะที่จัดสรรสิ่งของนั้นจิตมีความยินดีคิดว่า “เราจะทำการฝังขุมทรัพย์สมบัติที่จะติดตามตนไปในกาลทุกเมื่อ”

๒. มุญจนเจตนา คือ ความตั้งใจในขณะที่กำลังให้ทาน ขณะที่ทายกกำลังให้ทานนั้นมีจิตผ่องใส บรรจงวางวัตถุทานลงที่มือของทักษิณบุคคล ทำจิตให้เลื่อมใสว่า “เรากำลังถือเอาสาระจากทรัพย์ที่ไม่มีสาระ”

๓. อปราปรเจตนา คือ ความตั้งใจหลังจากให้ทานแล้ว หมายถึง จิตของผู้ให้ทานมีความเบิกบาน เมื่อระลึกถึงการกระทำทานของตนคราวใดก็มีความอุมใจ เกิดปีติในทานนั้นว่า “ทานที่ทานผู้รับบุญดีไว้ เราได้กระทำตามแล้ว ทานของเราสำเร็จประโยชน์ด้วยดี”

เจตนาแห่งผู้กระทำทานดังกล่าวนี้ เป็นเหตุนำความสุขมาให้แก่ผู้กระทำและเป็นไปเพื่อประโยชน์ทั้งในปัจจุบันและอนาคต ส่วนผู้รับทานจะกล่าวในทักษิณบุคคลข้างหน้าในที่นี้จะกล่าวถึงทานวัตถุหรือสิ่งทีควรให้ทานก่อน

^{๔๐} พ.ท. ปิ่น มุกกันต์, **มงคลชีวิต ภาคที่ ๒**, (กรุงเทพมหานคร : พิศนาคะการพิมพ์, ๒๕๐๖), หน้า ๒๑๓-๒๑๔.

^{๔๑} พระสิริมังคลาจารย์, **มงคลัตถปิณี แปล เล่มที่ ๓**, พิมพ์ครั้งที่ ๑๘, (กรุงเทพมหานคร : มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๗), หน้า ๑๗.

สิ่งที่ควรให้ทาน จัดเป็นองค์ประกอบที่สำคัญประการหนึ่งในกระบวนการของการให้ทาน และสิ่งที่ควรให้เป็นทานตามหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนาก็มีทั้งที่เป็นวัตถุสิ่งของ (รูปธรรม) และสิ่งที่มีชีวิต (นามธรรม) หลักฐานที่กล่าวถึงสิ่งที่ควรให้เป็นการ

ลักษณะของการให้ทานของสัตว์บุรุษนั้น พระพุทธเจ้าทรงแสดงไว้ ๕ ประการด้วยกัน คือ ให้ทานด้วยศรัทธา ให้ทานโดยเคารพ ให้ทานตามกาลอันควร ให้ทานด้วยจิต อนุเคราะห์ ให้ทานไม่กระทบตนและผู้อื่น^{๔๒}

๑. ให้ทานด้วยศรัทธา คือ การให้ด้วยเชื่อว่า ผลของการให้ทานนั้น มีประโยชน์ เกื้อกูลแก่คนอื่น ผู้ให้มีใจดี เบิกบาน และอิ่มใจ เมื่อให้ทานแล้ว นอกจากนี้ มีความเชื่อว่าผลของการคิดดี พูดดี และทำดี ย่อมมีผลตอบสนองแก่บุคคลผู้ทำต้องติดสอยห้อยตามผู้ทำไป เหมือนเงาตามตัว

๒. ให้ทานโดยเคารพ คือ ให้ด้วยการนอบน้อมอ่อนละมุนละม่อม ให้ด้วยวาจาไพเราะอ่อนหวาน และให้ด้วยน้ำใจอ่อนน้อม

๓. ให้ทานตามกาล คือ ให้ในกาลอันสมควร เช่น ถวายผ้าอาบน้ำฝนในฤดูการเข้าพรรษา หรือ เวลาออกพรรษา ถวายผ้าจําพรรษา ตลอดทั้งถวายภัตตาหารเช้าเพล เป็นต้น

๔. ให้ด้วยจิตอนุเคราะห์ คือ ให้เกื้อหนุนโอบอุ้มอารีเมตตา และให้อุดหนุนเอื้อเฟื้อช่วยเหลือด้วยกรุณา ท่านแสดงผลของการให้ทานตามกาล และการให้ด้วยจิตอนุเคราะห์ว่าเป็นคนมั่งคั่งมีทรัพย์สมบัติมาก มีเครื่องใช้สอยเหลือเฟือและมีความประสงค์เต็มเปี่ยม

๕. ให้ทานไม่กระทบกระทั่งตนและคนอื่น คือ ให้ตามกำลังของตนที่มีอยู่ และไม่ต้องการบงกชของคนอื่นมาให้ทาน ท่านแสดงผลของการให้ทานข้อนี้ว่า จะเป็นคนมั่งคั่งมีทรัพย์สมบัติมาก และมีโภคทรัพย์ปราศจากภัย

นอกจากนี้พระพุทธองค์ทรงแสดงถึงสัปปุริสทานสูตร ๘ ประการ ดังนี้

- ๑ . สัตบุรุษยอมให้ของที่สะอาด
- ๒ . สัตบุรุษยอมให้ของที่ประณีต
- ๓ . สัตบุรุษยอมให้ของตามกาล
- ๔ . สัตบุรุษยอมให้ของที่สมควร

^{๔๒} อภ.ปญจก. (ไทย) ๒๒ / ๑๔๘ / ๒๔๔.

- ๕ . สัตบุรุษย่อมเลือกให้
- ๖ . สัตบุรุษยอมให้เป็นนิตย
- ๗ . สัตบุรุษกำลังให้ก็ทำจิตให้ผ่องใส
- ๘ . สัตบุรุษครั้นให้แล้วก็ดีใจ^{๔๓}

๒.๑.๔ องค์ประกอบของการให้

องค์ประกอบของการให้ ได้แก่ การสละทรัพย์สินของสมบัติของตนที่มีอยู่ให้แก่ผู้อื่น โดยมุ่งหวังจะจุนเจือให้ผู้อื่นได้รับประโยชน์ และความสุขด้วยความเมตตาจิตของตน ทานที่ได้ทำไปนั้นจะทำให้ผู้ทำทานได้บุญมากหรือน้อยเพียงใดย่อมสุดแล้วแต่องค์ประกอบ ๓ ประการต่อไปนี้แล้ว ทานนั้นย่อมมีผลมาก ได้บุญบารมีมาก คือ

การให้ ได้แก่ สิ่งของทรัพย์สินสมบัติที่ตนได้สละให้เป็นทานนั่นเอง จะต้องเป็นของบริสุทธิ์ที่จะเป็นของบริสุทธิ์ได้ จะต้องเป็นสิ่งของที่ตนได้แสวงหาได้มาด้วยความบริสุทธิ์ ในการประกอบอาชีพไม่ว่าของที่ได้มาเพราะการเบียดเบียนผู้อื่น เช่น ได้มาโดยทุจริต ลักทรัพย์ ยักยอกข้อโกง ปล้นทรัพย์ ชิงทรัพย์ ฯลฯ

การให้ โดยจุดมุ่งหมายที่แท้จริงก็เพื่อเป็นการขจัดความโลภ ความตระหนี่เหนียวแน่นความหวงแหนหลงใหลในทรัพย์สินสมบัติของตน อันเป็นกิเลสหยาบ คือ "โลกกิเลส" และเพื่อเป็นการสงเคราะห์ผู้อื่นให้ได้รับความสุขด้วยเมตตาธรรมของตนอันเป็นบันไดก้าวแรก ในการเจริญเมตตาในพรหมวิหาร ๔ ให้เกิดขึ้นถ้าได้ให้ทานด้วยเจตนาดังกล่าวแล้ว เรียกว่า เจตนา การในการทำทานบริสุทธิ์ แต่ว่าเจตนาที่บริสุทธิ์นั้น ถ้าบริสุทธิ์จริงต้องสมบูรณ์พร้อมกัน ๓ ประการ คือ

๑. การให้ทาน เพื่อสงเคราะห์ผู้อื่นให้ได้รับความสุขเพราะทรัพย์สินของของตน
๒. การให้ทาน ก็รำเริงยินดี และดีใจที่ตนกำลังให้ผู้อื่น
๓. การให้ทาน ให้ไปแล้ว ให้ทานไปเสร็จแล้ว ก็ดีใจ เมื่อหวนระลึกถึงทานที่ตนได้กระทำไปแล้วครั้งใด ก็มีจิตโสมนัสรำเริงเบิกบานใจยินดีในผลทานนั้นๆ

การให้ แก่บุคคลผู้รับทานนั้นถือได้ว่าเป็นบุญ ในที่นี้ได้แก่บุคคลผู้รับการทำทานของผู้ทำนั้นเองนับว่าเป็นองค์ประกอบสำคัญที่สุด แม้ว่าองค์ประกอบในการให้ ข้อ ๑ และ ๒ จะ

^{๔๓} อภ.อภฺรฐก. (ไทย) ๒๓/๓๗/๒๕๖-๒๕๗.

บริสุทธิครบถ้วนดีแล้วก็ตาม วัตถุประสงค์ที่ให้นั้นเป็นของแสวงหาได้มาด้วยความบริสุทธิ์ เจตนาในการให้ก็บริสุทธิ์ทั้งสามประการ แต่ผู้รับเป็นคนที่ไม่ดี ไม่ใช่เนื่อนาบุญที่บริสุทธิ์ เป็นเนื่อนาบุญที่เลว การให้ทานที่นำไปนั้นก็ไม่ได้ผลดอกออกผลเต็มที่เท่าที่ควร

องค์ประกอบของการให้ ของบุคคลทั่วไปนั้น ผู้ให้ต้องรู้จักวิธีการให้อย่างถูกต้องตามหลักทางพระพุทธศาสนา บุคคลทั่วไปจะให้ด้วยเหตุผลใดๆ ก็ตาม และสิ่งที่ตนปรารถนานั้นจะสำเร็จผลตามความมุ่งหมายหรือไม่ก็ตาม ย่อมขึ้นอยู่กับองค์ประกอบของการให้เป็นสำคัญ ซึ่งองค์ประกอบของการให้นั้นมีค่ากล่าวแสดงเป็นถ้อยคำไว้ว่า

ทายกก่อนแต่จะให้เป็นผู้มีใจดี กำลังให้ทานอยู่ก็มีจิตเลื่อมใส ครั้งให้ทานแล้ว ก็มีใจชื่นบาน นี่เป็นความถึงพร้อมแห่งยัญ (บุญ) ปฏิคาหกผู้สำรวจประพฤติพรหมจรรย์ทั้งหลาย คือท่านผู้ปราศจากราคะ ปราศจากโทสะ ปราศจากโมหะ ไม่มีอาสวะ ย่อมเป็นเขตถึงพร้อมแห่งยัญ ทายกต้อนรับปฏิคาหกด้วยตนเอง ถวายทานด้วยมือตนเอง ยัญนั้นย่อมมีผลมาก เพราะตน และเพราะผู้อื่น ทายกผู้มีปัญญา มีศรัทธา เป็นบัณฑิต มีใจพ้นจากความตระหนี่ ครั้นบำเพ็ญทานอย่างนี้แล้ว ย่อมเข้าถึงโลกที่เป็นสุข ไม่มีความเบียดเบียนฯ^{๔๔}

การให้ ในพระคานานี้ ชี้ให้เห็นองค์ประกอบของการให้ทานเป็นเรื่องคุณสมบัติของผู้ให้และผู้รับ คุณสมบัติของทายก คือ ก่อนให้ก็มีใจดี ขณะให้ก็มีจิตเลื่อมใส เมื่อให้แล้วก็มีใจชื่นบาน มีความเคารพยำเกรงในผู้รับ และอุปัฏฐากบำรุง สำหรับคุณสมบัติของปฏิคาหก (ผู้รับ) ต้องมีองค์ ๓ คือ เป็นผู้ปราศจากราคะ เป็นผู้ปราศจากโทสะ เป็นผู้ปราศจากโมหะ หรือเป็นพระอริยบุคคล เมื่อผู้ให้ผู้รับมีคุณสมบัติดังกล่าวย่อมได้รับผลบุญคือความสุข นอกจากนี้ องค์ประกอบของทาน ยังมีความสัมพันธ์กับวัตถุประสงค์ที่จะให้ทาน คือวัตถุประสงค์เป็นของบริสุทธิ์ คือได้มาด้วยความสุจริต ยุติธรรม ผู้ให้ทาน ผู้รับทาน ต้องเป็นคนดี หรือเป็นพระอริยบุคคล ซึ่งพระพุทธองค์ได้ทรงชี้ไว้อย่างชัดเจนในเรื่องความบริสุทธิ์แห่งทักษิณา ๔ ประการว่า

๑. ทักษิณาที่บริสุทธิ์ฝ่ายทายก (ผู้ให้) แต่ไม่บริสุทธิ์ฝ่ายปฏิคาหก (ผู้รับ)
๒. ทักษิณาที่บริสุทธิ์ฝ่ายปฏิคาหก แต่ไม่บริสุทธิ์ฝ่ายทายก
๓. ทักษิณาที่ไม่บริสุทธิ์ ทั้งฝ่ายทายกและฝ่ายปฏิคาหก
๔. ทักษิณาที่บริสุทธิ์ ทั้งฝ่ายทายกและฝ่ายปฏิคาหก

^{๔๔} อภ.จก. (ไทย), ๒๒/๓๗/๓๔๙-๕๐.

สำหรับองค์ประกอบของทานที่จะมีผลมากพระพุทธรองค์ทรงเปรียบกับนาที่ดี เหมือนกับทานที่บุคคลให้แก่สมณพราหมณ์ที่ดี ผู้ประกอบด้วยองค์ ๘ ประการ คือ

๑. เป็นผู้มีสัมมาทิฐิ (เห็นชอบ)
๒. เป็นผู้มีสัมมาสังกัปปะ (ดำริชอบ)
๓. เป็นผู้มีสัมมาวาจา (เจรจาชอบ)
๔. เป็นผู้มีสัมมากัมมันตะ (กระทำชอบ)
๕. เป็นผู้มีสัมมาอาชีวะ (เลี้ยงชีพชอบ)
๖. เป็นผู้มีสัมมาวายามะ (พยายามชอบ)
๗. เป็นผู้มีสัมมาสติ (ระลึกชอบ)
๘. เป็นผู้มีสัมมาสมาธิ (ตั้งจิตมั่นชอบ)

๔๕

การให้ มักจะกล่าวถึงผู้ให้ทาน (ทายก) และผู้รับทาน (ปฏิคาหก) ด้วยเสมอ เพราะมีความสัมพันธ์กันรวมไปถึงเรื่องวัตถุทาน ผู้ให้ทานและผู้รับทาน ก็นับเป็นองค์ประกอบที่สำคัญ เพราะทานจะมีผลมากผลน้อย นอกจากจะขึ้นอยู่กับผู้ให้ทานและวัตถุทานแล้ว ยังขึ้นอยู่กับผู้รับทานอีกด้วย

พระพุทธรเจ้าตรัสหลักของทานไว้ ๓ ประการ คือ

- ๑ . ทายก คือ ผู้ให้ทาน
- ๒ . ปฏิคาหก คือ ผู้รับทาน
- ๓ . ไทยธรรม คือ วัตถุที่ให้ทาน^{๔๖}

องค์ประกอบ ๓ ประการ เป็นองค์ประกอบหลักของทาน การกระทำที่กล่าวได้ว่าเป็นทานและทานที่ควรกระทำ จะต้องประกอบด้วยองค์หลัก ๓ ประการอย่างครบถ้วน ดังปรากฏในสัมมชฎิภาวสูตร ที่ชนิกาย มหาวรรคว่า “ภิกษุทั้งหลาย เพราะเป็นผู้มีธรรม ๓ ประการ กุลบุตรผู้มีศรัทธาจึงประสบบุญมาก ธรรม ๓ ประการเป็นไหน คือ ทายกเป็นผู้มีศรัทธา ไทยธรรม ทักขิไณยบุคคล เพราะเป็นผู้มีธรรมเหล่านี้ กุลบุตรผู้มีศรัทธาจึงประสบบุญมาก”^{๔๗} เพราะประกอบด้วยองค์ประกอบหลัก ๓ ประการนี้ บุคคลจึงสามารถทำบุญให้ทานได้ หากขาดอย่างใดอย่างหนึ่งไป ก็ไม่อาจทำบุญได้ ใน ๓ ประการนี้ องค์ประกอบ ๒ อย่างนี้ คือ

^{๔๕} อจ.อภฺรฺฐก. (ไทย) ๒๓ / ๓๔ - ๒๙'๑.

^{๔๖} อจ. ติก. (บาลี) ๒๐/๔๑/๑๔๔, อจ. ติก. (ไทย) ๒๐/๔๑/๒๐๔.

^{๔๗} อจ. ติก. (บาลี) ๒๐/๔๑/๑๔๔-๑๔๕, อจ. ติก. (ไทย) ๒๐/๔๑/๒๐๕.

ไทยธรรมและทักษิณียบุคคล (ผู้รับทาน) หาได้ง่าย แต่ศรัทธาหาได้ยากยิ่ง เพราะบุญชนเป็นผู้มีศรัทธาไม่มั่นคง ไม่แน่นอน หากคราวมีผู้รับไทยธรรม แต่ไม่มีศรัทธา บุญก็เกิดขึ้นไม่ได้

ส่วนคุณค่าของทานที่ถูกต้อง และควรกระทำ จะอยู่บนพื้นฐานแห่งองค์ประกอบหลักของทาน ๓ ประการ เมื่อกล่าวถึงคุณสมบัติเฉพาะองค์ประกอบหลัก ๒ ประการข้างต้น ทานที่ผู้ให้ทานและผู้รับทานถึงพร้อมด้วยคุณสมบัติ เช่น เป็นผู้ปราศจากราคะ เป็นผู้มีศรัทธา เป็นต้น มีคุณค่ามากกว่าอามิสทาน ดังปรากฏในทักษิณาวិภังสุตฺร อังคุดตฺรนิกาย ติกนิบาตว่า “ผู้ใดปราศจากราคะแล้ว ได้ขอมมาโดยธรรม มีจิตเลื่อมใสเชื่อกรรมและผลของกรรม ให้ทานในคนปราศจากราคะแล้ว เรากล่าวทานของผู้นั้นนั้นแล้วว่าเลิศกว่าอามิสทานทั้งหลาย”^{๔๘}

องค์ประกอบของการให้ที่แบ่งตามวัตถุ คือ สิ่งของที่จะให้ มี ๒ ประเภท คือ

๑. การให้อามิส อามิสทาน คือการให้วัตถุสิ่งของต่างๆ เป็นทาน
๒. การให้ธรรมะ ธรรมทาน^{๔๙} คือการให้ความรู้ ความถูกต้องดีงาม

การให้ สิ่งของที่เป็นอามิส คือ สิ่งของที่เป็นปัจจัยสี่ ได้แก่ การให้วัตถุ มีข้าว น้ำ ผัก ยานพาหนะ ดอกไม้ ของหอม เครื่องอุปโภค ที่นอน ที่พักอาศัย ประทีปโคมไฟ เป็นต้น

การให้อามิสทาน แบ่งตามทายก มี ๓ ประเภท ดังนี้

๑ . การที่ทายกให้ของที่ด้อยกว่าของที่ตนบริโภค ใช้สอยเอง หมายถึง ทานทาสะ บางที่เรียกว่า "ทาสทาน" เช่น เมื่อได้มะม่วงมา ๓ ผล ก็เลือกผลที่เล็กที่สุดให้ไปหรือได้ ๓ ผลที่มีขนาดเท่าๆ กันก็เลือกผลที่ไม่ชอบใจให้ไป การให้แบบนี้ เรียกว่า ทาสทาน^{๕๐} เพราะว่าใจของทายกตกเป็นทาสของความตระหนี่ แล้วจึงให้ ดูจการให้สิ่งของแก่คนที่เป็นข้าทาสบริวาร ฉะนั้น

๒ . การที่ทายกให้ของที่เสมอกันกับที่ตนบริโภคใช้สอย ตนบริโภคใช้ของอย่างไรถึงคราวจะให้ผู้อื่นก็ให้ของอย่างนั้น หมายถึง ทานสหายน บางที่เรียกว่า "สหายนทาน" เช่น ได้มะม่วงมา ๓ ผล ก็ให้ผลที่ดีเช่นเดียว กับที่ตนจะบริโภค ดูจการให้สิ่งของแก่คนที่เป็นมิตรสหายน ฉะนั้น

^{๔๘} ม.อ. (บาลี) ๑๔/๓๘๒/๓๒๗, ม.อ. (ไทย) ๑๔/๓๘๒/๔๓๒.

^{๔๙} ชู.อิตติ. (บาลี) ๒๕/๑๐๐/๓๑๙, ชู.อิตติ. (ไทย). ๒๕/๙๘/๔๗๓.

^{๕๐} อญ. ปญจก.อ. (บาลี) ๓/๓๔/๒๒, อญ. ปญจก.อ. (ไทย) ๓/๘๑.

๓ . การที่ทายกให้ของที่ดีประณีตกว่าของที่ตนบริโภคใช้สอย โดยเลือกเอาสิ่งของที่ดีที่สุดให้ไป ซึ่งชาวพุทธทั้งหลายเวลาจะให้ ก็ให้สามีสานเป็นส่วนมาก หมายถึง ทานสามี บางทีเรียกว่า "สามีสาน" เช่น เวลาจะตักบาตรพระจะคดข้าวปากหม้อ ซึ่งถือว่าเป็นส่วนที่ดีที่สุดเอาไว้ถวายพระก่อน หรือเวลาเลี้ยงพระภิกษุสามเณร จะตักแต่งข้าวปลาอาหารอย่างประณีตบรรจงกว่าที่ตนเองบริโภคถวายท่าน หรือเวลาที่จะให้ของแก่ผู้ใดผู้หนึ่ง แม้ว่าจะมีฐานะเสมอหรือต่ำกว่าเรา ก็เลือกของที่ดีที่ชอบใจให้ไป อย่างนี้เรียกสามีสาน เพราะใจของผู้ให้เอาชนะความตระหนี่ เป็นนาย เป็นเจ้าของ เป็นอิสระ แล้วจึงให้ทาน ดูจให้สิ่งของแก่คน ที่ตนเคารพ หรือมีพระคุณแก่ตน เช่น บิดา มารดา ครูบาอาจารย์ พระภิกษุสงฆ์ ฉะนั้น

ผู้ให้คนใดที่มีจิตใจชนะความตระหนี่ คือ ความตระหนี่ไม่สามารถครอบงำได้ มีการสั่งสมการให้ทานสามีอยู่เสมอ จนมีคุณธรรมนี้ติดตัว โบราณจารย์เรียกผู้ให้นั้นว่า "ทานบดี" แปลว่า ผู้เป็นใหญ่ในทาน คือ เป็นผู้ที่มีจิตใจที่ไม่ถูกความตระหนี่ครอบงำ เป็นอิสระในทานนั้น ไม่ตกเป็นทาส หรือสหายของความตระหนี่ แต่เป็นใหญ่ในทานนั้นสม่ำเสมอทุกเวลา

การให้ อามิสทาน แบ่งตามเจตนาของผู้ให้ มี ๒ ประเภท คือ

๑. ปาฏิปุคคลิกทาน

๒. สังฆทาน

การให้ ปาฏิปุคคลิกทาน^{๕๑} คือ ทานที่ให้เฉพาะเจาะจงบุคคลใดบุคคลหนึ่ง เช่น เราจะทำบุญบ้าน ขึ้นบ้านใหม่ แต่งงาน ฉลองผลความสำเร็จของตนที่ได้รับมา ทำบุญเลี้ยงพระจำนวน ๙ รูป ก็เจาะจงไปว่า ขอนิมนต์พระรูปนั้นรูปโน้น การมีเจตนาเจาะจงนิมนต์ เช่นนี้เรียกว่า "ปาฏิปุคคลิกทาน"

พระผู้มีพระภาคเจ้าได้ทรงแสดงประเภทของ ปาฏิปุคคลิกทาน และอานิสงส์ที่ได้ของแต่ละประเภทไว้ ๑๔ ประการ ตามลำดับ ดังต่อไปนี้

๑ . ให้ทานแก่สัตว์เดรัจฉาน ด้วยความเมตตาสงสาร ได้อานิสงส์ถึง ๑๐๐ อัฐภาพ คือได้อายุ วรรณะ สุขะ พละ และปฏิภาณ อย่างละ ๑๐๐ อัฐภาพ^{๕๒}

๒ . ให้ทานแก่ผู้ทุศีล ได้อานิสงส์ถึง ๑,๐๐๐ อัฐภาพ

^{๕๑} ม.อ. (บาลี) ๑๔/๓๗๙-๓๘๐/๓๒๓-๓๒๕, ม.อ. (ไทย) ๑๔/๓๗๙-๓๘๐/๔๒๗-๔๓๐.

^{๕๒} ม.อ. (บาลี) ๑๔/๓๗๙/๓๒๔, ม.อ. (ไทย) ๑๔/๓๗๙/๔๒๗-๔๒๘.

- ๓ . ให้ทานแก่ผู้มีศีล ในช่วงที่ว่างจากพระพุทธศาสนา ได้อานิสงส์ถึง ๑๐๐,๐๐๐
อัฐภาพ
- ๔ . ให้ทานแก่ดาบสที่ได้ภิกขุญา ในช่วงที่ว่างจากพระพุทธศาสนา ได้อานิสงส์
ถึง ๑ แสนโกฏิ (ล้านล้าน)
- ๕ . ให้ทานแก่ผู้ที่ปฏิบัติเพื่อเป็นพระโสดาบัน ผู้เป็นคฤหัสถ์หรือเป็นบรรพชิตก็
ตาม จะเป็น ฌานลาภีบุคคล (ผู้ได้ฌาน) หรือไม่ใช่ฌานลาภีบุคคลก็ตาม เป็นผู้มีศีล เข้าถึง
ไตรสรณคมน์ ได้อานิสงส์ถึงอสงไขย (นับภพไม่ถ้วน)
- ๖ . ให้ทานแก่พระโสดาบันบุคคล ย่อมมีอานิสงส์มากยิ่งขึ้นไปอีก
- ๗ . ให้ทานแก่ผู้ที่ปฏิบัติเพื่อเป็นพระสกทาคามี ย่อมได้อานิสงส์มากยิ่งขึ้นไปอีก
- ๘ . ให้ทานแก่พระสกทาคามีบุคคล ย่อมได้อานิสงส์มากยิ่งขึ้นไปอีก
- ๙ . ให้ทานแก่ผู้ที่ปฏิบัติเพื่อเป็นพระอนาคามี ย่อมได้อานิสงส์มากยิ่งขึ้นไปอีก
- ๑๐ . ให้ทานแก่พระอนาคามีบุคคล ย่อมได้อานิสงส์มากยิ่งขึ้นไปอีก
- ๑๑ . ให้ทานแก่ผู้ที่ปฏิบัติเพื่อเป็นพระอรหันต์ ย่อมได้อานิสงส์มากยิ่งขึ้นไปอีก
- ๑๒ . ให้ทานแก่พระอรหันต์ ย่อมได้อานิสงส์มากยิ่งขึ้นไปอีก
- ๑๓ . ให้ทานแก่พระปัจเจกพุทธเจ้า ย่อมได้อานิสงส์มากยิ่งขึ้นไปอีก
- ๑๔ . ให้ทานแก่พระสัมมาสัมพุทธเจ้า ย่อมได้อานิสงส์มากยิ่งขึ้นไปอีก

ผู้ที่ปรารถนาความสุข และต้องการพ้นทุกข์ในวัฏสงสาร ในขณะที่บริจาคทานให้แก่
ปฏิกุหาทัง ๑๔ จำพวกนี้ ความปรารถนาที่จะพ้นทุกข์ก็จะสำเร็จได้โดยเร็ว

สังฆทาน คือ ทานที่ให้แก่มุ่คณะ ไม่เฉพาะเจาะจงผู้ใดผู้หนึ่ง เมื่อผู้ให้ต้องการ
ถวายปัจจัย ไทยธรรม (สิ่งของที่ควรถวายพระ) ก็เต็มใจถวายแก่ภิกษุทั้งนั้น ด้วยความเคารพยำ
เกรงในสงฆ์ (หมู่คณะ) โดยมีได้เจาะจงภิกษุรูปใดเป็นพิเศษ เช่น เมื่อจะนิมนต์พระไปทำบุญ
บ้าน ก็เข้าไปหาเจ้าอาวาส หรือเจ้าหน้าที่รับนิมนต์ของวัด กราบเรียนท่านว่าจะทำบุญบ้าน
ขอนิมนต์พระสงฆ์ไปรับไทยธรรม ๙ รูป ทางวัดจะส่งพระรูปใดไปรับไทยธรรม ก็มีความยินดี
เต็มใจถวายทานแก่ท่าน ทานที่ผู้ให้มีเจตนากว้างไม่เจาะจงนิมนต์อย่างนี้ เรียกว่า "สังฆทาน"

สรุป ผู้วิจัยมีความเห็นว่า แนวคิดรูปแบบและลักษณะของการให้ดังกล่าวมานั้นไม่ว่า
จะให้อะไรต่ออะไรก็ตาม รูปแบบของการให้มี ๒ วิธี คือ ให้โดยเจาะจงบุคคล และให้โดยไม่
เจาะจงบุคคลการให้เพื่อรักษาน้ำใจของกันไว้ได้ก็มาจากหลักธรรม ๔ ประการ คือสังหวัตถุ
ได้แก่ ทาน การแบ่งปันเสียสละสิ่งของให้ ปิยวาจา พุคจาไพเราะน่าฟังเป็นประโยชน์ต่อผู้อื่น
อรรถจริยา ประพฤติตนให้เป็นประโยชน์ช่วยเหลือเพื่อนบ้านสังคมชุมชน และสมานัตตตา วาง

ตนให้พอดีพอเหมาะสมกับฐานะที่ตนมี ก็จะสามาถรักษาน้ำใจกันได้ ลักษณะของการให้ทาน อาจแบ่งตามลักษณะของการให้ เช่น การให้เพื่อชำระกิเลส การให้เพื่อตอบแทนคุณความดี การให้เพื่อสงเคราะห์ การให้เพื่ออนุเคราะห์ การให้เพื่อทำบุญ การให้เพื่อบูชาคุณ การให้โดย จุดมุ่งหมายที่แท้จริงก็เพื่อเป็นการขจัดความโลภ ความตระหนี่เหนียวแน่น ความหวงแหน หลงใหลในทรัพย์สมบัติของตน อันเป็นกิเลสหยาบ คือ ความโลภอยากได้สมบัติของคนอื่น และ เพื่อเป็นการสงเคราะห์ผู้อื่นให้ได้รับความสุขด้วยเมตตาธรรมของตนอันเป็นการกำจัดกิเลส ปราศจากราคะ โทสะ โมหะ เมื่อผู้ให้ทานมีจิตมุ่งให้ด้วยความบริสุทธิ์ตั้งนี้แล้ว ถือได้ว่าเป็น คุณลักษณะของการกำจัดกิเลสหยาบ มีคุณสมบัติอันสูงส่งได้รับผลบุญคือความสุข

๒.๑.๕ แรงจูงใจในการให้

แรงจูงใจ คือ ความต้องการของบุคคลที่จะฟันฝ่าอุปสรรค เพื่อให้บรรลุเป้าหมาย อย่างมีประสิทธิภาพ^{*๓} การสร้างแรงบันดาลใจ หรือ แรงจูงใจในการให้ หรือ กำลังใจในการให้ ในชีวิต น้อยกว่าปัญหาอุปสรรคที่เกิดขึ้นหรือกำลังจะเกิดขึ้น วันนั้นอาการที่แสดงออกมาคือ เบื่อ เซ็ง ชี้เกียด ท้อแท้ ฯลฯ เปรียบเหมือนกับเราที่เร้าขั้บรถยนต์ขึ้นภูเขา ถ้าวันไหนต้องขับขึ้นภูเขา ที่สูงชันมากเกินกว่ากำลังเครื่องยนต์ของเราจะสู้ได้ วันนั้นรถยนต์ของเราก็คงจะหยุดอยู่กับที่ หรือไม่ก็ลื่นไถลตกลงมาสู่ที่ต่ำ ถ้าวันไหนเรามีแรงจูงใจหรือกำลังใจ มากกว่าปัญหาอุปสรรคที่เกิดขึ้นหรืออาจจะเกิดขึ้น วันนั้น อาการที่เราแสดงออกคือ สนุก ชยัน แรงฮึดเยอะ ไม่กลัว กล้าทำ กล้าลุย กล้าเสี่ยง ฯลฯ เปรียบเสมือนกับการที่เร้าขั้บรถยนต์ที่มีกำลังเครื่องยนต์แรงมาก หรือเหมือน ขับรถไฟวิลที่สามารถขับขึ้นภูเขาสูงชันไหนก็ได้ ลุยกับสภาพถนนแบบไหนก็ได้ แรงจูงใจ หมายถึง ความปรารถนาที่จะทำสิ่งหนึ่งสิ่งใดให้สำเร็จลุล่วงไปด้วยดี เป็นความพยายาม ที่จะเอาชนะอุปสรรคต่างๆ^{*๔}

^{*๓}.พระมหาธีรพงษ์ มีไธสง, “แรงจูงใจในการตัดสินใจบรรพชาในพระพุทธศาสนา ศึกษา เปรียบเทียบแรงจูงใจในการตัดสินใจบรรพชาในจังหวัดนครศรีธรรมราช กับ จังหวัดขอนแก่น”, **ปริญญา นิพนธ์หลักสูตรปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต** (มหาวิทยาลัยมหิดล พ.ศ. ๒๕๔๑), หน้า ๔๘.

^{*๔} วุฑฒะ คำเพ็ง, “การศึกษาแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์ของนักมวยไทยอาชีพ”, **ปริญญานิพนธ์ หลักสูตรครุศาสตรมหาบัณฑิต** (จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๗), หน้า ๘ – ๙.

แรงจูงใจ หรือ Motive หมายถึง สภาวะที่เป็นแรงกระตุ้นให้บุคคลแสดงพฤติกรรมออกมา เพื่อให้บรรลุเป้าหมายตามที่แรงจูงใจนั้นต้องการ^{๕๕}

การจูงใจ หรือ Motivation หมายถึง กระบวนการของการนำปัจจัยต่างๆ ที่เป็นแรงจูงใจมากระตุ้นหรือผลักดันให้บุคคลแสดงพฤติกรรมไปอย่างมีทิศทาง เพื่อบรรลุเป้าหมายหรือเงื่อนไขที่ผู้จูงใจต้องการ ทำให้มองเห็นเป้าหมาย เข้าใจให้บุคคลเกิดความต้องการและแสดงพฤติกรรมไปสู่เป้าหมาย^{๕๖} ซึ่งปัจจัยที่นำมากระตุ้นนั้นอาจจะเป็นสิ่งเร้าหรือสถานการณ์ที่มาเร้าล่อจูงใจและผลักดันให้บุคคลเกิดความต้องการในเบื้องต้น และความต้องการนี้จะพื้นฐานทำให้เกิดเป็นภาวะของแรงจูงใจ

แรงจูงใจในพุทธธรรม^{๕๗} จุดเริ่มต้นสำหรับทำความเข้าใจกันในตอนนี้คือ ให้ถือว่าแรงจูงใจในการกระทำของมนุษย์แบ่งออกเป็น ๒ ประเภท ดังนี้

๑. ความพอใจ ชอบใจ ยินดี อยาก รักใคร่ ต้องการ ที่ไม่ดี ไม่สบาย ไม่เกื้อกูล เป็นอกุศล เรียกว่า ตัณหา

๒. ความพอใจ ชอบใจ ยินดี อยาก รักใคร่ ต้องการ ที่ดีงาม สบาย เกื้อกูล เป็นกุศล เรียกว่า ฉันทะ

ตัณหา แปลว่า ความกระหาย ความทะยาน ความอยาก ความเส่นหา ความรณ ความร่าน ความกระสับกระส่าย ความกระวนกระวาย ไม่รู้ลืม^{๕๘}

พระพุทธศาสนาถือว่า กัลยาณมิตรเป็นหลักธรรมสำคัญข้อแรก เป็นเสมือนแสงเงินแสงทองแห่งชีวิต ซึ่งเมื่อฉายขึ้นมาแล้ว ก็จะทำให้บุคคลได้เริ่มเห็นทางที่จะเดินอย่างถูกต้อง กัลยาณมิตรถือเป็นแรงจูงใจจากภายนอก เริ่มจากพ่อแม่ ต่อด้วยครูอาจารย์ หรือคนที่นิยมเขาเป็นตัวอย่าง ในหนังสือที่วิ เป็นต้น ส่วนแรงจูงใจภายในที่พระพุทธองค์ตรัสว่าเป็นเสมือนแสงเงินแสงทอง ก็คือ โยนิโสมนสิการ คือการรู้จักคิด คิดเป็น และคิดถูกทาง โยนิโสมนสิการจึงเป็น

^{๕๕} รศ. มุกดา ศรียางค์ และคณะ, **จิตวิทยาทั่วไป**, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๔๒), หน้า ๒๒๕ - ๒๒๖.

^{๕๖} จิราภรณ์ ตั้งกิตติภรณ์, **จิตวิทยาเบื้องต้น**, (สงขลา : คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์, ๒๕๓๒), หน้า ๙๙ - ๑๐๐.

^{๕๗} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), **พุทธธรรม**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๒), หน้า ๔๙๐.

^{๕๘} ชุ.อุ.อ. (ไทย) ๑ / ๓ / ๒๓๗.

องค์ประกอบภายใน ซึ่งคู่กับกัลยาณมิตร จากนั้นวิถีชีวิตที่ดิ้งามหรืออริยมรรคก็จะเกิดขึ้นแก่บุคคลเสมือนกับเมื่อมีแสงเงินแสงทองปรากฏฉายขึ้นมา เรียกว่ารุ่งอรุณ ต่อจากนั้นพระอาทิตย์ก็จะอุทัย^{๕๙}

คำว่า แรงจูงใจ (motivation) มาจากคำว่า Movere ในภาษาละติน ซึ่งแปลว่า “to move” ในที่นี้หมายถึงพลังที่ทำให้เกิดการแสดงพฤติกรรม ซึ่งเกิดจากทั้งปัจจัยภายในและภายนอกร่างกาย จะมีผลให้เกิดการเริ่มต้นพฤติกรรม และทำให้พฤติกรรมคงอยู่จนกว่าจะบรรลุสิ่งที่ต้องการ (Douglas A.B. และ Edward J.R, 1988 อ้างถึงใน Neil R.C.1990) มีผู้กล่าวถึงทฤษฎีด้านแรงจูงใจไว้หลายทฤษฎี เช่น Cognitive Theory of Motivation ที่มองว่าการจูงใจขึ้นอยู่กับความรู้ตัว (awareness) แรงจูงใจของบุคคลเกิดขึ้นเพราะบุคคลนั้นวางแผนการไว้ล่วงหน้า และมุ่งไปสู่จุดหมายปลายทางตลอดจนมีการคาดคะเนผลที่จะเกิดขึ้นไว้ก่อน มักจะใช้ความสามารถในระดับที่ง่าย คนที่มีแรงจูงใจมักทำงานเพียงเล็กน้อย แต่ต้องการรางวัลหรือผลตอบแทนมาก^{๖๐} ซึ่งเชื่อมโยงกับความสำเร็จ ได้แก่ เรื่องของความสามารถสิ่งที่ได้รับ เรื่องของโชค^{๖๑} ดังนั้น เขาจะถูกจูงใจด้วยความเข้าใจถึงผลที่จะเกิดขึ้น จากการกระทำของเขาตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ล่วงหน้า นอกจากนี้ความคาดหวังในเรื่องของความสำเร็จจะทำให้บุคคลมีความมั่นใจในการทำกิจกรรมของตนมากขึ้น กล่าวคือ เมื่อบุคคลทำกิจกรรมใดกิจกรรมหนึ่งแล้วหากเขาคาดไว้ว่าเขาจะพบกับความสำเร็จอย่างแน่นอน บุคคลนั้นก็ตั้งใจทำกิจกรรมนั้นให้ดียิ่งๆ ขึ้นไป^{๖๒}

ที่ผ่านมาชาวพุทธบางส่วนเชื่อว่า ทำทานแปลว่าให้สิ่งของ ถ้าให้อย่างอื่นที่มองไม่เห็นเป็นรูปธรรมจะไม่เรียกว่าทำทาน ยกตัวอย่างคนคนหนึ่งถูกทำร้ายจิตใจแต่ไม่ถือสา การไม่ถือสาของคนคนนั้นในสายตาคนทั่วไปจะไม่เกี่ยวข้องกับเรื่องของท่าน ทั้งที่ความจริงแล้วนั่นเองอาจ

^{๕๙} ดร. ชัยสิทธิ์ ทองบริสุทธิ์, “จิตวิทยาพุทธศาสนา”, (กรุงเทพมหานคร : บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๙),

^{๖๐} Lepper, Mark R., “Motivational Considerations in the Study Of Instruction.” COGNITION AND INSTRUCTION 5,4 (1988) : pp.289-309.

^{๖๑} Brophy, Jere. ON MOTIVATING STUDENTS. Occasional Paper No. 101. East Lansing, Michigan: Institute for Research on Teaching, Michigan State University October 1986. 73 pages. ED 276 724

^{๖๒} Rosenfeld M.S. Motivational Strategies in Geriatric Rehabilitation. Bethesda : AOTA, Inc. 1997.

เป็นรูปแบบหนึ่งของการทำทาน เพราะทานคือการให้อันเกิดจากเจตนาที่ให้ เป็นเจตนาที่ปราศจากความโลภ โกรธ หรือหลง แอบแฝง ไม่ว่าจะให้ของที่สัมผัสได้หรือไม่ เจตนาของการให้ก็ยังอยู่ ของที่ให้ไม่จำเป็นต้องมองเห็นหรือจับต้องได้เสมอไป บางอย่างเป็นเรื่องที่ไม่ต้องลงทุนอะไรเลย เช่น ให้ความรัก คอยเป็นกำลังใจ ช่วยจุดประกายความคิด ให้แสงธรรมนำปัญญา ตลอดจนให้อภัยคือความไม่มีภัยแก่คนอื่น เหล่านี้ล้วนเป็นส่วนหนึ่งของทานทั้งสิ้น ขอเพียงการให้มุ่งหวังเพื่อประโยชน์ที่ผู้รับ บางครั้งเราอาจไม่ได้คิดจะให้อะไรใครเป็นพิเศษ แต่การให้อภัยหรือให้อภัยเดียวบางอย่างแก่เขาอาจเป็นการทำทานโดยไม่รู้ตัว เพราะเขาได้รับประโยชน์จากการให้ของเรา ดังนั้น ทานจึงมีความหมายมากกว่าที่เราคิด บ่อยครั้งที่มันครอบคลุมถึงเรื่องของการเสียสละ บริจาค หรือสงเคราะห์ บางทีก็เป็นเรื่องของความกตัญญูตเวทีตาด้วย

แรงจูงใจในการให้ นั้น บุคคลมีจิตใจชวนชวายเป็นให้ทาน ก็เพราะเกิดจากแรงจูงใจนั่นเอง เหตุแห่งการให้ทานหรือแรงจูงใจในการให้ทานดังกล่าวพระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสไว้อย่างชัดเจน ๘ ประการ ดังนี้ คือ

๑. บางคนให้ทาน เพราะได้โอกาสพอเหมาะ
๒. บางคนให้ทาน เพราะความกลัวต่อการถูกติเตียน
๓. บางคนให้ทาน เพราะคิดว่าเขาได้ให้แก่ตนแล้ว
๔. บางคนให้ทาน เพราะคิดว่าเขาจักให้แก่ตน
๕. บางคนให้ทาน เพราะคิดว่าการให้ทานเป็นการดี
๖. บางคนให้ทาน เพราะคิดว่าตนหุงหากินเองได้ ชนเหล่านี้หุงหากินเองไม่ได้ การที่เราหุงหากินเองได้จะไม่ให้แก่ชนเหล่านี้ ผู้หุงหากินเองไม่ได้ไม่ควร
๗. บางคนให้ทาน ด้วยคิดว่าเมื่อตนให้ทานนี้ กิตติศัพท์อันงามย่อมชจรไป
๘. บางคนให้ทาน เพื่อเป็นเครื่องประดับจิตและปรุ้งแต่งจิต ^{๖๓}

การให้ทานทั้ง ๘ ประการนี้ เป็นแรงจูงใจหรือเป็นเครื่องกระตุ้นจิตใจให้เกิดความชวนชวายในการให้ทาน ในเหตุแห่งการให้ทานทั้ง ๘ ประการนั้นมีทั้งส่วนที่เป็นบุญกุศล คือเป็นเครื่องขัดเกลากิเลสและส่วนที่ตรงกันข้ามคือเป็นเครื่องเพิ่มพูนกิเลสให้กับผู้ให้เอง เมื่อพิจารณาแล้ว จะเห็นว่า เหตุแห่งทานข้อที่ ๑, ๓, ๕, ๖, ๗ และ ๘ จัดเป็นทานวัตถุที่เป็นบุญกุศลเป็นทานที่ปราศจากโทษ ส่วนข้อที่ ๒ และ ๔ นั้น จะเห็นได้ว่าเป็นทานวัตถุที่บุคคลตกอยู่ใน

^{๖๓} ที.ปาฎิ. (ไทย) ๑๑ / ๓๔๕ / ๒๖๙-๒๗๐.

อำนาจของกิเลสอันเป็นเหตุให้ไม่ยอมเสียผลประโยชน์ของตนเอง และมุ่งหวังผลประโยชน์เพื่อตนเองฝ่ายเดียว ทานประเภทนี้จัดเป็นทานที่มีโทษ^{๖๔}

ในอัฐกนิบาต อังคุตตรนิกายพระผู้มีพระภาคเจ้าได้ทรงแสดงแรงจูงใจในการให้ทานไว้อีก ๘ ประการ ดังนี้

๑. บางคนให้ทานเพราะความชอบ
๒. บางคนให้ทานเพราะความชัง
๓. บางคนให้ทานเพราะความหลง
๔. บางคนให้ทานเพราะความกลัว
๕. บางคนให้ทานเพราะคิดว่าพ่อและปู่เคยให้ทาน เคยทำงาน เราไม่ควรให้วงศ์ตระกูลเก่าแก่เสื่อมหายไป
๖. บางคนให้ทานเพราะคิดว่าตนให้ทานนี้แล้ว หลีกจากตายแล้วจักไปเกิดในสุคติโลกสวรรค์
๗. บางคนให้ทานเพราะคิดว่า เมื่อตนให้ทานนี้จิตย่อมผ่องใส เกิดความชื่นชมโสมนัส
๘. บุคคลบางคนให้ทานเพื่อเป็นเครื่องประดับจิตและปรุงแต่งจิต^{๖๕}

พระพุทธเจ้าประทับอยู่ ณ ฝั่งสระโบกขรณีคีดคราเมืองจัมปา พระสารีบุตรได้พาพวกอุบาสกชาวนครจัมปา เข้าเฝ้าและทูลถามปัญหาถึงแรงจูงใจของการให้ทานที่มีผลมาก และมีอานิสงส์มาก พระพุทธองค์ได้ตรัสตอบ และทรงแสดงผลของทานตามลำดับ ดังนี้

๑ . คนบางคนในโลกนี้ มีความหวังแล้วให้ทาน มีจิตผูกพันในทานมุ่งการสั่งสมทาน ด้วยคิดว่าเราตายไปจะได้รับผลของทานนี้ เมื่อตายไปย่อมเกิดเป็นเทวดาชั้นจาตุมหาราช เมื่อสิ้นกรรมก็มาเกิดอย่างนี้อีก

๒ . คนบางคนในโลกนี้ ไม่มี ความหวังแล้วให้ทาน ไม่มีจิตผูกพันในผลของทาน ไม่มุ่งการสั่งสมทาน ไม่คิดว่าตายแล้วจะได้รับผลของทานนี้ แล้วจึงให้ทาน แต่ให้ทานด้วยคิดว่าทานเป็นของดี เมื่อตายย่อมเกิดเป็นเทวดาชั้นดาวดึงส์ เมื่อสิ้นกรรมก็มาเกิดอย่างนี้อีก

^{๖๔} พระมหาเซน แสงมิม, “การศึกษาเชิงวิเคราะห์เรื่องอานิสงส์ของทานในพระพุทธศาสนา”, **วิทยานิพนธ์ศาสนศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาราชวิทยาลัย, ๒๕๔๒, หน้า

^{๖๕} อัง.อัฐก. (ไทย) ๒๓ / ๓๓/๒๔๘-๒๔๙.

๓ . คนบางคนในโลกนี้ ไม่ได้ให้ทานด้วยคิดว่า ทานเป็นของดี แต่ให้ทานด้วยคิดว่า บิดามารดา ปู่ย่า ตายาย เคยให้ เคยทำมา เราก็ไม่ควรทำให้เสียประเพณี แล้วจึงให้ทาน เมื่อตายไปย่อมเกิดเป็นเทวดาชั้นยามา เมื่อสิ้นกรรมก็มาเกิดอย่างนี้อีก

๔ . คนบางคนในโลกนี้ ไม่ได้ให้ทานด้วยคิดว่า บิดา มารดา ปู่ ย่า ตา ยาย เคยให้เคยทำมา แต่ให้ทานด้วยคิดว่า เราหุงหากิน พวกนักบวชเหล่านี้ไม่ได้หุงหากิน เราหุงหากินได้จะไม่ให้ทานแก่ท่านผู้ไม่หุงหา ดูเป็นการไม่สมควร แล้วจึงให้ทาน เมื่อตายไปย่อมเกิดเป็นเทวดาชั้นดุสิต เมื่อสิ้นกรรมก็มาเกิดอย่างนี้อีก

๕ . คนบางคนในโลกนี้ ไม่ได้ให้ทานด้วยคิดว่า เราหุงหากิน แต่นักบวชเหล่านี้หุงหากินไม่ได้ จึงให้ทาน แต่ให้ทานด้วยคิดว่า เราจะเป็นผู้บริจาคทาน เหมือนฤาษีต่างๆ ในอดีตแล้วจึงให้ทาน เมื่อตายไปย่อมเกิดเป็นเทวดาชั้นนิมมานรดี เมื่อสิ้นกรรมก็มาเกิดอย่างนี้อีก

๖ . คนบางคนในโลกนี้ ไม่ได้ให้ทานด้วยคิดว่า เราจะเป็นผู้บริจาคทาน เหมือนฤาษีต่างๆ ในอดีต แต่ให้ทานด้วยคิดว่า เมื่อเราให้ทานอย่างนี้ จิตจะเลื่อมใส เกิดความปลื้มใจและโสมนัส แล้วจึงให้ทาน เมื่อตายไปย่อมเกิดเป็นเทวดาชั้นปรนิมตสวรรค์ เมื่อสิ้นกรรมก็มาเกิดอย่างนี้อีก

๗ . คนบางคนในโลกนี้ ไม่ได้ให้ทานด้วยคิดว่า เมื่อเราให้ทานอย่างนี้ จิตจะเลื่อมใส แต่ให้ทานเพื่อเป็นเครื่องปรุงแต่งจิต คือเพื่อเลื่อนชั้นทางจิต แล้วจึงให้ทาน เมื่อตายไปย่อมเกิดเป็นเทวดาชั้นพรหม เมื่อสิ้นกรรมแล้ว ก็ไม่ต้องกลับมา คือไม่ต้องกลับมาสู่โลกนี้อีก

นี่แลเป็นเหตุและปัจจัย ที่คนบางคนในโลกนี้ เมื่อให้ทานแล้ว มีแรงจูงใจหวังว่าจะได้ผลมาก ได้อานิสงส์มาก

แรงจูงใจในการให้ อีกอย่างหนึ่งเรียกว่า ทานูปัตติ ๘ คือ การให้ ข้าว น้ำ ผ้า ยาน ดอกไม้ ของหอม ที่นอน ที่พัก และเครื่องประทีป เป็นทานแก่สมณะพราหมณ์

แรงจูงใจของผู้ให้ คือ

- ๑ . ให้เมื่อตายไปจะเกิดเป็น กษัตริย์ หรือเศรษฐี
- ๒ . ให้เมื่อตายไปจะได้เป็น เทวดาชั้นจาตุम्मหาราชิกา
- ๓ . ให้เมื่อตายไปจะได้เป็น เทวดาชั้นดาวดึงส์
- ๔ . ให้เมื่อตายไปจะได้เป็น เทวดาชั้นยามา
- ๕ . ให้เมื่อตายไปจะได้เป็น เทวดาชั้นดุสิต
- ๖ . ให้เมื่อตายไปจะได้เป็น เทวดาชั้นนิมมานรดี
- ๗ . ให้เมื่อตายไปจะได้เป็น เทวดาชั้นปรนิมมิตวสวัตดี

๘ . ให้เมื่อตายไปจะได้เป็น พรหม^{๖๖}

การให้ทานแต่ละครั้ง มีการเปลี่ยนแปลงทางจิต เกิดขึ้นบ้างหรือไม่ตามปกติคนเรา ทำสิ่งใด ก็ย่อมจะมีความหวังในสิ่งนั้น แต่การให้ทานทางพุทธศาสนานี้ค่อนข้างประหลาด คือ ยิ่งหวังยิ่งได้น้อย ถ้าทำทานด้วยไม่มีความหวังเลย คือหมดตัวตนที่จะหวัง ยิ่งได้ผลทานหมดเลย คือนับประมาณไม่ได้

แรงจูงใจทางวัตถุ เป็นอยู่อย่างมีความหวังในชีวิต มีการสมาคมกับคนอื่นด้วยความจริงใจ กระทำกิจที่ชอบธรรมด้วยความรัก รู้จักฝึกฝนตนเอง ควบคุมอารมณ์ฝ่ายต่ำ ไม่ล่องล้า กระทำความผิด มีความอดทน และมีชีวิตเพื่อผู้อื่นโดยการเสียสละ แบ่งปัน เอื้ออาทรต่อคนอื่น เป็นต้น

แรงจูงใจทางความดี อันเกิดจากการได้ความรักความพอใจ คนดีเข้ามาคบหาสมาคมด้วย ชื่อเสียงอันดีงามย่อมขจรไปทั่ว มีทรัพย์สมบัติ มีฐานะ มีชีวิตที่เป็นสุขโดยการมีลาภ ยศ สุข สรรเสริญ เป็นต้น

แรงจูงใจในการให้ธรรม เป็นขั้นที่จะบรรลุสาระแห่งชีวิต คือ รู้แจ้งแห่งสภาพของสรรพสิ่งตามความเป็นจริง เป็นผู้หมดเครื่องผูกมัดทั้งปวงถึงความหลุดพ้น วิมุตติ วิมุตติ คือ ความหลุดพ้นจากกิเลส ทานจัดไว้ ๕ ประการคือ ๑) ตทังควิมุตติ การพ้นชั่วคราว ๒) วิกขัมภนวิมุตติ การพ้นด้วยการข่มไว้ ๓) สมุจเฉทวิมุตติ การพ้นด้วยการตัดขาด ๔) ปฏิปัสสัทธิวิมุตติ การพ้นด้วยความสงบ และ ๕) นิสสรณวิมุตติ การพ้นด้วยการหนีไป

การให้ทานมีแรงจูงใจอยู่ ๕ ประการ คือ

- ๑ . เพื่อบูชาคุณ
- ๒ . เพื่ออนุเคราะห์
- ๓ . เพื่อสงเคราะห์
- ๔ . เพื่อสาธารณประโยชน์
- ๕ . เพื่อสร้างบารมี

การให้เพื่อบูชาคุณ คือ เพื่อบูชาผู้มีคุณงามความดี ให้ตอบแทนแก่เขาที่เคยให้แก่เรา เพราะเขามีคุณแก่เราหรือแม้ไม่มีคุณแก่เรา แต่มีคุณธรรมสูงกว่าเรา เช่น ให้ทานแก่พระสงฆ์ หรือให้แก่คนผู้มีคุณธรรมสูง เช่น ให้แก่พ่อแม่ เป็นต้น

^{๖๖} อ.บุญฐุก. (ไทย) ๒๓/๓๕/๒๕๒-๒๕๓.

การให้เพื่ออนุเคราะห์ เช่น ให้แก่พี่น้อง ลูกหลาน ญาติมิตร คือ การให้เพื่อเกื้อกูลซึ่งกันและกัน เรียกว่า การให้เพื่ออนุเคราะห์

การให้เพื่อสงเคราะห์ คือ ให้แก่คนยากจน คนขอทาน คนตระกำลำบาก เช่น น้ำท่วม ไฟไหม้บ้าน คนที่ไม่มีที่พึ่ง หรือ ให้แก่สัตว์เดรัจฉาน การให้เช่นนี้ จัดเป็นลักษณะของท่านที่ให้เพื่อสงเคราะห์ไม่ใช่อนุเคราะห์

การให้เพื่อสาธารณประโยชน์ การให้ประเภทนี้ จะเป็นการให้ที่อนุโลมเข้าเป็นสังฆทานได้ ถึงมิใช่ให้ในหมู่สงฆ์ หากแต่ให้แก่ส่วนรวมพออนุโลมเป็นสังฆทานได้ เพราะมีประโยชน์กว้างขวางมากกว่าการให้ทั่วไป มากกว่าการให้เฉพาะ เพราะฉะนั้น การให้ทาน เช่น การบริจาคที่ดินให้แก่รัฐบาลเพื่อสร้างสวนสาธารณะ สร้างโรงพยาบาล สร้างโรงเรียน หรือบริจาคเงินสร้างถนนหนทาง อย่างนี้ถือว่าเป็นสาธารณประโยชน์ ผลมาก คล้ายกับสังฆทาน แต่ไม่เหมือนสังฆทาน เพราะสังฆทานนั้นต้องให้แก่สงฆ์

การให้เพื่อสร้างบารมี คือ ให้เพื่อสร้างกุศล เพื่อสละความตระหนี่ของตนเพื่อหวังผลอันสูงสุดคือพระนิพพาน อย่างเช่น พระโพธิสัตว์บำเพ็ญทานบารมี เพื่อพระสัมมาสัมโพธิญาณ หรือให้เพื่ออบรมจิตใจ คือให้เพราะเห็นว่าการให้เป็นความดี มีคุณค่าต่อชีวิตและต่อผู้อื่น ทำความดีเพื่อความดี ก็จัดเข้าในการให้ประเภทนี้เหมือนกัน^{๒๗}

สรุป ผู้วิจัยมีความเห็นว่า แรงจูงใจที่ทำให้คนทำงานซึ่งในแต่ละข้อก็เป็นแรงกระตุ้นทางจิต คือความมุ่งหวังพัฒนาจิตใจให้่องใสงดงามในกุศล บางข้อก็แสดงแรงกระตุ้นจากภายนอก จากสังคม เช่น ประสบเหตุจึงให้ หรือเห็นผู้ที่ทุกข์ยากกว่าตนจึงให้ เป็นต้น และจากที่กล่าวมา พอจะแสดงให้เห็นว่า ทายกจะให้ทานด้วยเหตุผลใดก็ตาม จะหวังอันนิสงส์เป็นความสุขแก่ตน หรือกิเลสในใจ หรือเพราะแรงจูงใจจากสังคมภายนอก องค์ประกอบสำคัญมากที่จะทำให้การทำงานบรรลุผลก็คือ ต้องมีผู้รับทานคือปฏิคาหกเสมอ^{๒๘}

^{๒๗} พระเทพวิสุทธิกวี, **อนุบุพพิภพชาติปณี**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาราชวิทยาลัย , ๒๕๔๖), หน้า ๓๙-๔๐.

^{๒๘} พระมหาสง ไชยวงศ์, “การศึกษาวิเคราะห์เรื่อง “ทาน” ในพระพุทธศาสนา”, **วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต**. (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยเชียงใหม่) ๒๕๔๑

แรงจูงใจในการให้ทานทั้งปวง การที่ผู้ให้ปรารถนาเหตุภายใน คือเกิดจากจิตที่เป็นกุศล และอกุศลของ **ตนเอง** เป็นตัวกำหนด และปรารถนาเหตุภายนอก คือยึดสถานการณณ์ เงื่อนไข ตัวแปร บริบทสิ่งแวดล้อมเป็นตัวกำหนด

แรงจูงใจไม่ต้องไปซื้อหาหรือหยาบยี้มีใครที่ไหน มันอยู่ในตัวของเรายู่แล้ว เพียงแต่เราจะมีเทคนิควิธีการในการดึงมันขึ้นมาใช้ได้อย่างไร สำหรับเทคนิคที่ผู้วิจัยแนะนำไปนั้น เป็นเพียงส่วนหนึ่งเท่านั้น อีกหลายคนหลายท่านอาจจะมีเทคนิคเฉพาะของตัวเองอีกหลายวิธี ขอให้ลองฝึกดึงพลังภายในโดยการสร้างกำลังใจให้กับตัวเองบ่อยๆ รับรองได้ว่าชีวิตนี้ไม่มีวันหมด "กำลังใจ" อย่างแน่นอน

แรงจูงใจการให้ทาน คือ ต้องการเกิดในสวรรค์ กำจัดความเห็นแก่ตัว ต้องการเสียสละ ต้องการบำรุงพระศาสนา ต้องการความสุข ต้องการอนุเคราะห์ และตอบแทนบุญคุณ ร่องลงมา คือ หวังโชคลาภ ทำตามประเพณี หวังความร่ำรวย สงเคราะห์เพื่อนมนุษย์ ช่วยเหลือคนพิการ และผู้ประสบภัยต่างๆ

๒.๑.๖ ผลกระทบของการให้

ผลกระทบของการให้ในสังคมไทยปัจจุบัน เป็นที่น่าสังเกตว่า ทำไมบางคนถึงมีฐานะร่ำรวย มีกิจการงานมั่นคง มีเกียรติยศชื่อเสียงในสังคม มีญาติมิตรและบริวารมาก เพราะอะไรเขาจึงได้รับผลดีเช่นนี้ และทำไมบางคนจึงเกิดมายากจน อดมือกินมือ ไม่มีญาติมิตรและบริวารคอยช่วยเหลือ เพราะกรรมอะไรเขาจึงเกิดมาเป็นคนเช่นนี้ เหตุที่คนเราแตกต่างกันเช่นนี้ เพราะคนที่เกิดมาเป็นคนร่ำรวย ในอดีตเขาเคยให้ทาน คนที่เกิดมายากจน ไม่เคยให้ทานเลย ถึงให้ก็ให้ด้วยจิตไม่เลื่อมใสอย่างแท้จริง ดังที่ปรากฏในจุฬาทัมมวิภังคสูตร มัชฌิมนิกาย อุบริปัญณาสกัว่า “สุกมาณพโตเทยทุลถามพระพุทธานว่า อะไรเป็นเหตุปัจจัยให้มนุษย์เป็นคนเลวและคนดี มีอายุสั้นมีอายุยืน มีโรคมาก มีโรคน้อย มีผิวพรรณทราม มีผิวพรรณงาม มีอำนาจน้อย มีอำนาจมาก มีโภคะน้อย มีโภคะมาก เกิดในตระกูลต่ำ เกิดในตระกูลสูง มีปัญญาน้อย มีปัญญามาก”^{๖๙}

พระพุทธเจ้าตรัสว่า “สัตว์ทั้งหลายมีกรรมเป็นของตน มีกรรมเป็นทายาท มีกรรมเป็นที่กำเนิด มีกรรมเป็นเผ่าพันธุ์ มีกรรม เป็นที่พึ่งอาศัย กรรมย่อมจำแนกสัตว์ทั้งหลายให้เลวและดีต่างกัน”^{๗๐} จากนั้นพระองค์ทรงแสดงเหตุปัจจัยต่างๆ ที่ทำให้มนุษย์แตกต่างกัน สำหรับ

^{๖๙} ม.อ. (บาลี) ๑๔/๒๙๔/๒๕๕-๒๕๖, ม.อ. (ไทย) ๑๔/๒๙๔/๓๕๓.

^{๗๐} ม.อ. (บาลี) ๑๔/๒๙๔/๒๕๕-๒๕๖, ม.อ. (ไทย) ๑๔/๒๙๔/๒๕๐.

สาเหตุที่ทำให้มนุษย์มีโรคะน้อย ก็เกิดจากโทษคือการไม่ให้ทานนั่นเอง ดังปรากฏในจุฬามณีวงศ์
 สูตรว่า “มาณพ คนที่ไม่ให้ข้าว น้ำ ผ้า ยาน ดอกไม้ ของหอม เครื่องลูบไล้ที่นอน ที่อยู่อาศัย
 ประทีปโคมไฟ แก่สมณพราหมณ์เมื่อตายไปแล้ว ย่อมไปเกิดในอบาย ทุกติ วินิบาต นรกถ้าไม่ไป
 เกิดในอบาย ทุกติ วินิบาต นรก ถ้ามาเกิดเป็นมนุษย์ ณ ที่ได้ก็ตาม จะเป็นผู้มีโรคะน้อย”^{๑๑}
 ดังนั้น ผลกระทบของการให้ทาน ดังนี้ ๑. เกิดเป็นคนจน เกิดในตระกูลต่ำ ๒. ทำให้คนอื่น
 พลอยเดือดร้อนไปด้วย ๓. มีร่างกายวิกล มีอวัยวะไม่สมบูรณ์ ๔. มีรูปไม่น่าดูอย่างยิ่ง ๕. มี
 แต่ความเดือดร้อนใจ^{๑๒}

ผลกระทบของการให้ อันเกิดจากการให้เกินกำลังความสามารถของตน เป็นได้ทั้ง
 สิ่งของวัตถุอาจก่อให้เกิดผลดีก็ได้ หรือ สิ่งนี้อาจก่อให้เกิดผลเสียขึ้นได้เช่นกัน ผลกระทบของการ
 ให้ทานในด้านลบ จะแยกออกเป็นผลเสียทั้งด้านภายใน และทั้งด้านภายนอก เป็นเหตุให้คนอื่น
 เดือดร้อน ตลอดจนถึงผลกระทบทั้งด้านการเมือง เศรษฐกิจ และสังคม

ผลกระทบการให้ นี้ ได้ก่อให้เกิดผลลบแก่สุขภาพจิตของมนุษย์ เพราะว่าจิตของ
 มนุษย์นั้นได้ประสบกับการสูญเสีย “ดุลยภาพ” อันเป็นการสูญเสียความสมดุล เนื่องจาก
 สถานการณ์ของความขัดแย้งในบางมิตินั้นได้ทำให้จิตมนุษย์ กวัดแกว่งทั้งดีใจบ้าง เสียใจบ้าง
 ดังที่พระพุทธเจ้าได้ตรัสว่า “กิเลสมาจากการทะเลาะวิวาทกันเป็นต้น ” จากนี้เราจะเห็นได้ว่า การ
 ให้ในแง่ของการทะเลาะวิวาทนั้น ได้ถูกเติมเชื้อด้วยกิเลสที่ซ่อนอยู่ภายในจิตมนุษย์ หรือผ่านเข้า
 มาทางประสาทสัมผัสภายนอก “ดุลยภาพภายในจิต” นั้น ได้สูญเสียไป เพราะถูกปกคลุมด้วย
 อกุศลจิต คิดทำลายผลดีเสีย

การทะเลาะวิวาท นอกจากจะสร้างความโกลาหล และกระสับกระส่ายให้แก่คนอื่น ๆ
 แล้ว สภาพจิตของปัจเจกบุคคลก็ตกอยู่ในห้วงแห่งความกระสับกระส่ายเช่นเดียวกัน หาก
 วิเคราะห์สภาพจิตในประเด็นนี้ก็ดูประหนึ่งน้ำที่ถูกกวนให้ขุ่น เราไม่สามารถมองเห็นใบหน้าใน
 ขณะนี้น้ำขุ่น ฉนใด ปัจเจกบุคคลก็ไม่สามารถมองเห็นความสะอาด สงบ และสว่างในใจได้ หาก
 บรรยากาศภายนอก และภายในเต็มไปด้วยการทะเลาะวิวาทกันและกัน ฉนนั้น ดังที่พระสารีบุตร
 ได้อธิบายภาสิตของพระพุทธเจ้าไว้ว่า “พึงเป็นผู้งดงดเว้น เว้นขาด ออก สลัดออก หลุดพ้น ไม่

^{๑๑} ม.อ. (บาลี) ๑๔/๒๙๔/๒๕๕-๒๕๖, ม.อ. (ไทย) ๑๔/๒๙๔/๓๕๓.

^{๑๒} ชุ.ธ.อ. (บาลี) ๓/๑๒๐-๑๒๒, ชุ.ธ.อ. (ไทย) ๓/๑๘๓-๑๘๖.

เกี่ยวข้องกับภาระทะเลาะ การบาดหมาง การแก่งแย่ง การวิวาท การมุ้งม้าย มีใจเป็นอิสระ (จากกิเลส) อยู่”^{๗๓} ทำให้ผลกระทบน้อยลงได้

การศึกษาทางการแพทย์พบว่า การที่คนเราเมื่อมีความโกรธ หรือความเคียดแค้นเกิดขึ้นซึ่งเป็นปัจจัยทางด้านอารมณ์ และเมื่อความไม่สมดุลเกิดขึ้น ก็ส่งจะผ่านเข้าสู่สมองผ่านระบบประสาทรับรู้ข้อมูลที่ผ่านเข้ามาใหม่จะถูกนำไปเปรียบเทียบกับประสบการณ์เดิม ของตน และความสัมพันธ์กับโลก ก่อให้เกิดความรู้สึกขุ่นใจ และไม่สบายใจและอาจส่งผลกระทบต่ออวัยวะภายในผ่านการเปลี่ยนแปลงของหัวใจ ความดัน และระบบฮอร์โมนอื่นๆ ยิ่งความกดดันดังกล่าวนี้เกิดขึ้นบ่อยเท่าใด ก็ยิ่งส่งผลกระทบถาวรได้ง่ายขึ้นเท่านั้น เช่นส่งผลต่อ ระบบการทำงานของหัวใจประสาท และระบบภูมิคุ้มกัน”^{๗๔} ดังนั้น จากการศึกษาดังกล่าว สรุปได้ว่า ความขัดแย้งที่เกิดขึ้นในเชิงลบ จะส่งผลเสียทั้งต่อสุขภาพจิต และยังส่งผลเสียไปยังระบบต่างๆ ของร่างกายอีกด้วย

ผลกระทบของการให้ ในด้านลบที่เป็นผลเสียทางกายภาพในบริบทนี้ หมายถึง ผลเสียหรือผลกระทบทางด้านสังคมวิทยา ดังนี้ คือ

(๑) การขาดความเป็นเอกภาพก่อให้เกิดผลกระทบในหลายด้าน ทั้งด้านการเมือง เศรษฐกิจ และสังคม คือ เมื่อสังคมเกิดความไม่เห็นด้วยในการให้ ก็ก่อให้เกิดความขัดแย้งในเชิงลบขึ้น ไม่สามารถดำเนินการจัดการแก้ไขให้จบลงในทางสร้างสรรค์ ก็จะทำให้สถานการณ์นั้นแปรเปลี่ยนเป็น การบาดหมาง การทะเลาะวิวาทกัน เอาชนะกัน เกิดความระแวง ไม่ไว้ใจซึ่งกันและกัน สังคมเกิดการแบ่งเป็นกลุ่มต่างๆ ที่ยึดมั่นในแนวความคิดและข้อมูลเดียวกัน โดยเฉพาะความคิดเห็นทางการเมือง ที่เกิดการชุมนุมทั้งต่อต้านและสนับสนุน ซึ่งเป็นปัญหาสำคัญของสังคมไทยที่กำลังเผชิญอยู่ ความขัดแย้งที่เกิดขึ้นนอกจากก่อให้เกิดความแตกแยกในสังคมไทยแล้ว ยังส่งผลกระทบโดยตรงในด้านการบริหารบ้านเมืองต่อความเป็นประชาธิปไตย และส่งผลกระทบ ต่อเศรษฐกิจการลงทุนทั้งในและต่างประเทศ ทำให้ต่างชาติขาดความเชื่อมั่น รวมทั้งส่งผลกระทบทางการท่องเที่ยวที่ถือได้ว่าเป็นส่วนหนึ่งของรายได้หลักของประเทศ นอกเหนือจากการส่งสินค้าออก นอกจากนี้การที่ไม่เห็นด้วยกับการให้ความ

^{๗๓} พ.ม. (ไทย) ๒๙/๖๓/๒๐๓-๒๐๔.

^{๗๔} McCullough, M.E., Paragament, K.I., Thoresen, C.E., Forgiveness: Theory, Research, and Practice, pp. 105-107.

ขัดแย้งที่เกิดขึ้นในสังคมไทย ยังส่งผลกระทบโดยตรงต่อความปลอดภัยในการดำเนินชีวิตและความเป็นอยู่ของประชาชนในประเทศอีกด้วย

(๒) ความไม่เห็นด้วยในด้านในการให้ ยังนำไปสู่ผลเสียข้างเคียงเมื่อเข้าสู่กระบวนการทางศาล นักจัดการความขัดแย้งในการให้ สมัยปัจจุบันก็คำนึงถึงผลเสียของความขัดแย้งเช่นเดียวกัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อเรื่องราวทางออกไม่ได้ และได้ดำเนินการทวิความรุนแรงจนต้องเข้าสู่ในกระบวนการยุติธรรม ในกระบวนการทางศาล เมื่อเกิดข้อขัดแย้งไม่เห็นด้วยในการให้ระหว่างบุคคล หรือกลุ่มบุคคลนั้น โดยปกติโทษและจำเลยมักจะนำคดีขึ้นสู่ศาลเพื่อให้ศาลพิพากษาว่าใครถูกหรือผิด ซึ่งสมัยก่อนที่ยังไม่มีกระบวนการเจรจาไกล่เกลี่ยประจำศาลเพื่อหาทางออกให้แก่คู่กรณีนั้นได้ก่อให้เกิดผลเสียแก่โทษและจำเลยในหลายประเด็นด้วยกัน^{๗๕} เสียทรัพย์สิน เสียเวลา เสียความรู้สึก เสียมิตรภาพ เสียโอกาส

จะเห็นได้ว่า ผลกระทบของความขัดแย้งในการให้ นั้น อาจจะเป็นสิ่งที่หลีกเลี่ยงได้ยาก แต่อย่างไรก็ตาม ผู้วิจัยมีความเห็นว่า เรามีโอกาสที่จะเลือกได้ว่า จะให้เกิดผลกระทบเป็นไปในเชิงบวก หรือเชิงลบ นั้นหมายถึงว่า เราจะต้องรู้จัก และเข้าใจในวิธีการดำเนินการจัดการความขัดแย้งที่เกิดขึ้นโดยการใช้สันติวิธีนั่นเอง เพื่อที่จะหลีกเลี่ยง หรือเกิดผลกระทบในเชิงลบให้น้อยที่สุด ซึ่งอภัยทาน เป็นหนึ่งในพุทธสันติวิธีที่ผู้วิจัยตั้งสมมติฐานว่า จะสามารถที่จะนำมาจัดการความขัดแย้งในการให้ที่เกิดขึ้นในสังคมไทย

สรุป ผู้วิจัยมีความเห็นว่า ผลกระทบการให้ก่อให้เกิดความขัดแย้ง ถือได้ว่าเป็นธรรมชาติของมนุษย์ โดยที่มนุษย์ซึ่งอยู่ด้วยกันในสังคม ในลักษณะเป็นสัตว์สังคมไม่สามารถที่จะหลีกเลี่ยงได้ สังคมไทยในปัจจุบันก็เช่นเดียวกัน ที่กำลังเผชิญกับปัญหาผลกระทบของการให้นำมาสู่ความขัดแย้งในหลายๆ ด้าน ซึ่งประเด็นของปัญหาการให้ที่มีความขัดแย้งที่เกิดขึ้นในสังคมไทยนั้นได้แยกออกเป็นประเภท ของความขัดแย้งในทัศนะปัจจุบันออกเป็น ๕ ประเภทด้วยกัน คือ ๑) ความขัดแย้งด้านข้อมูล (Data Conflict) ๒) ความขัดแย้งด้านผลประโยชน์ (Interest Conflict) ๓) ความขัดแย้งด้านความสัมพันธ์ (Relationship Conflict) ๔) ความขัดแย้งด้านโครงสร้าง (Structural Conflict) และ ๕) ความขัดแย้งด้านคุณค่าหรือค่านิยม (Value Conflict) และในแต่ละประเภทนั้น มีการนำเสนอปัญหาความขัดแย้งต่างๆ ที่เกิดขึ้นใน

^{๗๕} วันชัย วัฒนศัพท์, **ความขัดแย้ง: หลักการและเครื่องมือแก้ปัญหา**, พิมพ์ครั้งที่ ๑, (นนทบุรี: สถาบันพระปกเกล้า, ๒๕๔๗), หน้า ๑๘๗. และ วันชัย วัฒนศัพท์ และคณะ, **คู่มือเพิ่มพลังความสามารถกระบวนการจัดการข้อพิพาท**, (นนทบุรี: สถาบันพระปกเกล้า, ๒๕๔๕), หน้า ๒๗-๒๙.

สังคมไทย ได้แก่ ปัญหาทางการเมือง ปัญหานโยบายสาธารณะ ปัญหาการแย่งชิงทรัพยากรธรรมชาติ ปัญหาการหย่าร้าง และ ปัญหาการฟ้องแพทยในทัศนะของพระพุทธศาสนา รากเหง้าที่เป็นสาเหตุของความขัดแย้งเกิดจากเหตุปัจจัยภายใน คือ ออกุศลกรรมและปญฺญจธรรม โดยทฤษฎีถือว่าเป็นแกนกลางที่อยู่ลึกที่สุด เพราะเป็นการยึดมั่นถือมั่นในอุดมการณ์ ยิ่งถ้าทฤษฎีนั้น ประกอบไปด้วยอกุศลมูล อันได้แก่ โลภะ โทสะและโมหะ ซึ่งจะก่อให้เกิดมิจฉาทิฏฐิ สำหรับ เหตุปัจจัยภายนอกนั้นวิเคราะห์ได้จากต้นตออันเป็นที่มาของความขัดแย้ง ๕ ด้านในทัศนะ ปัจจุบัน ซึ่งเหตุปัจจัยเหล่านี้ทั้งหมดก็ จะกลายเป็นแรงผลักดันที่ทำให้เกิดสภาวะผลกระทบของการนำไปสู่ความขัดแย้งขึ้น จนอาจลุกลามนำไปสู่ความรุนแรงในที่สุด

๒.๑.๗ ประโยชน์หรืออานิสงส์ของการให้

ประโยชน์ของการให้ทาน ที่สมบูรณ์ครบถ้วน จะมีผลมากอานิสงส์มาก ย่อมขึ้นอยู่กับวัตถุประสงค์ คือ

๑. วัตถุสัมปทา ถึงพร้อมแห่งวัตถุ ในที่นี้หมายถึงผู้รับ คือ ปฏิภาหเป็น ทักขิไณยบุคคล ผู้มีความพร้อมพร้อมด้วยคุณธรรม ยิ่งมีคุณธรรมสูงมากเท่าใด ก็ยิ่งทำให้ทานของผู้บริจาคแล้วมีผลมากขึ้นเท่านั้น อย่างเช่น บุคคลผู้เป็นพระอรหันต์หรือพระอนาคามีผู้เข้านิโรธสมาบัติได้

๒. ปัจจัยสัมปทา คือ ความถึงพร้อมแห่งปัจจัย ในที่นี้หมายถึงสิ่งของที่จะนำมาทำ ทาน ต้องได้มาอย่างบริสุทธิ์โดยชอบธรรม

๓. เจตนาสัมปทา ถึงพร้อมแห่งเจตนา ในที่นี้หมายถึงมีเจตนาดี คือต้องมีเจตนาดี ทั้ง ๓ กาล คือ^{๗๖}

๑) นุพพเจตนา เจตนา ก่อนให้ คือตั้งแต่ตอนแรก เริ่มต้นก็ตั้งใจดี มีความ เลื่อมใส จิตใจเบิกบาน และตั้งใจจริง แข็งแรง มีศรัทธามาก ต่อไป

๒) มุญฺจนเจตนา ขณะถวายก็จริงใจจริงจัง ตั้งใจทำความเบิกบาน ผ่องใส มีปัญญา รู้เข้าใจ

๓) อปราปรเจตนา ถวายไปแล้ว หลังจากนั้น ระลึกขึ้นเมื่อไรจิตใจก็เอิบอิมผ่อง ใส ว่าที่เราทำไปนี้ดีแล้ว ทานนั้นเกิดผลเป็นประโยชน์ เช่น ได้ถวายบำรุงพระศาสนาพระสงฆ์จะ

^{๗๖} พระมหาสุทิตย วิชฺชุเทศโก, ทานก้าวแรกแห่งการพัฒนาคุณภาพชีวิต, (กรุงเทพมหานคร :โรง พิมพ์ ๒๕๔๑. หน้า ๖๒.

ได้มีกำลังแล้วท่านก็จะได้ปฏิบัติศาสนกิจ ช่วยให้พระศาสนาเจริญออกงามมั่นคง เป็นปัจจัยให้สังคมของเราอยู่ร่วมเย็นเป็นสุข นี้ก็ขึ้นมาเมื่อไรก็เอิบอิมปลีมีใจ ท่านใช้คำว่า^{๗๗}

๔. คุณาติเรกสัมปทา ถึงพร้อมด้วยคุณพิเศษ คือ ผู้รับทานมีคุณสมบัติพิเศษ เช่น เพิ่งออกจากนิโรธสมาบัติใหม่ๆ^{๗๘}

ประโยชน์การให้ทาน อันเกิดจากการบริจาคทาน ทางพระพุทธศาสนาเรียกว่า “อานิสงส์” คือประโยชน์หรือผลที่เกิดจากการให้ทาน มีผลเกิดขึ้นทั้งแก่ผู้ให้ทานและผู้รับทาน แต่ถ้าพูดถึงอานิสงส์ของการให้ทาน หรือประโยชน์จากทำทาน^{๗๙} หมายถึง ผลที่เกิดขึ้นแก่ผู้ให้ทาน เป็นสำคัญ เพราะผู้ให้ทาน ไม่ว่าจะให้ด้วยเหตุผลประการใดก็ตาม ผู้ให้ย่อมได้รับอานิสงส์ที่เกิดจากการให้ ๓ ประการ

๑ . ชมเชย หมายความว่า ความดีต่างๆ ที่บุคคลได้กระทำไว้แล้ว จะได้รับผลของความดีตอบสนอง ส่วนผู้อื่นเมื่อเห็นบุคคลนั้นได้ความสุขความเจริญก็พากันยกย่องชมเชยว่าเป็นผู้มีบุญ

๒ . เบียดเบียน หมายความว่า ผลของความดีต่างๆ ที่บุคคลได้กระทำไว้แล้ว จะเข้าไปทำหน้าที่เบียดเบียน ผลของความชั่วที่ได้เคยกระทำไว้แล้วให้ตกไปไม่มีโอกาสให้ผล และยังสามารถป้องกันผู้กระทำความดีนั้นไม่ให้ตกไปในทางที่ชั่ว

๓ . ไหลออกอยู่เป็นนิตย์ หมายความว่า ความดีต่างๆ ที่บุคคลได้กระทำไว้แล้ว ย่อมให้ผลที่ดีตอบสนองอยู่เป็นนิตย์ และจะนำไปสู่ผลอันสูงสุดที่เหล่ามนุษย์ เทวดาพรหม ปรากรณาเป็นยิ่งนักคือ การบรรลุมรรคผลนิพพานนั่นเอง

ในสี่หสูตร อังคุตตรนิกาย ปัญจกนิบาต พระพุทธเจ้าทรงแสดงถึงประโยชน์ที่เกิดขึ้นแก่ผู้ให้ทานไว้ ๕ ประการ คือ

๑. ผู้ให้ย่อมเป็นที่รัก เป็นที่ชอบใจของคนทั้งหลาย
๒. สัตบุรุษ หรือบัณฑิต (คนดี) ทั้งหลายย่อมคบหาสมาคมกับผู้ให้ทานนั้น
๓. ชื่อเสียงอันงดงามของผู้ให้ย่อมชจรไปทั่วทิศ

^{๗๗} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), ก้าวไปกับบุญ ธรรมะฉบับเรียนลัด , (นครปฐม : วัดญาณเวศกวัน, ๒๕๔๖), หน้า ๘.

^{๗๘} พระมหาสุทนต์ วิชฺชุเชสโก, ทานก้าวแรกแห่งการพัฒนาคุณภาพชีวิต, หน้า ๖๓.

^{๗๙} สุมาลี มหณรงค์ชัย, ทาน – สังฆทาน ฉบับคู่มือชาวพุทธ, หน้า ๕๕-๕๖.

๔. ผู้ให้ได้ชื่อว่า เป็นผู้ไม่ห่างจากฆราวาสธรรม (คือหลักธรรมสำหรับการครองเรือน หรือธรรมของผู้ครองเรือน มี ๔ อย่าง คือ

๑. สัจจะ ความจริงใจ ซื่อสัตย์ต่อกัน
๒. ทมะ รู้จักข่มใจตนเอง ควบคุมอารมณ์ตนเองได้
๓. ขันติ มีความอดทน
๔. จาคะ ความเสียสละ เพื่อแผ่ แบ่งปัน มีน้ำใจต่อกัน

๕. ผู้ให้ทาน^{๕๐} เมื่อสิ้นชีวิตไปแล้ว ย่อมเข้าถึงซึ่งสุคติโลกสวรรค์อันเป็นที่อยู่ของคนดีที่ได้สร้างคุณความดีมาแล้ว ย่อมประสบกับความสุขอันตนจะพึงได้รับ

การให้ทานจะให้กับทักษิณบุคคล หรือผู้รับทานระดับใดก็ตาม ผู้ให้ย่อมจะได้รับอานิสงส์หรือผลจากการให้ทานนั้นทั้ง ๕ ประการดังกล่าว แต่ถ้าพูดถึงอานิสงส์ว่าจะได้มากน้อยเพียงใด ก็ต้องอาศัยองค์ประกอบอื่นๆ อีก เช่น ผู้ให้ทาน ผู้รับทาน วัตถุทาน ยกตัวอย่าง วัตถุทาน^{๕๑} หากเป็นการให้วัตถุเป็นทานก็มีอานิสงส์ระดับหนึ่ง ให้อภัยทานก็มีอานิสงส์อีกระดับหนึ่ง แต่ถ้าให้ธรรมเป็นทานถือว่าชนะการให้ทั้งปวง

นอกจากนั้นแล้ว พระพุทธเจ้าทรงแสดงถึงอานิสงส์หรือประโยชน์ของการให้ทาน ซึ่งเป็นการตอบคำถามที่สุภมาณฑพ โตทยบุตรว่า การให้ทานเป็นปัจจัยเกื้อหนุนให้ไปเกิดในสุคติโลกสวรรค์ หรือหากมาเกิดเป็นมนุษย์ก็จะเป็นผู้มีโชคมาก ดังข้อความตอนหนึ่งในจุฬามมวิมังคสูตรว่า

ดูก่อนมาณฑพ บุคคลบางคนในโลกนี้ จะเป็นสตรีหรือบุรุษก็ตาม ย่อมให้ ข้าว น้ำ ผ้า ยาน ดอกไม้ ของหอม เครื่องลูกลไล ที่นอน ที่อยู่อาศัย ประทีปโคมไฟ แก้วสมณะหรือพรหมณ์ เขาตายไปย่อมเข้าถึงสุคติโลกสวรรค์ เพราะกรรมนี้ที่เขาได้สั่งสมไว้บำเพ็ญไว้แบบนี้ หากตายไปได้ไปเกิดในสุคติโลกสวรรค์ ถ้ามาเกิดเป็นมนุษย์ ฝน ฟ้าใดก็ตาม จะเป็นผู้มีโชคมาก^{๕๒}

จากพระพุทธดำรัสนี้ทำให้ทราบถึงประโยชน์ของการให้ทาน ๒ ประการ คือ

^{๕๐} อ.ญ.ป.ญจก. ๒๒/๓๕/๓๕. ฉบับ มหาจุฬารูปิก. ๒๕๐๐.

^{๕๑} อ.ญ. ๒๕/๓๕๔/๙๒. ฉบับ มหาจุฬารูปิก. ๒๕๐๐.

^{๕๒} ม.อ. ๑๔/๒๙๔/๒๖๕. ฉบับ มหาจุฬารูปิก. ๒๕๐๐.

๑. การให้ทาน เป็นเครื่องเกื้อหนุนให้ไปเกิดในสุคติโลกสวรรค์ กล่าวคือเมื่อตายไป จะเข้าถึงสุคติโลกสวรรค์ พระเทพเวที (ประยูรย์ ปยุตฺโต) ได้อธิบายโลกสวรรค์ไว้ว่า เป็นแดนที่เลิศล้ำด้วยกามคุณทั้ง ๕ หรือเป็นโลกของเทวดาและปกติแล้วก็จะหมายเอา กามาวจรสวรรค์ เป็นสวรรค์ที่เกี่ยวข้องด้วยกาม ๖ ชั้น มีจตุมหาราชิกา ดาวดึงส์ ยามา ดุสิต นิมมานรดี และปรนิมมิตวสวัตดี^{๓๓}

๒. การให้ทาน จะทำให้เป็นผู้มีโรคะมากได้อย่างไร เรื่องนี้เราจะพิจารณาจากความจริงที่ปรากฏให้เห็นในชีวิตจริง บางคนเกิดมาในตระกูลที่มีโรคะมากคือ มีทรัพย์สมบัติมาก บางคนเกิดมาแทบไม่มีอะไรจะกิน แม้จะดิ้นรนหาอย่างไรก็ไม่พอกิน เรื่องนี้เราจะต้องพิจารณาเหตุปัจจัยหลายประการ แต่ปัจจุบันที่ปรากฏในพระพุทธดำรัสก็คือ การให้ทาน

ในอาทิตตสูตร พระตถาคตเจ้าทรงแนะนำให้พุทธศาสนิกให้ทาน เพราะทรงเห็นประโยชน์คือ ให้เป็นผู้มีโรคะทรัพย์วา

การให้ ด้วยการให้วัตถุที่บุคคลให้แล้ว ย่อมประสพสุขอันเป็นผล ที่ยังมีได้ให้ยอมไม่เป็นเช่นนั้น โจรยังปล้นได้ พระราชายังริบได้ เพลงยังใหม่ได้ หรือสูญหายไปได้อัน บุคคลจำต้องละร่างกายพร้อมด้วยเครื่องอาศัยทั้งหมด เพราะการตายจากไป ผู้มีปัญญาผู้ชด้อย่างนี้แล้ว ควรใช้สอยโรคะทรัพย์และให้ทาน เมื่อให้ทานและใช้สอยตามควรแล้วจะไม่ถูกตีฉิน นินทา ฟังถึงสถานะอันเป็นแดนสวรรค์^{๓๔}

ประโยชน์การให้ทานย่อมปรากฏอยู่ทุกยุคทุกสมัย แม้ในสมัยพุทธกาลก็มีผู้สงสัยในการกระทำทานเช่นกันว่า การกระทำทานด้วยความเชื่อ เพื่ออุทิศให้แก่ผู้ตายไปแล้ว เขาจะได้บริโภคทานนั้นหรือไม่ ปัญหานี้พระพุทธเจ้าทรงแก้ไว้ในชาตุนุสโสณีสสูตร^{๓๕}

การให้นั้น จะสำเร็จแก่ผู้ที่ตายไปอยู่ในฐานะที่เขาจะรับได้ ถ้าไม่อยู่ในฐานะที่จะรับได้ก็ไม่สำเร็จประโยชน์ หากผู้ตายไม่อยู่ในฐานะที่จะรับ แม้ทานที่ให้แล้วก็ไม่ไร้ผล ฐานะที่ผู้ตายไม่สามารถจะได้รับความบุญที่ญาติอุทิศให้ ได้แก่ ผู้ที่ตายไม่เกิดในนรก เกิดเป็นสัตว์ดิรัจฉาน เกิดเป็นมนุษย์ เกิดเป็นเทวดา สัตว์เหล่านี้จะมีอาหารเฉพาะตนอยู่แล้ว ฉะนั้น บุญที่ญาติอุทิศไปให้เขาจึงไม่ได้รับ แต่ถ้าหากผู้ตายไปเกิดเป็นเปรต ญาติทำบุญอุทิศให้สัตว์ประเภทนี้จึงจะ

^{๓๓} พระเทพเวที (ประยูรย์ ปยุตฺโต). พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร : ด้านสุทธาการพิมพ์, ๒๕๒๘), หน้า ๒๐๓. ๒๖๐.

^{๓๔} ส.ส. (ไทย) ๑๕/๔๑/๓๕.

^{๓๕} อญ. ทสก. (ไทย) ๒๔/๑๗๗/๒๒๑.

ได้รับ และการที่ญาติทั้งหลายที่ตายไปแล้วจะไม่ไปเกิดเป็นเปรตก็เป็นไปไม่ได้ เพราะเวลาผ่านไปช้านานแล้ว

ฉะนั้น ทานที่ให้แล้วย่อมจะส่งผลให้ได้านิสงส์หลายอย่าง คือ

๑. การให้ทาน ถือว่าเป็นบันไดขั้นต้นที่จะนำไปสู่สวรรค์ เพราะว่าการให้ทานก็เพื่อที่จะให้ผู้รับมีกินมีใช้มีความสุข เมื่อเจตนาดีให้ผล ย่อมจะทำให้ได้โภคสมบัติ จึงเป็นเหตุให้ได้ไปเกิดในภพที่มีโภคสมบัติมากคือสวรรค์ จึงได้กล่าววาทานนี้เป็นบันไดขั้นต้นที่จะนำไปสู่สวรรค์

๒. การให้ทาน ที่บุคคลให้แล้วนั้นจะเป็นเสบียงติดตามตนไปในภพชาติข้างหน้า ทำให้มีกินมีใช้ในระหว่างที่ยังต้องท่องเที่ยวไปในวัฏฏะ การให้ทานนี้จะทำให้มีความสุขมีโอกาสที่จะได้เจริญกุศลให้เพิ่มพูนขึ้นเรื่อยๆ

๓. การให้ทาน เป็นทางสายตรงที่จะพาไปสู่พระนิพพาน เพราะว่าการให้ทานนั้นเมื่อผลทำให้เกิดเป็นผู้มั่งคั่งจึงไม่ต้องห่วงอาชีวะในการทำมาหากิน ทำให้มีโอกาสที่จะมารักษาศีลเจริญภาวนาได้สะดวก ก็จะเป็นเหตุให้บรรลุถึงมรรคผลนิพพานได้

๔. การให้ทาน เป็นเหตุอันประเสริฐที่จะทำให้พ้นจากสังสารวัฏฏ์ เพราะว่าได้อาศัยผลแห่งทานนั้นเป็นเครื่องอุดหนุนค้ำจุนให้เจริญภาวนาได้สะดวกโดยที่ไม่มีอุปสรรคใดๆ มาขัดขวาง ทำให้ปฏิบัติธรรมนั้นถึงความสำเร็จพ้นจากกิเลสพ้นจากทุกข์ได้

๕. ผลของผู้ที่ให้ทาน ย่อมจะทำให้เป็นที่รักของมนุษย์ทั้งหลาย เพราะได้ดำเนินตามธรรมของสัตว์บุรุษที่ท่านกล่าวว่า การให้ทานนั้นเป็นความดี ทำให้มีความรักใคร่สามัคคีช่วยเหลือซึ่งกันและกัน

๖. ชนเป็นอันมากย่อมคบหา แม้สัตว์บุรุษก็ย่อมคบหา ย่อมแสดงธรรมเป็นที่บรรเทาทุกข์ให้โดยประการทั้งปวง คือสัตว์บุรุษย่อมจะบอกธรรมที่พ้นทุกข์ให้ เมื่อเขาทราบข้อปฏิบัตินั้นชัดเจนแล้ว เขาก็สามารถที่จะปฏิบัติตามธรรมนั้น ทำให้หมดจดจากกิเลสได้

๗. กิตติศัพท์ของผู้ที่ให้ทาน ย่อมฟุ้งขจรไปทั่วทิศ คือกลิ่นของผู้ที่ให้ทานนั้น จัดว่าเป็นกลิ่นอย่างอุกกฤษฎ์ เพราะฟุ้งไปได้ทั้งทวนลมและตามลม

๘. เมื่อเข้าสู่ที่ประชุมชนก็เป็นผู้องอาจกล้าไม่เก้อเขิน เพราะมีจิตเป็นกุศล อยู่เสมอ

๙. ผู้ให้ทาน ย่อมไม่เหินห่างจากธรรมของคฤหัสถ์ คือเป็นผู้ที่มีศีลจะ ทมะ จาคะ และขันติเสมอซึ่งเป็นธรรมของคฤหัสถ์ ที่เรียกว่าฆราวาสธรรม ๔ ประการ

๑๐. ผู้ให้ทาน ย่อมเป็นผู้ที่มีสติสัมปชัญญะไม่หลงตาย เมื่อตายแล้ว ย่อมได้บังเกิดในสุคติโลกสวรรค์

ในสี่หเสนนาปติสูตร อังคุตตรนิกาย สัตตกนิบาต ผู้ให้ทานนั้น ย่อมได้รับอานิสงส์ ๗ ประการ คือ

- ๑ . พระอรหันต์ย่อมอนุเคราะห์ผู้ให้ทานก่อน
- ๒ . พระอรหันต์ย่อมเข้าไปหาก่อน
- ๓ . พระอรหันต์ย่อมรับทานของผู้ให้ก่อน
- ๔ . พระอรหันต์ย่อมแสดงธรรมให้ก่อน
- ๕ . ชื่อเสียงอันดีงามของผู้ให้ทาน ย่อมฟุ้งขจรไป
- ๖ . ผู้ให้ทานย่อมแก้แค้นล้างอาชญา ไม่ก่อเหินในที่ประชุม
- ๗ . เมื่อสิ้นชีพลง ผู้ให้ทานย่อมบังเกิดในสุคติโลกสวรรค์^{๕๖}

ในโภชนทานสูตร อังคุตตรนิกาย ปัญจกนิบาต มีอานิสงส์การถวายอาหาร ไว้ว่า “ภิกษุทั้งหลาย ทายกผู้ให้อาหารเป็นทาน ชื่อว่าให้ฐานะทั้ง ๕ อย่าง แก่ปฏิกาคหก คือให้อายุ วรรณะ^{๕๗} ความสุข กำลัง และปฏิภาณ”^{๕๘}

ในมณฑปาทยสูตร มีอานิสงส์ของทานว่า “ผู้ให้ของที่พอใจ ย่อมได้ของที่พอใจ ผู้ให้ของที่เลิศ ย่อมได้ของที่เลิศ ผู้ให้ของที่ดี ย่อมได้ของที่ดี ผู้ให้ของที่ประเสริฐ ย่อมเข้าถึงสถานที่ประเสริฐ ย่อมบังเกิด ณ สถานที่ใด ย่อมมีอายุยืน มียศ”^{๕๙}

พระพุทธเจ้าทรงแสดงอานิสงส์ของการให้ทาน และการให้ทานถือว่าเป็นการทำ ความดีอย่างหนึ่งทำให้ได้รับอานิสงส์ ในนินิตกถสูตร ขุททกนิกาย ขุททกปาฐะ^{๖๐} ว่า

- ๑ . ทำให้เป็นผู้มีผิวพรรณงาม มีเสียงไพเราะ มีทรวดทรงดี และมีบริวาร
- ๒ . ทำให้เป็นพระราชาปกครองประเทศและได้รับความสุข
- ๓ . ทำให้ได้มนุษย์สมบัติ สวรรค์สมบัติ และนิพพานสมบัติ
- ๔ . ทำให้ได้กัลยาณมิตร ถึงความเป็นผู้รู้ (วิชา) และถึงความหลุดพ้นได้ (วิมุตติ)

^{๕๖} อจ.สตตต. (บาลี) ๒๓/๕๗/๖๕-๖๗, อจ.สตตต. (ไทย) ๒๓/๕๗/๑๐๙-๑๑๑.

^{๕๗} ส.ส. (บาลี) ๑๕/๔๒/๓๖, ส.ส. (ไทย) ๑๕/๔๒/๔๒.

^{๕๘} อจ.ปญจก. (บาลี) ๒๒/๓๗/๓๖, อจ.ปญจก. (ไทย) ๒๒/๓๗/๕๘.

^{๕๙} อจ.ปญจก. (บาลี) ๒๒/๔๔/๔๖, อจ.ปญจก. (ไทย) ๒๒/๔๔/๗๑.

^{๖๐} ขุ.ขุ. (บาลี) ๒๕/๑๑-๑๕/๑๓, ขุ.ขุ. (ไทย) ๒๕/๑๑-๑๕/๑๙.

๕ . ทำให้ได้ปฏิสัมภทา วิโมกข์ สวากบารมีญาณ ปัจเจกโพธิญาณ และพุทธภูมิ

สรุป ผู้วิจัยเห็นว่า การให้ทาน ถือได้ว่าเป็นหลักปฏิบัติของพุทธศาสนิกชน อันเกิดจากศรัทธาของการให้ยอมได้รับประโยชน์ในสิ่งที่ควรได้ ถูกต้องตามหลักทางพระพุทธศาสนา อันเป็นเหตุนำมาซึ่งความสุขแก่ผู้ปฏิบัติอย่างสม่ำเสมอ ทำให้มีความสุขตลอดกาลนาน^{๑๑} ประโยชน์มี ๓ ระดับ คือ

๑. ประโยชน์ในปัจจุบัน (ทิฏฐิธัมมิกัตถะ) เป็นประโยชน์ขั้นต้นที่ผู้ให้ทานจะพึงได้รับ เป็นประโยชน์ที่เห็นได้โดยง่าย เช่น การได้ความรักความพอใจ คนดีเข้ามาคบหาสมาคมด้วย ชื่อเสียงอันดีงามยอมขจรไปทั่ว มีทรัพย์สมบัติ มีฐานะ มีชีวิตที่เป็นสุขโดยการมี ลาภ ยศ สุข สรรเสริญ เป็นต้น

๒. ประโยชน์ในเบื้องหน้า (สัมปรายิกัตถะ) เป็นประโยชน์ระดับกลาง เป็นคุณค่าของชีวิตภายในที่สามารถจะพัฒนาให้ก้าวเข้าไปสู่ระดับสูง^{๑๒} ระดับนี้จะไม่ยึดติดในวัตถุ แต่จะให้ความสำคัญแก่คุณธรรม ยึดมั่นในการทำความดี ดำเนินชีวิตอยู่เหนือแรงจูงใจทางวัตถุ เป็นอยู่อย่างมีความหวังในชีวิต มีการสมาคมกับคนอื่นด้วยความจริงใจ กระทำกิจที่ชอบธรรมด้วยความรัก รู้จักฝึกฝนตนเอง ควบคุมอารมณ์ฝ่ายต่ำ ไม่ล่วงล้ำกระทำความผิด มีความอดทน และมีชีวิตเพื่อผู้อื่นโดยการเสียสละ แบ่งปัน เอื้ออาทรต่อคนอื่น เป็นต้น

๓. ประโยชน์สูงสุด ๙๓ (ปรมาตถะ) เป็นประโยชน์ระดับสูงสุด เป็นอันสูงส่งขั้นสุด ท้ายแห่งการให้ทาน เป็นขั้นที่จะบรรลุสภาวะแห่งชีวิต คือ รู้แจ้งแห่งสภาพของสรรพสิ่งตามความเป็นจริง เป็นผู้หมดเครื่องผูกมัดทั้งปวงถึงความหลุดพ้น (วิมุตติ) วิมุตติคือ ความหลุดพ้นจาก

^{๑๑} พระมหาสงฆ์ ไชยวงศ์. “การศึกษาวิเคราะห์เรื่อง ทานในพระพุทธศาสนา”, **วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๔๑.

^{๑๒} ส.ส. (บาลี) ๑๕/๔๒/๓๖, ส.ส. (ไทย) ๑๕/๔๒/๔๒.

^{๑๓} พระมหาบุญทัน อานนโท, “การศึกษาวิเคราะห์เรื่องเวสสันดรชาดก : ศึกษาเฉพาะทานบารมี”, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๕), หน้า ๓๐-๓๑.

^{๑๔} ส.ส. (บาลี) ๑๕/๔๒/๓๖, ส.ส. (ไทย) ๑๕/๔๒/๔๒.

^{๑๕} พระมหาบุญทัน อานนโท, “การศึกษาวิเคราะห์เรื่องเวสสันดรชาดก : ศึกษาเฉพาะทานบารมี”, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๕), หน้า ๓๐-๓๑.

กิเลส ท่านจัดไว้ ๕ ประการคือ ๑) ตัณห์วิมุตติ การพ้นชั่วคราว ๒) วิกขัมภณวิมุตติ การพ้นด้วยการข่มไว้ ๓) สมุจเฉทวิมุตติ การพ้นด้วยการตัดขาด ๔) ปฏิบัติสัททวิมุตติ การพ้นด้วยความสงบ และ ๕) นิสสรณวิมุตติ การพ้นด้วยการหลีกไป และได้ปฏิสัมภิตา ปฏิสัมภิตา คือ การแตกฉานทางปัญญา มี ๔ ประการ คือ ๑) อัตถปฏิสัมภิตา ปัญญาแตกฉานในอรรถ ๒) ธรรมปฏิสัมภิตา ปัญญาแตกฉานในธรรม ๓) นิรุกติปฏิสัมภิตา ปัญญาแตกฉานในภาษา และ ๔) ปฏิภาณปฏิสัมภิตา ปัญญาแตกฉานในปฏิภาณ เป็นผลของการให้ทาน เป็นต้น

๒.๒ ลักษณะการให้ที่ปรากฏในพระไตรปิฎก

ลักษณะการให้ ที่ปรากฏในพระไตรปิฎกว่าการให้ (ทาน) หมายถึง ทานวัตถุ ที่ควรให้ ทาน หมายถึง การให้ความรู้ ทาน หมายถึง การให้อภัยแก่คนหรือสัตว์อื่น^{๔๔} ตามความหมายนี้ คือ การงดเว้นจากเวรภัย ได้แก่ การรักษาศีล มีเว้นจากการฆ่าสัตว์ เป็นต้น การรักษาศีล เป็นการให้ทานอย่างหนึ่ง ถือเป็นทานที่ยิ่งใหญ่ เพราะเป็นการให้ความปลอดภัยในชีวิตแก่สัตว์ทั้งหลาย

ในคัมภีร์พระพุทธศาสนา ได้กล่าวความหมายของการให้ทานไว้ ดังนี้

คำว่า ทาน มาจากคำภาษาบาลีมีรากศัพท์มาจาก ทา ธาตุ มีความหมายว่า ให้ ลง ยุ บัจฉัยในนามกิตก์ โดยมีรูปวิเคราะห์ ดังนี้ ทียเตติ ทานํ ชื่อว่าทาน เพราะว่าเป็น กิริยานาม หมายถึง การให้ ทียติ อเนนาติ ทานํ ชื่อว่าทาน เพราะว่าเป็นวัตถุที่ให้ หมายถึง สิ่งของที่ให้, สิ่งที่ให้^{๔๕} ทียติ อวชณฺทียเตติ ทานํ ชื่อว่าทาน เพราะอรรถว่า อันบุคคลยอมให้ คือ ย่อมบันรอน

มีพระบาลีบทหนึ่งว่า วิเจยฺย ทานํ สุตตบฺปสตุถิ การเลือกให้ อันพระสุคตทรงสรรเสริญ ข้อความที่กล่าวมานี้ เป็นพระพุทธพจน์ในเรื่องพระสูตรอันเกี่ยวกับทาน ปัญหาในเรื่องนี้ของพุทธภาษิตดังกล่าวนี้ มีเรื่องที่เราจะต้องหยิบยกขึ้นมาพิจารณาเป็น ๒ เรื่อง คือ คำว่า "การเลือกให้" ๑ และคำว่า "พระสุคต" ๑ พระสุคตในที่นี้ หมายถึง องค์สมเด็จพระสัมมาสัม

^{๔๔} อภิ.ก. (บาลี) ๓๗/๒๔๙-๒๕๐/๔๘๐, อภิ.กถา. (ไทย) ๓๗/๒๔๙-๒๕๐/๔๕๕.

^{๔๕} มงฺคณ. ๒/๒๒-๒๓.

พุทธเจ้า ส่วนว่า คำว่า "เลือกให้" นั้น หมายถึง การเลือก ในการทำทาน ซึ่งอยู่ในบุญกิริยาวัตถุ ๑๐ อัน ประกอบด้วยทิวสุขุกรรม ในการทำบุญนั้นๆ จึงได้แก่ คำว่า "เลือก" ดังนี้

การให้ (ทาน) เป็นคุณธรรมที่จะจรรโลงส่งเสริมให้คนในสังคมมีความเสียสละ โอบอ้อมอารี และอยู่ร่วมกันอย่างปกติสุข ดังนั้น ทานจึงมีความสำคัญในทุกชนชั้นที่ทุกสถานในกาลทุกเมื่อ

การให้ (ทาน) การบริจาค การเสียสละ ซึ่งได้รับการสรรเสริญไว้ในคัมภีร์พระไตรปิฎกว่าเป็นธรรมที่สำคัญมากข้อหนึ่งในธรรมทุกๆ ข้อ ความจริงแล้ว การปฏิบัติเพื่อความหลุดพ้นนั้น ทานก็เป็นเพียงธรรมะขั้นต้นเท่านั้น พระพุทธเจ้าทรงแสดงธรรมแก่ผู้ที่จะรับเอาหรือนับถือพระพุทธศาสนา พระองค์ทรงแสดงอนุปฏิพัทธ ๕ ซึ่งมีทานกถาเป็นข้อแรก^{๑๖}

ในบุญกิริยาวัตถุ ๓ มีทานมัยเป็นข้อแรก^{๑๗} ในสังคหวัตถุ ๔ ก็มีทานเป็นข้อแรก^{๑๘} และนอกจากนี้ ทานยังเป็นข้อแรกในบารมี ๑๐^{๑๙} ที่พระโศภิตร์บำเพ็ญก่อนที่จะเป็นพระพุทธเจ้า เพราะฉะนั้น ในการปฏิบัติสู่ความหลุดพ้นเพื่อความเป็นพระอรหันต์หรือพระพุทธเจ้า บุคคลจะต้องปฏิบัติธรรมะข้อทานตั้งแต่เริ่มแรกทีเดียว

พระพุทธองค์ได้ตรัส วิธีการให้ทานไว้ทั้งฝ่ายดีและฝ่ายไม่ดี โดยเน้นการให้อามิสทานมากกว่าอย่างอื่น

ในสัปบุริสทานสูตร พระพุทธเจ้าทรงแสดงวิธีการให้ทานโดยเน้นที่ผู้ให้อีก ๕ ประการ คือ

๑. ย่อมให้ทานด้วยศรัทธา ให้ทานด้วยศรัทธา คือ เชื่อทานและผลแห่งทานจึงให้
๒. ย่อมให้ทานโดยเคารพ ให้ทานโดยเคารพ คือ มีความเคารพในของที่ให้ทานและเคารพในปฏิคาหก
๓. ย่อมให้ทานโดยกาลสมควร ให้ทานโดยกาลสมควร คือ ให้ทานตามกาลที่ถูกกาลเวลา

^{๑๖} วิ.มหา. (ไทย) ๔ / ๒๗ / ๓๒.

^{๑๗} ที.ปา. (ไทย) ๑๑ / ๒๒๘ / ๒๓๐.

^{๑๘} ที.ปา. (ไทย) ๑๑ / ๑๔๐ / ๑๖๗.

^{๑๙} ชุ.พุทธ. (ไทย) ๓๓ / ๑ / ๔๑๔.

๔. เป็นผู้มีจิตอนุเคราะห์ให้ทาน เป็นผู้มีจิตอนุเคราะห์ให้ทาน คือ ให้ทานโดยไม่เสียดาย

๕. ย่อมให้ทานไม่กระทบผู้อื่น^{๑๐๐} ให้ทานโดยไม่กระทบผู้อื่น คือ ให้ทานโดยไม่กระทบหรือลบหลู่คนอื่น^{๑๐๑}

ในกาลทานสูตร อังคุตตรนิกาย ปัญจกนิบาต พระพุทธเจ้าทรงแสดงรูปแบบของทาน โดยมุ่งผู้รับ ๕ ประการ ดังนี้

- ๑ . ให้ทานแก่ผู้มาสู่ถิ่นของตน
- ๒ . ให้ทานแก่ผู้ที่เตรียมจะไป
- ๓ . ให้ทานแก่ผู้เป็นไข้
- ๔ . ให้ทานในสมัยที่ข้าวยากหมากแพง
- ๕ . ให้ข้าวใหม่และผลไม้แก่ผู้มีศีล^{๑๐๒}

วิธีการให้ทานเหล่านี้ เป็นการให้ทานอันเหมาะสมและสมควรเป็นอย่างยิ่ง ทั้งนี้ถ้าพิจารณาให้ดีก็必将เห็นว่าการให้ทานเช่นนี้ล้วนมุ่งหมายถึงความต้องการของผู้รับเป็นสำคัญ ไม่ว่าจะเป็นคนที่มาหาเรา คนที่กำลังเดินทาง คนที่เจ็บป่วย หรือผู้มีศีลทั้งหมดล้วนเป็นกลุ่มที่มีความต้องการข้าวของ เครื่องใช้ จริงๆ แต่ไม่อยู่ในวิสัยที่หาเองได้สะดวก ดังนั้นการสงเคราะห์บุคคลเหล่านี้จึงได้ชื่อว่าทำทาน และเป็นการทำทานที่มีอานิสงส์มาก เมื่อมองในแง่ผู้รับทาน

ในสัพปุริสทานสูตร พบว่ามีวิธีการให้โดยเน้นที่ผู้ให้ ๕ ประการ คือ

๑. ให้โดยเคารพ ให้ด้วยความเต็มใจ
๒. ให้โดยอ่อนน้อม
๓. ให้ด้วยมือตนเอง
๔. ให้ของที่ไม่เป็นเดน
๕. เห็นผลที่จะมาถึงแล้วจึงให้^{๑๐๓}

พระพุทธเจ้า ทรงแสดงวิธีการให้สัพปุริสทาน โดยแยกเป็นสิ่งที่ให้ ผู้รับทานและเจตนาของผู้ให้ทานรวม ๘ ประการ คือ

^{๑๐๐} อจ. ปญจก. (บาลี) ๒๒/๑๔๘/๑๖๒, อจ. ปญจก. (ไทย) ๒๒/๑๔๘/๒๕๔.

^{๑๐๑} อจ. ปญจก. อ. (บาลี) ๒๒/๑๔๘, อจ. ปญจก. อ. (ไทย) ๒๒/๑๔๘/๓๑๖.

^{๑๐๒} อจ. ปญจก. (บาลี) ๒๒/๓๖/๓๖, อจ. ปญจก. (ไทย) ๒๒/๓๖/๕๗.

^{๑๐๓} อจ. ปญจก. (บาลี) ๒๒/๑๔๗/๑๙๗, อจ. ปญจก. (ไทย) ๒๒/๑๔๗/๒๕๔.

๑. สัตบุรุษยอมให้ของสะอาด
๒. สัตบุรุษยอมให้ของที่ประณีต
๓. สัตบุรุษยอมให้ของตามกาล
๔. สัตบุรุษยอมให้ของสมควร เป็นประโยชน์
๕. สัตบุรุษยอมพิจารณาก่อนแล้วจึงให้ เลือกบุญญเขตที่ดี
๖. สัตบุรุษยอมให้เนืองนิตย์
๗. สัตบุรุษเมื่อให้ ทำจิตให้ผ่องใส
๘. สัตบุรุษครั้นให้แล้วดีใจ^{๑๐๔}

การให้ทานตามหลักพุทธศาสนาที่จะมีผลมากนั้น ทานนั้นจะต้องประกอบด้วยองค์ ๖ คือ ฝ่ายผู้ให้ ๓ องค์ ฝ่ายผู้รับ ๓ องค์ ทานก็จะมีผลมาก นับไม่ได้ เหมือนน้ำในมหาสมุทร จะนับไม่ได้ว่ามีจำนวนกี่ล้านลิตร ฉะนั้น และต้องเลือกให้เว้นไว้แต่สิ่งขมทานที่ให้แก่สงฆ์ ซึ่งไม่ต้องเลือกผู้รับทาน ทั้งต้องไม่ใช่เป็นทานของอสัตบุรุษ หากแต่เป็นลักษณะสัตบุรุษ ๕ ประการ ดังกล่าวมาแล้ว แม้ของที่ทำทานจะไม่มากและไม่ประณีต แต่เมื่อใจเลื่อมใสมากแล้ว ทานก็จะมีผลมากเช่นกัน

ในมณาทายีสสูตร พระพุทธเจ้าแสดงการให้ทานที่ถูกต้องว่า “ผู้ให้ของที่พอใจ ย่อมได้ของที่พอใจ ผู้ใดให้เครื่องนุ่งห่มที่นอน ข้าว น้ำ และปัจจัยมีประการต่างๆ แก่ท่านผู้ประพฤติตรงด้วยความพอใจ สิ่งของที่ให้ไปแล้วนั้น ย่อมเป็นของที่บริจาครแล้ว ไม่คิดเอาคืน ผู้นั้นเป็นสัตบุรุษ”^{๑๐๕}

ในอังกุรเปตวัตถุ พระพุทธเจ้าแสดงวิธีการให้ที่ถูกต้อง โดยให้พิจารณาก่อนแล้วจึงเลือกว่า “ควรเลือกให้ทานในเขตที่ให้แล้วมีผลมากทายกเลือกให้ทานแล้ว ย่อมไปสู่สวรรค์ ทานที่เลือกให้ พระสุคตทรงสรรเสริญ ทานที่ทายกให้ไปแล้วในทักษิโณยบุคคลทั้งหลายซึ่งมีอยู่ในโลกนี้ ย่อมมีผลมาก เหมือนหว่านพืชลงในนาดี”^{๑๐๖}

^{๑๐๔} อัง. อมฺฐก. (บาลี) ๒๓/๓๗/๒๐๐, อัง. อมฺฐก. (ไทย) ๒๓/๓๗/๒๙๖-๒๙๗.

^{๑๐๕} อัง. ปญจก. (บาลี) ๒๒/๔๔/๔๕-๔๖, อัง. ปญจก. (ไทย) ๒๒/๔๔/๗๑.

^{๑๐๖} ชุ.เปต. (บาลี) ๒๖/ ๓๒๙-๓๓๐/๑๘๘-๑๘๙, ชุ.เปต. (ไทย) ๒๖/ ๓๒๙-๓๓๐/

ท่านจะมีผลมากต้องเลือกให้ คือ ต้องเลือกผู้รับทาน อย่าให้โดยสักว่าให้เท่านั้น เพราะการเลือกให้กับการไม่เลือกแล้วให้มีผลต่างกันมาก สังฆทานไม่ต้องเลือกบุคคล ส่วนทานอื่นทั้งหมดต้องเลือก ถ้าไม่เลือก ผลที่ได้รับก็มีน้อย

สรุป ผู้วิจัยมีความเห็นว่า สังคมไทยปัจจุบันเป็นที่น่าสังเกตว่า ความไม่พอเพียง ความบกพร่อง ความเสียผลประโยชน์อันจะบังเกิดขึ้น อันเนื่องมาจากผลกระทบการให้ เพราะกิเลสเป็นปัจจัยสำคัญทำให้เสี่ยงต่อการดำเนินชีวิต บางคนเกิดมาอายุยืน บางคนเกิดมาอายุสั้น จิตใจของมนุษย์ถูกเติมเชื้อด้วยกิเลสที่ซ่อนอยู่ภายใน จิตมนุษย์ ขาดความเป็นเอกภาพ ก่อให้เกิดผลกระทบในหลายด้าน ทั้งด้านการเมือง เศรษฐกิจ และสังคม ทั้งภายนอกและภายในผลกระทบทางด้านภายนอกการให้เพราะเห็นประโยชน์ที่ตนจะพึงได้พึง เป็นไม่คิดถึงผลเสียแก่สังคมและตนเองผลกระทบภายในเพราะจิตใจถูกเผาผลาญถูกทำลายด้วยอกุศลมูลคือ ความโลภ โกรธ หลง เป็นปัจจัยส่งผลทำให้เสียผลประโยชน์ของตนเองเพราะถูกปกคลุมด้วยความชั่วร้ายคิดทำลายความดีของตนเสียไม่สามารถดำเนินการจัดการแก้ไขให้จบลง ในทางสร้างสรรค์ การบาดหมางการทะเลาะวิวาทเอาชนะกันผลกระทบการให้ จะมีผลมาน้อย ขึ้นอยู่กับเหตุและปัจจัยเป็นสำคัญ สังคมจะได้รับผลกระทบก็อยู่กับการให้โดยไม่หวังประโยชน์ การให้อย่างนี้ ถือได้ว่าไม่เลือกที่รักมักที่ชังสังคมก็ได้ประโยชน์

๒.๒.๑ การบำเพ็ญทานบารมีของพระโพธิสัตว์

พระโพธิสัตว์ ก็คือ ท่านผู้บำเพ็ญบารมี โพธิสัตว์ แปลตามพยัญชนะว่า ผู้ชั่งอยู่ในโพธิคือความรู้ ตามความหมายก็ว่า ผู้จักได้ตรัสรู้เป็นองค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้าในเบื้องหน้าเพียรพยายามประพฤติปฏิบัติธรรมอย่างยวดยิ่ง เพื่อจะได้เป็นพระพุทธเจ้าต่อไป คือ พระโพธิสัตว์จะฝึกฝนพัฒนาตนเองเต็มที่ อุทิศตัวให้แก่คุณธรรมและในการบำเพ็ญความดี อุทิศตัวให้แก่คุณธรรมนั้น ก็คือ อุทิศตนให้แก่ผู้อื่น โดยไม่มีความเห็นแก่ตัวเลย เสียสละได้แม้ชีวิตของตน เพื่อช่วยเหลือผู้อื่นแทนที่จะเสียสละ ทำความดีอย่างพระโพธิสัตว์ กลับเห็นว่า ในเมื่อพระโพธิสัตว์เป็นผู้เสียสละ ก็เลยไปขอความช่วยเหลือ จากพระโพธิสัตว์เสียเลย

ที่นี้พอระลึกถึงพระพุทธเจ้า ไปเห็นประวัติของพระโพธิสัตว์แล้วก็จะเกิดกำลังใจขึ้นว่า เราทำแค่นี้ จะมาทำอะไรอะไร พระพุทธเจ้าเมื่อตอนเป็นพระโพธิสัตว์ พระองค์ได้บำเพ็ญบารมีมา ยากเย็นกว่าเรานักหนา ต้องสละแม้แต่ชีวิต บางทีทั้งชีวิต ทำดีมาตลอดไม่รู้เท่าไร เขาก็ไม่เห็นความดี เอาพระองค์ไปฆ่าก็มี แล้วเราทำความดีแค่นี้ จะไปทำอะไรไม่ พอนึกถึงประวัติของ

พระพุทธเจ้า ตั้งแต่เป็นพระโพธิสัตว์ บำเพ็ญเพียรบารมีมาอย่างนี้ เราก็จะเกิดกำลังใจเข้มแข็งสู้ต่อไป

พระโพธิสัตว์ได้เวียนว่ายตายเกิด สิ่งสมบุญบารมีเรื่อยมา ไม่ว่าพระองค์จะเกิดมาเป็นอะไรก็ตาม ทรงมีพระทัยมั่นในการสร้างทานบารมีอยู่เสมอ ถึงแม้มนุษย์ เทวดา มารพรหม มาห้ามไว้ก็ไม่อาจจะขัดขวาง การสร้างทานบารมีของพระองค์ได้ คำว่า บารมี มาจาก ปรม แปลว่า คุณสมบัติหรือปฏิบัติอันยอดเยี่ยมที่พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทุกๆ พระองค์ทรงบำเพ็ญมา เมื่อครั้งยังเป็นพระโพธิสัตว์ เมื่อบารมีเหล่านี้เต็มเปี่ยมจึงได้ตรัสรู้^{๑๐๗} มีที่มาจากหลายแห่งทั้งใน พระไตรปิฎก คัมภีร์ปกรณ์วิเสส อรรถกถาและคัมภีร์อื่นๆ ทั้งความหมายในคัมภีร์เหล่านั้นก็ ย่อมจะแตกต่างกันไป ในวิทยานิพนธ์นี้จะศึกษาเฉพาะความหมายของคำว่า ทานบารมี การบำเพ็ญความดีมีการให้ทาน เป็นต้น^{๑๐๘}

สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ทรงวิจารณ์ไว้ในวิทยานิพนธ์ของ พระองค์ เรื่อง “ทศบารมีในพุทธศาสนาเถรวาท ” ว่า จุดใหญ่ของพระสูตรนี้ก็คือการบรรลุพระ นิพพาน หรือวิธีไปสู่อีกฝั่ง (ปารายณะ ด้วยการดับตัณหา พระพุทธองค์ไม่ทรงใช้คำว่า “บารมี” ในความหมายถึง การบรรลุโพธิญาณ การที่ใช้ศัพท์อื่น (ปารายณะเป็นชื่อพระสูตร) อาจเป็น เพราะยุคนี้ ยังไม่มีการใช้ศัพท์ “บารมี” เป็นศัพท์เฉพาะทางพระพุทธศาสนา

ในอรรถกถาจริยาปิฎก กล่าวว่า บารมี หมายถึง คุณทั้งหลายมีทานเป็นต้น อัน พระโพธิสัตว์เข้าครอบครองแล้วด้วยพระกรุณา และอุบายโกศล อันตัณหามานะและทิฏฐิ ไม่ อาจทำลายให้เสียหายไปจากความดีได้^{๑๐๙}

ทานบารมี มาจากศัพท์ว่า ทาน + ปารมี หมายถึง การบำเพ็ญทาน ความเป็นเลิศ ความยอดเยี่ยม หรือความบริบูรณ์เต็มเปี่ยม^{๑๑๐} คุณความดีที่ควรบำเพ็ญ หรือคุณความดีที่ได้

^{๑๐๗} สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส, **ธรรมวิภาค ปริเฉทที่ ๒**, (กรุงเทพมหานคร : มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๔๙๙), หน้า ๑๑๑.

^{๑๐๘} หลวงเทพรัตนานุกิษย์ (ทวี ธรรมธัช ป.๙), **ธาตุบุปปีปิภา**, (กรุงเทพฯ : มหามกุฏราช วิทยาลัย, ๒๕๒๘), หน้า ๒๓๔, ๒๓๘.

^{๑๐๙} ชู.จริยา. อ. (บาลี) ๓๒๔, ชู.จริยา. อ. (ไทย) ๙/๓/๕๗๑.

^{๑๑๐} Har Dayal, *The Bodhisattva Doctrine in Buddhist Sanskrit Literature*, (Delhi : Motilal Banarasidass1970). P.166.

บำเพ็ญ^{๑๑๑} ธรรมที่มีคุณอันยิ่ง หรือธรรมเป็นเครื่องให้ถึงฝั่ง^{๑๑๒} ความดีที่บำเพ็ญอย่างยิ่งยวด เพื่อให้บรรลุจุดหมายอันสูงยิ่ง^{๑๑๓} ทัมมะ หรือภูมิชั้นของทัมมะ ที่เป็นคุณธรรม ที่เป็นความดีในจิตใจ ซึ่งได้สั่งสมเพิ่มเติมให้ยิ่งๆ ขึ้นจนถึงบริบูรณ์เต็มที่ในที่สุด^{๑๑๔}

ส่วนในคัมภีร์อปทาน ทานบารมี หมายถึง การให้สิ่งที่ควรให้^{๑๑๕} ในอรรถกถาพุทธ-วงส์ หมายถึง ให้สิ่งที่ตนมีทั้งหมด โดยไม่จำกัดเป็นการสละความยึดถือในทรัพย์สินสมบัติทั้งหมด พร้อมทั้งจะออกบวช เปรียบการให้นี้เหมือนกับการคว่ำหม้อ^{๑๑๖} และในอรรถกถาจริยาปิฎก ทานบารมี หมายถึง การให้สิ่งที่ควรให้^{๑๑๗} ในลักษณะที่เป็นหลักธรรมที่ควรประพฤติ เพื่อจะได้บรรลุสัมมาสัมโพธิญาณอันเป็นอุดมคติสูงสุดของพระโพธิสัตว์ ดังข้อความในพุทธาปทานว่า

เราให้ทานที่ควรให้แล้ว บำเพ็ญศีลบารมีโดยไม่เหลือ ถึงที่สุดแห่งเนกขัมมบารมีแล้ว พึงได้บรรลุสัมมาสัมโพธิญาณอันอุดม เราเรียนถามบัณฑิตแล้วคือ บำเพ็ญปัญญาบารมีบำเพ็ญความเพียรอันอุดม คือ บำเพ็ญวิริยบารมี ถึงที่สุดแห่งขันติบารมีแล้ว พึงได้บรรลุสัมมาสัมโพธิญาณอันอุดม เราบำเพ็ญอุทิสฐานบารมีอันมั่นคงแล้ว บำเพ็ญสังกัจจายน์บารมี ถึงที่สุดแห่งเมตตาบารมีแล้ว พึงได้บรรลุสัมมาสัมโพธิญาณอันอุดมเราเป็นผู้มีใจเสมอในอารมณ์ทั้งปวง คือ ในลาภ ความเสื่อมลาภ สุข ทุกข์ สรรเสริญ นินทา บำเพ็ญอุเบกขาบารมีแล้ว พึงได้บรรลุสัมมาสัมโพธิญาณอันอุดม^{๑๑๘}

^{๑๑๑} ราชบัณฑิตยสถาน. พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน, พิมพ์ครั้งที่ ๑๑, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท รวมสาส์น จำกัด. ๒๕๓๕), หน้า ๕๒๘.

^{๑๑๒} พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระจันทบุรีนฤนาถ, ปทานุกรมบาลีไทย อังกฤษสันสกฤต, (กรุงเทพมหานคร : ห้างหุ้นส่วนจำกัด ศิวพรการพิมพ์. ๒๕๑๓), หน้า ๕๓๒.

^{๑๑๓} พระเทพเวที (ประยูรย์ ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์, (กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. ๒๕๒๘), หน้า ๑๓๖.

^{๑๑๔} วัดบวรนิเวศวิหาร, ทศบารมี ทศพิชราชธรรม, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ชวนพิมพ์. ๒๕๓๒), หน้า ๓๓.

^{๑๑๕} ชู.อป. (บาลี) ๓๒/๑/๙, ชู.อป. (ไทย) ๓๒/๑/๕.

^{๑๑๖} ชู.พุทธ. อ. (บาลี) ๑๕๕-๑๕๖, ชู.พุทธ. อ. (ไทย) ๙/๒/๒๒๙.

^{๑๑๗} ชู.จริยา. อ. (บาลี) ๓๑๘, ชู.จริยา. อ. (ไทย) ๙/๓/๕๖๑.

^{๑๑๘} ชู.อุ. ๓๒/๗๔-๗๗/๙. ฉบับ มหาจุฬาปิฎก. ๒๕๐๐.

ในข้อความนี้ได้กล่าวถึง การบำเพ็ญบารมีต่างๆ เพื่อบรรลุสัมมาสัมโพธิญาณ ซึ่งมี
อยู่ ๑๐ ประการ คือ^{๑๑๙}

๑. ทานบารมี การบำเพ็ญทานโดยการให้สิ่งควรให้
๒. ศีลบารมี การบำเพ็ญศีลโดยการรักษากาย วาจา ให้ปกติ
๓. เนกขัมมบารมี การบำเพ็ญบารมีโดยการออกบวช
๔. ปัญญาบารมี การบำเพ็ญปัญญาบารมีโดยการถามบังคมทิต
๕. วิริยบารมี การบำเพ็ญเพียรให้ถึงที่สุด
๖. ขันติบารมี การบำเพ็ญความอดทนให้ถึงที่สุด
๗. อธิษฐานบารมี การบำเพ็ญบารมีโดยการตั้งใจให้มั่นคง
๘. สัจจบารมี การบำเพ็ญความจริงให้ถึงที่สุด
๙. เมตตาบารมี การบำเพ็ญความรักให้ถึงที่สุด
๑๐. อุเบกขาบารมี การบำเพ็ญบารมีโดยการวางเฉย

บารมีทั้ง ๑๐ ประการนี้เป็นมรรควิธีให้ผู้ปฏิบัติได้บรรลุสัมมาสัมโพธิญาณ ท่านได้
เรียงลำดับไว้อย่างเหมาะสม เราจะเห็นได้ว่า ในการปฏิบัติธรรม พื้นฐานสำคัญที่จะนำไปสู่
คุณธรรมเบื้องสูง จะเริ่มจากการให้ทานก่อน คือ จะต้องมีการเสียสละวัตถุสิ่งของที่เป็น
ปัจจัยพื้นฐานของการดำรงชีวิตของมนุษย์ และสัตว์ต้องมีการเสียสละความสุขส่วนตนเพื่อ
ประโยชน์แก่ผู้อื่น เมื่อจิตมีภาวะที่พร้อมจะสละแล้ว จิตจะโน้มเข้าไปเพื่อรักษาศีล เมื่อรักษาศีล
ก็จะส่งผลให้กายวาจา และใจเป็นปกติ จากนั้นจิตก็จะมีภาวะที่พร้อมจะบำเพ็ญบารมีขั้นสูงยิ่งๆ
ขึ้นไปโดยลำดับ

ทานบารมีแบ่งเป็น ๓ ระดับ^{๑๒๐} คือ

๑. ทาน คือ การบริจาคสิ่งของภายนอกที่เป็นสวัสดิญาณกทรัพย์ เช่น ข้าว ไม้คอก
กระบือ ที่เป็นอวิญญาณกทรัพย์ เช่น แก้วแหวน เงิน ทอง หรือราชสมบัติ ให้แก่คนอื่น ชื่อว่า
ทานบารมี
๒. การบริจาคอวัยวะของตน เช่น เนื้อ เลือด มือ เท้า หู จมูก ให้แก่ผู้อื่น ชื่อว่า
ทานอุปบารมี
๓. การบริจาคชีวิตให้แก่คนอื่น ชื่อว่า ทานปรมัตถบารมี

^{๑๑๙} พุ.ชา. (บาลี) ๒๘/๑๖๕๕-๒๔๔๐/๓๐๘-๓๘๕.

^{๑๒๐} พุ.อุปทาน.อ. (บาลี) ๓๕, พุ.อุปทาน.อ. (ไทย) ๘/๑/๕๘.

การให้ทานที่เป็นการบำเพ็ญทานบารมี จะต้องเป็นการให้ทานที่ต้องสั่งสมสืบเนื่อง โดยตลอดไม่ขาดสาย เพื่อเป็นการบำเพ็ญที่เกิดจากการอธิษฐานจิต มีการทำอภินิหารเพื่อ มุ่งหวังพระสัมพันธูปัญญาญาณในอนาคตกาล แล้วปฏิบัติตามความตั้งใจจนกว่าจะบรรลุถึงจุดหมาย ปลายทาง

พระมหาไพฑูริย์ อุทัยคาม^{๑๒๑} ได้สรุปลักษณะของการบำเพ็ญของทานบารมีดังนี้

- ๑ . ให้แก่คนหรือสัตว์ เพื่อประโยชน์แก่เขาในชีวิตที่เป็นจริง
- ๒ . ให้ด้วยจิตเสียสละอย่างแท้จริง โดยไม่หวังอะไรตอบแทน
- ๓ . การให้นั้น เป็นส่วนหนึ่งของการก้าวไปในกระบวนการฝึกฝนพัฒนาตนให้ ปัญญาเจริญสมบูรณ์ เพื่อจะได้บำเพ็ญประโยชน์สุขแก่สรรพสัตว์ได้บริบูรณ์
- ๔ . ผู้ให้จะเป็นใครก็ได้ ไม่ว่าจะไม่มี ใหญ่โตหรือต่ำด้อย ข้อสำคัญอยู่ที่ว่าความ เข้มแข็งเด็ดเดี่ยวมุ่งแน่วแน่ไปในกระบวนการศึกษาพัฒนาตน

บุคคลที่จะบำเพ็ญทานบารมีเพื่อจะตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้าในอนาคต เรียกว่า พระ โภทิสัตว์ คือ บุคคลผู้บำเพ็ญบารมีเพื่อจะตรัสรู้เป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้า มีพระโพทิสัตว์บำเพ็ญ บารมีได้ตรัสรู้เป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้าไปแล้วรวมทั้งหมด ๒๘ พระองค์ จะมาตรัสรู้ในอนาคต อีก ๑ พระองค์ คือ พระโพทิสัตว์ศรีอริยเมตไตย

พระโพทิสัตว์มาจากคำบาลีว่า โภทิสตุโต มีความหมาย ๓ นัย คือ

- ๑ . เป็นผู้ที่มีสติปัญญาเฉียบแหลม จะได้ตรัสรู้
- ๒ . เป็นผู้ที่อธิษฐานจิตดำเนินชีวิตตามอริยมรรคทั้ง ๔ ประการ กล่าวคือ หลักธรรมที่จะเป็นเหตุให้ตรัสรู้^{๑๒๒}
- ๓ . เป็นผู้ที่ควรจะตรัสรู้สัมมาสัมโพธิญาณ^{๑๒๓}

การที่บุคคลตั้งความปรารถนาเพื่อตรัสรู้เป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้า จะต้องผ่านการ บำเพ็ญตนเป็นพระโพทิสัตว์ก่อน เพื่อให้เกิดคุณธรรมเกิดความบริบูรณ์และแก่กล้าอันเป็นการ

^{๑๒๑} พระมหาไพฑูริย์ อุทัยคาม , “การศึกษาวิเคราะห์แนวคิดเรื่องทานตามหลักจริยศาสตร์กับความ เข้าใจเรื่องทานของชาวไทยพุทธ : ศึกษาเฉพาะกรณีในกรุงเทพมหานคร ”, **วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหา บัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๔๖), หน้า ๑๔๘.

^{๑๒๒} ที.ม. (บาลี) ๒/๑๗/๒๑, ที.ม. (ไทย) ๒/๑/๙๔.

^{๑๒๓} ชุ.สุ. (บาลี) ๒/๖๘๙/๓๑๗ , ชุ.สุ. (ไทย) ๑/๖/๖๘๙.

เตรียมความพร้อมที่จะบรรลुพระสัพพัญญุตญาณ บุคคลจะได้ชื่อว่าพระโพธิสัตว์นั้น จะต้องประกอบด้วยคุณสมบัติเบื้องต้นแห่งการทำให้เป็นพระโพธิสัตว์ เรียกว่า “อัฐฐัมมสโมธาน”

ดังสุเมธดาบส ได้กระทำความปรารถนาแทบบาทมูลของพระพุทธเจ้าที่บังกร
ประกอบด้วยเหตุ ๘ ประการ คือ

๑. เกิดเป็นมนุษย์ คือ ผู้ที่เกิดเป็นมนุษย์เท่านั้น เมื่อปรารถนาเป็นพระพุทธเจ้า
ความปรารถนาจึงจะสำเร็จ ผู้ที่เกิดเป็นนาคเป็นครุฑเป็นต้น ปรารถนาย่อมไม่สำเร็จ เพราะเขา
ไม่สมควรที่จะเป็นพระพุทธเจ้า

๒. เป็นบุรุษ คือ ผู้ที่จะเกิดเป็นบุรุษ จึงจะปรารถนาแล้วสำเร็จ สตรี บัณเฑาะก์เป็น
ต้น ปรารถนาได้แต่จะไม่สำเร็จ ในชาติที่ตนเป็นสตรี หรือบัณเฑาะก์นั้น เพราะไม่มีลักษณะที่
ครบบริบูรณ์ ดังที่พระพุทธเจ้าตรัสว่า “เป็นไปไม่ได้เลยที่สตรีจะพึงเป็นอรหันตสัมมาสัมพุทธ
เจ้า”^{๑๒๔} ดังนั้น แม้จะเกิดเป็นมนุษย์ แต่ดำรงเพศอยู่ในสตรีเพศ ความปรารถนาก็จะไม่สำเร็จ

๓. มีอุปนิสัย คือ ผู้ที่เกิดเป็นบุรุษสมบูรณ์ด้วยอุปนิสัย ความปรารถนาจึงจะสำเร็จ
ส่วนผู้ที่ไม่มีอุปนิสัย จะไม่สำเร็จ เช่นต้องมีอุปนิสัยในการสร้างคุณความดี

๔. ตั้งความปรารถนาในสำนักพระพุทธเจ้าผู้ยังทรงพระชนม์อยู่ คือได้พบพระพุทธเจ้า
อยู่ต่อพระพักตร์แล้วปรารถนาเป็นพระพุทธเจ้าในสำนักพระพุทธเจ้านั้น ความปรารถนาจึงจะ
สำเร็จ แต่เมื่อพระพุทธเจ้าปรินิพพานแล้ว ปรารถนาในที่ตั้งแห่งพระเจดีย์ โคนพระโพธิ์ พระ
ปฏิมากร หรือในสำนักพระปัจเจกพุทธเจ้า ในสำนักพระสาวกทั้งหลายย่อมไม่สำเร็จ เพราะเป็น
การกระทำที่ไม่มีผล

๕. ออกบวชเป็นบรรพชิต คือ ออกบวชเป็นดาบสผู้เชื่อกกรรม บวชเป็นภิกษุใน
พระพุทธศาสนา ปรารถนาในสำนักของพระพุทธเจ้า ย่อมสำเร็จ ดำรงอยู่ในเพศคฤหัสถ์
ปรารถนาย่อมไม่สำเร็จ เพราะเพศคฤหัสถ์ ไม่สมควรแก่ความเป็นพระพุทธเจ้า พระโพธิสัตว์บวช
แล้วย่อมบรรลुพระสัมมาสัมโพธิญาณ พระโพธิสัตว์ที่อยู่ในเพศคฤหัสถ์ ย่อมไม่บรรลु ดังนั้น ใน
กาลที่ตั้งปณิธาน เพศบรรพชิตเท่านั้นจึงสมควร

๖. ได้มานและอภิญญา คือ ออกบวชเป็นบรรพชิต ได้สมาบัติ ๘ ได้อภิญญา ๕
ความปรารถนาจึงจะสำเร็จ ถ้าปราศจากคุณสมบัติดังกล่าว จะไม่สำเร็จ เพราะไม่สามารถจะตั้ง

^{๑๒๔} อญ .เอกก. (บาลี) ๒๐/๒๗๙/๒๙, อญ .เอกก. (ไทย) ๒๐/๒๗๙/๓๕.

สมบารมีได้ มหาบุรุษผู้สมบุรณด้วยอุปนิสัยสมบัติและอภิญญาสมบัติ ได้กระทำความปรารถนาไว้ จึงจะสามารถบำเพ็ญบารมีได้

๗. ได้กระทำอุปกโรอย่างยิ่งถึงขนาดสละชีวิตเพื่อพระพุทธเจ้า คือ ผู้ที่สมบุรณด้วยคุณดังกล่าวแล้ว ได้สละชีวิตของตนเพื่อพระพุทธเจ้าทั้งหลาย กระทำอุปกโรอันยิ่งในกาลนั้น ความปรารถนาของเขาจึงจะสำเร็จ

๘. มีฉันทะในการสร้างกุศล คือ บุคคลผู้ประกอบด้วยคุณธรรมดังกล่าวข้างต้นมีฉันทะ ปรารถนาจะกระทำกุศลเพื่อบำเพ็ญธรรมที่กระทำความเป็นพระพุทธเจ้า ความปรารถนาของเขาจะสำเร็จ^{๑๒๕}

ธรรม ๘ ประการนี้ เป็นองค์คุณที่จะทำบุคคลเป็นนิตยโพรตัสตว จะขาดเสียข้อใดข้อหนึ่งไม่ได้ กล่าวโดยสรุปก็คือ บุคคลที่ได้ชื่อว่าเป็นพระโพรตัสตวจะต้องเริ่มต้นด้วยความถึงพร้อมด้วยคุณสมบัตินี้ดังกล่าวแล้ว จึงเริ่มดำเนินการบำเพ็ญบารมีธรรม (พุทธการกรรม) ๑๐ ประการเป็นลำดับต่อไป

นอกจากนี้ บุคคลที่ปรารถนาจะเป็นพระพุทธเจ้าในอนาคต ต้องประกอบด้วยปัจจัย ๔ ประการ คือ

- ๑ . ได้เห็นพระพุทธเจ้า
- ๒ . ได้ฟังข่าวเกี่ยวกับพระพุทธเจ้า
- ๓ . ได้ฟังพระพุทธเจ้าทรงแสดงเรื่องเกี่ยวกับพุทธานุภาพ
- ๔ . มีอหยาศัยจะสืบต่อพุทธวงศ์แล้วน้อมจิตไปในพระสัมมาสัมโพธิญาณ^{๑๒๖}

ประกอบด้วยเหตุ ๓ ประการ คือ

- ๑ . ได้สร้างสมความดีในศาสนาของพระพุทธเจ้าองค์ก่อน
- ๒ . มีจิตใจเปี่ยมด้วยกรุณา
- ๓ . เพียรพยายามช่วยเหลือสรรพสัตว์ให้พ้นทุกข์^{๑๒๗}

และประกอบด้วยผล ๔ ประการ คือ

- ๑ . มีความพอใจอันเกิดจากตนเอง
- ๒ . มีความพอใจอันเกิดจากผู้อื่น

^{๑๒๕} ชุ.จริยา. (บาลี) ๓๒๙-๓๓๑, ชุ.จริยา. (ไทย) ๙/๓/๕๘๐-๕๘๓.

^{๑๒๖} ชุ.จริยา. (บาลี) ๓๓๓, ชุ.จริยา. (ไทย) ๙/๓/๕๘๕-๕๘๖.

^{๑๒๗} ชุ.จริยา. (บาลี) ๓๓๓-๓๓๔, ชุ.จริยา. (ไทย) ๙/๓/ ๕๘๗.

- ๓ . มีความพอใจอันเกิดจากอุปนิสัย
- ๔ . มีความสมบูรณ์ในการประกอบความเพียร แล้วบำเพ็ญจนบรรลุพระสัมมาสัมโพธิญาณ^{๑๒๘}

พระโพธิสัตว์เป็นผู้มีความเข้มแข็ง มีปัญญารอบรู้อุบายวิธี มีความตั้งใจที่ไม่หวนกลับในองค์ประกอบเพื่อพระโพธิญาณ มีเมตตาภาวนาและกรุณาภาวนา พระโพธิสัตว์ทั้งหลายย่อมมีอภัยาศัย ๖ ประการ คือ

- ๑ . พอใจในเนกขัมมะ
- ๒ . พอใจในวิเวก
- ๓ . ไม่โลภ
- ๔ . ไม่โกรธ
- ๕ . ไม่หลงมงาย
- ๖ . มีอภัยาศัยที่จะสลัดออกจากภพ^{๑๒๙}

อภัยาศัย ๖ ประการ ที่กล่าวมาข้างต้น เรียกว่า เป็นลักษณะนิสัยที่เป็นพื้นฐานของพระโพธิสัตว์ เป็นองค์ประกอบที่เชื้อเพื่อเพื่อการบรรลุถึงพุทธภาวะได้ง่ายขึ้น บุคคล ๓ ประเภทเท่านั้นที่จะเป็นพระโพธิสัตว์ บำเพ็ญบารมีเพื่อตรัสรู้เป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้า คือ อุกมตัตถุญญบุคคล วิปจิตถุญญบุคคล เนยยบุคคล ทั้ง ๓ ประเภทนี้ ถ้าน้อมใจไปในสวากภูมิ ก็สามารถบรรลุอรหัตตผลได้ในศาสนาของพระพุทธเจ้าที่ตนได้พบ^{๑๓๐}

พระโพธิสัตว์ผู้ได้รับพยากรณ์แล้ว จะเกิดเป็นมนุษย์มีอวัยวะสมบูรณ์นับชาติไม่ถ้วน เป็นผู้แน่วแน่ต่อพระโพธิญาณ จะไม่ไปเกิดในนรก ไม่ไปเกิดเป็นเปรต ไม่เกิดเป็นสัตว์ตัวเล็กๆ ไม่เกิดเป็นคนตาบอด ไม่เกิดเป็นคนหูหนวก ไม่เกิดเป็นคนใบ้ ไม่เกิดเป็นกะเทย ไม่เกิดเป็นสตรี ไม่เกี่ยวข้องกับเรื่องมิชฌาทิภูริ เชื้อกรรมและผลของกรรม จะเกิดในสวรรค์ ไม่ไปเกิดในอสังขญภพ ไม่ไปเกิดในชั้นสุทธาวาส ย่อมเกิดเป็นสัตว์บุรุษมีจิตใจน้อมไปในเนกขัมมะ ไม่ติดในภพ บำเพ็ญบารมี ประพฤติประโยชน์ต่อชาวโลก^{๑๓๑}

^{๑๒๘} ชุ.จரியา. (บาลี) ๓๓๖-๓๓๗, ชุ.จரியา. (ไทย) ๙/๓/๕๙๑-๕๙๒.

^{๑๒๙} ชุ.จரியา. (บาลี) ๓๓๘, ชุ.จரியา. (ไทย) ๙/๓/๕๙๕.

^{๑๓๐} ชุ.จரியา. (บาลี) ๓๘๐-๓๘๑, ชุ.จரியา. (ไทย) ๙/๓/๖๖๓-๖๖๔.

^{๑๓๑} ชุ.จரியา. (บาลี) ๓๘๑-๓๘๒, ชุ.จரியา. (ไทย) ๙/๓/๖๖๕-๖๖๖.

การบำเพ็ญบารมีของพระโพธิสัตว์ จนกว่าจะตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้า เร็วที่สุด ๔ อสงไขย ๑ แสนกัป ปานกลาง ๘ อสงไขย ๑ แสนกัป ช้าที่สุด ๑๖ อสงไขย ๑ แสนกัป ที่ช้า เร็วต่างกัน ก็ด้วยอานุภาพแห่งปัญญา ศรัทธา และวิริยะ พระโพธิสัตว์ผู้มีปัญญายิ่ง ศรัทธาจะอ่อนแต่ปัญญากล้ำ พระโพธิสัตว์ผู้มีศรัทธายิ่ง ปัญญาปานกลางศรัทธาแก่กล้า พระโพธิสัตว์ผู้มีวิริยะยิ่ง ศรัทธากับปัญญาอ่อน วิริยะแก่กล้า^{๑๓๒}

พระโพธิสัตว์ผู้ได้รับพยากรณ์ว่าจะได้ตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้าในอนาคต จะต้องบำเพ็ญกรรมที่จะทำให้เป็นพระพุทธเจ้า (พุทธกถกรรม) หรือบารมี ๑๐ ประการนี้ คือ “ทาน ศีล เนกขัมมะ ปัญญา วิริยะ ขันติ สัจจะ อธิษฐาน เมตตา อุเบกขา”^{๑๓๓}

บารมี ๑๐ ประการข้างต้น จะต้องบำเพ็ญด้วยความเสียสละตนเองเป็นสำคัญ มีความเมตตากรุณาต่อสัตว์ทั้งปวง พระโพธิสัตว์จะต้องปฏิบัติให้ได้เพื่อให้เกิดคุณธรรมแก่กล้าอันเป็นปัจจัยให้เกิดโลกุตระปัญญาคือความเป็นพุทธภาวะในที่สุด และหากพระโพธิสัตว์ไม่สามารถบำเพ็ญได้ครบทั้ง ๑๐ นี้ให้ครบถ้วน ก็ไม่มีทางจะได้ตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้าได้

การบำเพ็ญทานบารมีในจริยาปฏิภาณ เป็นพื้นฐานความคิดของเรื่องบารมีในสมัยหลัง จึงสมควรที่จะกล่าวถึงการบำเพ็ญบารมีของพระโพธิสัตว์แต่ละพระองค์ เพื่อให้เห็นลักษณะพิเศษว่า พระโพธิสัตว์แต่ละองค์มีความมุ่งหมาย และลำดับในการบำเพ็ญทานบารมีแตกต่างกันอย่างไรบ้าง เพื่อเป็นตัวอย่างให้อนุชนรุ่นหลังได้ประพฤติปฏิบัติตามสืบต่อไป

สรุป ผู้วิจัยมีความเห็นว่า การบำเพ็ญทานบารมีของ พระโพธิ สัตว์มีจุดมุ่งหมาย คือได้ตรัสรู้เป็นองค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้าในเบื้องหน้า การสร้างทานบารมีของพระองค์มีคุณค่าต่อการปฏิบัติหรือปฏิบัติทานอันยอดเยี่ยมที่พระสัมมาสัมพุทธเจ้าได้บำเพ็ญทานที่เป็นคุณธรรมที่เป็นความดีทางด้านจิตใจ ซึ่งได้สั่งสมเพิ่มเติม มิให้ยิ่ง ๆ ขึ้นจนถึง ความบริบูรณ์เต็มที่สุดในที่สุด ของการบำเพ็ญทาน คือ การบริจาคสิ่งของภายนอกที่เป็นสวัสดิมงคลทรัพย์ การบริจาคอวัยวะของตน การบริจาคชีวิตให้แก่คนอื่น ชื่อว่า เป็นการ สร้างทานบารมี พระโพธิ สัตว์เป็นผู้มีความเข้มแข็ง มีปัญญารอบรู้อุบายวิธี มี ความตั้งใจที่ไม่ หวนกลับมาอีกหวังผลประกอบเพื่อพระโพธิ ญาณ มีเมตตาภาวนาและกรุณาภาวนา พระโพธิสัตว์มีอัธยาศัย คือ พอใจในเนกขัมมะ ในการอยู่วิเวก ไม่โลภ ไม่โกรธ ไม่หลงมงายอัศยาศัยที่จะสลัดออกจากภพพระโพธิสัตว์จึงได้รับการพยากรณ์ว่า

^{๑๓๒} ชู. อป. (บาลี) ๑/๑๖๖, ชู. อป. (ไทย) ๘/๑/๒๖๕.

^{๑๓๓} ชู. จริยา. (บาลี) ๓๕, ชู. จริยา. (ไทย) ๙/๓/๕๗๒.

จะได้ตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้าในอนาคต จะต้องบำเพ็ญกรรมที่จะทำให้พระพุทธเจ้า หรือบารมะรวม ๑๐ ประการ คือ ทาน, ศีล, เนกขัมมะ, ปัญญา, วิริยะ, ขันติ, สัจจะ, อธิฐาน, เมตตา, และอุเบกขา พระโพธิสัตว์แต่ละพระองค์มีความมุ่งหมายและลำดับการบำเพ็ญทานการมีแตกต่างกันไปจนกว่า จะบรรลุเป้าหมายตามอุดมการณ์ของพระองค์

๒.๒.๒ ขั้นตอนการบำเพ็ญทานบารมีของพระโพธิสัตว์

ขั้นตอนการบำเพ็ญทานบารมี หมายถึง คุณธรรมหลายอย่างที่พระโพธิสัตว์พึงบำเพ็ญ เพื่อนำไปสู่การบรรลุพระโพธิญาณเป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้า หรืออาจจะกล่าวได้ว่าเป็นหนทางไปสู่ผลสุดท้าย คือ พระโพธิญาณ และหนทางนี้ไม่ใช่หนทางที่ใครจะปฏิบัติก็ได้ แต่เป็นหนทางเฉพาะพระโพธิสัตว์

ทานบารมีเป็นพุทธการกรรม (ธรรมที่กระทำความเป็นพระพุทธเจ้า) ที่สำคัญข้อแรก ซึ่งพระโพธิสัตว์ทั้งหลายจะต้องบำเพ็ญ แล้วค่อยไปบำเพ็ญบารมีข้ออื่นๆ ต่อไป

ขั้นตอนบำเพ็ญทานบารมีที่พระโพธิสัตว์ต้องบำเพ็ญ มี ๓ ประการ คือ

๑. การบริจาควัตถุสิ่งของภายนอกที่เป็นสวัสดิภัณฑ์ เช่น ม้า โค กระบือ ที่เป็นอวิญญาณทรัพย์ เช่น แก้วแหวน เงิน ทอง หรือราชสมบัติ ให้แก่ผู้อื่น ชื่อว่า ทานบารมี

๒. การบริจาคอวัยวะในร่างกายของตน เช่น เนื้อ เลือด มือ เท้า หู จมูก ให้แก่ผู้อื่น ชื่อว่า ทานอุปปารมี

๓. การบริจาคชีวิตของตนให้แก่ผู้อื่น ชื่อว่า ทานปรมัตถบารมี

พระโพธิสัตว์บำเพ็ญบารมีอย่างนี้มาตลอด จนถึงตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้า ถ้าบำเพ็ญบารมี โดยไม่ปรารถนาสัมมาสัมโพธิญาณ คือไม่ทรงอธิษฐาน เช่นบำเพ็ญบารมีแล้วไม่อธิษฐานว่าเพื่อสำเร็จเป็นพระพุทธเจ้า ผลก็ไม่เป็นไปเพื่อการบรรลุมรรคผลเพื่อเป็นพระพุทธเจ้าได้ เพราะไม่ทรงอธิษฐาน ฉะนั้น พระโพธิสัตว์ ในเวลาที่ทรงบำเพ็ญทานบารมีเพื่อสัมมาสัมโพธิญาณ ต้องอธิษฐานเพื่อมุ่งพระโพธิญาณเท่านั้น ไม่ใช่เพื่อลาภยศ สักการะ ชื่อเสียงๆ แต่เพื่อพระโพธิญาณ

การแบ่งระดับชั้นของการบำเพ็ญทานบารมี เกณฑ์การแบ่งก็มีอยู่ ๒ วิธี คือ มีการแบ่งตามสิ่งที่สละ และตามภูมิธรรมที่ได้ปฏิบัติ ดังนี้

แบ่งตามสิ่งที่ทรงสละเป็น ๓ ระดับ คือ

- ๑ . ถ้าเป็นการสละทรัพย์สินของ สิ่งอันเป็นที่รัก และคนรัก จัดเป็นบารมีระดับต้น (ชั้นทานบารมี)
- ๒ . ถ้าเป็นการสละอวัยวะส่วนใดส่วนหนึ่ง เช่น บริจาคหัวใจ บริจาคดวงตา เป็นต้น จัดเป็นบารมีระดับกลาง (ชั้นทานอุปัชฌาย)
- ๓ . ถ้าเป็นการสละชีวิต จัดเป็นบารมีระดับบารมีระดับสูงสุด (ชั้นทานปรมัตถบารมี)^{๑๓๔}

หากจะแบ่งตามภูมิธรรมและการปฏิบัติ ซึ่งตามภูมิธรรมแบ่งเป็น ดังนี้

- ๑ . บารมี เป็นการสร้างคุณความดีในชาติต่างๆ เหมือนคนปกติโดยทั่วไป มีดีบ้าง ชั่วบ้าง คละเคล้ากันไป
- ๒ . อุปัชฌาย เป็นการสร้างคุณความดีให้ยิ่งๆ ขึ้นไป ความดีก็เริ่มจะสมบูรณ์ขึ้น
 ๓. ปรมัตถบารมี เป็นชั้นบารมีที่เต็มเปี่ยมจนสามารถบรรลุธรรมได้
 ส่วนการแบ่งตามการปฏิบัติ มีดังนี้
 - ๑ . บารมี เป็นการปฏิบัติปกติทั่วไป มีการให้ทาน รักษาศีล เป็นต้น ถือว่าเป็นการทำความดีของคนทั่วไป
 - ๒ . อุปัชฌาย เป็นการปฏิบัติโดยการปลีกตัวออกจากเครื่องผูกพันต่างๆ เช่น ปลีกตัวออกจากเรือนไปรักษาศีล เป็นต้น
 - ๓ . ปรมัตถบารมี เป็นการปฏิบัติเมื่อปลีกตัวออกจากเรือนแล้วต้องบำเพ็ญเพียรทางจิตหรือที่เรียกว่า ปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานจนได้บรรลุธรรมจึงจะเรียกได้ว่า เป็นชั้นปรมัตถบารมี^{๑๓๕}

^{๑๓๔} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖), หน้า ๔๒๙.

^{๑๓๕} มหามกุฏราชวิทยาลัย, ทศบารมี ทศพิธราชธรรม พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๔), หน้า ๒๕๗-๒๕๘.

การแบ่งระดับบารมีตามภูมิธรรม กล่าวถึงการสร้างความดีในชาติต่างๆ ของพระโพธิสัตว์ทั้งหลายก่อนที่จะตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้า ตามที่ปรากฏในชาติต่างๆ เป็นจำนวนมาก ซึ่งแต่ละชาติก็ทรงสร้างคุณงามความดีมากมายเป็นลำดับมา จัดได้ว่าเป็น “ชั้นบารมี” นอกจากนั้นก็ทรงคุณงามความดีให้ยิ่งๆ ขึ้นไปในแต่ละชาติอย่างเช่น การเสวยพระชาติเป็นพระเวสสันดร ก็ทรงบำเพ็ญทาน นับตั้งแต่ทรงบริจาคทรัพย์สมบัติ สิ่งของ และบริจาคให้ยิ่งขึ้นด้วย

การบริจาคตัดทอนมหาทาน แม้ที่สุดทรงพระราชทานพระโอรสพระธิดาและพระชายา จัดได้ว่าเป็น “ชั้นอุปัชฌาย์” การสร้างสมพระบารมีเพื่อพระโพธิญาณในพระชาติต่างๆ จนถึงพระชาติสุดท้ายที่เสวยพระชาติเป็นพระเวสสันดร พระบารมีที่ทรงบำเพ็ญมาจึงบริบูรณ์จนสามารถบรรลุพระโพธิญาณได้ในพระชาติต่อมา จัดได้ว่าเป็นชั้นปรมัตถบารมี

การบำเพ็ญทานบารมีของพระเวสสันดร เป็นเพียงชั้นบารมีสามัญเท่านั้น เพราะตามประวัติ พระเวสสันดรมิได้ทรงสละอวัยวะหรือแม่ที่สุด คือ ให้ชีวิตเป็นทาน จึงไม่อาจจัดเป็นชั้นอุปัชฌาย์และปรมัตถบารมีได้ แม้ว่าทรงมีน้ำพระทัยอันแน่วแน่ที่จะบริจาค แต่ก็มีได้ทรงบำเพ็ญอย่างนั้นจริง

สรุป ผู้วิจัย เห็นว่า คุณธรรมหลาย อย่างที่พระโพธิสัตว์ได้บำเพ็ญบารมีทานมา เพื่อนำไปสู่การบรรลุพระโพธิญาณ หนทางที่ดำเนินไปเป็นขั้นตอนของการบำเพ็ญทาน เช่น การบริจาควัตถุ บริจาคร่างกาย บริจาคเลือดเนื้อ และการบริจาคชีวิตของตนให้แก่ผู้อื่น ชื่อว่าเป็นการบำเพ็ญทานชั้นปรมัตถทานบารมี ในเวลาที่ทรงบำเพ็ญทานบารมีเพื่อสัมผัสโพธิญาณ มีวิธีบำเพ็ญทานเป็นขั้นตอน ๓ ระดับ สละของอันเป็นที่รัก ระดับชั้นทานบารมี สละอวัยวะร่างกาย ระดับชั้นทานอุปัชฌาย์ สละชีวิต จัดเป็นชั้นทานปรมัตถบารมี จัดแบ่งเป็นขั้นตอนตามภูมิธรรมของพระโพธิสัตว์ที่จะตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้าอย่างแท้จริง

๒.๒.๓ เป้าหมายการบำเพ็ญทานบารมีของพระโพธิสัตว์

พระโพธิสัตว์ทั้งหลายที่ได้บำเพ็ญทานบารมี ย่อมมีความปรารถนาพระโพธิญาณเป็นเหตุปรารถนา ทำให้พระโพธิสัตว์มีความมุ่งมั่นจริงใจต่อวัตรปฏิบัติในทานบารมี ในขณะที่เดียวกัน บารมีธรรมทั้งหลายก็เป็นเหตุแห่งความสัมฤทธิ์ คือ การบรรลุพระโพธิญาณ จึงกล่าวได้ว่า การบำเพ็ญบารมีธรรมกับความปรารถนาพระโพธิญาณเป็นเหตุปัจจัยหนุนเนื่องแก่กันและกันให้เกิดขึ้น

เป้าหมายแห่งการบำเพ็ญทานบารมี ของพระโพธิสัตว์ก็มีอุดมการณ์ที่แตกต่างกัน ออกไป เท่าที่ได้ศึกษามา การสร้างบารมีด้วยวิธีการต่างๆ เช่น มีการบริจาคทาน เป็นต้น ก็เป็น อีกวิธีการหนึ่งที่พระโพธิสัตว์ทั้งหลายได้บำเพ็ญ และมีเป้าหมายหรือจุดมุ่งหมาย ๒ ประการ คือ

- ๑ . เพื่อการบรรลุพระโพธิญาณ หรือพระสัพพัญญุตญาณ (ประโยชน์ส่วนตน)
- ๒ . เพื่อช่วยเหลือสัตว์ทั้งปวง ออกไปจากทุกข์ในสังสารวัฏ และเพื่อประโยชน์ เกื้อกูลแก่ผู้ต้องการอาหาร และวัตถุอื่นๆ ที่เป็นประโยชน์แก่ผู้รับ โดยไม่จำกัดเพศ วัย ฐานะ หรืออะไรทั้งสิ้น (ประโยชน์ส่วนรวม)^{๑๓๖}

เป้าหมายทั้งสองอย่างนี้ เป็นสิ่งที่บุคคลผู้เป็นพระโพธิสัตว์มีเหมือนกัน เพราะพระ โพธิสัตว์ทุกคนก็ได้ชื่อว่าเป็นนียตโพธิสัตว์ คือสัตว์ที่จะได้ตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้าอย่างแน่นอนหาก ไม่ละทิ้งความพยายามเสียในระหว่างและจะต้องทำหน้าที่ของพระโพธิสัตว์ ผู้ก้าวสู่ความเป็น โพธิสัตว์จะต้องอยู่ในระเบียบเหล่านี้

เป้าหมายการบำเพ็ญทานบารมี ของพระโพธิสัตว์มิได้หวังผลอย่างอื่นเป็น จุดมุ่งหมายหลัก นอกจากความปรารถนาพระสัพพัญญุตญาณ ทั้งนี้อาจกล่าวได้ว่า ความ ปรารถนาพระโพธิญาณก็คือความปรารถนาความสุขให้เกิดมีแก่มวลสรรพสัตว์ เพราะการหวังที่ จะได้บรรลุพระโพธิญาณ คือความต้องการช่วยเหลือสัตว์ทั้งมวลให้พ้นจากทุกข์ประจำ คือ ชาติ ชรา มรณะ อย่างถาวรวิธี

แต่ทั้งนี้พระโพธิสัตว์ มีความจำเป็นที่ช่วยเหลือตัวเอง พัฒนาตนให้สามารถเป็นที่พึ่ง ของตนได้เสียก่อน จึงจะสามารถแนะนำหรือช่วยเหลือผู้อื่นได้ อุปมาเหมือนคนจะช่วยเหลือผู้อื่นขึ้น จากตมไถ่นั้น จะต้องช่วยเหลือตนให้ขึ้นจากตมเสียก่อน ฉะนั้น

เป้าหมายสูงสุดในการบำเพ็ญทานบารมีของพระโพธิสัตว์ คือ การได้บรรลุถึงพุทธ ภาวะคือการได้ตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้า ตามที่ปรากฏดังคำที่พระโพธิสัตว์ทั้งหลายตั้งความ ปรารถนาไว้ ซึ่งพอจะสรุปได้ มีดังนี้

พระโพธิสัตว์ ไม่มีจิตหวั่นไหว ไม่มีความยึดมั่นไม่เสียดายอาหาร ก็มีปีติสุขและ ความยินดี ที่ได้ให้ทานแก่ทักษิณบุคคล ทานก็ยินดีให้ทานด้วยความเต็มใจ แม้ตนเองจะอด

^{๑๓๖} ดร. บุญย นิลเกษ, อุดมการณ์ชีวิตแบบพระโพธิสัตว์ เล่มที่ ๓ , (กรุงเทพมหานคร : โรง พิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๔), หน้า ๒๙.

อาหารก็ตาม ก็ตั้งความปรารถนาเพียงพระสัพพัญญุตญาณเท่านั้น เราจะได้ปรารถนายศุภผลาก
ก็หาไม่ได้ แต่เราปรารถนาพระสัพพัญญุตญาณเท่านั้น เราจึงได้ประพาศกรรมเหล่านั้น”^{๑๓๗}

ในกัณฑ์สักกบรรพ มีข้อความตอนหนึ่ง ซึ่งเป็นพุทธดำรัสของพระพุทธเจ้า ที่กล่าวถึง
ความมุ่งหมายในการบำเพ็ญทานของพระเวสสันดรไว้อย่างชัดเจนว่าเมื่อตกตเป็นพระเวสสันดร
“เราบริจาคบาติและกัณหา ซึ่งเป็นพระโอรสและพระธิดาและพระนางมัทรี เรามิได้เสียตายเลย
เพราะเหตุแห่งพระโพธิญาณเท่านั้น”^{๑๓๘}

อีกตอนหนึ่งในกัณฑ์สักกบรรพ เช่นเดียวกัน ได้กล่าวถึงพรที่ทำวสักกเทวราชได้
ประทานให้แก่พระเวสสันดร ซึ่งมีทั้งหมด ๘ ข้อ ในข้อที่ ๘ ได้แสดงให้เห็นจุดมุ่งหมายของพระ
เวสสันดรที่ทรงบำเพ็ญทานบารมีตลอดพระชนชีพว่า ทรงปรารถนาพระพระโพธิญาณเท่านั้น ดัง
ข้อความแห่งพระพรว่า เมื่อหม่อมฉันสวรรคตไปแล้ว ขอให้หม่อมฉันไปถือกำเนิดในโลกสวรรค์ชั้น
ดุสิต ครั้นจุติจากชั้นดุสิตนั้นแล้ว ขอให้มาถือกำเนิดเป็นมนุษย์ แล้วได้บรรลุพระโพธิญาณ”^{๑๓๙}

ทรงบริจาคดวงตา มิใช่เพื่อปรารถนายศุภบรรดาศักดิ์ บุตรทรัพย์และแว่นแคว้นแต่
ทรงปรารถนาพระสัพพัญญุตญาณเพียงอย่างเดียว ดังที่ตรัสว่า “เราบริจาคดวงตา เพราะยศก็
หาไม่ได้ เราจะปรารถนาบุตรทรัพย์และแว่นแคว้นก็หาไม่ ใจของเราจึงยินดีในการให้ทาน ดวงตา
ทั้งสอง จะเป็นสิ่งที่เราเกลียดชังก็หาไม่ได้ แม้นตของเราก็มีใช่เป็นสิ่งที่เราเกลียดชัง แต่พระ
สัพพัญญุตญาณเป็นที่รักของเรา เพราะฉะนั้น เราจึงบริจาคดวงตา”^{๑๔๐}

เป็นการบำเพ็ญทานบารมี เพื่อต้องการบุญเท่านั้น ไม่ปรารถนาพระสัพพัญญู
ตญาณแต่อย่างใด ดังคำที่ท่านกล่าวว่า “เราได้ให้ร่างกายทั้งสิ้น คือ ผิวหนัง เนื้อ เอ็น กระดูก
และชิ้นเนื้อหัวใจแก่พราหมณ์”^{๑๔๑}

เป้าหมายการบำเพ็ญทานบารมี เพื่อเป็นประโยชน์แก่ผู้อื่น ไม่เสียตายอาลัยในชีวิต
ของตนเอง ยอมสละชีวิตให้เป็นทานมีเป้าหมาย เพื่อบรรลุพระสัพพัญญุตญาณ

^{๑๓๗} ชุ.จริยา. (บาลี) ๓๓/๑๐/๕๘๓, ชุ.จริยา. (ไทย) ๓๓/๑๐/๗๒๘.

^{๑๓๘} ชุ.ชา. (บาลี) ๒๘/๒๒๘๑/๓๖๙, ชุ.ชา. (ไทย) ๒๘/๒๒๘๑/๕๓๖.

^{๑๓๙} ชุ.ชา. (บาลี) ๒๘/๒๓๐๐/๓๗๑, ชุ.ชา. (ไทย) ๒๘/๒๓๐๐/๕๓๙.

^{๑๔๐} ชุ.ชา. (บาลี) ๒๗/๖๕/๓๓๔, ชุ.ชา. (ไทย) ๒๗/๖๕/๔๘๑.

^{๑๔๑} ชุ.จริยา (บาลี) ๓๓/๑๔๓/๕๙๙, ชุ.จริยา (ไทย) ๓๓/๑๔๓/๗๕๕.

ในขณะที่บำเพ็ญทานบารมี ไม่หวังอะไรมาก นอกจากต้องการทำบุญและช่วยเหลือผู้อื่นเท่านั้น เพราะเชื่อว่าเมื่อบำเพ็ญทานแล้ว จะมีความสุขมากมาย และเป็นสงเคราะห์อนุเคราะห์ หรือช่วยเหลือผู้รับทาน ดังที่ท่านกล่าวว่า บุญเขตนี้ มาถึงเราผู้ต้องการบุญ ถ้าไม่ทำสักการะในบุญเขตนั้นเราก็ชื่อว่าเป็นผู้ไม่ต้องการบุญ เราเห็นทักษิโณยบุคคลที่ไพบูลย์แล้ว ถ้าไม่ถวายทานแก่พระทักษิโณยบุคคล ก็จักเสื่อมจากบุญ^{๑๔๒}

สรุป ผู้วิจัยมีความเห็นว่า การบำเพ็ญทานบารมีของพระโพธิสัตว์ในพระไตรปิฎกนั้น ทรมมอุมการณหรือเป้าหมายเป็น ๒ อย่าง คือ เพื่อการบรรลุพระสัมพันธัญญุตญาณ หรือพระโพธิญาณ และเพื่อประโยชน์แก่บุคคลอื่น (ผู้รับ) นั่นเอง เป้าหมายทั้งสองอย่างนี้ เป็นสิ่งที่บุคคลผู้เป็นพระโพธิสัตว์มีเหมือนกัน เพราะพระโพธิสัตว์ทุกคนได้ชื่อว่าเป็นนิยตโพธิสัตว์ คือ สัตว์ที่จะได้ตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้าอย่างแน่นอน หากไม่ละทิ้งความพยายามเสียในระหว่างและจะต้องทำหน้าที่ของพระโพธิสัตว์ ผู้ก้าวสู่ความเป็นโพธิสัตว์จะต้องอยู่ในระเบียบเหล่านี้ การบำเพ็ญทานบารมี พระโพธิสัตว์มิได้หวังผลอย่างอื่นเป็นจุดมุ่งหมายหลัก นอกจากความปรารถนาพระสัมพันธัญญุตญาณ ทั้งนี้อาจกล่าวได้ว่า ความปรารถนาพระโพธิญาณก็คือความปรารถนาความสุขให้เกิดมีแก่มวลสรรพสัตว์ เพราะการหวังที่จะได้บรรลุพระโพธิญาณ คือความต้องการช่วยเหลือสัตว์ทั้งหมดให้พ้นจากทุกข์ประจำ คือ ชาติ ชรา มรณะ อย่างถูกต้อง แต่ทั้งนี้พระโพธิสัตว์มีความจำเป็นที่ช่วยเหลือตัวเองพัฒนาตนให้สามารถเป็นที่พึ่งของตนได้เสียก่อน จึงจะสามารถแนะนำหรือช่วยเหลือผู้อื่นได้ อุปมาเหมือนคนจะช่วยเหลือผู้อื่นขึ้นจากตมได้นั้น จะต้องช่วยเหลือตนให้ขึ้นจากตมเสียก่อน

สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ทรงสรุปไว้ในพระราชนิพนธ์เรื่อง ทศบารมีในพุทธศาสนาเถรวาทว่า ในพระชาติต่างๆ ที่พระโพธิสัตว์บำเพ็ญทานบารมี ในจริยาปฏิภาณนั้น เป็นสิ่งที่ควรยกย่อง เพราะต้องสละตน สละชีวิต สำหรับการบำเพ็ญทานบารมีของพระโพธิสัตว์ในอดีตภพครั้งนั้น มีข้อควรสังเกต^{๑๔๓} ดังนี้

^{๑๔๒} พุ.จริยา. (บาลี) ๓๓/๑๕-๑๙/๕๘๔, พุ.จริยา. (ไทย) ๓๓/๑๕-๑๙/๗๒๙.

^{๑๔๓} สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี , **ทศบารมีในพุทธศาสนาเถรวาท** , (กรุงเทพฯ มหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาราชวิทยาลัย ๒๕๓๒) , หน้า ๕๙-๖๑.

ทานบารมีที่พระโพธิสัตว์บำเพ็ญ และที่กล่าวไว้ในจริยาปิฎกนี้ ส่วนใหญ่จะเป็นการบำเพ็ญเพราะหวังพระสัพพัญญุตญาณ หรือโพธิญาณ โดยไม่ได้หวัง ลาภ ยศ สรรเสริญ สุข ในโลกธรรม แต่ก็ได้กล่าวว่าจะกระทำด้วยเจตนาช่วยเหลือผู้อื่นให้พ้นทุกข์

เมื่อเปรียบเทียบความเห็นเกี่ยวกับทานบารมีในคัมภีร์จริยาปิฎก กับทานบารมีในคัมภีร์อปทานและพุทธวงศ์ จะมีความแตกต่างกันเล็กน้อย คือ ในคัมภีร์อปทาน เน้นหนักที่สิ่งของว่าต้องเลือกให้อย่างดี เป็นสิ่งที่ควรให้ สำหรับผู้จำเป็นต้องใช้ ส่วนในคัมภีร์พุทธวงศ์เน้นการสละออกจากตัว ส่วนในจริยาปิฎกมิได้กล่าวเป็นหลักชัดเจนไว้ว่า การให้ต้องมีลักษณะอย่างไร

ทัศนคติของบุคคลในสมัยหลังพุทธกาล ซึ่งยึดถืออุดมคติของวิถีชีวิตชั้นสูง การบรรลुพระโพธิญาณเป็นพระพุทธานัน เป็นภาวะที่มีค่าสูงสุดที่มนุษย์จะพึงได้ ภาวะนี้จักนำประโยชน์อันใหญ่หลวงมาสู่สรรพสัตว์ เมื่อเทียบกับในคัมภีร์พุทธวงศ์แล้ว คัมภีร์พุทธวงศ์ยังเป็นการบริจาคทานในขั้นปกติ ส่วนในคัมภีร์จริยาปิฎกเป็นการเน้นการให้ทานในระดับที่สูง เพื่อหวังสิ่งสูงสุดคือ พระโพธิญาณ

เป้าหมายการบำเพ็ญบารมีของพระโพธิสัตว์ เป็นการให้ทานตั้งแต่สิ่งของจนกระทั่งถึงการสละชีวิต เพื่อที่จะบำเพ็ญโพธิสัตว์บารมีให้สมบูรณ์ตามเป้าหมายทุกประการ

๒.๒.๔ ลักษณะของทาน (การให้) ในไตรสิกขา

ลักษณะของทาน (การให้) ในไตรสิกขา คือ การให้โอกาสกับตนเอง ครอบครัวยังคน เศรษฐกิจ การเมืองการปกครอง รวมไปถึงประเทศชาติบ้านเมือง การให้ความช่วยเหลือ การให้ตนเองได้แสดงความอ่อนน้อม การมีตนเสมอ (จัดเป็นศีล) การให้โอกาสตนเองทำความดี การให้ใจเป็นบุญมีใจใสสะอาด ไม่เศร้าหมอง การสร้างใจให้สงบเยือกเย็นปราศจากกิเลส (จัดเป็นสมาธิ) การให้โอกาสได้ฟังธรรม การให้แสดงธรรม การให้ความเห็นถูก (จัดเป็นปัญญา) ไตรสิกขา แปลว่า การศึกษา ๓ อย่าง คือ ศีล สมาธิ ปัญญา^{๑๔๔} อย่างที่คั่นกันอยู่ในทำนอง การสอนทั่วไปที่มองเห็นปรมาตมเป็นจุดเด่น^{๑๔๕} ส่วนชุดทาน ศีล ภาวนา เรียกชื่อต่างไปนิดหนึ่ง

^{๑๔๔} สมเด็จพระสังฆราชเจ้า กรมหลวงวชิรญาณวงศ์, **ธรรมมานุกรม**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาราชวิทยาลัย, ๒๕๒๗), หน้า ๑๗๒.

^{๑๔๕} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), **พุทธธรรม**, พิมพ์ครั้งที่ ๘, (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๒), หน้า ๕๙๖.

ว่า ปุญญศึกษา หรือ บุญศึกษา ก็คือ การฝึกฝนในเรื่องความดี หรือการฝึกหัดทำความดีนั่นเอง
 ปุญญ = ความดี ศึกษา = การฝึกอบรม คือ การฝึกฝนปฏิบัติอบรมในเรื่องความดี การทำให้คน
 เจริญงอกงามขึ้นในความดีต่างๆ ด้วยทาน ศีล ภาวนา ตามหลักไตรสิกขานี้ ให้มีการศึกษาครบ
 ทั้งสามอย่างทั้งศีล สมาธิ และปัญญา การปฏิบัติตามไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิ ปัญญา^{๑๔๖}
 เป็นสิ่งที่ช่วยเป็นเกราะปกป้องเราจากสิ่งชั่วร้ายภายนอกต่างๆ เหล่านี้ได้

โดยการให้ตนมีการฝึกอบรมศีลนั้น มุ่งเน้นที่การสำรวมเพื่อให้เกิดความบริสุทธิ์ ใน
 การกระทำเป็นเกราะกั้นกิเลสทั้งหลาย ที่จะก่อให้เกิดความเดือดร้อน และการเบียดเบียน ดังที่
 แสดงในมาติกากถา คัมภีร์ปฏิสัมพันธ์ภิกขุธรรมว่า “เนกขัมมะ ชื่อว่า สีลวิสุทธิ เพราะมีความหมาย
 ว่า กั้นกามฉันทะ... ความสำรวม ชื่อว่า อธิศีลสิกขา... อพยابาท ชื่อว่า สีลวิสุทธิ เพราะมี
 ความหมายว่า กั้นพยาบาท... อรหัตตมรรค ชื่อว่า สีลวิสุทธิ เพราะมีความหมายว่า กั้นกิเลสทั้ง
 ปวง”^{๑๔๗}

อธิจิตสิกขา (สิกขาชื่อจิตอันยิ่ง) หมายถึง ข้อปฏิบัติสำหรับฝึกอบรมจิตเพื่อให้เกิด
 คุณธรรมเช่นสมาธิอย่างสูง การสงบจากกามและอกุศลธรรมทั้งหลาย ดังคำอธิบายในคัมภีร์
 สุตตนิเทศ คัมภีร์มหานิสเทศ ว่า อธิจิตสิกขา เป็นอย่างไร คือ ภิกษุในธรรมวินัยนี้ สงัดจาก
 กามและอกุศลธรรมทั้งหลายบรรลุปฐมฌานที่มีวิตก วิจารณ์ ปิติและสุข อันเกิดจากวิเวกอยู่
 เพราะวิตกวิจารณ์ สงบระงับไปแล้ว บรรลุทุติยฌาน มีความผ่องใสในภายใน มีภาวะที่จิตเป็นหนึ่ง
 ผุดขึ้น ไม่มีวิตก ไม่มีวิจารณ์แต่ปิติและสุขที่เกิดจากสมาธิอยู่ เพราะปิติจางคลายไป มีอุเบกขา
 มีสติสัมปชัญญะ เสวยสุขด้วยนามกาย บรรลุตติยฌานที่พระอรหิยะทั้งหลายสรรเสริญว่า ผู้มี
 อุเบกขา มีสติอยู่เป็นสุขเพราะละสุขและทุกข์ได้แล้ว เพราะโสมนัสและโทมนัสดับไปก่อนแล้ว
 บรรลุจตุตถฌานที่ไม่มีทุกข์ ไม่มีสุข มีสติบริสุทธิ์เพราะอุเบกขาอยู่ นี้ชื่อว่า อธิจิตสิกขา^{๑๔๘}

อธิจิตตสิกขา คือ การฝึกปรือให้จิตมีคุณสมบัติตามที่ต้องการ “การศึกษาในจิต ก็
 คือการที่มาปฏิบัติอบรมจิตให้สงบจากความคิดล่องละเมิดในศีลต่างๆ ให้สงบจากอารมณ์อันเป็น
 ที่ตั้งของกิเลสต่างๆ ที่เป็นตัวนิรณันท์ ที่บังเกิดขึ้นกลุ่มมรุมจิตใจ กั้นจิตไว้ให้ไม่ได้สมาธิ ให้ไม่ได้

^{๑๔๖} ศึกษารายละเอียดในหนังสือของ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), **พุทธธรรม ฉบับ
 ปรับปรุงและขยายความ**, หน้า ๓๘-๓๙.

^{๑๔๗} ชุ.อป. (ไทย) ๓๑/๔๑/๖๐๖.

^{๑๔๘} ชุ.ม. (ไทย) ๒๙/๑๐/๔๙.

ปัญญา”^{๑๔๙} หรือการฝึกจิตให้อยู่ในภาวะแห่งกัมมณียะ ควรแก่การงาน เพราะจิตโดยธรรมชาติ มีสภาพดิ้นรนควบคุมได้ยาก จิตที่ไม่ได้รับการฝึกฝนให้ถูกต้อง ย่อมจะนำไปให้คนทำความผิดงายขึ้น แต่ถ้าจิตที่ได้รับการฝึกฝนอบรมให้ถูกต้องแล้ว ย่อมนำความสุขมาให้ ดังในพุทธภาษิตว่า “จิตที่ฝึกแล้ว ย่อมนำสุขมาให้”^{๑๕๐}

การให้กำลังใจแก่ตนเองเพื่อการฝึกอบรมจิต มุ่งเน้นที่ความตั้งมั่นแห่งจิต การทำให้ใจสงบแน่วแน่เพื่อให้จิตบริสุทธิ์ ไม่ฟุ้งซ่าน เป็นกลาง ปราศจากอคติ ดังที่แสดงในมาติกาถก คัมภีร์ปฏิสัมพันธ์ภวธรรมว่า “ชื่อว่าจิตตวิสุทธิ เพราะมีความหมายว่าไม่ฟุ้งซ่าน...ความไม่ฟุ้งซ่าน ชื่อว่าอภิจิตสิกขา”^{๑๕๑}

อภิจิตสิกขา (สิกขาคือปัญญาอันยิ่ง) หมายถึง ข้อปฏิบัติสำหรับฝึกอบรมปัญญาเพื่อให้เกิดความรู้แจ้งอย่างสูง การรู้ชัดตามความเป็นจริงในอริยสัจ ๔ เป็นลำดับไป จนทำให้แจ้งทั้งเจโตวิมุตติ และปัญญาวิมุตติ สามารถทำลายอาสวะกิเลสให้หมดไป ดังคำอธิบายในคหฬุสสุตตนิเทศ คัมภีร์มหานิทเทส ว่า อภิจิตสิกขา เป็นอย่างไร คือภิกษุในธรรมวินัยนี้ เป็นผู้มียปัญญาประกอบด้วยปัญญาอันประเสริฐหยั่งถึงความเกิดและความดับ เพิกถอนกิเลสให้บรรลู่ถึงความสิ้นทุกข์โดยชอบเธอรู้ตามความเป็นจริงว่า “นี่ทุกข์” “นี่ทุกข์สมุทัย (เหตุเกิดทุกข์)” “นี่ทุกข์นิโรธ (ความดับทุกข์)” “นี่ทุกข์นิโรธคามินีปฏิปทา (ข้อปฏิบัติเครื่องดำเนินไปสู่ความดับทุกข์)” เธอรู้ตามความเป็นจริงว่า “เหล่านี้อาสวะ” “นี้อาสวสมุทัย” “นี้อาสวนิโรธ” “นี้อาสวนิโรธคามินีปฏิปทา” นี้ชื่อว่าอภิจิตสิกขา

การให้ตนมีโอกาสฝึกอบรมปัญญา มุ่งเน้นที่การรู้และเข้าใจสิ่งทั้งหลายตามความเป็นจริง เพื่อให้เกิดความเห็นที่บริสุทธิ์ จึงจะสามารถทำลายกิเลสได้ ดังที่แสดงในมาติกาถก คัมภีร์ปฏิสัมพันธ์ภวธรรมว่า “ชื่อว่าทวิวิสุทธิ เพราะมีความหมายว่าเห็น ความเห็นชื่อว่าอภิจิตสิกขา”^{๑๕๒}

ศีล คือ ความมีระเบียบในการดำเนินชีวิต และในการอยู่ร่วมสังคม หรือพูดให้ง่ายอีกอย่างหนึ่งว่า ได้แก่ ความมีวินัยและการปฏิบัติตามกฎเกณฑ์กติกาในการอยู่ร่วมกันเพื่อให้มี

^{๑๔๙} สมเด็จพระญาณสังวร (เจริญ สุวฑฺฒโน), **ทศบารมี ทศพิธราชธรรม**, พิมพ์ครั้งที่ ๓ (กรุงเทพมหานคร : ๒๕๔๔), หน้า ๗.

^{๑๕๐} ชุ.ธ. (บาลี) ๒๕/๓๕/๒๕๗ - ๒๕๘, ชุ.ธ. (ไทย) ๒๕/๓๕/๓๖.

^{๑๕๑} ชุ.ป. (ไทย) ๓๑/๔๑/๖๐๖-๖๐๗.

^{๑๕๒} ชุ.อป. (ไทย) ๓๑/๔๑/๖๐๖-๖๐๗.

ความสัมพันธ์ที่ดีในสังคมชีวิตและสังคมจะได้เปรียบร้อยรายนับไม่ถ้วนจนวุ่นวาย ไม่ระส่ำระสาย
 เอื้อโอกาสต่อการที่จะทำอะไรๆ ให้สะดวกได้ผลดี และมีความเจริญก้าวหน้ายิ่งขึ้นไป

ศีล คือ การพัฒนาระเบียบวินัย กฎหมาย จารีต ประเพณี ขนบธรรมเนียม
 ค่านิยม ข้อห้าม ข้อบังคับ เป็นต้น ที่จะต้องประพฤติปฏิบัติร่วมกัน สอดคล้องกันไปในสังคม
 เพื่อความเป็นระเบียบเรียบร้อย เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน เป็นความสวยงามน่าเลื่อมใสแก่ผู้ที่ได้
 พบเห็นทั้งในประเทศและนอกประเทศ และเพื่อป้องกันอธรรมต่างๆ อันจะเกิดขึ้น และกำจัด
 อธรรมต่างๆ ที่เกิดขึ้นแล้วให้หมดสิ้นไป

พุทธทาสภิกขุได้อธิบายความสัมพันธ์ของไตรสิกขาไว้ว่า กายวาจาปรกติจัดเป็นศีล
 นั้น ไม่ได้หมายความว่าหมดกิเลส กิเลสมีอยู่ แต่แสดงอะไรออกมาไม่ได้ เพราะศีลควบคุมไว้ได้
 กิเลสจึงสงบนิ่งอยู่ข้างใน หรือว่าอาจจะก่อกวนอยู่ที่ใจ ไม่กระชอกออกมาจึงไม่ขาดศีล ในขั้นสมาธิ
 จิตใจมีสภาพปกติ ในขอบวงของจิตของใจนี้ต้องปรกติ กิเลสยังมีอยู่ แต่ว่าอยู่ในส่วนลึกที่ไม่
 แสดงอาการอะไรที่จิต เพราะสมาธิควบคุมอยู่ ฉะนั้น สมาธิจึงได้แต่เพียงทำจิตให้ปรกติ ข้อ
 ปฏิบัติขั้นปัญญาเปรียบเหมือนการสาดใส่ยาที่เป็นขี้ศึกต่อกิเลสลงไป กวาดล้างกิเลสให้หมดสิ้น
 เมื่อกิเลสหมดสิ้นไปจากสันดานแล้วก็ไม่มีวันที่จะออกมาที่จิต หรือที่กายวาจาอีกต่อไป ฉะนั้น
 การปฏิบัติในขั้นปัญญาจึงเป็นตัวทำความสะอาดให้แก่สันดานของมนุษย์ไม่มีกิเลสเหลือเป็นเชื้อ
 แม้แต่เป็นเชื้อที่จะออกมาทำความวุ่นวายทางกาย วาจาหรือทางใจอีกต่อไป^{๑๕๓}

สมาธิ หมายถึง การฝึกฝนอบรมจิตใจให้สงบแน่วแน่นมั่นคง เพื่อให้เป็นจิตใจที่
 สามารถทำงานหรือใช้การได้ดี โดยเฉพาะในการคิดพิจารณาให้เกิดปัญญาหรือใช้ปัญญาอย่าง
 ได้ผล อนึ่ง จิตใจที่มีสมาธิ จะเป็นจิตใจที่เอื้อหรือเหมาะต่อการพัฒนาของคุณสมบัติต่างๆ เช่น
 คุณธรรมทั้งหลายที่จะเจริญเพิ่มพูนพ่วงมาด้วยในจิตนั้น

สมาธิ คือ การพัฒนาจิตใจให้เจริญยิ่งขึ้นไปโดยลำดับ เพราะลำพังการพัฒนาศีล
 หรือระเบียบวินัยอย่างเดียวยังไม่เพียงพอ ต้องพัฒนาควบคู่ไปกับการพัฒนาจิตใจด้วยคนที่มี
 จิตใจดีงาม ย่อมส่งผลให้การแสดงออกทางการพูด และการกระทำให้ดีงามตามไปด้วย และ
 ย่อมสามารถสร้างสรรค์สิ่งที่ดีงามให้แก่ประเทศชาติอย่างไม่มีขอบเขตจำกัด สมดังพระพุทธ
 ภาษิตว่า “มโนปุพฺพคมมา ธมฺมา มโนเสฏฺฐาฯ แปลว่า สิ่งทั้งหลายทั้งปวง มีใจเป็นผู้นำ มีใจ
 เป็นใหญ่ สำเร็จได้ด้วยใจ” ทุกอย่าง เพราะฉะนั้น ใจเป็นทั้งผู้สร้าง ผู้รักษาและผู้ทำลาย ฯ

^{๑๕๓} พุทธทาสภิกขุ, **คู่มือดับทุกข์ฉบับสมบูรณ์**, (กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภา, ม.ป.ป.), หน้า ๒๐.

ปัญญา ได้แก่ การมีความรู้เข้าใจสิ่งทั้งหลายตามความเป็นจริง และการฝึกฝนอบรมหรือพัฒนาให้มีความรู้ความเข้าใจเช่นนั้น ปัญญาอีกด้านหนึ่ง หมายถึง การมองเห็นสิ่งทั้งหลาย ล่วงทะลุถึงเหตุปัจจัยต่างๆ ตลอดจนสามารถเชื่อมโยงความรู้ในสิ่งทั้งหลายมาใช้แก้ไข ปัญหา และทำการสร้างสรรค์ จัดดำเนินการต่างๆ ปัญญา พร้อมกันไปทุกครั้งทุกคราว คือ เมื่อทำอะไรก็พิจารณาดูว่า

ปัญญา คือ การพัฒนาความรู้ ความเจริญทางปัญญา ทั้งในส่วนที่เป็นความรู้ในระบบ เช่น การศึกษาเล่าเรียนในระดับการศึกษาต่างๆ และการศึกษาอบรมนอกระบบ เช่น การศึกษาอบรมในด้านอาชีพ การให้ความรู้เกี่ยวกับการเมือง การเศรษฐกิจ สังคม เป็นต้น แก่ประชาชนทุกระดับชั้น ตลอดจนการพัฒนาปัญญาโดยอาศัยหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเป็นแก่นนำ เพื่อเป็นการสมดุลงันกับความรู้ทางโลกและทางธรรม และให้เกิดประโยชน์ทั้งทางโลกและทางธรรมควบคู่กันไป การพัฒนาปัญญานี้ ต้องอาศัยการศึกษาเล่าเรียน การคิด การค้นคว้า และการปฏิบัติตามแนวทางที่ถูกต้อง คือ สัมมาทิฏฐิ^{๑๕๔}

ในการอธิบายคำสอนทางพระพุทธศาสนาโดยทั่วไป มีแนวโน้มที่จะทำให้เข้าใจว่าคำสอนทางพระพุทธศาสนาใช้ดับทุกข์ในชีวิตของปัจเจกบุคคลเท่านั้น มิได้มุ่ง (หรือไม่สนใจ/ไม่มีไว้) เพื่อดับทุกข์ร่วมทางสังคม แต่ในมุมมองของผู้เขียนเห็นว่าพระพุทธศาสนาถือว่า การดับทุกข์ในชีวิตปัจเจกกับทุกข์ร่วมทางสังคมไม่ใช่เรื่องแยกส่วนหรือแยกขาดจากกัน หากแต่เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน หรือเป็นไปได้ภายในวิถีทางปฏิบัติอันเดียวกัน

วิถีชีวิตทางจริยธรรมจึงเป็นวิถีที่มุ่งทำความเข้าใจความทุกข์ และความดับทุกข์ทั้งในชีวิตของปัจเจกและทุกข์ร่วมในทางสังคม เช่น วิถีชีวิตทางจริยธรรมตามคำสอนของพระพุทธศาสนาที่เรารู้จักกันดีในนาม “ทางสายกลาง” หรือมรรคมีองค์ ๘ ซึ่งสรุปลงเป็น “ไตรสิกขา” ที่ท่องจำกันคุ้นปากว่า ศีล สมาธิ ปัญญา นั้น ผู้เขียนเห็นว่ามีความมุ่งหมายทางจริยธรรมหลักๆ ๒ อย่าง คือ เป็นแนวทางปฏิบัติเพื่อขัดเกลาจิตใจหรือเพื่อดับทุกข์ในชีวิตปัจเจก และเป็นแนวทางปฏิบัติเพื่อดับทุกข์หรือเพื่อความสงบสุขทางสังคม เราจะเห็นภาพชัดขึ้นจากการพิจารณาแนวทางดำเนินชีวิต ทางจริยธรรมตามคำสอนของพระพุทธศาสนา ดังนี้

๑. แนวทางดำเนินชีวิตตามวิถีแห่งศีล (อริยศีลสิกขา) คือ การมีวิถีชีวิตแห่งการไม่เบียดเบียนผู้อื่นด้วยการพูดหรือการสื่อสาร (มีสัมมาวาจา) ไม่เบียดเบียนผู้อื่นด้วยการกระทำ (มี

^{๑๕๔} อัง. ปญจก. (ไทย) ๒๒/๗๙/๑๒๑.

สัมมากรรมันตะ) และไม่เบียดเบียนผู้อื่นด้วยการหาเลี้ยงชีวิต (มีสัมมาอาชีวะ) ดังนั้น วิถีชีวิตที่มีศีลก็คือวิถีชีวิตที่ไม่เบียดเบียน ไม่สร้างความทุกข์แก่ผู้อื่น และสังคม (รวมถึงสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ) มองในเชิงบรรทัดฐาน (Normative) ศีลจึงเป็นข้อเรียกร้องขั้นพื้นฐานเพื่อความสงบสุขของสังคม

๒. แนวทางดำเนินชีวิตตามวิถีแห่งสมาธิ (อธิจิตสิกขา) คือ การมีวิถีชีวิตแห่งสติ (มีสัมมาสติ) กระตุ้นเตือนตนเองให้เพียรพยายามป้องกันความชั่ว ละความชั่ว ขวนขวายทำความดี รักษาความดี (มีสัมมาวาจา) สร้างพื้นฐานจิตใจที่หนักแน่น มั่นคง สุขุม เยือกเย็น สงบ ผ่องใส (มีสัมมาสมาธิ) อันจะเป็นพื้นฐานให้มีศีลที่มั่นคง และช่วยให้ใช้ปัญญาพินิจไตร่ตรอง สภาวะ ปรากฎการณฺ์ เหตุการณฺ์ หรือเรื่องราวต่างๆ ได้กระจ่าง และเที่ยงตรงตามความเป็นจริง

๓. แนวทางดำเนินชีวิตตามวิถีแห่งปัญญา (อธิปัญญาสิกขา) คือ การมีวิถีชีวิตที่เรียนรู้อยู่ตลอดเวลาเพื่อสร้างโลกทัศน์ ชีวทัศน์ที่ถูกต้อง (มีสัมมาทิฐิ) และมีความคิดที่ถูกต้อง (มีสัมมาสังกัปปะ) ซึ่งจะเป็นแสงสว่างนำทางให้การปฏิบัติด้านศีลและสมาธิเป็นไปอย่างถูกต้อง ทำให้ดับทุกข์ได้ทั้งในชีวิตปัจเจก และทุกข์ร่วมทางสังคมตามสมควรแก่การปฏิบัติ

วิถีแห่งศีล สมาธิ ปัญญา ก็คือวิถีชีวิตอันเดียวกัน คือ “ทางสายกลาง” หรือ “วิถีชีวิตประเสริฐ” (พรหมจรรย์) ที่สะอาดด้านความประพฤติ การกระทำ (ศีล) สงบด้านจิตใจ (สมาธิ) และสว่างด้วยปัญญา การดำเนินชีวิตที่สะอาด สงบ สว่าง คือการดำเนินชีวิตทางจริยธรรมที่พระพุทธศาสนาเชื่อว่าเป็นวิถีแห่งการดับทุกข์ทั้งในชีวิตปัจเจกและทุกข์ร่วมทางสังคม

พฤติกรรมหรือการกระทำของคนเรานี้ มีการเบียดเบียนจะทำให้เกิดความเดือดร้อนแก่ใครหรือไม่หรือว่าเป็นไปเพื่อความเกื้อกูล ช่วยเหลือ ส่งเสริม และสร้างสรรค์ (ศีล) ในการกระทำเดียวกันนี้ จิตใจของเราเป็นอย่างไร เราทำด้วยจิตใจที่เห็นแก่ตัว มุ่งร้ายต่อใครทำด้วยความโลภ โกรธ หลง หรือไม่ หรือทำด้วยความเมตตา มีความปรารถนาดี ทำด้วยศรัทธาทำด้วยสติ มีความเพียร มีความรับผิดชอบ เป็นต้น และในขณะที่ทำ เรามีสภาพจิตใจเป็นอย่างไร เกรี้ยวกราด กระวนกระวาย ขุ่นมัว เศร้าหมอง หรือว่ามีจิตใจที่สงบ ร่าเริง เบิกบาน เป็นสุข อิบอิ่ม ผ่องใส (สมาธิ)

การกระทำครั้งนี้ เราทำด้วยความรู้ ความเข้าใจ มองเห็นเหตุผล รู้เข้าใจหลักเกณฑ์ และความมุ่งหมายมองเห็นผลดีผลเสีย และหนทางแก้ไขปรับปรุงพร้อมดีแล้วหรือไม่ (ปัญญา) เพราะฉะนั้น คนที่ฉลาดจึงสามารถบำเพ็ญสิกขาคือฝึกฝนพัฒนาตน และสำรวจตรวจสอบวัดผล การพัฒนาตนได้เสมอ ตลอดทุกครั้งทุกเวลา เป็นการบำเพ็ญไตรสิกขาในระดับจุลภาคหรือรอบ

เล็ก คือ ครบทั้งสามอย่างในพฤติกรรมเดียว หรือในกิจกรรมเดียว พร้อมกันนั้นก็เจริญไตรสิกขาในระดับมัททภาพหรือรอบใหญ่ คือ ค่อยๆ ทำทีละส่วนไปด้วย ชนิดที่ดูภายนอกก็เหมือนศึกษาไปตามลำดับทีละอย่าง โดยที่การบำเพ็ญไตรสิกขาในระดับจุลภาคนี้ ก็ช่วยให้การเจริญไตรสิกขาในระดับมัททภาพก้าวหน้าไปด้วยดี แล้วในทางย้อนกลับการเจริญไตรสิกขาในระดับมัททภาพก็จะส่งผลให้การบำเพ็ญไตรสิกขาในระดับจุลภาคมีความมั่นคง และสมบูรณ์ยิ่งขึ้นจนเต็มเปี่ยมในที่สุด

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต) ให้ความหมายว่า สิกขา คือ การพาตัวมนุษย์เราเข้าไปสู่ทางเดินที่ถูกต้อง คือมรรค ดังนั้น สิกขากับมรรคจึงต้องไปด้วยกัน “เมื่อเราดำเนินชีวิตไปเราจะฝึกให้ชีวิตพัฒนา ก็เอาไตรสิกขาใส่เข้าไปในชีวิต ชีวิตก็กลายเป็นมรรคไป ทีนี้พอชีวิตเป็นมรรคแล้ว มันก็เอื้อต่อไตรสิกขาที่จะเดินหน้าต่อไปอีก มรรคกับไตรสิกขา ก็เจริญคู่กันไป^{๑๕๕}

ลักษณะของทานกุศล เป็นแม่บทใหญ่ของการทำความดี คือ ทานกุศล หรือจาคะ ส่วนการทำใจให้สงบได้แก่การเจริญภาวนาสมาธิอันจะเป็นเหตุให้ เป็นปัจจัยให้ได้เจริญปัญญา รู้แจ้งในสภาวะธรรมและสังขธรรมตามความเป็นจริง อันนั้นชื่อว่า “สมถวิปัสสนากัมมัฏฐาน” ที่เราปฏิบัติกันอยู่เสมอๆ ในส่วนที่ให้ทำดีด้วยกาย วาจา ใจ

ความประพฤติปฏิบัติที่เป็นคุณความดีนั้นมีมาก แต่ทานกุศลคือ ความประพฤติปฏิบัติที่เป็นคุณความดีได้แก่ ทานคือการให้ หรือจาคะคือการเสียสละ เป็นแม่บทใหญ่ซึ่งขยายหรือกินความกว้างออกไปถึงธรรมปฏิบัติข้ออื่นๆ ด้วย พระโพธิสัตว์หรือมหาบุรุษ ที่จะบำเพ็ญบารมีเพื่อความบรรลุมรรคผลนิพพาน และความบรรลุพระอนุตรตสัมมาสัมโพธิญาณ เป็นพระพุทธรเจ้า ไม่ว่าจะพระสัมมาสัมพุทธเจ้า พระปัจเจกพระพุทธเจ้าก็ตาม ย่อมต้องบำเพ็ญทานบารมี เป็นหลักฐานสำคัญในเบื้องต้น และทานบารมีนี้ยังเป็นอุปการะแก่คุณความดีข้ออื่นๆ ให้เจริญงอกงามไปด้วย และเฉพาะทานกุศลเองยังเจริญขึ้นเป็น ทานบารมี เป็นทานอุปบารมี และ ทานปรมัตถบารมี ต่อไปตามลำดับ นี่เป็นหนึ่งในบารมี ๑๐ ทศซึ่งผู้ใดประกอบบำเพ็ญบารมีทั้ง ๑๐ ข้อ ให้เต็มส่วนถึงปรมัตถบารมีแล้ว ผู้นั้นย่อมมีพลวปัจจัยคือกำลังที่จะเป็นปัจจัยแก่การปฏิบัติธรรมให้บรรลุมรรคผลนิพพานได้ เรื่องทานกุศลจึงนับเป็นแม่บทใหญ่ แม่บทสำคัญ และเป็นธรรมปฏิบัติที่อยู่ใกล้ตัว เพราะการที่จะเสียสละหรือบริจาคสิ่งที่ยังความสุขความเจริญแก่

^{๑๕๕} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), **คู่มือชีวิต**, พิมพ์ครั้งที่ ๖, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มูลนิธิพุทธธรรม, ๒๕๔๘), หน้า ๓๑.

ตนให้แก่ผู้อื่นนั้น เป็นเรื่องที่จะต้องมีความดีข้ออื่นประกอบด้วยหลายประการ ทานกุศลข้อเดียว ซึ่งกินความถึงจาคะคือ การเสียสละด้วยนั้น พิจารณาในวงแคบก็แค่การให้ กว้างออกไปคือการเสียสละ และยอมเกี่ยวเนื่องกับเมตตา กรุณาพรหมวิหารซึ่งเป็นธรรมเครื่องอยู่ของผู้ใหญ่ที่จะมองเห็นสัตว์โลกอื่นด้วยใจจริงว่า เราปรารถนาสุขไม่ปรารถนาความทุกข์โศกโรคภัย ภัยอันตรายใดๆ เราปรารถนาความเจริญรุ่งเรืองในชีวิตของตนทั้งในระดับโลกๆ และถึงพันโลก กล่าวคือ เรามีความปรารถนาในความสุขความเจริญด้วยมนุษย์สมบัติ สวรรค์สมบัติ ถึงนิพพานสมบัติเพียงใด สัตว์โลกอื่นก็ประสงค์เช่นนั้นเหมือนกัน เพราะฉะนั้นทานกุศล คือคุณความดีที่เราจะเสียสละไป จึงเนื่องไปถึงคุณธรรมข้ออื่นอีกหลายข้อ ครอบคลุมไปถึงการละชั่วจากความเสียสละความสุขส่วนตัวของเรา ไปจนถึงปฏิบัติธรรมเพื่อชำระกิเลสเหตุแห่งทุกข์แล้วประพฤติปฏิบัติตนเป็นตัวอย่างที่ดีแก่ผู้อื่นด้วย

ทานกุศล หรือ จาคะ กินความหมายกว้างจนถึงกิเลสประเภทต่างๆ ได้แก่ความโลภ ความเห็นแก่ตัวจัด ความตระหนี่เหนียวแน่น ฯลฯ จึงครอบคลุมไปถึงธรรมะในข้อละชั่วและทำให้ให้ใสด้วย เพราะการละชั่ว เมื่อละทางกาย ทางวาจา กายและวาจาก็สงบ เมื่อละความชั่วหรือบาปอกุศลคือความมัวหมองในจิตใจด้วยกิเลสหายไปได้แก่ความโลภ และความเห็นแก่ตัวจัด เป็นต้น ไปถึงกิเลสกลางๆ ที่เรียกว่ากิเลสนิวรณ์ จิตใจก็ผ่องใส ก็ไปเข้าในข้อที่ว่า ทำให้ใส และเมื่อถึงละอวิชชาความไม่รู้พระสัจจธรรมตามที่เป็นจริง ละความหลง ปัญญาย่อมเกิดขึ้นเจริญขึ้น หมายถึงคุณความดีที่สูง ที่ประเสริฐที่ละเอียดขึ้นไปถึงทำให้ผ่องใสและบริสุทธิ์ เมื่อบริสุทธิ์ใจก็สงบ เมื่อใจสงบถึงนิพพาน ทานกุศลข้อเดียวจึงกระจายขยายคุณธรรมไปถึงเพียงนั้น และจำเพาะข้อพรหมวิหารธรรมทานกุศล หรือ จาคะเมื่อเจริญขึ้นแล้วยังครอบคลุมถึงคุณธรรมข้อนั้นทั้ง ๔ ประการ คือ ๑. เมตตา, ๒. กรุณา, ๓. มุทิตา, ๔. อุเบกขาพรหมวิหาร ทำไม่ถึงเป็นอุเบกขาด้วย ? เมื่อใจได้รับการอบรมให้หยุดนิ่ง เพื่อชำระกิเลสนิวรณ์ออกจากใจหยุดนิ่ง ละเอียดเข้าไปให้ใจใสสะอาดบริสุทธิ์ไปเพียงใด ใจก็เป็นอุเบกขาไปเพียงนั้นด้วยการช่มกิเลส แต่พอเจริญเมตตา กรุณาธรรม ปรารถนาให้สัตว์เป็นสุขและพ้นทุกข์และให้เจริญรุ่งเรืองด้วยมนุษย์สมบัติ สวรรค์สมบัติ นิพพานสมบัติละเอียดยิ่งขึ้นไปจนถึงจุดหนึ่ง คือจุดที่ละวางอุปาทาน คือความยึดมั่นถือมั่นเสียได้มากเพียงใด จิตใจก็เป็นอุเบกขา คือไม่ยินดียินร้ายเพราะเห็นด้วยปัญญาว่า เราช่วยสัตว์โลกได้เท่าที่ทำได้แล้วเลยนั้นไปช่วยอะไรไม่ได้ ก็ต้องวางใจเป็นอุเบกขา ทานกุศลอันกินความถึงจาคะนั้นจึงขยายเขตออกไปถึงพรหมวิหารธรรมทั้ง ๔ ประการด้วย ถึงละชั่ว ทำดี ทำให้ใสอันเป็นหัวใจของพระพุทธศาสนาด้วย และ เมื่อเจริญยิ่งขึ้นไปเพียงใดก็ยอมเป็นอุปการะ ครอบคลุมไปถึงคุณธรรมข้ออื่นที่เป็นการทำดีด้วย กาย วาจา ใจ ตลอดถึงกัน

หมด โดยมีทานกุศลและจาคะเป็นแม่บทสำคัญเป็นตัวยืน เมื่อเป็นเช่นนี้เราทั้งหลายพึงเห็น ความสำคัญของทานกุศล ซึ่งจะเจริญและเป็นอุปการะแก่คุณธรรมข้ออื่นๆ ขยายขอบข่ายให้ กว้างขวางและสูงยิ่งๆ ขึ้นไปเช่นนี้

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต) ให้ความหมายว่า การศึกษา การสำเนียง การฝึก ฝึกปรือ ฝึกอบรม ได้แก่ ข้อปฏิบัติที่เป็นหลักสำหรับฝึกอบรมกาย วาจา จิตใจ และปัญญา ให้ เจริญงอกงามยิ่งขึ้นไปจนบรรลุจุดหมายสูงสุด คือ ความหลุดพ้นหรือนิพพาน^{๑๕๖} และได้อธิบาย เพิ่มเติมอีกว่า สิกขาก็คือ การทำตัวให้เดินตามมรรค มรรคเป็นตัวทางเดิน มันยังอยู่นิ่งๆ พอ สิกขาขึ้นมา ก็คือเราทำตัวให้เดินไปตามมรรค เมื่อเราทำตัวให้เดินไป ทางที่เดินไปนั้นก็เดินมรรค เพราะฉะนั้น มรรคก็คือสิกขา สิกขาก็คือมรรค แต่ไม่ใช่อันเดียวกัน มรรคคือการดำเนินชีวิตซึ่ง เป็นเรื่องการศึกษาทั้งหมด^{๑๕๗}

การให้ทาน ถ้ามีปัญหาเข้าใจทำ การให้นั้น เป็นทานก็ได้ เป็นศีลก็ได้ เป็นภาวนา ก็ได้ หรือ เป็นได้ทั้งศีล สมาธิ และปัญญา เช่น เรานำเอาอาหารไปใส่บาตรก็เท่ากับว่าเราสไป ถวายพระ วัตถุที่ให้นั้นท่านจัดว่าเป็นทาน แต่ถ้าคิดว่าการใส่บาตรนี้เราทำตามประเพณีของ ตระกูลซึ่งพ่อแม่ทำมาก็รักษาประเพณีนี้ทำสืบต่อไป การให้ทานนี้ก็จัดว่าเป็นศีล เพราะศีล แปลว่า ปกติ คือมีการให้เป็นปกติ เป็นธรรมเนียมของตระกูล แต่ถ้าหากเราคิดว่าสิ่งของที่นำมา ให้ใส่บาตรนี้ล้วนมีความไม่เที่ยง เป็นทุกข์ เป็นอนัตตา แม้ผู้ให้ผู้รับก็เช่นเดียวกันคือไม่เที่ยงเป็น ทุกข์เป็นอนัตตาเหมือนกัน หรือขณะที่เราให้ทานอยู่เราก็พิจารณาเวลาที่ให้ทานว่าเป็นรูปเป็น นาม รู้ไปตามความเป็นจริง หรือว่าเราใส่บาตรเพื่อประสงค์ที่จะทำนุบำรุงพุทธศาสนาไว้ให้ยั่งยืน การให้ทานอย่างนี้ก็จัดว่าเป็นภาวนา

การให้ทานนั้น ถึงแม้ว่าจะเป็นบุญขั้นต่ำกว่าศีลกว่าภาวนา ก็อย่าคิดว่าจะทำได้ โดยง่าย เพราะว่าการยื่นมือให้มันยาก แต่การยื่นมือรับมันง่าย เนื่องจากจิตของบุญชนนี้คล่องอยู่กับกิเลส คุ่นเคยอยู่กับกิเลสจนชำนาญ การที่จะยื่นมือให้จึงยาก แต่ถ้ายื่นมือรับแล้วจะยื่นมือรับ ได้ง่าย เว้นเสียว่าจิตใจของผู้ใดที่คุ่นเคยอยู่กับบุญ ปกติมีศรัทธาเลื่อมใสในการให้ รู้ว่าการให้มี ประโยชน์ จึงยื่นมือให้ได้ง่ายเพราะเหตุว่า เป็นผู้ที่คล่องอยู่กับการทำบุญกุศลเสมอๆ

^{๑๕๖} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), **พุทธธรรม**, หน้า ๖๐๓.

^{๑๕๗} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), **ปฏิบัติธรรมให้ถูกทาง**, พิมพ์ครั้งที่ ๔๖, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ บริษัท สหธรรมิก จำกัด, ๒๕๔๑), หน้า ๔๘.

ส่วนผู้ที่ไม่คุ้นเคยกับบุญกุศลก็จะถูกกิเลส คือความโลภคลอบงำ จึ้ยยื่นมือให้ทานไม่ได้ การให้ที่เป็นทานนั้นมีอานิสงส์น้อยกว่าการให้ที่เป็นศีล และการให้ที่เป็นศีลก็มีอานิสงส์น้อยกว่าการให้ที่เป็นภาวนา เพราะว่ากาารให้ที่เป็นภาวนานั้นจะต้องใช้ปัญญาพิจารณาให้เข้าถึงเหตุผล เป็นการให้เพื่อที่จะทำลายความโลภความตระหนี่ให้หมดไป จะต้องไม่เสียตายในวัตถุ เพราะคิดว่าให้กิเลสไม่ใช่ให้วัตถุ ถึงมีวัตถุเล็กน้อยก็สละให้ได้ เพราะจุดประสงค์ที่ให้เพื่อที่จะกำจัดความโลภโกรธหลงให้หมดไป เช่น

การให้วัตถุเป็นทาน เพื่อที่จะกำจัดความโลภ สงเคราะห์เป็นทาน หรือ

การให้ชีวิตสัตว์ คือไม่ฆ่าสัตว์ตัดชีวิตนี้เรียกว่า มหาทาน และ

การที่ให้อภัยทาน คือไม่เอาโทษแก่ผู้ทำผิด การให้ทานเหล่านี้จัดว่าเป็นการให้เพื่อกำจัดความโกรธ สงเคราะห์เป็นศีล

ส่วนการให้ธรรมทานเพื่อกำจัดความหลง เพราะว่ากาารให้ธรรมทานนั้นทำให้ผู้รับนี้ได้รับรู้เหตุผลความจริงของสภาวะธรรม ทำให้ผู้นั้นได้รู้ความจริงทำให้หายหลงทำให้พ้นจากทุกข์ สงเคราะห์เป็นภาวนา

ถ้าหากว่าเรารู้เหตุผลอย่างนี้ สมควรที่จะนำเอาความรู้นี้ไปแก้ไขจิตใจของเราให้เกิดความเห็นถูก เพราะว่ากาารทำกุศลทุกๆ อย่าง ถ้าหากว่าเราทำโดยรอบรู้เหตุผลมีปัญญาเข้าใจประกอบแล้ว ทานอันนั้นก็จะเป็นปัจจัยให้ถึงนิพพานได้ เพราะทานที่มีปัญญาเข้าใจประกอบย่อมเป็นบารมีคือเป็นปัจจัยให้ถึงพระนิพพานได้ แต่ถ้าหากว่าเราทำกุศลโดยที่เราไม่รู้เหตุผลแล้วไม่มีปัญญาเข้าใจประกอบ ทานนั้นไม่จัดเป็นบารมี ไม่เป็นปัจจัยให้ถึงพระนิพพาน

กาารทำทานนั้น จุดประสงค์เพื่อละกิเลส ถ้าหากว่าผู้ใดทำทานเพื่อละกิเลสอย่างนี้ พระพุทธองค์ก็ทรงสรรเสริญมาก เพราะว่าประโยชน์ของกาารทำกุศลทุกอย่าง พระพุทธองค์สอนให้ทำเพื่อละกิเลสเป็นสำคัญ จะได้เป็นปัจจัยให้พ้นจากทุกข์ ส่วนอานิสงส์ของทานถึงแม้ว่าจะให้ผลเป็นผู้มั่งคั่งมีความสุขทั้งในชาตินี้ชาติหน้า แต่ถ้าหากว่าเอามาเปรียบเทียบกับศีลแล้ว ศีลนั้นยังมีอานิสงส์มากกว่าทาน ส่วนกาารเจริญภาวนามีอานิสงส์มากกว่าศีล ดังที่พระพุทธองค์ทรงตรัสว่ากาารที่บุคคลมีจิตใจเลื่อมใสถึงพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ เป็นสรณะที่พึ่งนั้น ย่อมมีผลมากกว่าทานที่บุคคลสร้างวิหารถวายแก่สงฆ์ที่มาจากทิศทั้ง ๔ เพราะกาารเลื่อมใสในพระรัตนตรัย ย่อมป้องกันตัวเองไม่ให้ทำชั่ว

ไตรสิกขา แยกออกเป็น ๒ คำ คือ ไตร + สิกขา “ไตร” เป็นภาษาไทย ภาษาสันสกฤตว่า “ตฺริ” ตรงกับคำบาลีว่า “ติ” แปลว่า “สาม” หมายถึง อธิศีลสิกขา อธิจิตตสิกขา และ

อธิปัญญาสิกขา^{๑๕๘} จึงหมายถึง การศึกษาปฏิบัติ ตามลำดับให้ครบ ๓ ด้าน อันประกอบไปด้วย อธิศีลสิกขา หรือ ศีล อธิจิตตสิกขา หรือ สมาธิ อธิปัญญาสิกขา^{๑๕๙} หรือ ปัญญา พุทธพจน์ข้างต้น ถือเป็นคำจำกัดความของสิ่งที่พุทธศาสนิกชนทั้งหลายควรศึกษาให้รู้แจ้ง ดังความหมายของไตรสิกขาในพจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรมว่า ข้อปฏิบัติที่เป็นหลักสำหรับศึกษา ๓ ประการ เพื่อฝึกหัดอบรม กาย วาจา จิตใจ และปัญญา ให้ยิ่งขึ้นไปจนบรรลุเป้าหมายสูงสุดคือนิพพาน^{๑๖๐} ไตรสิกขา เป็นหลักสูตรที่พระพุทธองค์ได้ทรงสั่งสอนพวกเราว่าหนทางนี้เป็นหาทางแห่งการเข้าถึงที่สุดแห่งทุกซ์ หากเราเคยเข้าใจและปฏิบัติ ตามหลัก ศีล สมาธิ ปัญญา เราควรเข้าใจอะไรบ้าง ขอยกตัวอย่าง การมีศีล จากหลักการปฏิบัติไตรสิกขานี้แหละ เช่น ข้อที่ว่าศีล

ตามธรรมดาในฐานะเป็นปุถุชน เราจะนึกถึงอกุศลกรรมที่เป็นข้อห้ามมิให้ปฏิบัติ ของอริยะบุคคลที่เราศรัทธา ที่เรายึดถือ ดังนั้นการปฏิบัติตามศีลของเราจึงอยู่บนเงื่อนไข ของการไม่ต้องการผิดไปจากข้อ ห้ามที่นั่น การปฏิบัติในขั้นนี้ จึงเป็นการปฏิบัติอันมีปัจจัยภายนอกตัว คอยควบคุมกำกับเราว่า ห้ามทำอย่างนั้น ห้ามทำอย่างนี้ อย่างนี้เรียกว่าการปฏิบัติศีล ในขั้นอธิศีลสิกขา คือการยึดมั่นสิ่งภายนอกให้มีอำนาจข่มความอยากที่เกิดขึ้นภายใน เราดำเนินชีวิตไปตามกรอบที่กำหนดไว้จากข้างนอก หากจะอุปมา ก็เช่น มีป้ายปักกลางสนามว่า ห้ามเดินลัดสนามหญ้า เราเห็นว่าเขาห้ามเดินลัดสนาม เราก็ยึดมั่นว่าไม่ควรเดินลัด เพราะเขาห้ามไว้

ทีนี้ในระดับ อธิจิตตสิกขา ก็คือว่า หากเราพิจารณาให้ดีว่าการปฏิบัติในขั้นที่ผ่านมา มันยังเกิดความไม่แน่นอน ในเงื่อนไขอันเกิดจากภายนอกนั้น เช่น ข้อห้ามบางข้อ บางแหล่ง บางยุคสมัย อาจไม่เป็นข้อห้ามก็ได้ ดังนั้นในขั้น จิตตสิกขา เป็นขั้นที่ยกระดับขึ้นมาจากขั้น ศีลสิกขา คือน้อมนำเข้ามาในใจว่าการปฏิบัติอกุศลกรรมนั้น มันย่อมนำความเสื่อมมาสู่เรา เราจึงควรเว้นมันเสีย การเว้นอกุศลกรรมนั้น เกิดขึ้นในใจเราเอง เกิดขึ้นจากปัจจัยภายในตัวเราเอง ที่จะเว้นการปฏิบัตินั้น แม้นว่าจะไม่มีใครห้ามว่าไม่ควรปฏิบัติก็ตาม หากจะยกอุปมาเรื่องการเดินลัดสนามหญ้า เราก็พิจารณาเห็นเองว่าการเดินลัดสนามหญ้านั้นเป็นการไม่สมควร อาจทำ

^{๑๕๘} อัง.ติก. (บาลี) ๒๐/๙๑/๒๒๙, อัง.ติก. (ไทย) ๒๐/๙๑/๓๑๘.

^{๑๕๙} อัง.ติก. (ไทย) ๒๐/๘๗/๓๑๒, ๒๐/๙๐/๓๑๘, ชุ.ม. (ไทย) ๒๙/๑๐/๔๘.๔๙.

^{๑๖๐} ดูรายละเอียดใน พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม พิมพ์ครั้งที่ ๑๒, (กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖), หน้า ๑๐๗.

สนามหญ้าเขาเสียหาย เราจึงเว้นเสีย ไม่เดินลัดไป แม่นว่าเขาจะไม่ปักป้ายไว้ก็ตาม อย่างนี้จึงเรียกว่าชั้น จิตตสิกขา คือการถือไว้ในใจ

ที่นี้ชั้นระดับ อธิปัญญาสิกขา ชั้นนี้คือขั้นสุดท้ายที่พวกเราต้องพัฒนาไปให้ถึง ก็คือขั้นที่เราเรียกว่าในระดับปัญญา คือการพิจารณาให้เห็นแจ้ง จนไม่ต้องข้องแวะ กับการยึดปัจจัยภายนอก หรือแม้กระทั่งต้องระวัง หรือละเว้นจากปัจจัยภายในกล่าวคือ ให้พ้นมันไปเสียทั้งการยึดมั่นภายนอก ทั้งจากการถือไว้ในใจ เป็นอิสระจากมัน เป็นคนไม่ต้องยึด ไม่ต้องถือศีลใดๆ แต่กลับเป็นคนมีศีลอันบริสุทธิ์ เพราะไม่จำเป็นต้องถือว่า ใครจะห้ามอะไร ไม่จำเป็นต้องถือว่า เราต้องเว้นอะไร เป็นอิสระจากมันทั้งสองด้าน หากจะอุปมากรื่องสนามหญ้า ก็ทำนองว่า จะมีสนามหญ้า หรือไม่มีสนามหญ้า จะมีป้ายห้ามเดินหรือไม่มี ฉันก็ไม่ไปทางนั้นอยู่แล้ว

สรุปผู้ทำการวิจัยมีความเห็นว่า การให้ทานถ้ามองในแง่ที่เป็นข้อปฏิบัติสำหรับกำจัดกิเลสชั้นหยาบที่แสดงออกทางกายวาจาชดถลาคนให้ประณีตขึ้น จัดเป็นศีลสิกขา การให้ทานถ้ามองในแง่เป็นข้อปฏิบัติสำหรับฝึกอบรมกายวาจาและอาชีวะ ให้อยู่ในสภาพพร้อมที่จะเป็นพื้นฐานการฝึกคุณภาพจิต และการใช้สมรรถภาพของจิตอย่างได้ผลในระดับสมาธิ จัดเป็นสมาธิสิกขา การให้ทานถ้ามองในแง่เป็นสภาพปกติทางกายวาจาและอาชีวะของผู้ที่มีชีวิตดีงาม หรือคนที่ได้รับการฝึกอบรมดีมีการศึกษาแท้จริงบรรลุภูมิธรรมอันสูงแล้ว จัดเป็นปัญญา หากเรายึดศีล ว่าเป็นข้อห้าม ก็ถือว่าเป็นการมีศีลในขั้น อธิศีลสิกขา หากเราถือศีลว่าเป็นข้อที่เราควรเว้น ก็ถือว่าเป็นการมีศีลในขั้นอธิจิตตสิกขา หากเรามีอิสระจากศีล โดยไม่ต้องยึดและถือ แต่กลับมาความบริสุทธิ์แห่งศีล มีความเป็นปกติของศีล ถือว่าเป็นการมีศีลในขั้น อธิปัญญาสิกขา ผู้ให้ทานแล้วอาจจะสมทานศีลได้ ดังมีข้อความว่า “แท้จริงทานย่อมให้ศีลสมบัติในโลก ให้มารสมบัติ ให้พรหมสมบัติ ให้จักรพรรดิสมบัติ ให้สาวกบารมีญาณ ปัจเจกโพธิญาณ อภิสัมโพธิญาณ ก็บุคคลเมื่อให้ทาน ย่อมอาจสมทานศีลได้”

เมื่อให้ทานแล้วอาจสมทานศีลได้ เพราะการทานนั้นเป็นคุณธรรมข้อแรกของธรรมทั้งหลาย จุดมุ่งหมายเพื่อต้องการให้ละความเห็นแก่ตัว เมื่อละความเห็นแก่ตัวได้แล้วก็จะทำให้เกิดมีคุณธรรมต่างๆ ติดตามมา เช่น เมตตาไม่ฆ่าสัตว์ เสียสละพร้อมที่จะให้ ไม่ปกป้องตัวเองด้วยการพุดเท็จ ลักษณะของการให้ในไตรสิกขา หมายถึง บุคคลจะให้หรือเสียสละประโยชน์สุขส่วนตัวเพื่อประโยชน์ผู้อื่นหรือส่วนรวมได้ก็ต่อเมื่อได้ฟังธรรม จนรู้ว่าคุณประโยชน์ของการให้หรือการเสียสละคืออะไรเสียก่อนจึงจะให้ได้ หากไม่ได้ฟังธรรมการให้สิ่งของแก่ผู้อื่นจะเกิดขึ้นไม่ได้เลย

ผู้ให้ทานย่อมได้สมบัติทั้งในโลกนี้และโลกหน้า อาจสมทานศีล และปฏิบัติธรรมชั้นสูงต่อไป อานิสงส์สูงสุดของการให้ทานขึ้นอยู่กับเจตนาการให้ คือการให้ทานโดยไม่เจาะจงตัวบุคคล เช่น การถวายสังฆทาน การสร้างวิหารถวายสงฆ์ มีผลมากกว่าการให้ทานเฉพาะตัวบุคคล แต่ยังมีอานิสงส์อื่นๆ ที่สูงกว่าการให้ทาน คือ การเข้าถึงไตรสรณคมน์, การรักษาศีล ๕, การเจริญเมตตา และทำยสุตคือการเจริญอนิจจังสัญญา (เจริญวิปัสสนา) ซึ่งถือว่าเป็นอานิสงส์สูงสุดเพราะทำให้ถึงนิพพานได้

ส่วนที่เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมการให้ในสังคมไทย และสะท้อนถึงเจตนารมณ์ของพระพุทธศาสนา ในด้านความสัมพันธ์ทางสังคมได้มากที่สุดก็คือ คำสอนและหลักปฏิบัติในชั้นศีล สมาธิ ปัญญา เพราะศีลเป็นระบบการควบคุมชีวิตด้านนอกที่เกี่ยวกับการแสดงออกทางกาย วาจา เป็นระเบียบว่าด้วยความสัมพันธ์กับสภาพแวดล้อม โดยเฉพาะอย่างยิ่งความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ด้วยกัน การดำเนินกิจการต่างๆ ของหมู่ชน การจัดการสภาพความเป็นอยู่และสิ่งแวดล้อมให้เรียบร้อยและเกื้อกูลการดำรงอยู่ด้วยดีของหมู่นั้นนั้น ศีลชั้นพื้นฐานหรือระดับเบื้องต้นที่สุด ก็คือ “การไม่เบียดเบียนผู้อื่นด้วยกายหรือวาจา และการไม่ทำลายสติสัมปชัญญะที่เป็นตัวคุมสติของตน ศีลชั้นต้นนี้เรียกว่า ศีล ๕ หรือ สิกขาบท ๕” ดังมีข้อความว่า “คนมีศีลไม่ถือเอาสิ่งของๆ ผู้อื่นแม้แต่เส้นหญ้า เป็นผู้ไม่โลภ” ทาน คือ การแจกจ่ายแบ่งปันที่เป็นหลักธรรมกลุ่มเดียวกับกับศีล คือ เจตนาที่ไม่ละเมิดและเบียดเบียนผู้อื่นที่เป็นวินัยพื้นฐานของสังคม เมื่อบุคคลในสังคมปฏิบัติตามหลักธรรมในพระพุทธศาสนา คือ มีการให้ทานในไตรสิกขา และมีศีลเป็นเครื่องพัฒนากายวาจา ตนเองและสังคมก็ไม่เดือดร้อน ก็จะสามารถปรับประยุกต์นำเอาหลักธรรมกลุ่มนี้มาเป็นวิธีการแก้ปัญหาความโลภในสังคมปัจจุบันได้

๒.๒.๕ ประเภทของการให้ตามทัศนะของพุทธศาสนา

ทัศนะของพระพุทธศาสนาถือว่า การให้ทานเป็นเรื่องของชาวบ้านโดยทั่วไป ส่วนการบริจาค จะเป็นเรื่องของอริยชน ผู้มีจิตระดับสูง อนึ่ง เราต้องยอมรับความจริงอย่างหนึ่งว่าชาวบ้านทั่วไปจะทำอะไรโดยไม่หวังผลตอบแทนไม่ว่าทางตรงหรืออ้อมเป็นสิ่งที่ทำได้ยาก อย่างน้อยที่สุด เขาควรจะได้รับอะไรตอบแทนบ้างไม่มากก็น้อยมิฉะนั้น เขาจะต้องเป็นอริยชนที่เห็นว่าการให้ หมายถึง ทานหรือจาคะนั้น เป็นอุบายกำจัดความตระหนี่หรือการกำจัดกิเลสส่วนลึกให้หมดไปอีกด้วย

ตามทัศนะของการให้ (ทาน) ก็มักจะกล่าวถึงผู้รับทานด้วยเสมอ เพราะมีความสัมพันธ์กันรวมไปถึงเรื่องวัตถุทานด้วย เฉพาะผู้รับทาน “ปฏิคาหก” หมายถึง ผู้รับทาน ผู้รับ

ของถวายทาน หรือเป็นทักษิณบุคคล คือผู้ควรรับของทำบุญ ก็นับเป็นองค์ประกอบที่สำคัญ เพราะทานจะมีผลมากผลน้อย นอกจากจะขึ้นอยู่กับทายก คือ ผู้ให้ทาน รวมถึงวัตถุประสงค์ คือสิ่งที่จะให้แล้วยังขึ้นอยู่กับปฏิคาหก คือผู้รับทานด้วย

ตามหลักคำสอนของพระพุทธศาสนากล่าวไว้ว่า การให้ทานจะมีผลมาก ผู้ให้ทานต้องเป็นผู้มีศีล วัตถุประสงค์และผู้รับทานต้องเป็นผู้มีศีลด้วย หรือยิ่งไปกว่านั้นหากผู้รับทานเป็นผู้สิ้นกิเลสด้วยแล้ว ทานที่ให้ก็ยิ่งจะมีอานิสงส์มากขึ้นตามลำดับด้วย

พระผู้มีพระภาคเจ้าได้ตรัสถึงอานิสงส์ของการให้ทานไว้ ๕ ประการ กับสี่หเสนาบตี ในสิหสูตรว่า "ผู้ให้ทาน ย่อมได้รับอานิสงส์ ๕ ประการ ใน ๕ ประการนั้น ๔ ประการแรกเป็นผลที่เห็นได้ในปัจจุบัน ส่วนประการสุดท้ายเป็นผลอันเห็นได้ในสัมปรายภพ คือ

๑. ผู้ให้ย่อมเป็นที่รักที่ชอบใจของคนเป็นอันมาก
๒. คนเป็นอันมากย่อมพอใจคบเขา
๓. ชื่อเสียงอันดีงามย่อมฟุ้งขจรไป
๔. ผู้ให้ย่อมแก่ล้าวกล้ำ ไม่เก้อเขินในที่ประชุม
๕. เมื่อสิ้นชีพลง เขาย่อมบังเกิดในสุคติโลกสวรรค์

๑๖๑

ในอิสัสตถสูตร พระผู้มีพระภาคเจ้า ตรัสแก่พระเจ้าปเสนทิโกศลว่ามหาบพิตร หากว่ากุลบุตรออกจากเรือนตระกูลใด ๆ จะเป็นนักบวชหรือเป็นบรรพชิตก็ตาม และกุลบุตรนั้นเป็นผู้มีองค์ ๕ อันละได้แล้ว ทั้งเป็นผู้ประกอบด้วยองค์ ๕ ทานที่ให้แล้วในกุลบุตรนั้น ย่อมเป็นทานมีผลมาก องค์ ๕ อันกุลบุตรนั้นละได้แล้ว คือ กามฉันทะ พยาบาท ถีนมิทธะ อุทธัจจกุกกุจจะ และวิกิจจฉา ส่วนองค์ ๕ อันกุลบุตรนั้นประกอบพร้อมแล้ว คือ ศีลขันธ์ สมာธิขันธ์ ปัญญาขันธ์ วิมุตติขันธ์ และวิมุตติญาณทัสสนขันธ์ ซึ่งล้วนแต่เป็นของพระอเสชชะ กุลบุตรนั้นเป็นผู้ประกอบแล้วด้วยองค์ ๕ เหล่านี้ ทานให้ให้แล้วในกุลบุตรผู้มีองค์ ๕ อันละได้แล้วทั้งเป็นผู้ประกอบแล้วด้วยองค์ ๕ ดังกล่าว ย่อมมีผลมาก^{๑๖๒}

ในยชมานสูตร ท้าวสักกะผู้เป็นจอมแห่งเทพ ได้ทูลถามพระผู้มีพระภาคเจ้าว่า เมื่อมนุษย์ทั้งหลายปรารถนาบุญ บูชาอยู่ กระทำบุญมีอุปธิเป็นผลทานที่ให้แล้วในทีไหนมีผลมาก พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสตอบว่า ท่านผู้ปฏิบัติดี ๔ จำพวก ท่านผู้ตั้งอยู่ในผล ๔ จำพวก

^{๑๖๑} อจ. ปญจก. (ไทย) ๒๒/๓๔/๓๓.

^{๑๖๒} ส.ส. (ไทย) ๑๕/๑๓๕/๑๑๗.

นั่นคือ พระสงฆ์ เป็นผู้ปฏิบัติตรง ประกอบด้วยปัญญาและศีล เมื่อมนุษย์ทั้งหลายผู้เป็นสัตว์
ปรารถนาบุญ บุญอายุ ุกระทำบุญมีอุภิเป็นผล ทานที่ให้แล้วในสงฆ์นี้มีผลมาก^{๑๖๓}

การให้ทานในพระพุทธศาสนา มีหลายประเภท ในทานสูตร พระพุทธเจ้าทรงแสดง
ทานไว้ ๒ ประเภท^{๑๖๔} คือ

- ๑ . อามิสทาน การให้สิ่งของเป็นทาน
- ๒ . ธรรมทาน การให้ธรรมเป็นทาน

อามิสทาน คือการให้วัตถุสิ่งของ การให้ปัจจัย ๔ ได้แก่ เครื่องนุ่งห่ม อาหาร ที่อยู่
อาศัย และยารักษาโรค^{๑๖๕} ส่วนธรรมทาน คือ การให้คำแนะนำสั่งสอนให้รู้ดีรู้ชั่ว หรือการแสดง
ธรรมที่พระสัมมาสัมพุทธเจ้าประกาศแล้ว อันเป็นเหตุสิ้นทุกข์และนำสุขมาให้ทั้งในโลกนี้และโลก
หน้า เพื่อจะให้เป็นประโยชน์แก่คนอื่น ๆ

พระพุทธเจ้าทรงสรรเสริญธรรมทานว่า มีผลเลิศกว่าอามิสทาน ดังปรากฏในทาน
สูตร ขุททกนิกาย อิติวุตตกะว่า “ภิกษุทั้งหลาย ทาน ๒ อย่างนี้ คือ อามิสทาน ๑ ธรรมทาน
๑ ภิกษุทั้งหลาย บรรดาทาน ๒ อย่างนี้ ธรรมทานเป็นเลิศ”^{๑๖๖} ความเป็นผู้มีจิตใจที่สูงส่ง
ประกอบไปด้วยการให้ เมื่อจิตของผู้ให้ทานน้อมไปในกาให้แล้ว ก็เป็นสะพาน เป็นเรือช่วยให้
ข้ามฝั่งคือสงสารได้^{๑๖๗} แม้จะพบอุปสรรคมากมายแต่ก็ไม่หวั่นไหว ให้อย่างต่อเนื่องและเต็มกำลัง
ด้วยผลแห่งบุญนั้นย่อมนำมาซึ่งประโยชน์สุขแห่งตน เปรียบเหมือนดั่งสายน้ำที่มี การถ่ายเทอยู่
เสมอ น้ำเก่าไหลไปน้ำใหม่เข้ามา เป็นน้ำที่ใสสะอาด จิตใจของผู้ให้ก็เช่นเดียวกัน ยิ่งให้ก็ยิ่งใส
สะอาดและบริสุทธิ์ ดำรงชีวิตอย่างมีความสุข

๒.๒.๖ สรุปการให้ (ทาน) ทางพุทธศาสนา

การให้ทานนั้นมีไว้เพื่อให้สิ่งใด ๆ ก็ถือว่าเป็นการให้ทานและมีผลไปทุก ๆ อย่าง พระผู้
มีพระภาคได้ตรัสกับพระสาวรีบุตรถึงทานที่ให้แล้วมีผลดังที่ปรากฏในทานมหัทผลสูตร ว่าด้วยทาน

^{๑๖๓} ส.ส. (ไทย) ๑๕/๒๖๒/๒๘๑.

^{๑๖๔} ชุ.อิตติ. (บาลี) ๒๕/๙๘/๓๑๙, ชุ.อิตติ. (ไทย) ๒๕/๙๘/๔๗๓.

^{๑๖๕} มงฺคล. ๒/๑๐.

^{๑๖๖} ชุ.อิตติ. (บาลี) ๒๕/๑๐๐/๓๑๙, ชุ.อิตติ. (ไทย) ๒๕/๙๘/๔๗๓.

^{๑๖๗} กรมศิลปากร, **คัมภีร์มลินทปัญหา ไทย-บาลี**, (กรุงเทพมหานคร : บริษัทประยูรวงศ์พันธ์ตั้ง
จำกัด, ๒๕๕๐), หน้า ๒๙๐.

ที่มีผลมากและทานที่ไม่มีผลมาก ตอนหนึ่งว่า “สารีบุตร บุคคลบางคนในโลกนี้ให้ทานอย่างมีใจเยื่อใย ให้ทานอย่างมีจิตผูกพัน ให้ทานอย่างมุ่งหวังสั่งสมบุญ ให้ทานด้วยคิดว่า ‘เราละโลกนี้ไปแล้วจักบริโภคผลทานนี้’ เขาจึงให้ทานนั้น คือ ข้าว น้ำ ผ้า ยาน ดอกไม้ ของหอมเครื่องลูบไล้ ที่นอน ที่พัก และเครื่องประทีปแก่สมณะหรือพราหมณ์ สารีบุตร เธอเข้าใจเรื่องนั้นอย่างไร คือ บุคคลบางคนในโลกนี้ควรให้ทานเช่นนั้นหรือไม่”^{๒๒} พระสารีบุตรตอบว่า “ควรให้ พระพุทธเจ้าข้า” สรุปลงได้ว่าทานที่ให้แล้วได้บุญได้แก่ของ ๑๐ อย่างคือ ข้าว น้ำ ผ้า ยาน ดอกไม้ ของหอม เครื่องลูบไล้ ที่นอน ที่พัก และเครื่องประทีป ให้แล้วเกิดประโยชน์แก่ผู้รับเกิดความสุขสำราญ กายสำราญใจ

ทานที่ทำแล้วได้บุญ (๑) วัตถุบริสุทธิ์ ของที่จะให้ทานต้องเป็นของที่ตนได้มาโดยสุจริตชอบธรรม ไม่ได้คดโกงหรือจงทำกุศลที่ไม่เบียดเบียนใครมา (๒) เจตนาบริสุทธิ์ คือ มีเจตนาเพื่อกำจัดความตระหนี่ของตนทำเพื่อเอาบุญ ไม่ใช่เอาหน้า เอาชื่อเสียง เอาความเด่นความดัง ความรัก จะต้องเจตนาบริสุทธิ์ผุดผ่องทั้ง ๓ ขณะ คือ ก่อนให้ก็มีใจเลื่อมใสศรัทธาเป็นทุนเดิมเต็มใจที่จะทำบุญนั้น ขณะให้ก็ตั้งใจให้ ให้ด้วยใจเบิกบาน และหลังจากให้ก็มีใจเข้มแข็ง ไม่นึกเสียดายสิ่งที่ให้ไปแล้ว (๓) บุคคลบริสุทธิ์ คือ เลือกให้แก่ผู้รับที่เป็นผู้มีศีลบริสุทธิ์ มีความสงบเรียบร้อย ตั้งใจประพฤติธรรม ได้แก่ พระสงฆ์ผู้เป็นเนื้อนาบุญอันยอดเยี่ยมของโลกทานที่ถวายแต่พระสงฆ์มีผลมาก

พระพุทธเจ้าทรงแสดงให้เห็นว่า การทำทานมีผลในชาติปัจจุบัน ดังมีตัวอย่างในพระสูตร หลายแห่ง แต่ผู้วิจัยจะนำมาอธิบายเฉพาะเรื่องให้เห็นชัดเจน เพราะเห็นได้จากประสบการณ์ตรงของเราเอง มีตัวอย่างว่า สีหเสนาบดีหลังจากได้ฟังเรื่องผลของทานแล้ว เกิดความเข้าใจอย่างแจ่มแจ้ง เพราะเชื่อที่เคยได้ประจักษ์มากับตนเอง ส่วนประโยชน์ในชาติหน้า ถึงแม้ว่าจะยังไม่เกิดขึ้นแต่ก็เชื่อ ในคำสอนของพระพุทธเจ้าว่ามีจริง^{๒๖๔} สำหรับประโยชน์ของการให้ทานในชาติปัจจุบันมี ดังนี้

ก) ผู้ให้ทานย่อมเป็นที่รักที่พอใจของคนหมู่มาก^{๒๖๕} เพราะเป็นผู้ชอบเผื่อแผ่แบ่งปัน อีกทั้งเป็นผู้ที่มีศีล ๕ ไม่ขาด ไม่เป็นภัยกับผู้ใด จึงเป็นที่รักใคร่ชอบพอกของคนหมู่มาก

^{๒๖๔} อภ.ปญจก. (ไทย) ๒๒/๓๔/๕๔-๕๕.

^{๒๖๕} อภ.ปญจก. (ไทย) ๒๒/๓๕/๕๖.

ข) สัตบุรุษ^{๑๗๐} ผู้สงบยอมคบหาผู้ให้ทาน^{๑๗๑} การเป็นคนที่ทำให้ทานเป็นนิจ
รักษาศีล & ไม่ขาด ถือว่าเดินตามทางของสัตบุรุษ จึงเป็นที่พอใจของสัตบุรุษ สัตบุรุษจึงคบหา
เมื่อคบหาย่อมแสดงธรรมแก่ผู้นั้น และผู้นั้นอาจบรรลุธรรมได้^{๑๗๒}

ค) กิตติศัพท์อันงามของผู้ให้ทานย่อมขจรไป^{๑๗๓} เมื่อคนที่เราให้ทานแล้วเขา
ยอมคบหา เพราะได้รับแต่ความสุข จึงนำเรื่องที่ดีตนประสบพบมาบอกกล่าวกันต่อ ๆ ไป ขยาย
ออกไปในวงที่กว้างขึ้น ฉะนั้น ชื่อเสียงอันดีงามของผู้ให้ย่อมฟุ้งขจรไป

ง) ผู้ให้ทานย่อมไม่ห่างเหินจากกรรมของศฤงคาร^{๑๗๔} เพราะเมื่อให้เป็นนิจแล้ว ถือ
ว่า เป็นผู้ที่มีศีลห้าครบ เพราะคนที่ชอบให้ทานนั้นเป็นคนมีจิตใจกว้างขวางไม่เห็นแก่ตัว จึงถือว่า
จิตใจ สูงเป็นจิตใจของมนุษย์ คือมีศีลห้าครบ ฉะนั้น ผู้ให้ยอมไม่ห่างเหินจากกรรมของศฤงคาร

จ) ทายก ทานบดี^{๑๗๕} จะเข้าไปสู่บริษัทใด ๆ จะเป็นขัตติยบริษัทก็ตาม
พราหมณบริษัทก็ตาม คหบดีบริษัทก็ตาม สมณบริษัทก็ตาม ก็เป็นผู้แก้ตัวกล้า ไม่เก้อเขินเข้าไป
เพราะเมื่อคุ้นเคยกับคนดีจะไปที่ไหนก็เป็นที่ยกย่องของคนทั้งหลาย ฉะนั้น ผู้ให้ยอมแก้ตัวกล้า
อาจหาญในที่ประชุม

การให้ทานนั้น นอกจากจะให้ผลในชาตินี้แล้ว ยังให้ผลในชาติหน้าด้วย คือ ตายไป
แล้ว จะได้เกิดเป็นเทพบุตรเทพธิดาในโลกสวรรค์ เสวยความสุขอย่างมาก หากเกิดเป็นมนุษย์ก็
จะเป็นผู้มีโภคทรัพย์มาก ดังมีตัวอย่างที่เห็นชัด ตอนที่พระพุทธองค์ทรงแสดงประโยชน์ของการ
ให้ทาน โปรดสุภมาณพโตเทยยบุตรว่า การให้ทานเป็นปัจจัยเกื้อหนุนให้ไปเกิดในสุคติโลกสวรรค์
หากเกิดเป็นมนุษย์จะเป็นผู้มีโชคมาก^{๑๗๖} เพราะเหตุว่าเมื่อผู้ให้สั่งสมการให้มีจิตใจดีงาม เกิด
เป็นความผ่องใสภายในใจ ผู้มีจิตใจผ่องใส ไม่ขุ่นมัวเศร้าหมอง เมื่อละโลกย่อมมีสุคติเป็นที่หวัง
ได้ ดังพุทธพจน์ที่ว่า “เมื่อจิตไม่เศร้าหมอง สุคติก็เป็นอันหวังได้”^{๑๗๗} (จิตเต อสงกิลิฐุเส สุคติ
ปาฎิกงฺขา) ดังคัมภีร์สหศาสตร์ตถชาลินี แสดงไว้ว่า “บุคคลบำเพ็ญบุญ มีทานเป็นต้นในปางก่อน

^{๑๗๐} อัง.ปญจก.อ. (ไทย) ๓/-/-๘๓.

^{๑๗๑} อัง.ปญจก. (ไทย) ๒๒/๓๕/๕๖.

^{๑๗๒} อัง.ปญจก. (ไทย) ๒๒/๓๕/๕๖-๕๗, อัง.ปญจก.อ. (ไทย) ๓/-/-๘๓.

^{๑๗๓} อัง.ปญจก. (ไทย) ๒๒/๓๕/๕๖.

^{๑๗๔} อัง.ปญจก.อ. (บาลี) ๓/๓๔/๒๒, อัง.ปญจก. (ไทย) ๒๒/๓๔/๕๔.

^{๑๗๕} ม.อ. (ไทย) ๑๔/๒๙๔/๓๕๓.

^{๑๗๖} ม.ม. (ไทย) ๑๒/๗๐/๖๓.

ยอมได้ความสุขในบัดนี้ เหมือนคนรดน้ำที่โคนต้นไม้ (ต้นไม้ นั้น) ย่อมให้ผลที่ยอด (คือปลายกิ่ง) ฉะนั้น”^{๑๗๗}

การให้ทานแม้ยังไม่อาจทำบุคคลให้พ้นจากทุกข์ได้ แต่ทานก็สามารถเป็นฐานรองรับธรรมเบื้องสูง เพื่อให้บรรลุขั้นสูงสุดคือพระนิพพานต่อไป พระพุทธองค์ทรงสรรเสริญทานเพื่อนิพพาน แต่ไม่ทรงสรรเสริญทานที่ก่อให้เกิดอุปธิ คือทานเพื่อหวังสิ่งนั้นสิ่งนี้ที่ยังเจือด้วยกิเลส ย่อมเป็นเหตุให้ไปสวรรค์หรือมนุษย์ ยังไม่พ้นจากวัฏฏทุกข์ สมจริงดังพระพุทธภาษิตว่า “บัณฑิตทั้งหลายยอมไม่ให้ทาน เพราะเหตุแห่งสุขอันก่ออุปธิเพื่อภพใหม่ แต่บัณฑิตเหล่านั้นยอมให้ทาน เพื่อความหมดสิ้นอุปธิ เพื่อนิพพานอันไม่มีภพใหม่”^{๑๗๘} พระพุทธองค์ทรงแสดงว่าการละตระหนี่นี้ได้ อาจจะเป็นบรรลุธรรมเป็นพระอรหันต์ ถ้ายังละความตระหนี่ไม่ได้ ก็อย่าหวังเลยที่จะบรรลุธรรมขั้นสูง ต่อไป

การให้ทานนั้น ถ้าหากว่าตั้งเจตนาปรารถนาสมบัติในวัฏฏะสงสาร เช่นปรารถนามนุษย์สมบัติ สวรรค์สมบัติ ความปรารถนาอย่างนี้ชื่อว่าตั้งเจตนาไว้ผิด เพราะว่าการให้ทานที่ปรารถนาสมบัติในวัฏฏะ จะทำให้ต้องเป็นทุกข์ท่องเที่ยวไปในสังสารวัฏฏไม่มีที่สิ้นสุด เพราะต้องไปรับผลของทานนั้นก่อน ดังนั้นผลของการให้เช่นนี้ ไม่อาจที่จะทำให้ผู้นั้นบรรลุถึงมรรคผลนิพพานได้

แต่ถ้าหากว่าตั้งเจตนาปรารถนาเพื่อที่จะให้พ้นจากทุกข์ เพื่อให้สิ้นอาสวะกิเลส เพื่อให้บรรลุมรรคผลนิพพาน การให้ทานด้วยการตั้งเจตนาอย่างนี้ ชื่อว่าตั้งเจตนาไว้ชอบ เพราะผลของทานยอมจะทำให้สำเร็จบรรลุถึงอรหัตตผล พ้นจากทุกข์ในวัฏฏะได้เร็ว

เพราะฉะนั้น ผู้ให้ทานนั้น ถ้าหากว่าเป็นผู้มีปัญญาได้โศคสมบัติไพบุลย์แล้ว เขาพึงบริจาคแก่ปฏิคาหกและบริโศคเลี้ยงตนเอง เลี้ยงมารดาบิดา บุตรภรรยา ญาติพี่น้องทาสกรรมกร ให้เป็นสุข ครั้นบริจาคและบริโศคแล้วอย่างนี้ นักปราชญ์ย่อมสรรเสริญ ดังท่านอุปมาว่า เหมือนเรือที่ถูกรุกไฟไหม้ ถ้าเจ้าของขนภาชนะเครื่องใช้ออกได้ ของนั้นก็ประโยชน์ได้ใช้สอยต่อไปในภายหน้า ส่วนสิ่งของที่ขนออกไปไม่ได้ก็เป็นเชื้อเพลิงย่อยยับสูญหายไม่ได้ประโยชน์ฉันใด แม้ตัวเราคือเบญจขันธ์ อันชรา มรณะเผาผลาญแล้ว ถ้าหากว่าได้นำทรัพย์บริจาคแก่คนยากจนอนาถา หรือสมณะพรหมณ์ตามกาลตามสมัย สิ่งทีบริจาคให้แล้วย่อมเป็นการนำออกด้วยดีคือพ้นจาก

^{๑๗๗} <<http://www.abhidhamonline.org/aphi/p9/113.htm>>. ค้นข้อมูลวันที่ ๒๒ พ.ค.๒๕๕๓,

^{๑๗๘} ชุ.ม. (ไทย) ๒๙/๑๗๗/๕๐๖.

อันตรายทั้งปวง เพราะทานที่ให้ดีแล้วจะให้ผลเป็นความสุขในวันข้างหน้า ส่วนของที่ไม่ได้นำออกบริจาคนั้นก็เหมือนกับของที่สูญไปในเพลิงไม่มีประโยชน์อันใดแก่ตนเลย แม้สมบัตินั้นยังมีอยู่ก็ตกเป็นสมบัติของผู้อื่นไปเมื่อมรณะภัยมาถึงแล้ว ร่างกายก็แตกดับต้องละทรัพย์สินสมบัติไป สมบัติเหล่านี้ไม่อาจติดตามตนไปยังปรโลกได้ นอกจากว่าเราจะดีทำทาน

การให้ทาน นับเป็นอริยทรัพย์ที่จะติดตามตนไปในภพชาติข้างหน้าได้ เพราะฉะนั้น ท่านผู้มีปัญญาผู้ที่มีทรัพย์พึงชวนชวรายบริจาคทานและบริโภคตามสมควร อย่าได้เกิดวิปฏิสารคือความเดือดร้อนใจในภายหลัง ควรชวนชวรายกระทำบุญเพื่อชำระขันธสันดานให้สะอาด เพื่อเป็นปัจจัยแก่การไปสู่สุคติภาพ เมื่อเห็นประโยชน์ของบุญก็ควรที่จะสร้างบุญนี้ให้ยิ่งกว่าสิ่งอื่น ๆ เพราะเหตุว่าบุญย่อมเป็นที่พึงของสัตว์ทั้งหลายในโลก สัตว์ทั้งหลายต่างก็ปรารถนาความสุข แสวงหาความสุขด้วยกันทั้งสิ้น เมื่อรู้ว่าบุญที่ชก้อให้เกิดผลคือสุขสมบัติแล้ว ก็ไม่ควรประมาทในการทำบุญ ควรที่จะหมั่นสะสมบุญให้มาก ๆ เป็นนิจ เพื่อให้เข้าถึงสันติสุขคือพระนิพพาน

ทานกถา เป็นการพรรณนาคุณของการให้ทานหลายนัย ดังที่ท่านแสดงไว้ในอรรถกถา เมื่อพิจารณาเปรียบเทียบจากพระไตรปิฎกแล้วพบว่ามียุทธตรงกัน คือเมื่อผู้ที่ได้ฟังทานกถาแล้วจะสามารถรู้ถึงผลของทาน ดังเช่นกับมิดคารเศรษฐี เมื่อได้ฟังอนุพุทธิกถากับพระพุทธเจ้าแล้วถึงกับพูดว่า “ทานที่บุคคลให้แล้วในศาสนานี้ มีผลมาก ข้าพระองค์ทราบผลแห่งทานในบัดนี้ ก็เพราะอาศัยหญิงสะเฝ้าของข้าพระองค์”^{๑๗๙} ทานี นามิ สุขานิ นิทานิ, สมุปตฺตีนิ มฺล, โภคานิ ปติฏฐา.^{๑๘๐} “ทานเป็นที่ป้องกัน ที่เร้น ที่ไป ที่ไปเบื้อง หน้าของคนเดินทางไม่เรียบ ที่พึ่งพาที่ตั้ง ที่ห่วงเหนียว ที่ป้องกัน ที่เร้น ที่ไป ที่ไปเบื้องหน้าเช่นกับ ทานไม่มีในโลกนี้และโลกอื่น”^{๑๘๑} (วิสมคตฺตฺส ตาณิ เลณิ คติ ปรายนํ, อธิโลกปรโลเกสุ ทานสทิสฺส อวสุสโย ปติฏฐา อารมฺมณํ ตาณิ เลณิ คติ ปรายนํ นตฺถิ)^{๑๘๒}

การให้ (ทาน) ที่สมบุรณ์ครบถ้วน จะมีผลมากอันสงส์มาก ย่อมขึ้นอยู่กับการให้เหล่านี้ คือ

^{๑๗๙} ชุ.ธ.อ. (ไทย) ๑/๒/๒/๑๐๐.

^{๑๘๐} ม.ม. (บาลี) ๒/๖๙/๖๘.

^{๑๘๑} ม.ม. (ไทย) ๒/๑/-/๑๗๕.

^{๑๘๒} ม.ม. (บาลี) ๒/๖๙/๖๘.

๑. วัตถุสัมปทา ถึงพร้อมด้วยวัตถุ คือบุคคลผู้เป็นที่ตั้งที่รองรับทาน หรือเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า เขตตสัมปทา ถึงพร้อมด้วยเขตคือณา หมายถึง นานุญในที่นี้ทั้งวัตถุและเขตทานหมายถึง ทักขิไณยบุคคลผู้เป็นพระอรหันต์หรือพระอนาคามีผู้เข้านิโรธสมาบัติได้

๒. ปัจจัยสัมปทา ถึงพร้อมด้วยปัจจัย คือสิ่งที่จะให้ทานต้องบริสุทธิ ได้มาโดยชอบธรรมมากน้อยไม่สำคัญ

๓. เจตนาสัมปทา ถึงพร้อมด้วยเจตนา คือต้องมีเจตนาดีทั้ง ๓ กาล ได้แก่ ก่อนให้ กำลังให้ และหลังให้ เจตนาดี ก่อนให้เรียกว่า ปุพพเจตนา เจตนาดีกำลังให้ เรียกว่า มุญจนเจตนา เจตนาดีหลังให้ เรียกว่า อปรปรเจตนา ดังที่พระผู้มีพระภาคตรัสไว้ในอังคุรเปตวัตถุ ตอนหนึ่งว่า “*ปุพฺพเว ทานา สุมน ททํ จิตฺตํ ปสาทเย ทตฺวา อุตฺตมโน โหติ เอสา ยญฺยสุส สมฺปทา*” ความว่า ก่อนให้ก็มีใจดี เมื่อกำลังให้ก็มีใจเฝงใส ครั้นให้แล้วก็มีใจเบิกบาน นี่คือบุญญาสัมปทา^{๑๔๓}

๔. คุณาติเรกสัมปทา ถึงพร้อมด้วยคุณพิเศษ คือผู้รับทานมีคุณสมบัติพิเศษ เช่นเพิ่งออกจากนิโรธสมาบัติใหม่ๆ

การให้ทานโดยทั่วไป คือการเสียสละ ลดความเห็นแก่ตัว มุ่งประโยชน์ของผู้อื่น ช่วยเหลือสังคมตามโอกาส สำหรับการให้ทานในทางพระพุทธศาสนา คือการให้ ให้นสิ่งทีควรให้ ให้แก่บุคคลที่ควรให้ แบ่งปันความสุขให้แก่กัน ย่อมได้รับความสุขตลอดกาลนาน

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พุทธศักราช ๒๕๒๕ ได้ให้ความหมายของทานไว้ว่า ทาน – (ทานะ – ทานนะ-) น. หมายถึง การให้สิ่งที่ให้, (ป.ส.).^{๑๔๔}

กล่าวโดยสามัญแห่งวิหารว่า ทานํ ในทานนั้นมีพรรณนาไว้โดยนิพพจนะว่า ทิยฺยติ เอเตนาติ = ทานํ พัสตุนันฺๆ มีข้าวน้ำเป็นต้น อันบุคคลทั้งหลายยอมให้ด้วยธรรมชาตินี้เป็นเหตุ เพราะเหตุนี้ ธรรมชาตินั้น จึงชื่อว่าทาน ธรรมชาติเป็นเหตุให้ซึ่งวัตถุนี้แห่งบุคคลผู้ให้บริจาค เจตนามีไทยธรรมทานวัตถุเป็นสหาย ชื่อว่าทาน^{๑๔๕}

^{๑๔๓} ชู.วิมาน. (ไทย) ๒๖ / ๓๐๕ / ๒๑๖.

^{๑๔๔} ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน ๒๕๒๕, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์อักษรเจริญทัศน์, ๒๕๓๑), หน้า ๓๓๓.

^{๑๔๕} สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส, สารานุกรมพระพุทธศาสนา, สุขเขาวนั พลอยชุม รวบรวม, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาราชวิทยาลัย, ๒๕๓๘), หน้า ๑๘๖.

การให้ทาน (ทาน) สิ่งที่ให้ ให้ของที่ควรให้แก่คนที่ควรให้เพื่อประโยชน์แก่เขา สละให้ปันสิ่งของของตน เพื่อประโยชน์แก่ผู้อื่น^{๑๙๖}

การให้ธรรมะเป็นทาน การแบ่งปันสิ่งที่เป็นวัตถุและสิ่งที่ไม่ใช่วัตถุแก่สรรพสัตว์ เพื่ออนุเคราะห์ สงเคราะห์ ตอบแทนและบูชาคุณ ด้วยเจตนาอันบริสุทธิ์โดยไม่หวังสิ่งใดตอบแทนนั่นเอง รวมถึงการให้อภัยด้วย

ธรรมทานมี ๒ ประเภท คือ วิทยาทาน และอภัยทาน

๑. วิทยาทาน คือ การให้ความรู้ แบ่งได้ ๒ ประเภท คือ ความรู้ทางโลกและความรู้ทางธรรมการให้ความรู้ทางโลก คือ การสั่งสอนให้เกิดความรู้ความสามารถในเชิงศิลปวิทยาเพื่อนำไปประกอบสัมมาอาชีพเลี้ยงชีวิต

ส่วนการให้ความรู้ทางธรรมจัดเป็นธรรมทานแท้ คือ การให้ธรรมเป็นทานนั้นเปรียบได้ว่าเป็นการให้ขุมทรัพย์ที่อมตะติดตัว บัณฑิตกล่าวว่า การให้ธรรมทานเปรียบเหมือนการให้ขุมทรัพย์หรือทรัพย์ที่จะเป็นเครื่องสองทางชีวิต ให้ดำเนินไปในทางที่ถูกต้องดีงามนำชีวิตไปสู่ความสุขความเจริญ เมื่อยังเวียนว่ายตายเกิดอยู่ในสังสารวัฏ ย่อมเป็นผู้ไม่ตกต่ำ ย่อมมีชีวิตที่ดีงามเกิดในสุคติภพ เมื่ออบรมบ่มบารมีแก่กล้าแล้ว ย่อมละกิเลสได้โดยสิ้นเชิงเข้าถึงพระนิพพาน

๒. อภัยทาน^{๑๙๗} คือ การให้ความปลอดภัย ความไม่มีภัยแก่ตนและผู้อื่น ไม่ถือโทษโกรธเคืองในการล่วงเกินของผู้อื่น ไม่มีเวรไม่ผูกเวรกับผู้ใด ทั้งยังมีจิตเมตตาปรารถนาดีต่อผู้อื่นเป็นนิตย์ การให้อภัย เป็นการให้ที่ไม่ต้องลงทุนอะไรเลย เป็นการให้ที่ง่าย แต่คนเราทำได้ยาก เพราะมีกิเลสอยู่ในใจ ต้องอาศัยการฟังธรรม ประพฤติธรรมบ่อยๆ จนเกิดความเข้าใจแจ่มแจ้งผู้ที่ได้รับประโยชน์มากที่สุดก็คือตนเอง เพราะทุกครั้งที่ได้รับอภัยได้ จะรู้สึกปลอดภัย เบาอกายสบายใจ สดชื่นแจ่มใสมีความสุข

อภัยทาน หมายถึง ให้อภัย คำว่า อภัย นี้แปลว่า ไม่ต้องกลัว ให้อภัย คือเราให้ความไม่ต้องกลัวแก่บุคคลนั้น แปลว่า บุคคลนั้นไม่ต้องกลัวเรา นี่คือการให้อภัย ที่นี้บางคนอาจจะ

^{๑๙๖} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), **พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์**, พิมพ์ครั้งที่ ๘, (กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๘), หน้า ๙๓.

^{๑๙๗} ร.ต.อ. นฤชิต จุสสะปาโล. “การศึกษาเปรียบเทียบเรื่องทานในพระพุทธานุศาสนากับเศาะกะตะเกะฮ์ในศาสนาอิสลาม”, **ปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๕๓), หน้า ๑๗.-๑๘.

คิดว่า นี่มันไม่ใช่ให้ทาน นี่มันไม่รู้ เขาพูดไปทั้งที่ไม่รู้การให้แบบนี้ เรียกว่า ให้ทาน แต่เขาเรียกว่า “อภัยทาน” เป็นสิ่งที่ให้กันได้ ให้ได้ทั้งทางกาย ให้ได้ทั้งทางวาจา ให้ได้ทั้งทางจิตใจ ทางร่างกาย เขามาขอมาขอร้องเราก็รับ ทางวาจา บอกอโหสิกรรม ทางจิตใจ เราก็สลัดความโกรธ ความอาฆาตจองเวรอย่างนี้ ก็เรียกว่า “อภัยทาน” ทั้งนี้มีได้ทั้งทางกาย ทางวาจา ทางจิตใจ^{๑๔๔} การให้อภัยทานซึ่งเป็นการยกโทษให้แล้วนั้น เท่ากับเป็นการเปิดโอกาสให้เกิดเหตุการณ์อย่างนั้นซ้ำอีกหรือไม่

อภัยทานเป็นการพัฒนาด้านคุณภาพของจิต คือ เป็นการสร้างจิตใจให้ดีงาม มีความเมตตา ให้ความเป็นมิตร และที่สำคัญคือเป็นจิตใจที่มีจาคะ ในที่นี้หมายถึง การลดความโกรธ^{๑๔๕} ความอาฆาตเคียดแค้นออกจากจิตใจ อาจารย์วศิน อินทสระ นักปราชญ์ทางพระพุทธศาสนากล่าวว่ โดยปกติสภาพของจิตนั้นจะสะอาดผ่องใส ไม่ต้องการความเศร้าหมองใดๆ ทั้งสิ้น เพราะฉะนั้น เมื่อสิ่งเศร้าหมองมากระทบ จิตจึงได้มีอาการดิ้นรนมีปฏิกิริยาโต้ตอบ และจะคายสิ่งเศร้าหมองนั้นออกมา แต่ถ้าสิ่งเศร้าหมองนั้นมากระทบบ่อย ๆ และจิตไม่มีกำลังใดมาช่วยกำจัดสิ่งเศร้าหมอง จิตก็จะตกอยู่ใต้อำนาจของสิ่งเศร้าหมองที่เรียกว่า “กิเลส” เมื่อนานเข้าก็กลายเป็นทาสของความเคยชินอันนั้นไป เช่น ความโลภ ความโกรธ ความหลง ความริษยา อาฆาตพยาบาท พวกนี้ล้วนเป็นสิ่งเศร้าหมองของจิต เป็นของเสียที่เข้าสู่จิตทำให้จิตเสียปกติภาพไป^{๑๔๖}

หลักธรรมที่เป็นแนวคิดของวิธีการของอภัยทาน หลักธรรมที่เลือกเป็นแนวคิดพรหมวิหารธรรม คือ ธรรมประจำใจของผู้ประเสริฐหรือผู้มีจิตใจยิ่งใหญ่กว้างขวางดุจพระพรหม ^{๑๔๗} คือ เมตตา กรุณา มุทิตา และอุเบกขา เมตตา คือ ความตั้งใจปรารถนาดีต่อกันและมุ่งตรงต่อจุดหมายที่บริสุทธิ์ ไม่คิดอาฆาตพยาบาท กรุณาเป็นความสงสาร โดยเข้าไปช่วยเหลือให้ผู้อื่นพ้นจากความทุกข์ ส่วนมุทิตานั้น เป็นการแสดงความชื่นชมยินดีเมื่อเห็นผู้อื่นมีความสุข

^{๑๔๔} พุทธทาสภิกขุ, **ทาน ศีล ภาวนา**, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์สุภาพใจ, ๒๕๓๓), หน้า ๒๙.

^{๑๔๕} พุทธทาสภิกขุ, **การเก็บความโกรธใส่ผู้จาง**, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ธรรมสภา, มปป.), หน้า ๒๙ – ๓๑.

^{๑๔๖} วศิน อินทสระ, **วิธีทำจิตให้บริสุทธิ์**, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ไอบีเดียสโตร์, ๒๕๔๕), หน้า ๕๘.

^{๑๔๗} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ฉบับประมวลธรรม**, หน้า ๑๒๔-๑๒๕.

ไม่อีกจาริษา และอุเบกขานั้นคือ การมองตามจริง เป็นการมองเห็นที่บุคคลจะได้รับผลดีหรือชั่ว สมควรแก่เหตุประกอบจะเห็นได้ว่า พรหมวิหารธรรมนั้นเป็นการพัฒนาจิตใจอย่างสมบูรณ์ ถือเป็นหลักธรรมในการปฏิบัติของอภัยทาน เพราะการมีเมตตาเป็นพื้นฐานสำคัญ ที่จะต้องพัฒนา ให้เกิดขึ้นภายในจิตใจ ดังที่ผู้วิจัยได้กล่าวไว้อย่างละเอียดมาแล้วในหัวข้อเมตตาธรรม ส่วนกรุณา มุทิตา อุเบกขา จะเป็นการปฏิบัติที่ตามมาภายหลัง

สรุป ผู้วิจัยมีความเห็นว่า อภัยทานในฐานะที่เป็นเครื่องมือในการดำเนินชีวิตโดยยึด หลักปฏิบัติตามศีล ๕ จึงเสมือนหนึ่งกระตุ้นให้เราทุกคนสร้างภูมิคุ้มกันให้กับตนเอง เพื่อที่จะ ป้องกันความขัดแย้งในเชิงปัจเจกที่จะมีโอกาสเกิดขึ้นได้ตลอดเวลา ไม่ให้พัฒนาลูกกลมไปในทาง ลบกระทบต่อสังคม สังคมนั้นๆ ก็สามารถอยู่ร่วมกันได้อย่างมีความสุข พระพรหมคุณาภรณ์ ให้ทัศนะไว้ว่า การขาดศีล ๕ จะเนื่องมาจากเหตุใดก็ตาม ย่อมเป็นมาตรฐานวัดความเสื่อมโทรม ของสังคม และไม่เป็นสภาพแวดล้อมที่เกื้อกูลสำหรับการสร้างสรรค์สิ่งดีงามที่สูงขึ้นไป ^{๑๙๒} ประเภทของอภัยทานในมังคลัตถปิฎกได้จัดอภัยทานรวมเข้ากับธรรมทาน ส่วนในอรรถกถาจริยา ปิฎก ได้จัดอภัยทานแยกออกจากธรรมทานเป็นอีกข้อหนึ่งต่างหาก และท่านพุทธทาสภิกขุได้แยก ประเภทของอภัยทาน ออกเป็น การให้อภัยโทษ การรักษาศีล และการแผ่เมตตา

การให้ทานแบ่งเป็น ๓ ระดับ^{๑๙๓} คือ

๑. ทานระดับต้น คือ อามิสทาน การให้ปันสงเคราะห์กันด้วยวัตถุสิ่งของหรือปัจจัย ๔
๒. ทานระดับกลาง คือ ทานวิริติ (หมายถึงศีลด้วย) ได้แก่ การงดเว้นจากการทำบาป โดยปฏิบัติตามศีล ๕ ซึ่งจัดเป็นมหาทาน ดังปรากฏในอภิสังกทสูตร อังคุตรนิกาย อัญญกนิบาต ว่า ภิกษุทั้งหลาย ห้วงบุญกุศล ๘ ประการนี้ ย่อมนำสุขมาให้มีสุขเป็นผลเป็นไปเพื่อสวรรค์ เพื่อสิ่งที่ น่าปรารถนา น่าใคร่ น่าพอใจ เพื่อประโยชน์เกื้อกูล เพื่อความสุขห้วงบุญกุศล มีอรรถกถา ๘ ประการ คืออะไรบ้าง คือ ภิกษุทั้งหลาย อริยสาวกในพระธรรมวินัยนี้ยึดถือพระพุทธเจ้า พระธรรม และพระสงฆ์ว่าเป็นสรณะ เป็นผู้งดเว้นปาณาติบาต อทินนาทาน กาเมสุมิจฉาจาร มุสาวาทและการดื่มสุราและเมรัยอันเป็นที่ตั้งแห่งความประมาท ภิกษุทั้งหลาย ทาน ๕ ประการนี้ เป็นมหาทาน

^{๑๙๒} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), **พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงและขยายความ**, พิมพ์ครั้งที่ ๑๑, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖), หน้า ๗๗๑-๗๗๒.

^{๑๙๓} กรීสุดาเชียรทอง. “การศึกษาเปรียบเทียบความเชื่อเรื่องบุญและบาปในพุทธศาสนาและคริสต์ ศาสนาและผลของความเชื่อที่มีต่อวิถีดำเนินชีวิตของพุทธศาสนิกชนและคริสต์ศาสนิกชน ”, **ปริญญาอักษร ศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหิดล), หน้า ๒๓.

อันบัณฑิตรู้ว่าเป็นเลิศมีมานาน เป็นเชื้อสายแห่งพระอริยะ เป็นของเก่าอันสมณพราหมณ์ผู้เป็น วิญญูชนไม่คัดค้าน^{๑๙๔} ข้อความในพระสูตรนี้ ได้กล่าวถึงการหวังผลบุญ ๘ ประการ ๓ ประการ แรก หมายถึง การยึดถือพระพุทธเจ้า พระธรรม และพระสงฆ์เป็นที่พึ่ง และ ๕ ประการหลัง คือ การประพฤติตามศีล ๕ จัดเป็นมหาทาน เพราะเป็นอภัยทาน คือการให้ความไม่มีเวร ความไม่มี ภัย แก่สัตว์ทั้งหลาย ทั้งเป็นไปเพื่อความสงบสุขแก่ตนเองและสังคมด้วยทานประเภทนี้จัดเป็นศีล เพราะมีผลมากกว่าทานทั้งปวงฉะนั้น พระพุทธเจ้าจึงตรัสทานประเภทนี้เป็นมหาทาน

๓. ทานระดับสูง คือ อภัยทานและธรรมทาน อภัยทาน ได้แก่ การไม่ผูกพยาบาท อาฆาตจองเวร การชนะความชั่วด้วยความดี ส่วนธรรมทานมีอยู่ ๒ ระดับ คือ ระดับโลกียะ หมายถึง การแสดงธรรมที่เกี่ยวกับเรื่องโลกธรรม และระดับโลกุตตระ หมายถึง การแสดงธรรมที่เป็นเครื่องปฏิบัติไปสู่ความหลุดพ้นจากวิญญูะผลแห่งทานก็จะต่างระดับกัน คือ ระดับโลกุตตระ ผลของทานก็คือทำให้พ้นจากสิ่งที่มีโทษประโยชน์และทำให้ก้าวล่วงวิญญูสงสารเสียได้ ส่วนระดับโลกียะ นั้น ผลของธรรมทานระดับนี้ ก็เพื่อเป็นข้อปฏิบัติเบื้องต้นแห่งการให้ทานทุกประการ และเป็นเหตุ อันเป็นต้นเค้าเพื่อการได้ทรัพย์สมบัติทุกอย่าง การให้ธรรมทั้งสองระดับจัดเป็นทานที่เลิศ ดังปรากฏ ในนิทานสูตรว่า “ในทาน ๒ อย่างนั้น คือ อามิสทาน และธรรมทาน ธรรมทานนั้นเป็นเลิศ^{๑๙๕}

๒.๓ แนวคิดลักษณะการให้ที่ปรากฏในวรรณกรรมทางพระพุทธศาสนา

วรรณกรรมไทยที่กล่าวถึงเรื่องการให้ทานมีทั้งวรรณกรรมพระพุทธศาสนา และ วรรณกรรมทั่วไป วรรณกรรมบางประเภทไม่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนา แต่ได้ยกเอาพระอินทร์ เข้ามาเกี่ยวข้อง ได้กล่าวถึงบุคคลผู้มีศรัทธาได้ให้ทาน ได้ทำทานสร้างคุณไว้แล้วทำให้ได้รับ อานิสงส์ของความดีที่ตนทำไว้เป็นต้น เช่น เปรียบเทียบกับตัวละครในวรรณกรรมเรื่องนั้น ๆ มี ปรากฏเป็นจำนวนมากในวรรณกรรมไทยดังเช่น ฟินิจ สุขสถิตย์ ได้ศึกษาความเชื่อเรื่องเทวดา ชั้นจกามาพจรที่มีต่อวรรณกรรม พบว่าวรรณกรรมไทยหลายเรื่องมีเทวดาเป็นตัวละครซึ่งสะท้อน ชีวิตจริงของคนที่มีเทวดาเข้ามาเกี่ยวข้องในวิถีชีวิต แม้บทบาทของเทวดาจะไม่เด่นนักในเรื่อง แต่ก็ทำให้เรื่องนั้นๆ ดำเนินไปอย่างราบรื่น สนุกสนาน ทันทใจ ตรงกับอุปนิสัยของคนไทย และ ความเชื่อเรื่องการให้ทาน สร้างความดีจะทำให้เป็นเทวดา ในวรรณกรรมไทยนั้นจัดว่ามีความเชื่อ

^{๑๙๔} อญ.อุฎฐก. (บาลี) ๒๓/๓๙/๒๐๑-๒๐๒. อญ.อุฎฐก. (ไทย) ๒๓/๓๙/๒๙๙-๒๓๐.

^{๑๙๕} ชู.อิติ. (บาลี) ๒๕/๙๘/๔๗๓. ชู.อิติ. (ไทย) ๒๕/๙๘/๔๗๓.

เหมือนกันและได้ประมวลความเชื่อเรื่องเทวดาไว้ ๘ ประการ^{๑๙๖} คือ ๑) เทวดามีรูปร่าง ๒) เทวดาเป็นผู้มีใจบุญ ๓) เทวดามีทรัพย์สมบัติอันโอฬารตระการตา ๔) เทวดาคือสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ๕) เทวดาคุ้มครองผู้ประพฤตินิยม ๖) เทวดาเป็นผู้มีบุญ ๗) เทวดามีภรรยาและ ๘) เทวดามีสภาพไม่ยั้งยืน ซึ่งเทวดาที่กล่าวมาเหล่านี้ส่วนใหญ่ก็จะหมายถึงพระอินทร์ที่ได้ให้ทาน

นอกจากนั้นตำนานต่าง ๆ ของไทยโดยเฉพาะตำนานการสร้างพระพุทธรูป และสถานที่สำคัญ จะมีพระอินทร์เข้ามาเกี่ยวข้องด้วยเสมอ จากการศึกษาจึงพบว่า พระอินทร์จะมาช่วยเหลือ คือ เสด็จมาด้วยพระองค์เอง หรือให้วิสุกรรมเทพบุตรมาแทน เมื่อเสด็จมาเองจะมีเพศต่างๆ กันพอประมวลได้ดังนี้ คือ ๑) เป็นชีปะขาว บางครั้งใช้ศัพท์ว่า ตาปะขาว หรือ ย่าปะขาวก็มี ๒) มาในร่างดาบส ๓) มาในร่างวานร ๔) มาในร่างคนแก่ ผู้ที่พระอินทร์จะเสด็จมาช่วย ตามตำนานไทย พอสรุปได้ คือ ๑) ผู้ที่จะบำรุงพระพุทธศาสนา ๒) ผู้ที่ได้รับความลำบาก ๓) ผู้มีบุญญาธิการ และการมีเรื่องพระอินทร์อยู่ในตำนานต่าง ๆ ทำให้สิ่งของหรือสถานที่นั้นดูศักดิ์สิทธิ์น่าเกรงขาม เพราะมีเทพราชามาช่วยสร้าง หรือมาเนรมิตให้ด้วยตนเอง แสดงให้เห็นว่าการสร้างความดีให้ทานเป็นพระอินทร์เป็นที่รู้จัก และเป็นบุคคลที่สำคัญของคนในสังคมไทย

วรรณกรรมพระพุทธศาสนาภาษาไทยที่กล่าวถึงพระอินทร์ยังแบ่งเป็น ๒ ประเภท ได้แก่ วรรณกรรมพระพุทธศาสนาภาษาไทย ที่มีการให้ทานให้ทานทำให้เป็นพระอินทร์เข้ามาเกี่ยวข้องในบางตอน เช่น ไตรภูมิพระร่วง เวสสันดรชาดก และวรรณกรรมพระพุทธศาสนาภาษาไทยที่เป็นเรื่องราวของการสร้างความดีให้ทานเกิดเป็นพระอินทร์โดยตรง เช่น กำเนิดพระอินทร์คำกาพย์ สมบัติอมรินทร์คำกลอน

วรรณกรรมพระพุทธศาสนาภาษาไทย ที่มีการให้ทานทำให้เกิดเป็นพระอินทร์เข้ามาเกี่ยวข้องวรรณกรรมพระพุทธศาสนาภาษาไทยที่มีการให้ทานเข้ามาเกี่ยวข้อง ส่วนใหญ่เป็นเรื่องราวของพุทธประวัติ มีพระอินทร์เข้ามาเกี่ยวข้องตามเรื่องราวในพระไตรปิฎก หรือวรรณกรรมชาดกบางเรื่อง เช่น เวสสันดรชาดก ซึ่งเป็นวรรณกรรมที่คนไทยรู้จักดี

^{๑๙๖} พินิจ สุขสถิต, “การศึกษาวិเคราะห์เรื่องเทวดาชั้นฉกามาพจในพระไตรปิฎก”, วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๗), หน้า ๘๓.

วรรณกรรมสมัยสุโขทัยที่คนไทยรู้จักดี คือ ไตรภูมิกถา พระราชนิพนธ์ของพญาสิทธิพรหมมหาราชตรีโยคที่ ๕ แห่งราชวงศ์พระร่วง สมัยกรุงสุโขทัย เป็นวรรณกรรมพระพุทธศาสนาเล่มหนึ่งที่มีความสำคัญต่อวิถีชีวิตของคนไทยในอดีต

วรรณกรรมพระพุทธศาสนาแบ่งเป็น ๒ ประเภท คือ วรรณกรรมภาษาบาลี และวรรณกรรมภาษาไทย

วรรณกรรมภาษาบาลีที่แต่งในประเทศไทยมีจำนวนมาก และที่กล่าวถึงพระอินทร์ไว้ก็มีหลายเล่ม ส่วนใหญ่จะกล่าวถึงพระอินทร์ในตอนที่เกี่ยวข้องกับสวรรค์ชั้นดาวดึงส์บ้าง ที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธเจ้าบ้าง เช่น ๑. ปัญญาสชาดก นัยนา โปร่งรุระ สันนิษฐานว่า พระภิกษุชาวหริภุญชัยเป็นผู้แต่ง และพระภิกษุชาวเชียงใหม่เป็นผู้แปล ซึ่งเป็นวรรณกรรมของไทยที่แต่งก่อนปีพุทธศักราช ๑๘๐๘^{๑๙๗} ได้กล่าวถึงพระอินทร์ไว้ว่า ในชาดก ๕๐ เรื่อง มีพระอินทร์ปรากฏอยู่ถึง ๓๒ เรื่อง เรื่องที่ไม่มีบทบาทของพระอินทร์ ๑๘ เรื่อง สโมธานทำยเรื่องจะกล่าวถึงพระอินทร์ หรือทำวสักกเทวราชว่า คือ พระอนุรุทธเถระในปัจจุบัน (พุทธกาล) มีอยู่ ๓ เรื่อง ที่ไม่ได้กล่าวถึงพระอินทร์ไว้ในสโมธาน คือ สิริวิบูลกิตติชาดก วัฏฏังคูลีราชชาดก และวรวงสชาดก^{๑๙๘} และได้สรุปบทบาทของพระอินทร์ไว้ว่า พระอินทร์จะแปลงร่างลงมาเพื่อช่วยเหลือพระโพธิสัตว์ในโอกาสต่าง ๆ เพื่อให้เกิดผลสำเร็จนั้น ๆ ซึ่งสามารถสรุปได้คือ ๑) แปลงร่างเป็นคนส่วนมากจะแปลงร่างเป็นพราหมณ์ ซึ่งเป็นพราหมณ์หนุ่มหรือแก่ก็ได้ ๒) แปลงร่างเป็นสัตว์ คือ เป็นนกเหยี่ยว เป็นม้า ๓) แปลงร่างเป็นยักษ์ ๔) ปรากฏร่างเป็นพระอินทร์เหมือนเดิม และบางเรื่องก็มีได้เสด็จมาเองแต่ได้สั่งให้วิสุกรรมเทพบุตรลงมาแทน^{๑๙๙} และได้วิเคราะห์บทบาทของพระอินทร์ไว้ ๕ อย่าง คือ ๑) ทรงเป็นผู้เลือกและเชิญผู้ที่เหมาะสมมาปฏิสนธิเป็นพระโพธิสัตว์ ๒) ทรงช่วยเหลือพระโพธิสัตว์เมื่อประสบเคราะห์กรรม ๓) ทรงอนุโมทนาและประกาศถึงคุณความดีของพระโพธิสัตว์ให้รู้ทั่วสากลโลก ๔) ทรงส่งเสริมการสั่งสมบารมีของพระโพธิสัตว์ และ ๕) ทรงสั่งสอนธรรมะให้แก่บุคคลทั่วไป^{๒๐๐}

^{๑๙๗} นัยนา โปร่งรุระ, บทบาทของพระอินทร์ในปัญญาสชาดก , จัดพิมพ์เนื่องในโอกาสพระราชทานเพลิงศพนางสาวนัยนา โปร่งรุระ, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์อรุณการพิมพ์ ๒๕๔๔), หน้า ๔๘.

^{๑๙๘} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๗๑.

^{๑๙๙} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๗๔-๗๕.

^{๒๐๐} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๗๖.

โลกที่ปกสาร ผู้แต่งคัมภีร์นี้คือ พระสังฆราชเมธังกร เป็นชาวพม่าเดินทางมาอยู่ประเทศไทยในสมัยสุโขทัย เป็นสังฆราชฝ่ายอรัญญวาสี ณ วัดอัมพวัน (วัดสวนมะม่วง) ได้เป็นครูของสมเด็จพระมหาธรรมราชาลิไท ประมาณพุทธศตวรรษที่ ๑๙ มีเนื้อหาคล้ายกับไตรภูมิพระร่วงซึ่งรจนาเป็นภาษาไทย เนื่องจากเป็นภาษาบาลีจึงไม่ค่อยมีคนนิยมอ่านมากนัก^{๒๐๑} กล่าวถึงท้าวสักกะไว้ในปริเฉทที่ ๖ ตอนเทวดาคิดว่า ท้าวสักกะเทวราชผู้มีสมบัติมาก ด้วยเดชแห่งบุญของพระองค์ คือ มีวิมานอันสวยงาม ชื่อว่าเวษยันต์ สูง ๑,๐๐๐ โยชน์ มีธรรมสภาชื่อสุธรรมามีบริเวณ ๗๐๐ โยชน์ มีเวษยันต์รูปประมาณ ๑๕๐ โยชน์ มีช้างชื่อเอราวัณประมาณ ๑๕๐ โยชน์ มีเทวบุรีแวดล้อมด้วยกำแพงแก้ว ๗ ประการ มีบริเวณ ๑๐,๐๐๐ โยชน์โดยประมาณ มีวนอุทยาน ๔ แห่ง คือ นันทวัน มิสสกวัน จิตลดาวัน ปารุสกวัน และยังมีสระโบกขรณีชื่อนันทาอันเป็นสถานยังใจให้รื่นรมย์ยิ่งนัก มีนางอัปสรประมาณ ๒ โกลีกับอีกครึ่งโกลี มีเทพธิดาชื่อสุชาดาเป็นประมุขเป็นบริวาร^{๒๐๒} เป็นต้น ๓. จักกวาฬที่ปณี รจนาโดย พระสิริมังคลาจารย์ พระเถระนักปราชญ์ชาวล้านนา รจนาที่เมืองเชียงใหม่ เมื่อ พ.ศ. ๒๐๖๓ กล่าวถึงท้าวสักกะในกัณฑ์ที่ ๕ โดยกล่าวถึงอดีตชาติของท้าวสักกะ และอ้างที่มาจากอรรถกถากุลาวชาดก และอรรถกถาธรรมบท แต่มีข้อความแตกต่างจากอรรถกถาทั้งสอง คือ ตอนกล่าวถึงภรรยาทั้ง ๔ คนของมขมาณพว่า ภรรยาทั้ง ๔ คน เห็นมขมาณพพร้อมเพื่อนถูกจับกลับมีความดีใจว่า พวกเขาไม่ทำการงาน ถูกจับเสียก็ดี เมื่อมขมาณพถูกปล่อยตัวมาและคิดสร้างศาลาจึงไม่บอกแก่ภรรยาทั้ง ๔ คน เพราะตอนถูกจับนอกจากจะไม่เสียใจแล้วยังถึงใจดีใจ จึงไม่ยอมให้มีส่วนร่วมในการบำเพ็ญบุญบำเพ็ญทาน^{๒๐๓}

^{๒๐๑} พระสังฆราชเมธังกร , **โลกที่ปกสาร** , แปลโดย น.อ. (พิเศษ) แย้ม ประพัฒน์ทอง , (กรุงเทพมหานคร : ห้างหุ้นส่วนสามัญนิติบุคคล สหประชาพานิชย์, ๒๕๒๙), หน้า ๒.

^{๒๐๒} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๔๓.

^{๒๐๓} พระสิริมังคลาจารย์, **จักกวาฬที่ปณี**, แปลโดย ทินกร ทองเสวต ป.ธ. ๙, ตรวจชำระเรียบเรียงโดย ทองย้อย แสงสินชัย ป.ธ.๙, (กรุงเทพมหานคร : หจก.เซ็นทรัลเอ็กซ์เพรสศึกษาการพิมพ์ , ๒๕๒๓), หน้า ๑๔๔-๑๔๗.

๒.๓.๑ แนวคิดการให้ที่ปรากฏในคัมภีร์ธรรมบท

การให้ทานที่ ถูกต้อง นั้น ต้องมีวิจารณ์ญาณ มีสติปัญญา รู้จักเลือกเฟ้นในการให้ ต้องรู้จักให้หรือเลือกให้ ดังพระบาลีว่า “วิเจยฺย ทานํ ทาทพฺพํ”^{๒๐๔} แปลว่า “บุคคลพึงเลือกให้ทาน” คือ เลือกให้แก่ผู้มีศีล จึงจะมีผลมาก มีอานิสงส์มาก ดังที่พระพุทธองค์ได้ตรัสทาน ๑๔ อย่าง โดยประเภทแห่งปฏิคาหก คือผู้รับทาน ไว้ในเวฬุมาสสูตร นวกนิบาต อังคุตตรนิกาย ความว่า

“เวฬุมาสพรหมณ์ ให้อาหารต่างโดยของเคี้ยวของกินเป็นต้น ไม่มีประมาณแก่โลกิยมหาชน ตลอด ๗ ปี ๗ เดือน ในวันที่สุดได้ให้ถาดทองถาดรูปิยะและถาดสำริด อันเต็มด้วยรูปิยะทองและเงินตามลำดับ นับได้อย่างละ ๘๔,๐๐๐ และช้าง รถ หญิงสาว บัลลังก์ อันประดับด้วยเครื่องอลังการทั้งปวง นับได้อย่างละ ๘๔,๐๐๐ โคนม และ ผ้าคู่ นับได้อย่างละ ๘๔,๐๐๐ ทานนั้นได้ชื่อว่ามหาทานแล้ว การถวายข้าวแก่พระโสดาบันองค์เดียว มีผลมากกว่ามหาทานนั้น ถวายข้าวแก่พระสกทาคามีองค์เดียว มีผลมากกว่าถวายข้าวแก่พระโสดาบันทั้งหลายตั้งร้อย ถวายข้าวแก่พระอรหันต์องค์เดียว มีผลมากกว่าถวายข้าวแก่พระอนาคามีตั้งร้อย ถวายข้าวแก่พระปัจเจกพุทธเจ้าองค์เดียว มีผลมากกว่าถวายข้าวแก่พระอรหันต์ทั้งหลายตั้งร้อย ถวายข้าวแก่พระสัมมาสัมพุทธเจ้าพระองค์เดียว มีผลมากกว่าถวายข้าวแก่พระปัจเจกพุทธเจ้าทั้งหลายตั้งร้อย ถวายข้าวแก่สงฆ มีพระพุทธรูปเจ้าเป็นประมุข มีผลมากกว่าถวายข้าวแก่พระสัมมาสัมพุทธเจ้านั้น ถวายวิหารแก่สงฆ มีมาจาก ๔ ทิศ มีผลมากกว่าถวายข้าวแก่สงฆมีพระพุทธรูปเจ้าเป็นประมุข ดังนี้.

ที่ปรากฏในอัมปพทฐกถา ในมาฆาสสูตร พระศาสดาตรัสตอบมาฆมาณพว่า เมื่อท่านปรารถนาจะบูชา ก็จงบูชาเถิด และจงทำจิตให้เลื่อมใส ในกาลทั้ง ๓ เพราะไทยธรรมเป็นอารมณ์ของผู้ถวายทาน ผู้ตั้งใจ บริจาคทานแล้ว ย่อมละความโลภ ความโกรธ และความหลงเสียได้ อนึ่ง ผู้นั้น ปราศจากราคะแล้ว ควรกำจัดโทสะ เจริญเมตตาจิตทั่วไป แก่สัตว์ทุกจำพวก ไม่ประมาททั้งเวลากลางวันและกลางคืนเป็นนิตย์ ซึ่งว่าย่อมแผ่อัปมัญญาไปทั่วทุกทิศ^{๒๐๕} วิธีการให้อย่างถูกต้อง ได้แก่ ความเป็นผู้มีเจตนาที่ดีในกาลทั้ง ๓ คือ ก่อนแต่จะให้ ขณะที่ให้ และหลังจากให้แล้วย่อมเป็นที่ยินดี เมื่อทำได้ดังนี้ ย่อมจะละความโลภ ความโกรธ และความหลงได้

^{๒๐๔} พระพุทธโฆษาจารย์, ธรรมปทฐกถา, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาราชวิทยาลัย, ๒๕๓๒), หน้า ๘๗.

^{๒๐๕} ชุ.สุ. (บาลี) ๒๕/๕๑๒-๕๑๓/๔๓๑, ชุ.สุ. (ไทย) ๒๕/๕๑๒-๕๑๓/๖๑๖.

นอกจากนั้น พระองค์ทรงแนะนำวิธีการที่ถูกต้องว่า หลังจากให้ทานแล้ว ควรจะเจริญเมตตาภาวนา ที่เป็นอัปมัญญาภาวนา คือ การแผ่เมตตาแก่สรรพสัตว์โดยไม่เลือกที่รักมักที่ชัง วิธีการดังกล่าวมานี้ ก็คือ การบำเพ็ญบุญให้ครบตามหลักบุญกิริยาวัตถุ คือ มีทั้งการให้ทาน รักษาศีล และการเจริญภาวนา จึงจะเป็นวิธีการให้ทานที่ถูกต้อง

ในพระพุทธศาสนา มีบุคคลหลายท่านที่ปฏิบัติเรื่องการให้ทาน อย่างสมบูรณ์ เช่น อนาคตบัณฑิตเศรษฐี และนางวิสาขามหาอุบาสิกา ทั้งสองท่านได้รับการยกย่องว่าเป็นผู้เลิศในด้าน การถวายทานฝ่ายอุบาสกและฝ่ายอุบาสิกา มีเรื่องว่า อนาคตบัณฑิตเศรษฐี มีความเลื่อมใสในพระพุทธศาสนา ต้องการสร้างวัดถวายพระพุทธเจ้า ในลักษณะเดียวกับพระเวฬุวัน ได้พบสวนของเศรษฐราชกุมาร ซึ่งตั้งอยู่ชานเมืองทางทิศใต้แห่งกรุงสาวัตถี^{๒๐๖} เป็นสถานที่เหมาะที่จะสร้างวัด จึงได้เข้าไปเฝ้าเจ้าเศรษฐราชกุมาร ได้กราบทูลขอซื้ออุทยานเพื่อจะสร้างถวายเป็นที่พักของพระพุทธเจ้า ที่แรก เจ้าเศรษฐกุมาร ไม่ยอมขายอุทยานให้ท่าน แต่ในที่สุดก็ทรงเห็นใจท่านอนาคตบัณฑิตะ ทรงยอมขายให้ ตีราคาโดยให้ท่านอนาคตบัณฑิตะนำเหรียญเงินมาปูเต็มพื้นที่อุทยาน เมื่อตกลงซื้อขายกันแล้ว จึงสั่งให้พวกคนงานเอาเกวียนบรรทุกเงินมาหลายเล่มเกวียนแล้วปูลาดในพระเชตะวันจนเต็ม เจ้าเศรษฐกุมาร ทรงเลื่อมใสการกระทำของอนาคตบัณฑิตะแล้วได้ยกพื้นที่อุทยานส่วนหนึ่งตรงด้านหน้าอุทยานให้ท่านอนาคตบัณฑิตะ โดยไม่ต้องนำเหรียญเงินมาปูลาดที่ตรงนั้น อนาคตบัณฑิตะพิจารณาเห็นว่าเจ้าเศรษฐราชกุมารเป็นผู้มีชื่อเสียงมีคนรู้จักมาก จึงมอบถวายที่นั้นแก่เจ้าเศรษฐกุมาร

คัมภีร์ชาดกอรกถก^{๒๐๗} ได้กล่าวถึงการก่อสร้างเสนาสนะในวัดพระเชตะวันไว้ว่า อนาคตบัณฑิตะ เริ่มก่อสร้างเสนาสนะโดยสร้างพระคันธกุฎีสำหรับเป็นที่ประทับของพระพุทธเจ้าไว้ตรงกลาง สร้างกุฎีที่พักสำหรับพระอสีติมหาสาวกแต่ละองค์แวดล้อมพระคันธกุฎีแล้วสร้างกุฎีที่พัก ๑ หลัง ๒ หลัง กระจายอยู่ในบริเวณสำหรับพระสงฆ์ สร้างศาลายาว สร้างมณฑป อนาคตบัณฑิตะซื้อสวนเชตะวันด้วยการเอาเงินปูลาดเป็นจำนวน ๑๘ โกฎิ สร้างถาวรวัตถุทั้งหมดเป็นจำนวน ๑๘ โกฎิ จัดงานฉลองเป็นเวลา ๙ เดือน ใช้เงินในการฉลองอีกเป็นจำนวนเงิน ๑๘ โกฎิ รวมแล้วใช้เงินในการสร้างพระเชตะวันเป็นจำนวน ๕๔ โกฎิ อนาคตบัณฑิตะได้ถวายปัจจัย ๔ บารุงพระพุทธเจ้าพร้อมพระสงฆ์ทุกวันไม่ขาด ไม่เคยไปมือเปล่า จะต้องมีของเคี้ยวของฉันน้ำปานะและผ้าไปถวายพระสงฆ์ ในคราวที่ขาดแคลนทรัพย์ฯ ไม่มีของเหล่านั้น ท่านก็จะใช้ผ้าห่อ

^{๒๐๖} ที.ปา. (บาลี) ๓/๑๑๑/๔๕, ที.ปา. (ไทย) ๓ /๑/๑๖๗.

^{๒๐๗} ชุ.ชา. (บาลี) ๑/๑๓๖, ชุ.ชา. (ไทย) ๓/๑/๑๕๐.

ทราญไปเกลี้ยในบริเวณวัดพระเชตุวัน ท่านถวายทาน รักษาศีลก็กลับบ้าน พระพุทธเจ้าจึงทรง แต่งตั้งให้ท่านดำรงตำแหน่งเอตทัคคะในฐานะเป็นทายกผู้เลิศในทางถวายทาน

ส่วนประวัติของนางวิสาขา มีเรื่องว่า นางวิสาขามหาอุบาสิกา บรรลุโสดาปัตติผล ตั้งแต่อายุ ๗ ปี เป็นอุบาสิกาที่ได้รับยกย่องไว้ในเอตทัคคะด้านถวายทาน คู่กับอนาถปิณฑิก อุบาสิกา เป็นลูกสาวของธัญชัย เศรษฐีกับนางสุมนาเทวี เป็นชาวภัททियนคร ได้ย้ายครอบครัว มาอยู่ที่เมืองสาเกต แคว้นโกศลต่อมาได้แต่งงานกับปุลณวัณณกุมารบุตรของมิคารเศรษฐี และ ย้ายเข้าไปอยู่ในกรุงสาวัตถี นางได้ สละทรัพย์ ๒๗ โกฏิ สร้างวัดบุพพารามถวายเป็นที่พักของ พระพุทธเจ้าพร้อมภิกษุสงฆ์ วัดบุพพารามนี้ ตั้งอยู่ทางด้านทิศเหนือ ไม่ห่างจากพระเชตุวัน^{๒๐๘} นางวิสาขา ได้รับยกย่องจากพระพุทธเจ้าในฐานะเป็นเอตทัคคะด้านถวายทาน เป็นอริยสาวิกา ระดับโสดาบัน ในเรื่องการถวายสิ่งของ ที่เป็นเหตุให้พระพุทธเจ้าทรงอนุญาตแก่พระสงฆ์นั้น นางวิสาขามหาอุบาสิกา ได้ทูลถวายสิ่งของเครื่องใช้สอยหลายชนิดแก่พระภิกษุสงฆ์ “ขอถวาย ผ้าอาบน้ำฝน^{๒๐๙} ขอถวายผ้าเช็ดปาก^{๒๑๐} ขอถวายไม้กวาด ผ้าเช็ดเท้า^{๒๑๑} ขอถวายพัดใบก พัดใบตาล” นอกจากถวายทานแก่พระภิกษุที่บ้านวันละ ๒,๐๐๐ รูป นางวิสาขามหาอุบาสิกา ยังได้ขอถวายทานพิเศษอีก คือ ขอถวายอาคันตุกภัต คมิกภัต คมิกภัต คิลานภัต คิลานู ปัญฐากภัต คิลานเภสัช ข้าวต้ม^{๒๑๒} อนาถปิณฑิกเศรษฐีและนางวิสาขา นับว่าเป็นผู้ประพฤติเป็น แบบอย่างที่ดีในด้านทาน ซึ่งเป็นการอุปถัมภ์บำรุงพระพุทธศาสนา ควรที่อนุชนรุ่นหลังควรเอา เป็นตัวอย่าง

๒.๓.๒ แนวคิดการให้ที่ปรากฏในคัมภีร์มงคลสูตร

แนวคิดทฤษฎีที่ปรากฏในคัมภีร์มงคลสูตร มีความเห็นสอดคล้องกับสังคมปัจจุบันมี แนวคิดไปในทางลบมากกว่าทางบวก เพราะว่า สังคมยุคปัจจุบันมากไปด้วยความโลภเห็น ประโยชน์ตนมากกว่าประโยชน์ส่วนรวม จึงทำให้เกิดแนวคิดของ การให้ทาน คือ การเสียสละ สิ่งของต่าง ๆ ของตน หรือให้ความรู้ทั้งทางธรรมและทางโลกเพื่อเป็นประโยชน์แก่ผู้อื่น ก็จะสามารถนำมาเป็นอุบายวิธีการแก้ปัญหาความโลภในสังคม การให้ทาน หมายถึง การตัด

^{๒๐๘} อัง.เอก. (บาลี) ๑/๒๕๙/๓๕๖, อัง.เอก. (ไทย) ๑/ ๒/๘๘.

^{๒๐๙} วิ.ม. (บาลี) ๕/๓๕๐/๑๕๔, วิ.ม. (ไทย) ๕/๓๕๐/๒๒๑.

^{๒๑๐} วิ.ม. (บาลี) ๕/๓๕๕/๑๕๙, วิ.ม. (ไทย) ๕/๓๕๕/๒๒๘.

^{๒๑๑} วิ.จุ. (บาลี) ๗/๒๖๙/๓๓-๓๔, วิ.จุ. (ไทย) ๗/๒๖๙/๕๓-๕๔.

^{๒๑๒} วิ.ม. (บาลี) ๕/๓๕๐/๑๕๔, วิ.ม. (ไทย) ๕/๓๕๐/๒๒๑.

หมายความว่า ตัดความตระหนี่ ชำระความตระหนี่ออกจากชั้นสันดานของตน ตัดความโลภ
ชำระความโลภออกจากสันดานของตน^{๒๑๓} “ทาน กำจัดความตระหนี่เหนียวแน่นที่นอนจมอยู่
อันเป็นอาสวะชนิดหนึ่ง”^{๒๑๔} “ทานกำจัดความโลภได้”^{๒๑๕}

ในมังคลัตถปิณี ได้กล่าวถึงแนวความคิดการให้ทานไว้ ๒ ประการ คือ

๑. ให้เพื่ออนุเคราะห์ ได้แก่ การสงเคราะห์ช่วยเหลือคนยากไร้ด้วยจิตเมตตา
สงสารโดยไม่หวังผลตอบแทน เพราะคิดว่า เมื่อเขาตกอยู่ในสภาพเช่นนั้นจะมีความยากลำบาก
เพียงไรเมื่อได้รับการช่วยเหลือ จะส่งผลให้เขามีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น

๒. ให้เพื่อบูชาคุณ ได้แก่ ถวายทานในพระพุทธรูปเจ้า และพระสงฆ์สาวก เพราะ
เป็นผู้มีพระคุณแก่ชาวโลก หลักธรรมคำสอนก่อเกิดประโยชน์สุขเป็นอนเนกอนันต์ ให้ทานแก่
มารดา บิดา ผู้ให้กำเนิด ครูอาจารย์ ผู้ให้ศิลาปะวิทยากร ท่านเหล่านี้เป็นบุพพการีชนผู้ทำ
อุปการะก่อน ที่ตนควรทำการตอบแทนคุณ^{๒๑๖}

การให้ เพื่อสงเคราะห์อนุเคราะห์ซึ่งกันและกัน และเพื่อบูชาคุณของผู้มีพระคุณ
ชุมนุมชนที่รวมกันอยู่เป็นครอบครัวหนึ่งหมู่บ้านหนึ่ง ตำบลหนึ่ง จังหวัดหนึ่ง ประเทศหนึ่ง
ตลอดขึ้นไปถึงในโลกนี้ จำต้องสงเคราะห์อนุเคราะห์ซึ่งกันและกันตามโอกาสและความสามารถ
เช่น บิดามารดา ให้อาหาร ให้เครื่องประดับ ให้ทรัพย์สมบัติ ให้ถิ่นฐานบ้านเรือนแก่บุตรธิดา
ครูอาจารย์ให้วิชาความรู้ ให้การอบรมสั่งสอน ให้คำแนะนำแก่ศิษย์ ผู้บังคับบัญชาให้โภคทรัพย์
แก่ผู้ใต้บังคับบัญชาเหล่านี้เป็นการให้ในส่วนอนุเคราะห์ การช่วยเหลือกันในยามทุกข์ได้ยาก
เช่น น้ำท่วม ไฟไหม้ อากาศหนาว หรือช่วยกันสร้างถนน สร้างสะพาน ขุดคลอง ขุดสระ สร้าง
สถานเอนกมัย สร้างโรงพยาบาล แก่คนทั่ว ๆ ไป เหล่านี้เป็นการให้ในส่วนการสงเคราะห์ การที่
บุตรธิดาให้การเลี้ยงดู บิดามารดา ให้สิ่งของ เงินทอง แก่บิดามารดา ศิษย์ให้วัตถุสิ่งของแก่ครู
อาจารย์ ในโอกาสต่าง ๆ ผู้ใต้บังคับบัญชานำสิ่งของมาฝากผู้บังคับบัญชาหรือการถวายทานวัตถุสิ่ง

^{๒๑๓} มงคล. (บาลี) ๒/๓/๒, มงคล. (ไทย) ๓/๓/๓.

^{๒๑๔} สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี, “ทศบารมีในพระพุทธศาสนาเถรวาท”,
พระราชวิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย,
๒๕๒๕), หน้า ๑๖๑.

^{๒๑๕} พระนุดดา ถาวโร, **ชีวิตการงานหลักธรรม**, (กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภา), ๒๕๓๗,
หน้า ๑๐๕.

^{๒๑๖} พระสิริมังคลาจารย์, **มังคลัตถปิณี แปล เล่มที่ ๓**, หน้า ๑๗.

ขอแก่พระภิกษุสามเณรเหล่านี้เป็นส่วนการให้เพื่อบูชาคุณ ถ้าสังคมยังมีการเอื้อเฟื้อ ช่วยเหลือ
เกื้อกูลซึ่งกันและกัน ก็จะทำให้สังคม มีแต่ความสงบสุข เพราะว่าการให้ทานนั้น ทำให้ผู้ให้
ยอมผูกไมตรี หรือยึดเหนี่ยวน้ำใจของผู้อื่นไว้ได้ ดังบาลีว่า ททฺ มิตฺตานิ คนฺถติ.^{๒๑๗} “ผู้ให้ ย่อม
ผูกไมตรีไว้ได้” นอกจากนี้ ผู้ให้ยังเป็นที่รักของผู้อื่น คนทั้งหลายย่อมคบค้าสมาคมด้วย ดังบาลี
ว่า ททฺ ปิโย โหติ ภขฺนุติ นํ พนฺ. ผู้ให้ยอมเป็นที่รัก คนหมู่มาทย่อมคบหา. และ ททฺมานิ ปิโย
โหติ.^{๒๑๘} ผู้ให้ยอมเป็นที่รัก เป็นที่นับถือของชนทั่วไป

การให้ (ทาน) แปลว่า เจตนาเป็นเหตุให้^{๒๑๙} จัดเป็นมงคลอย่างหนึ่งในมงคล ๓๘
ประการ ดังที่พระพุทธองค์ตรัสว่า การให้ทาน เป็นมงคลอันสูงส่ง

ทานมี ๓ อย่าง คือ ๑. จากเจตนา เจตนาในการบริจาคหรือเสียสละ ได้แก่
การให้ทานด้วยศรัทธา ๒. วิริยทาน การให้อภัย และ ๓. ไทยธรรม คือการให้ข้าวและน้ำ เป็นต้น

ทานมี ๓ อย่าง คือ (๑) จากเจตนา เจตนาในการบริจาคหรือเสียสละ ได้แก่
การให้ทานด้วยศรัทธา (๒) วิริยทาน การให้อภัย และ (๓) ไทยธรรม คือการให้ข้าวและน้ำ เป็น
ต้น

ในอรรถกถาวัตถุ ท่านกล่าวว่า “บรรดาทาน ๓ อย่างนั้น จากเจตนา ชื่อว่าทาน
เพราะวิเคราะห์ว่า จากเจตนาย่อมให้ไทยธรรม อีกอย่างหนึ่ง ชนทั้งหลายยอมให้ไทยธรรมด้วย
เจตนาอัน วิริยชื่อว่าการให้ เพราะอรรถว่า บั่นรอน และเพราะอรรถว่า ตัด แท้จริง วิริยนั้นเมื่อ
เกิดขึ้น ย่อมบั่นรอนและตัดเจตนาแห่งผู้ทูล กล่าวคือ ความกลัวและความขลาดเป็นต้น เหตุนี้
จึงชื่อว่า ทาน ไทยธรรมชื่อว่าการให้ เพราะอรรถว่า อันเขาให้ ดังนี้แล้ว จึงกล่าวว่า “ทานนี้จึงมี
๓ อย่างดังกล่าวมาโดยความก็มี ๒ อย่าง คือ ธรรมอันเป็นไปทางใจ ๑ ไทยธรรม ๑” ดังนี้^{๒๒๐}

พระพุทธองค์ได้ตรัสการให้ทานที่ประกอบด้วยองค์ ๖ มีผลมากกว่า “ก็ทานนั้น
ประกอบด้วยองค์ ๖ เท่านั้น จึงมีผลมาก ด้วยเหตุนี้ พระผู้มีพระภาคเจ้า จึงตรัสว่า “ภิกษุ
ทั้งหลาย ก็ทักษิณาทานประกอบด้วยองค์ ๖ อย่างไร? ภิกษุทั้งหลาย ในธรรมวินัยนี้ องค์ของทนาย

^{๒๑๗} ส. ส. ๑๕ / ๘๔๕ / ๓๑๖.

^{๒๑๘} อ.ป.ญ.จก. ๒๒ / ๔๓-๔๔.

^{๒๑๙} พระสิริมงคลจารย์, **มงคลตถุทีปนี**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาราชวิทยาลัย
๒๕๐๘), หน้า ๑.

^{๒๒๐} เรื่องเดียวกัน. หน้า ๒.

มี ๓ องค์ของปฏิคาหกมี ๓ องค์ ๓ ของทายกอะไรบ้าง ? ภิกษุทั้งหลาย ทายกในพระศาสนา นี้ ก่อนแต่ให้ ย่อมมีใจดี, กำลังให้ ย่อมทำจิตให้ผ่องใส, ครั้นให้แล้ว ย่อมมีใจชื่นบาน, องค์ ๓ ของทายกเหล่านี้ องค์ ๓ ของปฏิคาหกอะไรบ้าง ? ภิกษุทั้งหลาย ปฏิคาหกในธรรมวินัยนี้ย่อม เป็นผู้ปราศราคะหรือเป็นผู้ปฏิบัติเพื่อกำจัดราคะ, ย่อมเป็นผู้ปราศโทสะหรือเป็นผู้ปฏิบัติเพื่อกำจัดโทสะ, ย่อมเป็นผู้ปราศโมหะหรือเป็นผู้ปฏิบัติเพื่อกำจัดโมหะ, องค์ ๓ ของปฏิคาหกเหล่านี้ องค์ของทายกมี ๓ องค์ของปฏิคาหกมี ๓ ดังพรรณนามาจะนี้ ภิกษุทั้งหลาย ทักขิณา ประกอบด้วยองค์ ๖ อย่างนี้แล ภิกษุทั้งหลาย การทำประมาณบุญในทักขิณาอันประกอบด้วย องค์ ๖ อย่างนี้ว่า ความหลัง ไหลแห่งบุญ ความหลัง ไหลแห่งกุศลมีประมาณเท่านี้ นำสุขมาให้ อารมณ์เลิศด้วยดี มีวิบากเป็นสุข เป็นไปพร้อมเพื่อความเกิดขึ้นในสวรรค์ ย่อมเป็นไปเพื่อ ประโยชน์สุข ที่น่าปรารถนารักใคร่พอใจ มิใช่ทำได้ง่าย, ที่แท้บุญนั้น ถึงการนับว่า กองบุญใหญ่ ฟุ้งนับไม่ได้ ฟุ้งประมาณไม่ได้เลยทีเดียว มิใช่ทำได้ง่าย, ที่แท้บุญนั้น ถึงการนับว่า กองบุญใหญ่ ฟุ้งนับไม่ได้ ฟุ้งประมาณไม่ได้เลยทีเดียว ภิกษุทั้งหลาย การถือเอาประมาณน้ำในมหาสมุทรว่า “น้ำประมาณเท่านี้อาฬหกะ” ก็ดี “น้ำประมาณเท่านี้ ๑๐๐ อาฬหกะ” ก็ดี “น้ำประมาณเท่านี้ พันอาฬหกะ” ก็ดี “น้ำประมาณเท่านี้แสนอาฬหกะ” ก็ดี มิใช่ทำได้ง่าย, ที่แท้ น้ำนั้นถึงการ นับว่า กองน้ำใหญ่ ฟุ้งนับไม่ได้ ฟุ้งประมาณไม่ได้เลยทีเดียว แม้ฉันใด ภิกษุทั้งหลาย การทำ ประมาณบุญในทักขิณาประกอบด้วยองค์ ๖ อย่างนี้ว่า “ความหลัง ไหลแห่งบุญ ความหลัง ไหล แห่งกุศลมีประมาณเท่านี้ นำสุขมาให้ อารมณ์เลิศด้วยดีมีวิบากเป็นสุข เป็นไปพร้อมเพื่อความ เกิดขึ้นในสวรรค์ ย่อมเป็นไปเพื่อประโยชน์สุข ที่น่าปรารถนารักใคร่พอใจ ” มิใช่ทำได้ง่าย” ที่แท้ บุญนั้นถึงการนับว่ากองบุญใหญ่ ฟุ้งนับไม่ได้ ฟุ้งประมาณไม่ได้เลยทีเดียวฉันนั้นเหมือนกัน^{๒๒๐}

การให้ทานที่แท้จริงมีลักษณะของการให้ มีดังนี้คือ “การบริจาควัตถุที่พึงให้ของตน ด้วยอำนาจความปรารถนาเพื่ออนุเคราะห์และบูชา ชื่อว่าทาน ส่วนการบริจาควัตถุที่พึงให้ด้วย อำนาจความกลัว ความรัก และความประสงค์สินบนเป็นต้น ไม่ชื่อว่าการให้ทาน เพราะเป็นการ ให้ที่มีโทษ”^{๒๒๑}

การบริจาคทานนั้นก็มีการแบ่งระดับไว้ แม้จะเป็นเพียงส่วนของการบำเพ็ญทาน บารมีอย่างเดียวก็นับตาม แต่ในการให้ทานก็มีการบริจาคทานเช่นกัน เพราะฉะนั้น จะกล่าวว่าการ

^{๒๒๐} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๖-๗.

^{๒๒๑} พระสิริมังคลาจารย์, **มังคลัตถทีปนี** แปล เล่ม ๓, พิมพ์ครั้งที่ ๑๘, (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาจุฬาราชวิทยาลัย, ๒๕๓๗), หน้า ๑๖.

ทำทานก็มีการจัดระดับไว้ด้วยจะถูกต้องหรือไม่ หรือถูกในแง่ของการบำเพ็ญทานมากหรือน้อย หรือทำทานด้วยใจศรัทธาหรือไม่ศรัทธา แต่คงจะไม่ถูกต้องในแง่ของการแบ่งระดับของบุญเป็นชั้น โลกียะหรือโลกุตตระเพราะการบริจาคทาน

การให้ทาน ในส่วนปัจจัย ๔ ก็จัดเข้าในอามิสทานด้วยเช่นกัน ดังปรากฏในมังคลัตถปิฎกที่ว่า “ปัจจัย ๔ ชื่อว่าอามิสทาน ด้วยสามารถเป็นวัตถุอันบุคคลพึงให้ปัจจัยเหล่านั้น พระผู้มีพระภาคตรัสเรียกว่าอามิส เพราะเป็นของพึงถูกต้องด้วยกิเลสมีตัณหาเป็นต้น อีกอย่างหนึ่ง เจตนาเครื่องบริจาคปัจจัย ๔ เหล่านั้น ชื่ออามิสทาน”^{๒๒๓}

การให้ทาน ทางด้านจิตใจก็มีส่วนกำหนดคุณภาพด้วยดังในมังคลัตถปิฎก ได้กล่าวถึงความโลก กิเลส ตัณหา เป็นตัวแปรสำคัญส่งผลให้ทานดังกล่าวมีลักษณะแตกต่างกัน ว่า “ทายกผู้ไม่มีความโลกในใจขณะให้ทาน ชื่อว่าเป็นเจ้าแห่งทาน เพราะความโลภนั้นครอบงำไม่ได้ ทายกผู้มีใจใกล้ต่อความเป็นทาสแห่งตัณหาในขณะที่ให้ทาน ชื่อว่าทาสทาน และทายกผู้สละสิ่งของ (ไทยธรรม) อันเป็นที่รักของตนให้ทาน ชื่อว่าสหายทาน”^{๒๒๔}

การให้ทาน ผู้ให้และผู้รับ ย่อมได้รับอานิสงส์ทั้ง ๒ ฝ่าย ไม่สูญหายไปไหนสมดังพุทธภาษิตว่า “ทายกผู้ให้โภชนะ ชื่อว่าให้ฐานะ ๕ ประการแก่ปฏิคาหก คือ

๑. ให้อายุ
๒. ให้วรรณะ (ผิวพรรณ)
๓. ให้สุขะ (ความสุข)
๔. ให้พละ (กำลัง)
๕. ให้ปัญญา

การให้ทาน สิ่งเหล่านี้แก่ผู้อื่นแล้ว ตนเองก็เป็นผู้พึงได้รับอายุ วรรณะ สุขะ พละ และปฏิภาณเช่นเดียวกัน”^{๒๒๕} พระดำรัสนี้ ชี้ให้เห็นลักษณะของกฎแห่งกรรมที่ว่า “บุคคลหว่านพืช เช่นใด ย่อมได้รับผลเช่นนั้น ผู้ทำกรรมดีย่อมได้ผลดี ผู้ทำกรรมชั่วย่อมได้ผลชั่ว”^{๒๒๖} และเพื่อแสดงอานิสงส์ของทานที่จะพึงได้รับให้ชัดเจนยิ่งขึ้น พระผู้มีพระภาคเจ้าจึงได้ตรัสอานิสงส์ของทานไว้อีกว่า

^{๒๒๓} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๓๑.

^{๒๒๔} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๑.

^{๒๒๕} อญ.ปญจก. (ไทย) ๒๒ / ๓๗ / ๕๘.

^{๒๒๖} ส.ส. (ไทย) ๑๕ / ๒๕๖ / ๓๗๔.

การให้ทาน อันเป็นสิ่งที่น่าพอใจ ย่อมได้สิ่งที่น่าพอใจ ผู้ให้สิ่งที่เลิศ ย่อมได้สิ่งที่เลิศ ผู้ให้สิ่งที่ดี ย่อมได้สิ่งที่ดี ผู้ให้สิ่งที่ประเสริฐ ย่อมได้สิ่งที่ประเสริฐเช่นกันแล๒๒๗

พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงตรัสอานิสงส์ของการให้ทาน ที่ประกอบด้วยความเชื่อ ความเคารพ ความยำเกรง ตามความเหมาะสมว่า

บุคคลให้ทานด้วยศรัทธาแล้ว ย่อมเป็นผู้มั่งคั่ง มีทรัพย์มาก มีโภคะมาก และเป็นผู้มีรูปงาม น่าดู น่าเลื่อมใส มีฉวีวรรณผุดผ่องยิ่งนัก

บุคคลให้ทานโดยเคารพแล้ว ย่อมเป็นผู้มั่งคั่ง มีทรัพย์มาก มีโภคะมาก และเป็นผู้ที่บุตร ภรรยา ทาส คนใช้ และกรรมกรตั้งใจฟังด้วยดี เจียใส่ตสดับ ตั้งใจใฝ่รู้

บุคคลให้ทานตามกาลตามกาลอันควรแล้ว ย่อมเป็นผู้มั่งคั่ง มีทรัพย์มาก มีโภคะมาก และเป็นผู้มีความปลอดภัยที่เกิดขึ้นตามกาลบริบูรณ์

บุคคลเป็นผู้มีจิตอนุเคราะห์ให้ทานแล้ว ย่อมเป็นผู้มั่งคั่ง มีทรัพย์มาก มีโภคะมาก และเป็นผู้มีจิตน้อมไปเพื่อบริโภคกามคุณ & สูงยิ่งขึ้นในที่ที่ทานนั้นแผ่ผล

บุคคลให้ทานไม่กระทบตนและผู้อื่นแล้ว ย่อมเป็นผู้มั่งคั่ง มีทรัพย์มาก มีโภคะมาก และเป็นผู้มีโภคทรัพย์ ไม่มีภัยอันตรายมาแต่ที่ไหน ๆ คือ จากไฟ จากน้ำ จากพระราชา จากโจร จากคนไม่เป็นที่รัก หรือจากทายาท^{๒๒๘}

พระองค์ทรงแสดงให้เห็นอานิสงส์ของการให้ทาน อันเกิดจากเงื่อนไขทางจิตใจของผู้ให้มากกว่าคุณค่าของวัตถุโดยตรง การให้ด้วยศรัทธา เป็นตน ก็เป็นเงื่อนไขทำให้ทานมีคุณค่ายิ่งขึ้น แม้ว่าพระพุทธองค์จะทรงเน้นผู้รับเป็นองค์ประกอบสำคัญ แต่ก็ได้ให้ความสำคัญเฉพาะพระอริยบุคคลระดับสูงเท่านั้น แม้การให้ทานแก่สัตว์เดรัจฉานก็มีอานิสงส์ ดังคำที่พระอรุณกถาจารย์กล่าวไว้ว่า

การให้ทาน แก่สัตว์ดิรัจฉาน ฟังหวังผลทักษิณา (ทาน) ได้ร้อยเท่า

การให้ทาน แก่ปฤชนผู้ทุศีล ฟังหวังผลทักษิณาได้พันเท่า

การให้ทาน แก่ปฤชนผู้มีศีล ฟังหวังผลทักษิณาได้แสนเท่า

การให้ทาน แก่บุคคลภายนอก (พุทธศาสนา) ผู้ปราศจากความกำหนัดในกาม ฟังหวังผลทักษิณาได้แสนโกฏิเท่า

^{๒๒๗} อัง.ปญจก. (ไทย) ๒๒ / ๔๔ / ๗๒.

^{๒๒๘} อัง.ปญจก. (ไทย) ๒๒ / ๑๔๘ / ๒๔๕.

การให้ทาน แก่ท่านผู้ปฏิบัติเพื่อทำโศดาปัตติผลให้แจ้ง พึงหวังผลทักษิณาจันนัมนับไม่ถ้วนได้จนประมาณไม่ได้ ไม่ต้องกล่าวถึงพระโศดาบัน ท่านผู้ปฏิบัติเพื่อทำสกทาคามิผลให้แจ้ง พระสกทาคามิ ท่านผู้ปฏิบัติเพื่อทำอนาคามิผลให้แจ้ง พระอนาคามิ ท่านผู้ปฏิบัติเพื่อทำอรหัตตผลให้แจ้ง สาวกของตถาคตผู้เป็นอรหันต์ พระปัจเจกพุทธเจ้า และตถาคตอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า^{๒๒๙}

สรุป ผู้วิจัยมีความเห็นว่า การให้ทาน ขึ้นอยู่กับเจตนาผู้ให้ มีอานิสงส์มากหรือน้อยนั้น ขึ้นอยู่กับองค์ประกอบทั้งฝ่ายทายกและฝ่ายปฏิคาหก ซึ่งทั้งสองนั้นต้องเป็นผู้บริสุทธิ์และวัตถุก็ต้องบริสุทธิ์ด้วยเช่นกัน บุคคลผู้ให้ทานก็ย่อมหวังผลทานบ้างเป็นธรรมดา ขณะเดียวกันทานนั้นก็ย่อมให้ผลตามวัตถุทานที่บุคคลนั้น ๆ ให้แล้ว แต่ที่สำคัญการให้ทานนั้น ต้องมุ่งการตกแต่งประดับจิตใจเป็นพื้นฐาน เพราะทานนั้นจะให้ผลในรูปแบบใดก็ตามก็ปล่อยให้ไปตามเหตุตามผลที่เกิดขึ้น ซึ่งอานิสงส์ที่พุทธศาสนิกชนควรจะได้รับอย่างแท้จริงก็คือความเป็นผู้ไม่หวังสิ่งตอบแทนในการให้ทาน แต่มุ่งเพื่อประดับจิตปรุงแต่งจิต โดยไม่กลับมาสู่โลกนี้อีก ดังที่พระผู้มีพระภาคเจ้าได้ตรัสเอาไว้ว่า “ทานที่บุคคลให้โดยไม่มีความหวัง แต่ให้เพื่อประดับจิตและปรุงแต่งจิต เมื่อตายไปย่อมเกิดในพรหมโลก เขาสิ้นกรรมหมดความเป็นใหญ่แล้ว เป็นผู้ไม่กลับมา”^{๒๓๐}

๒.๓.๓ แนวคิดการให้ที่ปรากฏในคัมภีร์วิสุทธิมรรค

ทรรศนะของพุทธศาสนากล่าวว่าเป็นเพียงขั้นโลกียกุศลเท่านั้น เพราะฉะนั้น จึงสรุปได้ว่าการทำบุญทุกชนิดตามหลักของวิธีการทำบุญในทรรศนะของพุทธศาสนาเป็นเพียงขั้นโลกียะดังนั้นหลักคำสอนเรื่องบุญนี้ตามทรรศนะของพุทธศาสนา ไม่ได้แบ่งระดับไว้เพียงแต่กล่าวว่าทำอย่างไรเรียกว่าทำบุญมากและได้ผลมาก หรือทำอย่างไรเรียกว่าทำบุญน้อยและได้ผลน้อย เป็นต้น เช่นการทำบุญด้วยการบริจาคทาน จะได้บุญมากหรือบุญน้อยก็ขึ้นอยู่กับบุคคล วัตถุ และเจตนาด้วย ในเวลายามสูตรในนวนิบาต อังคุดตตริกาย พระพุทธเจ้าได้ตรัสทานไว้ ๑๔ อย่าง โดยประเภทแห่งปฏิคาหก ความว่า เวลายามพรหมณีให้อาหารต่างโดยของเคี้ยวของกิน เป็นต้น ไม่มีประมาณ แก่โลกิยมหาชน ตลอด ๗ ปี ๗ เดือน ในวันที่สุดได้ให้ถาดทอง ถาดรูปียะ และถาดสำริดอันเต็มด้วยรูปียะทองและเงินตามลำดับ นับได้อย่างละ ๘๔,๐๐๐ และช้างรถ หญิงสาว บัลลังก์ อันประดับด้วยเครื่องอลังการทั้งปวงนับได้อย่างละ ๘๔,๐๐๐ โคนมและ

^{๒๒๙} พระสิริมังคลาจารย์, มงคลดถุทีปนี แปล เล่ม ๓, หน้า ๑๗-๑๘.

^{๒๓๐} อัง.อุฎฐก. (ไทย) ๒๓ / ๓๓ / ๒๘๙๙.

ผ้าคู่ นับได้อย่างละ ๘๔,๐๐๐ ทานนั้นได้ชื่อว่า มหาทาน แล้ว การถวายข้าวแก่พระโสดาบัน องค์เดียว มีผลมากกว่ามหาทานนั้น ถวายข้าวแก่พระสกทาคามีองค์เดียว มีผลมากกว่าถวายข้าวแก่พระโสดาบัน ๑๐๐ องค์ ถวายข้าวแก่พระอนาคามีองค์เดียว มีผลมากกว่าถวายข้าวแก่พระสกทาคามี ๑๐๐ องค์ ถวายข้าวแก่พระอรหันต์องค์เดียว มีผลมากกว่าถวายข้าวแก่พระอนาคามี ๑๐๐ องค์ ถวายข้าวแก่พระปัจเจกพุทธเจ้าองค์เดียว มีผลมากกว่าถวายข้าวแก่พระอรหันต์ ๑๐๐ องค์ ถวายข้าวแก่พระสัมมาสัมพุทธเจ้าพระองค์เดียว มีผลมากกว่าถวายข้าวแก่พระปัจเจกพุทธเจ้า ๑๐๐ องค์ ถวายข้าวแก่พระสงฆ์ผู้มีพระพุทธรูปเจ้าเป็นประมุข มีผลมากกว่าถวายข้าวแก่พระสัมมาสัมพุทธเจ้านั้น ถวายวิหารแก่สงฆ์ผู้มาจาก ๔ ทิศ มีผลมากกว่าถวายข้าวแก่พระสงฆ์ผู้มีพระพุทธรูปเจ้าเป็นประมุขนั้น ดังนี้^{๒๓๑}

และที่ปรากฏในคัมภีร์ปกรณ์วิเสสวิสุทธิมรรคว่า “พึงสละทรัพย์ เพราะเหตุรักษาอวัยวะอันประเสริฐ เมื่อรักษาชีวิตก็พึงสละอวัยวะ เมื่อระลึกถึงธรรม ก็พึงสละอวัยวะ ทรัพย์ และแม่ชีวิตทั้งสิ้น”^{๒๓๒}

๒.๓.๔ แนวคิดการให้ที่ปรากฏในคัมภีร์อรรถกถา ฎีกา อนุฎีกา และอื่นๆ

การให้ทานและอันสงฆ์ของการให้ทาน ที่ปรากฏอยู่ในคัมภีร์อรรถกถา ฎีกา อนุฎีกา หรือคัมภีร์ต่างๆ ในพระพุทธรศาสนา ดังนี้

ในคัมภีร์อรรถกถาได้กล่าวถึงการให้ทานของพระพุทธรูปเจ้าของเราในอดีตไว้ในที่ต่าง ๆ เช่น ในคัมภีร์ ทีฆนิกาย สีลขันธวรรคอรรถกถา ได้กล่าวถึงพระผู้มีพระภาคทรงชวนชวายเป็นประโยชน์แก่กกุลแก่สัตว์โลกทั้งปวง ทรงทำอภินิหารเสด็จมา ทรงบำเพ็ญบารมี ๑๐ อรูปบารมี ๑๐ พรหมัตถบารมี ๑๐ การให้ทานอันยิ่งใหญ่ ๕ คือ การให้ทรัพย์ การให้อวัยวะ การให้บุตร การให้ภรรยา และการให้ชีวิต ทรงบำเพ็ญบุญประโยค บุญจรรยา การแสดงธรรมและญาติตถจริยา เป็นต้น^{๒๓๓} ทรงถึงที่สุดแห่งพุทธจริยา ทรงเจริญเพิ่มพูนสติปัญญา ๔ สัมมัปปธาน ๔ อิทธิบาท

^{๒๓๑} พระสิริมงคลอาจารย์, มงคลัตถทีปนี แปล เล่ม ๓, พิมพ์ครั้งที่ ๑๕, (กรุงเทพมหานคร : มหามกุฏราชวิทยาลัย ๒๕๓๑), หน้า ๑๕-๑๖.

^{๒๓๒} วิ.สุทธิ. ๑/๕๗-๕๘.

^{๒๓๓} อัง.อนุฎีก.ฎีกา (บาลี) ๓/๒๗๐-๒๗๑.

๔ อินทรีย์ ๕ พละ ๕ โพชฌงค์ ๗ อริยมรรคมีองค์ ๘ เหมือนพระพุทธรูปเจ้าองค์ก่อนมามีพระวิปัสสี
พุทธรูปเจ้า เป็นต้น^{๒๓๔}

พระโพธิสัตว์ทุกพระองค์ทรงบำเพ็ญบารมี ๓๐ ทศ ทรงบริจาคมหาบริจาค ๕ ทรง
บรรลุที่สุดแห่งญาติตถจริยา โลกัตถจริยา พุทธจริยา ทรงดำรงอยู่ในอภิปาพที่ ๓ เช่น พระ
เวสสันดร ทรงให้มหาทาน ๗ ครั้ง ทรงยังแผ่นดินให้หวั่นไหว ๗ ครั้ง หลังจากสิ้นชีพแล้วไปอุบัติ
ในภพดุสิต สถิต ณ ที่นั่นเป็นเวลา ๕๗ โภกฏี กับอีก ๖ ล้านปี พระโพธิสัตว์แม้จะอุบัติในเท
วโลกที่มีอายุยืน พระองค์จะไม่อยู่ตรวบเท่าอายุขัยของเทวโลกนั้น เพราะทำบารมีให้เต็มได้ยาก
พระโพธิสัตว์จะกระทำอภิมุตตกาลกิริยา บังเกิดในถิ่นมนุษย์เพื่อสร้างบารมี^{๒๓๕}

พระภิกษุสงฆ์กล่าวถึงการให้ทานเพียงระบุชื่อปัญจมหาบริจาครวมกับการบำเพ็ญ
บารมี ๑๐ และบารมี ๓๐ พระโพธิสัตว์ผู้ได้รับพุทธพยากรณ์แทบบาทมุลพระที่บังกรพุทธรูปเจ้าแล้ว
จึงแสวงหาพุทธการกรรม ทรงเห็นว่าบารมี ๑๐ เป็นธรรมที่ควรบำเพ็ญ ทรงบำเพ็ญบารมีทั้ง
๑๐ มีการให้ทาน เป็นต้น

พระสัมมาสัมพุทธเจ้าองค์ก่อนๆ ที่เสด็จมาชวนถวายเพื่อประโยชน์สุขแก่ชาวโลกทั้ง
มวลก็ดี ที่เสด็จมาด้วยอภินิหารพร้อมด้วยองค์ ๘ มีความเป็นมนุษย์เป็นต้นก็ดี พระผู้มีพระภาค เจ้า
พระองค์นี้ก็เสด็จมาอย่างนั้น ทรงบำเพ็ญบารมี ๓๐ ทศ ทรงสร้างพระบารมี การให้ทาน เป็นต้น
ให้สมบูรณ์แล้วจึงเสด็จมา ทรงเสด็จมาบำเพ็ญพอกพูนโพธิปักขิยธรรม ๓๗ ประการ

พระมหาสัตว์ได้ตรัสกะมารผู้มาขบไล่พระองค์ให้ลุกออกจากบัลลังก์ว่า มารท่านไม่ได้
บำเพ็ญบารมี ๑๐ ไม่ได้บำเพ็ญอุปปบารมี ไม่ได้บำเพ็ญปรมัตถบารมี ไม่ได้บำเพ็ญ ปัญจมหา
บริจาค ไม่ได้บำเพ็ญญาติตถจริยา โลกัตถจริยาและพุทธตถจริยา สิ่งเหล่านั้นทั้งหมดเราได้
บำเพ็ญแล้ว เพราะเหตุนี้บัลลังก์นี้จึงไม่ใช่ของท่านแต่เป็นของเรา

ในอรรถกถาวัตร ท่านกล่าวว่า “บรรดาทาน ๓ อย่างนั้น จากเจตนา ชื่อว่าทาน
เพราะวิเคราะห์ว่า จากเจตนาย่อมให้ไทยธรรม อีกอย่างหนึ่ง ชนทั้งหลายย่อมให้ไทยธรรมด้วย
เจตนาอันวิปริตชื่อว่าทาน เพราะอรรถว่า บันรอน และเพราะอรรถว่า ตัด แท้จริง วิปริตนั้นเมื่อ
เกิดขึ้น ย่อมบันรอนและตัดเจตนาแห่งผู้ทศิล กล่าวคือ ความกลัวและความขลาด เป็นต้น เหตุ

^{๒๓๔} ที.สี.อ.(บาลี) ๑/๕๙, ที.สี.อ. (ไทย) ๑/๑/๑๗๒.

^{๒๓๕} ที.สี.อ.(บาลี)๑/๕๙, ที.สี.อ. (ไทย) ๑/๑/๑๗๑-๑๗๓.

นั่น จึงชื่อว่า ทานไทยธรรมชื่อว่าทาน เพราะอรรถว่า อันเขาให้ ดังนี้แล้ว จึงกล่าวว่า “ทานนี้จึงมี ๓ อย่างดังกล่าวมาโดยความก็มี ๒ อย่าง คือ ธรรมอันเป็นไปทางใจ ๑ ไทยธรรม ๑” ดังนี้

อย่างไรก็ตาม คำว่า “ทาน” นั้น มีความหมายได้หลายนัย ในที่นี้ ผู้วิจัยจะได้กล่าวเฉพาะเนื้อหาสาระที่สำคัญของทาน และอานิสงส์ของการให้ทาน ที่ปรากฏในพระไตรปิฎกและอรรถกถาเพียงบางนัย พร้อมทั้งวิเคราะห์เนื้อหาสาระควบคู่กันไป ดังต่อไปนี้

การให้ทานที่ปรากฏในคัมภีร์อรรถกถา ทาน หมายถึง ทานวัตถุ เพราะบุคคลให้ทานด้วยวัตถุนี้ ฉะนั้น วัตถุนี้ จึงชื่อว่าทาน อธิบายว่า เขามอบทรัพย์สินที่มีอยู่ของตนแก่ผู้อื่น

การให้ทานนั้น เป็นการให้เพื่อสงเคราะห์อนุเคราะห์ซึ่งกันและกัน และเพื่อบูชาคุณของผู้มีพระคุณ ชุมชนุมนุชที่รวมกันอยู่เป็นครอบครัวหนึ่งหมู่บ้านหนึ่ง ตำบลหนึ่ง จังหวัดหนึ่ง ประเทศหนึ่งตลอดขึ้นไปถึงในโลกนี้ จำต้องสงเคราะห์อนุเคราะห์ซึ่งกันและกันตามโอกาสและความสามารถ เช่นบิณฑามารดา ให้อาหาร ให้เครื่องประดับ ให้ทรัพย์สินสมบัติ ให้ถิ่นฐานบ้านเรือน แก่บุตรธิดา ครูอาจารย์ให้วิชาความรู้ ให้การอบรมสั่งสอน ให้คำแนะนำแก่ศิษย์ ผู้บังคับบัญชา ให้โภคทรัพย์แก่ผู้ได้บังคับบัญชาเหล่านี้เป็นการให้ในส่วนอนุเคราะห์ การช่วยเหลือกันในยามตกทุกข์ได้ยาก เช่นน้ำท่วม ไฟไหม้อากาศหนาว หรือช่วยกันสร้างถนน สร้างสะพาน ขุดคลอง ขุดสระ สร้างสถานีนอนม้าย สร้างโรงพยาบาล แก่คนทั่ว ๆ ไป เหล่านี้เป็นการให้ในส่วนการสงเคราะห์ การที่บุตรธิดาให้การเลี้ยงดูบิณฑามารดา ให้สิ่งของ เงินทอง แก่บิณฑามารดา ศิษย์ ให้วัสดุสิ่งของแก่ครูอาจารย์ ในโอกาสต่างๆ ผู้ได้บังคับบัญชานำสิ่งของมาฝากผู้บังคับบัญชาหรือการถวายทานวัตถุสิ่งของแก่พระภิกษุสามเณรเหล่านี้เป็นส่วนการให้เพื่อบูชาคุณ ถ้าสังคมยังมีการเอื้อเฟื้อ ช่วยเหลือ เกื้อกูลซึ่งกันและกัน ก็จะทำให้สังคม มีแต่ความสงบสุข เพราะว่ากรให้ทานนั้น ทำให้ผู้ให้ ย่อมผูกไมตรี หรือยึดเหนี่ยวหัวใจของผู้อื่นไว้ได้ ดังบาลีว่า ทท มิตฺตานิ คนฺนุถติ.^{๒๓๖} “ผู้ให้ ย่อมผูกไมตรีไว้ได้” นอกจากนี้ ผู้ให้ยังเป็นที่รักของผู้อื่น คนทั้งหลายย่อมคบค้าสมาคมด้วย ดังบาลีว่า ทท ปิโย ภชฺนติ นํ พฺหุ. ผู้ให้ย่อมเป็นที่รัก คนหมู่มากย่อมคบเขา และ ททมาโน ปิโย โหติ.^{๒๓๗} ผู้ให้ ย่อมเป็นที่รัก

การให้ทานที่ถูกต้องนั้น ต้องมีวิจารณ์ญาณ มีสติปัญญารู้จักเลือกเฟ้นในการให้ ต้องรู้จักให้หรือเลือกให้ ดังพระบาลีว่า “วิเจยฺย ทานํ ทาทพฺพํ” แปลว่า “บุคคลพึงเลือกให้ทาน” คือ

^{๒๓๖} ส. ส. ๑๕/๔๔๕/๓๑๖.

^{๒๓๗} อัง ปญฺจก. ๒๒/๔๓-๔๔.

เลือกให้แก่ผู้ที่มีศีล จึงจะมีผลมาก มีอานิสงส์มาก ดังที่พระพุทธองค์ได้ตรัสทาน ๑๔ อย่าง โดยประเภทแห่งปฏิคาหก คือผู้รับทาน ไว้ในเวฬุวนาสถูป นวกนิบาต อังคุตตรนิกาย ความว่า

“เวฬุวนาสถูป ให้อาหารต่างโดยของเคี้ยวของกินเป็นต้น ไม่มีประมาณแก่โลกิยมหาชน ตลอด ๗ ปี ๗ เดือน ในวันที่สุดได้ให้ถาดทองถาดรูปยะและถาดสำริด อันเต็มด้วยรูปยะทองและเงินตามลำดับ นับได้อย่างละ ๘๔,๐๐๐ และช้าง รถ หญิงสาว บัลดังก์ อันประดับด้วยเครื่องอลังการทั้งปวง นับได้อย่างละ ๘๔,๐๐๐ โคนม และ ผ้าคู่ นับได้อย่างละ ๘๔,๐๐๐ ทานนั้นได้ชื่อว่ามหาทานแล้ว. การถวายข้าวแก่พระโสดาบันองค์เดียว มีผลมากกว่ามหาทานนั้น. ถวายข้าวแก่พระสกทาคามีองค์เดียว มีผลมากกว่าถวายข้าวแก่พระโสดาบันทั้งหลายตั้งร้อย. ถวายข้าวแก่พระอนาคามีองค์เดียว มีผลมากกว่าถวายข้าวแก่พระสกทาคามีทั้งหลายตั้งร้อย. ถวายข้าวแก่พระอรหันต์องค์เดียว มีผลมากกว่าถวายข้าวแก่พระอนาคามีตั้งร้อย. ถวายข้าวแก่พระปัจเจกพุทธเจ้าองค์เดียว มีผลมากกว่าถวายข้าวแก่พระอรหันต์ทั้งหลายตั้งร้อย. ถวายข้าวแก่พระสัมมาสัมพุทธเจ้าพระองค์เดียว มีผลมากกว่าถวายข้าวแก่พระปัจเจกพุทธเจ้าทั้งหลายตั้งร้อย. ถวายข้าวแก่สงฆ์มีพระพุทธเจ้าเป็นประมุข มีผลมากกว่าถวายข้าวแก่พระสัมมาสัมพุทธเจ้าหนึ่ง. ถวายวิหารแก่สงฆ์ผู้มาจาก ๔ ทิศ มีผลมากกว่าถวายข้าวแก่สงฆ์มีพระพุทธเจ้าประมุขหนึ่ง ดังนี้.

การให้ทานจัดว่าเป็นสิ่งที่ดี ทำให้เกิดประโยชน์ทั้งแก่ตนเองและผู้อื่น ฉะนั้นในกัณฑ์ที่ ๑ คือ กัณฑ์ทศพร ตอนที่พระนางมุสดีทุลขอพร ๑๐ ประการ กับพระอินทร์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในพรข้อที่ ๕ ที่พระนางได้ทูลขอนั้น มีข้อที่ว่าด้วยการให้ทานปรากฏอยู่ด้วย ดังพระบาลีว่า

ปุตุตฺติ ลภถ วรทํ ยา จ โยคํ อมจฺฉวี

ปุชิตํ ปฏฺวีราชูหิ กิตฺติมนฺตํ ยสฺสฺสินํ.

๒๓๘

แปลว่า ขอให้หม่อมฉันพึงได้พระโอรสผู้ให้สิ่งอันประเสริฐ ผู้ประกอบเกื้อกูลในยามมิได้ตระหนี่ ผู้อันพระราชาทูทุกประเทศบุชี่เกียรติยศ

ทาน หมายถึง จากเจตนา เจตนาเป็นเหตุบริจาด อันมีสิ่งของที่ควรให้ ๑๐ อย่าง มีข้าว เป็นต้น อันมีสัมมาทิฐิเป็นตัวนำ แก่บุคคลอื่น ทาน หมายถึง ความไม่โลภ ซึ่งประกอบด้วยเจตนาอันเป็นเหตุบริจาดทาน^{๒๓๘} ทาน โดยเนื้อความมีเพียง ๒ อย่าง คือ จาก

^{๒๓๘} พุ. ขา. ๒๘/๑๖๖๑/๓๐๘.

^{๒๓๙} พุ. อ. (บาลี) ๑๒๑-๑๒๒, พุ. อ. (ไทย) ๑/๑/๑๙๒.

เจตนา และไทยธรรมกล่าวโดยสรุปแล้ว ทาน หมายถึง การให้ การให้ธรรมะเป็นทาน การแบ่งปัน สิ่งที่เป็นวัตถุและสิ่งที่ไม่ใช่วัตถุแก่สรรพสัตว์ เพื่ออนุเคราะห์ สงเคราะห์ ตอบแทนและบูชาคุณ ด้วยเจตนาอันบริสุทธิ์โดยไม่หวังสิ่งใดตอบแทนนั่นเอง รวมถึงการให้อภัยด้วย

การให้ทาน หมายถึง ทานวัตถุ เพราะบุคคลให้ทานด้วยวัตถุนี้ ฉะนั้น วัตถุนี้ จึงชื่อว่าทาน อธิบายว่า เขามอบทรัพย์ที่มีอยู่ของตนแก่ผู้อื่น

การให้ทาน หมายถึง จากเจตนา เจตนาเป็นเหตุบริจาค อันมีสิ่งของที่ควรให้ ๑๐ อย่าง มีข้าว เป็นต้น อันมีสัมมาทิฐิเป็นตัวนำ แก่บุคคลอื่น

การให้ทาน หมายถึง ความไม่โลภ ซึ่งประกอบด้วยเจตนาอันเป็นเหตุบริจาทาน

การให้ทาน โดยเนื้อความมีเพียง ๒ อย่าง คือ จากเจตนา และไทยธรรม

กล่าวโดยสรุปแล้ว ทาน หมายถึง การให้ การให้ธรรมะเป็นทาน การแบ่งปันสิ่งที่เป็นวัตถุและสิ่งที่ไม่ใช่วัตถุแก่สรรพสัตว์ เพื่ออนุเคราะห์ สงเคราะห์ ตอบแทนและบูชาคุณ ด้วยเจตนาอันบริสุทธิ์โดยไม่หวังสิ่งใดตอบแทนนั่นเอง รวมถึงการให้อภัยด้วย

ในคัมภีร์อรรถกถาแห่งจรียาปิฎก จำแนกประเภทแห่งทานไว้ ๓

๑. อามิสทาน ได้แก่ การให้วัตถุที่ควรให้
๒. ธรรมทาน ได้แก่ การให้ธรรมะ
๓. อภัยทาน ได้แก่ การให้ความปลอดภัย

ในอรรถกถาแห่งจรียาปิฎกกล่าวถึงวัตถุที่ควรให้เป็นทาน ๓ อย่าง คือ ๑) อามิสทาน ๒) ธรรมทาน ๓) อภัยทาน ในทานทั้ง ๓ ประการนี้ อามิสทาน เป็นการให้วัตถุสิ่งของ หรือที่เรียกว่า ทานวัตถุ ในสังคีตีสสูตรและอรรถกถาแห่งจรียาปิฎก ได้กล่าวถึงวัตถุที่พระโพธิสัตว์ควร ให้ไว้ ๑๐ ประการ คือ

๑. อันนะ ข้าวรวมไปถึงของเคี้ยวของกินทุกชนิด (อนุนั)
๒. ปานะ น้ำดื่ม น้ำ ผลไม้ และน้ำหวาน (ปานั)
๓. วัตถุ ผ้าคือเครื่องปกปิดร่างกาย มีผ้านุ่มและผ้าห่ม เป็นต้น (วัตถุถั)
๔. ยานะ ยานพาหนะ (ยานั)
๕. มาลา ดอกไม้ทุกชนิด (มาลา)
๖. คันธะ ของหอมทุกชนิด (คณฺโถ)
๗. วิเลปนนะ เรื่องลูปได้ (วิเลปนั)
๘. เสยยา ที่นอน อันมีเตียงและตั้ง เป็นต้น (เสยยา)
๙. อวสธะ ที่พักอาศัย (อวสถั)
๑๐. ปทีเปยยะ ประทีปและโคมไฟต่างๆ (ปทีเปยยั)

หากพิจารณาจากทานวัตถุที่กล่าวมานี้ จะเห็นว่า ไม่ว่าจะป็นวัตถุทานชนิดใด บรรดามีล้วนสงเคราะห์ลงในวัตถุทานทั้ง ๑๐ ประการนี้ทั้งสิ้น นอกจากนั้น ในคัมภีร์มังคลัตถ ที่ปณี ท่านยังได้อธิบายขยายความคำว่า “น้ำดื่ม” ไว้อีกว่าหมายถึงน้ำปานะ ๑๖ อย่าง คือ

๑. น้ำผลมะม่วง
๒. น้ำผลหว่า
๓. น้ำกล้วยมีเมล็ด
๔. น้ำกล้วยไม่มีเมล็ด
๕. น้ำมะขาง
๖. น้ำผลจันทน์
๗. น้ำเหง้าอุบล
๘. น้ำมะพร้าว
๙. น้ำผลเล็บเหยี่ยว
๑๐. น้ำพุทราเล็ก
๑๑. น้ำพุทราใหญ่
๑๒. น้ำเปรียง (น้ำเนยใส)
๑๓. น้ำมันจากงา หรือ จากเมล็ดพืชทุกชนิด
๑๔. นานมจากคนหรือสัตว์
๑๕. น้ำข้าวยาคุ
๑๖. น้ำปรุงจากรสต่างๆ มีน้ำผักดอง เป็นต้น

๒๔๐

ในวนโรปสูตรยังได้กล่าวถึงวัตถุที่ให้ทานว่า

ชนเหล่าใดสร้างวัดวาอาราม ปลูกสวนไม้ดอกไม้ผล ปลูกต้นไม้ให้ร่มเงา สร้าง สะพาน สระน้ำ บ่อน้ำ และบ้านเรือน ที่พักอาศัยให้เป็นทาน บุญยอมเจริญแก่เขาทั้งกลางวัน และกลางคืน ตลอดกาลทุกเมื่อ ชนเหล่านั้นยังตั้งอยู่ในธรรม สมบูรณ์ด้วยศีล จึงไปสู่สวรรค์ อย่างแน่นอน^{๒๔๑}

นอกจากนั้น พระพุทธเจ้ายังทรงอนุญาตให้ถวายเภสัชแก่ภิกษุไข้ ซึ่งหมายเอาเภสัช ทั้ง ๕ ประการ คือ

^{๒๔๐} เรื่องเดียวกัน. หน้า ๖-๗.

^{๒๔๑} ส.ส. ๑๕/๔๗/๓๕.

๑. เนยใส
๒. เนยข้น
๓. น้ำมัน
๔. น้ำผึ้ง
๕. น้ำอ้อย

๒๔๒

ถึงอย่างไรก็ตาม มีการให้ทานด้วยวัตถุบางประเภท ไม่จัดว่าเป็นการให้ทาน เพราะไม่ยังผลหรืออานิสงส์แก่ผู้ให้ตามปรารถนา ซึ่งท่านจำแนกไว้ ๑๐ ประการ คือ

๑. อิตถิทานํ การให้หญิงแก่ชายเพื่อเมถุนธรรม
๒. อุตถิทานํ การให้แม่โคแก่พ่อโค
๓. มชฺชุตานํ การให้น้ำเมา คือ สุราและเมรัย
๔. จิตตกรณทานํ การให้รูปภาพเขียน ภาพที่งามวิจิตร
๕. สตถิทานํ การให้ศาตราหรืออาวุธ
๖. วิสทานํ การให้ยาพิษ
๗. สัมชลิททานํ การให้โชครวนที่จะพึงใส่ของจำ
๘. กุกกุฏทานํ การให้แม่ไก่แก่พ่อไก่
๙. สุกกรทานํ การให้แม่สุกรแก่พ่อสุกร
๑๐. มานุกฎตุลา การให้คะแนนเครื่องนับและตราฐู

๒๔๓

๒. ธรรมทาน

สรุปผู้วิจัย เห็นว่าผู้ที่ให้ทานเป็นผู้มีความดีอยู่ในจิตใจเปี่ยมเพราะเป็นผู้จะให้ไม่ว่าจะเป็นการด้วยมุ่งหวังสงเคราะห์หรืออนุเคราะห์ เพื่อบูชาคุณของผู้มีพระคุณหรือแม่กระทั่งในชุมชนในหมู่บ้าน ตำบล อำเภอ จังหวัด การให้ทำให้ผู้ให้ยอมผูกไมตรียึดเหนี่ยวน้ำใจของผู้อื่นได้ เจตนาของผู้ให้เพื่อแบ่งปันสิ่งที่เป็นวัตถุทั้งที่เป็นนามธรรมด้วยใจบริสุทธิ์โดยไม่หวังสิ่งใดตอบแทน การให้ทานจัดว่าเป็นสิ่งที่ดีทำให้เกิดประโยชน์แก่สังคมยุคปัจจุบัน

^{๒๔๒} วิ.ม. ๒/๖๒๒/๘๑.

^{๒๔๓} นายแพทย์เกิด ธนชาติ, **คู่มือคลังปริยัติ เล่ม ๒**, (กรุงเทพมหานคร : สัมนักพิมพ์ธนสัมพันธ์, ๒๕๓๑), หน้า ๑๕๕-๑๕๖.

๒.๓.๕ แนวคิดการให้ที่ปรากฏในคัมภีร์เวสสันดรชาดก

พระเวสสันดรบริจาคทานทุกครั้ง ทรงมีพระทัยเด็ดเดี่ยว เต็มไปด้วยปีติโสมนัสด้วย ทรงมุ่งหวังพระโพธิญาณในเบื้องหน้า ทำให้พระองค์มีน้ำพระทัยเต็มไปด้วยพระเมตตา ตรงกันข้ามกับคนส่วนมากในสังคมปัจจุบันนี้ เกี่ยวกับการทำบุญบริจาคทาน หลังกจากบริจาคทานไปแล้ว หากไม่ได้ผลสมดังความปรารถนาก็มักจะท้อถอย หรือน้อยใจว่าผลของทานไม่ตอบสนอง จนกระทั่งทำให้มีความทุกข์โทมนัสว่า ทำดีไม่ได้ดี ทำชั่วกลับได้ดี แต่พระเวสสันดรหลังจากที่ได้บริจาคทานพระราชดอสรพระราชธิดา แลพระนางมัทรีแก่ผู้ที่มาขอไปแล้ว พระองค์ก็กลับทรงชื่นชมโสมนัสในกุศลผลบุญ ด้วยทรงมุ่งมั่นในพระโพธิญาณมากกว่าสิ่งอื่นใด เราตถาคตเมื่อสละชาติโอรส กัณหาชินาธิดา และมัทรีเทวีผู้เคารพต่อภัสตามิได้คิดเสียตายเลย เพราะเหตุแห่งพระโพธิญาณเท่านั้น ลูกทั้งสองเป็นที่เกลียดชังของเราก็หาไม่ได้ มัทรีเทวีไม่เป็นที่รักของเราก็หาไม่ได้ พระสัพพัญญูตาญาณเป็นที่รักของเรายิ่งกว่า เพราะฉะนั้น เราจึงให้บุตรธิดาและเทวีผู้เป็นที่รักเสีย^{๒๔๔}

จากข้อความนี้เราได้แนวคิดการให้ทานของพระเวสสันดรได้ว่า การบรรลุมะกุฏโพธิญาณเป็นพระพุทธานุเจ้า นั้น เป็นภาวะที่มีค่าสูงสุด ซึ่งนำประโยชน์อันใหญ่ยิ่งมาสู่สรรพสัตว์ เหมือนการสละราชสมบัติ พระราชโอรส และพระมเหสีของเจ้าชายสิทธัตถะ เสด็จออกบรรพชา จนได้ตรัสรู้เป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ได้นำประโยชน์มหาศาลมาสู่มนุษยโลก ตั้งแต่สมัยพุทธกาลจนถึงปัจจุบัน

บางคนยังมีแนวคิดอคติตรงกันข้ามมองเห็นว่า พระเวสสันดร เป็นนักเพ้อฝันในสิ่งที่ยังไม่มีมา เป็นผู้มักใหญ่ใฝ่สูง โดยไม่คำนึงถึงสภาพการณ์ในปัจจุบันว่าใครจะเป็นอย่างไร มีความอยากได้แต่พระโพธิญาณอย่างเดียวขาดการเหลียวแลคนอื่นว่าจะเป็นอย่างไร ดังเช่น การบริจาคทานวัตถุสิ่งของ มีเท่าไรก็บริจาคให้หมดใครมาขออะไรก็ให้หมด ช้างปัจจัยนาเคนทร์ เป็นช้างคู่บ้านคู่เมืองก็ให้ไปจนต้องถูกขับไล่ไปอยู่ในป่าเขาวงกต พระโอรสพระธิดาก็ให้พรหมณ์ ชูชกไป ทำให้พระโอรสพระธิดาต้องพลัดพรากจากพระบิดาและพระมารดา แม้พระนางมัทรีผู้ซึ่งมีความรัก ความภักดีในพระองค์ พระองค์ก็พระราชทานไปอีก

ความจริงแล้วการพระราชทานวัตถุสิ่งของ ก็พระราชทานแก่คนที่เดือดร้อน ยากจน เมื่อพระราชทานไปแล้ว ก็ไม่ปรากฏว่าหมดไป จนทำให้บ้านเมืองเดือดร้อน ตอนหลังเมื่อกลับ

^{๒๔๔} พุ.ชา. ๒๘/๑๒๐๘/๔๓๔-๔๓๕.

เข้าเมืองแล้ว ก็ปรากฏว่ามีฝนแก้ว ๗ ประการ ตกลงมา ทำให้ราษฎรมีส่วนได้ และ
 ท้องพระคลังก็เต็มไปด้วยแก้วแหวนเงินทอง พระโอรสพระธิดาทั้งสอง หลังจากพระราชทานแล้ว
 ชูชกก็ได้นำเข้าสู่เมืองสี่พีพระเจ้ากรุงสุโขทัยก็ไล่ตัวเอาไว้ และเพราะอาศัยพระโอรสและพระธิดา
 จึงเป็นเหตุให้ พระเจ้ากรุงสุโขทัยจัดขบวนทัพไปรับพระเวสสันดร และพระนางมัทรีกลับเมืองสี่พี
 แม้ว่าพระนางมัทรีที่พระเวสสันดรได้พระราชทานแก่ท้าวสัทกัที่แปลงเป็นพราหมณ์มาขอ เมื่อขอ
 แล้วก็คืนให้ไม่ได้เอาไปไหน ทั้งหลายทั้งปวงนี้ที่พระเวสสันดร พระราชทานไปนั้น กลับเป็นผลดี
 ทวีคูณขึ้น เพราะว่า ทานที่พระองค์ทรงกระทำไปนั้น มีจุดประสงค์ มีเป้าหมาย มีความหวัง
 มีหลักชัยคือพระโพธิญาณเป็นเบื้องหน้า

การที่พระเวสสันดรบริจาคทานนั้น พระองค์ไม่ได้จำเพาะเจาะจงว่า จะต้องเป็นคน
 นั้น คนนี้แต่ถ้ามีผู้ใดมาขอก็ให้ได้ทั้งนั้น โดยเฉพาะผู้ยากจนเข็ญใจทั้งหลาย ได้มีโอกาสมาก
 นอกจากนี้แล้วหลังจากให้ทานแล้ว ก็มีความยินดีในทาน ไม่ว่าจะประสบกับปัญหา เหตุการณ์
 อะไรจะเกิดขึ้นก็ตาม แม้กระทั่งชีวิตก็ยินดีในมอบรับในเหตุการณ์ต่าง ๆ เหล่านั้น โดยไม่เสียใจ
 น้อยใจ และไม่เสียตายตลอดถึงการไม่โทษคนนั้น คนนี้ สิ่งนั้น สิ่งนี้ ที่ทำให้ต้องลำบาก หรือ
 ปัญหาต่าง ๆ เหมือนดังเหตุการณ์ที่พระองค์พระราชทานช้างปัจจัยนาเคนทร์ไปแล้ว ทำให้ถูก
 กล่าวโทษจนถึงต้องถูกเนรเทศออกจากเมืองสี่พีไปสู่เขาวงกต พระองค์ก็ยินดีรับโทษและยังยินดีที่
 จะบริจาคยิ่งขึ้นไปอีกไม่ว่าจะเป็นแขน หทัย นัยน์ตา จนถึงชีวิต ในน้ำพระทัยของพระองค์ก็
 บริจาคให้ได้ พระองค์ยังทรงให้โอกาสและให้อภัยโดยไม่ถือโทษโกรธเคืองกับพราหมณ์ชูชกที่มา
 ขอสองกุมารเมื่อได้เสียนดีต่อหน้าพระเวสสันดร

เมื่อพระเวสสันดรได้บริจาคบุตรทานแล้ว ก็ทรงยินดีในทานนั้น การที่บริจาคบุตร
 ทานแล้ว จะมาเดือดร้อนในภายหลังนี้ไม่ใช่ฐานะและไม่ใช่วรรณของสัตบุรุษ ต่อจากนั้นพระองค์
 ทรงนึกถึงประเพณีของพระโพธิสัตว์ว่าจะตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้าไม่ได้ เมื่อไม่ได้บริจาคมหาทาน &
 ประการ คือ ๑. บริจาคทรัพย์เป็นทาน ๒. บริจาคอวัยวะเป็นทาน ๓. บริจาคชีวิตเป็นทาน ๔.
 บริจาคบุตรเป็นทาน ๕. บริจาคภรรยาเป็นทาน แม้เราเองก็เช่นเดียวกัน ถ้าไม่มีการบริจาคเสีย
 แล้วก็ไม่อาจเป็นพระพุทธเจ้าได้ แล้วจึงได้ทรงอธิษฐานว่า ถ้าชูชกฆ่าลูกทั้งสองของเรา เราจะไม
 กังวลอะไรทั้งนั้น เมื่อเป็นเช่นนี้พระองค์ก็จึงไม่ถือโทษโกรธเคืองชูชก ถือได้ว่านอกจากพระองค์
 ทรงบริจาคบุตรทานแล้ว ยังมีการให้อภัยทานด้วย

มีคติให้เราท่านทั้งหลายได้แนวคิดในเรื่องพระเวสสันดรตอนนี้ว่า ครั้งทรงบำเพ็ญ
 ทานแล้ว เสด็จเข้าบรรณศาลาทรงกรรแสงพิลาปว่า วันนี้ลูกน้อยทั้งสองจะหิวข้าว อยากน้ำ
 อยากรุ่น จะต้องเดินทางไกลร้องไห้สะอึกสะอื้น เวลายืนบริโภคอาหาร ใครจะให้อาหารแก่

ลูกทั้งสองนั้น วันนี้ลูกน้อยทั้งสองจะหิวข้าวอยากน้ำอย่างไรหนอ จะต้องเดินทางไกล ร้องให้
 สะอึกสะอื้น เวลาเย็นเป็นเวลาบริโภคอาหารลูกทั้งสองเคยอ่อนกะมัทรีผู้มารดาว่า ข้าแต่พระแม่
 เจ้า ลูกทั้งสองหิวแล้ว ขอพระเจ้าแม่จงประทานแก่ลูกทั้งสอง ลูกทั้งสองไม่มีรองเท้า จะเดินทาง
 เท้าเปล่าอย่างไรได้ ลูกทั้งสองจะเมื่อยล้ามีบาบาทาฟกบวมใครจะจูงมือลูกทั้งสองเดินทาง อยางไร
 หนอพรหมณ์ช่างร้ายกาจ ไม่ละอายเสียทีลูกทั้งสองผู้ไม่ประทุษร้ายต่อหน้าเรา แมตักเป็นทาสี
 เป็นทาสของเรา หรือคนรับใช้ใครที่มีความละอายจักเขียนตีคนที่ต่ำทรามแม้เช่นนั้นได้ พรหมณ์
 ช่างด่าช่างตีลูกทั้งสองของเราผู้มองเห็นอยู่ซึ่งเป็นเหมือนดังปลาติดอยู่ที่ปากลอบปากไซ ฉะนั้น
 เราจักถือธนูด้วยมือขวา หรือจักเหน็บพระขรรค์ไว้ข้างซ้ายไปนำเอาลูกทั้งสองของเรามา เพราะลูก
 ทั้งสองถูกเขียนตีเป็นทุกข์หนัก การที่ลูกน้อยทั้งสองต้องเดือดร้อนในภายหลัง^{๒๔๕}

พระนางมัทรีทรงกระทำกิจการงานทุกอย่างสมกับที่พระนางได้ปฏิญาณเอาไว้ก่อน
 ออกจากเมืองว่า จะขอตามเสด็จไปปฏิบัติพระสวามี ไม่ทรงหวาดกลัวต่อความทุกข์ยากลำบาก
 พระวรกายถึงตามยกก็ทรงยินดี จัดว่าพระนางมัทรีทรงเป็นยอดนามิไม่มีใครเสมอเหมือน สมควร
 แท้ที่พระนางเป็นคู่บุญบารมีของหน่อพุทธางกูรผู้จะตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้าในภายหน้า ธรรมดาว่า
 ผู้สร้างบารมีปรารถนาเป็นพระพุทธเจ้านั้นถึงคราวทุกข์ก็ทุกข์จริง ถึงคราวสุขก็สุขจริง แต่ก็ไม่ย่อ
 ท้อต่อสิ่งใด เมื่อเห็นว่าสิ่งใดเป็นประโยชน์แก่ตนและผู้อื่นแล้ว ก็พยายามทำสิ่งนั้นจนกระทั่ง
 สำเร็จ ถึงแม้ว่าจะเสียทรัพย์ ร่างกาย อวัยวะน้อยใหญ่ ตลอดถึงชีวิตก็ต้องยอม สำหรับผู้ที่เป็น
 บุตรภรรยาของพระโพธิสัตว์ ต้องเป็นผู้มีใจเด็ดเดี่ยวต่อสู้กับความทุกข์ยากลำบากทุกอย่าง
 เช่นเดียวกัน ถ้าสตรีใด ปฏิบัติสามีทุกคำเข้า เช่นตอนเช้าก็เตรียมน้ำล้างหน้า สบู่ยาสีฟันให้
 พร้อมทุกวัน แม้กระทำได้เพียงเท่านี้ สตรีนั้นก็ยิ่งได้ชื่อว่าทำตามเยี่ยงอย่างอันดีของพระนางมัทรี
 ได้ส่วนหนึ่งโดยแท้ ผลที่จะตามมาคือความรัก ความพอใจจากสามีและความสุขความเจริญใน
 ครอบครัว เมื่อเราพากันทำได้ตามนี้แล้วควรที่จะได้รับความเหลียวแลเอาใจใส่ช่วยเหลือจากญาติ
 มิตรใน ๓ ยาม คือ

๑. ยามจน คือ เมื่อยามจากจนเข็ญใจ ก็ต้องการความช่วยเหลือจากคนอื่น เพราะ
 ตัวเองช่วยเหลือตัวเองไม่ได้แล้ว สมควรที่ผู้อื่นจะต้องช่วยเหลือ เพราะคนเรานั้นต้องยอมรับหลัก

^{๒๔๕} พุ.ชา. ๒๘ / ๒๑๕๑-๒๑๕๙ / ๓๕๖-๓๕๗.

ความจริงที่ว่า “เมื่อหมดทรัพย์ก็หมดเพื่อน ลูกเมียและพี่น้องร่วมท้องก็อาจทิ้งได้ คนมีทรัพย์เท่านั้นย่อมสง่างาม ทรัพย์เป็นมหาสมุทรในโลก”^{๒๔๖}

๒. ยามเจ็บ คือ เมื่อยามเจ็บไข้ไม่สบาย ก็ต้องการกำลังใจ ความเห็นใจ ความดูแลเอาใจใส่จากคนใกล้ชิด ญาติสนิทมิตรสหาย ทำให้เกิดกำลังใจ ทำให้ความเจ็บไข้ไม่สบายนั้น หายได้โดยเร็ว เพราะมีหลักความจริงดังคำโบราณที่กล่าวไว้ว่า “คนที่เป็นพวกพ้องของเรา คือคนที่ไม่ทอดทิ้งเรา ๑. ในยามป่วยไข้ ๒. ในยามประสบภัยพิบัติ ๓. ในยามข้าวยากหมากแพง ๔. ในยามศัตรูมาประชิด ๕. ในยามต้องโทษ และ ๖. ในคราวเผาศพ”^{๒๔๗}

๓. ยามจาก คือ เมื่อยามที่มีคนที่เรารัก เคารพนับถือ ตายจากเราไปนั้น ความเศร้าโศกเสียใจก็เกิดขึ้น เราจึงต้องการความเหลียวแลเอาใจใส่จากคนอื่นให้เขาให้กำลังใจ เป็นกำลังใจเพื่อจะได้มีกำลังใจในการต่อสู้ชีวิตต่อไป เพราะธรรมดาของสัตว์โลกแล้ว ย่อมต้องมีความเศร้าโศก ความรัก ความพลัดพรากจากของรัก ความสุข และความทุกข์ควบคู่กันไป ดังพระพุทธรูปองค์ที่ว่า^{๒๔๘}

ปิยโต ชายเต โสโก ปิยโต ชายเต ภยั

ปิยโต วิปฺปมุตฺตสฺส นตฺถิ โสโก กูโต ภยั

แปลว่า

ความโศกย่อมเกิดจากสิ่งของที่รัก ความกลัวย่อมเกิดจากสิ่งของที่รัก

เมื่อหลุดพ้นจากสิ่งของที่รักเสียแล้ว จะมีความโศก ความกลัว แต่ที่ไหน

พระเวสสันดรทรงบำเพ็ญทานบารมี ตลอดพระชาติมีการบริจาคสิ่งของ พระโอรส พระมเหสี อวยวะ กระทั่งชีวิตของพระองค์เอง เพื่อบำเพ็ญบารมีให้บริบูรณ์ ท่านกล่าวว่า การที่

^{๒๔๖} ราชบัณฑิตยสถาน, ราชনী-ธรรมনীติ จัดทำเพื่อทูลเกล้าฯ ถวายเนื่องในพระราชพิธีมหามงคลเฉลิมพระชนมพรรษา ๕ รอบ สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ ๕ สิงหาคม ๒๕๓๕, (กรุงเทพมหานคร : บริษัทสหธรรมิก จำกัด, ๒๕๓๕), หน้า ๒๘๙.

^{๒๔๗} ราชบัณฑิตยสถาน, ราชনী-ธรรมনীติ จัดทำเพื่อทูลเกล้าฯ ถวายเนื่องในพระราชพิธีมหามงคลเฉลิมพระชนมพรรษา ๕ รอบ, หน้า ๑๑๗.

^{๒๔๘} พระสิริมงคลอาจารย์, ธมฺมปทญฺญกถาย ฉญฺโญ ภาคโ, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาเมฆกุฎราชวิทยาลัย, ๒๕๓๒). หน้า ๒๔๓.

จะบำเพ็ญบารมีให้บริบูรณ์นั้น ต้องบำเพ็ญให้ครบทั้ง ๓ ชั้น คือ ๑. บารมี ๒. อุบารมี ๓. ปรมัตตบารมี^{๒๔๙}

การที่พระเวสสันดรได้บำเพ็ญทานบารมีมาแต่ละอย่างนั้น นับเป็นสิ่งที่คนทั่วไปไม่สามารถทำได้ เช่น การที่พระองค์ทรงให้ช้างปัจจัยนาเคนทร์ซึ่งเป็นช้างประจำบ้านเมือง ยังความร่วมมือเย็นเป็นสุข ความเจริญรุ่งเรืองมาสู่บ้านเมือง จนกระทั่งเป็นสาเหตุให้พระองค์ต้องถูกเนรเทศออกจากเมือง เมื่อพระองค์ทรงทราบข่าวแทนที่จะทรงเสียพระทัย น้อยพระทัยก็หาไม่ตรงกันข้าม พระองค์ทรงชื่นชมโสมนัสว่า การบริจาคช้างอันเป็นช้างคู่บารมีนั้นเป็นการให้ให้ทานภายนอก ถึงแม้ใครจะมาขออวัยวะ เลือดเนื้อ แม้แต่ชีวิตพระองค์ก็จะไม่ทรงเสียตายและจะให้ทันทีหากว่าเป็นคนธรรมดาแล้วก็ยอมน้อยใจ เสียใจว่า ทำบุญ แล้วผลบุญไม่ตอบสนองกลับ ต้องได้รับความเดือดร้อน หรือความทุกข์ทรมาน ก็คงจะเลิกการทำบุญให้ทานไปเลย แต่พระเวสสันดรได้บริจาคพระโอรสพระธิดาทั้งสองตลอดพระมเหสีอันเป็นที่รักดังแก้วตาดวงใจให้กับผู้ที่มาขอ ส่วนคนทั่วไปไปแล้วทำไม่ได้ เพราะถือว่าลูกเมียเป็นที่รัก เป็นที่หวงแหน สามมีหน้าที่เลี้ยงดู ดูแลรักษาปกป้องจากภัยต่าง ๆ ผู้ต่อสู้ตรากตรำทำงานทั้งเหนื่อย หนัก อุดทน หนักเอาเบาสู้อาบเหงื่อต่างน้ำ อุตส่าห์เก็บหอมรอบริบ สั่งสมเงินทองไว้ก็เพื่อลูกเมีย เพื่อครอบครัวจะได้มีหน้ามาทัดเทียมครอบครัวอื่น ให้ลูกได้รับการศึกษาในชั้นสูง ๆ ต่อไป โดยไม่ยอมน้อยหน้าคนอื่น ลำบากแค่ไหน เหนื่อยแค่ไหนทนสู้ โดยถือคติที่ว่า “เหงื่อทุกหยดคืออนาคตของลูกเมีย” บางครั้งทำงานมาเหนื่อย ๆ แต่พอกลับบ้านได้เห็นหน้าเมีย เห็นรอยยิ้มของลูกเมื่อก็ชื่นใจ หายเหนื่อยเหมือนปลิดทิ้ง มีกำลังกาย กำลังใจที่จะต่อสู้ต่อไป เมื่อเป็นเช่นนี้แล้วใครคนไหนเล่าที่จะยอมให้ลูกเมียเป็นทานแก่คนอื่น ซึ่งเป็นการกระทำที่ได้ยาก คนทั่วไปทำไม่ได้ แต่พระเวสสันดรก็ได้กระทำแล้ว

สรุป ผู้วิจัยเห็นว่า พระเวสสันดร บริจาคทานทุกครั้งทรงอธิษฐาน การบรรลุนิพพานคือการบรรลุนิพพานพระโพธิญาณเป็นพระพุทธเจ้าในอนาคต เป็นภาวะที่มีค่าสูงสุด ซึ่งนำประโยชน์อันใหญ่ยิ่งมาสู่ สรรพสัตว์ ทานที่พระองค์ทรงกระทำไปนั้น มีจุดประสงค์มีเป้าหมายมีความหวัง มีหลักชัยคือพระโพธิญาณเป็นเบื้องหน้า การที่พระเวสสันดรได้บำเพ็ญทานบารมีมาแต่ละอย่างนั้น นับเป็นสิ่งที่คนทั่วไปไม่สามารถทำได้ มีการ บริจาคสิ่งของ พระโอรส พระมเหสี อวัยวะกระทั่งชีวิตของพระองค์ เพื่อบำเพ็ญบารมีให้ครบทั้ง ๓ ชั้น คือ ทานบารมี

^{๒๔๙} ชู.พุทธ. (ไทย) ๓๓ / ๑ / ๕๑๔.

ทานอุปัชฌาย์ และทานปรมาตบารมี พระองค์ก็ไม่ทรงย่อท้อไปสู่เป้าหมาย คือ พระโพธิญาณที่ตั้งไว้

๒.๓.๖ แนวคิดการให้ที่ปรากฏในคัมภีร์อื่นๆ

การให้ (ทาน) ที่มาในหมวดธรรม คือ สังคหัตถ์ ๔ ประการ หมายถึง การสงเคราะห์ หรือการให้เพื่อช่วยเหลือซึ่งกันและกัน เพราะสังคหัตถ์ เป็นเรื่องเกี่ยวกับการยึดเหนี่ยวจิตใจกันไว้ได้

อนึ่ง หนังสือทาง ๗ สายได้แสดงถึงการกระทำของแต่ละชีวิตไม่ว่าดีหรือชั่ว เป็นเหตุให้ได้กำเนิดต่างกัน กล่าวคือ

๑. คนที่มีโทสะมาก จะได้กำเนิดเป็นสัตว์นรก
๒. คนที่มีโลภะมาก จะได้กำเนิดเป็นเปรตอสุรกาย
๓. คนที่มีโมหะมาก จะได้กำเนิดเป็นสัตว์เดรัจฉาน
๔. คนที่รักษาศีล ๕ และกุศลกรรมบถ ๑๐ ประการ จะได้กำเนิดเป็นมนุษย์
๕. คนที่มีมหากุศล ๘ เช่น ให้ทาน ^{๒๕๐} ทอดกฐิน ทอดผ้าป่า เป็นต้น จะได้กำเนิดในสวรรค์
๖. คนที่เจริญสมถภาวนา จนได้บรรลุนิพพานและไม่เสื่อมจากนิพพาน จะได้กำเนิดในพรหมโลก
๗. คนที่บำเพ็ญวิปัสสนาภาวนา จนบรรลุอุรียผล จะถึงความดับทุกข์ คือ นิพพาน

จะเห็นได้ว่าในทาง ๗ สายนี้ การบำเพ็ญทาน รักษาศีล และเจริญภาวนา ผลจะแตกต่างกัน ดังนั้นจึงพอจะกล่าวได้ว่า ในการทำบุญทั้ง ๓ ประการ คือ ทาน ศีล และภาวนา นั้น พระพุทธศาสนายกย่อง “ภาวนา” ว่าดีที่สุดเพราะเป็นปัจจัยให้บรรลุนิพพาน ซึ่งเป็นจุดมุ่งหมายสูงสุดในพระพุทธศาสนาได้

หลักการของพระพุทธศาสนา ซึ่งพระพุทธเจ้าทรงแสดงไว้เพื่อพุทธสาวกจะถือเป็นหลักในการออกประกาศพระศาสนาอันเรียกว่า “โอวาทปาติโมกข์” เป็นที่มาแห่งบุญและการ

^{๒๕๐} พระธรรมธีรราชมหามุนี (โชดก ญาณสิริ ป.ธ.๙), ทาง ๗ สาย, พิมพ์ครั้งที่ ๗, (กรุงเทพมหานคร : ห้างหุ้นส่วนจำกัดการพิมพ์พระนคร, ๒๕๓๓), หน้า ๑๖.

ทำบุญของพุทธศาสนิกชน ในโอวาทปาติโมกข์นั้น พระพุทธเจ้าทรงแสดงหลักทั่ว ๆ ไปที่เป็นหลักการสำคัญไว้ ๓ ประการ คือ

๑. สอนไม่ให้อากรรมชั่วทั้งปวง
๒. สอนให้อบรมกุศลให้ถึงพร้อม
๓. สอนให้ทำจิตใจของตนให้ผ่องแผ้ว^{๒๕๑}

โดยหลักการทั้ง ๓ นี้ พุทธบริษัทต้องพยายามเลิกละความประพฤติชั่วทุกอย่าง จนเต็มความสามารถ และพยายามสร้างกุศล คือ ความดีสำหรับตนให้พร้อมเท่าที่จะสร้างได้ กับพยายามชำระจิตใจให้ผ่องใสอยู่เสมอด้วยการพยายามทำตามคำสอน^{๒๕๒} ในหลักการนี้ เป็นการพยายามทำดี เรียกว่า “ทำบุญ” และการทำบุญนี้ พระพุทธเจ้าได้ทรงแสดงวัตถุ คือ ที่ตั้งอันเป็นทางไว้ โดยหลักย่อๆ ๓ ประการ เรียกว่า บุญกิริยาวัตถุ

บุญกิริยาวัตถุนี้เอง เป็นแนวให้พุทธบริษัทประพฤติบุญตามหลักการที่แสดงไว้ และเป็นเค้าให้เกิดศาสนพิธีต่าง ๆ ขึ้นโดยนิยมนั้น คือ ในกาลต่อ ๆ มาพุทธบริษัทนิยมทำบุญไม่ว่าปรารภเหตุใด ๆ ก็ให้เข้าหลักบุญกิริยาวัตถุ ๓ การทำบุญซึ่งเป็นการบำเพ็ญความดี และทำในกรณีต่างๆ กัน ตามเหตุที่ปรารภ จึงเกิดพิธีกรรมขึ้นหลายประการ เมื่อพิธีกรรมใดเป็นที่นิยมและรับรองปฏิบัติสืบๆ มาจนเป็นประเพณี พิธีกรรมนั้น ก็กลายเป็นศาสนพิธีขึ้น^{๒๕๓}

วิธีการทำบุญดังกล่าวข้างต้น พระพุทธองค์ทรงตรัสไว้เป็น ๒ นัย คือ บุญกิริยาวัตถุ ๓ กับบุญกิริยาวัตถุ ๑๐

บุญกิริยาวัตถุ ๓ ได้แก่

๑. ทานมัย หมายถึง ทำบุญด้วยการให้ปันสิ่งของ
๒. สีลมัย หมายถึง ทำบุญด้วยการรักษาศีล หรือประพฤติดีมีระเบียบวินัย
๓. ภาวนามัย หมายถึง ทำบุญด้วยการเจริญภาวนา คือ ฝึกอบรมจิตใจ

๒๕๔

^{๒๕๑} พุ.ธ. (ไทย) ๒๕/๑๘๓/๔๙.

^{๒๕๒} เสฐียรพงษ์ วรรณปก, พุทธจริยาวัตร ปากีสถาน - อังกฤษ, (กรุงเทพมหานคร : อมรินทร์ พริ้นติ้ง กรุ๊ป, ๒๕๓๑), หน้า ๖๓.

^{๒๕๓} ขำเลียง วุฒิจันทร์และคณะ, ศาสนพิธี คู่มือทำบุญบำเพ็ญกุศลสำหรับพุทธศาสนิกชน, (กรุงเทพมหานคร : สำนักงานเอกลักษณ์ของชาติสำนักนายกรัฐมนตรี จัดพิมพ์, ๒๕๒๖), หน้า ๓.

^{๒๕๔} พระราชวรมุนี (ประยูร ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ (ฉบับ ประมวลธรรม), หน้า ๑๐๙-๑๑๐.

บุญกิริยาวัตถุ ๑๐ ได้แก่

๑. ทานมัย หมายถึง ทำบุญด้วยการให้ปันสิ่งของ
๒. สีลมัย หมายถึง ทำบุญด้วยการรักษาศีล หรือประพฤติดีมีระเบียบวินัย
๓. ภาวนามัย หมายถึง ทำบุญด้วยการเจริญภาวนา คือ ฝึกฝนอบรมจิตใจ
๔. อปจายนมัย หมายถึง ทำบุญด้วยการประพฤติอ่อนน้อม
๕. เวยยาวัจจมัย หมายถึง ทำบุญด้วยการช่วยชวนชวนยารับใช้
๖. ปัตติทานมัย หมายถึง ทำบุญด้วยการเฉลี่ยส่วนแห่งความดีให้แก่ผู้อื่น
๗. ปัตตานุโมทนา มัย หมายถึง ทำบุญด้วยการยินดีในความดีของผู้อื่น
๘. ธัมมัสสวนมัย หมายถึง ทำบุญด้วยการฟังธรรมศึกษาหาความรู้
๙. ธัมมเทศนามัย หมายถึง ทำบุญด้วยการสั่งสอนธรรมให้ความรู้
๑๐. ทิฏฐุชุกัมม หมายถึง ทำบุญด้วยการทำความเห็นให้ตรง ๒๕๕

ตารางแผนผังแสดงฝ่ายกิเลสและฝ่ายต่อต้านกิเลส คือ บุญกิริยาวัตถุมี ดังนี้^{๒๕๖}

การให้ทานได้กลายเป็นขนบธรรมเนียมประเพณีของมหาชนไปแล้ว ดังที่ปรากฏมีหนังสือเกี่ยวกับหลักศาสนพิธีต่าง ๆ กล่าวถึงแบบอย่างหรือแบบแผนที่พึงปฏิบัติ เพื่อความเป็นระเบียบและครบถ้วนตามที่นิยมกันในสังคม

การให้ทานเมื่อถือหลักเจตนาของผู้บริจาคเป็นที่ตั้งแล้ว ก็แบ่งออกเป็น ๒ อย่าง

๑. ปาฏิบุคลิกทาน ถวายเจาะจงพระภิกษุรูปนั้นรูปนี้ ๒๕๗
๒. สังฆทาน ถวายไม่เจาะจงเฉพาะพระภิกษุรูปใด มอบเป็นกลางให้สงฆ์จัด
จัดเฉลี่ยกันใช้สอยเอง^{๒๕๘}

ปาฏิบุคลิกทาน ถวายเจาะจงบุคคล หมายถึงผู้เป็นเจ้าของภาพเจาะจงพระที่จะนิมนต์มารับไทยทาน เช่น ทำบุญบ้านใหม่ มีการเลี้ยงพระ สมมุติว่า ๑๐ รูป ก็เจาะจงว่านิมนต์พระรูปนั้นๆ เช่นระบุนุ่ท่านเจ้าคุณ ท่านพระครู หลวงตา หลวงลุง ท่านมหา หรือหลวงพี่ เป็นต้น

^{๒๕๕} พระราชวรมุนี (ประยูรค์ ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์, (กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรราชวิทยาลัย, ๒๕๒๘), หน้า ๑๓๘.

^{๒๕๖} พ.อ.ปิ่น มุทุกันต์, คำบรรยายพุทธศาสตร์ ฉบับฉลอม ๒๕ พุทธศตวรรษ. ภาค ๓, หน้า ๒๐.

^{๒๕๗} อญ. ปญจก.อ. (บาลี) ๓/๓๔/๒๒, อญ. ปญจก.อ. (ไทย) ๓/๘๑.

^{๒๕๘} พ.อ.ปิ่น มุทุกันต์, คำบรรยายพุทธศาสตร์ ฉบับฉลอม ๒๕ พุทธศตวรรษ, ภาค ๓, หน้า ๕๕.

อย่างนี้เรียกว่า ปาฏิบุคลิกทาน และการถวายปาฏิบุคลิกทานนี้ ไม่ต้องมีพิธีกรรมในการถวาย เพราะเมื่อผู้ถวายเกิดศรัทธาจะถวายสิ่งใดแด่พระภิกษุหรือสามเณรรูปใด ก็จัดสิ่งนั้นมอบถวาย พระภิกษุหรือสามเณรรูปนั้นเป็นรายบุคคล

สังฆทาน ถวายแต่ส่วนรวม หมายถึง การถวายที่เจ้าภาพไม่เจาะจงพระภิกษุรูปนั้น รูปนี้ เวลานิมิตต์พระภิกษุไปที่วัด เข้าไปหาท่านเจ้าอาวาสหรือไปหาพระภิกษุเจ้าหน้าที่รับกิจนิมนต์ของวัด เรียกตามพระวินัยว่า “ภัตตเทศก์” คือ ภิกษุที่สงฆ์สมมติ หรือแต่งตั้งให้เป็นเจ้าหน้าที่จัดแจงภัตต และบอกถึงวัตถุประสงค์ว่าต้องการนิมนต์พระภิกษุไปในงานอะไร จำนวนกี่รูป เป็นต้น พระผู้รับนิมนต์จะเปิดบัญชีดูรายนามพระภิกษุว่าลำดับจะตกแก่พระภิกษุรูปใดบ้าง แล้วจะเป็นผู้นิมนต์พระภิกษุให้เอง เมื่อสงฆ์จัดพระภิกษุรูปใดมาให้ เจ้าภาพก็พึงยินดีถวายทานแก่พระภิกษุรูปนั้น การถวายสังฆทานนี้ เป็นการถวายสงฆ์เกี่ยวกับส่วนรวมในวัด ไม่ใช่เป็นการบุคคล จึงเป็นเรื่องเกี่ยวเนื่องด้วยพิธีกรรมโดยเฉพาะ มีพิธีการถวายและการอนุโมทนาของสงฆ์ ซึ่งเป็นพระเพณีทางพระพุทธศาสนาสืบต่อกันมา^{๒๕๙}

ปาฏิบุคลิกทานกับสังฆทานนั้น ต่างกันที่เจตนาในการให้ การให้ทานเจาะจงบุคคลนั้น ทายกมีเจตนาแคบหรือใจแคบ ส่วนการถวายสังฆทาน ทายกย่อมมีเจตนากว้างเผื่อแผ่มาก ไม่เห็นแก่หน้าเลือกที่รักมักที่ชัง และพระพุทธเจ้าทรงสรรเสริญว่ามีผลมากกว่าปาฏิบุคลิกทาน

สิ่งของที่ทายกจัดถวายพระภิกษุแบบปาฏิบุคลิกทานนั้น สิ่งของทั้งหมดจะตกเป็นกรรมสิทธิ์แก่พระภิกษุรูปที่เราถวายนั่น พระภิกษุนั้นจะใช้เอง หรือจะมอบให้ใครก็ได้ไม่ผิดวินัย ส่วนสิ่งของที่ถวายเป็นสังฆทานนั้นก็อาจแบ่งเป็นสองอย่าง คือ ของใดเป็นลหุภัณฑ์ คือของกินของใช้ไม่ถาวร พระภิกษุรูปที่รับนั้น ย่อมมีสิทธิ์ในของนั้นทุกประการ ส่วนของใดเป็นครุภัณฑ์ คือ ของใช้ถาวร ให้ตกเป็นของสงฆ์ พระรูปนั้นจะใช้ก็ได้ แต่ต้องใช้ในฐานะเป็นของสงฆ์ คือ ยืมของสงฆ์ใช้จะยกให้แก่ใครไม่ได้ ตัวอย่างเช่น เราถวายสังฆทานโดยจัดอาหารใส่ในภาชนะเช่น กาละมัง ถังสังกะสี หรือใส่สำหรับถวายพระภิกษุไป พระภิกษุที่รับนั้นก็ฉันอาหารนั้น ส่วนภาชนะที่ใส่อาหาร เช่น กาละมัง ถัง และถาดถ้วยสำหรับ ก็ส่งเข้าห้องเก็บสังฆภัณฑ์ คือ ห้องเก็บของสงฆ์ประจำวัด โดยมีพระภิกษุเป็นเจ้าหน้าที่เก็บรักษาไว้ พระภิกษุที่รับนั้นควรปฏิบัติต่อของสงฆ์อย่างนี้

^{๒๕๙} ขำเลียง วุฒิจันทร์และคณะ, ศาสนพิธี คู่มือทำบุญบำเพ็ญกุศลสำหรับพุทธศาสนิกชน ,

สรุป ผู้วิจัยเห็นว่า การให้ทานในคัมภีร์ที่ท่านกล่าวไว้ในหมวดธรรม สังคหวัตถุ มีการให้เพื่อสงเคราะห์เป็นการยึดเหนี่ยวน้ำใจกันไว้ได้ บุญกิริยาวัตถุ ๓ คือ ทานมัย ศีลมัย ภาวนามัย การให้ทาน อามิสทาน ธรรมทาน อภัยทาน หรือการให้ทานในเรื่องทำบุญกุศลต่าง ๆ เช่น การให้ทาน การทอดกฐิน ทอดผ้าป่า การให้ทานได้กลายเป็นขนบธรรมเนียม ประเพณี ของสังคมไทยตั้งแต่อดีต จนถึงปัจจุบัน การถวายทานที่สังคมมักจะเข้าใจ การกระทำบุญก็ คือ ปาฏิบุคลิกทาน การให้เจาะจง และสังฆทาน ให้โดยไม่มุ่งหวังเจาะจง เฉพาะแก่พระภิกษุรูปใด รูปหนึ่ง ในคัมภีร์กล่าวว่า การให้ทานที่ไม่เจาะจง จะมีผลานิสงส์มากกว่าขึ้นอยู่กับเจตนา ของผู้ให้ทานเป็นสำคัญ ทำให้สังคม ได้มาศึกษาหลักธรรมในคัมภีร์ให้มากขึ้นเข้าใจในการให้ทาน

๒.๓.๗ สรุปแนวคิดการให้ในคัมภีร์ทางพุทธศาสนา

ผู้วิจัยมีความเห็นว่า ในคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา ถือว่ามี อิทธิพลทาง พระพุทธศาสนาเป็นคติความเชื่อเรื่อง อานิสงส์ของการให้ทาน ในพระพุทธศาสนาว่ามีผลานิสงส์ มาก รวมถึง คติความเชื่อเกี่ยวกับอายุกาลของพระพุทธศาสนา และพระพุทธเจ้าในอนาคตกาล ดังนั้น ผู้วิจัยจึงได้สรุป ประเด็นคติความเชื่อ หรืออิทธิพลทางพระพุทธศาสนาที่เป็นแรงบันดาลใจ หรือเป็นเหตุผลในการให้ทาน อิทธิพลทางด้านคติความเชื่อในอานิสงส์ของการให้ทาน อิทธิพล ทางด้านคติความเชื่อเรื่องกรรม และผลของกรรม อิทธิพลทางด้านคติความเชื่ออื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง

การให้ทานในพระไตรปิฎก หมายถึง อามิสทานและธรรมทาน การให้ทานมี จุดประสงค์ ๒ อย่าง คือ ส่วนตน เพื่อกำจัดกิเลสคือความโลภและความตระหนี่ในจิตสันดาน และส่วนรวม คือ การช่วยเหลือผู้อื่น การให้ทานสามารถผูกไมตรี ความสามัคคีของกันและกันได้ สาเหตุที่พุทธศาสนิกชนชาวไทยให้ทาน เช่น ให้เพราะหวังผลตอบแทน ให้เช่นนี้ไม่ถูกต้องตาม หลักทางพระพุทธศาสนา วิธีการให้ทานที่ถูกต้อง คือ ต้องให้ความสำคัญแก่สิ่งของและตัวผู้รับ เช่น ให้ทานด้วยความเคารพ ให้ทานด้วยศรัทธา ให้ทานโดยไม่เบียดเบียนตนและผู้ตน ให้ทาน โดยมีจิตอนุเคราะห์อยากช่วยเหลือผู้อื่น เป็นต้น ทานจะมีอานิสงส์น้อยหรือมาก ต้องประกอบด้วย องค์ประกอบหลัก ๓ ประการ คือ ผู้ให้ ผู้รับ และวัตถุสิ่งของที่ให้ ผู้ให้ ต้องมีเจตนาดีก่อนจะ ให้ กำลังให้ และหลังให้ทานแล้วเป็นสำคัญ ผู้รับต้องเป็นคนมีศีลธรรมอันงาม และสิ่งของที่ให้ ได้มาโดยสุจริต มีคุณภาพ เป็นประโยชน์แก่ผู้รับ ทานนั้นก็มียานิสงส์มาก ทานมีความสำคัญ คือ มีความสำคัญต่อเฉพาะบุคคล ทำให้บุคคลเมื่อปฏิบัติตามแล้วบรรลุเป้าหมายสูงสุดในชีวิต ต่อพระพุทธศาสนา คือ เป็นการบำรุงพระพุทธศาสนา พระพุทธศาสนา ดำรงอยู่ได้จนถึงทุกวันนี้ เพราะอาศัยการให้ทานของพุทธศาสนิกชน ต่อสังคม คือ เมื่อพุทธศาสนิกชนปฏิบัติตามธรรมคือ

การให้ทานแล้ว สังคมย่อมมีความสามัคคี มีมิตรไมตรีและมีความเอื้อเฟื้อต่อกัน สันติสุขก็ย่อมเกิดขึ้นในสังคมไทยแน่นอน

พระพุทธศาสดาดำรงอยู่ได้ตลอดระยะเวลาจนถึงปัจจุบันนี้ได้ ก็เพราะพุทธบริษัทได้ช่วยกันให้ทั้งอามิสและธรรมะ นับตั้งแต่การถวายวัดเวฬุวันของพระเจ้าพิมพิสาร การสร้างวัดเชตวันของท่านอนาถปิณฑิกเศรษฐี การสร้างวัดบุพพารามของนางวิสาขา จนมาถึงในสมัยของพระเจ้าอโศกมหาราช พระองค์มีความศรัทธาเลื่อมใสในพระพุทธศาสนา ทรงสร้างวิหารทั่วประเทศอินเดีย ๘๔,๐๐๐ แห่ง ทรงทำนุบำรุงพระพุทธศาสนาอย่างเต็มที่ ทรงส่งพระธรรมทูตจำนวน ๙ สาย ไปเผยแผ่พระพุทธศาสนาในที่ต่าง ๆ รวมทั้งดินแดนสุวรรณภูมิซึ่งเป็นที่ตั้งของประเทศไทย ทำให้ประเทศไทยได้มีพระพุทธศาสนาอยู่คู่บ้านคู่เมือง มีความร่มเย็นเป็นสุขมาจนถึงทุกวันนี้ หากไม่มีหลักคำสอนเรื่องทาน ก็ไม่มีบุคคลเหล่านี้ปรากฏในประวัติศาสตร์ พระพุทธศาสนาก็คงจะดำรงอยู่ไม่นานมาจนถึงทุกวันนี้ การให้ทานจึงถือว่าเป็นการรักษาไว้ซึ่งพระพุทธศาสนาอย่างแท้จริง

การให้ทาน นับว่าเป็นรากแก้วแห่งพระพุทธศาสนาอย่างแท้จริง ทานของทายกนี้เอง เป็นรากแก้วของพระพุทธศาสนา ทายก ผู้ได้บริจาคทานในพระพุทธศาสนา น้อยก็ตาม มากก็ตาม ก็ได้ชื่อว่า อุปลัมภิกยกของพระพุทธศาสนา ตามกำลังของตน พระพุทธศาสนาดังอยู่ได้ถึง ๒๕๕๒ ปีเศษ เป็นมาได้ด้วยอะไร พระสงฆ์สามเณรทำไร่นา คำขายอะไร อาศัยแต่ทานของทายก ทายิกา เป็นเครื่องเลี้ยงชีพ ได้มีเวลาพากันศึกษาเล่าเรียน รับศาสนทายาทมาจนบัดนี้ พิจารณาเห็นเท่านั้น ก็รู้จักคุณของท่าน แม้พระพุทธเจ้า เมื่อพระองค์ยังทรงสร้างบารมี ๑๐ ประการ ก็ยกทานบารมีขึ้นเป็นบทหน้าว่า ทานบารมี สीलบารมีเป็นต้น หมายความว่า ทรงยกทานบารมีขึ้นเป็นใหญ่กว่าบารมีทั้งปวง^{๒๖๐}

ในคัมภีร์อุปทาน ได้ให้ความหมายว่า การให้ (ทาน) หมายถึง การให้สิ่งที่ควรให้ (ทตฺวา ทาทพุกั ทานั) จะเห็นได้ว่า การให้ทานตามความหมายนี้ จะต้องเลือกสิ่งที่ให้และต้องประกอบด้วยเหตุผล ผู้รับก็ต้องมีความจำเป็นที่จะต้องใช้นั้นด้วย ข้อความที่เกี่ยวกับการให้ทานในอุปทานนี้ โดยสรุป เป็นการให้สิ่งของที่จำเป็นต้องใช้และของที่จะให้มันเป็นสิ่งที่ดีแล้วเป็นอย่างดี

^{๒๖๐} ร.ต.อ. นฤชิต จุสสะปาโล, “การศึกษาเปรียบเทียบเรื่องทานในพุทธศาสนากับเศาะกะตะเกะฮ์ในศาสนาอิสลาม”, **ปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๔๓), หน้า ๔๓.

สรุปแนวคิดรูปแบบและลักษณะการให้เชิงพุทธ ผลจากการวิจัยพบว่า การให้ถือเป็นพื้นฐานสำคัญที่จะรองรับการทำความดีอื่น ๆ ที่จะตามมา ดังเช่น พระสัมมาสัมพุทธเจ้าในครั้งยังสร้างบารมี กว่าพระองค์จะประสบความสำเร็จขั้นสูงสุดในชีวิตได้เช่นนี้ พระองค์ก็อาศัยการทำงานเป็นจุดเริ่มต้นของการสั่งสมความดี และทานที่สั่งสมดีแล้วย่อมอำนวยผลอย่างไม่มีประมาณเหมือนกัน

รูปแบบของการให้มีหลักอยู่ ๓ ประการ เรียกว่า ทานสมบัติ ได้แก่ ความถึงพร้อมหรือความพร้อมพร้อมสมบูรณ์ ซึ่งทำให้ทานที่ได้บริจาคแล้วเป็นทานอันยอดเยี่ยม มีผลมาก คือ

๑. เขตสมบัติ หมายถึง บุญเขตถึงพร้อม คือ ปฏิภาห หรือผู้รับทานเป็นผู้ประพฤติดี ปฏิบัติชอบ ประกอบด้วยคุณธรรม (บุคคล)

๒. ไทยธรรมสมบัติ ไทยธรรมถึงพร้อม คือ สิ่งที่เป็นของบริสุทธิ์ได้มาโดยชอบธรรม และเหมาะสมเป็นประโยชน์แก่ผู้รับ (วัตถุ)

๓. จิตตสมบัติ เจตนาถึงพร้อม คือ ให้ด้วยความตั้งใจ คิดจะให้ประโยชน์แก่ผู้รับแท้จริง มีเจตนาบริสุทธิ์ทั้ง ๓ กาล (ก่อนให้ใจยินดี ขณะให้จิตผ่องใส ให้แล้วเบิกบานใจ)

ลักษณะของการให้ จัดเป็นองค์ประกอบที่สำคัญประการหนึ่งในหลักของการให้ทาน และสิ่งที่ควรให้ทานตามหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนาก็มีทั้งที่เป็นวัตถุสิ่งของ (รูปธรรม) และสิ่งที่มีชีวิต (นามธรรม) องค์ประกอบแห่งไทยธรรม ไม่ขึ้นอยู่กับวัตถุที่ให้ว่า จะมาก น้อย ประณีต หรือเศร้าหมอง แต่ขึ้นอยู่กับเจตนาของผู้ให้ว่าเป็นเช่นไร เจตนาบริสุทธิ์หรือไม่ เพราะบุคคลแม้จะให้ทานด้วยวัตถุมากมาย และมีราคาแพงแค่ไหนก็ตาม ทานนั้นไม่จัดว่าให้ผลมากกว่าทานที่ผู้ให้มีจิตประกอบด้วยเมตตา

บทที่ ๓

การให้เชิงพุทธในสังคมไทย

สภาพสังคมไทยในปัจจุบัน ส่งผลกระทบต่อการดำเนินชีวิตของประชาชนชาวไทยมากขึ้นทุกวันทั้งทางด้านการเมือง เศรษฐกิจ การปรับตัว ทุกอย่างดำเนินการไปอย่างรวดเร็วทำให้ประชาชนหันไปพึ่งวัตถุ เพื่อใช้เป็นเครื่องอำนวยความสะดวกให้แก่ตนเอง จนเกิดเป็นความเคยชิน คิดว่าวัตถุเครื่องมือเครื่องใช้ต่างๆ เหล่านี้ คือสิ่งจำเป็นของการดำรงชีวิต โดยลืมนึกถึงศักยภาพของร่างกายและจิตใจของตนเอง ซึ่งมีพลังและศักยภาพมากกว่าวัตถุหลายๆ ชิ้น ความทันสมัยของโลกในยุคปัจจุบัน ทำให้พระพุทธศาสนาจำเป็นอย่างยิ่งที่ต้องเข้ามามีบทบาทเพื่อสร้างความเข้าใจอันดีงามให้เกิดขึ้นแก่ประชาชน โดยเฉพาะการเข้าใจวิถีชีวิตแห่งชุมชนอย่างแท้จริง ไม่ว่าจะเป็นวัฒนธรรมประเพณี หรือความเป็นอยู่ของประชาชน จนสามารถเป็นผู้นำทางด้านความรู้ความเข้าใจในสิ่งที่ถูกต้องได้ ซึ่งก็คงจะเป็นการนำย่อนไปสู่บทบาทของพระพุทธศาสนาในอดีตนั่นเอง ไม่ใช่เรื่องใหม่ เพียงแต่นำสิ่งต่างๆ มาประยุกต์ และปรับปรุงให้เกิดความเหมาะสมมากยิ่งขึ้น ซึ่งได้พิสูจน์มาแล้ว โดยพระสัมมาสัมพุทธเจ้า เป็นคำสั่งสอนต่างๆ พุทธศาสนิกชนก็ได้ถือปฏิบัติกันมาช้านาน พระพุทธศาสนาจึงเป็นศูนย์กลางทางด้านจิตใจ ศีลธรรมและพฤติกรรมต่างๆ ของประชาชนทั้งในทางสังคม วัฒนธรรมและศาสนาวัดและพระสงฆ์ เป็นผู้นำเอาพุทธธรรมมาอบรมสั่งสอนประชาชน ให้มีความเข้าใจในการประพฤติปฏิบัติเพื่อการดำเนินชีวิตด้วยความสุขและยุติธรรม และเมื่อพุทธศาสนิกชนมีความเข้าใจในพุทธธรรมแล้ว ก็สามารถบังคับตนเองให้ประพฤติปฏิบัติตนอย่างมีความสุขและสามารถแนะนำผู้อื่นได้อีกทางหนึ่งด้วย บทนี้เป็นส่วนหนึ่งที่จะช่วยให้เห็นคุณค่าและความสัมพันธ์อันใกล้ชิด ระหว่างพระพุทธศาสนากับชีวิตประจำวันของคนไทย ตลอดจนวิธีการที่คนไทยได้รับค่านิยมทางศาสนา โดยผ่านกระบวนการกล่อมเกลாதงจิตใจ เมื่อได้ทราบวิธีการที่คนไทยได้รับค่านิยมจากศาสนาแล้ว ค่านิยมดังกล่าวจะเข้าไปมีอิทธิพลในระบบการปกครองและการบริหารอย่างไรบ้าง บทนี้จึงเป็นการศึกษาวิเคราะห์ ในเรื่องความสำคัญและคุณค่าของสถาบันทางพระพุทธศาสนาที่มีต่อประชาชน และสังคมส่วนรวม

แม้คนไทยจะได้ชื่อว่าเป็นคนมีน้ำใจ ชอบทำบุญ ชอบให้ทาน มีการให้และแบ่งปันให้กับคนที่มีฐานะด้อยกว่าจนเป็นปกตินิสัย เมื่อมีเหตุการณ์ทุกข์ภัยร้ายแรงขึ้น พลังน้ำใจ ก็

หลังไหลไปยังพื้นที่ที่เดือดร้อนมากมาย แต่กระนั้นมิติของ การให้เพื่อสังคม ก็ยังมีอยู่น้อยในสังคมไทยมีการให้อยู่มากมายก็จริง แต่ส่วนใหญ่เป็นการให้เพื่อสาธารณะ ไม่ใช่ในความหมายของการให้เพื่อสังคม ซึ่งมีความหมายกว้างกว่าการบำบัดความทุกข์ร้อนของเพื่อนมนุษย์ที่เกิดขึ้นเฉพาะหน้า และไม่ได้หมายความว่าเพียงแค่ว่า การทำบุญหรือการทำนุบำรุงศาสนา แต่เป็นการให้ที่มีจุดมุ่งหมายเพื่อช่วยให้สังคมโดยรวมดีขึ้น การให้ โดยทั่วไปในสังคมไทย มักเกิดขึ้นเมื่อมีเหตุการณ์ใดเหตุการณ์หนึ่งเกิดขึ้นมา คนก็จะคิดเองว่าคนที่เดือดร้อนต้องการอะไร ก็จะมีการบริจาคเสื้อผ้า อาหาร น้ำดื่ม ข้าวของอุปโภคบริโภคต่างๆ ซึ่งหลายครั้งก็ยังไม่ตรงกับความต้องการของผู้ที่เดือดร้อน หรืออาหารสดที่ไม่สามารถส่งผ่านไปถึงมือผู้รับได้ในระยะเวลาที่กำหนด ก็จะเสียหายใช้การไม่ได้ในมุมที่โครงการฯ สนใจ เราจึงมอง การให้ ที่ไม่ได้คำนึงถึงแค่เรื่องเฉพาะหน้า หรือเหตุการณ์ภัยพิบัติต่างๆ การให้ ที่จะช่วยให้สังคมโดยรวมดีขึ้น นำอยู่ขึ้น และมีพัฒนาการในเรื่องดีๆ มากขึ้น ซึ่งสิ่งเหล่านี้คนส่วนใหญ่ยังมองว่าเป็นเรื่องไกลตัว การให้เพื่อสังคม ที่มีอยู่ในสังคมไทยแต่ยังไม่ค่อยมีใครรู้จัก ให้เป็นที่รับรู้และเข้าใจของคนทั่วไปมากขึ้น การให้เพื่อสังคม เพื่อเป็นตัวช่วยให้สังคมได้ช่วยกันพิจารณาว่า การให้ ในรูปแบบที่แตกต่างไปจากที่เราคุ้นเคยนั้น สังคมจะได้ประโยชน์อย่างไร สังคมจะดีขึ้นนำอยู่ขึ้นอย่างไร เพื่อพัฒนาสังคม เพื่อให้ชุมชนและสังคมดีขึ้น เป้าหมายหลักจะมองที่ผลกระทบต่อสำนึกของคนมากกว่า โดยเน้นว่าทำอย่างไรคนในสังคมจึงจะเกิดความตระหนักรู้ว่างานอย่างนี้มีคุณค่า ทำให้เกิดสังคมที่น่าอยู่ร่วมกัน การเสริมสร้างวัฒนธรรมการให้อย่างเป็นทางการ โดยในระยะแรกต้องการให้คนในสังคมได้รับรู้ข่าวสารข้อมูล และเห็นคุณค่าของ การให้เพื่อสังคม ในรูปแบบต่างๆ ก่อน ในระยะยาวจึงจะเน้นไปที่การส่งเสริมให้ การให้เพื่อสังคม เป็นวิถีปฏิบัติปกติในสังคมไทย เช่น บริษัทต่างๆ เมื่อสิ้นปีปิดงบประมาณก็อาจจะมีการบริจาคส่วนที่เป็นกำไรให้กับสังคม ส่วนคนทั่วไปเมื่อถึงวันเกิดหรือวันสำคัญที่มีความหมายต่อชีวิตเขา ก็อาจจะนึกถึงสังคม หรือทำประโยชน์อะไรสักอย่างให้กับสังคม เป็นต้น ซึ่งหากมีการให้ในลักษณะนี้กันมากๆ สังคมไทยก็จะเป็นสังคมที่น่าอยู่มากขึ้น และพัฒนาให้เกิดประโยชน์สูงสุดต่อสังคมต่อไป

การให้ ที่มีคุณค่าทางด้านสังคม คือคัมภีร์อานิสงส์การให้ประเภทต่างๆ ได้สร้างค่านิยมขึ้นในสังคมไทย เป็นพื้นฐานการหยั่งรากของการให้ ทางพระพุทธศาสนา สู้จิตใจคน สะท้อนอิทธิพลของพระพุทธศาสนา ที่มีต่อสังคมเป็นแรงบันดาลใจ ในการให้ นอกจากจะมีความสำคัญต่อบุคคลและพระพุทธศาสนา ยังมีความสำคัญต่อสังคมส่วนรวม เพราะคนเราจะอยู่คนเดียวโดยลำพังในสังคมไม่ได้ การให้จึงเป็นเรื่องที่มีความสำคัญต่อสังคม ในสังคหวัตถุ มีธรรมเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจ ๔ ประการ คือ

- ๑ . ทาน การให้ปันสิ่งของ
- ๒ . ปิยวาจา วาจาเป็นที่รัก
- ๓ . อัตถจริยา การประพฤติตนให้เป็นประโยชน์
- ๔ . สมานัตตตา การวางตนสม่ำเสมอ^๑

ทาน การให้ปัน การช่วยเหลือจนเจือ ไม่คิดเอาเปรียบกัน เอาประโยชน์ตน ไม่ว่าจะ เป็นทางวัตถุ ความรู้ หรือความดี เพื่อการดำรงอยู่ร่วมกัน หลักการข้อนี้จะช่วยให้เกิดลักษณะ สมดุลทางเศรษฐกิจสังคม

ปิยวาจา การกล่าวถ้อยคำที่เหมาะสมต่อกัน เป็นหลักมนุษยสัมพันธ์ ที่ดีงามต่อกัน ช่วยให้ผู้ฝ่ายประสานกันได้อย่างสนิท ไม่เกิดช่องว่างระหว่างกลุ่มบุคคลที่มีหน้าที่ต่างกัน ใน สังคม เป็นเรื่องเสริมสร้างความมั่นคงตั้งแต่ระดับครอบครัว จนถึงระดับชาติและระดับโลก

อัตถจริยา การปฏิบัติให้เกิดประโยชน์แก่สังคม อยู่ที่ได้อะไรทำตนเป็นคนไร้ประโยชน์ การทำตนเป็นคนไร้ประโยชน์นั้น จัดว่าเป็นการมีชีวิตอย่างประทุษร้ายสังคมเป็นการเอาเปรียบ สังคม

สมานัตตตา การวางตนเหมาะสม ไม่เป็นคนลุ่มๆ ดอนๆ แม้ให้ของผู้อื่น ถ้าวางตน เหมาะสม เป็นการช่วยเสริมคุณค่าของที่ให้นั้นให้สูงขึ้น ส่วนการวางตนไม่เหมาะสม เป็นการ ทำลายของที่มีค่ามากให้กลายเป็นมีค่าน้อย เป็นการทำความดีและลบตีความดีเสียด้วยตนเอง

หลักสังคมสงเคราะห์ทั้ง ๔ อย่างนี้ เปรียบเหมือนตัวสลักหรือน็อตที่ทำหน้าที่ยึดล้อ ไว้ให้ติดกับตัวรถ สังคมที่ขาดหลักการเหล่านี้ เปรียบได้กับรถที่ล้อหลุด และนั่นคือความไปไม่ รอดของสังคม อันตรายต่างๆ ย่อมเกิดขึ้นอย่างแน่นอนเช่นเดียวกับอุบัติเหตุที่สืบเนื่องมาจากล้อ หลุด ผู้รักความมั่นคงของชีวิตในสังคม ควรได้เกื้อกูลกัน มีมนุษยสัมพันธ์ดีงามต่อกัน อำนวย ประโยชน์แก่กันและวางตนให้เหมาะสมอยู่เสมอ

สังคมใดประพฤติตามธรรมดังกล่าวมา โดยเฉพาะการให้ทาน ถือว่าเป็นพุทธวิธี ครอบงำคนที่สำคัญข้อหนึ่ง นอกจากการให้ของกินของใช้แล้ว การให้อื่นๆ เช่น การให้ที่นั่ง ให้ทางเดิน ให้ความรู้ ให้ยานพาหนะ ให้พักอาศัย ก็จัดเป็นทานเหมือนกัน เป็นวิธีครอบงำคนอื่น เหมือนกัน เพราะว่าผู้ให้ย่อมเป็นที่รักของผู้รับ

^๑ อภ.จตุกก. (บาลี) ๒๑/๓๒/๔๒., อภ.จตุกก. (ไทย) ๒๑/๓๒/ ๕๐-๕๑.

๓.๑ วรรณกรรมที่มีอิทธิพลต่อการให้ของสังคมไทย

วรรณกรรมหลายต่อหลายท่านที่พากันสร้างขึ้น ย่อมมีอิทธิพลผลสะท้อนให้เห็นภาพของสังคมไทยในแต่ละยุคสมัยตลอดจนถึงถื่นนั้นๆ ทั้งนี้ก็ขึ้นอยู่กับจุดมุ่งหมายของผู้แต่งว่ามีแนวคิดที่จะนำเสนอในรูปแบบใดบ้าง วรรณกรรม^๒ หมายถึง สิ่งที่เขียนขึ้นทั้งหมดไม่ว่าจะเป็นรูปแบบใด หรือเพื่อความมุ่งหมายอย่างใด เช่น คำอธิบายวิธีใช้ยาดับเพลิง การใช้เตารีดไฟฟ้า รวมทั้งใบปลิว หนังสือพิมพ์ที่เป็นเล่มทุกชนิด^๓ เช่นตำรับตำราต่างๆ นวนิยาย กาพย์กลอนต่างๆ ก็ล้วนแต่เรียกวรรณกรรมทั้งสิ้น^๔ หรืออีกนัยหนึ่งก็หมายถึง วรรณกรรมสดุดีวีรกรรม (Panegyric Literature) งานเขียนในรูปแบบกวีนิพนธ์ ร้อยกรอง และข้อเขียนทั้งหมดใช้ภาษาร้อยแก้ว เช่น บทความสารคดี นวนิยาย เรื่องสั้น เรียงความ บทละคร หนังสือพิมพ์ เป็นต้น^๕ เป็นวรรณกรรมที่เกี่ยวกับศาสนาหรือวรรณกรรมปรัชญา (Religions or Philosophical Literature)^๖ วรรณกรรม ที่ใช้ในภาษาอังกฤษว่า Literary work หรือ General Literature^๗ คำว่า วรรณกรรมนั้น หมายถึง งานเขียนทุกชนิดไม่ว่าจะแสดงออกมาโดยวิธีใดหรือในรูปแบบอย่างใด^๘ ก็จะถูกเรียกว่าวรรณกรรมแทบทั้งสิ้น^๙ ตามความหมายนี้จึงเป็นเหตุทำให้วรรณกรรมมีความหมายกว้างกว่าคำว่า “วรรณคดี” ซึ่งจะจำเพาะความหมายลงแต่เพียงว่า หนังสือที่เขียนขึ้นด้วยความประณีตบรรจงทั้งในด้านภาษา เช่น จุลสาร สิ่งเขียน ปาฐกถา เทศนา คำปราศรัย

^๒ กุหลาบ มัดลิกะมาส, **วรรณกรรมไทย**, (พระนคร : มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๑๗), หน้า ๕.

^๓ ปัญญา บริสุทธิ์, **วิเคราะห์วรรณคดีไทยโดยประเภท**, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : เท็กซ์ แอนด์ เจอร์นัล พับลิเคชั่น, ๒๕๔๒), หน้า ๑.

^๔ ขนิษฐา ตันติพิมล, **ศึกษาวรรณคดีไทยสมัยกรุงสุโขทัย – กรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้นตามลักษณะคำประพันธ์**, หน้า ๒

^๕ ชวน เพชรแก้ว, **การศึกษาวรรณคดีไทย**, (กรุงเทพมหานคร : โอเดียนสโตร์ ๒๕๒๔), หน้า ๙.

^๖ สิทธิา พินิจภูวดล, **วรรณกรรมสุโขทัย**, หน้า ๑๙-๒๑.

^๗ กตัญญู ชูชื่น, **ประวัติวรรณคดีไทย**, (กรุงเทพมหานคร : ทิพย์อักษร ๒๕๒๗), หน้า ๓.

^๘ ราชบัณฑิตยสถาน, **พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๒๕**, พิมพ์ครั้งที่ ๕, (กรุงเทพมหานคร : อักษรเจริญทัศน์, ๒๕๓๘), หน้า ๗๔๕.

^๙ รศ.ประจักษ์ ประภาพิตยากร, **ความรู้พื้นฐานทางวรรณคดีและวรรณกรรมเอกของไทย**, (กรุงเทพมหานคร : คุรุสภา, ๒๕๒๕), หน้า ๒.

สุนทรพจน์ สิ่งบันทึกเสียง และหรือภาพอื่น ๆ^{๑๐} การแสดงความคิดเห็นและต้องคำนึงถึงรูปแบบและเนื้อหาทั้งคุณค่าทางอารมณ์ และความประทับใจในความงามด้านต่างๆ ตามที่ผู้เขียนสร้างขึ้น^{๑๑}

วรรณกรรมที่มีผลต่อการให้ของสังคมไทย เป็นการให้ถึงสภาพการสะท้อนสังคม แต่การสะท้อนภาพนั้นมิใช่เป็นการสะท้อนอย่างบันทึกเหตุการณ์ทำนองประวัติศาสตร์ แต่เป็นภาพสะท้อนประสบการณ์ของผู้ประพันธ์และเหตุการณ์ส่วนหนึ่งของสังคม วรรณกรรมจึงมีความเป็นจริงทางสังคมสอดแทรกอยู่^{๑๒} เพราะวรรณกรรมเป็นผลงานอย่างหนึ่งของนักประพันธ์ ซึ่งถือว่าเป็นส่วนหนึ่งในสังคม ที่เมื่อแต่งวรรณกรรมก็จะสื่อเรื่องราวและเหตุการณ์ต่างๆ จากความรู้และประสบการณ์ที่พบเห็นลงในวรรณกรรม ด้วยเหตุนี้วรรณกรรมกับสังคม จึงมีความสัมพันธ์กันในด้านคุณค่าความรู้ความเชื่อการให้ทาน และคติธรรมคำสอน รวมทั้งสำนวนโวหารที่มีในงานวรรณกรรมแต่ละประเภท ดังนั้น การศึกษาวรรณกรรมจึงคือการศึกษาศึกษาสังคมได้ยาก ความรู้เกี่ยวกับสังคมอันเป็นที่เกิดของวรรณกรรมการให้ทานจึงเป็นสิ่งจำเป็น^{๑๓}

วรรณกรรมมีส่วนให้ความสำคัญของสังคม หรือมโนทัศน์ร่วมของสังคม โดยวิถีแนวคิดในการพัฒนาจิตการให้ทาน ในรูปแบบต่างๆ เป็นการปลูกฝังทัศนคติต่อสังคม วรรณกรรมจึงเป็นที่ยอมรับของสังคม และมีมโนทัศน์ร่วมต่อสังคม คือ กฎเกณฑ์ต่อสังคม อันได้แก่ ศีลธรรม กรอบจารีตประเพณี และธรรมเนียมต่างๆ มีความรับผิดชอบต่อสังคมในฐานะเป็นหน่วยหนึ่งของสังคมนั้น มโนทัศน์เกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงของสังคม วรรณกรรมได้เสนอแนวคิดร่วมของการเปลี่ยนแปลงทางด้านสังคมโดยไม่หยุดนิ่ง เพื่อไปสู่สภาพของสังคมมนุษย์ที่ดีกว่า เสนอแนวคิดร่วมในการเปลี่ยนแปลงสังคมไปสู่ และลดการเปลี่ยนแปลงที่นำไปสู่สภาพชีวิตเลวลง หรือชะลอการเปลี่ยนแปลงที่คนเพียงกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งพยายามผลักดันจะให้เป็นไปแต่ไม่ใช้มโนทัศน์ร่วมของสังคม เสนอแนะเร่งเร้ามโนคติของปัจเจกบุคคลให้พยายามปรับตัวเข้ากับการเปลี่ยนแปลงพัฒนาทางด้านสังคมอันไม่เคยหยุดนิ่ง ดังนั้น วรรณกรรมจึงเป็นมรดกของ

^{๑๐} ประทีป เหมือนนิล, **วรรณกรรมไทยปัจจุบัน**, (พระนคร : เจริญวิทยาการพิมพ์, ๒๕๒๓), หน้า ๖.

^{๑๑} วันเนาว์ ยูเด็น, **ประวัติวรรณคดีสมัยสุโขทัยและอยุธยา**, (กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช ๒๕๒๗). หน้า ๓.

^{๑๒} ท้ายวรรร ไชยะกุล, **วรรณกรรมศึกษา**, (เชียงใหม่ : โรงพิมพ์มิ่งเมือง, ๒๕๔๔), หน้า ๗๖.

^{๑๓} เจตนา นาควัชระ, **วรรณคดีวิจารณ์และวรรณคดีศึกษา**, (กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๒๐), หน้า ๑๓.

สังคัม เป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมที่แสดงเอกลักษณ์ของความเป็นชาติ และเป็นเครื่องบ่งชี้ความเป็นอารยะของชนในชาติ สังคัมไทยเป็นสังคัมที่มีความเกี่ยวพันกับพระพุทธศาสนาทุกยุคทุกสมัย หลักคำสอนทางพระพุทธศาสนาได้ซึมซาบ และแพร่หลายไปในหมู่ประชาชน จนกลายเป็นวัฒนธรรมอันดีงามของสังคัม คนไทยได้รูปแบบการดำเนินชีวิตที่ดีงาม จากหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนา นับได้ว่ามีอิทธิพลอย่างยิ่งต่อสังคัมไทยมาทุกยุคทุกสมัย

การให้ ได้มีอิทธิพลต่อสังคัมไทยมาช้านาน จะเห็นได้ว่าพระมหากษัตริย์ไทยทุกพระองค์ทรงตั้งอยู่ในทศพิธราชธรรมจักรวรรดิวัตร สังคหวัตถุธรรม และธรรมของพระมหากษัตริย์ข้ออื่นๆ อีกมากมายตามแบบอย่างโบราณราชประเพณีทุกประการ

ในสมัยสุโขทัย มีศิลาจารึกหลายหลักที่กล่าวถึง การบำเพ็ญพระองค์ของพระมหากษัตริย์ดังเช่น ศิลาจารึกหลักที่ ๖ วัดป่ามะม่วง พ.ศ. ๑๙๐๕ จารึกเรื่อง การออกผนวชของพระมหาธรรมราชาลิไทย มีข้อความสรรเสริญคุณธรรมของพระองค์ตอนหนึ่งว่า “... แรม ๘ ค่ำ วันพุธ มีการกระทำอันเป็นฤกษ์งามยามดีเป็นต้น...ในการสร้างทานบารมีบำเพ็ญกุศล

พระพุทธศาสนา มีอิทธิพลต่อวิถีชีวิตของคนไทย และมีส่วนในการสร้างเอกลักษณ์ในความเป็นไทยให้มีลักษณะเฉพาะตัว โดยเฉพาะความเป็นคนมักทำบุญสุนทาน มีนิสัยโอบอ้อมอารี เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ เห็นอกเห็นใจผู้อื่น ลักษณะเหล่านี้ส่วนใหญ่มาจากคำสอนในพระพุทธศาสนาเป็นหลัก นอกจากนั้น ส่วนหนึ่งมาจากความเชื่อดั้งเดิมมาแต่บรรพกาลและจากศาสนาอื่นๆ ผสมผสานกัน ดังนั้น การให้ทานที่เกี่ยวข้องกับชีวิตสังคัม วัฒนธรรม ประเพณี และพิธีกรรมต่างๆ จึงมาจากแนวคิดพื้นฐานทางด้านศาสนาและลัทธิความเชื่อดังกล่าว ในบทนี้ผู้วิจัยจะได้ศึกษาประเด็น ต่อไปนี้

- ๑ . วรรณกรรมพุทธศาสนาที่ว่าด้วยเรื่องการให้ทาน
- ๒ . ประเพณีการทำบุญในภาคต่างๆ ที่เกี่ยวกับเรื่องการให้ทาน

ก่อนจะกล่าวถึงการที่การให้ทานมีอิทธิพลต่อสังคัมไทยอย่างไร และประเด็นอื่นๆต่อไป ควรศึกษาเรื่องศรัทธาในพระพุทธศาสนา ซึ่งศรัทธานี้เองเป็นพื้นฐานทางความคิดที่ทำให้คนไทยมีความเชื่อในเรื่องกรรม ผลกรรม ความที่สัตว์มีกรรมเป็นของตน และทำให้คนไทยมีความเกรงกลัว และละอายต่อบาป

สังคัมไทยเป็นสังคัมหนึ่งที่สอดแทรกความเชื่อและความศรัทธาโดยผสมผสานกับการดำเนินชีวิตประจำวัน ซึ่งความเชื่อของคนไทยในอดีตเกิดจากสภาพที่บุคคลให้ความมั่นใจเห็นคล้อยตาม และพร้อมที่จะปฏิบัติตามสิ่งใดสิ่งหนึ่งแล้วนำไปถ่ายทอดให้บุคคลอื่นได้ทราบ

เพื่อต้องการให้เกิดความมั่นใจเห็นคล้อยตามและปฏิบัติตามด้วยโดยไม่คำนึงว่าความเชื่อนั้นๆ มีเหตุผลที่สามารถพิสูจน์ได้หรือไม่ก็ตาม^{๑๔}

ความเชื่อก็คือ การยอมรับนับถือหรือเชื่อมั่นในเรื่องใดเรื่องหนึ่งที่มีผลต่อจิตใจและการกระทำของมนุษย์ในแต่ละสังคมที่แสดงออกมาในรูปแบบต่างๆ เป็นต้น

พระพุทธศาสนาวางหลักศรัทธาไว้ ๔ ประการ^{๑๕} คือ

๑. กัมมสัทธา เชื่อกรรม เชื่อกฎแห่งกรรม เชื่อว่ากรรมมีอยู่จริง กรรมใดที่กระทำโดยเจตนา กรรมนั้น ย่อมเป็นอันทำ ไม่ว่าจะป็นกรรมดี หรือกรรมชั่ว ย่อมเป็นปัจจัยให้ผลดีและไม่ดีสืบต่อกันไป นอกจากนั้นยังรวมไปถึงความเชื่อที่ว่าผลที่ต้องการจะสำเร็จได้ด้วยการกระทำ มิใช่ด้วยการอ้อนวอน เช่น สรวง นูชา

๒. วิปากสัทธา เชื่อผลของกรรม เชื่อว่าผลของกรรมมีจริง กรรมทำแล้วต้องมีผล และต้องมีเหตุ ผลดีเกิดจากกรรมดี ผลชั่วเกิดจากกรรมที่ชั่ว

๓. กัมมัสสกตาสัทธา คือเชื่อว่าสัตว์มีกรรมเป็นของตน ใครทำกรรมใดไว้ จะต้องเป็นเจ้าของกรรมนั้นและจะต้องเสวยวิบากของกรรมนั้น

๔. ตถาคตโพธิสัทธา คือเชื่อความตรัสรู้ของพระพระตถาคตเจ้า เชื่อมั่นในความเป็นผู้ตรัสรู้ดีของพระพุทธเจ้า^{๑๖}

ความเชื่อดังกล่าวไม่ใช่ความเชื่อที่มงายมืดบอด (Blind Faith) พระพุทธเจ้าทรงอธิบายให้เหตุผลแก่ศาสนิกชนของพระองค์เสมอ แม้แต่ในเรื่องของกรรมและการเวียนว่ายตายเกิด ซึ่งเป็นเรื่องสำคัญยิ่งใหญ่อีกเรื่องหนึ่งในพระพุทธศาสนา คือ The Law Of Karma and Rebirth^{๑๗} ความเข้าใจเรื่องกรรมและการเวียนว่ายตายเกิดจะช่วยแก้ปัญหาชีวิตได้ทุกแห่งทุกมุม เพราะได้เห็นแจ้งแล้วว่า ความสุขทุกข์ ความรุ่งเรืองหรือล้มเหลวในชีวิตของแต่ละคนนั้นเป็น

^{๑๔} ดนัย ไชยโยธา, **ลัทธิศาสนาและระบบความเชื่อกับประเพณีนิยมในท้องถิ่น**, กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์, ๒๕๓๘, หน้า ๖๕.

^{๑๕} พระเมธีธรรมาภรณ์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), **กรรมและการเกิดใหม่**, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท สหธรรมมิก จำกัด), หน้า ๔.

^{๑๖} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), **พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์**, พิมพ์ครั้งที่ ๙. (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๓), หน้า ๓๒๓.

^{๑๗} วุฒิน อินทสระ, **หลักกรรมและการเวียนว่ายตายเกิด**, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ธาดา ๒๕๔๕), หน้า ๓.

ผลรวมแห่งกรรมของตน หรือกรรมแห่งหมู่คณะของตน ดังพุทธพจน์ที่ว่า “บุคคลทำกรรมใดแล้ว ย่อมเดือดร้อนในภายหลัง กรรมนั้นทำแล้วไม่ดีบุคคลมีหน้าชุ่มด้วยน้ำตาร้องไห้อยู่ ย่อมเสพผลของกรรมใด กรรมนั้นทำแล้วไม่ดี บุคคลทำกรรมใดแล้วย่อมไม่เดือดร้อนในภายหลัง กรรมนั้นแล ทำแล้วเป็นกรรมดี”^{๑๘}

จากอิทธิพลความเชื่อ ๔ ประการนี้ คนไทยส่วนใหญ่จึงมักกระทำความดี ละเว้นความชั่ว อันจะส่งผลกรรมที่ไม่ดีในปัจจุบันและในโลกหน้า

แต่ในปัจจุบันสังคมสมัยเปลี่ยนแปลงไป การตีความตามคัมภีร์ในบริบทของสังคม แตกต่างกัน และในกระแสสังคมที่เปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ ย่อมทำให้เกิดการผิดพลาดขึ้นได้

พระพุทธองค์ทรงวางแนวตรวจสอบหลักศรัทธา เพื่อป้องกันความคลาดเคลื่อนจาก การตีความ และความเชื่อต่างๆ ด้วยกาลามสูตร ๑๐ ประการดังนี้

- ๑ . มา อนุสฺสเวน อย่าปลงใจเชื่อ ด้วยการฟังตามกันมา
- ๒ . มา ปรมุปราย อย่าปลงใจเชื่อ ด้วยการถือสืบๆ กันมา
- ๓ . มา อิติกิราย อย่าปลงใจเชื่อ ด้วยการเล่าลือ
- ๔ . มา ปิฎกสมฺปทาเนนอย่าปลงใจเชื่อ ด้วยการอ้างตำราหรือคัมภีร์
- ๕ . มา ตกฺกเหตุ อย่าปลงใจเชื่อ เพราะตรรกะ
- ๖ . มา นยเหตุ อย่าปลงใจเชื่อ ด้วยการอนุโลม
- ๗ . มา อาการปริวิตกฺเคน อย่าปลงใจเชื่อ ด้วยการคิดตรองตามแนวเหตุผล
- ๘ . มา ทิฏฐินิซุณานกฺขนฺติยา อย่าปลงใจเชื่อ เพราะเข้ากันได้กับทฤษฎีที่พึงใจไว้
- ๙ . มา ภพฺพุรูปตาย อย่าปลงใจเชื่อ เพราะมองเห็นรูปลักษณะน่าจะเป็นไปได้
- ๑๐ . มา สมฺโภ โน ครุ อย่าปลงใจเชื่อเพราะนับถือว่าท่านสมณะนี้เป็นครูของเรา

เมื่อใด ท่านทั้งหลายพึงรู้ด้วยตนเองว่า ธรรมเหล่านี้เป็นอกุศลธรรมเหล่านี้มีโทษ ธรรมเหล่านี้ผู้รู้ดีเตียน ธรรมเหล่านี้ใครสมาทานให้ บริบูรณ์แล้ว เป็นไปเพื่อเพื่อสิ่งที่ไม่เป็น ประโยชน์ เพื่อทุกข์เมื่อนั้นท่านทั้งหลาย ควรละธรรมเหล่านั้นเสีย ท่านทั้งหลายพึงรู้ด้วยตนเอง ว่าธรรมเหล่านี้เป็นกุศล ธรรมเหล่านี้ไม่มีโทษ ธรรมเหล่านี้ ท่านผู้รู้ สรรเสริญ ธรรมเหล่านี้ ใครสมาทานให้บริบูรณ์แล้ว เป็นไปเพื่อประโยชน์เพื่อสุข เมื่อนั้น ท่านทั้งหลาย ควรเข้าถึงธรรม เหล่านั้นอยู่กาลามชนทั้งหลาย อริยสาวกนั้น มีจิตไม่มีเวรอย่างนี้ มีจิตไม่มีความเบียดเบียน

^{๑๘} พ.ธ. (ไทย) ๒๕/๑๕/๒๓.

อย่างนี้ มีจิตไม่เศร้าหมองอย่างนี้ มีจิตผ่องแผ้วอย่างนี้ ย่อมได้รับความอุ่ใจ ๔ ประการ ในปัจจุบันว่า

- ๑ . ถ้าปรโลกมีจริง ผลวิปากของกรรมทำดีทำชั่วมีจริง เหตุนี้เป็นเครื่องให้เราเมื่อแตก ภายไป จักเข้าถึงสุคติโลกสวรรค์
- ๒ . ถ้าปรโลกไม่มี ผลวิปากของกรรมทำดี ทำชั่วไม่มี เราไม่มีเวร ไม่ความเบียดเบียน ไม่มีทุกข์เป็นสุข บริหารตนอยู่ในปัจจุบันนี้
- ๓ . ถ้าเมื่อบุคคลทำอยู่ เชื่อว่าทำบาป เราไม่ได้คิดความชั่วให้แก่ใครๆ ไหนเลยเลย ทุกข์จักมาถูกต้องเราผู้ไม่ได้ทำบาปกรรมเล่า
- ๔ . ถ้าเมื่อบุคคลทำอยู่ ไม่เชื่อว่าทำบาป เราก็ได้พิจารณาเห็นตนว่าเป็นคนบริสุทธิ์ แล้วทั้งสองส่วน^{๑๙}

๓.๑.๑ วรรณกรรมเรื่องเวสสันดรชาดก

มหาเวสสันดรชาดก เป็นวรรณคดีที่พุทธศาสนิกชนชาวไทยนิยมเรียกและเป็นที่ยกกัน มาตั้งแต่สมัยสุโขทัย เพราะปรากฏตามศิลาจารึกสมัยสุโขทัยหลักที่ ๓ ที่เรียกว่า “จารึกนครชุม” ซึ่งจารึกไว้เมื่อ พ.ศ. ๑๙๐๐ ในรัชสมัยของพญาลิไท (พระมหาธรรมราชาที่ ๑) มีกล่าวไว้ว่า “ธรรมเทศนาอันเป็นต้นว่า พระมหาชาติหาคนสดมิได้เลย” แสดงให้เห็นว่า การมีเทศน์มหาชาติ พุทธศาสนิกชนชาวไทยนิยมมีเทศน์กันมานานแต่สมัยสุโขทัยเป็นราชธานีเป็นอย่างน้อย แต่บางที่ ก็เรียกว่า “เทศน์มหาเวสสันดร” บางที่ก็เรียกว่า “เทศน์มหาชาติ” เรื่องมหาเวสสันดรชาดก สำคัญกว่าชาดกอื่นๆ ด้วยประการภูมิของพระโพธิสัตว์บริบูรณ์ในเรื่องมหาเวสสันดรชาดกทั้ง ๑๐ อย่าง จึงเรียกกันว่า (มหาชาติ)^{๒๐} เพราะในสมัยของพญาลิไทได้ปรากฏในศิลาจารึกหลักที่ ๖ วัดป่ามะม่วง กล่าวถึงพระมหาธรรมราชาที่ ๑ ทรงผนวชเมื่อ พ.ศ. ๑๐๙๕ กล่าวสรรเสริญ ว่า ทรงประกอบไปด้วยทานบารมีคล้ายกับพระเวสสันดร และในจารึกวัดเขมาหลักที่ ๑๔ ซึ่งเชื่อว่าจารึกใน พ.ศ. ๒๐๗๙ สมัยต่อมากล่าวถึงการบำเพ็ญกุศลต่างๆ ก็มีกล่าวถึงเวสสันดรชาดกว่า

^{๑๙} อุง.ติก. (บาลี) ๒๐/๖๖/๑๔๔-๑๔๘., อุง.ติก. (ไทย) ๒๐/๖๖/๒๖๑-๒๖๒.

^{๒๐} เทศน์มหาชาติ ฉลอง ๒๐๐ ปี สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรส ๑๑-๑๗ ธันวาคม ๒๕๓๓ บริเวณพระอุโบสถวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม. (บริษัท สหพัฒน์พิบูล จำกัด จัดพิมพ์ ถวายพระกุศลสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรส). หน้า ๑๕.

“สายปักผืนหนึ่ง ค่าตำลึงหนึ่ง อำแดงหอมชื่อไว้ร้อง มหาเวสสันดร อำแดงแสนบุษามหาเวสสันดร จารล้ารับหนึ่งหนึ่งบาท”^{๒๑}

เทศน์มหาชาติ แบ่งเป็น ๑๓ กัณฑ์ ประดับด้วยคาถา ๑,๐๐๐ คาถา ในเวลาเทศน์ ก็มีดนตรีที่พาทยบรรเลงประกอบในแต่ละกัณฑ์

การจัดเครื่องบูชากัณฑ์เทศน์ที่เรียกว่า เครื่องกัณฑ์นั้น ไม่มีแบบแผนที่ตายตัว เครื่องไทยธรรมสำหรับกัณฑ์ จะจัดตั้งให้อวดไว้ให้สัปปุรุษทั้งหลายอนุโมทนา เครื่องกัณฑ์นั้นมักมีเครื่องสรรพอาหาร ผลไม้ กับวัตถุปัจจัย คือ เงินตรา และผ้าไตร ซึ่งเป็นธรรมเนียมที่ขาดไม่ได้ ที่มีเครื่องบริวารอื่นๆ เพิ่มเติมอีกด้วยก็มีมาก บริหารสำหรับมหาชาติก็ถือกันว่าถูกแบบแผนนั้น มักจัดเป็นจตุปัจจัย คือ ผ้าไตร (จีวรปัจจัย) ผลไม้ต่างๆ (บิณฑบาตปัจจัย) เสื่อสาตอาสนะ ไม้กวาด เลื่อย ขวาน (เสนาสนะปัจจัย) ยาและเครื่องยาต่างๆ น้ำผึ้ง น้ำตาล (คิลานปัจจัย) เครื่องไทยทานเทศน์มหาชาตินี้ มักมีมากกว่าเทศน์สามัญที่เรียกว่า เทศน์ธรรมวัตร และมีเครื่องบูชาเทศน์อย่างหนึ่งเรียกว่า “หมากพนม” ประกอบด้วยหมากพลู เป็นรูปทรงฝ่าชี่ตั้งอยู่บนพานแว่นฟ้าสองชั้น มีใบตองเจ็มรอบประดับด้วยฟักทอง มะละกอ เครื่องสด แกะบ้าง ทองอังกฤษ กระเจ๊กมีบ้าง มีดอกไม้สดปนด้วย แต่บางแห่งก็ไม่มีหมากพนมเช่นนี้มีแต่จัดหมากพลูลงพานเป็นเครื่องตั้งอังคาส หรือบูชาเฉยๆ ก็มี ไม่เป็นของจำเป็น เหมือนดังฉัตรธงรูปเทียน และดอกไม้ อย่างละพັນหนึ่ง ฉากรูปภาพประจำกัณฑ์อีกอย่างหนึ่ง เพื่อจะได้พบพระศาสนาพระศรีอารีย์ จะได้สมบุญด้วยความสุขอันประเสริฐธรรมเนียมในการเทศน์มหาชาติ มักเรียง ๑๓ กัณฑ์ ก่อนหลังตามนี้ คือ

- ๑ . กัณฑ์ทศพร ๑๙ พระคาถา เพลงสาธุการ
๒. กัณฑ์หิมพานต์ ๑๓๔ พระคาถา เพลงดวงพระธาตุ
- ๓ . ทานกัณฑ์ ๒๐๙ พระคาถา เพลงพระยาโคก
๔. กัณฑ์วนประเวศ ๕๗ พระคาถา เพลงพระยาเดิน
- ๕ . กัณฑ์ชูชก ๗๙ พระคาถา เพลงเช่นเกล้า
๖. กัณฑ์จุลพน ๓๕ พระคาถา เพลงคุกพาทย

^{๒๑} ประทีป ชุมพล, จิตกรรมฝาผนังภาคกลาง : ศึกษากรณีความสัมพันธ์กับวรรณคดีและอิทธิพลที่มีต่อความเชื่อประเพณีและวัฒนธรรม, (กรุงเทพมหานคร : สำนักวิจัยแห่งชาติ, ๒๕๓๙), หน้า ๑๖๔-๑๖๕.

- ๗ . กัณฑ์มหาพน ๘๐ พระคาถา เพลงเชิดกลอง
 ๘ . กัณฑ์กุมาร ๑๐๑ พระคาถา เพลงโอดเชิดฉิ่ง
 ๙ . กัณฑ์มัทรี ๙๐ พระคาถา เพลงทยอยโอด
 ๑๐ . กัณฑ์สังกัปป ๔๓ พระคาถา เพลงกลม
 ๑๑ . กัณฑ์มหาธาต ๖๙ พระคาถา เพลงกราวนอก
 ๑๒ . กัณฑ์ฉกษัตริย์ ๓๖ พระคาถา เพลงตระนอน
 ๑๓ . นครกัณฑ์ ๔๘ พระคาถา เพลงกลองโยน

เมื่อพระพุทธเจ้าได้ทรงแสดงชาดกเทศนาจบแล้ว ย่อมทรงแสดงจตุราริยสังข์ต่อไปทุกๆ เรื่อง จึงปรากฏเป็นธรรมเนียมที่ใครมีมหาชาติแล้ว ย่อมเทศนาจตุราริยสังข์ต่อไปในวันรุ่งขึ้น แท้จริงจตุราริยสังข์นั้น เป็นอนุตรธรรมสมควรจะศึกษาและสดับตรับฟัง ย่อมจะเกิดบุญราศรีแก่ผู้ฟังโดยมิต้องสงสัย ฉะนั้น การนำจตุราริยสังข์มารวมลงเป็นกัณฑ์หนึ่งไว้ทำยเวสสันดรชาดกนี้ด้วยตามประเพณีที่ขอ^{๒๒}

การเทศน์มหาชาติ เป็นธรรมเทศนาที่ชาวพุทธไทยนิยมฟังเทศน์มหาชาติ หรือมหาเวสสันดรชาดกกันมาก เพราะว่า การฟังเทศน์มหาชาติเป็นภาษาบาลีคงไม่เข้าใจซาบซึ้งดีเท่าภาษาไทย จึงมีการแปลคาถาบาลีเป็นไทยทั้งยังแต่งภาษาไทยเป็นบทร้อยกรอง ทำนองต่างๆ หลายประเภทด้วยกันจึงมีสำนวนไพเราะน่าฟัง^{๒๓} มหาชาติ หรือเวสสันดรชาดกที่แปลออกมาเป็นภาษาไทยที่นับว่าเก่าแก่ที่สุดได้แก่ มหาชาติคำหลวง ซึ่งเป็นวรรณคดีที่เกี่ยวกับพระพุทธศาสนาเล่มแรก และเป็นหนังสือที่คนไทยรู้จักกันเป็นอย่างดี และในพงศาวดารฉบับหลวงประเสริฐกล่าวไว้ว่า “ให้ชุมนุมสงฆ์สวดสังฆวาสนและนักปราชญ์ราชบัณฑิตทั้งปวง ผู้พระมหาชาติคำหลวงพิสดารทั้ง ๑๓ กัณฑ์ ประดับด้วยพระคาถา ๑,๐๐๐ บริบูรณ์...”^{๒๔} กัณฑ์ศพร เป็นกัณฑ์แรกได้กล่าวถึงปฐมเหตุของการเกิดเรื่องมหาชาติเวสสันดรชาดกเป็นอันดับแรก มหาชาติคำหลวงยังใช้สวดอยู่ในพระอุโบสถวัดพระศรีรัตนศาสดาราม เวลาเช้าพรรษาทุกๆ ปี และยังปรากฏใน

^{๒๒} ประทีป ชุมพล, **จิตกรรมฝาผนังภาคกลาง : ศึกษากรณีความสัมพันธ์กับวรรณคดีและอิทธิพลที่มีต่อความเชื่อประเพณีและวัฒนธรรม**, หน้า ๒๑๖.

^{๒๓} กระทรวงศึกษาธิการ, **แบบเรียนวรรณคดี เล่ม ๕ ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๕**, นครหลวงกรุงเทพธนบุรี : โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, ๒๕๑๔). หน้า ๒๕.

^{๒๔} พรพวรรณ วัชรภักย์, **วรรณคดีที่เกี่ยวกับพระพุทธศาสนา**. (กรุงเทพมหานคร : พิมพ์ที่บริษัทประชาชน จำกัด, ๒๕๐๘). หน้า ๗๕.

เรื่องขุนช้างขุนแผน ซึ่งเสมือนเป็นเรื่องจริงจางของคนครั้งกรุงเก่าก็มีเรื่องเทศน์มหาชาติว่าด้วย
 สามเณรแก้วเทศน์กัณฑ์มัทรี^{๒๕} ในสมัยกรุงธนบุรีนี้ มีปรากฏเรื่องเกี่ยวกับมหาชาติว่า หลวงสร
 วิชิต (หน) ได้แต่งร่ายยาวมหาชาติกัณฑ์กุมารและกัณฑ์มัทรีขึ้น^{๒๖} ในสมัยพระบาทสมเด็จพระ
 พระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พระองค์ได้ทรงพระราชนิพนธ์หนังสือมหาชาติจำนวน ๕ กัณฑ์ คือ
 กัณฑ์วนปเวศน์ กัณฑ์จุลพน กัณฑ์มหาพน กัณฑ์สักกบรรพ และกัณฑ์ฉกษัตริย์ เฉพาะกัณฑ์
 ฉกษัตริย์ทรงพระราชนิพนธ์แต่ข้างต้น ๒ แหลัก นอกนั้นเป็นสำนวนเดิมของสมเด็จพระ
 พระปฐมเจดีย์ชินโรส^{๒๗} เพราะมีคติธรรมเนียมที่สอนไปในตัว ชาวพุทธได้นำเอาหลักคำสอนที่แฝง
 อยู่ในเนื้อเรื่องมาเป็นแบบในการดำเนินชีวิต จนกลายเป็นนิสัยฝังแน่นอยู่ในจิตใจ การบำเพ็ญทาน
 บารมีของพระเวสสันดรได้มีอิทธิพลต่อการดำเนินชีวิตของชาวพุทธเป็นอย่างมาก การเทศน์
 มหาชาติเป็นการสั่งสอนคนให้รู้จักบาปบุญคุณโทษ ประโยชน์และมีโชประโยชน์ จึงทำให้คนส่วน
 ใหญ่ที่ได้ฟังเทศน์มหาชาติแล้วมีอุปนิสัยจิตใจอ่อนโยน มีศรัทธาปสาทะในพุทธศาสนา ยินดีในการ
 ให้ทาน รักษาศีลและเจริญภาวนา ตามจริยวัตรของพระเวสสันดร นั่นคือ สามารถทำให้
 ความเห็นแก่ตัวหรือความยึดมั่นถือมั่นว่า นั่นเรา นั่นของเรา ค่อยๆ เบาบางลง จนกระทั่งหมด
 ลื่นไปในที่สุด

การเทศน์มหาชาติหรือมหาเวสสันดรชาดกเป็นที่นิยมกันในหมู่คนไทย บางท่าน
 อาจจะนึกสงสัยว่า เพราะเหตุใดผู้ที่นับถือพระพุทธศาสนาในประเทศ จึงนิยมชมชอบการบำเพ็ญ
 กุศลบริจาทานในการเทศน์มหาชาตินี้มากกว่าการบำเพ็ญกุศลโดยนัยอื่นๆ ซึ่งน่าจะเป็น
 บุญกุศลยิ่งใหญ่มากกว่าแต่ถ้าเรานึกตรึกตรองค้นหาเหตุ ก็คงจะมีเหตุผลสำคัญอยู่ ๓ ประการ คือ

๑. เชื่อว่ามหาเวสสันดรชาดกเป็นพระพุทธรูป ซึ่งพระพุทธรูปเจ้าได้ตรัสแก่พระภิกษุ
 สงฆ์พุทธบริษัท ณ นิโครธาราม ในกรุงกบิลพัสดุ์ เมื่อผู้ใดได้สดับตรับฟังก็ย่อมเกิดสิริมงคล
 เป็นบุญกุศลอย่างยิ่งยวด

^{๒๕} มหาวิทยาลัยรามคำแหง, **วรรณคดีวิจารณ์ (มหาเวสสันดรชาดก)**, (กรุงเทพมหานคร :
 มหาวิทยาลัยรามคำแหง พิมพ์จำหน่าย, ๒๕๓๑). หน้า ๑๗.

^{๒๖} สมพันธ์ เลขะพันธ์, **วรรณคดีสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น**, (กรุงเทพมหานคร : หจก.แสงจันทร์
 การพิมพ์, ๒๕๓๒), หน้า ๓๑.

^{๒๗} สุภาพรรณ ณ บางช้าง, **มหาชาติและประเพณีการเทศน์มหาชาติ**, (กรุงเทพมหานคร :
 จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๔), หน้า ๔๑.

๒. เชื่อว่าพระศรีอริยเมตไตรยซึ่งจะได้ตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้าในอนาคตต่อจากพระสมณโคตกสัมมาสัมพุทธเจ้าในอนาคตกาล ได้มีเทวโองการสั่งพระมาลัยเถระให้นำข่าวสารมาบอกแก่มนุษย์ในโลกว่า ถ้าบุคคลใดมีความปรารถนาจะใคร่พบพระศาสนาของพระศรีอริยเมตไตรย ซึ่งนิยมกันว่า มนุษย์จะมีแต่ความสุขความเจริญ เป็นยุคที่มีแต่ความเกษมสำราญอย่างยิ่งยวด เป็นต้นว่ามีรูปงามพอลงจากบันไดเรือนแก้วแล้วจำหน้ากันไม่ได้ ปรารถนาสิ่งใดก็ได้สมประสงค์ แผ่นดินก็ราบเรียบ ให้บุคคลผู้นั้นสถับตรับฟังพระเวสสันดรชาดก อันประดับด้วยพระคาถาหนึ่งพันในวันและคืนเดียวให้จบ และให้บูชาด้วยประทีปธูปเทียนธงัฒตรสารพัดดอกไม้ให้ครบจำนวนถ้วนสิ่งละพัน ผลานิสงส์จะชักนำให้สมดังเจตจำนง ผู้ปรารถนาจะพบศาสนาพระศรีอริยเมตไตรยจึงตั้งใจบำเพ็ญบุญกุศล

๓. การเทศน์มหาชาตินี้ ท่านผู้เทศน์ก็เทศน์ด้วยกระแสเสียงเป็นท่วงทำนองอันไพเราะซึ่งสามารถจะก่อให้เกิดปีติโสมนัสรื่นเริงบันเทิงใจแก่ผู้ฟังเป็นอย่างดีด้วย

อาศัยองค์ประกอบสำคัญ ๓ ประการดังกล่าวมานี้ จึงทำให้ผู้ที่นับถือพระพุทธศาสนานิยมจัดให้มีการเทศน์มหาชาติเป็นประจำทุกปี และได้กระทำสืบๆ กันมาตั้งแต่โบราณกาลจนกระทั่งบัดนี้แล

การเทศน์มหาชาติมีอิทธิพลต่อสังคมไทย ในด้านความเชื่อ คือ เชื่อว่าผู้ใดได้ฟังเทศน์มหาชาติขึ้นครบคาถาพันหนึ่งหรือครบ ๑๓ กัณฑ์จบภายใน ๑ วัน ผู้นั้นจะได้รับานิสงส์ ๕ ประการ คือ

- ๑ . จะได้ไปเกิดในศาสนาของพระศรีอริยเมตไตรย ซึ่งจะมาอุบัติเป็นพระพุทธเจ้า ในอนาคตกาล
- ๒ . จะได้ไปเกิดในสุคติโลกสวรรค์ เสวยทิพยสมบัติอันโอฬาร
- ๓ . จะไม่ไปเกิดในอบาย ทุกคติ วินิบาต
- ๔ . จะเป็นผู้มีลาภ ยศ ไม้ตรี และความสุข
- ๕ . จะได้บรรลุมรรค ผล นิพพาน เป็นพระอริยบุคคลในพระพุทธศาสนา

นอกจากนี้ ยังมีอิทธิพลต่อสังคมไทยในด้านต่างๆ เช่น ศีลธรรม จริยธรรม ขนบธรรมเนียมประเพณี วรรณกรรม จิตรกรรม การศึกษา ตลอดจนถึงการเมืองการปกครองของไทยอีกด้วย

พระเวสสันดรคือพระโพธิสัตว์องค์หนึ่ง ได้ทรงบำเพ็ญบารมีตามอุดมคติชีวิตแบบพระโพธิสัตว์เช่นเดียวกับพระโพธิสัตว์ทั้งหลาย โดยทั่วไปแล้ว จะเข้าใจกันว่าพระเวสสันดรทรง

บำเพ็ญเฉพาะทานบารมีเท่านั้น แต่ความเป็นจริงแล้ว พระองค์ทรงบำเพ็ญบารมีครบทั้ง ๑๐ ประการ แต่บารมีที่เด่นชัดที่สุดก็คือ ทานบารมี การบำเพ็ญทานบารมีของพระเวสสันดร

การบำเพ็ญทานบารมีของพระเวสสันดรตามที่ปรากฏในเวสสันดรชาดก ตามประวัติกล่าวว่า พระเวสสันดรทรงมีน้ำพระทัยในการบำเพ็ญทานแต่ยังทรงพระเยาว์ ดังพุทธดำรัสที่ปรากฏในเวสสันดรจรียาว่า “เมื่อเราเป็นทารก มีอายุ ๘ ขวบ เรานั่งอยู่ในปราสาท คิดจะบริจาคทานว่าเราจะพึงให้ หัวใจ ดวงตา เลือด เนื้อและร่างกายหากมีใครมาขอ เราก็ยินดีจะให้ เมื่อเราคิดถึงการบริจาคทาน จิตของเราก็ไม่หวนไหว”^{๒๘}

ในอรรถกถาแห่งจรียาปิฎก^{๒๙} มีเรื่องว่า เมื่อพระเวสสันดรประสูติจากพระครรภ์ของพระมารดา ทรงลี้มพระเนตร พอประสูติเท่านั้น ก็ทรงเหยียดพระหัตถ์ทูลขอพระราชทรัพย์จากพระมารดาเพื่อบำเพ็ญทาน ลำดับนั้น พระนางผู้สืบทอดได้พระราชทานทรัพย์มีค่า ๑,๐๐๐ กหาปณะ ให้พระกุมาร เพื่อบำเพ็ญทานตามพระอัยยาคัย พระเจ้าสญชัย ทรงรับสั่งให้ช่างทองคำทำเครื่องประดับอันมีค่ากว่า ๑๐๐,๐๐๐ กหาปณะ เพื่อพระราชทานให้พระกุมาร เมื่อได้รับพระราชทานแล้วก็ทรงประทานให้พระพี่เลี้ยง แม้พระพี่เลี้ยงจะถวายเป็นอย่างไร พระกุมารก็มีทรงรับคืน พระบิดาจึงตรัสว่า เครื่องประดับที่พระโอรสของเราให้ เป็นอันให้ดีแล้ว พระองค์ทรงให้ช่างทำเครื่องประดับอย่างอื่นอีก พระกุมารก็ทรงให้อีก ขณะที่เป็นทารกนี้เองได้ให้ทานเช่นนี้ถึง ๙ ครั้ง

ในเวสสันดรจรียา^{๓๐} มีเรื่องว่า ทุกวันเพ็ญ ๑๕ ค่ำ (หรือทุกกึ่งเดือน) พระเวสสันดรจะทรงช้างปัจฉัยนาคไปยังโรงงานเพื่อบำเพ็ญทาน วันหนึ่ง ขณะที่ทรงช้างไปยังโรงงาน ได้มีพราหมณ์ชาวกาลิงครรัฐ ๘ คน เข้ามาขอช้างปัจฉัยนาค โดยอ้างเหตุผลว่า กาลิงครรัฐนั้นฝนไม่ตก เกิดทุพภิกขภัย ข้าวยากหามากแพง ประชาชนอดอยาก พระองค์ได้โปรดพระราชทานช้างมงคลตัวประเสริฐ

พระเวสสันดร ได้ฟังคำกราบทูลแล้ว ก็ทรงมีพระศรัทธา ไม่ทรงหวนไหว มีพระทัยน้อมไปในการบริจาคและทรงบริจาคช้างปัจฉัยนาคให้แก่พราหมณ์ ด้วยพระดำรัสว่า “เราจะให้ช้างพลายขับมันตัวประเสริฐนี้ ซึ่งเป็นช้างพาหนะอันสูงสุดตามที่พราหมณ์ทั้งหลายได้ทูลขอ

^{๒๘} ชุ.จรียา. (บาลี) ๓๓/๗๘/๕๙๒., ชุ.จรียา. (ไทย) ๓๓/๗๘/๔๔๙.

^{๒๙} ชุ.จรียา.อ. (บาลี) ๙๖., ชุ.จรียา. อ. (ไทย) ๙/๓/ ๑๗๐-๑๗๑.

^{๓๐} ชุ.จรียา. (บาลี) ๓๓/๘๓/๕๙๒., ชุ.จรียา. (ไทย) ๓๓/๘๓/๗๓๘.

ด้วยจิตอันไม่หวั่นไหว”^{๓๑} หรือดังพุทธดำรัสที่ปรากฏในเวสสันดรจรียาว่า “พราหมณ์ทั้งหลายขอสิ่งใดกะเรา เราก็จะให้สิ่งนั้น ด้วยจิตอันไม่หวั่นไหวและเราไม่ช้อนเร้นของที่เรา มีอยู่ เพราะใจของเรา ยินดีในการให้ทาน”^{๓๒}

พระองค์ก็เสด็จลงจากข้างพระที่นั่ง ทรงจับวงข้างวางลงบนมือพราหมณ์แล้วทรงหลั่งน้ำเต้าทองลงบนมือพราหมณ์ พระราชทานข้างปัจฉิมภาคให้แก่พราหมณ์ชาวกาลิงครัฐ ขณะนั้นได้เกิดเหตุอัศจรรย์คือ เขาสีเนรุและปาหิมพานต์ทั้งสิ้นสิ้นสะเทือนไปทั่ว^{๓๓} ชาวการพระราชทานข้างปัจฉิมภาคแพร่ไปทั่วเมืองสีพี ชาวเมืองต่างก็ไม่เห็นด้วย พวกกันโกรธเคืองการกระทำของพระเวสสันดรเป็นอย่างมาก จึงรวมตัวกันขับไล่ให้ไปอยู่ที่เขาวงกต แต่ก่อนที่จะไปก็ทรงบริจาคสัตตสตกทาน คือ การบริจาคทาน ๗ อย่างๆ ละ ๗๐๐^{๓๔} คือ

๑. ทรงบริจาคข้าง ๗๐๐ เชือก พร้อมเครื่องอสังการทุกอย่างและมีนายควาญช้าง ถือหอกขัดและขอ ขึ้นคอบประจำการ

๒. ทรงบริจาคม้า ๗๐๐ ตัว ซึ่งเป็นม้าสินธพ ชาตืออาชาไนย เป็นม้าที่มีฝีมือดี พร้อมด้วยเครื่องอสังการทุกอย่างและมีนายสารถึถือทวนและธนูขึ้นขี่ประจำ

๓. ทรงบริจาครถ ๗๐๐ คัน ซึ่งผูกสอดเครื่องรบ ปักธงชัยครบครัน และรถนั้นก็หุ้มด้วยหนังเสือเหลืองและเสือโคร่ง มีนายสารถึสวมเกาะถือธนูขึ้นขี่พร้อมด้วยเครื่องอสังการทุกอย่าง

๔. ทรงบริจาคสตรี ๗๐๐ คน ให้นำประจำอยู่ในรถคันละ ๑ คน พร้อมด้วยเครื่องแต่งตัวและเครื่องประดับทุกอย่าง

๕. ทรงบริจาคแม่โคนม ๗๐๐ ตัว พร้อมภาชนะเงินสำหรับเงินรองน้ำมันทุกตัว

๖. ทรงบริจาคทาสชาย ๗๐๐ คน

๗. ทรงบริจาคทาสหญิง ๗๐๐ คน

การบำเพ็ญทานของพระเวสสันดรในครั้งนี้ว่า ในคัมภีร์ไม่ได้กล่าวถึงทาสชาย-หญิงว่า พวกเขาพร้อมที่จะเสียสละตามที่พระเวสสันดรต้องการหรือไม่ อย่างไรก็ตาม ในยุคสมัยนั้น

^{๓๑} ชุ.ชา. (บาลี) ๒๘/๑๖๗๐/๓๑๐., ชุ.ชา. (ไทย) ๒๘/๑๖๗๐/๔๕๐.

^{๓๒} ชุ.จรียา. (บาลี) ๓๓/๘๔/๕๙๒, ชุ.จรียา. (ไทย) ๓๓/๘๔/๗๓๘.

^{๓๓} ชุ.จรียา. (บาลี) ๓๓/๘๖-๘๗/๕๙๒, ชุ.จรียา. (ไทย) ๓๓/๘๖-๘๗/๗๓๙-๗๔๐.

^{๓๔} ชุ.ชา. (บาลี) ๒๘/๑๗๙๖-๑๘๐๖/๓๒๒-๓๒๓, ชุ.ชา. (ไทย) ๒๘/๑๗๙๖-๑๘๐๖/๔๖-๔๖๘.

ฐานะของทาสชาย-หญิง เป็นเสมือนวัตถุที่ไร้จิตวิญญาณที่เจ้าของทาสจะกระทำอย่างไรก็ได้^{๓๕} หลังจากที่บำเพ็ญสัตว์ตตสมหาทานแล้ว พระเวสสันดรพร้อมด้วยพระนางมัทรี พระกัณหาและพระชาลี ได้เข้าเฝ้าทูลลาพระเจ้าสุทนต์และพระนางมุสดีเสด็จไปประทับรถม้า ซึ่งเทียมด้วยม้าสินธพ ๔ ตัว ไปสู่เขาวงกต ระหว่างทางที่จะเสด็จไปสู่เขาวงกต ก็มีพราหมณ์ ๕ คน มาขอรถและม้า พระองค์พระราชทานม้า ๔ ตัวให้แก่พราหมณ์ ๔ คน ส่วนราชรถประทานให้พราหมณ์คนที่ ๕ ในที่สุดทั้งสี่พระองค์จึงเสด็จพระราชดำเนินด้วยพระบาท^{๓๖} ผ่านเมืองเจตราช ไปถือเพศเป็นฤๅษีอยู่ ณ บรรณศาลาที่เขาวงกตอันวิสุตกรรมเทบุตรเนรมิต ตามบัญชาของท้าวสักกะเสวยผลหมากรากไม้เป็นอาหาร เวลาผ่านไป ๗ เดือน พราหมณ์ขอทานชื่อชูชกได้เดินทางไปขอพระราชโอรสและพระธิดา คือ พระชาลีและพระกัณหา เพื่อนำไปเป็นทาสรับใช้ พระองค์ก็พระราชทานให้แก่พราหมณ์ชูชก

การบำเพ็ญทานโดยการบริจาคพระกัณหาและพระชาลีในครั้งนี้ เรียกว่า “ปุตตกทานบารมี” คือบารมีที่เกิดจากการให้พระโอรสและพระธิดาเป็นทาน ยังผลให้แผ่นดินหวั่นไหวและเกิดเสียงบันลือลั่นไปทั่ว เสมือนหนึ่งว่าจักรวาลรับรู้และเป็นสักขีพยานในการบริจาคทานของพระองค์”

วันรุ่งขึ้น ท้าวสักกะแปลงเป็นเพศเป็นพราหมณ์มาขอพระนางมัทรีเป็นภรรยาพร้อมแจ้งความประสงค์ของตนด้วยโวหารที่ชาญฉลาดว่า “ห้วงน้ำ ย่อมเต็มเปี่ยมไม่มีวันเหือดแห้งฉันใด น้ำพระทัยของพระองค์ ย่อมเต็มเปี่ยมไปด้วยศรัทธา ฉันนั้น หม่อมฉัน ขอเข้าเฝ้าเพื่อกราบทูลขอพระเมเหสีของพระองค์ ขอพระองค์กรุณาพระราชทานให้แก่เกล้ากระหม่อมเถิด”^{๓๗}

เมื่อพระเวสสันดร ผู้ทรงมีน้ำพระทัยที่เปี่ยมล้นด้วยศรัทธาที่จะบริจาค ทรงมีพระทัยอันไม่หวั่นไหวและตรัสตอบพราหมณ์ว่า “พราหมณ์ เรายินดีที่จะให้โดยไม่หวั่นไหว ท่านขอสิ่งใดเราก็จะให้สิ่งนั้นจะไม่ซ่อนเร้นปิดบังในสิ่งที่เรามีอยู่ เพราะเรามีใจยินดีในการให้ท่าน”^{๓๘}

^{๓๕} บุญย นิลเกษ, **อุดมการณ์ชีวิตแบบพระโพธิสัตว์**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๔), หน้า ๔๖.

^{๓๖} ชุ.ชา.(บาลี) ๒๘/๒๑๑๗-๒๑๑๙/๓๕๓, ชุ.ชา.(ไทย) ๒๘/๒๑๑๗-๒๑๑๙/๕๑๒.

^{๓๗} ชุ.ชา. (บาลี) ๒๘/๒๒๗๗/๓๖๘, ชุ.ชา. (ไทย) ๒๘/๒๒๗๗/๕๓๓.

^{๓๘} ชุ.ชา. (บาลี) ๒๘/๒๒๗๘/๓๖๙, ชุ.ชา. (ไทย) ๒๘/๒๒๗๘/๕๓๕.

ลำดับนั้นพระเวสสันดรทรงกุมพระหัตถ์พระนางมัทรีด้วยพระหัตถ์ข้างหนึ่ง ส่วนข้างหนึ่งทรงจับน้ำเต้าเพื่อหลังน้ำ พระราชทานนางมัทรีให้แก่พราหมณ์ พระนางมัทรีก็ได้ขอเงินหรือกรรแสง พระนางทรงฟังพระราชสาส์มด้วยความเคารพและเชื่อถือเป็นสิ่งที่ประเสริฐ ตั้งพระดำรัสของพระนางว่า “ข้าพระบาทเป็นพระมเหสีของพระองค์ ตั้งแต่ยังแรกรุ่นสาว พระองค์ทรงเป็นใหญ่ในข้าพระบาท ทรงปรารถนาจะพระราชทานข้าพระบาทแก่ผู้ใด ก็พึงพระราชทานได้ แม้แต่จะทรงปรารถนาจะขายหรือจะฆ่าก็ทรงขายและฆ่าได้”^{๓๙}

จากพระดำรัสนี้ แสดงให้เห็นถึงน้ำพระทัยของพระนางมัทรีที่มีต่อพระเวสสันดรและการบำเพ็ญทานบารมีดังกล่าว การบำเพ็ญทานด้วยการให้พระชายาเป็นทานของพระเวสสันดรเรียกว่า ทานทานบารมี ขณะที่พระองค์พระราชทานพระนางมัทรีนั้น เป็นเหตุให้เกิดอัศจรรย์พื้นพิภพก็หวั่นไหวสิ้นสะเทือน เกิดเสียงกัมปนาทก็ก้องทั่วไป

พราหมณ์ได้ทราบถึงน้ำพระทัยอันเด็ดเดี่ยวในการบำเพ็ญทานบารมีของพระเวสสันดร ตลอดถึงน้ำพระทัยของพระนางมัทรี ก็ทรงชื่นชมอนุโมทนา ลำดับนั้น พราหมณ์นั้นได้กล่าวแสดงตนว่าเป็นท้าวสักกะ และได้พระราชทานพระนางมัทรีคืนให้พระเวสสันดรตามเดิม พร้อมกันนั้นก็ได้พระราชทานพร ๘ ประการ แก่พระเวสสันดรอีกด้วย

ต่อมาพราหมณ์ชุกพา ๒ กุมาร เดินทางไปเมืองสีพี พระเจ้าสุทนต์ทรงเห็นเข้า จึงโปรดให้นำพระราชทรัพย์มาไถ่พระราชนัดดาทั้งสองไว้ หลังจากนั้นก็ทรงได้ถามถึงพระเวสสันดรและพระนางมัทรี พระชาติก็ได้กราบทูลให้ทรงทราบทุกประการ เมื่อพระเจ้าสุทนต์ได้ทราบดังนั้นก็ทรงทุกข์โศกเป็นอย่างยิ่ง จึงรับสั่งให้จัดกองทัพ มีพลช้าง พลม้า พลรถ พลเดินเท้า มีอาวุธพร้อมสรรพ พร้อมด้วยชาวนิคม พราหมณ์และบุโรหิตทั้งหลาย ทรงนำกองทัพมุ่งสู่เขา

วงกตและอภิเสกพระเวสสันดรให้เป็นกษัตริย์และเชิญให้กลับพระนครสีพี ปกครองไพร่ฟ้าประชาชนสืบไป

เมื่อพระเวสสันดร เสด็จเข้าสู่พระนครสีพีแล้ว ท้าวสักกเทวราชทรงบรรดาดลฝนเงินให้ตกลงมาในขณะนั้น เพื่อให้พระเวสสันดรได้ทรงบำเพ็ญทานบารมีต่อไป ถือเป็นการทานในช่วงสุดท้ายแห่งพระชนม์ชีพของพระเวสสันดร^{๔๐}

^{๓๙} ชุ.ชา. (บาลี) ๒๘/๒๒๘๒/๓๖๙., ชุ.ชา. (ไทย) ๒๘/๒๒๘๒/๕๓๖.

^{๔๐} ชุ.ชา. (บาลี) ๒๘/๒๔๓๙-๒๔๔๐/๓๘๕., ชุ.ชา. (ไทย) ๒๘/๒๔๓๙-๒๔๔๐/๕๖๐.

สรุป ผู้ทำวิจัยมีความเห็นว่า การบำเพ็ญทานบารมีของพระเวสสันดร แบ่งตามสิ่งที่สละ เป็นเพียงชั้นบารมีสามัญเท่านั้น เพราะตามประวัติ พระเวสสันดรมิได้ทรงสละอวัยวะหรือแม่ที่สุด คือ ให้ชีวิตเป็นทาน จึงไม่อาจจัดเป็นชั้นอุปบารมีและปรมัตถบารมีได้ แม้ว่าจะทรงมีน้ำพระทัยอันแน่วแน่ที่จะบริจาค แต่ก็มิได้ทรงบำเพ็ญอย่างนั้นจริง

พระเวสสันดรมียุคมการณที่แน่นอน ย่อมสละได้แม้กระทั่งชีวิต เลือดเนื้อ เพื่อแลกเปลี่ยนกับอุดมการณที่สูงสุดที่มีอยู่นั้น พร้อมกับความมุ่งมั่นที่จะกระทำการนั้นจริงๆ ให้สำเร็จลุล่วงไปด้วยดี ดังพระบาลีว่า “กยิรา เจ กยิราเถณ ทพฺพฺหเมณํ ปริกกิเม”^{๔๑} แปลว่า “ถ้าจะกระทำการใดๆ ก็กระทำการนั้นให้มั่นคงจริงๆ” ถ้าไม่เช่นนั้นแล้วอุดมการณก็เป็นความว่างเปล่าเท่านั้น

แบ่งตามภูมิธรรมและการปฏิบัติ พระเวสสันดร ทรงบำเพ็ญทาน นับตั้งแต่ทรงบริจาคทรัพย์สมบัติ สิ่งของ และบริจาคให้ยิ่งขึ้นด้วยการบริจาคสัตตกมหาทาน แม้ที่สุด ทรงพระราชทานพระโอรสพระธิดาและพระชายา จัดได้ว่าเป็น “ชั้นอุปบารมี” การสร้างสมพระบารมีเพื่อพระโพธิญาณในพระชาติต่างๆ จนถึงพระชาติสุดท้ายที่เสวยพระชาติเป็นพระเวสสันดร พระบารมีที่ทรงบำเพ็ญมาจึงบริบูรณ์จนสามารถบรรลุพระโพธิญาณได้ในพระชาติต่อมา จัดได้ว่าเป็นชั้นปรมัตถบารมี”

๓.๑.๒ วรรณกรรมเรื่องไตรภูมิพระร่วง

ไตรภูมิพระร่วง เป็นวรรณคดีทางพระพุทธศาสนาที่สำคัญมากเล่มหนึ่งของไทย ที่แสดงข้อคิดเห็นเต็มไปด้วยสารัตถประโยชน์ เกี่ยวกับหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา ผู้่งท่วยมีศรัทธาในพระพุทธศาสนา ทรงศีลเมื่อพรษาทุกคน ตลอดจนชี้ให้เห็นถึงผลบุญที่คนทั้งหลายได้กระทำไว้ในชีวิต เป็นพระราชนิพนธ์ของพระมหาธรรมราชาลิไท กษัตริย์แห่งกรุงสุโขทัย^{๔๒} รัชสมัยของพระมหาธรรมราชาที่ ๑ (พระยาลิไท)^{๔๓} ก็ได้ทรงกอบกู้สถานภาพความมั่นคงทางการเมืองขึ้นมาใหม่ โดยอาศัยพื้นฐานทางพระพุทธศาสนา ในการสร้างความสมานฉันท์ในสังคม ในยุคนี้นี้พระองค์ก็ได้พระราชนิพนธ์ ทางพระพุทธศาสนาขึ้นมาเรื่องหนึ่งคือ “ไตรภูมิพระร่วง” หรือ

^{๔๑} ส.ส. (ไทย)๑๕ / ๒๓๙ / ๖๗.

^{๔๒} พระวรรณคดีพิลฎิฎ, วรรณคดีไทย, หน้า ๒๔-๒๕.

^{๔๓} บุญยงค์ เกิดเทศ, วรรณกรรมประวัติศาสตร (กรุงเทพมหานคร: ศึกษาบัณฑิต, ๒๕๒๐), หน้า๑.

ไตรภูมิพระร่วง^{๔๔} ซึ่งถือว่าเป็นวรรณกรรมในทางพระพุทธศาสนาชิ้นแรก que แสดงถึงอิทธิพลของการศึกษาในทางพระพุทธศาสนา ว่ามีความเจริญรุ่งเรืองและมั่นคงเทียบเท่ากับสมัยพ่อขุนรามคำแหงมหาราช ลักษณะวรรณกรรมพบว่า มีลักษณะการประพันธ์แบบกึ่งระหว่างร้อยแก้วกับร้อยกรอง^{๔๕} นอกจากนั้นแล้วยังมีวรรณกรรมอีกหลายเรื่อง ที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนา เช่น สุภาสิตพระร่วง และตำรับทำวศรีจุฬาลักษณ์ (นางนพมาศ)^{๔๖} เป็นต้น

ตามพระประวัติ พระเจ้าลิไท (พระมหากษัตริย์ราชธานีไทย) ทรงเป็นต้นแบบ “ธรรมราชา” ของไทย หากได้ศึกษาไตรภูมิพระร่วง (เตภูมิกถา) ซึ่งเป็นพระราชนิพนธ์ของพระองค์แล้วจะทราบถึงอุดมคติของพระองค์ท่านเกี่ยวกับการปกครอง ที่ทรงเน้นหลักธรรมทางศาสนา คล้ายกับพระจริยาวัตรของพระเวสสันดรดังกล่าวแล้วนั้น การปกครองในระดับประชาชนก็ทรงเน้นในรูปของการกระทำความดี คือ ให้ประชาชนทำบุญให้ทานแบ่งปันช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ให้ประชาชนถือศีล ละเว้นจากการทำความชั่ว เจริญภาวณา เพื่อให้สังคมดำรงอยู่ได้โดยปกติสุข เพื่อให้สังคมมีการอุดมหนุนจุนเจือซึ่งกันและกัน ยังความสงบสุขให้เกิดขึ้น หากได้พิจารณาอย่างละเอียดจะพบว่า เป้าหมายหลักในการนิพนธ์ไตรภูมิพระร่วงมี ๒ ประการ คือ

๑. เป็นเป้าหมายส่วนบุคคล คือ ให้ได้ไปเกิดในยุคพระศรีอริยเมตไตรย ที่ประชาชนมีความสุขเท่าเทียมกันและได้สำเร็จเป็นพระอรหันต์ บรรลุพระนิพพาน

๒. เป็นเป้าหมายส่วนรวม คือ การที่สังคมคนสุขุขทัยจะตั้งมั่นอยู่ได้นั้นจำเป็นต้องมีผู้นำที่เหมาะสม ซึ่งตามความคิดเห็นของพระเจ้าลิไท คำว่า “ผู้นำ” มิใช่ “กษัตริย์นักรบ” แต่เป็น “มหากษัตริย์” อันหมายถึง ผู้นำที่ใช้ธรรมในการปกครองประชาชน มีความแตกฉานในธรรม ดังได้กล่าวสอดแทรกไว้ในไตรภูมิพระร่วง ตอนที่ว่าด้วยมหาจักรพรรดิว่า

รู้บุญรู้ธรรม รู้กลัว รู้ละอายบาป...มาตราว่า คนผู้ใดกระทำร้ายด้วยประการใดๆ ก็ดี บมิควรฆ่าให้ตาย ควรสั่งสอนโดยธรรมแล...มิว่าจะให้เขากระทำการอันใดๆ ให้ใช้เขาแต่พอ บังควรแล...ดูก่อนท่านทั้งหลาย トラบไคชาวทั้งหลายแลมีอายุอยู่ได้ จงชาวเจ้าจำคำกุสั่งสอนนี้ไว้จงมั่น แลเร่งทำตามความชอบธรรมนี้ไว้เถิด^{๔๗}

^{๔๔} ธวัช ปุณโณทก, **แนวทางศึกษาวรรณกรรมปัจจุบัน**, หน้า ๑๗.

^{๔๕} เอมอริชิตตะโสภณ, **โลกแห่งวรรณคดี**, (กรุงเทพมหานคร: เจริญวิทย์การพิมพ์, ๒๕๒๑) หน้า ๒๔.

^{๔๖} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๘.

^{๔๗} พญาลิไท, **ไตรภูมิกถา หรือ ไตรภูมิพระร่วง หนังสือชุดภาษาไทยของคุรุสภา**.

ในส่วนของประชาชนก็รักาศิล ให้ทาน ยึดมั่นศรัทธาในพระพุทธศาสนาดังปรากฏหลักฐานในศิลาจารึกป่าตาลว่า “...คนในเมืองสุโขทัยนี้ มักทานมักทรงศีล มักโอยทาน พ่อขุนรามคำแหง เจ้าเมืองสุโขทัยนี้ ทั้งชาวแม่ ชาวเจ้า ท่วยบัว ท่วยนาง ลูกเจ้า ลูกขุน ทั้งสิ้น ทั้งหลาย ทั้งผู้ชาย ผู้หญิง ผู้ท่วยมีศรัทธาในพระพุทธศาสนา ทรงศีล เมื่อพรรษาทุกคน...”^{๔๔}

สมัยสุโขทัย พระมหากษัตริย์และเหล่าราชบุรุษ ก็ตั้งมั่นอยู่ในการบำเพ็ญทานการเสียสละ และทรงศีลตามฐานะของตนๆ ส่งผลให้มีอภัยคุณโอบอ้อมอารีย์ เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ พระเจ้าแผ่นดินทรงปกครองแผ่นดินโดยทรงปฏิบัติตามแบบของพระเวสสันดร เช่น ทรงยึดมั่นในทศพิธราชธรรม ๑๐ ประการ^{๔๕}

ไตรภูมิพระร่วงมีอิทธิพลต่อสังคมไทย เป็นหนังสือที่กล่าวถึงพุทธปรัชญา ที่เกี่ยวกับเรื่องโลก ชีวิตจักรวาลวิทยา แสดงเรื่องนรกสวรรค์ เพื่อให้เกิดความเกรงกลัว แต่ต้องทำความดีเพื่อจะได้ไปเกิดในสถานที่ที่ดี สอนให้มีความเชื่อเรื่องนรกสวรรค์ บาปบุญคุณโทษ ใครทำความดีย่อมได้ดี ใครทำความชั่วย่อมได้ชั่ว ไม่มีผู้ใดหลีกเลี่ยงนรกกรรมได้ ประดุจรอยเกวียนย่อมเวียนตามรอยโค ฉะนั้น คนที่ทำบาปตายไปต้องตกนรก ทนทุกข์ทรมานในนรกอันร้อนแรง หรือมีอดมิได้ไม่เห็นแสงสว่างเป็นเวลาช้านานชั่วกับชั่วกัลป์ ส่วนผู้ที่ประกอบแต่คุณงามความดีทำบุญกุศลตายไปก็จะได้เสวยสุขบนสวรรค์ เชื่อว่า บาปกรรมที่ทำให้มนุษย์ต้องเป็นเปรตนั้นมีสาเหตุหลายอย่าง เช่น ความตระหนี่ การไม่ให้ทาน เห็นคนอื่นให้ทานก็ห้ามปราม เป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้ไปเกิดเป็นเปรต มีแต่ความเจ็บปวดทรมานทุกขเวทนา อดอยากนักหนาไม่มีอาหารจะกิน เพราะบาปกรรมที่ตนได้ทำไว้เมื่อครั้งยังเป็นมนุษย์นั้น ย่อมตกลงไปในนรก ดังมีตัวอย่างที่ปรากฏในไตรภูมิพระร่วงตอนหนึ่งว่า

คนผู้ใดเกิดมาแล บ่อรู้จักบาปบุญจักบุญ แลบ่รู้จักคุณพระพุทธ
พระธรรม พระสงฆ์ แลบ่มีให้ทาน ตระหนี่ทรัพย์ และเมื่อท่านจะ
อวยทานได้มักห้ามปรามท่าน ..อันว่าผู้กระทำร้ายฉันนี้ไซ้ ครั้นว่า
ตายไปก็ไปเกิดในนรกอันใหญ่ ๘ อันนั้นแล อันว่าความอันเขา

^{๔๔} ศิลาจารึกพ่อขุนรามคำแหง หลักที่ ๑ ด้านที่ ๒ อ่างในวิทยานิพนธ์ พระศรีสุธรรมเมธี (สุเทพ ผุสุธรรมโม), “อิทธิพลของพระพุทธศาสนาเถรวาทต่อความคิดทางการเมืองการปกครองของพระเจ้าลิไท ศึกษาเฉพาะกรณี : ไตรภูมิพระร่วง (เตภูมิกถา)”. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต (บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยราชภัฏวชิรวิทยาลัย, ๒๕๓๖). หน้า ๕๙.

^{๔๕} ชุ.ชา.(บาลี) ๒๘/๑๗๖/๗๒.

เจ็บปวด ทนทุกข์เวทนาแห่งเขานั้น จักกล่าวว่ามีได้เลย^{๕๐} และ
 ข้อความอีกตอนหนึ่งว่าเปรตจำพวกหนึ่งมีตนใหญ่สูงเพียงลำตาล
 แลมีผมนั้นหยาบนักแลมีตัวนั้นเหม็นนักหนา หาที่จะดีบมิได้สักแห่ง
 เขานั้นอดอยากเผ็ดเร็ดไร้นักหนา แม้นว่าเข้าเมล็ดหนึ่งก็ดี น้ำ
 หยอดหนึ่งก็ดี ก็มีได้เข้าท้องเลยสักน้อย แลเปรตฝูงนี้เมื่อกำเนิด
 เกิดก่อนเขานี้ตระหนี่นักแล เขามีได้มักกระทำบุญให้ทานเลย เขา
 เห็นท่านทำบุญให้ทานได้ มันยอมห้ามปรามเสีย มิให้ท่านทำบุญ
 ให้ทานได้ ด้วยบาปกรรมอันตนตระหนี่แลมีมักกระทำบุญให้ทานดัง
 นั้น เขาได้ไปเป็นเปรตแลอดอยากนักหนา อาหารจะกินได้ก็หาบ
 มิได้สักอันนั้น เพราะบาปและกรรมอันเขาได้กระทำมิตินั้นแล^{๕๑}
 การทำบุญด้วยการถวายของเหลือเดนแด่พระสงฆ์ผู้ทรงศีล ก็เป็น
 สาเหตุหนึ่ง ทำให้เกิดเป็นเปรต ดังข้อความว่าแลยังมีเปรตจำพวก
 หนึ่ง ไล่ ย่อมกินแต่เสลดแลรากแลน้ำลาย กินไคกินน้ำเหน้าน้ำ
 หนอง เปรตนั้นเมื่อชาติก่อนนั้น เขากินข้าวและน้ำอันเป็นอาหาร
 เดนเป็นชานนั้นไล่ แลเอาไปให้แก่พระผู้ทรงศีล ด้วยบาปกรรมอัน
 เขาได้ให้ข้าวแลน้ำอาหารที่เป็นเดนนั้นแก่พระสงฆ์เจ้าฉันนั้น ครั้น
 ว่าเขาตาย จึงได้เป็นเปรต^{๕๒}

มีข้อความในไตรภูมิพระร่วงเป็นเครื่องยืนยัน และสนับสนุนการให้ทานว่าเป็นการ
 กระทำความดี และผลจากการให้ทานจะได้ไปเกิดในภพชาติที่ดีหรือแม้แต่การเข้าถึงพระนิพพาน
 อันเป็นแดนเกษมจากโยคะ ก็ด้วยการบำเพ็ญทาน ดังนี้

ความเชื่อเรื่องสวรรค์มีเทวดานางฟ้า คอยดูแลทุกข์สุขของมนุษย์ ไม่ว่าจะใครจะทำดี
 ทำชั่ว แม้คนด้วยกันไม่เห็น เทวดาก็ย่อมเห็น บนสวรรค์มีแต่ความสวยงามความสุขสบาย
 ต้องการสิ่งใดเพียงแต่ไปอยู่ใต้ต้นปาริชาติก็ลพฤกษ์แล้วนี่ก็เขา ก็จะได้สมความปรารถนาทุก จึง
 พากันทำบุญให้ทาน เพื่อจะได้ไปเกิดในสวรรค์ ดังข้อความตอนหนึ่งว่า “ผู้ใดแลปรารถนาไปเกิด

^{๕๐} พญาลิไท, **ไตรภูมิพระร่วง** พิมพ์ครั้งที่ ๘, (กรุงเทพมหานคร : จักรานุกูลการพิมพ์, ๒๕๔๓),
 หน้า ๑๙-๒๐.

^{๕๑} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๕๒.

^{๕๒} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๕๗.

ในเมืองสวรรค์ได้ อย่าได้ประมาทลืมนอน ควรเร่งชวนชวายกระทำบุญกุศลบุญธรรมให้ทานรักษา
ศีล เมตตาภาวนาอุปัฏฐากรักษาศีล บิดามารดาผู้เฒ่าผู้แก่ ครูอุปัชฌาย์แลสมณพราหมณ์ผู้มีศีล
ได้ ก็จะได้ไปเกิดในสวรรค์”^{๕๓}

ข้อความนี้ แสดงให้เห็นว่า คนที่จะไปเกิดในสวรรค์นั้นจะต้องเป็นคนไม่ประมาท
ควรทำบุญกุศลต่าง เช่น ให้ทาน รักษาศีล เจริญเมตตาภาวนา บำรุงบิดามารดา ครูอุปัชฌาย์
และสมณพราหมณ์ผู้มีศีล เป็นประจำก็จะไปเกิดในสวรรค์

ไตรภูมิพระร่วงมีอิทธิพลอย่างมากมายและมั่นคงในอุดมการณ์ของคนไทย ในส่วนที่
เกี่ยวกับลักษณะคนมีบุญบารมีเป็นที่นิยมยกย่องของบุคคลในสังคม คือ คนมีบุญต้องมีใจเมตตา
กรุณา เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ นำบุคคลอื่นให้บำเพ็ญทาน และเสียสละทรัพย์สิน สร้างถาวรวัตถุ
สาธารณประโยชน์ และศาสนสถาน

มีข้อความอีกตอนหนึ่งที่มีความเชื่อว่า การที่คนเราเป็นมหาเศรษฐี มีฐานะการงาน
ตำแหน่งที่ดีนั้น เป็นคนมีบารมี เป็นผู้ที่สังคมยกย่อง เชื่อว่าได้รับอิทธิพลมาจากอานิสงส์การ
ทำบุญ (บุญกิริยาวัตถุ ๑๐) นั้นเอง ดังข้อความว่า

ผู้คนทั้งหลายอันเกิดในมนุษย์อันได้มลากเป็นดีมีสรรพทรัพย์แล ว่าได้
เป็นท้าวเป็นพญา แลท่านผู้เป็นท้าวเป็นพญามหาจักรวรรดิราชนั้น
ได้กระทำบุญตั้งถาศีลแลทาน จึงเป็นมลากเป็นดีตั้งนั้น แต่บุญ
ทั้งหลายอันมีในกามภูมินี้ได้ ๑๑๗,๒๔๐ อันใด อัน ๑๐ อันโสด
อันใดสิ้น อันหนึ่งบุญบันดาลไปตั้งกล่าวนี้แล จึงอวยทานมีต้นว่าเข้า
น้ำหมากพลู (ทานมัย) อันหนึ่งจำศีล ๕ อันก็ดี ๘ อันก็ดี ๑๐ อันก็ดี
(ศีลมัย) อันหนึ่งภาวนาเป็นต้นว่าสวดมนต์ แลสวดพระพุทธรูป แล
ระลึกถึงคุณพ่อคุณแม่เจ้าไท ท่านผู้มีคุณแก่ตนแล ภาวนาอนิจจัง
สังขารแล (ภาวนามัย) อันหนึ่ง คัลนาบุญญานิสงส์ อันได้กระทำแก่
เทพามนุษย์ สัตว์ทั้งหลายอันมีคุณแก่ตน (ปัตติทานมัย) อันหนึ่ง
อนุโมทนาด้วยทานแห่งท่านให้ทานแลกระทำบุญ แลมีใจยินดี
(อนุโมทนามัย) ...อันหนึ่ง เอาใจลงปลงใจเชื่อแก่พระพุทธรูป พระธรรม

^{๕๓} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๒๙.

พระสงฆ์ พ่อแม่ ครูอาจารย์เจ้าไท ผู้ได้เลี้ยงตนด้วยใจอันซื่อตรง (ทิวสุชุกัมม) บุญทั้ง ๑๐ จำพวกนี้แลอันแลอันมีบุญอันเป็นอารมณ์แล^{๕๔}

ผู้ใดอยากจะทำร่ายมีฐานะดี ให้สังคมยกย่อง ผู้นั้นก็ควรทำบุญเป็นนิตย เช่น ให้ทาน รักษาศีล ๕, ๘, ๑๐, สวดมนต์เจริญเมตตภาวนา อุทิศไปให้ญาติและสรรพสัตว์ที่ล่วงลับไปแล้ว ยินดีในทานที่บริจาคไป มีความเชื่อศรัทธาต่อพระพุทธ พระธรรมและพระสงฆ์ พ่อแม่ ครูอาจารย์ (ทิวสุชุกัมม) โดยหวังว่าทานที่ตนให้ไปแล้ว จะส่งผลให้ตนไปเกิดในภพภูมิที่ดี มีสวรรค์ เป็นต้น หรือ เกิดเป็นคนร่ำรวย มีฐานะดีดังกล่าว

ไตรภูมิพระร่วง^{๕๕} นอกจากจะกล่าวถึงการสร้างโลก กำเนิดจักรวาล กำเนิดมนุษย์ ดาราศาสตร์ เป็นต้น สิ่งที่สำคัญที่สุดประการหนึ่ง คือ มีอิทธิพลด้านจริยธรรม คือ เป็นเรื่องที่สอนให้คนรู้จักบาป และละเว้นบาปและสร้างกุศล ดังข้อความบางตอน ดังนี้

ความรู้เกี่ยวกับบาป ได้กล่าวไว้อย่างน่าสนใจ และทันสมัยอยู่เสมอ ดังความว่า “ผู้งสัตว์อันไปเกิดในที่ร้ายที่เป็นทุกข์ลำบากใจเขานั้น เมื่อใจเขาร้าย และทำบาปด้วยใจอันร้ายมี ๑๒ อันแล ฯ อนึ่ง คือ “ใจนี้มีรู้ว่าเป็นบาป และกระทำบาปด้วยใจกล้าและยินดี”^{๕๖}

หมายความว่า ผู้ที่ทำบาปนั้น กระทำบาปด้วยความรู้เท่าไม่ถึงการณ์ ดังนั้นจึงเกิดความกลัว และความยินดีในการทำบาป คือ “ใจอันนี้รู้ว่าเป็นบาปแลกระทำด้วยใจตนเองอันกล้าแข็ง และยินดี”^{๕๗}

หมายความว่า คนเราบางคน กระทำบาปต่างๆ ที่รู้ว่าเป็นบาป และข้อความว่า “ใจอันนี้รู้ว่าเป็นบาปและยินดีในการทำบาป เมื่อมีผู้มาชักชวน”^{๕๘} หมายความว่า คนเราบางคนทำบาป เพราะมีคนชักชวน และข้อความว่า “ผู้คนทั้งหลายอันเกิดในมนุษย์อันได้มลากเป็นดีมีสรรพทรัพย์และว่าได้เป็นท้าวเป็นพญา แลท่านผู้เป็นท้าวเป็นพญามหาจักรวรรดิราชันนั้น ได้กระทำบุญ

^{๕๔} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๖๘-๑๗๐.

^{๕๕} บุญยงค์ เกศเทศ. *วรรณกรรมประวัติศาสตร์*. หน้า ๑๐.

^{๕๖} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๒.

^{๕๗} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๒-๑๓.

^{๕๘} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๓.

ตั้งถาศีลและทาน จึงเป็นมีลากเป็นดีตั้งนั้น แต่บุญทั้งหลายอันมีในกามภูมินี้ได้ ๑๑๗,๒๔๐ ฉันได
อนึ่ง รู้จักบุญแลบาป แลกระทำบุญด้วยใจรัก”^{๕๙}

หมายความว่า คนเราบางคน ทำบุญด้วยความฉลาด เพราะได้รู้จักแล้วว่าอะไรคือ
บุญ อะไรคือบาป ดังนั้น จึงตั้งใจเลือกทำบุญ “บรูจักบุญแลบาปแท้ มิใจจะมีกระทำบุญ”^{๖๐}

หมายความว่า คนเราบางคน ทำบุญโดยรู้เท่าไม่ถึงการณ์หรือทำบุญไม่รู้ตัว “อนึ่ง มิ
รู้จักบุญแลบาปแท้ หินใจตนกันมิโสด เพื่อเห็นท่านทำบุญแลกระทำด้วยท่าน”^{๖๑}

หมายความว่า คนเราบางคน ทำบุญเพราะเห็นคนอื่นทำ จึงเลียนแบบถือเป็น
ตัวอย่าง

ไตรภูมิพระร่วงตามที่กล่าวมาข้างต้นนี้ แสดงให้เห็นว่าทำให้มีอิทธิพลในด้าน
จริยธรรม สอนให้รู้จักความดีและความชั่ว รู้จักใช้วิจารณ์ญาณตัดสินว่า อะไรจัดอยู่ในประเภท
ความชั่ว (บาป) อะไรจัดอยู่ในประเภทความดี (บุญ) และสอนให้มีศีลธรรม รักษาความดีและมี
ความรับผิดชอบ

สรุปว่า ผู้วิจัยมีความเห็นว่า วรรณกรรมเรื่องไตรภูมิพระร่วง สอนให้เชื่อเรื่องนรก
สวรรค์ ผู้ทำความดียอมไปสุคติ ผู้ทำความชั่วยอมไปนรก เมื่อคนมีความเชื่อในเรื่องเหล่านี้แล้ว
ยอมเกิดความเกรงกลัวต่อบาป จึงพากันทำบุญ เช่น การให้ทาน รักษาศีล เจริญภาวนา ไตร
ภูมิพระร่วงมีจุดมุ่งหมาย คือ สอนให้คนเว้นชั่ว รู้กฎความเป็นจริงของสรรพสิ่งและชีวิต
(กฎไตรลักษณ์) ล่วงพ้นวัฏสงสาร เพื่อเข้าถึงนิพพานอันเป็นแก่นสารและจุดมุ่งหมายสูงสุดของ
ชีวิต

๓.๑.๓ วรรณกรรมเรื่องมัลลยคำหลวง

พระมัลลยคำหลวงเป็นวรรณคดีเกี่ยวกับสาวกประวัติ ที่มีบทบาทสำคัญต่อชีวิตและ
ความเป็นอยู่ของคนไทยในเรื่อง บาปบุญ นรกสวรรค์ เช่นเดียวกับเรื่องไตรภูมิพระร่วง เมื่อเวลา
คนเฒ่าคนแก่ทำบุญสุนทาน ก็มักจะอธิษฐานให้ได้ไปเกิดในยุคพระศรีอาริยมุตไตรย นั้น
หมายความว่า อิทธิพลของพระมัลลยคำหลวงได้ครอบคลุมความรู้สึกนึกคิดของคนไทยสมัยก่อน

^{๕๙} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๖๘.

^{๖๐} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๖๘.

^{๖๑} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๖๙.

ซึ่งแสดงออกมาในความเชื่อเกี่ยวกับโลกนี้โลกหน้า เพราะสมัยพระศรีอารียะเป็นสมัยที่จะมาในอนาคต ผู้ที่จะพบพระศรีอารียะได้จะต้องตั้งมั่นอยู่ในความดี การกรวดน้ำแผ่ส่วนบุญไปให้ผู้ตาย เข้าใจกันว่าคงได้เค้ามาจากเรื่องนี้ ในเรื่องพระมาลัยคำหลวงได้กล่าวถึงตอนที่พระมาลัยยกกลับขึ้นมาจากนรกนั้น ผูกเปอตีในนรกฝากให้พระมาลัยมาบอกญาติพี่น้องให้ทำบุญ แผ่ส่วนกุศลลงไปให้

พระมาลัยคำหลวง เป็นวรรณคดีพุทธศาสนาที่ไม่มีในพระไตรปิฎก เชื่อกันมาแต่เดิมว่า เจ้าฟ้าธรรมธิเบศรไชยเชษฐาสุริยวงศ์ได้นำมาจากมาลัยสูตร ทรงนำมาแปลแล้วเรียบเรียงเป็นภาษาไทย เรียกว่า พระมาลัยคำหลวง เรื่องราวเกี่ยวกับพระมาลัยเป็นเรื่องราวที่แต่งขึ้นในชั้นหลัง โดยเอาเรื่องราวในพระไตรปิฎกและเรื่องราวในคัมภีร์อุปาวงศมา ผสมกัน และผูกเรื่องราวของพระมาลัยขึ้นมา^{๒๒}

เรื่องพระมาลัยคำหลวงนี้ เจ้าฟ้าธรรมธิเบศร^{๒๓} ทรงนิพนธ์เรื่องนี้ขึ้น เพื่อหวังที่จะล้างอกุศลกรรมที่ได้ทรงวางอุบายเจ้าฟ้าพระกรมขุนสุเรนทรพิทักษ์ด้วยทรงระแวงว่า เจ้าฟ้าพระจะทรงได้รับราชสมบัติจากสมเด็จพระชนกนาถ อีกประการหนึ่งก็คือ ทรงต้องการทำนุบำรุงพระพุทธศาสนา ทั้งยังทรงปรารถนาที่จะเกิดให้ทันสมัยพระศรีอารียเมตไตรย และได้บรรพชาเฉพาะพระพักตร์พระศรีอารียเมตไตรย

พระศรีอารียเมตไตรย พระองค์ทรงประทับอยู่บนสวรรค์ชั้นดุสิต บำเพ็ญบารมี ๓ ชั้น คือ ทศบารมี อุปปบารมี และปรมัตถบารมี เป็นการบำเพ็ญบารมี ๒๐ ประการ เรียกว่าสมเด็จบารมี นอกจากนี้พระองค์ทรงความสุจริต ๓ ประการคือ กายสุจริต วาจสุจริต และมโนสุจริต ทั้งยังกระทำปัจฉิมทาน คืออุทิศลูกเมีย แขนซ้ายขวา หูตา เลือดเนื้อและให้ชีวิตเป็นทาน ดังปรากฏในฎีกามาลัยเทวสูตรโดยพิสดาร^{๒๔}

^{๒๒} สนิท ตั้งทวี, **วรรณคดีและวรรณกรรมศาสนา**, (กรุงเทพมหานคร : DS. Printing House Co., Ltd., ๒๕๒๗), หน้า ๑๘๘.

^{๒๓} เจ้าฟ้าธรรมธิเบศร ไชยเชษฐาสุริยวงศ์ กรมขุนเสนาพิทักษ์ ซึ่งเป็นกรมพระราชวังบวรสถานมงคล ในสมัยสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศ กรมศิลปากร, เจ้าฟ้าธรรมธิเบศ พระประวัติและพระนิพนธ์ที่ร้อยกรอง, (ธนบุรี : โรงพิมพ์รุ่งวัฒนา, ๒๕๑๓), หน้า ๒๑.

^{๒๔} อริยธรรม ป., **ฎีกามาลัยสูตร โดยพิสดาร**, (กรุงเทพมหานคร : เลียงเชียงจงเจริญ, ๒๕๒๑), หน้า ๒๐๙.

สินีนาด วิจิตรการลิขิต ได้สรุปอิทธิพลความเชื่อในเรื่องพระศรีอารียเมตไตรยไว้ว่า สังคมไทยมีความเชื่อในตำนานพระศรีอารียเมตไตรยมาช้านาน เมื่อเกิดปัญหา ไม่มีทางออกก็เอาความเชื่อมาเป็นแนวคิด และเป็นเครื่องมือในการแก้ปัญหา เศรษฐกิจ การเมือง สังคมได้วิวัฒนาการเปลี่ยนแปลงไปจากอดีต ความเชื่อก็เปลี่ยนแปลงไปตามเศรษฐกิจ การเมืองและสังคม แต่ยังคงเค้ามูลเดิมอยู่^{๖๕}

พระมาลัยเป็นที่รู้จักกันแพร่หลายในทุกภาคของประเทศไทย ในภาคกลางมีวรรณคดีแบบฉบับเรื่องพระมาลัยคำหลวง ซึ่งเป็นพระนิพนธ์ของเจ้าฟ้าธรรมาธิเบศร และยังมีเรื่องพระมาลัยสำนวนอื่นๆ ที่แตกต่างกันไปในแต่ละท้องถิ่นซึ่งนิยมสร้างกันหลายสำนวน เพื่อเป็นการสั่งสอนอบรมผู้ฟังให้รู้จักบาป บุญ คุณ โทษ และให้สร้างคุณดี เว้นการประพฤติชั่ว จึงถือว่าผู้สร้างหนังสือพระมาลัย จะได้กุศลผลบุญอย่างสูงในชาตินี้ ชฎาลักษณ์^{๖๖} ผู้ฟังเรื่องพระมาลัยแล้วสามารถจะให้เกิดปีติโสมนัสรื่นเริงบันเทิงใจ อีกทั้งทานที่ได้บริจาคก็ปรากฏแก่สาธุชนควรค่าแก่การสาธุการ มีผลเห็นทันตา ผู้ที่หวังความปราโมทย์ก็ย่อมมุ่งหมายที่จะบำเพ็ญกุศลโดยนัยนี้^{๖๗}

มาลัยสูตร เป็นพระสูตรนอกพระไตรปิฎก^{๖๘} ที่แพร่หลายอยู่ในหมู่พุทธศาสนิกชนชาวไทยมาเป็นเวลาช้านาน ดังปรากฏหลักฐานอยู่ในวรรณคดีศรีอยุธยาตอนปลาย คือ เรื่องพระมาลัยคำหลวง เรื่องมาลัยสูตร ไม่เพียงเป็นที่รู้จักกันแพร่หลายในประเทศไทยเท่านั้น แต่ยังเป็นที่ยอมรับกันดีในประเทศใกล้เคียง เช่น พม่า ลาว และเขมรความมุ่งหมายของการแต่งพระมาลัยคำหลวง มี ๓ ประการ คือ

- ๑ . เพื่อจะได้พบพระศรีอารียเมตไตรยในกาลภายหน้า

^{๖๕} สินีนาด วิจิตรการลิขิต, การศึกษาเชิงวิเคราะห์เรื่องพระพุทธรูปเจ้าในโอกาสของสังคมไทย : ศึกษาเฉพาะกรณี พระศรีอารียเมตไตรยในพระพุทธรูปศาสนาเถรวาท , วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต (บัณฑิตยวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยวงษกรรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๙), หน้า ๘๓.

^{๖๖} ชฎาลักษณ์ สรรพานิช, “พระมาลัย : การศึกษาเชิงวิเคราะห์ ”. วิทยานิพนธ์ปริญญา มหาบัณฑิต, (คณะโบราณคดี : มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๒๔), หน้า ๑๔.

^{๖๗} มหาวิทยาลัยรามคำแหง. วรรณคดีวิจารณ์ (มหาเวสสันดรชาดก). (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๓๑), หน้า ๙-๑๐.

^{๖๘} สำนักเลขาธิการนายกรัฐมนตรี, ตำนานเทศน์มหาชาติ. (พิมพ์แจกในงานทอดกฐินพระราชทานของสำนักนายกรัฐมนตรี ณ วัดมเหยงคณ์พาราม กรุงเทพมหานคร : ๒๙ ตุลาคม ๒๕๒๔), หน้า ๑๒-๑๘.

- ๒ . เพื่อความสุขสวัสดิ์และความเป็นสิริมงคลแก่ตน
- ๓ . เพื่อล้างอกุศลกรรมที่พระองค์ลอบทำร้ายเจ้าฟ้ากรมขุนสุเรนทรพิทักษ์^{๖๙}

พระมาลัยคำหลวงเป็นวรรณคดีเกี่ยวกับสาวกประวัติ ที่มีบทบาทสำคัญต่อชีวิตและความเป็นอยู่ของคนไทยในเรื่อง บาบ บุญ นรกสวรรค์ เช่นเดียวกับเรื่องพระไตรภูมิพระร่วง เมื่อเวลาคนเฒ่าคนแก่ทำบุญสุนทาน ^{๗๐} ก็มักจะอธิษฐานให้ได้ไปเกิดในยุคพระศรีอารีย์ นั้นหมายความว่า อิทธิพลของพระมาลัยคำหลวงได้ครอบคลุมความรู้สึกนึกคิดของคนไทยสมัยก่อน ซึ่งแสดงออกมาในความเชื่อเกี่ยวกับโลกนี้โลกหน้า เพราะสมัยพระศรีอารีย์เป็นสมัยที่จะมาในอนาคต ผู้ที่จะพบพระศรีอารีย์ได้จะต้องตั้งมั่นอยู่ในความดี การกรวดน้ำไปให้ผู้ตายเข้าใจกันว่าคงได้ค้ำมาจากเรื่องนี้ ในเรื่องพระมาลัยคำหลวงได้กล่าวถึงตอนที่พระมาลัยกลับขึ้นมาจากนรกนั้น ผุ่งเปรตในนรกฝากให้พระมาลัยมาบอกญาติพี่น้องให้ทำบุญ แ่ส่วนกุศลลงไปให้

พระมาลัยคำหลวง จึงมีอิทธิพลเหนือชาวพุทธอย่างมาก สอนให้รู้ถึงนรก สวรรค์ บาปบุญคุณโทษ มีอิทธิพลทางด้านจิตใจ ให้บุคคลฝึกฝนในการทำความดี เพื่อผลแห่งความสุขสบายใจโลกหน้า และจะให้เกิดทันยุคพระศรีอารีย์เมตไตรย อันเป็นสิ่งคมในอุดมคติที่ประกอบด้วยความสมบูรณ์นานาประการ^{๗๑}

เรื่องพระมาลัยคำหลวง^{๗๒} เน้นให้เห็นผลของการทำความดี มากกว่าจะพรรณาถึงการทำความชั่ว จึงได้พรรณนาถึงความมีนรมย์ไว้อย่างละเอียดมากกว่า การกล่าวถึงความน่าเกลียด น่ากลัวในนรก เหมือนไตรภูมิพระร่วง และเน้นเรื่องการทำทานไว้มากมาย จึงชี้ให้เห็นว่า ทานเป็นบุญกริยาวัตรทุกอย่างหนึ่งที่ทำให้บุคคลไปสู่สวรรค์นั่นเอง

^{๖๙} สนิท ตั้งทวี, **วรรณคดีและวรรณกรรมศาสนา**, (กรุงเทพมหานคร : โอเดียนสโตร์ ๒๕๒๗) หน้า ๑๙๘.

^{๗๐} เปลื้อง ณ นคร, **ประวัติวรรณคดี**, (กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๔๕), หน้า ๑๖๖.

^{๗๑} เต็นดาว ศิลปานนท์, **พระมาลัยในความเชื่อของคนไทย**, (โครงการเผยแพร่ความรู้สู่ประชาชน ครั้งที่ ๕๒ , ๒๕๔๗), หน้า ๕.

^{๗๒} ชนิดา เรื่องจรรยา, “การศึกษาเชิงวิเคราะห์เรื่องพระมาลัยคำหลวง”, **วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยบูรพา, ๒๕๔๖) หน้า ๘๗.

แต่เดิมนั้นมีพิธีสวดมาลัยสูตร^{๗๓} กันในงานพิธีมงคลสมรส ขณะที่เจ้าบ่าวไปนอนเฝ้า หอฝ่ายเจ้าสาวและเจ้าบ่าวจะหาชายที่เป็นบัณฑิตฝ่ายละ ๒ คน มาสวดคัมภีร์มาลัยสูตร เป็น ทำนองอ่อนหวาน เพื่อเป็นการสั่งสอนเจ้าบ่าวเจ้าสาวให้รู้จักบาปคุณโทษ ประพฤติแต่สิ่งที่เป็น ประโยชน์บริสุทธิ์ประเพณีตามที่ว่ามานี้ ถ้าจะมีมาแต่เดิมาก็คงจะเลือนๆ กันไปบ้างแล้ว เพราะ การสวดมาลัยในบัดนี้ใช้แต่ในการสวดหน้าศพ แต่กระนั้นทุกวันนี้ การสวดมาลัยหน้าศพ แม้มักมี เหลืออยู่ตามหัวเมือง ส่วนในกรุงเทพมหานคร โดยปกติมีแต่การสวดทำนองอภิธรรมมัตถสังคหะ นานๆ จึงจะพบการสวดมาลัยสักครั้งหนึ่ง^{๗๔}

เรื่องพระมาลัยคำหลวง มีอิทธิพลเหนือจิตใจคนไทยในเรื่องบาปบุญนรกสวรรค์ โดยเฉพาะจะมีอิทธิพลในด้านการบริจาคทาน จะเห็นได้ว่า เวลาทำบุญทำทาน คนเรามักจะ อธิษฐานขอให้พบพระศรีอาริย์ ดังคำตอนท้ายเรื่องของผู้นิพนธ์ได้อธิษฐานไว้ว่า
 เดชะกุศลมูลนี้ไซ้รู้ จงพบพระเมตไตรยบรรณาท อย่าแคล้วคลาดบาท-
 บท จงเกิดในบงกช บริสุทธ์จึงเป็นบุรุษโดยอิทธิ ได้เอหิสิทธิบริบรรพชา
 ฉะเพาะภักตราวิมลพรณ แห่งบรมธรรมพระเมตไตรย ได้ธรรมพิศมัย
 เสรีจอรรด จงทรงอรหัตถ์สำเร็จ แล้วจงเสด็จนฤพาน เมื่ออวสานนั้น
 ไซ้รู้ ประนิธานนี้จงได้ดูจน้ำใจปอง^{๗๕}

หมายความว่า ด้วยเดชแห่งกุศลที่ข้าพเจ้าได้บำเพ็ญมานี้ จงได้พบพระศรีอาริย์ เมตไตรย^{๗๖} เกิดเป็นผู้ชายขอได้บวชในศาสนาพระศรีอาริย์ บรรลุพระอรหันต์ อันเป็นที่สิ้นกิเลส คือการบรรลุพระนิพพานเทอญ

การให้ทานเป็นอีกวิธีหนึ่งที่มนุษย์นิยมบำเพ็ญในเวลาทำบุญอุทิศส่วนกุศลไปให้ญาติ ผู้ล่วงลับไปแล้ว โดยเชื่อว่าทานที่อุทิศให้นั้นจะทำให้ญาติผู้ล่วงลับไปได้รับบุญกุศล พ้นจากทุกข์ ทั้งปวง ในพระมาลัยคำหลวง ก็กล่าวถึงทานเช่นกัน คือ ขณะที่พระมาลัยไปนรก พวกสัตว์นรก

^{๗๓} ชมรมนักเขียนเก่าแอลเอสอี, **พระมาลัยกลอนสวด**, (กรุงเทพมหานคร : สหมิตรกรรม จำกัด, ไม่ปรากฏปีที่พิมพ์), หน้า ๑๓๐.

^{๗๔} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๙๕.

^{๗๕} เจ้าฟ้าธรรมมาธิเบศ, **พระมาลัยคำหลวง**, (กรุงเทพมหานคร : มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๐๙), หน้า ๔๔.

^{๗๖} บรรณจบ บรรณรุจี, **พระศรีอาริย์มาแล้ว**, (กรุงเทพมหานคร : สุขภาพใจ, ๒๕๒๙), หน้า ๑๔๗.

ส่งความให้พระมาลัยช่วยบอกญาติพี่น้องของตนด้วยว่า ตนได้รับความลำบากขอให้ทำบุญอุทิศส่วนกุศลไปให้ด้วย พระมาลัยจึงนำความมาบอกชาวมนุษย์ว่า

ครั้นฝูงชนยินดีพระศาสน์ ว่าผู้ญาติทุกชีวิต ก็โหม่นสร่ำไร ได้ฟัง
ภัยในนรก ก็ตื่นตระหนกประพรั่น อภิวันท์พระตริยสรณา ทำทานาภิ
กุศล บำเพ็ญผลบุญญา แล้วพงศาจึงอุทิศ กุศลอิฐฐ์ส่งให้ ขอจงได้
พงศ์พันธุ์ พ้นจากสรรพทุกข์ ด้วยเดชาเราแผ่ผล กุศลทักษิณาทก
ครั้นตกเมธนีสาร ฝ่ายนรกกานต์ปรีดา อนุโมทนาส่วนกุศล...^{๑๗}

จากข้อความนี้ จะให้เห็นว่า พวกญาติของสัตว์นรกพอรู้ว่า พวกญาติที่ตายไปแล้ว
ของตนตกนรก ก็เกิดความเสียใจ สงสารพวกสัตว์ ด้วยการกรวดน้ำไปให้ ด้วยอานิสงส์ของบุญ
ที่พวกเขาได้บำเพ็ญนี้ ขอให้พวกญาติของตน พ้นจากทุกข์ทั้งปวง พวกเปรตก็อนุโมทนาส่วนบุญ
ที่พวกญาติอุทิศไปให้

การทำบุญอุทิศส่วนกุศลไปให้ญาติผู้ล่วงลับไปนี้ ได้รับอิทธิพลจากเรื่องพระมาลัย
จะเห็นได้ว่า ในปัจจุบันชาวพุทธไทยก็ยังทำอยู่เป็นนิตย เป็นประเพณีหนึ่งที่ชาวพุทธ ควรรักษา
สืบทอดให้คงอยู่ตลอดไป

ประเพณีการทำบุญ^{๑๘} กรวดน้ำอุทิศส่วนกุศล มีมาตั้งแต่สมัยพุทธกาลแล้ว พระ
มาลัยคำหลวง จึงเป็นอีกแรงสนับสนุนหนึ่งที่ทำให้พุทธศาสนิกชนเชื่อว่า การทำบุญควรกรวดน้ำให้
ผู้ล่วงลับ มีผลสืบเนื่องมาจากที่พระมาลัยไปโปรดสัตว์นรก เพื่อให้สัตว์นรกทั้งหลายนั้นได้มี
ความสุข และสัตว์นรกได้ฝากความมาถึงญาติให้ทำบุญอุทิศส่วนกุศลไปให้

วรรณคดีไทยเรื่องพระมาลัยคำหลวง ได้ใช้สวรรค์ชั้นดาวดึงส์เป็นฉากในการดำเนิน
เรื่อง ซึ่งให้เห็นถึงการกระทำความดีอย่างไรบ้าง ที่จะมาเสวยสุขบนสวรรค์ชั้นนี้ แสดงให้เห็นความ
เป็นอยู่ของเหล่าเทวดานางฟ้า ว่ามีความสุขสะดวกสบายอย่างไร ทำไมจึงมีวิมานทองและมี
บริวารคอยรับใช้เช่นนี้ สิ่งที่ผู้ประพันธ์ได้กล่าวมาในพระมาลัยคำหลวง สื่อให้เห็นถึงความเชื่อว่า
สวรรค์มีจริง ดังข้อความว่า “ครั้นสิ้นชีวิตมรณา จากมนุษย์ดลสวรรค์ ดาวดึงส์อันไพโรจน์

^{๑๗} บรรณจบ บรรณรุจิ, พระศรีอารย์มาแล้ว, หน้า ๖.

^{๑๘} ทำบุญ ในที่นี้หมายถึงการถึงสรณะว่าเป็นที่พึ่งที่ระลึก รักษาศีล บูชาด้วยดอกไม้ ฟังธรรม จุด
ประทีปพันดวง และการสร้างวิหาร (อ.จ.ต.อ. (บาลี) ๒/๓๘/๑๓๘).

กระหนกวิมานโชติชัชวาลย์ แล้วด้วยอุบลบานไพจิตร หัวประการวิวิธโสภา มีนางอัศจรรย์บริวาร ถ้วนพ้นผสานดนตรี ปัญจางคดีสังคีต”^{๗๙}

เรื่องพระมาลัยคำหลวง มีส่วนให้เกิดแนวคิดในเรื่องการนำดอกไม้ธูปเทียนไปบูชา พระจุฬามณี ณ สวรรค์ชั้นดาวดึงส์ ซึ่งผู้วิจัยคิดว่าการปฏิบัติตามประเพณีนี้ต้องการให้ผู้ที่เกี่ยวข้อง หนักมีจิตใจผ่องแผ้ว ระลึกถึงพระพุทธรูปคุณยี่ดพุทธธานุสติเป็นอารมณ์ เป็นการบรรเทาทุกข์เวทนา ให้ทุเลาลง^{๘๐}

จากข้อความข้างต้น ผู้ประพันธ์ชี้ให้เห็นว่า ผู้ที่ไปเกิดบนสวรรค์จะมีวิมานทอง และมี นางฟ้าเป็นบริวาร ซึ่งความงามของวิมานทองและจำนวนของบริวารนั้น ขึ้นอยู่กับผลบุญที่ได้ กระทำมา เทพบุตรและเทพธิดาทั้งหลายบนสวรรค์จึงมีลำดับฐานะต่างกันตามความมากน้อย ของผลบุญ^{๘๑}

เรื่องพระมาลัยคำหลวง ข้อความที่กล่าวถึงสัตว์นรกขอให้พระมาลัยส่งข่าวให้ญาติ ทำบุญอุทิศมา ให้เพื่อสัตว์นรกทั้งหลายผู้เป็นญาติจะได้พ้นทุกข์ด้วยยินดีในบุญที่ญาติอุทิศให้ คล้ายกับความตอนหนึ่งที่พระผู้มีพระภาคทรงแสดงตัวอย่างของการยินดีในบุญที่ญาติอุทิศให้ไว้ ในเรื่องเปรตผู้เป็นญาติของพระเจ้าพิมพิสาร

เรื่องพระมาลัย เน้นให้เห็นผลการทำความดีแล้วจะได้รับความสุขบนสวรรค์ จึงพรรณนาให้เห็นความรื่นรมย์ของสวรรค์อย่างละเอียดเพื่อชักชวนให้ทำความดี ในเรื่องพระมาลัย ได้ขึ้นไปบูชาพระเจดีย์จุฬามณี และในโอกาสนั้นได้เฝ้าพระศรีอารีย์^{๘๒} ขณะคอยเฝ้าพระศรีอารีย์ ได้พบพระอินทร์และเทวดาที่มาไหว้เจดีย์จุฬามณีด้วย^{๘๓} พระอินทร์ได้เล่าให้พระมาลัยฟังว่า

^{๗๙} เจ้าฟ้าธรรมธิเบศ , พระมาลัยคำหลวง , (นนทบุรี : มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช , ๒๕๕๐) , หน้า ๑๔๙ - ๑๕๑.

^{๘๐} ศิลปวัฒนธรรมไทย เล่มที่ ๓, (กรมศิลปากรจัดพิมพ์เนื่องในโอกาสสมโภชกรุงรัตนโกสินทร์ ๒๐๐ ปี, ๒๕๒๕), หน้า ๑๑๓ - ๑๑๔.

^{๘๑} ชนิดา เรื่องจรรยา, “การศึกษาเชิงวิเคราะห์ เรื่องพระมาลัย”, วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยบูรพา, ๒๕๔๖) หน้า ๑๔๗.

^{๘๒} เจื้อ สตะเวทิน, วรรณคดีพระพุทธศาสนา เล่ม ๑, (กรุงเทพมหานคร : อรุณสภา, ๒๕๒๗), หน้า ๑๗.

^{๘๓} พูนศักดิ์ ศักดานุวัฒน์, พระมาลัย ผู้เปิดประตูนรก-สวรรค์, (กรุงเทพมหานคร: อำนวยเว็บพริ้นติ้ง จำกัด, ๒๕๓๕), หน้า ๑๐๓.

เทวดาแต่ละองค์ได้ทำบุญกุศลแต่ครั้งที่เกิดเป็นมนุษย์อย่างไรจึงส่งผล (อานิสงส์) ให้ได้ขึ้นมา เสวยสุขอยู่บนสวรรค์ เช่น อานิสงส์จากการเผาผีไม่มีญาติ และการทำบุญ ดังข้อความว่า “ว่าเทเวศน์นี้ไซ้รู้ เมื่ออยู่ในอนูราชบุรีนารถประไพ ช่างหูกใหม่ทอผ้า ผากเพ็วราภัก์ผู้นาถ ถวาย บิณฑบาตจีวรปัจจุธรรมเสนาสน์ทาน แก่สงฆญาณยังพัน อุทิศผลส่งไป แต่ผู้กษัยสุดสภณร์ เดชะกุศลอันกระทำ เทียงแท้นำศุไซ สมบัติในปรโลก”^{๔๔}

เทพบุตรนี้แต่ก่อนเป็นช่างหูกและช่างซุน อาศัยอยู่ในแคว้นอนูราชบุรี ได้ทำกุศล ต่างๆ เช่น ให้ทาน รักษาศีล เจริญเมตตาภาวนา และช่วยเผาศพไม่มีญาติ ด้วยบุญกุศลนี้ จึงเกิดเป็นเทพบุตร มีบริวารสามหมื่น

อานิสงส์จากการถวายปัจจัยสี่ และการรักษาศีล ดังข้อความว่า “ว่าเทวาผู้นี้ เป็น เศรษฐีบุรพกาล ชื่อหริบาลสมญา มีศรัทธาศีลวัตร ในตรัยรัตนนิจกาล สรรพทานทุกสิ่งสอด ผ้า พรรณโกชนโอสถ ชลารสไตรจีวร ถวายสงฆกรรมันศา ด้วยเดชผลานิสงส์ไซ้รู้ ส่งสืบให้สมบัติ สวรรค์ บริวารมหันต์สามหมื่น สำราญรื่นรมยา”^{๔๕}

เทวดานี้แต่ก่อนเป็นเศรษฐีชื่อว่าหริบาล มีจิตศรัทธาเลื่อมใสในพระพุทธศาสนาได้ ถวายจตุปัจจัย มีจีวรเป็นต้น แก่พระสงฆ์ และรักษาศีล ๘ เป็นประจำ ด้วยอานิสงส์แห่งการ ทำบุญเหล่านี้ เมื่อตายไป จึงไปเกิดในสวรรค์ มีบริวารสามหมื่น

อานิสงส์การให้ข้าวแก่เพื่อนเลี้ยงโค ดังข้อความว่า “ว่าเทพาแต่ก่อนกาล เป็นโคบาลกลางไร่ เอาโกชนะไปให้ทาน เพื่อนโคบาลดุจกันกุศลนั้นเพียงนี้ ให้ผู้บมีศีลคุณ ผู้อั บบุญสืบไว้ ถ้าผู้ใดให้ทาน ให้บริวารพันหนึ่ง รูปโฉมพึงพอใจ”^{๔๖}

เทพองค์นี้มีบริวารนับพัน ในมนุษยชาติเป็นโคบาลได้เกื้อกูลเพื่อนโคบาล (คนเลี้ยง วัว) ด้วยกันด้วยข้าวสุกเพียงนิดหน่อย กุศลเพียงนั้นได้นำความสุขอันสมควรบนสวรรค์

อานิสงส์การให้ข้าวแก่กา ดังข้อความว่า “เทพนี้อยู่มนุษย์ ประดาษสุดทลิตทา เทียว เกียวหญ้านินันดร ชายเลี้ยงชีวันอาตมา ให้ทานกาบหิงส์ ข้าวก้อนหนึ่งเท่านั้น ม้วยดลสวรรค์ เสวยสวัสดิ มีบริษัทร้อยองค์ด้วยผลส่งสืบสวรรค์”^{๔๗}

^{๔๔} พุณศักดิ์ ศักดานุวัฒน์, พระมาลัย ผู้เปิดประตูนรก-สวรรค์, หน้า ๑๔.

^{๔๕} เรื่องเดียวกัน หน้า ๑๓.

^{๔๖} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๒.

^{๔๗} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๑.

เทพบุตรนี้เมื่อครั้งเป็นมนุษย์ เป็นคนยากจน มีอาชีพเกี่ยวหญ้าเลี้ยงชีวิต ครั้นถึงเวลากินข้าวกลางวัน จึงแก้ห่อข้าวออก ไม่ทันจะกินข้าว เห็นกาตัวหนึ่งบินมาจับอยู่ที่ใกล้ตน คิดว่า กานี้แน่สบท้องหิวข้าวเหมือนเรา จึงปั้นข้าวให้กา เวลาใกล้ตาย ระลึกถึงทานที่ตนให้แก่กา เมื่อตายไปแล้วเกิดเป็นเทพบุตรบนสวรรค์มีบริวารพันหนึ่งอันสงส์จากการบำรุงพุทธศาสนา ดังข้อความว่า

เทพนี้ทำอภัยทุขฐ์ เป็นจอมมกุฏในลังกา เป็นทานาธิปไตย
รัตนไตรอุปถัมภ์ เถยอวยกพระศาสนา คารวตาพระตรัยรัตน์ ด้วย
สักกัจจศรัทธา โพธิรุกขาทักบารุง พระสถูปผดุงผดามันตย์ มารดรบิด
อุปถัมภ์อวาศกรรมมกุฎาการ จตูปัจจัยทานนิตยภัตร ถวายสังฆ์ส
ดิลก พรวณิพพิทังพา สรรพยาจนานาเนก ทานอดิเรกรวดเมื่อ
บบាយเปื้อบุญบาลทั้งผลทานกัประสัฎฐ์ ทั้งศีลวัตกัประเสริฐฐ์ จึง
บังเกิดสวรรคภา บริวาราเป็นชนัด แสนสมบัติเหลือขนาด^{๔๔}

เทพบุตรองค์นี้แต่ก่อนเป็นพระกนิษฐาของพระเจ้าอภัยทุขฐ์คามินี ชื่อว่าดิศราช เมื่อพระองค์ได้ครองราชย์ ได้มีศรัทธาแก่กล้าในพระพุทธศาสนา บริจาคทรัพย์ให้เป็นทานแก่คนยากจนเข็ญใจ และเป็นผู้ตั้งมั่นอยู่ในศีลบำเพ็ญกิจในทางธรรม กระทำการอุปถัมภ์บำรุงพระศาสนา มีความเคารพพระรัตนตรัย ตั้งอยู่ในศีล ๕ รักษาอุโบสถศีลตามบักษ์ บริจาคทานแก่วณิพก ถวายทานแก่พระภิกษุสงฆ์ และสร้างสถูปเจดีย์ เมื่อตายไปแล้วได้ไปเกิดเป็นเทพบุตรในสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ มีนางอัปสรห้าหมื่นเป็นบริวาร

เทพบุตรนี้อยู่ในอนูราชบุรี เป็นไวยาวัจกรแก่พระภิกษุสงฆ์ในพุทธศาสนา ครั้นเวลาภิกษุเที่ยววิณฑบาตไปตามลำดับตรอก เจ้าของเรือนไม่รู้ว่ามิพระภิกษุมาเย็นรออยู่ จึงร้องบอกให้เจ้าของเรือนออกมาใส่บาตรเป็นประจำ ส่วนตนอยากจะให้ทาน แต่ขัดตรงที่ยากจน จึงได้ทำหน้าที่ไวยาวัจกรร้องป่าวมิได้ขาด ถ้าแม่ตนได้ทำไทย ควรจะทำสักการะบูชาแต่พระสงฆ์ ก็ถวายทานตามกำลังของตนที่หามาได้โดยชอบธรรม ด้วยอันสงส์นี้ จึงมาเกิดในวิมานมีทรัพย์สมบัติมากมาย

อันสงส์การถวายดอกบัวแก่พระมาลัย วันหนึ่งพระมาลัยไปวิณฑบาตในหมู่บ้าน มีชายยากจนคนหนึ่งเป็นผู้มีความกตัญญูต่อบิดามารดาเป็นนิตย์ ชายคนนี้ได้ลงที่สระน้ำ

^{๔๔} พุทธศักดิ์ ศักดานุวัฒน์, พระมาลัย ผู้เปิดประตูนรก-สวรรค์, หน้า ๑๕.

แล้วบรรจงเด็ดดอกบัวมาแปดดอก ต่อจากนั้นจึงเดินทางไปพบพระมาลัย แล้วได้ถวายดอกบัว พร้อมกับอธิษฐานว่า “เดชข้าพเจ้าได้ถวาย อุบลพรายพรรณรัตน์ แม้นจักอุบัติชาติใด อันความไว้ หฤชาติ อย่ามีในอาตม์แห่งข้า ได้สหัสสาแสนชาติ ขอทรัพย์กลาดเกลื่อนตา อย่าทลิตทาทุก ภาพ”^{๘๙}

จากข้อความที่กล่าวมานี้ แสดงให้เห็นว่า การให้ทาน เป็นบุญอย่างหนึ่งในบุญกิริยา วัตถุ ๓ (ทาน ศีล ภาวนา) ที่มนุษย์กระทำเป็นอันดับแรก เพราะทำง่าย เห็นผลทันตาในปัจจุบัน เป็นบันไดขั้นแรกที่เชื่อมต่อกับศีล ภาวนา ต่อไปและมีความเชื่อว่า การให้ทานจะส่งผลให้ ผู้บำเพ็ญทานได้ไปเกิดในสวรรค์ อันเป็นสถานที่ที่ มนุษย์ปรารถนา

จะเห็นได้ว่า ความเชื่อในเรื่องการถวายทานเหล่านี้แล้ว ย่อมมีอิทธิพลต่อสังคมไทย ในด้านจิตใจ ทำให้มนุษย์พากันแต่คุณงามความดี หวังจะได้ไปเกิดในภพภูมิสุคติ

สรุป ผู้วิจัยเห็นว่าพระมาลัยคำหลวงจึงมีอิทธิพลต่อคนไทยในด้านพุทธศาสนา โดยเฉพาะในด้านการบริจาคทาน เป็นสิ่งที่เห็นได้ง่ายและทำง่ายในสังคมในยุคปัจจุบัน แต่การให้ทานในพระพุทธานุศาสน์ จะต้องประกอบด้วยเจตนาทั้ง ๓ อย่าง คือ ก่อนให้ กำลังให้ และ หลังให้ทานแล้ว มีจิตใจดียินดีในทานที่ตนให้ไปแล้ว รวมทั้งไทยธรรมต้องเป็นของที่ได้มาโดย สุจริตเป็นประโยชน์ต่อผู้รับและผู้รับต้องเป็นผู้ศีลบริสุทธิ์ ทานนั้นจึงจะมีอานิสงส์มาก

๓.๑.๔ วรรณกรรมในนิทานธรรมบท

ผู้วิจัยเห็นว่าวรรณกรรมในนิทานธรรมบท นั้น ในสมัยทรงจำแบบมุขปาฐะ พระไตรปิฎกกับอรรถกถาอยู่รวมกัน คือทรงจำอยู่ในบุคคลคนเดียวกันมาแยกจากกัน สมัยเขียนเป็นลายลักษณ์อักษร พระไตรปิฎกเขียนแยกไว้ส่วนหนึ่ง อรรถกถา เขียนแยกไว้ส่วนหนึ่ง พอเมื่อคราวที่พระพุทโธสมาแปลอรรถกถากลับเป็นภาษามคธ ก็เลยตีตราให้ท่านว่าเป็นผู้แต่ง อรรถกถาธรรมบท และฎีกาสันตปาสาณี อันเป็นคัมภีร์หลัก ^{๙๐} เป็นเรื่องจริงที่มีมาในอดีต พระพุทธเจ้าทรงนำมาแสดงโดยทรงใช้ปุพเพนิวาสานุสติญาณ คือความรู้ที่ระลึกชาติต่าง ๆ ได้

^{๘๙} พูนศักดิ์ ศักดานุวัฒน์, พระมาลัย ผู้เปิดประตูรก-สวรรค์, หน้า ๗.

^{๙๐} J.P.Minayedd (ed.), "Grandhavamsa" Jurnal of the Pali Pali Text Society (London : The Pali Text Society, 1886), PP55,63, อ้างใน รศ.ดร.สุภาพรรณ ณ บางช้าง, วิวัฒนาการวรรณคดีบาลี สายพระสุตตันตปิฎกที่แต่งในประเทศไทย, (กรุงเทพมหานคร : ศิวกิตติโสภณการพิมพ์, ๒๕๒๖), หน้า ๑๔.

และทรงใช้ข้อที่ตั้งสญาน คือญาณที่รู้เรื่องราวต่าง ๆ ในอดีต ระลึก กถึงเรื่องราวต่าง ๆ แล้วนำมาเล่าให้พุทธบริษัทฟัง

การให้ทานในบทธรรมนั้น พระพุทธเจ้าตรัสเล่าไว้ในพระสูตรตันตปิฎก กลายเป็นเรื่องที่มีมาแต่เดิม คือเป็นเรื่องที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงสมัยพระองค์ยังทรงพระชนม์อยู่ เป็นเรื่องราวที่พระพุทธเจ้าทรงระลึกได้อย่างแม่นยำนำมาแสดงแก่ผู้อยู่ในเหตุการณ์ที่ทำให้ทรงแสดงชาดกหรือผู้ที่น่าเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นมากราบทุแล้วเป็นเหตุให้ทรงแสดงชาดก แต่เรื่องราวที่เป็นนิทานซึ่งตมาถึงปัจจุบันนี้ คงได้มีการต่อเติมเสริมเนื้อหาบ้าง^{๑๑}

พระพุทธองค์ทรงทราบถึงอุปนิสัยของสรรพสัตว์ทั้งหลายว่าคนแต่ละคนมีกิเลสมากน้อยต่างกัน พระองค์จึงคิดค้นหาวิธีการสอนธรรมะเพื่อให้เข้าใจธรรมะได้ง่าย วิธีการสอนอย่างหนึ่ง คือ โดยการเล่านิทานยกอุทาหรณ์อุปมาอุปไมย ทำให้พุทธศาสนิกชนได้เข้าใจธรรมะนั้น อย่างแจ่มแจ้ง ดั่งนิทานในธรรมบทกล่าวถึงเรื่อง การให้ยกเป็นบุคคล ที่ทำความดีมาเป็นอุทาหรณ์ ดังนี้

เรื่องพระจักขุปาลเถระ ดำเนินความว่า โดยปกติของพระพุทธเจ้า ก่อนจะทรงแสดงธรรมโปรดเวไนยสัตว์ จะทรงตรวจดูอุปนิสัยแห่งคุณธรรมมีสละศีล และบรรพชาเป็นต้นเสียก่อนแล้วจึงทรงแสดงธรรมตามอำนาจอัธยาศัย " (ในเรื่องนี้) พระศาสดาได้ทอดพระเนตรอุปนิสัยของกุกุมพิมหาปาละแล้ว ทรงแสดงธรรมเรื่องอนุพพิกถา คือ ทานกถา (พรรณนาทาน) สีกถา (พรรณนาศีล) สักคกถา (พรรณนาสวรรค์) กามาทีนวกถา (พรรณนาโทษ ความต่ำทรามและความเศร้าหมองแห่งกามทั้งหลาย) และเนกขัมมกถา (พรรณนาอานิสงส์การออกไปจากกามทั้งหลาย) ซึ่งเป็นพระธรรมเทศนาที่มีเนื้อหาอธิบายลุ่มลึกกลงไปตามลำดับ^{๑๒} กุกุมพิมหาปาละหลังจากได้สดับพระอนุพพิ กถาเทศนาจบ ก็ทูลขออุปสมบทเป็นพระภิกษุในพระพุทธศาสนาและได้บรรลุธรรมสำเร็จเป็นพระอรหันต์พร้อมกับได้ฉายาว่า จักขุปาลเถระในเวลาต่อมา

ดำเนินเรื่องถึงพระจักขุปาลเถระ ซึ่งเป็นบุตรคนโตของเศรษฐีชาวเมืองสาวัตถี ท่านมีชื่อว่ามหาปาละ เพราะก่อนที่มารดาของท่านตั้งครรภ์นั้น บิดาได้ไปบนเทวดาที่รักษาต้นไทรใหญ่ในเมือง ดังนั้น เศรษฐีจึงได้ดูแลรักษาต้นไทรใหญ่นั้น หลังจากบิดามารดาเสียชีวิตแล้ว มหาปา

^{๑๑} วิ.มหา.(ไทย) ๑/๑๒/๗, ม.ม.(ไทย) ๙/๒๔๔/๘๓.

^{๑๒} ชุ.ธ.อ. (ไทย) ๑/๑-๓๔ ฉบับมหามกุฏราชวิทยาลัย.

ละและจุลปาละน้องชายได้ทำธุระกิจสืบทอดต่อจากพ่อแม่ ต่อมาวันหนึ่ง มหาปาละได้ไปฟังธรรมของพระศาสดา มีจิตศรัทธาได้ออกบวช แต่เนื่องจากท่านบวชเมื่ออายุมากแล้วจึงได้เร่งปฏิบัติกัมมัญฐานอย่างหนึ่ง เรียกว่าเนสัชชิก คือ ปฏิบัติธรรมโดยการถืออริยาบถนั่งอย่างเดียวนั่งนั้นไม่ยอมนอน ท่านปฏิบัติธรรมด้วยอริยาบถนั้นจนดวงตาทั้งสองข้างอักเสบก็น้อยอมเล็ก จนในที่สุดดวงตาทั้งสองของท่านก็บอดสนิท และท่านก็ได้บรรลุธรรมสำเร็จเป็นพระอรหันต์พร้อมกันกับที่ดวงตาบอดสนิทลง ดังนั้น ท่านจึงได้ชื่อว่าจักขุปาลเถระ

เรื่องมัญญุกุณฑลี ดำเนินความว่า ในเวลาจนสว่างของวันหนึ่ง พระพุทธองค์ได้เสด็จออกจากพระมหากรุณาสมาบัติ ทรงตรวจดูสัตว์โลกด้วยพุทธจักขุ เพื่อทอดพระเนตรเหล่าสัตว์ผู้เป็นเผ่าพันธุ์ที่พอจะแนะนำได้ที่มีความดีพร้อมและได้ตั้งความปรารถนาไว้ตั้งแต่พระพุทธเจ้าในปางก่อน ได้ทรงแผ่ข่ายพระญาณไปในห้วงจักรวาล ปรากฏว่ามัญญุกุณฑลีมาณพได้เข้ามาในตาข่ายพระญาณในขณะที่นอนป่วยอยู่ที่ระเบียงข้างนอกบ้าน^{๑๓}

หลังจากนั้น พระพุทธเจ้าก็ได้เสด็จไปโปรดมัญญุกุณฑลี จนมัญญุกุณฑลีเกิดความเลื่อมใสในพระพุทธเจ้า มัญญุกุณฑลี (หลังจากเสียชีวิต) ได้เกิดเป็นเทพบุตรบนสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ด้วยอานิสงส์เพียงทำจิตให้เลื่อมใสในพระพุทธเจ้า

ดำเนินเรื่องถึงมัญญุกุณฑลี ซึ่งเป็นบุตรของอทินนกปุพพพราหมณ์ หรือพราหมณ์ชื่อนี้ยวชาวเมืองสาวัตถีคนหนึ่ง เมื่อบุตรชายโตขึ้นพราหมณ์ผู้เป็นพ่อได้หาเครื่องประดับให้ โดยได้นำแผ่นทองคำมาทาบให้กลมและขัดให้เกลี้ยงเพื่อทำเป็นตุ้มหูให้บุตรชาย เพราะถ้าให้ช่างที่มีฝีมือทำ ก็จะต้องเสียค่าจ้างค่าแรง ดังนั้น บุตรชายของเขาจึงได้ชื่อว่ามัญญุกุณฑลี (ผู้มีต่างหูหรือตุ้มหูเกลี้ยง) พอมัญญุกุณฑลีอายุได้ ๑๖ ปี ก็ป่วยหนักในเวลาจะสิ้นใจได้ทำจิตให้เลื่อมใสในพระศาสดา ด้วยจิตที่ผ่องใสนั้นจึงมีผลทำให้ไปเกิดเป็นเทพบุตรบนสวรรค์ชั้นดาวดึงส์

เรื่องโกสิยเศรษฐี ดำเนินความว่า ตอนใกล้รุ่งของวันหนึ่ง พระศาสดาเสด็จออกจากสมาบัติ อันประกอบด้วยความกรุณาใหญ่ ทรงตรวจดูหมู่สัตว์ผู้เป็นเผ่าพันธุ์พอแนะนำในการตรัสรู้ได้ในสกลโลกธาตุ ได้ทรงทอดพระเนตรเห็นอุบิณ္ณัสสมบัติแห่งโสคาปัตติผลของเศรษฐีพร้อมทั้งภรรยา^{๑๔}

^{๑๓} พุ.ธ.อ. (ไทย) ๑/๓๗ ฉบับมหาวิทยาลัย.

^{๑๔} พุ.ธ.อ. (ไทย) ๓/๔๖ ฉบับมหาวิทยาลัย.

เมื่อทรงทราบถึงอุปนิสัยแห่งโศดาปัตติผลของเศรษฐีและภรรยาแล้วพระพุทธเจ้า จึงได้ส่งพระมหาโมคคัลลานะไปทรมาน (โปรด) เศรษฐี ในที่สุดเศรษฐีและภรณาก็ได้บรรลุนิพพาน เป็นพระโศดาบัน

ดำเนินเรื่องถึงตำบลๆ หนึ่ง ชื่อว่าสักกระ ซึ่งตั้งอยู่ในเมืองราชคฤห์ มีเศรษฐีชื่ หนึ่งยวคนหนึ่งชื่อว่าโกสิยะ มีเงินทองมากมายถึง ๘๐ โกฎิหรือประมาณ ๘๐๐ ล้านบาท (๑ โกฎิ=๑๐ ล้าน) แต่ก็ไม่ยอมทำบุญกุศล แม้จะจับจ่ายใช้สอยในบ้านก็จ่ายยาก ดำเนินชีวิตอยู่ อย่างนี้ ต่อมาวันหนึ่งเขาคิดอยากกินขนมเบ็องขึ้นมา จึงให้ภรณานำอุปกรณ์สำหรับทำขนม มี ฆา ข้าวสาร เนยใส น้ำอ้อย เป็นต้น ที่จะทำขนมเบ็อง แต่ก็เอามาพอประมาณสำหรับตัวเองคน เดียวเท่านั้น มีหน้าซำยังขึ้นไปทำขนมถึงบนปราสาทชั้นที่ ๗ เพราะกลัวคนอื่นมาขอส่วนแบ่ง เพราะกลัวขนมจะหมด แต่ถึงกระนั้นเศรษฐีชื่หนึ่งยวคนนี้ก็ยังมีอุปนิสัยที่จะบรรลุนิพพานได้ พระศาสดาได้ทอดพระเนตรเห็นอุปนิสัยแห่งโศดาปัตติผลของเศรษฐีกับภรรยา จึงส่งพระมหาโมค คัลลานะไปทรมาน (ใช้กลอุบายให้เศรษฐียอมจำนน) และนำตัวมาเข้าเฝ้าที่พระเชตวันวิหาร พระศาสดาทรงแสดงธรรมโปรด ในที่สุดเศรษฐีและภรณาก็ได้บรรลุนิพพานชั้นโศดาบัน

เรื่องนางวิสาขา ดำเนินความว่า พระศาสดา ทรงตรวจดูสัตว์โลกในเวลาใกล้ รุ่ง ได้ทอดพระเนตรเห็นอุปนิสัยของบุตรเศรษฐีคนหนึ่งชื่อว่าภททียะ ผู้จุติจากเทวโลกแล้ว เกิดในตระกูลเศรษฐีในภททียนคร หลังจากเสวยภัตตอาหารในเรือนของอนาถบิณฑิกเศรษฐี แล้ว ก็เสด็จไปยพระพักตร์ไปยังประตูด้านทิศอุดร ในการเสด็จครั้งนี้คือเสด็จจากเมืองสา วัตถิไปยังภททียนคร เพราะพระพุทธเจ้าทรงคำนึงถึงประโยชน์ของผู้เรียนเป็นสำคัญ^{๙๕}

เรื่องชวานา ดำเนินความว่า ในเวลาใกล้รุ่งของวันหนึ่ง พระศาสดาทรงตรวจดูสัตว์ โลก และปรากฏว่า ชวานาคนหนึ่งได้เข้ามาในข่ายพระญาณของพระองค์ ได้ทรงเห็นว่า ชวานาคนนี้จักไปไถนาแต่เช้าตรู่ พบสิ่งของที่โจรลักมาทิ้งไว้ เจ้าของไล่ตามโจรมาพบงูที่บรจ ทรัพย์พันหนึ่งในนาของชวานาแล้ว ก็ช่วยกันจับชวานา ถ้าไม่มีเขาก็คงไม่มีใครเป็นพยานของ ชวานานั้นแน่ อนึ่ง อุปนิสัยของชวานาที่จะบรรลุนิพพานชั้นโศดาบันก็มีอยู่ ควรจะไปทีนั้น^{๙๖}

ดำเนินเรื่องถึงชวานาคนหนึ่งในเมืองสาวัตถิ ได้พบงูห่อทรัพย์สินที่พวกโจรหนีการ ตามจับของเจ้าของทรัพย์นำมาทิ้งไว้ในนาของตน เกิดความโลภอยากได้ จึงเอาดินกลบงูทรัพย์

^{๙๕} ชุ.ธ.อ. (ไทย) ๓/๑๐๖ ฉบับมหาวิทยาลัย.

^{๙๖} ชุ.ธ.อ. (ไทย) ๓/๒๐๐-๒๐๑ ฉบับมหาวิทยาลัย.

นั้นไว้ พวกเจ้าของทรัพย์ตามมาและค้นพบถุงทรัพย์ของพวกเขา จึงเข้าใจว่าชาวนาเป็นโจร ได้จับกุมตัวไปส่งเจ้าหน้าที่ โชคดีที่พระศาสดาทรงทราบเหตุการณ์ล่วงหน้า จึงได้เสด็จไปเป็นพยานให้พร้อมกับพระอานนท์ หลังจากที่พระราชาทรงสดับพุทธดำรัสรับรองว่าชาวนาไม่ใช่โจรแล้วจึงได้แสดงธรรมปรารภเหตุอันนั้นแล้ว พอพระธรรมเทศนาจบชาวนา ก็บรรลุนิพพาน

เรื่องขัมพูกาชีวิต ดำเนินความว่า การตรวจดูสัตว์โลกในเวลาใกล้รุ่งนั้น ถือเป็นพุทธกิจ^{๙๗} ที่พระพุทธเจ้าทุกพระองค์จะไม่ทรงละ เพราะฉะนั้น เมื่อพระผู้มีพระภาคทรงพิจารณาดูสัตว์โลกในเวลาใกล้รุ่งของวันหนึ่ง ขัมพูกาชีวิตได้ไปปรากฏภายในข่ายพระญาณของพระองค์ฯ จึงทรงพิจารณาว่าจะมีเหตุอันใดหนอ ? ทรงเห็นอุปนิสัยการบรรลุนิพพานของชีวิตคนนั้น และก็ทรงทราบว่า อาศัยเหตุที่ทำให้ขัมพูกาชีวิตบรรลุนิพพาน สัตว์อื่น ๆ อีก ๘ หมื่น ๔ พันก็จักตรัสรู้ธรรม^{๙๘}

ในเวลาเย็นของวันรุ่งขึ้น พระศาสดาจึงได้ทรงแสดงอนุปพิทกาโปรดขัมพูกา ชีวิต ในเวลาจบเทศนาเขาได้บรรลุนิพพานสำเร็จเป็นพระอรหันต์พร้อมด้วยปฏิสัมภิทา

ดำเนินเรื่องถึงขัมพูกาชีวิตเป็นชาวเมืองราชคฤห์ มีอุปนิสัยพิสดาร คือชอบกินอุจจาระเป็นอาหาร และเปลือยกายโง่งง พ่อแม่จึงได้นำไปบวชเป็นอาชีวก แม้เมื่อบวชเป็นอาชีวกแล้ว ก็ได้ไปพำนักอาศัยที่หินลาดซึ่งเป็นที่ถ่ายอุจจาระของชาวบ้าน แต่หลังจากได้ฟังอนุปพิทกาจากพระศาสดาแล้ว เขาก็ได้บรรลุนิพพานสำเร็จเป็นพระอรหันต์พร้อมด้วยปฏิสัมภิทา

เรื่องพระวนวาสีตีสสระ ดำเนินความว่า ในเวลาใกล้รุ่งของวันหนึ่ง พระสัมมาสัมพุทธเจ้าได้ทรงตรวจดูสัตว์โลก ทอดพระเนตรเห็นพวกอุปัฏฐากของสามเณรวนวาสีตีสสระ มาปรากฏในข่ายพระญาณของพระองค์ ทรงทราบว่าพวกอุปัฏฐากของสามเณรวนวาสีตีสสระ บางพวกโกรธ บางพวกยินดี พวกที่โกรธสามเณรจะตกรอก เราควรไปที่นั่นทำให้คนเหล่านั้นมีเมตตาจิตในสามเณรแล้วจักพ้นจากทุกข์

^{๙๗} พุทธกิจประจำวัน คือ กิจที่พระพุทธเจ้าทรงบำเพ็ญ การงานที่ทรงบำเพ็ญเป็นประจำในแต่ละวัน มี ๕ คือ (๑) ปุพฺพทฺเษ ปิณฺฑทฺปาตญฺจ เวลาเช้าเสด็จบิณฑบาต (๒) สายณฺุเหมมฺเทศนํ เวลาเย็นทรงแสดงธรรม (๓) ปิโทเส ภิกขุโฆวาทํ เวลาค่ำประทานโอวาทแก่เหล่าภิกษุ (๔) อทฺธมฺรตฺเต เทวปญฺหิ เทียงคินฺทรวงตอบปัญหาเทวดา (๕) ปจฺจุเสวคเต กาลเ ภพฺพาทพฺเพ วิโลกนํ จวนสว่างทรงตรวจพิจารณาสัตว์ที่สามารถและที่ยังไม่สามารถบรรลุนิพพานอันควรจะเสด็จไปโปรดหรือไม่ อ้างใน พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), **พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์**, พิมพ์ครั้งที่ ๙, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓), หน้า ๑๘๙-๑๙๐.

^{๙๘} ชุ.ธ.อ. (ไทย) ๓/๒๒๕ ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ๒๒๕.

ดังนั้น พระศาสดาจึงได้เสด็จจากกรุงสาวัตถี ไปสู่สำนักของสามเณรซึ่งอยู่ไกลถึง ๑๒๐ โยชน์ ได้ทรงแสดงธรรมโปรดพวกอุปัฏฐากของสามเณรจนได้บรรลุธรรมชั้นโสดาบัน เป็นต้น

ดำเนินเรื่องถึงสามเณรวนวาสิติสสะซึ่งเป็นบุตรในตระกูลอุปัฏฐากของพระ สารีบุตร ในกรุงสาวัตถี มีรูปร่างหน้าตาดี พออายุครบ ๗ ปี ก็ได้ออกบวชเป็นสามเณร เมื่อบวชแล้วได้เรียนกัมมัฏฐานจากพระศาสดาและได้ปลีกวิเวกไปปฏิบัติตามลำพัง ใช้เวลา ๓ เดือนก็บรรลุธรรมสำเร็จเป็นพระอรหันต์พร้อมด้วยปฏิสัมภิทา

เรื่องพระราชนิพนธ์ ดำเนินความว่า วันหนึ่ง พระศาสดาได้ทรงตรวจดูสัตว์โลกในเวลา ไกลรุ่งทออดพระเนตรเห็นพรานคนหนึ่งแล้วทรงพิจารณาอยู่ว่า จะมีเหตุอันใดหนอ ? ทรงทราบว่า พรานพรานหนึ่ง มีอุปนิสัยได้บรรลุธรรมสำเร็จเป็นพระอรหันต์

ดำเนินเรื่องถึงพรานคนหนึ่งชื่อว่าราธะ เป็นคนยากจนในกรุงสาวัตถี มีอาชีพ รับจ้างแลกรับอาหารไปวันๆ เมื่ออายุมากขึ้นจึงคิดออกบวชเป็นพระภิกษุ พระสารีบุตรนึกถึงคุณความดีของพรานพรานหนึ่งที่เคยตัดบาตรด้วยข้าวสวยเพียงทัพพีเดียว จึงได้ทำพิธีบวชให้ บวชได้ ๒-๓ วัน ท่านก็ได้บรรลุธรรมสำเร็จเป็นพระอรหันต์

เรื่องพระมหากัปปินเถระ ดำเนินความว่า ในวันหนึ่ง ขณะที่พระศาสดาทรงตรวจดู สัตว์โลกในเวลาใกล้รุ่ง ได้ทอดพระเนตรเห็นพระเจ้ามหากัปปินะพร้อมทั้งบริวาร ทรงทราบว่า พระเจ้ามหากัปปินะนี้ ได้ทรงสดับคำบอกเล่าจากพวกพ่อค้าว่าพระรัตนตรัยบังเกิดขึ้นแล้ว (เกิด ปีติศรัทธา) ทรง พระราชทานพระราชทรัพย์ถึง ๓ แสน เพื่อบูชาค่าของพ่อค้าทรงสละราชสมบัติ มีอำมาตย์หนึ่งพันคนแวดล้อมแล้ว ประสงค์เพื่อจะผนวชอุทิศเรา เราออกไปหาทำวเธอในวัน พุ่งนี้ ทำวเธอพร้อมทั้งบริวารจักบรรลุธรรมเป็นพระอรหันต์พร้อมด้วยปฏิสัมภิทาทั้งหลาย

เรื่องบัณฑิตสามเณร ดำเนินความว่า วันหนึ่ง พระศาสดาทรงตรวจดูสัตว์โลก ในเวลาใกล้รุ่ง ได้ทอดพระเนตรเห็นนายมหาบุคคลตะมาปรากฏในภายใต้อาสนวิหารของ พระองค์ ทรงทราบว่านายมหาบุคคลตะมาคิดว่า จักเลี้ยงภิกษุรูปหนึ่ง จึงได้ทำงานรับจ้างกับภรรยา แล้วในวันวาน เขาจักได้เลี้ยงภิกษุรูปไหนหนอ ? ธรรมดาพระพุทธรูปเจ้าทุกพระองค์ ทรงอนุเคราะห์ คนเข็ญใจ เพราะเหตุนี้ พระศาสดาทรงทำสมาธิถึงแต่เช้าตรู่ เสด็จเข้าสู่พระคันธกุฎี ประทับนั่ง ทรงดำริเรื่องที่จะสงเคราะห์นายมหาบุคคลตะมา

ดำเนินเรื่องถึงในสมัยของพระกัสสปสัมมาสัมพุทธเจ้า ที่เมืองพาราณสีได้มีชาย ยากจนคนหนึ่งชื่อมหาบุคคลตะ ได้ถวายอาหารบิณฑบาตแด่พระกัสสปสัมมาสัมพุทธเจ้าและ

พระสงฆ์เป็นเวลา๗วัน หลังจากนั้นเขาเกิดเสียด และในสมัยของพระโคตมพุทธเจ้า (พระพุทธเจ้าองค์ปัจจุบัน) เขาได้กลับมาเกิดเป็นลูกของอุบาสิกาผู้เป็นโยมอุปัฏฐากของพระ สารีบุตรที่เมืองสาวัตถี มีชื่อว่าบัณฑิต เขาได้บวชเป็นสามเณรตั้งแต่อายุได้ ๗ ขวบ หลังจากบวชได้ ๘ วันเท่านั้น ก็ได้บรรลุนิพพานเป็นพระอรหันต์

เรื่องอนาถบิณฑิกาศเรษฐี มีเรื่องเล่าว่า อนาถบิณฑิกาศเรษฐีนั้น ศรัทธาเลื่อมใสในพระพุทธศาสนา ถึงกับสละเงิน ๕๔ โกฎิสร้างพระเชตะวันมหาวิหาร เมื่อพระศาสดาประทับอยู่ในพระเชตะวัน ท่านก็ไปอยู่ที่บารุง ๓ แห่งของพระองค์ทุกวันมิได้ขาด โดยการไปทุกๆ ครั้งก็มีของติดมือไปด้วย ถวายทาน รักษาศีล อย่างนี้ทุกๆ วันตลอดกาลเป็นนิตย์ทีเดียว

ต่อมา ท่านศเรษฐีกลับยากจนลงเงิน ๑๘ โกฎิที่พวกพ่อค้าเฒ่าไปประกอบการค้าก็สูญหายรวมทั้งเงิน ๑๘ โกฎิที่เป็นสมบัติแห่งตระกูลของศเรษฐี ที่ฝังไว้ใกล้ฝั่งแม่น้ำ ก็ถูกน้ำเซาะพัดลงมหาสมุทรไปด้วย ศเรษฐียากจนลงด้วยประการฉะนี้

แต่อย่างไรก็ตาม ถึงแม้ว่า ท่านจะยากจนคนแค้นสักปานใด ท่านก็ยังถวายทานแก่พระสงฆ์เรื่อยไป ผิดอย่างเดียวที่ไม่สามารถจะทำให้ประณีตได้เท่านั้นเอง จนกระทั่งเวทดาซึ่งสถิตอยู่ ณ ชุ่มประตู่ของศเรษฐี เห็นศเรษฐียากจนลง กลางคืนก็ไปปรากฏตัวอยู่ในห้องศเรษฐี บอกให้ศเรษฐีเลิกการถวายทานเสีย มิฉะนั้น ต่อไปจะลำบากแต่ศเรษฐีกลับไม่พอใจขับไล่เวदानั้นออกจากบ้านของตน

เดือตร้อนหนักแล้วคราวนี้ เทวดากลายเป็นผู้ไม่มีที่อยู่จึงสำนึกได้ คิดจะให้ศเรษฐียกโทษให้ เพื่อจะได้กลับมาอยู่ที่เดิมอีก จึงเข้าไปหาเทพบุตรองค์หนึ่งเพื่อให้ออกอุบาย แต่เทพบุตรองค์นั้นไม่สามารถจะบอกอุบายให้ได้ จึงเข้าไปหาท้าวมหาราชทั้ง ๔ ซึ่งก็ได้รับการปฏิเสธเช่นเดียวกัน ลงท้ายจึงเข้าไปหาท้าวสักกะ ท้าวสักกะเทวราชก็ทรงบอกว่า พระองค์ไม่มีอุบายอะไรที่จะให้ศเรษฐีนั้นอดโทษแก่เธอได้ นอกไปกว่าการให้เทวดาคณนั้นแปลงเพศเป็นเสมียนของศเรษฐี ให้ใครนำหนังสือสัญญากู้เงินจากมือศเรษฐี นำไปให้เขาชำระทรัพย์ ๑๘ โกฎิที่พวกพ่อค้าเฒ่าเอาไป และเงินอีก ๑๘ โกฎิซึ่งจมลงในมหาสมุทร พร้อมทั้งเงินอีก ๑๘ โกฎิซึ่งไม่มีเจ้าของฝังอยู่ ณ ที่แห่งหนึ่ง รวบรวมมาบรรจุไว้ในเรือคลังของศเรษฐี แล้วจึงไปขอขมาศเรษฐี

ฝ่ายศเรษฐีก็นำเวदानั้นไปเฝ้าพระศาสดา กราบทูลเล่าเรื่องที่เวदानั้นกระทำทั้งหมดถวายพระศาสดาเทวดาทูลขอขมากับพระศาสดาแล้วให้ศเรษฐีอดโทษ (ยกโทษ)

พระศาสดาได้ตรัสว่า ดูกรคฤหบดี แม้บุคคลผู้ทำบาปในโลกนี้ ย่อมเห็นว่าบาปดีตลอดเวลาที่บาปยังไม่เกิดผล แต่เมื่อบาปของเขาเกิดผล เมื่อนั้นเขาจะยอมเห็นบาปว่าชั่วแท้ๆ

ฝ่ายบุคคลผู้ทำกรรมดี ย่อมเห็นกรรมดีว่าตลอดที่กรรมดียังไม่ผลิตผล แต่เมื่อกรรมดีของเขา ผลิตผลแล้ว เมื่อนั้นเขาย่อมเห็นกรรมดีดีกว่า ดีจริงๆ แล้วตรัสพระคาถานี้ว่า

"แม้คนทำบาป ย่อมเห็นว่าบาปดี ตลอดเวลาที่บาปยังไม่ผลิตผล แต่เมื่อบาปผลิตผล เขาย่อมเห็นว่าบาปชั่ว ฝ่ายคนทำกรรมดี ย่อมเห็นกรรมดีตลอดเวลาที่กรรมดียังไม่ผลิตผล แต่เมื่อกรรมดีผลิตผล เมื่อนั้นเขาย่อมเห็นกรรมดีว่า ดียิ่ง" ในเวลาจบเทศนา เทวดานั้นดำรง อยู่ในโสดาปัตติผลฯ

เรื่องอภัยทานเป็นการยุติผลกรรมข้ามภพข้ามชาติ ทุกชีวิตล้วนมีภัย ภัยของชีวิต อาจเกิดขึ้นได้ทุกเสี้ยววินาที ภัยที่เกิดจากภายนอกไม่ร้ายแรงเท่ากับภายใน มนุษย์อื่นที่ทำลาย เราก็ทำได้เพียงขณะหนึ่ง แต่จิตที่ไม่ให้อภัย อาฆาตพยาบาทผูกแหว จะทำลายเราข้ามภพชาติ ดังเช่นเรื่อง "เสริววาณิชชาดก" โทษของการจองแหวให้ผลข้ามชาติ^{๙๙} ได้กล่าวถึงปฐมเหตุที่พระ เทวทัตจองแหวพระพุทธเจ้า

ในอดีตกาล ในกัปที่ ๕ นับแต่ภัทรกัปนี้ พระโพธิสัตว์ คือพระพุทธเจ้าของเราสมัย ที่ยังมีได้ตรัสรู้ ได้เกิดในตระกูลพ่อค้าเร่ ในแคว้นเสริวะ มีชื่อว่า เสริวะ ได้เดินทางไปค้าขายยัง อริยภูมิบุรีกับพ่อค้าเร่ผู้โลกมากคนหนึ่ง ซึ่งมีชื่อว่า เสริวะ เหมือนกัน โดยแยกกันเดินขายของ

ในนครนั้น มีตระกูลเศรษฐีตักยอกอยู่ตระกูลหนึ่ง เหลือเพียงยายกับหลานเท่านั้น เลี้ยงชีพด้วยการรับจ้างผู้อื่น ในเรือนนั้นมีถาดทองที่บรรพบุรุษของยายหลานคู่ ที่เคยใช้สอยเก็บ รวบรวมอยู่กับของใช้อื่นๆ มีฝุ่นจับหนาจนไม่เห็นเนื้อทอง ทั้งยายหลานก็ไม่ทราบถาดนั้นเป็น ทอง

เมื่อพ่อค้าผู้โลกมากเดินเที่ยวร้องขายของมาจนถึงบ้านของยายหลานนั้น เด็กหญิงที่เป็นหลาน ได้ยินพ่อค้าร้องขายเครื่องประดับก็อยากได้รีบวิ่ง ให้ยายซื้อให้ เมื่อยายบอกว่าเรา เป็นคนจนไม่มีเงินซื้อ เด็กหญิงก็บอกให้เอาถาดนั้นไปแลกของเพราะเก็บไว้ก็ไม่ได้ใช้ประโยชน์ อะไร ยายจึงเรียกพ่อค้าเข้ามา ขอซื้อเครื่องประดับแลกกับถาดใบนั้น พ่อค้าตรวจดูถาดแล้ว ลองเอาเข็มขีดหลังถาดดู รู้แน่ว่าเป็นทอง แต่เพราะความที่ตนเป็นคนโลกมาก อยากได้ถาดใบนั้น โดยให้ราคาไม่ถึงครึ่งมาสก แล้วยกโยนถาดลงบนพื้น ออกจากบ้านไปหมายใจว่าเมื่อเสริจตุระจะ กลับมาเอาถาดใบนี้

ฝ่ายพระโพธิสัตว์ เดินเร่ขายของมาจนถึงบ้านยายหลานคู่นั้น ร้องขายเครื่องประดับ หลานสาวได้ยินก็รีบวิ่งให้ยายซื้อเครื่องประดับ โดยเอาถาดใบนั้นแลกของ ยายก็บอกว่าพ่อค้า

^{๙๙} พุ.สุ.อ. (บาลี) ๒/๑๗๘.

คนก่อนเขาบอกว่าถาดไม่มีราคาแล้วเราจะเอาอะไรไปแลกเครื่องประดับเล่า หลานก็บอกว่า พ่อค้าคนก่อนพูดจาไม่น่าฟัง แต่พ่อค้าคนนี้พูดจาน่าฟัง เขาอาจจะรับแลกถาดของเรา

ยายจึงเรียกพระโพธิสัตว์เข้ามา แล้วขอแลกเครื่องประดับกับถาดใบนั้น พระโพธิสัตว์ ตรวจดูถาดแล้วรู้ว่าเป็นถาดทอง จึงกล่าวว่า ยายถาดใบนี้ราคาตั้งแสนแมนของที่ฉันนำมาขาย ทั้งหมดนี้ ก็มีราคาไม่ถึงแสน ยายกับหลานจึงกล่าวว่า พ่อค้าคนก่อนบอกว่า ถาดใบนี้ราคาไม่ถึง ครึ่งมาสกไม่รับแลกของ ข้ายังโยนถาดทิ้งลงบนพื้น แต่ท่านกลับบอกว่าถาดใบนี้เป็นถาดทอง นั่นเป็นเพราะบุญของท่าน เราจึงให้ถาดใบนี้แก่ท่าน ขอให้ท่านให้ของแก่เราบ้างแล้วรับเอาถาดไปเถิด

พระโพธิสัตว์จึงมอบสินค้าของตนทั้งหมดที่นำมา มีมูลค่า ๕๐๐ กหาปณะ และเงินสด ที่ตนมีอยู่อีก ๕๐๐ กหาปณะให้ยายหลาน พระโพธิสัตว์ขอไว้เพียงตาชั่ง ๑ ใสของและค่าเรือโดยสารอีก ๘ กหาปณะเท่านั้น พระโพธิสัตว์รับเอาถาดทองแล้วเดินทางไปที่ฝั่งแม่น้ำนิลพาหะ เอาเงินค่าจ้างให้คนเรือพาตนข้ามแม่น้ำ

ฝ่ายพ่อค้าโลภมากคนนั้น ได้ย้อนกลับมาที่เรือนของยายหลานคนนั้นอีก บอกว่าเราจะให้ของบางอย่างแก่ท่าน ท่านจงนำถาดใบนั้นมาให้เรา นางจึงต่อว่าพ่อค้าโลภมากกว่า ถาดของเราเป็นทองมีราคาตั้งแสนแต่ท่านตีราคาไม่ถึงครึ่งมาสก บัดนี้พ่อค้าอีกคนที่มิใช่เป็นธรรม ได้ให้ของของเขาที่นำมา และมอบเงินทั้งหมดรวมมูลค่า ๑ พันแก่เรา รับเอาถาดนั้นไปแล้ว

พ่อค้าผู้โลภมากได้ฟังดังนั้นก็เสียใจมาก เสียถาดทองค่าอันมีค่าใบนั้น ถึงกับสิ้นสติไป พอฟื้นขึ้นมาก็โปรยเงินและข้าวของของตนทิ้งไว้หน้าประตูบ้าน เอาคันชั่งมาทำเป็นไม้ค้อน ออกติดตามพระโพธิสัตว์อยู่ในเรือกลางแม่น้ำ ก็ร้องบอกคนเรือให้กลับมารับตนด้วย พระโพธิสัตว์สั่งคนเรือไม่ให้กลับ เรือจึงแล่นไกลฝั่งออกไปทุกที่พ่อค้าโลภมากไม่อาจจะติดตามไปได้เพราะไม่มีเรือ เกิดความเศร้าโศกเสียใจมากจนถึงกับกระอักออกมาเป็นเลือด มีหัวใจแตกสลาย ผูกอาฆาตในพระโพธิสัตว์แล้วสิ้นชีวิตลง ณ ที่นั่นเอง

พ่อค้าผู้โลภมากผู้นั้นก็คือ พระเทวทัตซึ่งต่อมา ไม่ว่าชาติใดที่เกิดมาแล้วได้พบพระพุทธรูปเจ้า ก็มักจะตามจองล้างจองผลาญพระพุทธรูปเจ้าอยู่ร่ำไป ด้วยแรงแค้นที่ผูกอาฆาตไว้แต่ครั้งนั้น

จากตัวอย่างการจองเวรของพระเทวทัตดังกล่าว จะเห็นได้ชัดว่า การที่พระเทวทัตไม่ให้หอภัยทาน ผูกอาฆาตแค้นต่อพระพุทธรูปเจ้า กรรมนั้นได้ส่งผลข้ามภพข้ามชาติ เป็นตัวอย่างของการไม่ให้หอภัยทานที่น่าสะพรึงกลัวอย่างยิ่ง ดังนั้นการให้หอภัยทานจึงมีคุณค่าและมีความสำคัญอย่างยิ่ง เพราะเป็นการพัฒนาสร้างจิตใจให้ดีงาม ให้มีความรักเมตตา ความเป็น

มิตร เป็นจิตใจที่ปราศจากความโกรธ ความอาฆาตเคียดแค้น อภัยทานจึงทำให้เศษกรรมต่างๆ แทนที่จะติดตามเราไปข้ามภพข้ามชาติ ก็จะถูกสลัดออกเป็นอโหสิกรรมนั่นเอง

๓.๑.๕ วรรณกรรมในนิทานมงคลสูตร

มงคลในศาสนาพุทธ

มงคลในศาสนาพุทธ คือ การนิมนต์ขอให้พระภิกษุสวดมงคลสูตร เพื่อเป็น เครื่องหมายแห่งความเจริญ หรือเพื่อให้เกิดความสิริมงคล ในงานพิธีที่เป็นมงคลต่างๆ พระสงฆ์ จะต้องสวดมนต์บทนี้เสมอ เรียกกันว่า เป็นบทบังคับก็ว่าได้ เมื่อพระสงฆ์เริ่มต้นสวดมงคลสูตร (อะเสวะนา...) จะเป็นช่วงที่เจ้าภาพจะต้องเดินไปจุดเทียนที่ บาตรน้ำมนต์ จากนั้นประเคนบาตร น้ำมนต์แก่ประธานในพิธีสงฆ์ เมื่อสวดมงคลสูตรจบแล้ว พระภิกษุก็จะ รดน้ำมนต์ ให้แก่ผู้มาร่วม พิธีกรรม เพื่อมอบความเป็นมงคลให้ หรือมอบความเจริญรุ่งเรืองให้แก่ผู้มาร่วมงานมงคล

ความจริง มงคลสูตร ๓๘ ประการนั้น มีประโยชน์มากถ้านำไปปฏิบัติ (มิใช่การรับแต่น้ำมนต์ที่ประพรม การรับน้ำมนต์โดยไม่ปฏิบัติจะไม่เกิดประโยชน์) จะเป็นมงคลแก่ผู้ปฏิบัติตามอย่างแท้จริง พระพุทธองค์ทรงเทศนาเรียงลำดับข้อไว้อย่างมีระเบียบดียิ่ง เพื่อให้เป็นหลักปฏิบัติ ตามลำดับอายุของมนุษย์ เริ่มแต่ ปฐมวัย , มัชฌิมวัย และ ปัจฉิมวัย โดยขอยกตัวอย่างให้ท่านผู้อ่านเห็นดังต่อไปนี้

ปฐมวัย

ในที่นี้ขอกำหนดว่ามนุษย์ที่มีอายุไม่เกิน ๒๕ ปี เรียกว่าปฐมวัย ปกติเป็นวัยที่ยังไม่สมควรจะออกครองเรือนตามลำพังตน ควรเป็นวัยแห่งการศึกษาเล่าเรียน เป็นระยะเวลาของการเตรียมตัวที่จะออกไปครองเรือนในอนาคต มักจะอยู่ในความปกครองของบิดามารดา พวกปฐมวัย ควรปฏิบัติตามมงคลสูตรตั้งแต่ข้อ ๑ ถึงข้อ ๑๐ อย่างเคร่งครัด คือ

๑. ไม่ให้คบคนพาล (เพื่อจะได้ไม่ตกต่ำในทางที่ชั่ว)
๒. ให้คบบัณฑิต (เพื่อให้พบแต่ความเจริญรุ่งเรืองของชีวิต)
๓. ให้บูชาบุคคลที่ควรบูชา (เพื่อให้เกิดแบบอย่างที่ดี)
๔. ให้อยู่ในถิ่นที่เหมาะสม (เพื่อสะดวกในการศึกษาเล่าเรียน)
๕. ให้สะสมบุญเรื่อยไป (เพื่อเป็นทุนไปสู่ความสำเร็จ)
๖. ให้ตั้งตนไว้ชอบ (เพื่อให้มีเส้นทางชีวิตที่ถูกต้อง)
๗. ให้เป็นผู้ฟังมาก (เพื่อจะได้มีความรอบรู้)

๘. ให้ศึกษา ศิลปวิทยา (เพื่อให้มีพื้นฐานการประกอบอาชีพการงานที่ดี)
 ๙. ให้มีระเบียบวินัยดี (เพื่อให้มีหลักการที่ดีในการดำรงชีวิต)
 ๑๐. ให้มี วาจาสุภาพ (เพื่อให้เกิดความมีเสน่ห์ในตัวเอง)

ถ้าผู้ที่มีอายุภายใน ๒๕ ปีแรกของชีวิต ได้ลงมือปฏิบัติตามมงคลสูตรเพียง ๑๐ ข้อ ดังกล่าวนี้นี้ บุคคลเหล่านี้จะเป็นคนดี เข้าไหนเข้าได้ เพราะสังคมต้อนรับ ปราศจากผู้รังเกียจ พระพุทธองค์ทรงสั่งสอนเพื่อประโยชน์แก่ปวงชน ถ้าเราเคารพพระพุทธรูปอย่างแท้จริงแล้ว เราก็สมควรนำมงคลสูตรของพระพุทธองค์มาเป็นข้อปฏิบัติอย่างจริงจัง เพื่อประโยชน์ในการดำรงชีวิตของตน ซึ่งนับว่าเป็นมงคลแก่ตนเองเป็นอย่างยิ่ง

มัชฌิมวัย

ในที่นี้ ขอกำหนดว่ามนุษย์ที่มีอายุตั้งแต่ ๒๖ ปี ถึงอายุ ๕๐ ปี เรียกว่าอยู่ในช่วง “มัชฌิมวัย” เป็นวัยที่ต้องดำเนินชีวิตไปตามลำพัง ไม่ควรจะต้องพึ่งบิดามารดาอีกต่อไป ต้องออกไปเผชิญกับเหตุการณ์ของสังคมโลก เป็นวัยที่จะต้องตั้งตัวตั้งหลักฐาน รับผิดชอบในการดำรงชีวิต ในมัชฌิมวัยควรปฏิบัติตามมงคลสูตรเพิ่มขึ้นอีก ๒๐ ข้อ ตั้งแต่ข้อ ๑๑ ถึงข้อ ๓๐ คือ

- ๑๑ . ให้ บำรุงบิดามารดา (เป็นการแสดงความกตัญญูรู้คุณคน)
 ๑๒ . ให้ สงเคราะห์บุตรธิดา (เป็นแบบอย่างที่ดี)
 ๑๓ . ให้ สงเคราะห์ภรรยา (เป็นการแสดงความรับผิดชอบ)
 ๑๔ . ไม่ให้การทำงานอาภูล (กิจการงานใดไม่ค้างค่าง)
 ๑๕ . ให้ บำเพ็ญทาน (จิตใจจะมีเมตตาสูง)
 ๑๖ . ให้ ประพฤติธรรม (เพื่อความสงบของชีวิต)
 ๑๗ . ให้ สงเคราะห์ญาติ (เกิดเคราะห์ร้ายก็มีญาติช่วย)
 ๑๘ . ให้ ประกอบการงานดี ไม่มีโทษ (อาชีพสุจริตชีวิตปลอดภัย)
 ๑๙ . ให้ เว้นจากการทำบาป (เพื่อไม่ต้องชดใช้หนี้กรรม)
 ๒๐ . ให้ เว้นจากการเสพของเมา (ให้เป็นคนมีสติอยู่เสมอ)
 ๒๑ . ไม่ให้ประมาทในธรรมทั้งหลาย (ให้มีความคิดรอบคอบ)
 ๒๒ . ให้ เคารพบุคคลที่ควรเคารพ (เราจะได้รับความเคารพตอบ)
 ๒๓ . ไม่ให้เยอหยิ่ง (จะมีคนให้ความนับถือ)
 ๒๔ . ให้ มีสันโดษ (จิตใจจะไม่วุ่นวาย)
 ๒๕ . ให้ มีความกตัญญู (เพื่อให้เป็นแบบอย่างที่ดี)
 ๒๖ . ให้ พังธรรมตามกาล (เพื่อให้มีดวงตาเห็นธรรม)

- ๒๗ . ให้ มีขันติ (จิตใจจะมีความสุขสงบ)
 ๒๘ . ให้ เป็นผู้ว่าง่าย (ทำให้ได้รับความรักจากผู้อื่น)
 ๒๙ . ให้ เข้าหาสมณะผู้สงบ (ทำให้เข้าใจธรรมะที่แท้จริง)
 ๓๐ . ให้ สนทนารธรรมตามกาล (ทำให้มีปัญญาเพิ่มพูน)

ถ้ามนุษย์อายุระหว่าง ๒๖ ปี ถึง ๕๐ ปี ได้ลงมือปฏิบัติตามมงคลสูตรของพระพุทธองค์เพิ่มขึ้นอีก ๒๐ ข้อ ตั้งแต่ข้อ ๑๑ ถึงข้อ ๓๐ ดังกล่าวนี้ บุคคลเหล่านั้นจะประสบแต่ความสุข ความเจริญรุ่งเรืองในการดำรงชีวิต จะไม่ประสบความทุกข์ แม้ในขณะที่ถึงอายุขัยที่จะตาย วิญญาณก็จะไปสู่สุคติโลกสวรรค์ ถ้าจะกลับมาเกิดเป็นมนุษย์ ก็จะได้เกิดเป็นมนุษย์ที่มีฐานะสูง ถ้าเราเคารพพระพุทธองค์อย่างแท้จริงแล้ว เราก็สมควรนำมงคลสูตรของพระพุทธองค์มาเป็นข้อปฏิบัติ เพื่อประโยชน์ในการดำรงชีวิตของตน ความเป็นมงคลก็จะเกิดแก่ตนเองและครอบครัว

ปัจฉิมวัย

ในที่นี้ ขอกำหนดว่ามนุษย์มีอายุตั้งแต่ ๕๑ ปี ถึงสิ้นอายุขัย เป็นระยะชีวิตที่จะต้องช่วยตัวเองแสวงหา อริยทรัพย์ อริยสมบัติ เพราะเป็นช่วงเลยกึ่งกลางของชีวิต เดินทางเข้าสู่บันปลายของชีวิตเหมือนต้นไม้ใกล้ฝั่ง จะล้มลงเมื่อใดก็ได้ ควรจะช่วยตนเองในการสร้างอริยสมบัติ ก่อนตาย ซึ่งไม่มีใครจะช่วยเราได้ โดยช่วยให้วิญญาณของเรามีคุณสมบัติสูงกว่าเดิม วิธีช่วยตัวเองนับว่าดีที่สุดนั้น คือการหาโอกาสฝึกอบรมพัฒนาจิตใจ ด้วยการวิปัสสนากรรมฐาน อาจจะศึกษาเรื่องความตายเพื่อจะได้ตายนอกสมมติ คือการหลุดพ้นจาก สังสารวัฏ ไม่ควรให้ตายในสมมติคือการหมุนเวียนอยู่ในวัฏสงสารเท่านั้น การตายในสมมตินั้น จะต้องกลับมาเกิดเพื่อรับความทุกข์ต่อไปอย่างไม่มีที่สิ้นสุด วิธีปฏิบัติเพื่อให้ตายนอกสมมตินั้น คือการปฏิบัติตามมงคลสูตรของพระพุทธองค์ โดยปฏิบัติเพิ่มขึ้นอีก ๘ ข้อ ตั้งแต่ข้อ ๓๑ ถึงข้อ ๓๘ คือ

๓๑. ให้บำเพ็ญเพียรเผากิเลสให้หมดไป (ด้วยการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐาน)
 ๓๒. ให้ ประพฤติพรหมจรรย์ (ออกบวช หรือ บวชใจด้วยเนกขัมมบารมี)
 ๓๓. ให้เห็นแจ้งในอริยสัจ (ให้ตระหนักรู้ในทุกข์ และเหตุที่เกิดทุกข์ การดับทุกข์ และวิธีดับทุกข์)
 ๓๔. ให้ทำนิพพานให้แจ้ง (วิปัสสนาภาวนาจนได้นิโรธสมาบัติ)
 ๓๕. ไม่ให้จิตหวั่นไหวในโลกธรรม (ทำจิตไม่ให้ติดยึดในลาภ/ยศ/สรรเสริญ/สุข)
 ๓๖. ไม่ให้จิตเศร้าหมอง (ทำจิตให้เป็นผู้รู้ ผู้ตื่น ผู้เบิกบาน)
 ๓๗. ไม่ให้จิตมีมลทิน (ทำจิตให้เป็นอุเบกขาตลอดเวลา)
 ๓๘. ให้มีจิตเกษม (ไม่ให้มีเครื่องตั้งรังไว้ในภพคือถึงซึ่งพระนิพพาน)

มงคลสูตรของพระผู้มีพระภาคเจ้า ตั้งแต่ข้อ ๓๑ ถึงข้อ ๓๘ นี้ มีพุทธประสงค์จะให้ช่วยตัวเองไปทาง โลกุตตรธรรม ช่วยให้ตายนอกสมมติ คือการหลุดพ้นจากการเวียนว่ายตายเกิด เป็นการหลบหนีการเกิด เพราะว่า พระตถาคต สั่งสอนให้ตระหนักว่า “การเกิดเป็นทุกข์” ชาวพุทธที่มีอายุตั้งแต่ ๕๐ปีขึ้นไป เมื่อบุตรธิดามีอาชีพการงาน หรือสามารถดำรงชีวิตได้ตามลำพังแล้ว หรือ ทรงตัวได้ดีบนขาของเขาได้แล้ว ชาวพุทธผู้มีอายุสูงก็สมควรช่วยตัวเองไปในทาง โลกุตตรวิสัย ควรฝึกอบรมพัฒนาจิตใจ ด้วยการวิปัสสนากกรรมฐานให้มาก และให้บ่อย หากปฏิบัติตามมงคลสูตรของพระพุทธองค์เช่นนี้ ความเป็นมงคลก็จะเกิดแก่วิญญาณของตน เมื่อกายแตกละจากโลกนี้ไป วิญญาณของตนก็จะไปสู่ สวรรค์ภูมิ หรือพ้นจากความทุกข์ทั้งปวง

ถ้าเราสมมติว่า พระผู้มีพระภาคเจ้าเป็นแม่ครัว พระพุทธองค์ทรงปรุงอาหารไว้ เพื่อคน ๓ วัย วัยแรกเพื่อให้มนุษย์ในปฐมวัยได้บริโภค วัยที่ ๒ เพื่อให้มนุษย์ในมัชฌิมวัยได้บริโภค และวัยที่ ๓ ปรุงไว้ให้มนุษย์ในปัจฉิมวัยได้บริโภค แต่มนุษย์จะบริโภค หรือไม่บริโภคนั้น เป็นเรื่องของมนุษย์ที่สามารถเลือกเส้นทางของตนเองได้ พระตถาคต ได้แต่ทรงปรุงอาหารไว้ให้เท่านั้น และทรงชี้ทางให้โดยมีพระกรุณาธิคุณอันยิ่งใหญ่เท่านั้น

การไม่คบคนพาล-การคบบัณฑิตเป็นมงคลอันอุดม

เรื่อง ลูกนกแขกเต้า

มีนกแขกเต้าสองตัวพี่น้องถูกลมพายุพัดออกจากรัง ลูกนกหนึ่งตัวลอยตกไปอยู่ในหมู่โจร โจรเลี้ยงไว้ให้ชื่อว่าสัตว์ดีคุณพะ เพราะตกอยู่ในกองอาวุธ ลูกนกอีกตัวตกไปอยู่ในหมู่ฤๅษี ฤๅษีก็สั่งสอนในทางนักปราชญ์

วันหนึ่งพระราชารักษาเมืองอุตรปัญจาละเสด็จออกประพาสป่า ทรงไล่เนื้อหลงเข้าไปในป่าลึกใกล้กับที่อยู่ของโจร พระราชาทรงพักได้ร่มไม้และบรรทมหลับไป ขณะนั้นเหล่าโจรออกไปจากบ้านหมด นักสัตตคัมพะเห็นพระราชารักษา จึงพูดกับคนครัวว่า “มีบุรุษมีเครื่องประดับมานอนหลับอยู่ พวกเราฆ่าให้ตายแล้วเปลื้องเอาเครื่องประดับ จับสองเท้าลากไปทิ้งเสีย” พระราชาตื่นบรรทมได้ยินถ้อยคำของนกแขกเต้าเสด็จขึ้นรถทรงหนีออกไปจากที่นั่น หนีไปพบอาศรมฤๅษี วันนั้นพระดาบสทั้งหลายเข้าไปในป่าหาผลไม้ อยู่แต่นกแขกเต้า นกแขกเต้าก็มีวาจาปฏิสันถารต้อนรับว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เป็นพระยาผู้ประเสริฐ พระองค์เสด็จมาครั้งนี้ดีหนักหนา เสิญพระองค์เสด็จสู่อาศรมประทับพักพระกายแล้วจึงค่อยเสด็จต่อไป”

พระราชารักษาได้ฟังก็มีพระทัยยินดี ทรงสรรเสริญนกแขกเต้าที่อยู่กับฤๅษี และติเตียนนกแขกเต้าที่อยู่กับโจร

บุชาผู้ควรบูชา เป็นมงคลอันอุดม

เรื่อง นายสุนนะมาลาการ

ในสมัยพุทธกาลมีนายมาลาการ (ช่างจัดดอกไม้) ชื่อนายสุนนะอยู่ที่เมืองราชคฤห์ นายสุนนะมีหน้าที่ร้อยดอกมะลิถวายพระเจ้าพิมพิสารทุกวัน วันละ ๘ ทะนาน โดยได้รับพระราชทานเงินวันละ ๘ กหาปณะ

วันหนึ่งนายสุนนะไปเก็บดอกมะลิได้แล้ว ก็กลับมาเตรียมจะไปถวายพระเจ้าพิมพิสารเหมือนทุกวัน แต่วันนั้นเขาได้ไปพบพระพุทธรูปองค์หนึ่งเสด็จเข้ามาในพระนครพร้อมด้วยภิกษุสงฆ์ทั้งหลาย นายสุนนะเกิดความปลื้มปิติมีจิตเลื่อมใสที่ได้พบพระบรมศาสดา จึงคิดบูชาพระพุทธรูปด้วยดอกมะลิ และคิดอยู่ในใจว่า ถ้าพระเจ้าพิมพิสารจะกริ้วถึงประหารชีวิต ที่ไม่สามารถนำดอกไม้ไปถวายวันนี้ก็จะยอมสละชีวิต คิดแล้วก็จัดดอกไม้ทั้ง ๘ ทะนาน เป็น ๘ กำมือ ดอกไม้ ๒ กำมือแรกที่เขาไปรอยไปกลายเป็นพาดานดอกไม้แผ่อยู่เบื้องบนพระศาสดา ๒ กำมือที่ไปรอยครั้งที่สองอยู่ที่พระปรักศ์เบื้องขวา ๒ กำที่ไปรอยไปครั้งที่สามอยู่ด้านพระปฤษฎางค์ ๒ กำที่ไปรอยไปครั้งที่สี่อยู่ด้านพระปรักศ์เบื้องซ้าย ดอกไม้จะลอยตามพระศาสดาดุจแผ่นเงินไม่หลุดร่วงลงมา ผู้คนเห็นเป็นอัศจรรย์ก็ให้ร้องกึกก้อง นายสุนนะก็รู้สึกปลื้มปิติ

เมื่อพระเจ้าพิมพิสารทรงทราบว่านายสุนนะไม่สามารถจัดดอกไม้ให้พระองค์ในวันนั้น และได้ถวายดอกไม้บูชาพระพุทธรูปองค์ก็ทรงอนุโมทนาด้วย และพระราชทานทรัพย์สิ่งของให้แก่ นายสุนนะเป็นจำนวนมาก

การอยู่ในถิ่นที่สมควรเป็นมงคลอันอุดม

เรื่อง พระโมคคัลลาน์และพระสารีบุตร

ในสมัยพุทธกาล ณ เมืองราชคฤห์มีสองสหายนีในตระกูลพราหมณ์ชื่อสารีบุตรและโมคคัลลาน์ ทั้งสองเพื่อนชายในกามคุณจึงไปเรียนที่สำนักของอาจารย์สญชัย แต่ก็ยังไม่รู้สึกว่าได้คำตอบที่ต้องการ ทั้งสองสหายนีจึงตกลงกันจะไปแสวงหาอาจารย์ ถ้าใครพบเห็นโมกขธรรมก่อนให้กลับมาบอก แล้วทั้งสองก็ลาอาจารย์สญชัยไป

วันหนึ่งสารีบุตรเดินไปพบพระอัสสชิเที่ยววิณฑบาตอยู่มีอินทรียंत्रิบริสุทธิ์ผ่องใส จึงขอเป็นศิษย์เพื่อศึกษาธรรมด้วย พระอัสสชิบอกแก่สารีบุตรว่า "เรายังเป็นภิกษুবวชใหม่ แต่ครูของเราคือพระสัมมาสัมพุทธเจ้า" สารีบุตรก็อาราธนาให้พระอัสสชิแสดงธรรมที่พระพุทธรูปของพระองค์สอน พระอัสสชิจึงกล่าวเป็นคาถาว่า "เย ธมฺมา เหตุปฺปราวา" แปลว่าธรรมทั้งหลายใดๆ ย่อมไหลมาแต่เหตุให้บังเกิดขึ้นอธิบายว่า ต้นหาเป็นต้นเหตุให้เกิดผลคือกองทุกข์เมื่อตัดเสียซึ่งต้นหาได้แล้ว

กองทุกขไม่มี สารีบุตรได้ฟังมีความซาบซึ้งดีมีค่าในพระธรรมสามารถบรรลุโสดาบันในขณะนั้น แล้วสารีบุตรจึงถามพระอัสสชิว่า สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าประทับอยู่ ณ ที่ใด พระอัสสชิแจ้งว่า อยู่ ณ เวฬุวันวิหารเมืองราชคฤห์ สารีบุตรจึงนิมนต์ให้พระอัสสชิไปเฝ้าพระพุทธองค์ก่อน ส่วนตนจะไปบอกโมคคัลลาน์สหาย เมื่อสารีบุตรไปพบโมคคัลลาน์ ก็แสดงธรรมที่ฟังจากพระอัสสชิ พระโมคคัลลาน์ก็บรรลุโสดาบันแล้วทั้งสองจึงเดินทางไปเฝ้าพระพุทธองค์ ระหว่างทางได้ไปชวนอาจารย์สญชัยให้ไปเฝ้าพระพุทธองค์ด้วย แต่อาจารย์สญชัยไม่ไปโดยมีทิฐิมานะว่าตนเป็นใหญ่มีศิษย์มาก สารีบุตรและโมคคัลลาน์เมื่อไปเฝ้าพระพุทธเจ้าได้ฟังธรรมเทศนาของพระองค์ก็สำเร็จเป็นพระอรหันต์ตัดกิเลสได้ ต่อมาพระสารีบุตรก็ได้เป็นอัครสาวกเบื้องขวา และมีความชำนาญทางด้านปัญญาการอธิบายธรรม ส่วนโมคคัลลาน์ได้เป็นอัครสาวกด้านซ้าย มีความชำนาญทางอิทธิปาฏิหาริย์

ที่พระสารีบุตรและพระโมคคัลลาน์ได้สำเร็จอรหันต์ผลเป็นอัครสาวกของพระพุทธองค์ ก็เนื่องด้วยอยู่ในถิ่นอันเป็นที่ตั้งของพุทธศาสนา

การได้ทำบุญไว้ในปางก่อนหรือการสั่งสมความดีเป็นมงคลอันอุดม

เรื่อง พราหมณ์ผู้ลักสิริ

มีพราหมณ์ผู้หนึ่งเป็นผู้มีความรู้เรื่องลักษณะของสิริ พราหมณ์อาศัยอยู่ในเมืองสาวัตถี ได้เห็นอนาถปิณฑิกเศรษฐีถึงแม้ยากจนลงก็ยังกลับมาเป็นเศรษฐีได้ดังเดิม ก็คิดว่าเศรษฐีคงมีสิริอยู่ในบ้าน จึงคิดจะลักเอาสิริของเศรษฐีมา จึงไปที่บ้านของอนาถปิณฑิกเศรษฐี เห็นสิริอยู่ที่หงอนไก่ จึงขโมยไก่อันนั้นจากเศรษฐี เศรษฐีก็มอบไก่ให้ สิริออกจากไก่อไปอยู่ที่ไม้เท้า พราหมณ์ก็ขโมยไม้เท้า เศรษฐีก็ให้ สิริก็เลื่อนไปอยู่ที่มวยผมของนางบุญลักขณเทวี พราหมณ์ไม่อาจขอต่อไป จึงเล่าความในใจให้เศรษฐีฟัง แล้วคืนไก่อให้ไม้เท้าให้เศรษฐีไป

เรื่อง ความขำขันได้เป็นกษัตริย์

อดีตกาลล่วงแล้วมา มีชายตัดฟันที่เมืองพาราณสี วันหนึ่งไปหาฟันในป่าจนเย็นกลับเข้าเมืองไม่ทัน ประตูเมืองปิด ชายตัดฟันจึงไปนอนพักที่ศาลร้างแห่งหนึ่งที่ศาลนี้มีไก่ออาศัยอยู่มาก

ตอนไก่อลี้รุ่งไก่อตัวที่นอนอยู่ข้างบนถ่ายอุจจาระลงมากถูกไก่อที่นอนข้างล่าง ไก่อตัวที่อยู่ข้างล่างก็โกรธ ทะเลาะกันและอวดกำลังกัน ไก่อตัวล่างอวดว่าถ้าใครได้กินเนื้อของเราแล้วผู้นั้นจะได้ทรัพย์พันหนึ่งในเวลาเช้าทุกวัน ไก่อข้างบนจึงอวดว่าถ้าใครได้กินเนื้อของเราจะได้เป็นถึงกษัตริย์ ถ้าได้กินเนื้อภายนอกก็จะได้เป็นเสนาบดี ถ้าเป็นผู้หญิงก็จะได้เป็นพระมเหสี เนื้อติดกระดูกของเราถ้าใครได้กินจะได้เป็นขุนคลัง ถ้าเป็นบรรพชิตก็จะได้เป็นมหาราชครูของกษัตริย์

ชายตัดฟันได้ยืมไก่อ่กล่าวอวดกันเช่นนั้นก็ป็นขึ้นไปจับตัวบนมาฆ่า แล้วนำไปให้ ภรรยาทำเป็นอาหาร เมื่อทำสุกแล้วชายตัดฟันจึงบอกกับภรรยาว่าไก่อ่ตัวนี้มีอนุภาพมากกินแล้วเรา จะเป็นกษัตริย์ เจ้าจะเป็นพระมเหสี เจ้าจงนำไปไปที่ทำน้ำ เราทั้งสองอาบน้ำชำระร่างกายให้ สะอาดแล้วจึงค่อยบริโภค ขณะที่สองสามีภรรยา กำลังอาบน้ำอยู่เกิดมีลมพายุใหญ่พัดภาชนะที่ ใส่เนื้อไก่อ่ลอยไปตามน้ำ ขณะนั้นนายควาญช้างผู้หนึ่งนำช้างไปอาบน้ำที่ทำน้ำ เห็นภาชนะใส่เนื้อไก่อ่ลอยมาก็นำไปให้ภรรยาเพื่อนำไปบริโภคในวันนั้น ชายตัดฟัน และภรรยาเจ้าของไก่อ่ไม่ได้บริโภค เนื้อไก่อ่ที่ได้มา ก็เนื่องจากกุศลหรือบุญเก่ายังไม่พอจึงแคล้วคลาดจากสมบัติ

ฝ่ายพระดาบสอาจารย์ของนายควาญช้างมีญาณพิเศษล่วงรู้ จึงมาที่บ้านของนาย ควาญช้างในวันนั้น นายควาญช้างนำเนื้อไก่อ่ออกมาถวายพระดาบสเลือกเนื้อล่ำให้นายควาญช้าง เลือกเนื้อภายนอกให้ภรณานายควาญช้าง ส่วนพระดาบสฉันแต่เนื้อติดกระดูก แล้วพระดาบส ก็กล่าวแก่นายควาญช้างว่า ภายใน ๗ วันนี้จะได้เป็นพระราชา แล้วพระดาบสก็กลับไปยังที่อยู่ ของตน

สามวันต่อมามีพระราชาต่างเมืองยกกองทัพมาล้อมเมืองพาราณสี พระเจ้ากรุง พาราณสีจึงให้นายควาญช้างแต่งตัวเป็นกษัตริย์แทนพระองค์ขึ้นขี่คอช้างไปรบกับข้าศึก ส่วนพระ เจ้ากรุงพาราณสีปลอมองค์เป็นนายทหารตรวจดาทหาร พระเจ้ากรุงพาราณสีถูกธนูของข้าศึก สิ้นพระชนม์ นายควาญช้างเห็นเช่นนั้นจึงรีบให้คนขนทรัพย์ออกจากท้องพระคลังแล้วได้ตีฆ้องร้อง ปาวแก่คนทั้งปวงว่า ผู้ใดอยากได้ทรัพย์จงไปรบกับข้าศึก เราจะยกทรัพย์เป็นค่าจ้าง คนทั้งหลาย อยากได้ทรัพย์ก็มาอาสาออกรบเป็นจำนวนมาก สามารถจับแม่ทัพและพระราชาฝ่ายข้าศึกได้ เมื่อ สำเร็จศึกแล้วบรรดาเสนาอำมาตย์ปรึกษากันว่า นายควาญช้างนี้มีปัญญาสามารถรบข้าศึกรักษา เมืองไว้ได้สมควรจะยกให้เป็นกษัตริย์ เมื่อปรึกษาพร้อมใจกันแล้ว ก็ยกนายควาญช้างขึ้นเป็น กษัตริย์ครองกรุงพาราณสี พระดาบสก็เป็นพระมหाराชครู ภรรยาก็ได้เป็นอัครมเหสี ทั้งนี้ก็เป็น เพราะบุญบารมีที่ได้สั่งสมมาแล้วแต่ปางก่อน

การตั้งตนไว้ชอบ เป็นมงคลอันอุดม

เรื่อง โกสิยเศรษฐีผู้ตระหนี่

ในอดีตกาลในกรุงพาราณสีมีเศรษฐีผู้หนึ่งมีทรัพย์ ๘๐ โกฏิ เศรษฐีเป็นผู้ใจบุญจึงให้ สร้างโรงทาน ๖ แห่งคือที่ประตูเมือง ๔ แห่ง กลางพระนคร ๑ แห่ง และที่หน้าบ้าน ๑ แห่ง นอกจากนี้เศรษฐียังสละเงิน ๖ แสนบริจาคเป็นทานทุกวันและสอนบุตรให้บำเพ็ญทานยิ่งขึ้น เมื่อ เศรษฐีสิ้นชีวิตก็ไปเกิดใน เทวโลกเป็นพระอินทร์ บุตรของเศรษฐีก็ให้ทานเช่นเดียวกับบิดาเมื่อ

สิ้นชีวิตก็ไปเกิดเป็นพระจันทร์ในเทวโลกบุตรของพระจันทร์ก็บำเพ็ญทานอย่างยิ่งเมื่อสิ้นชีวิตก็ไปเกิดในเทวโลกเป็นพระอาทิตย์ บุตรของพระอาทิตย์ก็บำเพ็ญทานอย่างยิ่งเมื่อสิ้นชีวิตก็ไปเกิดในเทวโลกเป็นมาตุลีเทพบุตร บุตรของมาตุลีเทพบุตรก็บำเพ็ญทานอย่างยิ่ง เมื่อสิ้นชีวิตก็ไปเกิดในเทวโลกเป็นปัญจสิขเทพบุตร บุตรของปัญจสิขเทพบุตรชื่อโกสิยะก็เป็นเศรษฐี ๘๐ โภกิเช่นเดียวกับบิดาและปู่ ปู่ทวด แต่โกสิยะเศรษฐีเป็นคนตระหนี่และคิดว่า "บิดาและปู่ของเราจึงทรัพย์ที่เกิดมิได้ด้วยคุณความดีลำบาก เราจักรักษาทรัพย์จักไม่ทำให้ทรัพย์แก่ใครๆ" แล้วเศรษฐีก็สั่งให้ซื้อโรงงานทั้ง ๖ แห่ง และอยู่อย่างตระหนี่ถี่เหนียวบริโภคน้ำแต่ปลายข้าว กับน้ำผักกาดดอง นุ่งแต่ผ้าเก่าๆ ใช้รถเกาซึ่งเทียมด้วยโคแก่ เศรษฐีเก็บแต่ทรัพย์สมบัติไว้อย่างเดียว แต่ไม่บริโภคน้ำประดุกสุ่น้ำได้ผลมะพร้าวซึ่งไม่อาจกินได้

วันหนึ่งโกสิยะเศรษฐีจะไปเฝ้าพระราชาก็ไปบ้านอนุเศรษฐีเพื่อจะพาไปเฝ้าพระราชาด้วยกัน ขณะนั้นอนุเศรษฐีกำลังบริโภคน้ำข้าวมธุปายาสอันมีรส อนุเศรษฐีเห็นเศรษฐีมาถึงเรือนตนก็ร้องเรียกให้บริโภคน้ำข้าวมธุปายาสด้วยกัน โกสิยะเศรษฐีอยากบริโภคน้ำข้าวมธุปายาสเป็นกำลังแต่มาคิดว่าถ้าเราบริโภคน้ำของเขาแล้วเขาไปบ้านเรา เขาก็จะต้องให้เขาบริโภคน้ำบ้าง ทรัพย์ของเราก็จะหมดไป คิดดังนี้ก็รู้สึกอดกลั้นความอยากไม่บริโภคน้ำด้วย ครั้งเมื่อไปเฝ้าพระราชาก็แล้ว เมื่อกลับมามีบ้านโกสิยะเศรษฐียังมีความอยากน้ำข้าวมธุปายาสเป็นกำลัง ครั้นจะทำขึ้นรับประทานก็กลัวเสียทรัพย์ แต่ก็ยังมีความอยากอยู่เป็นอันมากจนถึงกับมีอาการดุจเป็นไข้ร้อนแหวอยู่ ภรรยาที่รับเข้าถาอาการเศรษฐี จึงบอกว่ายากกินข้าวมธุปายาส ภรรยาบอกว่าจะทกให้กินเต็มที่ เลี้ยงคนทั้งเมืองก็ได้ เศรษฐีก็โกรธ ภรรยาจึงบอกว่าถ้ากระนั้นก็จะทำพอรับประทานสองคนก็แล้วกัน เศรษฐีบอกว่าเจ้าไม่ยากกินจะต้องทำทำไม่ให้เปลืองทรัพย์ ภรรยาจึงบอกว่าถ้าเช่นนั้นก็จะทำพอให้เศรษฐีรับประทานคนเดียว เศรษฐีจึงบอกว่าถ้าทำในบ้านใครมาเห็นก็จะขอกิน ดังนั้นจึงจะเข้าไปทำในป่าแล้วเศรษฐีให้ภรรยาจัดหาข้าวสารแดง ๑ นมสด ๔ ส่วน น้ำตาลกรวดฝายมือ ๑ เนยใสเต็มขวด ๑ น้ำผึ้งประมาณเท่ากันและภาชนะหุง ๑ ใบ เศรษฐีให้คนใช้ถือสิ่งของเข้าไปในป่าให้ก่อเตาที่โคนไม้ริมแม่น้ำ เมื่อคนใช้ก่อไฟ ขนฟืนและน้ำมาแล้ว เศรษฐีก็สั่งให้คนใช้ไปดูต้นทางเพื่อป้องกันมิให้คนมารบกวนแล้วเศรษฐีก็หุงข้าวปายาส

ขณะนั้น พระอินทร์ได้เห็นการกระทำของโกสิยะเศรษฐี จึงเรียกเทพบุตรที่มีหลานเป็นพระจันทร์ พระอาทิตย์ พระมาตุลี พระปัญจสิขเทพมาปรึกษาว่า โกสิยะเศรษฐีเป็นคนตระหนี่จะตัดวงศ์ของพวกเราและเขาจักไปนรก พวกเราจึงควรไปตักเตือนเขา แล้วทั้งหมดก็แปลงเป็นพราหมณ์ไปขอข้าวมธุปายาสของโกสิยะเศรษฐี เศรษฐีจำใจแบ่งให้ แต่เมื่อตักข้าวปายาสแบ่งให้พราหมณ์ทั้ง ๕ ข้าวก็ไม่พ่องยังเต็มหม้อ แต่พอจะลงมือรับประทาน ปัญจสิขเทพก็แปลงตนเป็น

สุนัขมาถ่ายปัสสาวะรดหม้อข้าวของโกสียเศรษฐี เศรษฐีโกรธไล่ตีสุนัข สุนัขก็กลายเป็นม้าใหญ่วิ่งไล่ เศรษฐี เศรษฐีวิ่งไปให้พราหมณ์ช่วย พราหมณ์จึงแสดงตนเป็นเทพ และให้โอวาทเศรษฐีให้ตัด ความตระหนี่ และตั้งตนอยู่ในศีลและให้ทาน เศรษฐีได้สำนึก นับแต่วันนั้นก็เริ่มบริจาคให้ทาน และ สร้างโรงทานใหม่ เศรษฐีมีจิตใจผ่องใสอยู่ในศีลและให้ทานเป็นนิจเมื่อสิ้นชีวิตก็ไปเกิดในเทวโลก

๓.๑.๖ วรรณกรรมนิทานพื้นบ้านต่างๆ

วรรณกรรมท้องถิ่น เป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมพื้นบ้าน ที่บันทึกเรื่องราวชีวิตความเป็นอยู่ การประพฤติปฏิบัติของประชาชนธรรมดาทั่วไป ที่ให้สืบทอดกันมาหลายชั่วอายุคน วัฒนธรรมพื้นบ้านมีขอบข่ายกว้างขวาง วัฒนธรรมพื้นบ้านประเภทต้องอาศัยภาษา ได้แก่ นิทานพื้นบ้าน เช่น เทพนิยาย นิทานประจำถิ่น นิทานวีรบุรุษ นิทานเกี่ยวกับสัตว์ นิทานอธิบายเหตุ นิทานตลกขบขัน นิทานรำเริง ภาษาถิ่น รวมทั้งวัฒนธรรมการพูดจาและการตั้งชื่อ เช่น ชื่อบ้าน นามเมือง ที่มีความเชื่อเข้าไปเกี่ยวข้อง บทกวี คำคม คำพังเพย ปริศนาคำทาย คำพูดที่คล้องจองกัน เช่น คำกลอนสำหรับเด็ก ลักษณะของวรรณกรรมท้องถิ่น

วรรณกรรมท้องถิ่น มีชาวบ้านในท้องถิ่นเป็นผู้สร้างสรรค์ คัดลอกและเผยแพร่ กวีผู้ประพันธ์ ส่วนมากคือ พระภิกษุและชาวบ้าน โดยมีวัดเป็นศูนย์กลาง ภาษาที่ใช้เป็นภาษาประจำถิ่น เป็นภาษาที่เรียบง่ายมุ่งการสื่อความหมายกับผู้อ่าน สำนวนโวหารเป็นของท้องถิ่น เนื้อเรื่องมุ่งให้ความบันเทิงใจ บางครั้งได้สอดแทรกให้คติธรรมของพุทธศาสนา ค่านิยมยึดปรัชญาแบบชาวพุทธ

ประวัติความเป็นมาในการศึกษาวรรณกรรมท้องถิ่น การศึกษาวรรณกรรมไทย (รวมทั้งวรรณคดี หรือวรรณกรรมแบบฉบับ) เริ่มศึกษาเมื่อสมัย รัชกาลที่ ๕ โดยมีการตั้งโบราณคดีสโมสร เมื่อ พ.ศ. ๒๔๕๐ ได้รวบรวม ชำระ สอดแซมวรรณกรรมที่กระจัดกระจาย โดยผู้รวบรวมคือนักปราชญ์ ราชบัณฑิต ชุนนาง ซึ่งรู้จักแต่วรรณคดีหรือวรรณกรรมในราชสำนักเท่านั้น ต่อมาในสมัยรัชกาลที่ ๖ มีการตั้งวรรณคดีสโมสร เมื่อ พ.ศ. ๒๔๗๕ โดยดำเนินการต่อจากโบราณคดีสโมสร โดยได้จัดประเภทของวรรณกรรมและพิจารณาว่าวรรณกรรมใดสมควรยกย่อง แต่การศึกษาก็อยู่ในวงจำกัด การศึกษาจึงจำกัดอยู่เพียงในวรรณกรรมที่ชำระได้ในครั้งนั้นเท่านั้น ไม่ได้ศึกษาวรรณกรรมอื่นๆ ให้กว้างขวางออกไป วรรณกรรมชาวบ้าน ชาววัดจึงถูกทอดทิ้งอยู่เป็นนาน เมื่อราว พ.ศ. ๒๕๐๒ สถาบันการศึกษาระดับอุดมได้นำศึกษา ได้แนวคิดจากสภากษัตริย์ที่นิยมศึกษาเรื่องราวทางพื้นบ้าน และเสนอเป็นวิทยากรในหลักสูตร ที่เรียกชื่อว่า Folklore ใช้ชื่อว่า "คติชาวบ้าน" บ้าง "คติชนวิทยา" บ้าง จากการศึกษาทำให้ทราบถึงแนวคิด คตินิยม ปรัชญาชีวิต

ของสังคมในท้องถิ่นต่างๆ ของไทย มีความแตกต่างจากปรัชญาชีวิตและสังคมของภาคกลางเกือบสิ้นเชิง จึงทำให้มีการหันมาศึกษาวรรณกรรมในแต่ละท้องถิ่นมากขึ้น จนต่อมาได้มีการจัดรายวิชาวรรณกรรมท้องถิ่นในหลักสูตรมัธยมศึกษาตอนปลาย พ.ศ.2524 (ฉบับปรับปรุง พ.ศ. ๒๕๓๓) การเปรียบเทียบวรรณกรรมแบบฉบับกับวรรณกรรมท้องถิ่น วรรณกรรมแบบฉบับ (วรรณคดี)

วรรณกรรมท้องถิ่น ชั้นสูง เจ้านาย ข้าราชการสำนักมีสิทธิมีส่วนเป็นเจ้าของ ผู้สร้างสรรค์ รวมถึงจดบันทึก คัดลอก ผู้ใช้ (อ่าน ฟัง) อนุรักษณ์ แพร่หลายในราชสำนัก กวี ผู้ประพันธ์ เป็นนักปราชญ์ราชบัณฑิต หรือเจ้านาย ฉะนั้นมโนทัศน์ ค่านิยมและทัศนคติที่เห็นสังคมสมัยนั้นจึงจำกัดอยู่ในรั้วในวัง หรือมีการสอดแทรกสภาวะสังคมก็เป็นแบบมองเห็นสังคมอย่างเบื้องบนมองลงมา

ภาษาและกวีโวหารนิยมการใช้คำศัพท์อุดมไปด้วย คำบาลีสันสกฤต โดยเชื่อว่าเป็นการแสดงภูมิปัญญาของกวี แพร่พร่าวไปด้วยกวีโวหารที่เข้าใจยาก เนื้อหาส่วนใหญ่จะมุ่งในการบอพระเกียรติ ทั้งทางตรงและทางอ้อม แต่ต่างก็มีเนื้อหาที่เกี่ยวกับการผồnคลาย ทางด้านอารมณ์และศาสนาอยู่ไม่น้อย ค่านิยมอุดมคติยึดปรัชญาชีวิตแบบสังคมชาวพุทธ และยกย่องสถาบันกษัตริย์อีกด้วย

ชาวบ้านทั่วไปมีสิทธิเป็นเจ้าของ คือ ผู้สร้างสรรค์ผู้ใช้ อนุรักษณ์ แพร่หลายในหมู่บ้าน กวีผู้ประพันธ์ เป็นชาวพื้นบ้าน หรือพระภิกษุสังฆราชวรรณกรรมขึ้นมา ด้วยใจรักมากกว่า “บำเรอทำวให้ ธิราช ผู้มีบุญ ” ฉะนั้น มโนทัศน์เกี่ยวกับสภาวะของสังคม จึงเป็นสังคมชาวบ้านแบบประชาคมท้องถิ่น ภาษาที่ใช้เป็นภาษาง่ายๆ เรียบๆ มุ่งการเนื้อความหมายเป็นสำคัญ ส่วนใหญ่เป็นภาษาของท้องถิ่นนั้น ละเว้นคำศัพท์บาลีสันสกฤต โวหารนิยมสำนวนที่ใช้ในท้องถิ่น เนื้อหา ส่วนใหญ่มุ่งในทางระบายอารมณ์ บันเทิงใจ แต่แฝงคติธรรมทางพุทธศาสนา แม้ว่าตัวเอกของเรื่องจะเป็นกษัตริย์ก็ตาม แต่มิได้มุ่งยกย่องพระเกียรติมากนัก ค่านิยมและอุดมคติโดยทั่วไปเหมือนกับวรรณกรรมแบบฉบับ ยกย่องสถาบันกษัตริย์แต่ไม่เน้นมากนัก คุณค่าของวรรณกรรมท้องถิ่น วรรณกรรมท้องถิ่นมีประโยชน์มากมายหลายประการ ดังนี้

๑. ให้ความบันเทิงใจแก่ชุมชน เช่น ขับเสภาในภาคกลาง เล่าคำวหรือขับลำนำภาคเหนือ อ่านหนังสือในบุญเจือนเฮือนดีในภาคอีสาน การสวดหนังสือและสวดด้านของภาคใต้

๒. ให้โลกทัศน์ของแต่ละท้องถิ่นให้เข้าใจในค่านิยม โดยผ่านทางวรรณกรรม

๓. ให้เข้าใจวัฒนธรรมของชาวบ้านในท้องถิ่นนั้น

๔. ให้เกิดความรักถิ่น หวงแหนมาตุภูมิ และรักสามัคคีในท้องถิ่นของตน

นิทานพื้นบ้าน

นิทาน หมายถึง เรื่องราวที่เล่าสืบต่อกันมาจากปากต่อปาก ผ่านยุคหนึ่งสู่อีกยุคหนึ่ง ผ่านคนรุ่นหนึ่งสู่อีกรุ่นหนึ่ง จนถือเป็นมรดกทางวัฒนธรรม เรื่องที่เล่านี้อาจจะเรียก "นิทานพื้นบ้าน" หรือ "นิทานชาวบ้าน" หลักสังเกตนิทานพื้นบ้าน ดังนี้ เป็นเรื่องเล่าด้วยถ้อยคำธรรมดา มีลักษณะเป็นร้อยแก้ว เล่าด้วยปากสืบต่อกันมา แต่ในระยะหลังมีกาเขียนบันทึกตามเค้าเรื่องที่ เคยเล่า นิทานพื้นบ้านมักจะไม่มีใครผู้เล่าดั้งเดิมว่าเป็นใคร

ประโยชน์ของการศึกษานิทานพื้นบ้าน

นิทานพื้นบ้านได้รับความสนใจจากคนรุ่นใหม่ไม่น้อยมาก อาจเพราะเห็นว่าเป็นเรื่องเล่า หลังไม่ทันสมัย เนื่องจากมีสิ่งบันเทิงในรูปแบบต่างๆ ที่ดีกว่า รวดเร็วสะดวกสบายกว่า เช่น วิทยุ โทรทัศน์ ภาพยนตร์ เป็นต้น อาจทำให้มองไม่เห็นคุณค่าของภูมิปัญญาพื้นบ้านของไทยที่มีส่วน จรรโลงสังคมไทยให้อยู่รอดมาได้จนถึงทุกวันนี้ เพราะนิทานพื้นบ้านนั้น นอกจากจะให้ความ บันเทิงใจ และยังช่วยให้การศึกษาเรียนรู้แก่ผู้ฟัง รวมทั้งสร้างความผูกพัน ความรัก ความเข้าใจ ระหว่างบุคคล และเครือญาติอีกด้วย

การศึกษานิทานพื้นบ้าน มีประโยชน์ ดังนี้

๑. ให้ความบันเทิงแก่ผู้ฟัง ในอดีตนิยมเล่าและฟังเป็นกิจกรรมบันเทิง
๒. ให้ความรู้ เช่น ความรู้เกี่ยวกับประเพณี พิธีกรรม ศาสนา
๓. ให้แนวทางในการดำเนินชีวิต เพราะใช้หลักธรรมเป็นแนวคิดสำคัญ

คุณค่าของการศึกษานิทานพื้นบ้าน

นิทานพื้นบ้านเป็นมรดกทางวัฒนธรรมของคนไทยสืบทอดกันมาหลายชั่วอายุคนมี คุณค่าต่อคนในสังคมด้านต่างๆ และให้ประโยชน์หลายสิ่งหลายอย่างแก่ผู้รับฟัง ดังนี้

๑. ให้ คุณค่าด้านอารมณ์ การเล่านิทานมีจุดมุ่งหมายสำคัญให้ความเพลิดเพลินแก่ ผู้ฟัง นำผู้ฟังไปยัง โลกแห่งความมหัศจรรย์ ดินแดนที่วิเศษ ดินแดนที่แปลกๆ ไม่มีในชีวิตจริง เต็มไปด้วยอิทธิฤทธิ์ปาฏิหาริย์และสัตว์ประหลาด ตัวละครในนิทานมีทั้งมนุษย์ อมนุษย์ ล้วนแล้วแต่เป็นภาพจำลองของมนุษย์ทั้งสิ้น มีทั้งดีและเลว กล้าหาญและขี้ลาด เสียสละและ เห็นแก่ตัว การฟังนิทานทำให้ได้เรียนรู้มนุษย์หลายบุคลิก ผู้ฟังได้เพลิดเพลินสนุกสนาน ไปกับ เรื่องราวต่างๆ หลากหลากรส ซึ่งทำให้ผู้ฟังมีความสุขและมีความหวังในการดำรงชีวิต

๒. ให้ คุณค่าด้านความคิด นิทานส่วนใหญ่มีจุดมุ่งหมายแฝงในด้านการให้ข้อคิดและคติเตือนใจ นิทานช่วยขัดเกลาสมาชิกของสังคมให้เป็นไปตามบรรทัดฐานและค่านิยมของสังคมที่วางไว้ เช่น นิทาน มีจุดมุ่งหมายชี้ให้เห็นค่านิยมของการทำดีได้ดีทำชั่วได้ชั่ว มีเมตตากรุณาต่อสัตว์โลก รู้จักพิจารณารอบด้านก่อนตัดสินใจ ข้อคิดเหล่านี้ผู้ฟังจะซึมซับโดยไม่รู้ตัว

๓. ให้ คุณค่าด้านสติปัญญา นิทานพื้นบ้านเป็นคลังความรู้ที่บรรพบุรุษสั่งสมมาหลายชั่วอายุคน จึงมีคุณค่า โดยให้เกิดภูมิรู้ สติปัญญาด้านต่างๆ ดังนี้ ความรู้เกี่ยวกับความเป็นมาของชุมชน เช่น ตำนาน นิทานประจำถิ่น จะบอก ให้รู้ว่าชุมชนนี้มีที่มาอย่างไร แม้จะมีการเสริมเติมแต่งเนื้อเรื่องเข้าไปบ้าง ก็ยังปรากฏร่องรอยความเป็นมาของกลุ่มชน เช่น ตำนานอุรังคธาตุ นิทานเรื่องผาแดงนางไอ่ หรือตำนานหนองหานหลวง เป็นต้น ความรู้เกี่ยวกับความเชื่อ ขนบธรรมเนียมประเพณีที่ปฏิบัติในชุมชน นิทานประเภทเทวดาตำนานและนิทานอธิบายเหตุ อธิบายขนบธรรมเนียมประเพณีต่างๆ ที่ชุมชนเชื่อถือและปฏิบัติ เช่น เทวดาตำนานเรื่องพญาคันคาก ตัวเอก คือ คันคาก (คางคก) พาบิรवारไปสู้รบ กับพญาแถนจนชนะ พญาแถนแพ้จึงยอมส่งฝนมาให้โลกมนุษย์เมื่อถึงฤดูกาล เพาะปลูกโดยตกลงว่าเมื่อเห็นสัญญาณการจุดบั้งไฟจากโลกมนุษย์แถนก็จะส่งฝนมาให้ ตำนานเรื่องนี้ เป็นการอธิบายพิธีกรรมแห่บั้งไฟของชาวอีสาน และชาวเหนือ หรือเป็นพิธีขอฟ้าขอฝนเพื่อให้ ฝนตกต้องตามฤดูกาล

นิทานที่อธิบายประเพณีสงกรานต์ เล่าว่าทำวทกบิลพรหมแพ้ปัญญาธรรมบาล ถูกตัดศีรษะและให้ธิดาทิ้งเจ็ดผลัดเปลี่ยนเวียนกันนำศีรษะของบิดา ออกแห่แห่นรอบเขา พระสุเมรุ ตามความเชื่อของชาวไทย ความรู้เกี่ยวกับธรรมชาติและสภาพแวดล้อม นิทานประเภทนิยาย และนิทานอธิบายเหตุแสดงให้เห็นความสนใจต่อธรรมชาติ แสดงให้เห็นความพยายามอธิบายธรรมชาติ รอบๆ ตัวตามความรู้ที่มีอยู่ แม้การอธิบายในนิทานจะไม่เป็นวิทยาศาสตร์ แต่ก็แสดงให้เห็นความเอาใจใส่ต่อธรรมชาติ พยายามหาเหตุผลในระดับหนึ่งมาตอบสนองความอยากรู้อยากเห็น เช่น อธิบายการเกิดโลกและจักรวาล การเกิดจันทรุปราคา และยังแสดงความช่างสังเกต ของมนุษย์อีกด้วย ความรู้เกี่ยวกับการดำเนินชีวิต นิทานเป็นการถ่ายทอด ประสบการณ์ในการดำเนินชีวิตวิธีการหนึ่ง ชีวิตตัวละครในนิทานเป็นอุทาหรณ์ที่ดีแก่ผู้ฟัง เช่น ความโง่เขลา ความฉลาด ความโลภ ความอิจฉาริษยา นิทานหลายเรื่องได้เสนอวิธีการปรับตัว และการเอา ตัวรอดในสังคม การฟังนิทานจึงเป็นการเรียนรู้วิธีการปฏิบัติต่อกันเพื่ออยู่อย่างสันติในสังคม

๔. ให้คุณค่าด้านภาษา นิทานได้รับการถ่ายทอดทางมุขปาฐะ จนกระทั่งการเขียน การพิมพ์เจริญขึ้น จึงได้มีการบันทึกไว้เป็นลายลักษณ์อักษร ดังนั้นคุณค่าด้านภาษาจึงมี

ประการคือภาษามุขปาฐะ เป็นภาษาพูดที่สื่อสารกันในระดับท้องถิ่น คำและสำเนียงภาษา จึงแตกต่างไปจากภาษาเขียน ภาษาพูดเป็นภาษาที่ถ่ายทอดอารมณ์ความรู้สึกได้อย่างลึกซึ้งกว่า ภาษาเขียน ภาษาลายลักษณ์ นิทานได้รับการเรียบเรียงผ่านการกลั่นกรองของผู้เรียบเรียง อีกทั้งทอดหนึ่งภาษาที่ใช้แม้บางคำยังคงภาษาถิ่นไว้เพื่อคงความหมาย ความสละสลวย การลำดับ เรื่องและลำดับความคิดเป็นระบบกว่าภาษามุขปาฐะ ภาษาที่ปรากฏในนิทานบางคำไม่มีใช้ในปัจจุบัน บางคำใช้ภาษากลางแทนคำและสำนวนดั้งเดิมจึงมีปรากฏในภาษาถิ่นที่ชาวบ้านใช้ในการเล่านิทานเท่านั้น

ลักษณะของนิทานพื้นบ้าน

นิทานพื้นบ้านมีลักษณะเฉพาะที่เห็นเด่นชัด คือ เป็นเรื่องเล่าที่มีการดำเนินเรื่องอย่างง่ายๆ โครงเรื่องไม่ซับซ้อน วิธีการที่เล่าก็เป็นไปอย่างง่าย ๆ ตรงไปตรงมา มักจะเริ่มเรื่องโดยการกล่าวถึงตัวละครสำคัญของเรื่อง ซึ่งอาจจะเป็นรุ่นพ่อ-แม่ของพระเอกหรือนางเอก แล้วดำเนินเรื่องไปตามเวลาปฏิทิน ตัวละครเอกพบอุปสรรคปัญหา แล้วก็ฟันฝ่าอุปสรรคหรือแก้ปัญหาหลุดวงไปจนจบเรื่อง ซึ่งมักจะจบแบบมีความสุข หรือสุขนาฏกรรม ถ้าเป็นนิทานคติ ก็มักจะจบลงว่า “นิทานเรื่องนี้สอนให้รู้ว่า.....” ถ้าเป็นนิทานชาดกก็จะบอกว่าตัวละครสำคัญของเรื่องในชาติต่อไป ไปเกิดเป็นใครบ้าง ถ้าเป็นนิทานปริศนาก็จะจบลงด้วยประโยค คำถาม ลักษณะของนิทานพื้นบ้าน ไว้ดังนี้^{๑๐๐}

๑. เป็นเรื่องเล่าด้วยถ้อยคำธรรมดา เป็นภาษาร้อยแก้วไม่ใช่ร้อยกรอง
๒. เล่ากันด้วยปากสืบทอดกันมาเป็นเวลาช้านาน และเมื่อการเขียนเจริญขึ้น ก็อาจมีการเขียนขึ้นตามเค้าเดิมที่เคยเล่าด้วยปาก
๓. ไม่ปรากฏว่าผู้เล่าดั้งเดิมเป็นใคร อ้างแต่ว่าเป็นของเก่าฟังมาจากผู้เล่า ซึ่งเป็นบุคคลสำคัญยิ่งในอดีตอีกต่อหนึ่ง ผิดกับนิยายสมัยใหม่ที่ทราบตัวผู้แต่ง แม้นิทานที่ปรากฏชื่อผู้แต่งเช่น นิทานของกริมม์ ก็อ้างว่าเล่าตามเค้านิทานที่มีมาแต่เดิมไม่ใช่ตนแต่งขึ้นเอง

^{๑๐๐} กุหลาบ มัลลิกะมาส. **วรรณคดีวิจารณ์**. พิมพ์ครั้งที่ ๖. มหาวิทยาลัยรามคำแหง, กรุงเทพมหานคร: ๒๕๒๙. หน้า ๙๙-๑๐๐.

ลักษณะสำคัญของนิทานพื้นเมือง^{๑๑๑} ไว้ดังนี้

๑. ต้องเป็นเรื่องเก่า
๒. ต้องเล่ากันด้วยภาษาร้อยแก้ว
๓. ต้องเล่ากันด้วยปากมาก่อน
๔. ต้องแสดงความคิด ความเชื่อของชาวบ้าน
๕. เรื่องจริงที่มีคติอนุโลมเป็นนิทานได้เช่น มะกะโท ชาวบ้านบางระจัน เป็นต้น

โดยนัยดังกล่าวจะเห็นได้ว่าลักษณะที่สำคัญที่สุดของนิทานพื้นบ้านคือเป็นเรื่องเล่าที่สืบทอดกันมาด้วยปากและไม่ทราบว่ามีผู้ใดแต่ง

นิทานพื้นบ้านเป็นเรื่องที่เล่ากันสืบต่อๆ มาถือว่าเป็นมรดกทางวัฒนธรรม ซึ่งส่วนใหญ่ถ่ายทอดสู่อนุชน รุ่นหลังด้วยมุขปาฐะ เป็นสาขาสำคัญของคติชาวบ้าน เป็นที่สนใจของนักปราชญ์นักศึกษาวិชา มานุษยวิทยา และวิชาการอื่นๆ เป็นอันมาก การเล่านิทานเป็นเรื่องเก่าแก่ก่อนประวัติศาสตร์ และเป็นที่ยินยมแพร่หลายทั่วไปในทุกหนทุกแห่งในหมู่ชนทุกชั้น นับตั้งแต่พระราชาลงมาถึงคนยากจน

เพลงพื้นบ้าน คือ บทเพลงที่เกิดจากคนในท้องถิ่นต่างๆ คิดรูปแบบการร้อง การเล่นขึ้น เป็นบทเพลงที่มีท่วงทำนองภาษาเรียบง่ายไม่ซับซ้อน มุ่งความสนุกสนานรื่นเริงให้เล่นกันในโอกาสต่างๆ เช่น สงกรานต์ ตรุษจีน ลอยกระทง ไหว้พระประจำปี หรือแม้กระทั่งในโอกาสที่ได้มาช่วยกันทำงาน ร่วมมือร่วมใจเพื่อทำงานอย่างหนึ่งอย่างใด เช่น เกี่ยวข้าว นวดข้าว เป็นต้น

สำหรับเพลงพื้นบ้าน ก็เห็นจะเป็นเพลงกล่อมเด็ก ที่พอจะมีให้เห็นอยู่บ้างแต่ก็น้อยเต็มทีเพราะไม่มีใครสามารถให้ข้อมูลได้ และสำหรับที่นี้เขาไม่เรียกว่าเพลงกล่อมเด็กแต่จะเรียกว่า “เพลงเวเปป” และอีกเรื่องสำหรับเพลงพื้นบ้านคือ การร่ายยาวมหาเวสสันดรชาดกที่นำฟังเป็นอย่างยิ่ง สำหรับฉบับบ้านมาลัย เพราะมีช่วงทำนองในการร้องที่ชวนให้น่าฟังติดตาม น่าหลงใหล แต่น่าเสียดายที่ผู้บอกข้อมูลไม่สามารถร้องให้ฟังจนจบได้ โดยให้เหตุผลว่า ต้องร้องกันสองคนถึงจะร้องต่อจนจบได้เพราะการรับส่งของคนที่เคยร้อง แต่ ณ ปัจจุบันคู่อีกท่านไม่อยู่แล้วจึงนับได้ว่าน่าเสียดายเป็นอย่างยิ่ง

^{๑๑๑} เจือ สตะเวทิน , ศาสตราจารย์พิเศษ ใน สารานุกรมวัฒนธรรมไทย ภาคกลาง (เล่ม ๔ , กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทย ธนาคารไทยพาณิชย์, ๒๕๔๒), หน้า ๑๖.

สำหรับวัตถุประสงค์หลักๆ สำหรับการรังสรรค์นิทานพื้นบ้านและเพลงพื้นบ้านในแบบฉบับของวรรณกรรมท้องถิ่นบ้านมาลัยก็เพื่อความเพลิดเพลินและกล่อมเด็กให้หลับเป็นหลัก

วรรณกรรมพื้นบ้านของไทย เช่น วรรณกรรมล้านนา ซึ่งส่วนใหญ่เป็นวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนา เช่น วรรณกรรมเรื่อง มขมา อันเป็นตำนานว่าด้วยประวัติของพระอินทร์ และสมบัติที่เกี่ยวข้องกับพระอินทร์ทุกประการ เป็นวรรณกรรมที่เก่าแก่ ผ่านการคัดลอกสืบทอดกันมาหลายช่วงชั้น ต่างยุค ต่างสมัย^{๑๐๒} ทำให้เห็นอิทธิพลของพระอินทร์ที่มีต่อสังคมไทยมาช้านาน

หากนับวันเรายังปล่อยให้วรรณกรรมท้องถิ่นเหล่านี้เลือนหายไปต่อไปในอนาคตข้างหน้าไม่รู้ว่าจะสรรหาวิชาที่นับได้ว่าเป็น “สรรพวิทยา” ได้จากที่ใด เพราะคนส่วนใหญ่โดยเฉพาะเยาวชนในปัจจุบันละเลยต่อการให้ความสนใจเรื่องราวเหล่านี้เป็นจำนวนมากโดยมองว่าเป็นเรื่องน่าเบื่อ ถึงเวลาแล้วที่เราต้องกลับมาทบทวนถึงความจำเป็นที่จะปกป้องรักษาวรรณกรรมอันทรงคุณค่าที่เราเรียกว่า “วรรณกรรมท้องถิ่น” ให้คงอยู่สืบไป

๓.๒ ประเภทของการให้ตามประเพณีในภูมิภาคต่างๆ

เสฐียร โกเศศ ให้คำจำกัดความของคำว่า ประเพณี หมายถึง ความประพฤติที่ชนหมู่หนึ่งอยู่ในที่แห่งหนึ่ง ถือเป็นแบบแผนกันมาอย่างเดียวกัน และสืบทอดกันมานาน ถ้าใครในหมู่ประพฤตินอกแบบก็ผิดประเพณี หรือผิดจากจารีตประเพณี^{๑๐๓} และประเพณี คือ นิสัยสังคม หรือ ความประพฤติของสังคมที่กระทำซ้ำๆ อยู่บ่อยๆ จนเกิดความเคยชิน^{๑๐๔}

^{๑๐๒} มหาวิทยาลัยนเรศวร จังหวัดพิษณุโลก, วรรณกรรมไทยถิ่น มขมา, กรุงเทพมหานคร : บริษัทมิเนียวเจอจำกัด, ๒๕๔๙, หน้า ๑๔๓.

^{๑๐๓} เสฐียรโกเศศ, วัฒนธรรมและประเพณีต่างๆ ของไทย, (กรุงเทพมหานคร : คลังวิทยา, ๒๕๑๖), หน้า ๓๗-๓๘.

^{๑๐๔} เสฐียรโกเศศ, การศึกษาเรื่องประเพณีไทยและชีวิตชาวไทยสมัยก่อน, (กรุงเทพมหานคร : คลังวิทยา, ๒๕๒๑), หน้า ๓๗-๓๘.

ประเพณี คือสิ่งที่นิยมถือประพฤติปฏิบัติสืบๆ กันมาจนเป็นแบบแผน ขนบธรรมเนียม หรือ จารีตประเพณี^{๑๐๕}

การทำบุญ หมายถึง การทำความดี, ทำสิ่งที่ดีงาม, ประกอบกรรมดี ดังที่ท่านแสดงในบุญกิริยาวัตถุ ๓ หรือ บุญกิริยาวัตถุ ๑๐ แต่ที่พูดกันทั่วไป มักเพ่งที่การเลี้ยงพระตักบาตร ถวายจตุปัจจัยแก่พระสงฆ์ บริจาคบำรุงวัดและการก่อสร้างในวัดเป็นสำคัญ^{๑๐๖}

ฉะนั้น ประเพณีการทำบุญ จึงหมายถึง การทำความดีที่สังคมประพฤติปฏิบัติสืบๆ มาตามแบบแผนหรือจารีตประเพณี

ในวิทยานิพนธ์นี้ จะได้ศึกษาประเพณีการทำบุญในภาคต่างๆ คือ

- ๑ . บุญตานก๋วยสลาก ภาคเหนือ
- ๒ . บุญวันสารท ภาคกลาง
- ๓ . บุญชิงเปรต ภาคใต้
- ๔ . บุญผะเหวด ภาคอีสาน

๓.๒.๑ ประเพณีการให้ของภาคเหนือ

ประเพณีการทำบุญภาคเหนือของไทย คือ ตานก๋วยสลาก คำว่า “ตานก๋วยสลาก” เป็นภาษาพื้นเมืองของไทยล้านนาหรือภาษาเหนือของไทย มีความหมายตรงกับภาษาไทยภาคกลางว่า “การทำบุญสลากภัต” ซึ่งประเพณีนี้ของชาวล้านนา นิยมจัดทำในช่วงฤดูสารทคือ เดือนสิบเช่นเดียวกับการชิงเปรตของภาคใต้ เดือนสิบของทางภาคใต้ตรงกับเดือนสิบสองทางภาคเหนือ

ประเพณีการตานก๋วยสลาก เป็นประเพณีที่ทำกันมานานแล้ว เป็นประเพณีที่ใหญ่ และทุกคนให้ความสำคัญเป็นพิเศษ สังเกตได้จากการจัดเตรียมสิ่งของต่างๆ นับเป็นหลายวัน บางแห่งเป็นเดือนก็มี

ส่วนความเป็นมาของประเพณีตานก๋วยสลากล้านนา ตามที่ปรากฏตำนานทางล้านนาซึ่งเป็นความเชื่อดั้งเดิม มีมูลเหตุมาจากขุททกนิกาย ธรรมบทอรรถกถาว่า^{๑๐๗}

^{๑๐๕} ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน, (กรุงเทพมหานคร : อักษรเจริญ-ทัศน์, ๒๕๓๐), หน้า ๕๐๘.

^{๑๐๖} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต) , พจนานุกรมพุทธศาสตร์, ฉบับประมวลศัพท์, หน้า ๘๔.

เมื่อครั้งพุทธเจ้า ยังทรงพระชนม์อยู่ ขณะที่กำลังแสดงธรรมอยู่ในวัดพระเชตุวันได้มีหญิงคนหนึ่งอุ้มลูกชายวิ่งหนีนางยักษิณี นางเห็นจวนตัวจึงได้วิ่งตรงเข้าไปกราบแทบพระบาทของพระพุทธองค์แล้ว ได้ขอความช่วยเหลือ ซึ่งพระพุทธองค์ทรงชี้ให้นางทั้งสองให้เห็นโทษในการจองเวรซึ่งกันและกัน และในความรับผิดชอบชั่วดี พร้อมทั้งนางยักษิณีเองก็ได้รับศีล ๕ จากพระพุทธองค์ จากนั้น นางยักษิณีได้ร่ำไห้กราบพูลพระพุทธองค์ว่า นางเมื่อรับศีล ๕ แล้ว ก็ไม่ทราบว่าจะไปทำมาหากินอะไร นางกุมาริกาเห็นดังนั้น จึงรับอาสาพานางไปอยู่ด้วย นางยักษิณี เมื่อได้รับอุปการะจากนางกุมาริกา ก็มีความคิดอยากจะตอบแทนบุญคุณ โดยได้ช่วยเป็นผู้พยากรณ์เกี่ยวกับเรื่องตูดต่างๆ คือ ให้ทำนาในที่ดอนในปีที่ฝนมาก และทำนาในที่ลุ่มในปีฝนแล้ง นางกุมาริกาได้ปฏิบัติตามคำแนะนำ ทำให้มีฐานะร่ำรวยกว่าคนอื่นๆ ในละแวกนั้น คนทั้งหลายจึงพากันมาสอบถามนาง นางเองก็ได้บอกว่านางยักษิณีช่วยเหลือนาง คนเหล่านั้นจึงพากันไปขอให้นางยักษิณีช่วยเหลือบ้าง นางยักษิณีก็ช่วยทำให้คนเหล่านี้มีฐานะความเป็นอยู่ดีขึ้น ต่างพากันสำนึกในบุญคุณที่ได้รับจากนางยักษิณี จึงได้พากันนำเอาอาหารเครื่องใช้ต่างๆ ไปถวายให้ แต่เนื่องจากอาหารและเครื่องใช้ที่นำมาถวายมีมาก นางยักษิณีจึงนำเอามาทำโดยให้พระสงฆ์จับสลากตามเบอร์ดด้วยหลักของอุปโลกนกรรม คือ ของที่ถวายนั้นจะมีราคาน้อยมากต่างกัน ใครจะได้อย่างไรก็สุดแต่โชคของพระสงฆ์รูปนั้น

นี่เป็นมูลเหตุของประเพณีตานก๋วยสลากของภาคเหนือของไทยเรา สำหรับประเพณีตานก๋วยสลากนี้ นิยมจัดทำกันในช่วงเดือน ๑๑-๑๒ ของภาคกลาง หรือในราวเดือน กันยายน-ตุลาคม ทั้งนี้สืบเนื่องมากจากเป็นช่วงที่ชาวบ้านว่างจากการทำนา ผลไม้หลายชนิดกำลังสุก ชาวเมืองส่วนใหญ่หยุดพักในการเดินทางออกนอกบ้านเพราะเป็นช่วงฤดูฝน พระสงฆ์เองก็อยู่ในช่วงจำพรรษาอย่างพร้อมเพรียงมีโอกาสหาเงินเข้าวัด และมีโอกาสสงเคราะห์คนยากจนเป็นสังฆทาน เว้นแต่วัดใดมีการตั้งธรรมหลวง (เทศน์มหาชาติ) วัดนั้นจะเว้นจากการทำบุญสลากภัตรดังกล่าว

พิธีกรรมในประเพณีตานก๋วยสลาก มีดังนี้

ก่อนทำพิธีตานก๋วยสลาก ๑ วัน เรียกว่า "วันแต่งดา" เป็นวันจัดเตรียมสิ่งของเพื่อใส่ในก๋วยสลาก ผู้ชายจะตัดไม้มาจักตอกสลากตานก๋วย (ชะลอม) ไว้หลายๆ อันหญิงจะจัดเตรียมสิ่งของที่จะนำมาบรรจุในก๋วย เช่น ข้าวสาร พริกแห้ง หอม กระเทียม เกลือ กะปิ

^{๑๐๗} พ.ศ.๒. (บาลี) ๑/ ๔๖-๔๗.

น้ำปลา ขนม เมี่ยง บุหรี่ ไม้ขีดไฟ เทียนไข สีย้อมผ้า บรรจุลงในถ้วยสลากที่กรุด้วยใบตอง ใบหมากผู้หมากเมีย ใส่ยอดคือธนบัตร ผูกติดไม้ เสียบไว้ในถ้วยให้ส่วนยอดหรือธนบัตรโผล่มาแล้วรวบปากหรือธนบัตรที่ใส่นั้นไม่จำกัดว่าเป็นจำนวนเท่าใด ส่วนสลากไซค์หรือสลากถ้วยใหญ่ ของที่นำบรรจุในถ้วยเช่นเดียวกับสลากน้อยแต่ปริมาณมากกว่าหรือพิเศษกว่า สมัยก่อนจะทำเป็นรูปเรือหลังเล็ก มีข้าวหม้อแกง ถ้วยแกงถ้วยชาม เครื่องนอน เครื่องนุ่งห่ม อาหารสำเร็จรูป ใส่ไว้ด้วย มีต้นกล้วย ต้นอ้อยผูกติดไว้ยอด หรือธนบัตรจะใส่มากกว่าสลากน้อย ถ้วยสลากทุกอันต้องมีเส้นสลาก ซึ่งทำจากใบลานหรือปัจจุบันใช้กระดาษมาตัดเป็นแผ่นยาวๆ เขียนชื่อเจ้าของไว้ และยังบอกอีกว่าจะอุทิศไปให้ใคร เมื่อเขียนเสร็จก็จะนำไปไว้หน้าพระประธานในวิหาร โดยมี ปู่จ่าน อาจารย์วัด (มรรคทายก) เป็นผู้จัดให้ จากนั้นก็จะนับจำนวนภิกษุสามเณรที่มาร่วมงาน โดยมีส่วนของ พระพุทธรูป พระธรรม พระสงฆ์ และปู่จ่าน ก่อนที่จะมีการถวายสลากนั้น จะต้องมีการทำเส้นสลากขึ้นก่อน จากนั้นก็จะนำเอาจำนวนพระภิกษุสามเณรที่นิมนต์มามาจับสลากกัน เมื่อภิกษุสามเณรได้รับส่วนแบ่งแล้ว ก็จะหาที่แห่งใดแห่งหนึ่งในบริเวณลานวัด ประกาศพร้อมจัดการออกสลากพร้อมอ่านเรื่องเจ้าของสลากที่จับได้ดังๆ หรือบางรูปก็ให้เด็กวัด เป็นผู้ตะโกนให้ โดยเจ้าของก็หิวตานถ้วยสลาก ตามหาเส้นชื่อของตน เมื่อพบก็จะนำถ้วยสลากเข้าถวายพระภิกษุหรือสามเณรตามแต่จับได้ ท่านก็ให้ศีลให้พร พร้อมกับอนุโมทนา พร้อมกับคืนเส้นสลากให้ เจ้าของก็จะนำสลากไปกองไว้ในวิหารเมื่อเสร็จงาน มัคคทายก ก็จะเป็นผู้เก็บรวบรวมเอาไปเผา เป็นอันเสร็จพิธี

๓.๒.๒ ประเพณีการให้ของภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

บุญพระเวส (ผะเหวด) หรือเรียกโดยทั่วไปว่า “บุญมหาชาติ” เป็นประเพณีบุญตามฮีต ๑๒ ของชาวอีสาน นิยมทำกันในเดือน ๖ ของทุกปี แต่บางจังหวัดก็นิยมทำกันเมื่อออกพรรษาแล้ว หรือนิยมทำราวเดือน ๔ เมื่อทำบุญนี้ก็มีการฟังเทศน์เรื่องพระเวสสันดรด้วย วัดใดที่จะทำบุญพระเวสก็ประชุมทนายทนายิกา คือ เมื่อตกลงกันเรียบร้อยแล้ว ก็จะบอกบุญไปยังหมู่บ้านใกล้เคียง หรือร้านค้าต่างๆ ตามท้องตลาดในตัวเมือง โดยแจกภัณฑ์เทศน์เป็นภัณฑ์ๆ ไป

ก่อนถึงวันกำหนดงานรวม ๗ วัน ชาวบ้านที่อยู่ในเมืองเป็นเจ้าของศรัทธา คือ ผู้รับเลี้ยงดูในการอยู่ฉันของพระสงฆ์ และแขกผู้มาร่วมพิธี พวกเจ้าศรัทธาเหล่านี้ต้องเตรียมอาหารไว้เลี้ยงดูอย่างพอเพียงสำหรับพระสงฆ์และแขก ชาวบ้านเรียกพิธีต้อนรับเลี้ยงอาหารนี้ว่า “การค้ำยอ” และเจ้าศรัทธาทั้งหลายต่างก็ไปปลูกปะรำเล็กๆ ลักษณะคล้ายเปลึง ทำด้วยไม้ไผ่เรียงรายรอบวัด เรียกตามภาษาพื้นเมือง “ตูป” เพื่อให้ลูกศิษย์ศรัทธาที่ติดตามพระสงฆ์วัดต่างๆ ได้พักผ่อนหลับ

นอนเป็นบ้านๆ และจะมีชาวบ้านต้อนรับโดยตีกลองใหญ่ต้อนรับ เป็นการกุศลให้เกียรติแก่พวกแขกที่มาในงาน หลังจากนั้นคนแกในคุ้มหนึ่งเป็นผู้นำพร้อมด้วยชายฉกรรจ์ประมาณ ๕๐-๖๐ คนพากันเดินไปกินเช้าและดื่มเหล้าตามบ้านที่ใกล้เคียง และพวกเขาชาวบ้านทุกครัวเรือนจะต้องแช่ข้าวทำขนมจิ้นกันเป็นอันมาก ตลอดจนอาหารต่างๆ ไว้ตั้งแต่วันรวมพวกญาติพี่น้องก็จะไปรับประทานอาหาร ซึ่งวันนี้เป็นวันเริ่มทำบุญใหญ่กันอย่างสนุกสนานครึกครื้นรื่นเริงทั้งหมู่บ้าน

ส่วนทางวัดก็จะแบ่งกันทำ เพื่อให้อภิกษุสามเณรเป็นผู้เทศน์ งานทำบุญทางวัดจะให้อัดเครื่องสักการบูชา (เครื่องร้อยเครื่องพัน) ตั้งบูชาที่หน้าธรรมมาสน์ และผูกแขวนห้อยย้อยไว้ตามพื้นเพดานศาลาการเปรียญที่จัดไว้สำหรับงานนี้ กำหนดเอาตามคาถาพันเป็นเกณฑ์ และเครื่องประดับประดาบูชานานาประการ ดังพรรณนาไว้พอสังเขป เช่น มีพานตั้ง หรือขันกระห้อยลงสำหรับบรรจุช่อธงชัยและช่อดอกไม้แห่งต่างๆ มีธงผืนใหญ่ห้อยย้อยตามต้นเสา มีพวงมาลัย มีดอกไม้ มีข้าวตอกย้อมสีต่างๆ ตั้งบูชาหน้าธรรมมาสน์ นอกจากนี้ ยังจัดประดับ ด้วยกระดาษสีธงทิวต่างๆ พร้อมกับนำเอากล้วย อ้อย ก้านมะพร้าว มาประดับเป็นซุ้มเป็นป่าในศาลาอีก กล้วยเป็นต้นๆ ทั้งเครือ มะพร้าวเป็นทะลายๆ อ้อยเป็นลำๆ พร้อมทั้งยอดผูกติดเป็นเส้าๆ ทุกเส้า แล้วก็มัดตรึงเงิน ฉัตรทอง ผูกติดตามเสาธรรมมาสน์สี่เส้า นอกจากนั้น ยังมีภาพแผ่นผ้าว่าด้วยภาพเรื่องมหาชาติตั้งแต่กัณฑ์ทศพร - นครกัณฑ์ ติดรอบโรงฟังธรรม มีช่องผูกแขวนดี

เมื่อจบแต่ละกัณฑ์แต่ละผูก ซึ่งสายสัญญาณรอบโรงธรรม ด้านนอกทิศตะวันออกโรงธรรม มีปลุกเสกเพียงตา มีกลดกางกั้นไว้ บนศาลามีบาตร กาน้ำ กระจาด กระจ่างรูป เรียกตามคำนิยมว่า “หอบอุปคุต” สำหรับป้องกันอันตราย โดยเฉพาะวันรวม (ก่อนเทศน์ ๑ เดือน) ชาวบ้านจะช่วยกันที่วัดตั้งแต่บ่าย ๑๕.๐๐ น. เพื่อนิมนต์พระอุปคุตและทำพิธีแห่พระเวสสันดรกับพระนางมัทรีเข้าเมือง

การแต่งกายของชาวพวกรวมบ้าน

ในงานประเพณีบุญพระเวสนี้ ชาวบ้านส่วนมากจะแต่งกายด้วยผ้าไหมหรือผ้าหางกระรอกสีต่างๆ สวมเสื้อหลากสี ผ้าโพกศีรษะโดยมากเป็นสีม่วงและเทา ปล่อยให้ชายผ้ายาวเพื่อยกลงมาข้างแก้มขวาหรือซ้ายตามความถนัด มือทุกนิ้วสวมกรวยมือ หรือภาษาพื้นเมืองเรียกว่า “ต๋วยมือ” ซึ่งพันด้วยสีต่างๆ

การจัดขบวนแห่

เครื่องประกอบของขบวนแห่ที่จะเตรียมไปทำบุญในครั้งนี้ ใช้กลอง ๒ หน้า (กลองจิวหรือกลองเต็ง) พร้อมด้วยฆ้อง ฉาบ และม้าล้อ เป็นเครื่องบรรเลงตีให้จังหวะเวลารำหรือฟ้อน

นอกจากนี้ก็มีบั้งไฟหาง บั้งไฟดอกและบั้งไฟตะไล เมื่อขบวนพิธีเรียบร้อยแล้ว ผู้นำก็จะเดินนำหน้าออกไปเกินตามถนนสายต่างๆ ส่วนชายฉกรรจ์อื่นๆ ก็จะเดินเป็นแถวหน้ากระดาน และซ้อนกันเป็นตับๆ ห่างกันพอพอนได้ถนัด เครื่องประโคมต่างๆ อยู่กลางขบวน ถ้าขบวนนี้แห่ไปถึงบ้านผู้ใด เจ้าของบ้านนั้นจะต้องออกมาต้อนรับพร้อมกับจัดสุรอาหารออกมาเลี้ยงดู เมื่อเสร็จคนหนึ่งในจำนวนที่มานั้นก็จะกล่าวคำอวยพรเจ้าของบ้าน แล้วขบวนพิธีก็เคลื่อนต่อไป ไปถึงบ้านอีกบ้านหนึ่งก็ทำเหมือนบ้านหลังแรกและเคลื่อนต่อไปเรื่อยๆ ตามปกติจัดขบวนแห่แยกประเภทดังนี้ คือพวกที่แต่งกายเป็นผี โขน สวมหัวโขนนำหน้าขบวน เหมือนพระเวสสันดร ได้เสด็จเข้าเมือง พวกขบวนแห่พร้อมด้วยพระสงฆ์ในวัดต่างๆ ตามชนบทพร้อมด้วยญาติโยมทั้งหญิงและชายได้ออกเดินทางมาอยู่ที่ซึ่งผู้มีศรัทธาเตรียมไว้แล้ว ในตอนเย็นเวลาประมาณ ๑๖.๐๐-๑๗.๐๐ น. ก็มีการแห่พระเวสสันดรเข้าเมือง โดยสมมติเอาที่ใดที่หนึ่งนอกเมืองเป็นที่รวม มีภิกษุรูปหนึ่งเป็นผู้เทศน์เชิญพระเวสสันดรและพระนางมัทรีเข้าเมือง เมื่อจบแล้วก็เอาช้างแห่เข้ามายังวัด ในขบวนแห่นี้มีชายหญิงหนุ่มสาวและเด็กเป็นจำนวนมากเกิดปิติยินดีแก่ชาวเมือง ตลอดจนญาติผีปีศาจ (พวกที่แต่งกายเป็นผีตาโขน) ทั้งหลาย ดังนั้นพวกเหล่านี้จึงเข้ามาร่วมแห่ในขบวนแห่ และจะร่วมรำร้องเพลงไปด้วย ตอนกลางขบวนมีพานดอกไม้นำไปด้วย สำหรับอัญเชิญพระเวสสันดรลงจากหลังช้างไปบนศาลาการเปรียญ เวลา ๑๙.๐๐ น. พระสงฆ์เจริญพระพุทธมนต์ เสร็จแล้วมีเทศน์มาลัยหมื่น มาลัยแสน บางท้องถิ่น หากเทศน์มาลัยหมื่น มาลัยแสน จบแล้ว มีมหรศผสมโภชน์ก็มี บางท้องถิ่นก็ไม่มีพวกพ่อนรำก็พอนเลยและเลียบตามคูบเพื่อดูสาวๆ ที่จะมาจากถิ่นต่างๆ ในวันที่หนุ่มสาวจะแต่งตัวเต็มที ส่วนบั้งไฟก็เริ่มจุดแข่งขันกัน ตีกลองแข่งกันกลางคืนมีงานสมโภชอย่างสนุกสนาน

เวลา ๐๔.๐๐ น. วันต่อมา จะมีพิธีแห่ข้าวพันก้อน และจะมีการอ่านประกาศเชิญเทวดา แล้วพระเริ่มเทศน์บอกสังกาศ (บอกศักราช) แล้วเริ่มเทศน์กัณฑ์ทศพร - หิมพานต์ - จนถึงนครกัณฑ์ อานิสงส์มหาชาติ เป็นเสร็จพิธีการเทศน์มหาชาติอีสานเพียงเท่านี้ การทำบุญพระเวสน์นับว่าเป็นประเพณีอันดีงามของชาวบ้านอีกประเพณีหนึ่ง

บุญผะเหวด หรืองานบุญมหาชาติเป็นงานมหากุศล ให้รำลึกถึงการบำเพ็ญบุญ คือความดีอันยิ่งใหญ่ที่ชาวพุทธไทยอีสานสืบทอดเป็นประเพณีมา จึงถือเป็นเทศกาลที่ประชาชนทั้งหลายพึงสนใจร่วมบำเพ็ญบุญ และถือว่าได้อนุรักษ์สืบทอดเป็นวัฒนธรรมประเพณีสืบไป

สรุป ผู้ทำการวิจัยมีความเห็นว่า การทำบุญผะเหวด มีอิทธิพลต่อชาวพุทธภาคอีสานมากเหมือนกับชาวพุทธภาคอื่นๆ เหมือนกัน คือ มีความเชื่อว่า ถ้าผู้ใดฟังเทศน์มหาชาติ (ผะเหวด) ครบทั้ง ๑๓ กัณฑ์จบภายในวันเดียว ผู้นั้นจะได้รับอานิสงส์มาก เพราะในเนื้อเรื่อง

บุญผะเหวดเป็นเรื่องที่เข้าใจให้ผู้ฟังปลุกนิสัยเมตตากุณณา ให้รู้จักเสียสละ มีความโอบอ้อมอารี ไม่เห็นแก่ตัว ดังพระเวสสันดรเป็นตัวอย่าง คนส่วนใหญ่เมื่อฟังเทศน์ผะเหวดแล้วก็จะเกิดอุปนิสัย โนมเอยียงตามจรรยาของพระเวสสันดร คือ ความเห็นแก่ตัวจะค่อยเบาบางลงเพราะ

ประเทศไทยมีพระพุทธศาสนาเป็นรากฐานทางวัฒนธรรมของสังคม ฉะนั้น วิถีชีวิตของคนไทยส่วนใหญ่จึงอยู่ในกรอบแห่งศาสนา พระพุทธศาสนาจึงมีอิทธิพลต่อการดำเนินชีวิตของคนไทยอย่างมาก เป็นเครื่องกลมเกลียวจิตใจมนุษย์ ทำให้มนุษย์อยู่ร่วมกันเป็นสังคมที่มีแต่ความสามัคคีเอื้อเฟื้อต่อกัน วรรณคดีไทยส่วนใหญ่ได้รับอิทธิพลมาจากคำสอนทางพระพุทธศาสนา เพราะศาสนาเป็นสถาบันทางจิตใจของคนไทยมาแต่อดีตกาล กวีไทยที่มีความคิดฝักใฝ่เกี่ยวกับความเชื่อและศรัทธา ในคำสอนของพระพุทธศาสนาหลวงสู่วรรณคดี ซึ่งเป็นงานด้านวรรณศิลป์ พุทธศาสนาและวรรณคดีมีลักษณะเหมือนกัน คือ ต้องการกลมเกลียวจิตใจของบุคคลให้ดีและประณีตขึ้น พุทธศาสนามีส่วนช่วยทำให้เกิดวรรณคดี และวรรณคดีก็มีส่วนช่วยจรรโลงพระพุทธศาสนา ด้วยวิธีการแห่งศิลปะ คือทำให้ผู้อ่านเข้าถึงธรรมโดยไม่รู้สึกรู้สีกตัว วรรณคดีไทยทั้ง ๔ เรื่อง ย่อมมีคำสอนเรื่องทานสอดแทรกอยู่ด้วยเสมอในรูปแบบต่างๆ เช่น ความคิดทางพระพุทธศาสนาในศิลาจารึกพ่อขุนรามคำแหง จากหลักฐานทางวรรณคดีทำให้เห็นว่า คนไทยในยุคนั้นล้วนเป็นผู้มีวัฒนธรรมทางจิตใจสูง มีน้ำใจเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ เมตตาปราณี รักสงบ ต่างยึดมั่นในพระพุทธศาสนาเป็นหลักในการดำเนินชีวิตของตนโดยสม่ำเสมอ เมืองสุโขทัยจึงเป็นสังคมที่มีความสงบร่มเย็น ไตรภูมิพระร่วง เป็นวรรณคดีที่สะท้อนให้เห็นถึงวิธีการอบรมจิตใจของชาวเมืองด้วยอุบายชาญฉลาดยิ่งนักของพ่อเมืองสุโขทัย มหาเวสสันดรชาดก เป็นวรรณคดีที่มีอิทธิพลต่อสังคมไทยในเรื่องทาน เพราะคนส่วนใหญ่เมื่อได้อ่านหรือฟังมหาเวสสันดรชาดกแล้ว ย่อมมีอุปนิสัยอ่อนโยน มีศรัทธาปสาทะในพระพุทธศาสนา ยินดีในการให้ทาน ตามพระจริยาวัตรของพระเวสสันดร คือ สามารถทำให้ความเห็นแก่ตัวหรือความยึดมั่นถือมั่นว่า “นั่นเรา นั่นของเรา” ค่อยๆ เบาบางลง จนกระทั่งหมดสิ้นไปในที่สุด พระมาลัยคำหลวง เป็นวรรณคดีที่แสดงถึงความเชื่อเรื่องบุญและบาป นรกและสวรรค์ เมื่อมีความเชื่อในเรื่องดังกล่าวแล้ว ก็เกิดความกลัวต่อบาป จึงพากันทำบุญให้ทาน กรวดน้ำแผ่บุญกุศลให้แก่สรรพสัตว์

ส่วนประเพณีการทำบุญทั้ง ๔ ภาค เป็นประเพณีที่พุทธศาสนิกชนชาวไทยได้ยึดถือและปฏิบัติตามบรรพบุรุษที่เคยทำมา ทำให้มีอิทธิพลต่อสังคมไทยอย่างมาก โดยเฉพาะคำสอนเรื่องทาน เพราะสังคมไทยเป็นสังคมเกษตรกรรมที่นับถือพระพุทธศาสนา ชีวิตความเป็นอยู่ของบุคคลในสังคมจึงดำเนินไปภายใต้ระเบียบข้อบังคับที่ถูกกำหนดขึ้นโดยจารีตประเพณี คำสอนเรื่องทานก็เข้ามาแทรกซึมในวัฒนธรรมไทย และการดำเนินชีวิตของชาวไทยอย่างกว้างขวางและ

ลึกซึ้ง เห็นได้จากในเทศกาลกาลประเพณีต่างๆ มักจะมีการให้ทาน เช่น บุญชิงเปรต บุญผะเหวด บุญวันสารท การโปรยทานในงานบวช เทศระจาด เป็นต้น การที่ชาวพุทธในสังคมไทย ชอบให้ทานนั้น เกิดจากความเชื่อเรื่องกฎแห่งกรรม โดยเชื่อว่า เหตุที่บุคคลหนึ่งมีสภาพความเป็นอยู่ดีกว่าบุคคลอื่น เพราะเขาได้สั่งสมกรรมดีมาแต่ชาติปางก่อน ดังนั้น บุคคลที่ทำบุญไว้มาก ผลบุญนั้นย่อมส่งผลให้เขามีฐานะดีขึ้นในชาติหน้า ชาวพุทธเชื่อว่า การให้ทานเป็นวิธีที่ดีที่สุด เพราะทำได้สะดวกและสามารถทำได้ง่าย ๆ มากกว่าการให้กับคนหรือสัตว์ การให้ทานแก่พระ เรียกว่า การทำบุญ ให้ทานแก่คนขัดสนหรือสัตว์ทั่วไป เรียกว่า ทำทาน ซึ่งตามหลักการที่แท้จริงของพุทธศาสนาแล้ว การให้ทั้ง ๒ อย่างจัดเป็นทานมัชฌิมนัยเหมือนกัน

อย่างไรก็ตาม พื้นฐานความคิดเรื่องทาน ในสังคมไทยยังยึดมั่นให้ทานเป็นหลัก เมื่อถึงเทศกาลต่างๆ เช่น วันขึ้นปีใหม่ วันทอดกฐิน ชาวพุทธไม่เคยละเลยการทำบุญ ยังคงมีการบริจาคทานเพื่อสร้างถาวรวัตถุทางพระพุทธศาสนา และจัดงานทำบุญด้วยการใช้จ่ายฟุ่มเฟือย โดยนำอบายมุขต่างๆ เช่น ภาพยนตร์ ลิเก วงดนตรี มาร่วมฉลอง นอกนั้นยังฆ่าสัตว์เพื่อนำมาเลี้ยงผู้ร่วมงาน สิ่งเหล่านี้กลายเป็นค่านิยมผิดของคนไทย แทนที่จะได้บุญกลับได้บาป

อนึ่ง ผลจากความเชื่อเรื่องกรรมและสังสารวัฏ มีผลต่อการยึดติดบุญของชาวพุทธในสังคมไทย จนเป็นเหตุให้สนใจเฉพาะเรื่องบุญ ไม่สนใจที่จะปฏิบัติหลักธรรมอื่นๆ นอกจากนั้น เชื่อว่าการบริจาคทาน สร้างโบสถ์วิหาร ได้บุญมาก จึงให้ทาน สังเกตได้ว่า เมื่อกล่าวถึงการทำบุญ มักนึกถึงแต่การให้ทานเท่านั้น และการให้ทานในสังคมไทยมีลักษณะฟุ่มเฟือย ให้ทานเพื่ออยากได้ และหวังผลตอบแทนเชิงการค้า แม้ชาวพุทธจะนิยมให้ทานในทางพระพุทธศาสนา แต่การให้ทานของชาวพุทธไทยยังมีความค้ำสอนคลาดเคลื่อนไปจากวัตถุประสงค์ของการให้ทานในพระไตรปิฎก เพราะยังไม่มีการศึกษาหลักตามหลักการทางพุทธศาสนา

วัตถุประสงค์ของการให้ทานที่ถูกต้อง คือ เพื่อชำระกิเลส เป็นการกำจัดความโลภ และการเห็นแก่ตัว แม้ส่วนใหญ่จะให้ทานเพื่อบูชาคุณ สงเคราะห์ และอนุเคราะห์ แต่การให้ทานมีเจตนาไม่บริสุทธิ์ ให้โดยมุ่งหวังตอบแทน การให้ทานที่ถูกต้องคือ ให้โดยไม่หวังผลตอบแทนใดๆ ทั้งสิ้น พระพุทธเจ้าไม่ทรงยกย่องการให้เช่นนี้ เพราะมีผลเสียมากกว่าผลดี ทานที่ควรยกย่องคือ ต้องเป็นทานเพื่อประโยชน์ส่วนรวมเท่านั้น

๓.๒.๓ ประเพณีการให้ของภาคกลาง

คำว่า สารท เป็นรูปภาษาบาลีมาจากคำว่า สารท แปลว่า ฤดูใบไม้ร่วง เป็นชื่อเทศกาลทำบุญในวันสิ้นเดือน ๑๐ ที่เรียกว่า ทำบุญสารท เพื่ออุทิศส่วนกุศลให้แก่ญาติที่ล่วงลับ

ไปแล้ว เพราะเชื่อว่าเดือน ๑๐ ตั้งแต่วันเพ็ญ (ขึ้น ๑๕ ค่ำ) ถึงสิ้นเดือน ๑๐ ญาติๆ ที่ไปเกิด เป็นเปรตจะได้รับการปลดปล่อยให้มารับส่วนกุศลจากญาติๆ ของตนในโลกมนุษย์ ชาวไทยบาง ถิ่น เช่น ชาวภาคใต้นิยมทำบุญสารท ๒ วัน คือ วันแรม ๑ ค่ำ เดือน ๑๐ เรียกว่า วันต้อนรับ เปรต และวันแรม ๑๕ ค่ำ เดือน ๑๐ เรียกว่า วันส่งเปรต ประเพณีสารทเดิมเป็นของพราหมณ์ ซึ่งนิยมนำรวงข้าวกำลังท้อง (ที่เป็นน้ำนม) มาทำเป็นข้าวยาคุและกวนเป็นข้าวปายาสสำหรับ เลี้ยงพราหมณ์ คนไทยนำวิธีการนี้มาใช้กวนข้าวทิพย์ แต่โดยทั่วไปนิยมทำกระยาสารทเป็นขนม หลักของประเพณีสารท

สารทเป็นพิธีพราหมณ์มาแต่เดิม เรียกว่า พิธีภัทรบทลอยบาป ดังปรากฏในพระ ราชพิธีสิบสองเดือนที่รัชกาลที่ ๕ ทรงอ้างตำหรับทำวศิวาลักษณ์มาตอนหนึ่งว่า

ครั้นเดือน ๑๐ ถึงการพระราชพิธีภัทรบทเป็นนักขัตฤกษ์ มหาชนทำมธุปายาสทาน และจะเด็ดรวงข้าวสาลีเป็นปฐมเก็บเกี่ยว พอพราหมณ์ทั้งปวง ก็เริ่มการพลีกรรม สรวงสังเว ยบุชาพระโพสพ (แม่โพสพ) ตั้งปัญจสาครเต็มด้วยน้ำในเทวสถาน อบรมน้ำด้วยเครื่องสุคนธชาติ และบุปชาติ ให้มีกลิ่นหอมเป็นอันดีแล้ว จึงเชิญพระเทวรูป ๑๖ ปาง ลงสงว อ่านพระเวท เพื่อ จะให้บำบัดอุบัตินานา ภัยพยาธิทุกขโทษต่างๆ อันว่าหมู่พราหมณ์บรรดาซึ่งได้เล่าเรียนไตรเพท ย่อมถือลัทธิว่า เดือน ๑๐ เป็นปฐมคัพภสาลี มหาชนเก็บเกี่ยวมาทำมธุปายาสยาคุเลี้ยงดู พราหมณ์ เพื่อจะให้เป็นมงคลแก่ข้าวในนา อันเมล็ดรวงข้าวนี้ เป็นปางพระโพสพ แม้ชาติ พราหมณ์ผู้ใดยังมีได้ลอยบาปจะพึงบริโภคมธุปายาสและยาคุ อันบุคคลกระทำด้วยปฐมคัพภชาติ สาลี ก็ยังเกิดทุกขโทษอุบัตินานาทุกประการ ทั้งปราศจากความสวัสดิมงคลแก่นรชาติทั้งหลาย เหตุฉะนั้น พราหมณาจารย์ผู้รู้เเพทางคศาสตร์ จึงกระทำพิธีภัทรบทลอยบาป^{๑๐๘}

นี่เป็นพิธีที่มีมาแต่สุโขทัยเป็นแบบพราหมณ์แท้ไม่มีพุทธเจือปน เป็นพิธีเกี่ยวกับการ ให้ความสำคัญของธัญพืช คือข้าวสาลีนั่นเอง จึงพอสรุปได้ว่า ข้าวแรกได้หรือผลแรกได้ของ ธัญพืช พราหมณ์ก็ให้ความสำคัญจนต้องมีพิธีทางศาสนา เพราะอย่างน้อยก็เป็นพืชที่เลี้ยงชีวิต มนุษย์ให้ยืนยาวมา นี่คือประวัติความเป็นมาของสารทฝ่ายพราหมณ์ในประเทศไทย

สำหรับในอินเดียต้นกำเนิดสารทพราหมณ์ เสฐียร โกเศศ ได้ให้ข้อสันนิษฐานว่า น่าจะได้ต้นคำมาจากชาวฮินดู เพราะมีลักษณะทำบุญให้ผู้ตายและทำในเดือนภัทรบท (เดือนสิบ)

^{๑๐๘} พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าฯ, **พระราชพิธีสิบสองเดือน**, (กรมศิลปากร, บรรณาการ , ๒๕๑๓), หน้า ๕๙๓-๕๙๔.

พิธีมีการเชิญพรหมณ์มาประกอบพิธีด้วยการถวายของสังเวย เช่น ข้าวสุก เงิน นมเปรี้ยว ผัก พืชผล และอาหารคาวหวานอื่นๆ เพื่อส่งดวงวิญญาณของผู้ตายสู่สวรรค์ตามความเชื่อของชาว ยินดู ลูกชายเป็นผู้ที่เปลื้องพ่อแม่ให้พ้นจากขุมนรกที่อุปตตะ หรือขุมนรกอุปตตะได้ ดังนั้นจึงมีพิธีที่ ชื่อว่า ปิณฑะ คือเช่นสังเวยดวงวิญญาณด้วยก้อนข้าว (ปิณฑะ) เพื่อให้ดวงวิญญาณมีกำลัง สามารถเดินทางไปสู่ปรโลกได้

พิธีสารทจะมีมูลเหตุมาแต่อันใดก็ไม่ปรากฏชัดที่จะหามูลเหตุให้เข้ารอยทาง พระพุทธศาสนา แต่ก็มีเค้ามูลอยู่ที่เรื่องบุรพชาติของพระอัญญาโกณฑัญญะ ซึ่งพอจะยกมาเป็น มูลเหตุแห่งการทำบุญวันสารทได้ มีเรื่องอยู่ในคัมภีร์พระพุทธศาสนาว่า

ในสมัยที่พระปุสสะพุทธเจ้าเป็นพระโอรสของพระเจ้าชัยเสน พระเจ้าชัยเสนถือว่า พระพุทธเจ้าเป็นพระโอรสของตน จึงทรงผูกขาดการบำรุงเลี้ยงพระพุทธเจ้าและพระสงฆ์แต่ผู้เดียว ต่อมาปุสสะกุมารและน้องชายต่างมารดา ๒ องค์ คิดอุบายสร้างสถานการณ์ให้เกิดกบฏขึ้นใน ชนบทชายแดน เมื่อพระบิดาทรงมอบหมายให้ไปปราบกบฏ ก็ทรงปราบได้สำเร็จ และเมื่อบิดา ออกพระโองการให้เลือกได้ตามความปรารถนา ราชบุตรทั้ง ๓ จึงทูลขอพระราชานุญาต บำรุงพระพุทธเจ้าและพระสงฆ์ตลอด ๗ ปี พระบิดาไม่ทรงอนุญาต ได้ตรองลงมาเรื่อยๆ จนตกลงกันได้ ๓ เดือน ราชบุตรทั้งสาม ทรงมอบหมายให้นายอำเภอกคนหนึ่งเป็นผู้จัดการทั้งหมด รวมทั้งการหาคน และข้าวของมาบำรุงเลี้ยงพระตลอด ๓ เดือน คนที่นายอำเภอกชักชวนมาร่วม งานนั้นมีจำนวนหมื่นคน และในจำนวนนั้นมีคนจำนวนหนึ่งไม่ศรัทธา จึงแอบกินอาหารที่เตรียม ถวายพระแต่ละวัน ขโมยไปให้ลูกและเมีย หรือทำให้ไฟไหม้โรงอาหาร คนพวกนี้ เมื่อตายจึงไป เกิดเป็นเปรตทนทุกข์ทรมานอยู่ในเปรตวิสัยถึง ๙๒ กัปป์ มาในภทท์กัปนี้ สมัยพระพุทธเจ้าพระ นามว่ากัสสปะ เปรตพวกนี้ได้มีโอกาสขึ้นมายังโลกมนุษย์อีกเพื่อขอส่วนบุญจากญาติ แต่ไม่มี ผู้ใดอุทิศส่วนกุศลให้เลย จึงเข้าไปเฝ้าพระกัสสปะพุทธเจ้าและได้รับพยากรณ์ว่าจะมีญาติอุทิศ ส่วนกุศลให้ในสมัยของพระโคตมพุทธเจ้า ญาติผู้้นั้นคือนายอำเภอสสมัยนั้น มาเกิดเป็นพระ เจ้าพิมพิสาร ในสมัยพุทธกาล เปรตพวกนั้น เมื่อมีโอกาสจึงขึ้นมาขอรับส่วนบุญจากพระ เจ้าพิมพิสาร แต่เพราะไม่ทรงทราบ พระเจ้าพิมพิสารจึงมิได้ทรงอุทิศพระราชกุศลส่งให้เปรตพวก นี้ เป็นเหตุให้รู้สึกผิดหวังและสำแดงอาการต่างๆ ออกมา พระเจ้าพิมพิสารเสด็จไปทูลถามพระผู้ มีพระภาค จึงทรงทราบเรื่องราวทั้งหมด แล้วทรงจัดพิธีถวายทานอุทิศผลให้แก่พวกเปรตพวกนี้ ตามที่พระพุทธองค์ทรงแนะนำ เมื่อพระพุทธองค์เสวยพระกระยาหารเสร็จแล้ว ก็ทรงอนุโมทนา^{๑๐๙}

^{๑๐๙} พุ.พ.อ. (บาลี) ๑/๑๗๗-๑๘๑.

จะเห็นได้ว่า พิธีบุญสารทถือว่าเป็นพิธีเดิมของพราหมณ์มาก่อน โดยมีจุดประสงค์คือ เมื่อรวงข้าวสาทิเริ่มตั้งท้องเป็นน้ำนม มหาชนก็จะทำมรุปายาสโดยจะเด็ดรวงข้าวสาทินั้น คือเป็นการเก็บเกี่ยวครั้งแรก เหล่าชีพราหมณ์ก็จะเริ่มการพลีกรรม บวงสรวงบูชาไฟ และเป็นการบูชาตัวบูรพชนมี ปู่ยาตายายและบิดามารดา เป็นต้น ที่ล่วงลับไปแล้ว

พิธีสารทนี้ เมื่อปะปนอยู่กับพระพุทธศาสนาดังที่กล่าวมาแล้ว ตั้งแต่ต้นนั้น พิธีกรรมต่างๆ เบื้องต้นก็ทำอย่างพราหมณ์ แต่แล้วเบื้องปลายก็จะจบลงด้วยพระพุทธศาสนา อย่างที่กล่าวเอาไว้ตอนหนึ่งในเรื่องที่น่างนพมาศกล่าวไว้ว่า “แล้วอุทิศส่วนกุศลให้แก่ญาติอันไปสู่ปรโลก...” ข้อความนี้หมายถึงญาติที่ล่วงลับไปแล้วสู่โลกอื่น อาจจะไปเกิดเป็นเปรตหรือสัตว์นรกอย่างใดอย่างหนึ่งตามกรรมที่ตนทำไว้ในขณะอยู่โลกมนุษย์ เมื่อตายจึงต้องไปรับผลของกรรมนั้น และญาติผู้อยู่เบื้องหลังก็ทำบุญอุทิศส่วนกุศลไปให้ เรื่องนี้ได้มูลเหตุมาจากเรื่องราวในสมัยพุทธกาล โดยเฉพาะ เรื่องของเปรตของพระเจ้าพิมพิสารสันนิษฐานกันว่าเป็นประเพณีทำบุญสารทมาจากติโรกษทศสูตร ที่พระผู้มีพระภาคทรงแสดง เพื่อบุโณทนาทานของพระเจ้าพิมพิสารกษัตริย์แห่งมคธรัฐ ในโอกาสที่ทรงทำบุญอุทิศพระราชกุศลส่งให้พระญาติของพระองค์ในอดีตชาติ พระองค์ก็ทำอุโณทนาด้วยพระคาถาที่ปรากฏในติโรกษทศสูตร^{๑๑๐}

จากที่ได้ยกเอาเรื่องของพระอัญญาโกณฑัญญะและเรื่องของพระเจ้าพิมพิสารถวายทานแด่พระพุทธเจ้า รวมทั้งพระสาวกแล้วอุทิศส่วนกุศลไปให้พระญาติของพระองค์ที่ต้องไปบังเกิดเป็นเปรต สรุปลุผู้วิจัยมีความเห็นว่า ทั้งสองเรื่องนี้ เป็นบ่อเกิดแห่งการทำบุญสารทในพระพุทธศาสนา

ถึงแม้ว่าเดิมทีเดียวพิธีนี้ จะรับคติจากพราหมณ์ก็ตาม แต่พระพุทธเจ้าก็ทรงรับเอามาประยุกต์ใช้กับพระพุทธศาสนาได้อย่างกลมกลืน และพิธีนี้ยังสามารถมั่นคงมาจนถึงปัจจุบัน

ส่วนพิธีกรรมการทำบุญวันสารทมีดังนี้

เมื่อถึงวันสารท ชาวบ้านจะไปทำบุญที่วัด ตักบาตรเป็นประเพณี ในการตักบาตรทำบุญครั้งนี้ จะเห็นว่ามีกระยาสารทห่อใบตองหรือห่อพลาสติกใส่ลงในบาตร และมีกล้วยไข่ เสมอ กระยาสารทเป็นขนมกวนชนิดหนึ่ง ซึ่งส่วนผสมประกอบด้วยข้าวเม่า ข้าวตอก ถั่ว งา มะพร้าว น้ำผึ้ง และน้ำตาล มากวนรวมกัน ในปัจจุบันเขาน้ำผึ้งขาวมากวนกับน้ำตาลให้เหนียวเป็นยางตูมเสียก่อน แล้วจึงใส่ส่วนผสม เมื่อได้ที่แล้วยกลง จัดทำเป็นแผ่น และตัดเป็นชิ้นเล็กๆ

^{๑๑๐} ดูรายละเอียดใน ชุ.ช. (บาลี) ๒๕/๑-๑๒/๑๐-๑๑.

ในสมัยโบราณจะกว่นกันทุกบ้าน และถือว่าเป็นการโชวีฝีมือของแต่ละบ้าน จึงมีการแลกเปลี่ยนกันทั่วไป กระจยาสารทที่ดี มีรสหวานแหลม มัน เหนียว แต่ในปัจจุบัน การกว่นกระจยาสารทนั้นไม่ค่อยมี เนื่องจากต้องมีขั้นตอนต่างๆ ถ้ากว่นไม่ดีก็อาจตกทรายซึ่งไม่จับก้อนแก่กลับร่วงชุย อีกทั้งถ้าทำเพียงทำบุญก็จะเสียเวลา และสิ่งของที่เตรียมไว้บางอย่างอาจจะเหลือและไม่สะดวกต่อการทำ เมื่อจะทำบุญจะใช้วิธีการซื้อหาในท้องตลาดเป็นส่วนใหญ่ และสามารถเลือกซื้อจากผู้ขายที่มีชื่อเสียงอีกด้วย เหตุนี้จึงทำให้ผู้กว่นกระจยาสารทมีน้อยลง

กระจยาสารทเป็นขนมที่มีรสหวานจัด ดังนั้น จึงต้องรับประทานกับกล้วยไข่ ซึ่งเป็นผลไม้ไทยที่ออกผลสุกในช่วงระยะเวลาที่พอดี เมื่อนำไปทำบุญถวายพระ นิยมถวายกระจยาสารทพร้อมกล้วยไข่เสมอ พระจะฉันเป็นของหวาน และสามารถเก็บไว้ได้นานไม่เสียง่าย

เมื่อทำบุญด้วยกระจยาสารทและกล้วยไข่แล้ว จะมีการอุทิศส่วนกุศลให้กับญาติผู้ล่วงลับ ซึ่งเป็นการปฏิบัติสืบทอดกันมาของคนไทย ถือกันว่าถ้าในปีหนึ่งไม่ทำบุญตักบาตรด้วยกระจยาสารท ผีป่วน่าตายายจะอดอยาก ได้รับความเดือดร้อน เหมือนกับลูกหลานละทิ้งท่าน เพราะขาดความกตัญญู

๓.๒.๔ ประเพณีการให้ของภาคใต้

บุญชิงเปรต คือการทำบุญวันสารทเดือนสิบของภาคใต้ เป็นการทำบุญเพื่ออุทิศส่วนกุศลให้กับบรรพบุรุษที่ล่วงลับไปแล้ว กำหนดทำ ๒ ครั้ง คือ วันแรม ๑ ค่ำ เดือน ๑๐ เป็นวันรับตายาย หรือวันรับเปรต ส่วนวันแรม ๑๕ ค่ำ เดือน ๑๐ เป็นวันส่งตายายหรือวันส่งเปรต เชื่อกันว่าในวันแรม ๑ ค่ำ เป็นวันที่ยมบาลจะปล่อยให้เปรตชนมาเยี่ยมลูกหลาน ลูกหลานก็จะทำบุญเลี้ยงต้อนรับครั้งหนึ่ง เมื่อถึงวันแรม ๑๕ ค่ำ เป็นวันที่เปรตชนต้องกลับไปยมโลก ลูกหลานก็จะทำบุญเลี้ยงส่งอีกครั้งหนึ่ง เป็นประเพณีที่รับมาจากอินเดียเหมือนกับประเพณีอื่นหลายๆ ประเพณีที่ชาวจังหวัดทางภาคใต้รับมา ทั้งนี้ เพราะดินแดนแถบนี้ของไทย ได้ติดต่อกับอินเดียมานานก่อนดินแดนส่วนอื่นๆ ของประเทศไทย วัฒนธรรมและอารยธรรมของอินเดียส่วนใหญ่ จึงถ่ายทอดมายังเมืองนครศรีธรรมราชเป็นแหล่งแรกแล้วค่อยๆ ถ่ายทอดไปยังเมืองอื่นๆ และภูมิภาคอื่นๆ ในประเทศไทย ในศาสนาพราหมณ์มีประเพณีอยู่อย่างหนึ่งเรียกว่า “เปตพลี” เป็นประเพณีที่จัดขึ้นเพื่อทำบุญอุทิศแก่ผู้ตาย ประเพณีนี้ต่อเนื่องกันมาก่อนพุทธกาล ครั้นถึงสมัยพุทธกาล พระพุทธองค์ทรงพิจารณาเห็นว่า ประเพณีดังกล่าวมีคุณค่าควรแก่การรักษาไว้ จึงทรงอนุญาตให้อุบาสกอุบาสิกากระทำกันต่อมา

ประเพณีสารทเดือนสิบของภาคใต้ คงจะเกิดขึ้นตามพุทธาณุญาตของพระพุทธเจ้า และด้วยเหตุในทำนองเดียวกันกับที่ชาวอินเดียมีประเพณีเปตพลี เพื่อเป็นการแสดงความกตัญญู ต่อบุพพการีอีกประการหนึ่ง พอถึงวันแรม ๑๓ ค่ำ ก่อนจะถึงวันทำบุญ ชาวบ้านจะเตรียมซื้ออาหารแห้ง พืชผักที่เก็บไว้ได้นาน ข้าวของเครื่องใช้ในชีวิตรประจำวัน และขนมที่เป็นสัญลักษณ์ของสารทเดือน ๑๐ คือ ขนม ๕ อย่าง คือ ขนมพอง ขนมลา ขนมไข่ปลา ขนมดีซำ ขนมบ้า (ขนมเผาะ) นำมาจัดลงในชะลอม ทำเป็นรูปเจดีย์เจดีย์ยอดแหลมด้วยขนมและตกแต่งประดับประดาให้สวยงามเรียกว่า หมูรับ (สำหรับ)

ในวันรุ่งขึ้น คือวันแรม ๑๔ ค่ำ เดือน ๑๐ ชาวบ้านจะยกสำรับที่จัดเตรียมไว้ไปวัด และนำภัตตาหารไปถวายพระด้วย โดยเลือกวัดที่อยู่ใกล้บ้านหรือวัดที่บรรพบุรุษนับถือเมื่อนำสำรับไปวัดแล้ว จะมีการฉลองสำรับ และทำบุญเลี้ยงพระเสร็จแล้ว จึงมีการบังสุกุล

เสร็จจากการฉลองสำรับแล้วชาวบ้านจะนำขนมอีกส่วนหนึ่งไปไปวางไว้บริเวณลานวัด ข้างกำแพงวัด โคนไม้ใหญ่ เรียกว่า ตั้งเปรต เพื่ออุทิศส่วนบุญให้แก่เปรตที่ไม่มีญาติ การชิงเปรตจะทำตอนตั้งเปรตเสร็จแล้ว เพราะเชื่อว่าถ้าหากใครได้กินของเหลือจากการเซ่นไหว้บรรพบุรุษแล้วจะได้กุศลแรง เป็นสิริมงคลแก่ตนเองและครอบครัวอย่างยิ่ง

บางวัดนิยมสร้างศาลาเปรต เพื่อสะดวกแก่การตั้งเปรต บางวัดสร้างศาลาเปรตไว้บนเสาสูงเพียงเสาเดียว เกลาและชโลมน้ำมันเสาจนลื่น เมื่อเวลาชิงเปรต ผู้คนจะแยกกันปีนขึ้นไป ขณะที่ปีนขึ้นไปก็มักตกลงมาเพราะเสาลื่น กว่าที่จะขึ้นถึงเสาเปรตต้องใช้ความพยายามมาก จึงสนุกสนานและตื่นเต้น เมื่อเสร็จจากการชิงเปรต ชาวบ้านจะนำอาหารมารับประทานร่วมกันเสร็จแล้วชาวบ้านบางท้องถิ่นจะนิมนต์พระไปบังสุกุลกระดูกบรรพชนที่เก็บไว้ในสฤป หรือนำกระดูกที่เก็บไว้มาบังสุกุลร่วมกัน

จากที่กล่าวมาผู้วิจัยมีความเห็นว่า ประเพณีการทำบุญวันสารทของไทย ล้วนได้รับอิทธิพลของพิธีสารทของศาสนาพราหมณ์และฮินดู เมื่อพราหมณ์ส่วนหนึ่งหันมานับถือพระพุทธศาสนา ก็ได้ละทิ้งพิธีนี้ไปเลยทีเดียว ก็คงทำกับพระสงฆ์ในศาสนาพุทธ แทนที่จะทำกับพวกพราหมณ์ด้วยกัน ซึ่งต่อมาพระพุทธเจ้าก็ทรงอนุญาตให้รับพิธีนี้เข้ากับทางพระพุทธศาสนาได้ แล้วได้ปฏิบัติสืบต่อกันมาจนถึงปัจจุบันนี้ จากความเชื่อนี้ จึงทำให้มีอิทธิพลต่อวิถีชีวิตของชาวพุทธ จนกลายมาเป็นวัฒนธรรมพื้นฐานของชาวพุทธไทย ซึ่งมีเกือบทุกจังหวัดของทุกภาคของประเทศไทย โดยเฉพาะอย่างยิ่งมีอิทธิพลต่อความคิดและความเชื่อในเรื่องการ

เวียนว่ายตายเกิด นรก สวรรค์ กฎแห่งกรรม จากความเชื่อดังกล่าว ทำให้คนไทยเกิดความกลัวว่าตนจะตกนรก กลัวกรรมที่ตนได้กระทำ จึงรีบทำบุญให้ทาน

การทำบุญวันสารท ชาวพุทธไทยได้สืบทอดกันมาตั้งแต่อดีต จนถึงปัจจุบัน แต่ละภาคจะเรียกชื่อแตกต่างกันไปบ้าง ในการทำบุญวันสารทนั้นเป็นประเพณีที่มีอิทธิพลในด้านพุทธศาสนาโดยเฉพาะคติธรรมคำสั่งสอนเรื่องทาน และเรื่องอื่นๆ อีกมากมาย ซึ่งเป็นความฉลาดของบรรพชนที่สามารถซ่อนปริศนาธรรมและคำสั่งสอนไว้ในพิธีกรรมหรือประเพณี ดังเช่นคำสั่งสอนเรื่องสังคหวัตถุ โดยเฉพาะเรื่องทานนั้น เป็นการส่งเสริมการสงเคราะห์แก่คนที่เดือดร้อนกว่า นอกเหนือจากทำบุญต่อพระสงฆ์แล้ว ก็ได้สงเคราะห์คนยากจนที่มาในงานด้วย เป็นหลักธรรมที่ชาวพุทธไทยกระทำอยู่เป็นประจำ จนเป็นนิสัยที่ติดอยู่ในจิตใจของชาวพุทธไทยโดยไม่รู้ตัว การทำบุญวันสารทในภาคต่างๆ ที่กล่าวมาได้มีอิทธิพลต่อชีวิตและจิตใจของชาวพุทธไทยเป็นอย่างมาก ส่วนหนึ่งได้กลายเป็นหลักในการดำรงชีวิตหรือเป็นวิถีชีวิตของชนชาวพุทธไทยทั้งสามภาค ที่ปฏิบัติสืบทอดกันมาเป็นเวลาช้านาน

สรุปการให้เชิงพุทธในสังคมไทย ผลการวิจัยพบว่า การให้ การให้เชิงพุทธในสังคมไทย ผลจากการวิจัยพบว่า พระพุทธศาสนานั้นมีความสัมพันธ์กับสังคมไทย และมีคุณค่าทางด้านสังคมไทยเป็นพื้นฐานการหยั่งรากของการให้ของชาวพุทธในทางพระพุทธศาสนาสู่จิตใจคน ทำให้คนในสังคมมีความอ่อนน้อมเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ต่อกันเห็นอกเห็นใจกัน และการให้ในสังคมไทยนั้นยัง สะท้อนให้เห็น อิทธิพลของพระพุทธศาสนาที่มีต่อสังคม ไทย นอกจากนี้ พระพุทธศาสนายังมีความสำคัญต่อบุคคล และสังคมส่วนรวม แม้วรรณกรรมทางพระพุทธศาสนาเองก็ สะท้อนให้เห็นภาพของสังคมไทยในแต่ละยุคสมัยตลอดจนถึงขั้นนั้น ๆ จนกลายเป็นเอกลักษณ์ของคนไทยและยึดปฏิบัติมาจนปัจจุบันนี้

บทที่ ๔

วิเคราะห์วัฒนธรรมการให้เชิงพุทธในสังคมไทย

สังคมไทยมีวัฒนธรรมหนึ่งซึ่งน่าจะนำมาขบคิดกันให้มากคือ "วัฒนธรรมแห่งการให้" วัฒนธรรมแห่งการให้นั้น เป็นวัฒนธรรมที่อยู่คู่กับสังคมไทยมาช้านาน และเป็นอัตลักษณ์สำคัญอีกประการหนึ่ง เวลาเราพูดถึงความเป็นชาวพุทธ คือต้องนึกถึง "การให้" หรือ "ทาน" ตามนัยพระพุทธศาสนานั้น เป็นเครื่องชำระสิ่งไม่สะอาดออกไปจากจิตใจของตน จนมีคุณสมบัติที่ดีน่าเคารพยกย่อง ไม่ใช่เครื่องพอกพูนสิ่งปฏิภูลขึ้นในจิตใจของตนจนเป็นที่เกลียดชังของผู้คนทั่วไป ในระดับชุมชนหรือสังคมนั้น "การให้" ได้ก่อให้เกิดการช่วยเหลือเกื้อกูลกัน แบ่งปันกัน ร่วมกันแก้ไขปัญหาต่างๆ ของตนได้ "การให้" ที่จะส่งผลเช่นนี้ได้ นั้น ต้องมีองค์ประกอบสำคัญครบถ้วน ๓ ประการด้วยกัน คือ ผู้ให้ ผู้รับ และวัตถุประสงค์ของการให้

ถ้าองค์ประกอบทั้ง ๓ ประการนี้สมบูรณ์ไม่ขาดตกบกพร่อง คือทั้งผู้ให้และผู้รับมีคุณธรรมและจริยธรรม วัตถุประสงค์ของการให้ ก็ได้มาโดยสุจริต และเหมาะสมหรือสมควรแก่ผู้รับ "การให้" ก็จะมีอานิสงส์มาก คือผู้ให้ก็ได้ชำระสิ่งไม่สะอาด ออกไปจากจิตใจของตน เป็นคนน่าเคารพเลื่อมใส ในด้านชุมชนหรือสังคม ก็ยังผลให้เกิดความสามัคคีปรองดองกัน แต่นั่นก็ดูว่าจะไม่พอที่ "ผู้ให้" จะได้ขจัดสิ่งไม่สะอาดออกไปจากจิตใจของตน แม้ผู้ให้บางคน ชุมชนหรือสังคมจะชื่นชมว่าเป็นคนดี แต่ถ้ามี "เจตนา" ที่ประกอบไปด้วยอกุศล คนที่ให้ก็จะไม่สำเร็จประโยชน์ใดๆ คือไม่ได้อานิสงส์เท่าที่ควร จะเป็นด้วยเหตุนี้ ทางพระพุทธศาสนาจึงให้ดูที่ "เจตนา" อีกที่ว่า "ก่อนให้" มีจิตใจที่ประกอบไปด้วยความเมตตากรุณาหรือไม่ ปรารถนาจะฝึกตนให้เป็นคนเสียสละ มากน้อยแค่ไหน ฯลฯ

"ขณะให้" ทำด้วยความจริงใจหรือไม่ ทำด้วยความเมตตากรุณาปรารถนาให้คนอื่น แก้ปัญหาปากท้องของตน พ้นจากความทุกข์ความยากจนจริงหรือไม่

และ "หลังให้" มีความดีใจสุขใจมากน้อยแค่ไหน ถ้าการให้นั้นเป็นไปโดยนัยนี้ ไม่มีอะไรแอบแฝง ผู้ให้ก็จะเอิบอิมและสุขใจ ชุมชนหรือสังคมก็จะดำรงอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข ทุกข์ภัยใดกรำกรายเข้ามา ก็จะช่วยมือกันแก้ปัญหาให้ผ่านพ้นไปได้ โดยไม่ก่อให้เกิดระบบอุปถัมภ์ที่เกื้อหนุนกันในหมู่คณะของตน

ในทางตรงกันข้าม ถ้าองค์ประกอบทั้ง ๓ ประการ และเจตนาของการให้ไม่สมบูรณ์ ขาดตกบกพร่อง คือผู้ให้ที่ไม่มีจิตใจเมตตา และไม่มี ความเสียสละอย่างแท้จริง ให้ไปก็หวังผลตอบแทนกลับมา ฯลฯ ผู้รับก็มุ่งหาลาภหรือแสวงหาผลประโยชน์ใส่ตน วัตถุประสงค์ของที่มอบให้ ก็ไม่เหมาะสมหรือไม่สมควรแก่ผู้รับ ประกอบกับมีกุศลเจตนา "ให้" เพื่อที่จะสร้างภาพของตนและพวกพ้องให้ผู้คนเห็นว่าเป็นคนเสียสละเพื่อชาติบ้านเมือง หรือให้เพื่อที่จะกอบโกยในภายหลัง ฯลฯ

การให้นั้นก็ไม่ได้อันสงส์แก่ตนและชุมชนหรือสังคม ผู้คนก็จะไม่เคารพยกย่อง ชุมชนก็จะแก่งแย่งแข่งขันกัน ตัวใครตัวมัน กลุ่มใครกลุ่มมัน จนทำให้เกิดระบบอุปถัมภ์ที่ผูกพันกัน ด้วยผลประโยชน์แอบแฝง

เมื่อองค์ประกอบของการให้ ไม่ได้เป็นไปตามนัยที่กล่าวมาข้างต้นคือ "ผู้ให้" ก็ไม่มี กุศลเจตนาที่จะช่วยเหลือชาวบ้านอย่างแท้จริง "ผู้รับ" ก็มุ่งหาลาภและแสวงหาประโยชน์ใส่ตน "วัตถุประสงค์ของ" ที่ให้ไป ก็ไม่เหมาะสมและไม่สมควรแก่ผู้รับ การให้นั้นก็เลยไม่ได้อันสงส์

การให้ นอกจากไม่ได้ขจัดสิ่งไม่สะอาดออกไปจากจิตใจของตนแล้ว ยังกลายเป็นคน ไร้ศีลธรรมและจริยธรรมไปทันที "วัฒนธรรมแห่งการให้" ที่อยู่คู่กับสังคมไทยมาช้านาน และเป็นอัตลักษณ์สำคัญอีกประการหนึ่งของชาวพุทธ ก็ต้องถูกทำลายลงไปด้วย

วัฒนธรรมแห่งการให้ "ผู้ให้" และ "ผู้รับ" ต้องตระหนัก และหันมาหาความหมายของ "การให้" ตามนัยที่กล่าวมาข้างต้น จึงจะทำให้ตนและชุมชนหรือสังคม ได้รับประโยชน์สูงสุดอย่างแท้จริงหาไม่แล้ว "วัฒนธรรมแห่งการให้" ก็จะกลายเป็นมะเร็งร้ายทำลายตนและสังคมในที่สุด วัฒนธรรม หมายถึง วิธีการดำเนินชีวิต (The way of life) เป็นศัพท์ทางวิชาการ (Technical Vocabulary) ซึ่งในทฤษฎีของสังคมวิทยา^๑ หมายถึง วิธีการดำเนินชีวิต กระบวนการ พฤติกรรม และบรรดาผลงาน ทั้งหมดที่มนุษย์ได้สร้างสรรค์ขึ้นตลอดจนความคิด ความเชื่อ และ ความรู้ เป็นต้น ของคนในสังคม นับตั้งแต่วิธีการให้ วิธีกิน วิธีอยู่ วิธีแต่งกาย วิธีทำงาน วิธี พักผ่อน วิธีแสดงอารมณ์ วิธีสื่อความ วิธีจรรยาและขนส่ง วิธีอยู่ร่วมกันเป็นหมู่คณะ วิธีแสดง ความสุขทางใจ และหลักเกณฑ์การดำเนินชีวิต โดยแนวทางการแสดงออกถึงวิถีชีวิตนั้นอาจเริ่มมา จาก เอกชนหรือคณะบุคคลทำเป็นตัวอย่าง แล้วต่อมาคนส่วนใหญ่ก็ปฏิบัติสืบต่อกันมา

^๑ ข้อมูลจากเว็บไซต์ http://www.thaiwisdom.org/p_culture/api/api_1.htm

ในพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน ได้ให้ความหมายไว้ว่า “วัฒนธรรม” (น.) หมายถึง สิ่งที่ทำให้เจริญของงามแก่หมู่คณะ ^๒ คำว่า “วัฒนธรรม” ถอดศัพท์มาจาก คำว่า “Culture” ของภาษาอังกฤษ ซึ่งมีรากศัพท์มาจาก “Cultura” ในภาษาละติน มีความหมายว่า การเพาะปลูกหรือการปลูกฝังมนุษย์เป็นผู้ปลูกฝังอบรมบ่มนิสัยให้เกิดความเจริญของงาม

ในภาษาไทย “วัฒนธรรม” เป็นคำสมาส คือ การรวมคำสองคำเข้าไว้ด้วยกัน ได้แก่ “วัฒน” ซึ่งมีความหมายทั่วไปว่า เจริญของงาม รุ่งเรือง “ธรรม” ซึ่งในที่นี้หมายถึง กฎระเบียบ หรือข้อปฏิบัติ คำว่า “วัฒนธรรม” ในความหมายทั่วไป หมายถึง ข้อปฏิบัติเพื่อให้เกิดความเจริญของงาม

วัฒนธรรม คือ ลักษณะที่แสดงถึงความเจริญของงาม ความเป็นระเบียบเรียบร้อย ความกลมเกลียวก้าวหน้าของชาติ และศีลธรรมอันดีของประชาชน , ในหนังสือมนุษย์กับ วัฒนธรรม ^๓ วัฒนธรรมในทางวิทยาการหมายถึง วิธีการดำเนินชีวิต ตรงกับภาษาอังกฤษคำว่า (the way of life) ซึ่งเป็นพฤติกรรมและสิ่งที่คนในหมู่ผลิตสร้างขึ้น ด้วยการเรียนรู้จากกันและกัน และร่วมใช้ชีวิตอยู่ในหมู่พวกของตน ผู้ปฏิบัติตามวัฒนธรรมอยู่ในสังคมไทยได้นับว่าประเสริฐวิเศษ กว่าผู้คนในสังคมอื่น ซึ่งจะกลายเป็นการแสดงความสำคัญตนเองเหนือคนในสังคมอื่น ^๔

คำว่า "วัฒนธรรม" มาจากคำสองคำ คำว่า "วัฒน" จากคำศัพท์ "วฒฺณ" ภาษาบาลี หมายถึงความเจริญ ส่วนคำว่า "ธรรม" มาจากคำศัพท์ "ธฺรม" ในภาษาสันสกฤต หมายถึงความดี เมื่อนำสองคำมารวมกันจึงได้คำว่า "วัฒนธรรม" หมายถึงความดีอันจะก่อให้เกิดความงามที่เป็นระเบียบเรียบร้อย

^๒ พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒. (กรุงเทพมหานคร : นานมีบุ๊คส์พับลิเคชันส์, ๒๕๔๖), หน้า ๑๐๕๘.

^๓ ยศ สันตสมบัติ ศจ.ดร., มนุษย์กับวัฒนธรรม (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, พิมพ์ครั้งที่ ๒, ๒๕๔๐), หน้า ๑๑.

^๔ ศรีศักร วิไลโกดม, สุจิตต์ วงษ์เทศ, วิวัฒนาการของวัฒนธรรม ใน **สู่ความเข้าใจวัฒนธรรม**, (กรุงเทพมหานคร : อมรินทร์ พริ้นติ้ง กรุ๊ป, ๒๕๓๓), หน้า ๑๒.

สรุปผู้วิจัยมีความเห็นว่า วัฒนธรรมแห่งการให้ "ผู้ให้" และ "ผู้รับ" ต้องตระหนัก และหันมาหาความหมายของ "การให้" ตามนัยที่กล่าวมาข้างต้น จึงจะทำให้ตนและชุมชนหรือสังคมได้รับประโยชน์สูงสุดอย่างแท้จริงไม่แล้ว "วัฒนธรรมแห่งการให้" ก็จะกลายเป็นมะเร็งร้ายทำลายตนและสังคมในที่สุด วัฒนธรรมย่อมเปลี่ยนแปลงไปตามเงื่อนไขและกาลเวลาเมื่อมีการประดิษฐ์หรือค้นพบสิ่งใหม่ วิธีใหม่ที่แก้ปัญหาคือปัญหาและตอบสนองความต้องการของสังคมได้ดีกว่า ซึ่งอาจทำให้สมาชิกของสังคมเกิดความนิยม และในที่สุดอาจเลิกใช้วัฒนธรรมเดิม ดังนั้นการรักษาหรือธำรงไว้ซึ่งวัฒนธรรมเดิม จึงต้องมีการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงหรือพัฒนาวัฒนธรรม ให้เหมาะสมมีประสิทธิภาพตามยุคสมัยของสังคม

๔.๑ การให้วัดอุทยานเชิงพุทธในสังคมไทย

การให้วัดอุทยานเชิงพุทธในสังคมไทย ที่กล่าวถึงในพระพุทธานุศาสนามีหลายประเภท การทำบุญให้ทานจะมีอันานิสงส์น้อยมากหรือไม่นั้น ย่อมขึ้นอยู่กับเหตุปัจจัยที่เป็นส่วนประกอบหลายประการ เพราะสิ่งที่ให้ทานมีทั้งที่เป็นนามธรรมและรูปธรรม บุคคลนั้นทั้งผู้รับและผู้ให้ พฤติกรรมของบุคคลผู้ให้ ให้โดยไม่เจาะจงเรียกว่า สังฆทาน เจาะจง เรียก ปฏิบุคคลิกทาน คุณสมบัติของผู้ให้และผู้รับ คุณภาพของสิ่งของที่ให้ เหล่านี้ล้วนเป็นองค์ประกอบที่บ่งชี้ถึงความพร้อมแห่งทานในพระพุทธานุศาสนานี้ งานวิจัยนี้จะจัดแบ่งชนิดประเภทของทานตามคุณลักษณะดังต่อไปนี้

อามิสทาน หรือวัดอุทยาน ได้แก่ การให้วัตถุสิ่งของต่างๆ สรุปรวมเป็นปัจจัย ๔ เป็นกุศลเจตนาที่เกิดขึ้นด้วยความรัก^๕

อามิสทาน คือ การให้วัตถุสิ่งของ การให้ในลักษณะนี้ใครก็ปฏิบัติได้ เป็นการทำได้ง่าย ในสังคมชาวพุทธ^๖ มีให้ข้าว น้ำ ยารักษาโรค เป็นต้น และทรัพย์สินเงินทองภายนอก ทั้งที่เป็นของที่รักมาก เช่น อวัยวะเลือดเนื้อ แขน ขา ดวงตา และวัตถุที่หวงแหนที่สุด คือ การสละชีวิต อามิสทาน หรือ ทานวัตถุ มี ๑๐ อย่าง ตามที่ท่านกล่าวไว้ดังนี้

^๕ อสง. พุท.(ไทย) ๒๐ / ๑๔๒ / ๑๑๙.

^๖ อร่าม อินพุม, มงคลชีวิต ๓๘ ประการ, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ เพชรกะรัต, ๒๕๓๗), หน้า ๑๐๒.

๑. อนุ๋น ได้แก่ ของเคี้ยวและของกินทุกอย่าง เช่น ข้าว
 ๒. ปาน ได้แก่ น้ำดื่ม ของลึ้มรสทุกอย่าง เช่น น้ำมะม่วง
 ๓. วตุถิ์ ได้แก่ เครื่องปกปิด คือ ผ้าถุง ผ้าห่ม ผ้าเช็ดตัว
 ๔. ยานน ได้แก่ สิ่งที่ช่วยให้สำเร็จ เช่น รถ คานหาม ร่ม รองเท้า
 ๕. มาลา ได้แก่ ดอกไม้ทั้งปวง ต่างโดยเป็นดอกไม้ที่ร้อยแล้ว และยังมีได้ร้อย เช่น
 ระเบียบดอกมะลิ เป็นต้น หรือต้นไม้ดอก ต้นไม้ใบ

๖. คนุถิ์ ได้แก่ ของหอมทุกอย่าง และเครื่องอุปกรณ์ของหอมที่ปิดแล้ว และที่มีได้
 ปิดและของรูปไล่ทุกอย่างมีจันทร์ เป็นต้น

๗. วิเลปน ได้แก่ เครื่องทำการย่อมผิว เครื่องตกแต่ง เช่น ธงทิว เครื่องย่อม เครื่องทา

๘. เสยยา ได้แก่ สิ่งที่พึงให้นอน มีเตียงและตั้ง เป็นต้น และผ้าปาวาร (ผ้าห่มใหญ่, เสื้อคลุม) และผ้าโกเชาว์ (ผ้าทำด้วยขนแพะ) เป็นต้น เช่น เสื้อ หมอน มุ้ง ผ้าห่ม

๙. อาวาสถิ์ ได้แก่ ที่อาศัยสำหรับบำบัดอันตรายมีลมและแดด หรือที่พักมีเรือนชั้น
 เดียว เช่น ที่พัก เครื่องรับรอง ศาลา ม้านั่ง เป็นต้น

๑๐. ปริเปยย ได้แก่ เครื่องอุปกรณ์แห่งประทีปมีไส้และน้ำมัน เป็นต้น เช่น ประทีป
 (วัตถุสำหรับส่องแสง) เทียน รูป เครื่องแสงสว่าง^๗

วัตถุกาน ๑๐ ประการนี้ พิจารณาตามเกณฑ์ในเบื้องต้นว่า มีอะไรบ้างเป็นสิ่งที่ควร
 ให้ การให้วัตถุกานทั้ง ๑๐ ประการนี้ ไม่ได้เฉพาะเจาะจงแก่บรรชิตเท่านั้น ฆราวาสและสัตว์
 เดรัจฉานก็ได้เช่นกัน จะเห็นว่า อามิสทาน มีความสำคัญต่อการดำรงชีวิตในสังคม แต่ไม่ควร
 ละเลยธรรมทาน เมื่อจะบำเพ็ญทานควรพึงทำให้ครบทั้งอามิสทานและธรรมทาน สมตามคำ
 กล่าวของพระพุทธองค์ว่า "อามิสทาน ช่วยค้ำจุนชีวิตให้เขามีที่พึ่งอาศัยแต่ธรรมทานช่วยให้เขา
 รู้จักพึ่งตนเองได้ต่อไป เมื่อให้อามิสทาน พึงให้ธรรมทานด้วย"^๘

จะเห็นว่า อามิสทาน มีความสำคัญต่อการดำรงชีวิตในสังคม แต่ไม่ควรละเลย
 ธรรมทาน เมื่อจะบำเพ็ญทานควรพึงทำให้ครบทั้งอามิสทาน และ ธรรมทาน สมตามคำกล่าว

^๗ พระสิริมังคลาจารย์, มงคลัตถกถปิณี แปล เล่ม ๓, หน้า ๕-๖.

^๘ พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์, หน้า ๑๐๘.

ของพระพุทธองค์ว่าอามิสทาน ช่วยค้ำจุนชีวิตให้เรามีที่พึ่งอาศัย แต่ธรรมทานช่วยให้เรารู้จักพึ่งตนเองได้ต่อไป เมื่อให้อามิสทาน พึ่งให้ธรรมทานด้วย^๙

๔.๒ การให้ธรรมทานเชิงพุทธในสังคมไทย

พระพุทธเจ้าได้ทรงแสดงเรื่องทานแก่ ภิกษุทั้งหลายไว้ในท้าวรรคว่า “ทาน มี ๒ อย่าง คือ ๑. อามิสทาน^{๑๐} (การให้สิ่งของ) ๒. ธรรมทาน^{๑๑} (การให้ธรรม) บรรดาทาน ๒ อย่างนี้ ธรรมทานเป็นเลิศ” ธรรมทาน หมายถึง การให้ในส่วนของจิตใจ^{๑๒} เช่น การให้ธรรมะ การให้ความถูกต้องดีงาม แนะนำในสิ่งที่เป็นประโยชน์ (สัพพทานํ ธรรมทานํ ชินาติ) การให้ธรรมะชนะการให้ทั้งปวง^{๑๓}

คำว่า “ธรรมทาน” ได้แก่ การให้ธรรมเป็นทาน คือ แนะนำสั่งสอนให้ผู้อื่นตั้งอยู่ในธรรมหรือกล่าวธรรม^{๑๔} ให้ความรู้ ความถูกต้องดีงาม คำสอนมุ่งเน้นให้นำไปปฏิบัติในทางที่ถูกต้อง โดยเฉพาะในทางพระพุทธศาสนา การได้สัมผัสทางประสาทหู ตา จมูก กาย ใจ ก่อให้เกิดธรรมารมณ์^{๑๕} การได้รับสัมผัสจากผู้อื่นและผู้อื่นได้รับสัมผัสจากเรา ทำให้เกิดสภาวะ

^๙ พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์**, หน้า ๑๐๘.

^{๑๐} อามิสทาน หมายถึงการให้สิ่งของคือปัจจัย ๔ (จีวร บิณฑบาต เสนาสนะ และเภสัช) (อง.ทุก.อ. ๒/๑๔๒/๖๘).

^{๑๑} ธรรมทาน หมายถึงการแนะนำข้อปฏิบัติเพื่อบรรลุอมตธรรม (พระนิพพาน) (อง.ทุก.อ. (บาลี) ๒/๑๔๒/๖๘).

^{๑๒} อง.ทุก. (บาลี) ๒๐/๑๔๒/๘๗, อง.ทุก. (ไทย) ๒๐/๑๔๒/๑๒๐.

^{๑๓} ชุ.ธ. (บาลี) ๒๕/๓๕๔/๗๘, ชุ.ธ. (ไทย) ๒๕/๓๕๔/๑๔๔. หมายถึง บุคคลจะให้หรือเสียสละประโยชน์สุขส่วนตัวเพื่อประโยชน์ผู้อื่นหรือส่วนรวมได้ก็ต่อเมื่อได้ฟังธรรม จินตนาการประโยชน์ของการให้หรือการเสียสละดีอย่างไรเสียก่อนจึงจะให้ได้ หากไม่ได้ฟังธรรมการให้สิ่งของแก่ผู้อื่นจะเกิดขึ้นไม่ได้เลย.

^{๑๔} พระราชสุธี (โสภณ โสภณจิตฺโต), **อุทฺธานบุญ**, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ กุฎิมอริณี, ๒๕๔๘), หน้า ๑๘๓, สุเมโธ ภิกขุ, **มงคลธรรมนำชีวิต, แสงเดือนอีสาน**, ปีที่ ๓ ฉบับที่ ๑๑ (ธันวาคม ๒๕๔๗): หน้า ๕๗-๕๘.

^{๑๕} พระมหาสุวิทย์ วิฑูเรสโก, **ทานก้าวแรกแห่งการพัฒนาคุณภาพชีวิต**, หน้า ๒๑.

ทางอารมณ์ เช่น ได้ยินเสียงที่ไม่เพราะหู เห็นรูปไม่งาม ดมกลิ่นไม่ดี กายร้อน หนาว มีความโกรธที่เกิดจากการกระทำของผู้อื่น เมื่อเกิดขึ้นต้องรู้จักให้อภัยเหล่านี้ก็เรียก “ธรรมทาน” การให้ความรู้ การสอนบอกกล่าวธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้าหรือบอกวิชาความรู้ที่ไม่เป็นโทษ เพื่อให้ผู้รับดำเนินชีวิตได้อย่างผาสุก พระพุทธองค์ตรัสว่า “การให้ธรรมเป็นทาน ชนะการให้ทั้งปวง”^{๑๖} ตลอดถึงการแนะนำในส่วนจิตใจ เช่น การให้ความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้อง การให้อภัยซึ่งกันและกัน การประชาสัมพันธ์ในสิ่งที่ดีที่งาม ทั้งในส่วนที่เป็นโลกียธรรมและโลกุตตรธรรมรวมถึงพระธรรมคำสอนที่พระผู้มีพระภาคเจ้า ทรงประแล้วอันเป็นเหตุนำประโยชน์สุขมาให้ทั้งในโลกนี้และโลกหน้า ตลอดทั้งคำสอนที่เป็นหนทางความดับทุกข์ก็จัดเป็นธรรมทานด้วย

ธรรมทาน^{๑๗} สัพพทานํ ธมฺมทานํ ชินาติ (การให้ธรรมย่อมชนะการให้ทั้งปวง) คือ การให้คำแนะนำสั่งสอนสิ่งที่ดี บอกละเอียดที่ดีที่มีประโยชน์ในการดำเนินชีวิต เป็นเหตุให้มีความสุข รวมถึงการอธิบายให้รู้และเข้าใจในเรื่องบุญบาป ให้ละสิ่งที่เป็นอกุศล ดำรงตนอยู่ในทางกุศล ซึ่งจะนำพาตนให้สะอาดบริสุทธิ์ หมดจดจากกิเลสอาสวะทั้งปวงได้

ประเภทของธรรมทาน ธรรมทาน แบ่งออกเป็น ๒ ประเภท คือ วิทยาทาน และ อภัยทาน

๑. วิทยาทาน คือ การให้ความรู้ ยังแบ่งออกได้อีกเป็นวิทยาทานทางโลก และ วิทยาทานทางธรรม วิทยาทานทางโลก คือ การสั่งสอนให้เกิดความรู้ความสามารถในเชิงศิลปวิทยาการ เพื่อนำไปประกอบสัมมาอาชีพเลี้ยงชีวิต และสามารถดำเนินชีวิตต่อไปได้ด้วยความสะดวกสบายทุกอย่าง ดังนั้นทางพระพุทธศาสนาได้จัดความรู้ว่าเป็นขุมทรัพย์อย่างหนึ่ง ชื่อ “องฺคสมณินิ” แปลว่า ขุมทรัพย์ติดตัวได้ บุคคลผู้มีความรู้ดี จึงเปรียบได้ว่ามีขุมทรัพย์ติดตัวไป ไม่ว่าจะอยู่ที่ไหนก็เชื่อมั่นได้ว่าจะสามารถใช้อปัญญารักษาตัวเองให้อยู่รอดปลอดภัยได้แน่นอน

วิทยาทานทางธรรม (จัดเป็นธรรมทานแท้) คือ การให้ความรู้ที่เป็นธรรมะนั้นยังเป็นสิ่งที่ประเสริฐ ด้วยเหตุที่ว่า การดำเนินชีวิตของแต่ละคนนั้น ถ้าขาดเสียซึ่งหลักธรรม ชีวิตก็จะพบแต่ความทุกข์ เดือดร้อน ผิดหวังตลอดไป ต่อเมื่อได้ยินได้ฟังธรรม และนำมาประพฤติปฏิบัติให้

^{๑๖} อจ.ทุก.(ไทย) ๒๐/๑๕๗/๑๒๔.

^{๑๗} ขุ.อติ.(ไทย) ๒๕/๙๘/๔๗๓.

ถูกต้องเหมาะสม ย่อมเกิดความเจริญงอกงามในชีวิตของตน ทำให้จิตใจปลอดโปร่ง สะอาด บริสุทธิ์ ผ่องใส ในที่สุดก็ทำให้รู้แจ้งเห็นแจ้งในพระธรรมคำสอนของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า และเข้าถึงความสุขที่แท้จริงได้ การให้คำสอนที่ถูกต้องที่เป็นธรรมะนั้น เปรียบได้กับการให้ขุมทรัพย์ที่เป็นอมตะติดตัวไว้ หรือให้ประทับแสงสว่างที่คอยติดตามไป ดังนั้น บัณฑิตทั้งหลายจึงกล่าวว่า การให้ธรรมทาน เปรียบเหมือนการให้ ขุมทรัพย์ หรือประทับที่ จะเป็นเครื่องส่องทางชีวิต ให้ดำเนินไปในทางที่ถูกต้องดีงาม นำชีวิตไปสู่ความสุขความเจริญ และเมื่อยังต้องเวียนว่ายตายเกิดอยู่ในวัฏสงสาร ย่อมเป็นผู้ไม่ตกต่ำ มีชีวิตที่ดีงาม ได้เกิดในสุคติภพ เมื่ออบรมบ่มบารมีแก่กล้าแล้ว ย่อมสละละกิเลสได้โดยสิ้นเชิง เข้าถึงพระนิพพานได้ เพราะเหตุนี้ พระผู้มีพระภาคเจ้า จึงตรัสว่า "การให้ธรรมะย่อมชนะการให้ทั้งปวง"

๒. อภัยทาน คือ การให้ความปลอดภัย ให้ความไม่มีภัยแก่ตนและผู้อื่น ไม่ถือโทษโกรธเคืองในการ ล่วงเกินของผู้อื่น ไม่มีเวร ไม่ผูกเวรกับผู้ใด ทั้งยังมีจิตเมตตาปรารถนาดีต่อผู้อื่น เป็นนิตย์

การให้อภัย เป็นการให้ที่ไม่ต้องลงทุนอะไรเลย เป็นการให้ที่ง่าย การให้อภัยทาน

ซึ่งเป็นการยกโทษให้แล้วนั้น เท่ากับเป็นการเปิดโอกาสให้เกิดเหตุการณ์อย่างนั้นซ้ำอีกหรือไม่^{๑๔} แต่ที่บางคนทำได้ยาก เพราะมีกิเลสอยู่ในใจ ต้องอาศัยการฟังธรรม ประพฤติปฏิบัติธรรมบ่อยๆ จนเกิดความเข้าใจแจ่มแจ้ง เห็นคุณประโยชน์ของการให้อภัย แล้วจะให้อภัยได้ง่ายขึ้น หากมองเฉินๆ จะดูเหมือนว่าการให้อภัยเป็นการให้ประโยชน์สุขแก่ผู้อื่น ทำให้ผู้อื่นมีความสุขสบายใจ แต่แท้ที่จริงแล้ว ผู้ที่ได้รับประโยชน์สุขมากที่สุดก็คือตนเอง เพราะทุกครั้งที่ให้อภัยได้ จะรู้สึกปลอดโปร่ง เบากายเบาใจ สดชื่นแจ่มใส มีความสุข จะเห็นได้ว่าในเรื่องขุนช้างขุนแผนตอนที่สมเด็จพระพันวษาได้พระราชทานอภัยชีวิตให้กับนางวันทอง ไม่ต้องให้รับโทษประหารชีวิต แต่ชีวิตของมนุษย์ได้ดำเนินไปตามบทบาทของกรรมที่ได้กระทำไว้ กรรมเป็นประสพการณ์ที่นี้และ

^{๑๔} McCullough, M.E., Paragament, K.I., Thoresen, C.E., *Forgiveness: Theory, Research, and Practice*, p. 144.

เดี๋ยวนี้ กรรมได้เจริญเติบโตขึ้นตลอดระยะเวลาชีวิตนี้ มันหมายถึงกรรมที่เป็นผลลัพธ์อาภักกับกิริยาในชีวิตมากมายนี้ มันให้ผลในลักษณะเหมือนการเป็นอยู่เหมือนที่ได้กระทำไว้แล้ว^{๑๙}

นอกจากนี้ การช่วยเหลือผู้ที่ตกอยู่ในอันตรายให้ปลอดภัย หรือพ้นจากอันตรายนั้น ได้ เช่น การช่วยปล่อยสัตว์ที่เขาจะนำไปฆ่าให้พ้นจากการถูกฆ่า ดังประเพณีปล่อยสัตว์ปล่อยปลา ก็นับว่าเป็นอภัยทานเช่นกัน เพราะได้ให้ความไม่มีภัย ให้ความเป็นอิสระแก่สัตว์เหล่านั้น การให้ความปลอดภัย ให้ความไม่มีเวรไม่มีภัยแก่สรรพสัตว์ทั้งหลาย ด้วยการไม่เบียดเบียน จัดเป็นการให้ที่สูงขึ้นไปอีก พระผู้มีพระภาคเจ้าจึงตรัสเรียกว่า "มหาทาน" ซึ่งท่านจัดไว้ในเรื่องศีล

ส่วนการให้อภัย คือ ทำตนเป็นผู้ไม่มีภัยกับตนเอง ใครที่สามารถสละภัย คือโทษะ ออกจากใจได้ มีจิตใจสงบ สะอาด จิตจะประกอบไปด้วยเมตตา เมื่อทำไปแล้วถึงระดับหนึ่ง จัดว่าเป็นการภาวนา ที่เรียกว่า เมตตาภาวนา ซึ่งมีอานิสงส์สูงยิ่ง

อานิสงส์ของธรรมทาน ดังที่มีการพรรณนาคุณไว้ในอรรถกถาธรรมบทว่า แม้ทายก จะถวายจีวรอย่างดีที่สุดแก่พระพุทธเจ้า พระปัจเจกพุทธเจ้า และพระอรหันต์เจ้าทั้งหลาย ที่นั่งติดๆ กันเต็มห้องจักรวาลนี้ ก็ยังมีอานิสงส์น้อยกว่าการอนุโมทนาของพระพุทธเจ้า ด้วยพระคาถาเพียง ๔ บาท และจีวรทานนั้นมีค่าไม่ถึงเศษส่วน ๑๖ แห่งพระคาถาที่พระพุทธองค์ทรงอนุโมทนา แม้ทายกจะถวายโภชนะข้าวสาลี กอปรด้วยสุปะพัญญชนะ (แกงและกับข้าว) อันประณีต เป็นต้น ให้เต็มบาตรพระพุทธเจ้าก็ดี จะถวายเภสัชทาน มีเนยใส เนยเหลว น้ำผึ้ง เป็นต้น ให้เต็มบาตรพระพุทธเจ้า ที่นั่งติดๆ เต็มห้องจักรวาลก็ดี ยังมีอานิสงส์น้อยกว่าธรรมทานที่พระพุทธเจ้าอนุโมทนาด้วยพระคาถาเพียง ๔ บาท จักไม่กล่าวคำที่กระทบตนและผู้อื่น คือไม่แสดงธรรมโดยยกความดีของตัวเองเพื่อโอ้อวด หรือ ยกความผิดพลาดหรือจุดด้อยของคนอื่น ขึ้นมาเป็นเหตุเพื่อประจานความผิด หรือกล่าวล้อเลียนเขา ต้องกล่าวมุ่งอธิบายธรรมะจริงๆ และหากต้องยกตัวอย่างประกอบในการอธิบายเพื่อความเข้าใจในธรรมนั้น ก็ต้องระมัดระวังไม่ให้ผู้อื่นเสียหายได้ ผู้ที่จะให้ธรรมทาน ฟังตั้งอยู่ในองค์คุณดังกล่าวมานี้ จะยังประโยชน์ใหญ่ อานิสงส์ยิ่งใหญ่อีก ชื่นกับผู้แสดงธรรมได้อย่างเต็มที่ ทำให้ผู้แสดงธรรมได้บุญกุศลมหาศาล ดังพระ

^{๑๙} Suchitra Onkom , *Creating Sustainable World Peace* (Bangkok : Sahadhammika co., ltd, 2003), p. 50-51.

สัมมาสัมพุทธเจ้าตรัส สรรเสริญว่า "บุคคลให้ธรรมเป็นทาน โดยไม่ปรารถนาลาภสักการะ ย่อมมีอานิสงส์ประมาณมิได้"

สรุป ผู้วิจัยมีความเห็นว่า ธรรมทานเป็นยอดแห่งทานทั้งปวง คือเลิศ ประเสริฐสุดกว่าอามิสทานทั้งปวงสมตามที่พระพุทธเจ้าได้ตรัสว่า "ภิกษุทั้งหลาย ทาน ๒ อย่างนี้ ทาน ๒ อย่าง อะไรบ้าง คือ (๑) อามิสทาน (การให้สิ่งของ) (๒) ธัมมทาน (การให้ธรรม) บรรดาทาน ๒ อย่างนี้ ธรรมทานเป็นเลิศ" และการให้ธรรมเป็นทานชนะการให้ทั้งปวง ดังที่พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสพระคาถาแก่ท้าวสักกะจอมเทพและเหล่าเทวดาว่า "การให้ธรรมชนะการให้ทั้งปวง รสแห่งธรรมชนะรสทั้งปวง ความยินดีในธรรม ชนะความยินดีทั้งปวง ความสิ้นตัณหา ชนะทุกข์ทั้งปวง"

การนำเอาองค์ธรรม คือ ปัญญาไปประยุกต์ใช้กับการแก้ปัญหาความปัญหาในสังคมปัจจุบันดังกล่าวนี้ ปัญญาเป็นองค์ธรรมที่มีคุณค่าสูงสุดแก่บุคคลทุกระดับในสังคม เช่นเมื่อคิดอยากได้สิ่งของของผู้อื่นต้องใช้ปัญญาพิจารณาสิ่งนั้นๆ ว่าความโลภอยากได้ในทางที่ผิดศีลธรรม เป็นไปเพื่อความเสียหาย เป็นพฤติกรรมที่ไม่พึงประสงค์ ไม่ควรกระทำ เมื่อบุคคลปฏิบัติได้ตามที่กล่าวมาแล้วนี้ตนเองและสังคมก็ไม่เดือดร้อน "ปัญญาที่พิจารณาเห็นดีชั่วถูกผิดตามเป็นจริงแล้ววางใจเป็นกลางไม่ทำไปด้วยอำนาจโลภะ" ย่อมชนะปัญหาทั้งหมด

๔.๓ การให้อภัยทานเชิงพุทธในสังคมไทย

ในสังคมของคนไทยถือว่า ยังมีความเชื่อเกี่ยวกับการให้อภัยในเมื่อตนทำผิดไป มักจะไต่ยื่นความขอโทษ ขออภัยที่ทำผิดดั่งนั้น "การให้อภัยทาน" (Forgiveness) หรือ "อภัยวิถี" ในทัศนะเชิงพุทธในสังคมไทย และทดลองเสนอการประยุกต์ใช้กับแนวทางสันติวิธีและสมานฉันท์ในสังคมบ้านเรา ซึ่งกำลังเผชิญกับความยุ่งยากในปัญหา ๓ จังหวัดชายแดนภาคใต้ และปัญหาความแตกแยกทางความคิดอันเนื่องมาจากวิกฤตการณ์ทางการเมือง ที่ดำเนินต่อเนื่องมาตั้งแต่พันธมิตรประชาชนเพื่อประชาธิปไตย (พม.) ออกมาเดินขบวนขับไล่ (อดีต) นายกรัฐมนตรี พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร จนเกิดรัฐประหาร ๑๙ กันยายน ๒๕๕๙ แต่ความขัดแย้งรุนแรงในรูปแบบต่างๆ ยังคงดำเนินเรื่อยมาจนบัดนี้ และยากที่คาดเดาได้ว่าจะยุติลงเมื่อใด และอย่างไร

ผู้เขียนขอแยกประเด็นการพิจารณาออกเป็น ๔ ประเด็น คือ (๑) ความหมายของ "การให้อภัย" (๒) เหตุผลของการให้อภัย ซึ่งอาจแยกเป็นเหตุผลทางอภิปรายทางจิตวิทยา และ

ทางจริยธรรม (๓) ปัญหาการใช้ข้อกัณฑ์ในกรอบโครงสร้างทางสังคมและวัฒนธรรมไทย และ
(๔) การประยุกต์ใช้ข้อกัณฑ์กับแนวทางสันติวิธีและสมานฉันท์ในสังคมไทย

“อภัยทาน” เป็นคำในภาษาบาลี ประกอบขึ้นจาก อ+ภัย+ทาน หมายถึง การให้ความ
ไม่มีภัย หรือปลดอภัย^{๒๐}

ในพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน ก็ได้ให้ความหมาย “อภัยทาน” ว่า การให้
ความไม่มีภัย^{๒๑} เช่นเดียวกัน

ความหมายของ “การให้อภัย” ในชีวิตประจำวันที่เราต้องอยู่ร่วมกับบุคคลอื่นๆ ย่อม
มีโอกาสที่จะเกิดการกระทบกระทั่ง และความขัดแย้งต่างๆ ขึ้นได้เสมอ ทั้งในระหว่างบุคคล ใน
ครอบครัว วงศาคณาญาติ หรือการกระทบกระทั่งขัดแย้งในระดับสังคม วิธีแก้ปัญหา ถ้าไม่ตอบได้
ให้สาสมแบบตาต่อตาฟันต่อฟัน ก็ต่างฝ่ายต่างเลิกๆ ต่างเดินกันไปคนละทางไม่ยุ่งเกี่ยวกันอีก
ต่อไป แต่ในใจอาจเก็บความขุ่นแค้นเอาไว้ รอวันปะทุขึ้นมาอีกเมื่อใดก็ได้ถ้ามีสาเหตุมากระตุ้น
หรือไม่ก็หาทางปรับความเข้าใจให้อภัยและยอมรับการอภัยซึ่งกันและกัน เช่น ความโลภ ความ
โกรธ ความหลง ความริษยา อาฆาตพยาบาท พวกนี้ล้วนเป็นสิ่งเศร้าหมองของจิต เป็นของเสียที่
เข้าสู่จิตทำให้จิตเสียปกติภาพไป^{๒๒}

การให้อภัย จึงเป็นการแสดงออกในความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล ๒ ฝ่าย คือ ผู้ให้
อภัย กับผู้รับการให้อภัย การให้อภัยใช้กับเรื่องของบุคคล เฉพาะมนุษย์เท่านั้นในโลกแห่ง
ประสบการณ์ปกติที่เป็นสัตว์ทางจริยธรรมซึ่งสามารถเข้าใจ และรับผิดชอบการกระทำของตนเอง
ได้คือเราจะเรียกร่องการให้อภัย จากบุคคลปกติที่มีวุฒิภาวะรู้จักผิดผิดชอบชั่วดีแล้วเท่านั้น เรา

^{๒๐} พระธรรมปิฎก(ป.อ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ฉบับประมวลธรรม, พิมพ์ครั้งที่ ๑๒,
(กรุงเทพมหานคร:โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖), หน้า ๓๘๐.

^{๒๑} ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒, (กรุงเทพมหานคร :
นานมีบุ๊คพับลิเคชั่น, ๒๕๔๖), หน้า ๑๓๓๑.

^{๒๒} วศิน อินทสระ, วิธีทำจิตให้บริสุทธิ์, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์, ๒๕๔๕),
หน้า ๕๘.

จะไม่เรียกร้องการให้อภัยจากเด็ก ๆ ที่ยังไม่สามารถรู้เรื่องผิดชอบชั่วดี คนวิกลจริต และสัตว์
เดรัจฉานที่แสดงพฤติกรรมตามสัญชาตญาณ

ตามพจนานุกรมราชบัณฑิตยสถาน ฉบับ พ.ศ.๒๕๒๕ (น. ๙๑๗) “อภัย” หมายถึง
“ความไม่มีภัย, ความไม่ต้องกลัว” “ให้อภัย” หมายความว่า “ยกโทษให้” ความหมายนี้แสดงนัยอยู่
แล้วว่า การให้อภัยเกิดจากการที่มีฝ่ายหนึ่งเป็นผู้กระทำ และอีกฝ่ายเป็นผู้ถูกระทำ ซึ่ง
“ผู้ถูกระทำ” เป็นฝ่ายที่ยกโทษให้แก่ “ผู้กระทำ”

คำที่มีความหมายใกล้เคียงกับการให้อภัย คือ “อโหสิกรรม” ตามพจนานุกรมฉบับ
เดียวกัน (น. ๙๒๕) หมายถึง “การเลิกแล้วต่อกัน, การไม่เอาโทษกัน” สละความโกรธ^{๒๓} ซึ่งน่าจะ
มีความหมายในทำนองว่ามีฝ่ายหนึ่งทำผิดต่ออีกฝ่าย หรือทั้งสองฝ่ายอาจทำผิดต่อกันและกัน
และเรื่องก็ยุติลงโดยเลิกแล้วต่อกันไป ไม่เอาโทษไม่เอาผิดกันซึ่งก็คือให้อภัยกันนั่นเอง

ในบางแง่การให้อภัยมีความหมายเกี่ยวข้องกับ “การปลง” หรือ “ปล่อยวาง” ซึ่งการ
ปลงหรือปล่อยวางตามหลักพระพุทธศาสนา คือ “การปลงอนิจจัง” เกิดจากการมีปัญญาเข้าถึง
ความจริงตามกฎธรรมชาติแล้วไม่ยึดติด ไม่ประมาท ไม่ใช่ปลงเพียงเพื่อสบายใจอย่างเดียว แต่
เป็นการปลงที่ทำให้สบายใจด้วย ตื่นตัวเร่งแก้ปัญหา และสร้างสรรค์ความดีต่างๆ บนพื้นฐานของ
ความเข้าใจความจริงด้วย

ดังนั้น คำว่าให้อภัยทาน^{๒๔} อโหสิกรรม ปลง หรือปล่อยวางจึงมีความหมายเกี่ยวเนื่อง
หรือคาบเกี่ยวกันในลักษณะที่ว่า ให้อภัยก็คือยกโทษให้เพราะมีเจตนาที่จะเลิกแล้วต่อกันไม่เอา
โทษกัน และที่ตั้งใจเลิกแล้วต่อกันได้ เพราะสามารถปลงหรือปล่อยวางได้เนื่องจากได้ใช้ปัญญา
พิจารณาเห็นความจริง เช่น อาจเห็นว่าการให้อภัย หรือการไม่พยาบาทจองเวรเป็นสิ่งที่มีความ
ในตัวเองเพราะสภาวะจิตที่ให้อภัยช่วยลดความเจ็บปวด ชุนแค้น รุ่มร้อนที่รุมเร้าจิตใจ (ช่วยขจัด
กิเลสที่เรียกว่าโทสะ) และเป็นพื้นฐานของการอยู่ร่วมกับคนอื่น ๆ ในสังคมอย่างสันติ เป็นต้น

^{๒๓} พุทธศาสนิกชน, การเก็บความโกรธใส่ผู้ฉวาง, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ธรรมสภา, มปป.), หน้า ๒๙-๓๑.

^{๒๔} ชู.จริยา.อ.(บาลี) ๙/๒๖๑.

อภัยทาน หมายถึง ให้อภัย คำว่า อภัย นี้แปลว่า ไม่ต้องกลัว ให้อภัย คือเราให้ความไม่ต้องกลัวแก่บุคคลนั้น แปลว่า บุคคลนั้นไม่ต้องกลัวเรา นี่คือการให้อภัย ที่นี้บางคนอาจจะคิดว่า นี่มันไม่ใช่ให้ทาน นี่มันไม่รู้ เขาพูดไปทั้งที่ไม่รู้การให้อภัยนี้ เรียกว่า ให้ทาน แต่เขาเรียกว่า “อภัยทาน” เป็นสิ่งที่ให้กันได้ ให้ได้ทั้งทางกาย ให้ได้ทั้งทางวาจา ให้ได้ทั้งทางจิตใจ ทางร่างกาย เขามาขอขมาขออภัยเราก็รับ ทางวาจา บอกรอโหสิกรรม ทางจิตใจ เราก็สลัดความโกรธ ความอาฆาตจองเวรอย่างนี้ก็เรียกว่า “อภัยทาน” ทั้งนี้มีได้ทั้งทางกาย ทางวาจา ทางใจ^{๒๕}

การให้อภัย ของนักวิชาการทางตะวันตกพบว่า บทบาทการให้อภัยในการแก้ไขความขัดแย้งโดยตรงนั้น โดยหลักการจะมุ่งไปที่การฟื้นฟูความสัมพันธ์ หรือ การหวนกลับมาคืนดีกัน (Reconciliation) ของคู่กรณี ภายหลังที่เกิดความขัดแย้งขึ้นแล้ว^{๒๖} และการให้คุณค่าของการให้อภัยจะเป็นไปในเชิงจิตวิทยาสังคม

ทำไมเราจึงควรให้อภัย? ผู้เขียนคิดว่ามีเหตุผลสนับสนุนว่า เราควรให้อภัยแก่เพื่อนมนุษย์อย่างน้อย ๓ ประการ คือ เหตุผลทางอภิปรายญา ทางจิตวิทยา และทางจริยธรรม

เหตุผลทางอภิปรายญา เป็นเหตุผลด้านความเป็นจริงเกี่ยวกับธรรมชาติของชีวิตมนุษย์ ซึ่งพระพุทธศาสนามองว่า มนุษย์มีธรรมชาติโน้มเอียงในทางที่จะให้อภัย ความโน้มเอียงดังกล่าวนี้เป็นคุณสมบัติด้านบวกของจิตที่เรียกว่า “กุศลมูล” ที่มีอยู่ ๓ ลักษณะ คือ ความไม่โลภ (อโลภะ) ความไม่โกรธ (อโทสะ) และความไม่หลง (อโมหะ)

จากการที่มนุษย์เกิดกระบวนการสร้างสรรค์ความสัมพันธ์ระหว่างกันในเชิงสังคม ความขัดแย้งย่อมเกิดขึ้นได้ทุกสถานที่และทุกเวลา การกระทบกระทั่งหรือการทะเลาะวิวาทของมวลมนุษยชนนั้นมักเริ่มเกิดจาก ความคิดที่แตกต่าง หรือจากความเห็นซึ่งไม่ลงรอยกัน เพราะเป็นไปได้ที่คนๆ เดียวจะทำให้คนทั้งหลายคิดเหมือนกันได้^{๒๗}

^{๒๕} พุทธทาสภิกขุ, **ทาน ศิล ภาวนา**, (กรุงเทพมหานคร:สำนักพิมพ์สุภาพใจ, ๒๕๓๓), หน้า ๒๙.

^{๒๖} Dudley D. Cahn , Ruth Anna Abigail, **Managing Conflict through Communication**, third edition , (New York: Pearson, 2007), p. 232.

^{๒๗} ชู.ชา. (บาลี) ๒๗/๓๗/๒๐๕. (สเจ อัย ภูตธวั น สกุโก, สมั มนุสฺสเ ส กรณายเมโก, เหวเมว ตฺวํ พุรฺหุเม อิเม มนุสฺสเ, นานาทิฏฐิเก นานยิสฺสสิ เต).

ความไม่โลภ อาจแสดงตัวออกเป็นความเสียสละเอื้ออาทร ความไม่โกรธอาจแสดงตัวออกเป็นความเมตตา ให้อภัย และความไม่หลงอาจแสดงตัวออกเป็นปัญญาที่รู้เท่าทันความเป็นจริงของโลกและชีวิต เป็นต้น

การให้อภัยทาน^{๒๔} ในคัมภีร์มั่งคั่งถกที่ปณี หมายถึง การให้ในลักษณะของเจตนา เป็นเครื่องงดเว้นเป็นคุณธรรม เพราะหมายถึงเจตนาในการกระทำ มากกว่าเป็นการกระทำทางกาย วาจาในระดับทั่วไป การให้อภัยทานนั้นทำได้ทั้งแก่มนุษย์ด้วยกัน เช่น การให้อภัยโทษ การไม่ถือสาหาความ การไม่โกรธตอบบุคคลผู้โกรธหรือประทุษร้ายตอบบุคคลผู้ประทุษร้ายตนเอง และการให้อภัยแก่สัตว์ที่ตนได้มาด้วยประสงค์จะฆ่าให้ตาย หรือการให้อภัยแก่สัตว์ที่ตนต้องการเพื่อประโยชน์แก่ตนจึงเป็นธรรมชาติของจิต ส่วนที่เป็นความไม่โกรธหรือความมีเมตตาบวกกับความไม่หลงหรือความมีปัญญาเข้าใจความเป็นจริง เมื่อมนุษย์สามารถที่จะไม่โกรธหรือมีความเมตตา และเข้าใจความเป็นจริงของโลกและชีวิตได้ มนุษย์ก็สามารถให้อภัยได้ ความสามารถให้อภัยได้ จึงเป็นศักยภาพที่เป็นธรรมชาติของจิตใจมนุษย์ เราจึงเชื่อมั่นโดยสามัญสำนึกว่ามนุษย์ย่อมสามารถให้อภัยในความผิดพลาดบกพร่องของกันและกันได้ ดังนั้น มนุษย์ทุกชาติทุกภาษาจึงมีธรรมเนียมการกล่าวขอโทษขออภัยกันเป็นปกติเมื่อรู้ตัวว่าได้ทำหรืออาจทำผิดต่อผู้อื่น ทั้งด้วยการแสดงออกทางกิริยาท่าทาง การพูดจา หรือแม้แต่การคิดไม่ดี

ท่านพุทธทาสได้แยกประเภทอภัยทานว่า มีอยู่ ๓ ประเภท^{๒๕} กล่าวคือ

- (๑) การให้อภัยโทษ ให้ขมาโทษ คือยอมรับการขมาโทษ เรียกว่า ให้อภัยโทษ
- (๒) การไม่เบียดเบียน ไม่ประทุษร้ายใคร จงเป็นอยู่อย่างไม่เบียดเบียน อย่างไม่ประทุษร้ายใคร ที่เรียกกันว่า “ศีล” ศีล คือ อภัยทาน เราไม่ประทุษร้าย ไม่เบียดเบียนแก่ชีวิต แก่ร่างกาย หรือแก่น้ำใจ ไม่เบียดเบียนเนื้อตัวของใคร ไม่เบียดเบียนจิตใจของใคร ไม่ทำลายชีวิตของใครทุกระดับนับตั้งแต่สัตว์เดรัจฉานขึ้นมาจนถึงมนุษย์ จนกระทั่งเทวดา หรือพรหม
- (๓) การแผ่เมตตาจิตอยู่เป็นปกติ ทุกวัน ทุกคืน ทุกลมหายใจเข้าออก ซึ่งเป็นการให้อภัยทานที่ไม่ต้องลงทุนสักสตางค์หนึ่ง ถ้าเราต้องสร้างโบสถ์หลังหนึ่งต้องเสียหลายแสน แต่ว่าการทำอภัยทานประเภทนี้ ไม่ต้องให้สตางค์สักสตางค์หนึ่งก็ทำได้ แล้วยังมีผลสูงกว่าเสียด้วย

^{๒๔} มงค. (ไทย) ๓/๒, ๒๔๗-๒๔๘.

^{๒๕} พุทธทาสภิกขุ, **ท่าน ศีล ภาวนา**, หน้า ๒๙-๓๑.

การให้อภัย คือรูปแบบของการไม่ใช้ความรุนแรง หรือ “อหิงสา” (ความไม่เบียดเบียน) เป็นการแสดงออกของจิตที่ประกอบด้วยเมตตา หรือความรู้สึกรับผิดชอบและเคารพต่อสรรพชีวิต ซึ่งเป็นธรรมชาติพื้นฐานของมนุษย์ ดังที่ปราชญ์ทางพระพุทธศาสนาอธิบายว่า

“ความก้าวร้าวก็เป็นส่วนหนึ่งของธรรมชาติมนุษย์ด้วย แต่มันไม่ใช่ส่วนที่มีอิทธิพล สำคัญแต่อย่างใด อหิงสา หรือการไม่ใช้ความรุนแรงได้รับการกล่าวว่าเป็นความรู้สึกของความเมตตา และความรู้สึกของการเป็นห่วงเป็นใย ความเมตตาไม่ใช่ความรู้สึกอันหนึ่งของความสงสาร ความเมตตาเป็นความรู้สึกที่แท้จริงอันหนึ่งของความรับผิดชอบและเคารพต่อสรรพชีวิต ด้วยเหตุนี้ อารมณ์ความรู้สึกเกี่ยวกับความรักและความเมตตาเอาใจใส่ จึงเป็นรากฐานเกี่ยวกับการอยู่รอดของมนุษย์ ด้วยเหตุดังนั้น อหิงสาหรือการไม่ใช้ความรุนแรงจึงไปด้วยกันอย่างดีกับธรรมชาติพื้นฐานของมนุษย์”

เมื่อมีเมตตาเป็นพื้นจิตอยู่แล้วก็ไม่คิดเบียดเบียน เมื่อไม่คิดเบียดเบียนก็ภัยได้โดยไม่มีเงื่อนไข คือภัยได้แม้ว่าฝ่ายตนจะถูกเบียดเบียน หรือถูกกระทำด้วยความดูถูกเหยียดหยาม หรือเกลียดชัง หรือเราอาจอธิบายได้อีกอย่างหนึ่งว่าอหิงสากับภัยเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน หรือมีบทบาทสนับสนุนกันและกัน อหิงสาคือสำนึกที่จะไม่เบียดเบียน ไม่ใช้ความรุนแรงต่อใครๆ แม้แต่ศัตรูผู้รุกราน ภัยคือความสามารถตัดสินใจไม่โกรธแค้น ไม่ผูกพยาบาท จองเวรแก่ใครๆ แม้แก่ศัตรูผู้รุกราน ในแง่นี้การให้อภัยจึงทำให้แนวทางการต่อสู้แบบอหิงสาเป็นจริงได้ แต่ในทางกลับกัน เพราะจิตไม่คิดจะเบียดเบียนการให้อภัยจึงเป็นไปได้จริง ทั้งอหิงสาและการให้อภัยมีพื้นฐานมาจากเมตตาอันเป็นธรรมชาติด้านที่ดีงามของจิตมนุษย์

มนุษย์มีจิตใจที่ดีงาม และมีความโน้มเอียงที่จะไม่เบียดเบียนและให้อภัย แต่ทำไมในชีวิตประจำวันเราจึงพบอยู่เสมอว่ามนุษย์มักใช้ความเกลียดชัง ความรุนแรง การแก้แค้นต่อกันและกันอยู่เสมอทั้งในความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล และในความขัดแย้งทางสังคมในระดับต่างๆ ประเด็นนี้พระพุทธศาสนาบอกว่า เพราะธรรมชาติของมนุษย์ไม่ได้มีแต่เฉพาะด้านที่ดีงามเพียงด้านเดียว มนุษย์ยังมีธรรมชาติด้านที่ชั่วร้ายที่พุทธศาสนาเรียกว่า “อกุศลมูล” คือ มีความโลภ (โลภะ) ความโกรธ (โทสะ) และความหลง (โมหะ)

การให้อภัย เป็นคุณลักษณะทางจิตและพฤติกรรมที่แสดงออกบนพื้นฐานของความไม่โลภ ไม่โกรธ ไม่หลง ให้ออกงามไปบุญยิ่งขึ้นเรื่อยๆ และโดยปริยายก็เท่ากับว่าธรรมชาติด้านชั่วร้ายก็ถูกชำระล้างให้ลดลงเรื่อยๆ จนที่สุดก็หมดสิ้นไปได้ คงเหลือแต่ธรรมชาติด้านที่ดีงาม และ

เมื่อนั้นมนุษย์ก็ดำเนินชีวิตอยู่ด้วยเมตตา อหิงสา อภัย ได้อย่างเป็นปกติโดยไม่ต้องฝืนต่ออิทธิพลของธรรมชาติด้านที่ชั่วร้ายภายในจิตของตนเองอีกต่อไป คัมภีร์ทางพระพุทธศาสนากล่าวว่า พระอรหันต์และพระพุทธเจ้าล้วนมีจิตเมตตาอย่าง เป็นปกติต่อมิตร ศัตรู และสรรพชีวิตอย่างเสมอเหมือนกัน

การให้อภัย เราอยากถูกใครผูกใจเจ็บ อาฆาตเคັน หรือจองเวรคอยหาช่องทางระบายความเคັนกับเราอยู่เรื่อยไปหรือไม่ แน่อนเรายอมตอบว่าไม่ และคนอื่นก็ยอมตอบว่าไม่ เช่นเดียวกับเรา หนทางที่จะไม่ให้เกิดสิ่งที่เราไม่ชอบในกรณีนี้ก็คือการให้อภัย ลองจินตนาการดูถ้าในความสัมพันธ์ระหว่างเรากับคนอื่น ๆ ไม่มีการให้อภัยซึ่งกันและกัน เราคงอยู่กันอย่างกินแหนงแคลงใจกันตลอดเวลา ในความสัมพันธ์เช่นนี้คงจะหาความเป็นปกติสุขได้ยาก ยิ่งถ้าเป็นความขัดแย้งระดับสังคมด้วยแล้ว ถ้าไม่มีกระบวนการคลี่คลายความขัดแย้งด้วยการให้อภัย (เช่น การเจรจาประนีประนอม ใช้เหตุผลหาข้อตกลงร่วมกัน ใช้คำสอนทางศาสนา ฯลฯ) สภาพทางสังคมจิตวิทยาคงย่ำแย่ เต็มไปด้วยความวิตกกังวล หวาดระแวง และอาจเกิดความรุนแรงขึ้นเมื่อใดก็ได้

จิตใจของเราแต่ละคนล้วนต้องการได้รับการอภัยจากคนอื่น ๆ ทั้งสิ้น การขอโทษ จึงมีความสำคัญอย่างมากในการบริหารความขัดแย้งพอ ๆ กับ การรับประกันว่าปัญหานี้จะไม่เกิดขึ้นอีก^{๓๐} การขอโทษอย่างจริงใจ^{๓๑} เช่น ฉันขอโทษ ฉันเสียใจ ฉันทำให้คุณเจ็บปวดใจไม่พอใจ แต่จะต้องเป็นการขอโทษ (จริง) (True apologies) ที่มาจากการสำนึกผิดเท่านั้น ไม่ใช่การทำเป็นขอโทษ (False apologies)^{๓๒} นับว่าเป็นบุญมหาทานอันยิ่งใหญ่ เพราะเราต่างก็รู้ว่าเราไม่ใช่มนุษย์ผู้สมบูรณ์แบบประเภทที่ไม่อาจทำอะไรผิดพลาดเลย เราเป็นเพียงมนุษย์ธรรมดาที่อาจทำอะไรผิดพลาดต่อคนอื่น ๆ ได้เสมอ ถ้าไม่เหลือปากว่าแรงเราก็ต้องการความเข้าใจและได้รับการอภัยจากคนอื่น ๆ ตามที่ควรจะเป็น ดังนั้น การนึกถึงอกเขาอกเราจึงเป็นเหตุผลอย่างหนึ่งที่สนับสนุนการให้อภัย

^{๓๐} Catherine Morris, **การจัดการความขัดแย้งและการขอโทษ**, แปลและเรียบเรียงโดย ศ.นพ. วันชัยวัฒน์ศัพท์ และคณะ, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ศาลาแดง จำกัด, ๒๕๔๗), หน้า ๕๓.

^{๓๑} เคน แบลชาร์ด และมาร์เกริต แมคไบรด์, **การขอโทษ ๑ นาที**, แปลโดยชมนารถ, (กรุงเทพมหานคร : บริษัทเพริส พับลิชชิง จำกัด, ๒๕๔๖), หน้า ๓๐.

^{๓๒} McCullough, M.E., Paragament, K.I., Thoresen, C.E., **Forgiveness: Theory, Research, andPractice**. (New York: Guilford, 2000), pp. 136- 138.

การขอโทษ ที่มีบทบาทในการจัดการความขัดแย้ง ต้องเป็นการไปขอโทษจริง (True Apology) ที่มาจากการสำนึกผิด จึงจะมีคุณค่าครบทั้งอภัยทานทางใจจากภายใน ซึ่งจำเป็นต้องใช้ปัญญาพร้อมกับเหตุผล ต่ออุปสรรคต่างๆ ในการขอโทษ เพื่อเป็นการปรับเปลี่ยนกระบวนทัศน์ใหม่ ดังนี้

การขอโทษมิใช่การพ่ายแพ้ จะเป็นความอ่อนแอก็หาไม่

การขอโทษคือการชนะใจ เป็นความกล้าอันยิ่งใหญ่ของมนุษย์ ^{๓๓}

สรุป ผู้วิจัยมีความเห็นว่า อภัยทานในความหมายทางพระพุทธศาสนานั้น จึงมีความหมายที่กว้างและครอบคลุมมากกว่าความหมายทั่วไปที่เข้าใจกันว่า เป็นการหายโกรธ หรือยกโทษให้เท่านั้น และจากความหมายของอภัยทานที่หมายถึง การรักษาศีล ๕ นั้น เราจึงสามารถที่จะให้อภัยทานได้อยู่ตลอดเวลา ท่านพุทธทาสได้กล่าวย้ำเน้นว่า ศีลธรรมเป็นเรื่องสำคัญกว่าเรื่องใด ^{๓๔} โดยไม่จำเป็นที่อภัยทานจะเกิดขึ้นก็ต่อเมื่อเวลาเราทะเลาะ หรือมีปัญหาขัดแย้งกัน ดังนั้น จากการศึกษาของความหมายของอภัยทานทางพระพุทธศาสนา ดังกล่าวในเบื้องต้น ก็พอที่จะได้คำตอบว่า อภัยทานนั้นสามารถใช้เป็นแนวทางหรือหลักการดำเนินชีวิต ที่จะทำให้เกิดสังคมเกิดความสงบ โดยอาจเป็นได้ทั้งการป้องกัน (Prevention) และแก้ไข (Resolution) ปัญหาความขัดแย้งในสังคมไทย

การให้อภัยทาน ^{๓๕} ในฐานะที่เป็นเครื่องมือในการดำเนินชีวิต เพื่อเป็นภูมิคุ้มกันที่จะป้องกันการเกิดความขัดแย้งขึ้นในสังคมไทย คือ การดำเนินชีวิตตามหลักปฏิบัติของศีล ๕ เพราะศีล ๕ นั้นถือว่าเป็นหลักการสำคัญขั้นต้นของการเป็นชาวพุทธ ด้วยเป็นจริยธรรมขั้นต่ำสุดที่จำเป็นต่อการดำรงชีวิตร่วมกันในสังคมได้อย่างมีความสุข

การให้อภัยหรืออภัยวิธีเป็นวิถีชีวิตทางจริยธรรม ตามคำสอนของพระพุทธศาสนา อาจยังไม่เพียงพอที่จะใช้เป็นเหตุผลในทางจริยธรรมว่าทำไมเราจึงควรให้อภัย เราจึงควรพิจารณา

^{๓๓} พลอยฟ้า, **ชีวิตงามเล่ม ๒**, (กรุงเทพมหานคร: ห.จ.ก. เอสอาร์พรินติ้ง, มปป.), หน้า ๓๖.

^{๓๔} พุทธทาสภิกขุ, **ศีลธรรมกับมนุษย์โลก**, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (สุราษฎร์ธานี : ธรรมทานมูลนิธิ, ๒๕๓๘), หน้า ๑-๒.

^{๓๕} กฤษดาวรรณ หงส์ดารมย์ และ จันทิมา เขียวมานนท์, **พลวัตของภาษาไทยปัจจุบัน**, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๙), หน้า ๘๔.

ต่อไปว่าอภยวิธียมี “คุณค่า” ทางจริยธรรมอย่างไร ซึ่งผู้เขียนขอแบ่งเป็น ๒ อย่างคือ คุณค่าต่อตนเอง และคุณค่าต่อสังคม

พระพุทธศาสนาถือว่าการดำเนินชีวิตทางจริยธรรม คือ “การมีวิถีชีวิตที่มุ่งทำความเข้าใจความทุกข์กับความดับทุกข์ทั้งในชีวิตปัจเจกและทุกข์ร่วมทางสังคม” การให้อภัยหรือการฝึกปฏิบัติในอภยวิธีย่อมช่วยลดความรุ่มร้อน ความเจ็บปวด ชุ่นแค้น ความอาฆาตพยาบาทในจิตใจ กล่าวตามจารีต คือ การให้อภัยช่วยระงับหรือลดกิเลสที่เรียกว่า “โทสะ” ซึ่งเป็นหนึ่งในอกุศลมูลอันเป็นรากเหง้าของความรุนแรงทางจิตใจที่แสดงออกทางกาย วาจา พระพุทธศาสนาเปรียบโทสะเหมือนเปลวไฟที่แผดเผาจิตใจให้รุ่มร้อนเป็นทุกข์ (โทสัคคิ) การให้อภัยเป็นการดับทุกข์ทางใจของปัจเจก ซึ่งเป็นความมุ่งหมายสำคัญของการปฏิบัติธรรม ในทางพระพุทธศาสนา การให้อภัยต่อปัจเจกบุคคลก็ถือเป็นสิ่งที่ส่งเสริมความดับทุกข์ซึ่งเป็นเป้าหมายของชีวิตปัจเจกบุคคล ตามทัศนะของพระพุทธศาสนา เกื้อกูลสร้างสรรพสิ่งตั้งงามให้สูงขึ้น^{๓๖}

ในแง่คุณค่าต่อสังคม การให้อภัยย่อมช่วยลดความรุนแรงทางสังคม เราต้องยอมรับความจริงว่า ความขัดแย้งเป็นปรากฏการณ์ปกติของสังคมมนุษย์ เพราะมนุษย์มีความชอบความคิด ความเชื่อ ความเห็นแตกต่างกัน และยังมีเรื่องผลประโยชน์ โครงสร้างทางสังคม วัฒนธรรม ทำให้เกิดความขัดแย้งในสังคม แต่ทำอย่างไรเมื่อเกิดความขัดแย้งขึ้นจึงจะไม่นำไปสู่ความแตกแยก แบ่งเป็นฝักเป็นฝ่ายและเผชิญหน้ากันด้วยความรุนแรง นี่เป็นโจทย์ใหญ่ที่ทุกสังคมพยายามหาคำตอบ

พระพุทธศาสนาเชื่อว่า การให้อภัยหรืออภยวิธียเป็นหนทางหนึ่งที่จะช่วยป้องกัน หรือลดความแตกแยกรุนแรง ทำให้แนวทางแก้ปัญหาความขัดแย้งด้วยหลักอหิงสาหรือสันติวิธีมีความเป็นไปได้ในทางปฏิบัติ และบรรลุผลสำเร็จได้จริง

เหตุผลทางจริยธรรมจึงบอกเราว่า การให้อภัย หรืออภยวิธีย เป็นวิถีแห่งการรักชาติตนเองและรักษาผู้อื่นหรือสังคม ยังสันติสุขให้เกิดขึ้นทั้งแก่ตนเองและสังคม

ถ้าเรามองว่า แนวคิดเรื่องอภยวิธียในทัศนะของพระพุทธศาสนาตามที่กล่าวมาเป็น “องค์ความรู้” อย่างหนึ่ง เราก็ต้องยอมรับว่าองค์ความรู้ใดก็ตามจะมีประโยชน์ต่อชีวิตและสังคม

^{๓๖} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), **พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงและขยายความ**, พิมพ์ครั้งที่ ๑๑, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖), หน้า ๗๗๑-๗๗๒.

ก็ต่อเมื่อถูกนำไปใช้แล้วทำให้ชีวิตและสังคมเปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดีขึ้นตามเนื้อหาสาระ และเจตนารมณ์หลักๆ ขององค์ความรู้นั้นๆ แต่โดยข้อเท็จจริงแล้วองค์ความรู้ใดก็ตามเมื่อถูกนำไปใช้ในสังคม องค์ความรู้นั้นยากที่จะดำรงเนื้อหาสาระหรือความมุ่งหมายเดิมอย่างบริสุทธิ์ผุดผ่องได้ เพราะองค์ความรู้ต่างๆ นั้นย่อมถูกใช้ภายใต้อิทธิพลของกรอบโครงสร้างทางสังคมและวัฒนธรรมอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ นั่นคือ “ความรู้ถูกบงการโดยวัฒนธรรม”

ทางสังคมและวัฒนธรรมแบบอดีต ซึ่งเป็นระบบศักดินาอุปถัมภ์ มีการตีความคำของพุทธศาสนาเพื่อส่งเสริมความศักดิ์สิทธิ์ หรือบารมีของสถาบันเจ้าขุนมูลนาย และสร้างระบบศีลธรรมควบคุมความประพฤติของคนชั้นล่างให้เป็นไปในแนวทางที่ชนชั้นนำต้องการ เช่น การเน้นคำสอนที่ว่า กษัตริย์เป็นสมมติเทพ การเกิดมาในชนชั้นเจ้าขุนมูลนายเป็นผลของการบำเพ็ญบุญบารมีในอดีตชาติ สอนเรื่องบุญ บาป นรก สวรรค์เป็นศีลธรรมกำกับความประพฤติของชนชั้นป่าวไพร่ เป็นต้น

ในสภาพสังคมเช่นนั้น คำสอนของพระพุทธศาสนาอาจช่วยรักษาสถาบันกษัตริย์ให้เข้มแข็ง สร้างการยอมรับทางชนชั้น ถ่วงดุลการใช้อำนาจที่ไม่เป็นธรรมของคนชั้นนำด้วยคำสอนเรื่องทศพิธราชธรรม เป็นต้น รวมถึงลดความขัดแย้งในความสัมพันธ์ทางชนชั้น อภัยทานอาจแสดงออกในรูปคำสอนที่ให้ผู้ใหญ่มีคุณธรรมเป็นแบบอย่าง เป็นปูชนียบุคคล มีเมตตาต่อผู้น้อยซึ่งหมายถึงป่าวไพร่ ลูก ลูกศิษย์ ฯลฯ ดังที่มีการสอนกันจนเป็นประเพณีมาจนถึงปัจจุบันว่า “พรหมวิหารธรรมคือธรรมเครื่องอยู่ของผู้ใหญ่” เป็นต้น

ส่วนในยุคปัจจุบันแม้เราอยู่ภายใต้โครงสร้างทางสังคมแบบประชาธิปไตย สังคมก้าวไปสู่สภาวะของสังคมสมัยใหม่ (Modern Society) แต่การณ์กลับปรากฏว่า ลักษณะขั้นพื้นฐานของสังคมแบบฐานันดรมีได้อันตรธานหายไป กล่าวคือ บุคคลจะไม่เสมอภาคกันอย่างมากทั้งในสภาพการณ์ความเป็นจริง และในรูปการณิจิตสำนึกของผู้คน ทั้งนี้บุคคลจะมีการรวมตัวกันกระจุกตามสถานภาพแบบลดหลั่นและเกาะเกี่ยวเนื่องกันจากเบื้องบนลงสู่เบื้องล่าง โดยมีฐานะกำเนิดของบุคคล ระดับของการศึกษา ลักษณะอาชีพและหน้าที่การงาน รวมทั้งสถานะความมั่งคั่งทางเศรษฐกิจ เป็นปัจจัยผลักดันสร้างแรงจูงใจรวมทั้งแวดล้อมและมีอิทธิพลอยู่

ผู้วิจัยตั้งข้อสังเกตเพิ่มเติมว่า การให้อภัยทาน กับ การให้อภัยโทษ มีทั้งส่วนเหมือนและแตกต่าง จึงควรใคร่ครวญแยกแยะให้ดี เพราะแม้ว่าผู้ร้ายที่สมควรรับโทษและเขาก็ได้รับโทษ

ไปแล้วนั้น ผู้เสียหายยังคงแสดงความรู้สึกให้อภัย และให้อภัยทาน ไม่พยายามทวงแค้นในเรื่องที่ผ่านมาได้เสมอ

๔.๔ สรุปผลของการให้เชิงพุทธในสังคมไทย

การให้ อามิสทาน ธรรมทาน อภัยทาน ตามที่ปรากฏในสังคมไทยตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน มักจะให้ความสำคัญอยู่ในมิติของ “การให้วัตถุ” การสงเคราะห์ การอนุเคราะห์ฉะนั้นเมื่อกล่าวถึง “การให้” สังคมไทยจะเข้าใจหรือรับรู้ว่าหมายถึง การให้วัตถุสิ่งของ หรือของบริจาคให้แก่คนอื่น ๆ เช่น ถวายสังฆทานแก่พระสงฆ์ และให้ทานแก่คนตกทุกข์ได้ยาก เช่น ให้ทานแก่ขอทาน คนชราหรือทุพพลภาพ แต่ทานหรือการให้ ที่จัดได้ว่าเป็นทานอันยิ่งใหญ่ในพระพุทธศาสนา ซึ่งสังคมไทยมักจะละเลย หรือไม่ค่อยให้ความสำคัญสักเท่าใดนัก คือ “อภัยทาน”

ในพระไตรปิฎกได้กล่าวถึง อภัยทาน นี้ว่าเป็นการให้ “มหาทาน”^{๓๗} หรือทานที่ยิ่งใหญ่ และผลที่ได้รับเป็นห้วงบุญห้วงกุศล นำสุขมาให้ ให้อารมณ์อันเลิศมีสุขเป็นผล เป็นไปเพื่อสวรรค์ ย่อมเป็นไปเพื่อสิ่งที่น่าปรารถนา นำใคร่ นำพอใจ เพื่อประโยชน์เกื้อกูล เพื่อความสุข

สรุปผู้ทำการวิจัยเห็นว่า วัฒนธรรมอันดีงามจะเกิดขึ้นในสังคมไทยได้เพราะการให้ทานในพุทธศาสนาแบ่งออกเป็น ๓ ประเภท คือ ๑. อามิสทาน หมายถึง การให้วัตถุสิ่งของต่างๆ และทรัพย์สินเงินทองภายนอกทั้งสิ่งที่เป็นที่รักมาก เช่น อวัยวะเลือด ดวงตาเป็นต้นเป็นทาน ๒. ธรรมทาน หมายถึง การให้ในส่วนของจิตใจ เช่น การให้ธรรมะ การให้ความถูกต้องดีงาม แนะนำในสิ่งที่เป็นประโยชน์ (สัพพทานัม ธรรมทานัม ชินาติ) การให้ธรรมะชนะการให้ทั้งปวง ๓. อภัยทาน หมายถึง การยกเว้นการประทุษร้ายเบียดเบียนซึ่งกันและกัน มีชีวิตอยู่ร่วมกันโดยไม่มีเวร ไม่มีภัยต่อกัน มีจิตคิดเมตตาในคนและสัตว์ หากผิดพลาดก็ไม่ถือโทษโกรธตอบ การให้อภัยทาน ตามทัศนะเชิงพุทธในสังคมไทย ของพระพุทธศาสนา (และการดำรงอยู่ของพุทธศาสนาเองก็ตาม) จะมีความหมายต่อชีวิตและสังคมอย่างแท้จริง ก็ต่อเมื่อมีกระบวนการที่จะนำไปสู่การเรียนรู้และการปฏิบัติได้อย่างตรงตามสาระและเจตนารมณ์ทั้งในระดับปัจเจกบุคคล และระดับ

^{๓๗} อัง .อภฺรสุก.(ไทย) ๒๓/๓๙/๓๐๐.

สังคม อย่างสอดคล้องกับสภาพปัญหาที่เป็นจริง และส่งผลเป็นความดับทุกข์ในชีวิตปัจเจกและ
ทุกข์ร่วมทางสังคมได้จริงตามสมควรแก่การปฏิบัติ

จากความหมายของท่านตามที่กล่าวมาแล้วนั้นบ่งชี้ที่อยู่ในตัวเองว่า ท่านทำหน้าที่ใน
เวลาเดียวกัน ได้แก่ (๑) สงเคราะห์ เพื่อเพื่อแผ้วแผ่แจกจ่ายสิ่งของให้แก่ผู้อื่นบ้าง (อามิสทาน)
(๒) ประพฤติปฏิบัติตนต่อผู้อื่นด้วยเจตนาอันงดงามเป็นแบบอย่างที่ดีบ้าง (ธรรมทาน)
(๓) การให้ความปลอดภัย ให้ความไม่มีภัยแก่ตนและผู้อื่น ไม่ถือโทษโกรธเคืองในการล่วงละเมิด
ของผู้อื่น (อภัยทาน) การให้อภัยเป็นการให้ที่ไม่ต้องลงทุนอะไรเลยเป็นการให้ที่ง่าย แต่คนเราทำ
ได้ยากเพราะมีกิเลสอยู่ในใจ ต้องอาศัยการฟังธรรม จึงจะเห็นคุณประโยชน์ของการให้อภัยแล้วจะ
ให้อภัยได้ง่าย สังคมไทยเป็นวัฒนธรรมอันดีงามก็จะเกิดสันติสุขยิ่งขึ้น เพราะการให้ทาน

สรุปวิเคราะห์ วัฒนธรรมการให้ในสังคมไทยเชิงพุทธ จากการศึกษาผู้วิจัยพบว่า
ชาวพุทธไทยในปัจจุบัน ยังไม่เข้าใจเรื่องการให้ทานในพระพุทธศาสนา ส่วนมากมักเข้าใจว่า การ
ให้ทานคือการถวายทานแก่พระสงฆ์และชอบถวายทานเจาะจงบุคคลเป็นส่วนมาก ซึ่งไม่ถูกต้อง
ตามหลักพระพุทธศาสนาการให้ทานที่ควรยกย่องคือให้เพื่อประโยชน์ส่วนรวมเท่านั้น เพราะ ท่าน
เป็นธรรมขั้นแรกที่ควรบำเพ็ญ เหมือนอย่างพระโพธิสัตว์ทั้งหลายผู้ที่ปรารถนาพระสัมโพธิญาณ ก็ต้อง
บำเพ็ญทานบารมีเป็นข้อแรกก่อน ชาวพุทธในสังคมไทยเมื่อได้ศึกษาเรื่องทานในพระไตรปิฎกแล้ว
จะทำให้มีความเข้าใจถูกต้องในการให้ทานตามหลักพระพุทธศาสนา ทำให้คำสอนเรื่องทานซึมซา
บอยู่ในจิตใจของพุทธศาสนิกชนชาวไทย เห็นได้จากนิสัยของคนไทย คือ มักทำบุญสุนทานเป็น
ประจำ และเป็นการกำจัดกิเลสคือความตระหนี่และความโลภภายในจิตใจให้หมดสิ้นไปอีกด้วย

บทที่ ๕

สรุปผลการวิจัย และข้อเสนอแนะ

๕.๑ สรุปผลการวิจัย

การศึกษาวิจัยเกี่ยวกับ วัฒนธรรมการให้เซ็งพุทธในสังคมไทย ทำให้สามารถสรุปประเด็นคำตอบที่สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของการวิจัย ๓ ประการ ดังต่อไปนี้ คือ

๕.๑.๑ แนวคิดรูปแบบและลักษณะการให้เซ็งพุทธ

คนไทยมีแนวคิดรูปแบบการให้ที่มีจิตใจ ของการเอื้อเฟื้อเพื่อช่วยเหลือกันและกัน เป็นลักษณะอยู่แล้ว ผู้ให้ทานต้องขึ้นอยู่เจตนาทั้ง ๓ ประการ คือ ก่อนให้ กำลังให้ หลังจากให้ ไปแล้ว รูปแบบในการให้หลักอยู่ ๓ ประการ ได้แก่ เขตสมบัติ คือ บุญเขตถึงพร้อม ไทยธรรมสมบัติ คือ ไทยธรรมถึงพร้อม และจิตตสมบัติ คือ เจตนาถึงพร้อม การทำอย่างนี้ถือได้ว่า มีเจตนาทั้ง ๓ กาล ได้บุญเต็มที่ได้และที่ว่าได้บุญเต็มที่ ก็เพราะตัวเจ้าของทานนั้นมีการชำระจิต อยู่ตลอดเวลา ถือว่าผู้ให้ทานเป็นทานปติ คือ ผู้เป็นนายแห่งทาน ไม่ใช่เป็นทาสแห่งทาน สหายแห่งทาน แต่ให้ด้วยความเคารพต่อไทยทานด้วยเคารพต่อปฏิคาหกด้วย ประดุจให้แก่ผู้เป็นที่เคารพนับถือและบูชาฉะนั้น ถือได้ว่ามีผลต่อการให้ทาน นี่เป็นรูปแบบของการให้ทานในสังคมไทยปัจจุบันนี้

ลักษณะการให้ที่ปรากฏในพระไตรปิฎกนั้น พระผู้มีพระภาคได้ตรัสกับพระสารีบุตร ถึงทานที่ให้แล้วมีผลดังที่ปรากฏในทานมัทปผลสูตร ว่าด้วยทานที่มีผลมาก ให้แล้วเกิดประโยชน์ แก่ผู้รับเกิดความสุขสำราญกายสำราญใจ ทานที่ทำแล้วได้บุญ ต้องพร้อมด้วยองค์ ๓ คือ (๑) วัตถุประสงค์ ของที่จะให้ทานต้องเป็นของที่ตนได้มาโดยสุจริตชอบธรรม ไม่ได้คดโกงหรือจงทำกุศลที่ไม่เบียดเบียนใครมา (๒) เจตนาบริสุทธิ์ คือ มีเจตนาเพื่อกำจัดความตระหนี่ของตนทำเพื่อเอาบุญ ไม่ใช่เอาหน้า เอาชื่อเสียง เอาความเด่นความดัง ความรัก จะต้องมีเจตนาบริสุทธิ์ ผุดผ่องทั้ง ๓ ขณะ คือ ก่อนให้ก็มีใจเลื่อมใสศรัทธาเป็นทุนเดิม เต็มใจที่จะทำบุญนั้น ขณะให้ก็ตั้งใจให้ ให้ด้วยใจเบิกบาน และหลังจากให้ก็มีใจเข้มแข็ง ไม่นึกเสียตายสิ่งที่ให้ไปแล้ว (๓) บุคคลบริสุทธิ์ คือ เลือกให้แก่ผู้รับที่เป็นผู้มีศีลบริสุทธิ์ มีความสงบเรียบร้อย ตั้งใจประพฤติ

ธรรม ได้แก่ พระสงฆ์ผู้เป็นเนื้อนาบุญอันยอดเยี่ยมของโลกทานที่ถวายแด่พระสงฆ์มีผลมาก ก็เพราะพุทธบริษัทได้ช่วยกันให้ทั้งอามิสและธรรมะ นับตั้งแต่การถวายวัดเวฬุวันของ พระเจ้าพิมพิสาร การสร้างวัดเชตวันของท่านอนาถปิณฑิกเศรษฐี การสร้างวัดบุพพารามของ นางวิสาขา จนมาถึงในสมัยของพระเจ้าอโศกมหาราช พระองค์มีความศรัทธาเลื่อมใสใน พระพุทธศาสนา ทรงสร้างวิหารทั่วประเทศอินเดีย ๘๔,๐๐๐ แห่ง ทรงทำนุบำรุง พระพุทธศาสนาอย่างเต็มที่ ทรงส่งพระธรรมทูตจำนวน ๙ สาย ไปเผยแผ่พระพุทธศาสนาในที่ ต่างๆ รวมทั้งดินแดนสุวรรณภูมิซึ่งเป็นที่ตั้งของประเทศไทย ทำให้ประเทศไทยได้มี พระพุทธศาสนาอยู่คู่บ้านคู่เมือง มีความร่มเย็นเป็นสุขมาจนถึงทุกวันนี้ หากไม่มีหลักคำสอนเรื่อง ทาน ก็ไม่มีบุคคลเหล่านี้ปรากฏในประวัติศาสตร์ พระพุทธศาสนาก็คงจะดำรงอยู่ไม่นานมาจนถึง ทุกวันนี้ การให้ทานจึงถือว่าเป็นการรักษาไว้ซึ่งพระพุทธศาสนาอย่างแท้จริง

๕.๑.๒ การให้เชิงพุทธในสังคมไทย

พระพุทธศาสนาดำรงอยู่ได้ตลอดระยะเวลาจนถึงปัจจุบันนี้ได้ ก็เพราะพุทธบริษัท ได้ช่วยกันให้ทั้งอามิสและธรรมะ วรรณกรรมมีส่วนให้ความสำนึกของสังคม โดยวิธีแนวคิดในการ พัฒนาจิตการให้ทาน ในรูปแบบต่างๆ เป็นการปลูกฝังทัศนคติต่อสังคม วรรณกรรมจึงเป็นที่ ยอมรับของสังคม อันได้แก่ ศีลธรรม กอบจาริตประเพณี และธรรมนิยามต่างๆ มีความ รับผิดชอบต่อสังคมในฐานะเป็นหน่วยหนึ่งของสังคมนั้น วรรณกรรมจึงเป็นมรดกของสังคม เป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมที่แสดงเอกลักษณ์ของความเป็นชาติ และเป็นเครื่องบ่งชี้ความเป็น อารยะของชนในชาติ สังคมไทยเป็นสังคมที่มีความเกี่ยวพันกับพระพุทธศาสนาทุกยุคทุกสมัย หลักคำสอนทางพระพุทธศาสนาได้ซึมซาบ และแพร่หลายไปในหมู่ประชาชน จนกลายเป็น วัฒนธรรมอันดีงามของสังคม คนไทยได้รูปแบบการดำเนินชีวิตที่ดีงาม จากหลักคำสอนทาง พระพุทธศาสนา นับได้ว่ามีอิทธิพลอย่างยิ่งต่อสังคมไทยมาทุกยุคทุกสมัย เช่น วรรณกรรมเรื่อง เวสสันดรชาดก การบำเพ็ญทานบารมี วรรณกรรมเรื่องไตรภูมิพระร่วง สอนให้เชื่อเรื่องนรก สวรรค์ ผู้ทำความดียอมไปสู่สุคติ ผู้ทำความชั่วยอมไปนรก จึงพากันทำบุญ เช่น การให้ทาน รักษาศีล เจริญภาวนา วรรณกรรมเรื่องมาลัยคำหลวง มีอิทธิพลต่อคนไทยในด้านพุทธศาสนา โดยเฉพาะในด้านการบริจาคทาน วรรณกรรมในนิทานธรรมบท โดยการเล่านิทานยกอุทานหรือ อุปมาและ อุปไมย ทำให้พุทธศาสนิกชนได้เข้าใจธรรมะนั้นอย่างแจ่มแจ้ง วรรณกรรมในนิทาน มงคลสูตรมงคลสูตร ๓๘ ประการ พระพุทธองค์ทรงเทศนาเรียงลำดับข้อไว้อย่างมีระเบียบดียิ่ง

เพื่อให้เป็นหลักปฏิบัติตามลำดับอายุของมนุษย์ เริ่มแต่ ปฐมวัย , มัชฌิมวัย และ ปัจฉิมวัย
 วรรณกรรมนิทานพื้นบ้านต่างๆ เช่น วรรณกรรมเรื่อง มขวา อันเป็นตำนานว่าด้วยประวัติของ
 พระอินทร์ และสมบัติที่เกี่ยวข้องกับพระอินทร์ทุกประการ เป็นวรรณกรรมที่เก่าแก่ ผ่านการ
 คัดลอกสืบทอดกันมาหลายช่วงชั้น ต่างยุคต่างสมัย ทำให้เห็นอิทธิพลของพระอินทร์ที่มีต่อ
 สังคมไทยมาช้านาน หากนับวันเรายังปล่อยให้วรรณกรรมท้องถิ่นเหล่านี้เลือนหายไปต่อไปใน
 อนาคตข้างหน้าไม่รู้ว่าจะสรรหาวิชาที่นับได้ว่าเป็น “สรรพวิทยา” ได้จากที่ใด เพราะคนส่วน
 ใหญ่โดยเฉพาะเยาวชนในปัจจุบันละเลยต่อการให้ความสนใจเรื่องราวเหล่านี้เป็นจำนวนมากโดย
 มองว่าเป็นเรื่องน่าเบื่อ ถึงเวลาแล้วที่เราต้องกลับมาทบทวนถึงความจำเป็นที่จะปกป้องรักษา
 วรรณกรรมอันทรงคุณค่าที่เราเรียกว่า “วรรณกรรมท้องถิ่น” ให้คงอยู่สืบไป

๕.๑.๓ วัฒนธรรมการให้เซิงพุทธในสังคมไทย

วัฒนธรรมการให้เซิงพุทธในสังคมไทย เห็นว่า วัฒนธรรมอันดีงามจะเกิดขึ้นใน
 สังคมไทยได้เพราะการให้ ทานในพุทธศาสนาแบ่งออกเป็น ๓ ประเภท คือ ๑. อามิสทาน
 หมายถึง การให้วัตถุสิ่งของต่าง ๆ และทรัพย์สินเงินทองภายนอกทั้งสิ่งที่เป็นที่รักมาก เช่น
 อวัยวะเลือด ดวงตาเป็นต้นเป็นทาน ๒. ธรรมทาน หมายถึง การให้ในส่วนของจิตใจ เช่น
 การให้ธรรมะ การให้ความถูกต้องดีงาม แนะนำในสิ่งที่เป็นประโยชน์ (สัพพทาน ฌมมทาน ฌินาติ)
 การให้ธรรมะชนะการให้ทั้งปวง ๓. อภัยทาน หมายถึง การยกเว้นการประทุษร้ายเบียดเบียนซึ่ง
 กันและกัน มีชีวิตอยู่ร่วมกันโดยไม่มีเวร ไม่มีภัยต่อกัน มีจิตคิดเมตตาในคนและสัตว์ หาก
 ผิดพลาดก็ไม่ถือโทษโกรธตอบ การให้อภัยทาน ตามทัศนะเซิงพุทธในสังคมไทย ของ
 พระพุทธศาสนา (และการดำรงอยู่ของพุทธศาสนาเองก็ตาม) จะมีความหมายต่อชีวิตและสังคม
 อย่างแท้จริง ก็ต่อเมื่อมีกระบวนการที่จะนำไปสู่การเรียนรู้และการปฏิบัติได้อย่างตรงตามสาระ
 และเจตนารมณ์ทั้งในระดับปัจเจกบุคคล และระดับสังคม อย่างสอดคล้องกับสภาพปัญหาที่เป็น
 จริง และส่งผลเป็นความดับทุกข์ในชีวิตปัจเจกและทุกข์ร่วมทางสังคมได้จริงตามสมควรแก่การ
 ปฏิบัติ จากความหมายของทานตามที่กล่าวมาแล้วนั้นบ่งชี้ชัดอยู่ในตัวเองว่า ทานทำหน้าที่ในเวลา
 เดียวกัน ได้แก่ (๑) สงเคราะห์ ๑. เอื้อเพื่อเอื้อแม่แจกจ่ายสิ่งของให้แก่ผู้อื่นบ้าง (อามิสทาน)
 (๒) ประพฤติปฏิบัติตนต่อผู้อื่นด้วยเจตนาอันงดงามเป็นแบบอย่างที่ดีบ้าง (ธรรมทาน)
 (๓) การให้ความปลอดภัย ให้ความไม่มีภัยแก่ตนและผู้อื่น ไม่ถือโทษโกรธเคืองในการล่วงละเมิด
 ของผู้อื่น

(อภัยทาน) การให้อภัยเป็นการให้ที่ไม่ต้องลงทุนอะไรเลยเป็นการให้ที่ง่าย แต่คนเราทำได้ยาก เพราะมีกิเลสอยู่ในใจ ต้องอาศัยการฟังธรรม จึงจะเห็นคุณประโยชน์ของการให้อภัยแล้วจะให้ อภัยได้ง่าย สังคมไทยเป็นวัฒนธรรมอันดีงามก็จะเกิดสันติสุขยิ่งขึ้น เพราะการให้ทาน

๕.๒ ข้อเสนอแนะ

๕.๒.๑ ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

(๑) ควรปรับปรุงเรื่องแนวคิดรูปแบบ และลักษณะการให้เชิงพุทธ ตามแนวพุทธ ศาสนา วิธีการถวายทาน รูปแบบการให้ทาน ก่อนให้ กำลังให้ และหลังจากการให้ให้เป็นแนว เดียวกันกับวิธีการดำเนินชีวิตของคนชาวพุทธในสังคมไทยในปัจจุบัน

(๒) ควรให้มีการแนะนำ ปลุกฝังความรู้เกี่ยวกับเรื่องการให้ เช่น การสอน การอบรม ให้สังคมไทยได้รู้ถึงความสำคัญเกี่ยวกับวัฒนธรรมการให้เชิงพุทธ มีผลและอานิสงส์อย่างไร

(๓) ควรปลุกฝังสังคมไทยให้เป็นสังคมแห่งการให้ และมีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ต่อกัน โดยยึดหลังวัฒนธรรมการให้เชิงพุทธที่ถูกต้องตามหลักพระพุทธศาสนา

๕.๒.๑ ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

จากการศึกษาวิเคราะห์วัฒนธรรมการให้เชิงพุทธ ผู้วิจัยพบว่าสังคมไทยนั้นยังขาด ความรู้เกี่ยวกับการให้ ที่ถูกต้องตามหลักพระพุทธศาสนาจึงควรที่จะมีการศึกษาเกี่ยวกับเรื่องของการให้ ดังข้อเสนอแนะต่อไปนี้

๑. ศึกษาในรูปแบบแนวคิดวัฒนธรรมการให้ทานในพุทธศาสนาเถรวาท กับพุทธ ศาสนามหายานมีความแตกต่างกันหรือเหมือนกันในสังคมไทยอย่างไร

๒. ศึกษาการให้ทาน เชิงพุทธ ในคัมภีร์พุทธศาสนา กับ คัมภีร์ศาสนาอื่น ๆ มีผลกระทบต่อสังคมไทยในปัจจุบันอย่างไร

๓. ศึกษาวัฒนธรรมการให้เชิง พุทธในพุทธกาล กับ วัฒนธรรม การให้ของชาวพุทธ ในปัจจุบันเชิงวัตถุทาน ธรรมทาน และอภัยทานมีความแตกต่างกันหรือเหมือนกันอย่างไร

บรรณานุกรม

๑. ภาษาบาลี – ไทย :

ก. ข้อมูลปฐมภูมิ (Primary Sources)

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. **พระไตรปิฎกภาษาบาลี**. ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ รุ่งเรืองธรรม, ๒๕๐๖.

_____ . **พระไตรปิฎกภาษาไทย** ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

_____ . **อรรถกถาภาษาบาลี** ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, โรงพิมพ์วิญญูณ, ๒๕๓๒ - ๒๕๓๔.

_____ . **ฎีกาภาษาบาลี** ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, โรงพิมพ์วิญญูณ, ๒๕๓๙ - ๒๕๔๕.

_____ . **ปกรณ์วิเสสภาษาบาลี** ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. ๒๕๓๙-๒๕๔๓
กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์วิญญูณ, ๒๕๓๙ - ๒๕๔๓.

มหาหมกุฏราชวิทยาลัย. **พระไตรปิฎกภาษาบาลี** ฉบับสยามรัฐเตปิฎก ๒๕๓๕.
กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาหมกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๒๕.

_____ . **พระไตรปิฎกร่วมอรรถกถา แปล. ชุด ๙๑ เล่ม**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาหมกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๔.

_____ . **อรรถกถาภาษาบาลี** ฉบับสยามรัฐเตปิฎกอรรถกถา ๒๕๓๕. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ มหาหมกุฏราชวิทยาลัย ๒๕๓๕.

ข. ข้อมูลทุติยภูมิ (Secondary Sources)

(๑) หนังสือ :

กัตติญญ ชูชื่น. **ประวัติวรรณคดีไทย**. กรุงเทพมหานคร : ทิพย์อักษร, ๒๕๒๗.

กรมศิลปากร. **คัมภีร์มิลินทปัญหา ไทย-บาลี**. กรุงเทพมหานคร : บริษัทประยูรวงศ์พรินต์ติ้ง จำกัด, ๒๕๕๐.

- กระทรวงศึกษาธิการ. **แบบเรียนวรรณคดี เล่ม ๕ ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๕.** นครหลวง
กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว. ๒๕๑๔.
- กฤษดาวรรณ หงส์ดามรงค์ และ จันทิมา เขียวมานนท์. **พลวัตของภาษาไทยปัจจุบัน.**
กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๙.
- กองตำรา มหามกุฏราชวิทยาลัย. **อธิบายบาลีไวยากรณ์ (นามกิตก์และกิริยากิตก์).** พิมพ์
ครั้งที่ ๑๔. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๘.
- กุหลาบ มัลลิกะมาส. **วรรณกรรมไทย.** พระนคร : มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๑๗.
- กุหลาบ มัลลิกะมาส. **วรรณคดีวิจารณ์.** พิมพ์ครั้งที่ ๖. กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัย
รามคำแหง, ๒๕๒๙.
- เคน แบลชาร์ด และมาร์เกร็ต แมคไอบรด์. **การขอโทษ ๑ นาที,** แปลโดยชมนารถ,
กรุงเทพมหานคร : บริษัท เพลิดเพลินซิง จำกัด, ๒๕๔๖.
- จิราภรณ์ ตั้งกิตติภรณ์. **จิตวิทยาเบื้องต้น.** คณะวิทยาการจัดการ
มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ : ๒๕๓๒.
- เจตนา นาควัชระ. **วรรณคดีวิจารณ์และวรรณคดีศึกษา.** กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนา
พานิช, ๒๕๒๐.
- เจ้าฟ้าธรรมาธิเบศ. **พระมัลลย์คำหลวง.** นนทบุรี : มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, ๒๕๕๐.
- เจ้าฟ้าธรรมาธิเบศร ไชยเชษฐสุริยวงศ์. **พระประวัติและพระนิพนธ์บทร้อยกรอง.** ธนบุรี : โรง
พิมพ์รุ่งวัฒนา, ๒๕๑๓.
- เจ้าฟ้าธรรมาธิเบศ. **พระมัลลย์คำหลวง.** กรุงเทพมหานคร : มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๐๙.
- เจือ สตะเวทิน. **วรรณคดีพระพุทธศาสนา เล่ม ๑.** กรุงเทพมหานคร : คุรุสภา, ๒๕๒๗.
- เจือ สตะเวทิน, ศาสตราจารย์พิเศษ. ใน **สารานุกรมวัฒนธรรมไทย ภาคกลาง เล่ม ๔,**
กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทย ธนาคารไทยพาณิชย์, ๒๕๔๒.
- ชมรมนักเรียนเก่าแอลเอเอสอี. **พระมัลลย์กลอนสวด.** กรุงเทพมหานคร: สหมิตรกรรม จำกัด, (มปป.).
- ชวน เพชรแก้ว. **การศึกษาวรรณคดีไทย.** กรุงเทพมหานคร : โอเดียนสโตร์ ๒๕๒๔.

ชัยสิทธิ์ ทองบริสุทธิ์. **จิตวิทยาพุทธศาสนา**. กรุงเทพมหานคร : บัณฑิตวิทยาลัย

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๙.

ชำเลื่อง วุฒิจันทร์และคณะ. **ศาสนพิธี คู่มือทำบุญบำเพ็ญกุศลสำหรับพุทธศาสนิกชน**.

กรุงเทพมหานคร : สำนักงานเอกลักษณ์ของชาติสำนักนายกรัฐมนตรี จัดพิมพ์,
๒๕๒๖.

दनัย ไชยโยธา. **ลัทธิศาสนาและระบบความเชื่อกับประเพณีนิยมในท้องถิ่น**.

กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์, ๒๕๓๘.

เด่นดาว ศิลปานนท์. **พระมาลัยในความเชื่อของคนไทย**. โครงการเผยแพร่ความรู้สู่ประชาชน

ครั้งที่ ๕๒ , ๒๕๔๗.

นัยนา ไปรุ่งธนะ. **บทบาทของพระอินทร์ในปัญญาสชาดก** . จัดพิมพ์เนื่องในโอกาส

พระราชทานเพลิงศพนางสาวนัยนา ไปรุ่งธนะ , กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์อรุณการ
พิมพ์, ๒๕๔๔.

นายแพทย์เกิด ธนชาติ. **คู่มือคลังปริยัติ เล่ม ๒**. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์อินส์พันท์

๒๕๓๑.

บรรณจบ บรรณรุจิ. **พระศรีอารยมาแล้ว**. กรุงเทพมหานคร : สุขภาพใจ, ๒๕๒๙.

บุญยงค์ เกิดเทศ. **วรรณกรรมประวัติศาสตร์**. กรุงเทพมหานคร : ศึกษาบัณฑิต, ๒๕๒๐.

บุญย์ นิลเกษ. **อุดมการณ์ชีวิตแบบพระโพธิสัตว์ เล่มที่ ๓** . กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหา

จุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๔.

ประจักษ์ ประภาพิทยากร. **ความรู้พื้นฐานทางวรรณคดีและวรรณกรรมเอกของไทย** ,

กรุงเทพมหานคร : ครูสภา, ๒๕๒๕.

ประทีป เหมือนนิล. **วรรณกรรมไทยปัจจุบัน**. พระนคร : เจริญวิทยาการพิมพ์, ๒๕๒๓.

ประทีป ชุมพล. **จิตกรรมผ่านนงภาคกลาง : ศึกษากรณีความสัมพันธ์กับวรรณคดีและ**

อิทธิพลที่มีต่อความเชื่อประเพณีและวัฒนธรรม . กรุงเทพมหานคร : สำนักวิจัย
แห่งชาติ, ๒๕๓๙.

ประยูรท์ หลงสมบุญ. **พจนานุกรมมคธ-ไทย**. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร: บริษัทธรรมสาร
จำกัด, ๒๕๔๖.

ปัญญา บริสุทธิ์. **วิเคราะห์วรรณคดีไทยโดยประเภท**. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร :
เท็กซ์แอนด์ เจอร์นัล พับลิเคชั่น, ๒๕๔๒.

เปลื้อง ณ นคร. **ประวัติวรรณคดี**. กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๔๕.

พญาลีไท. **ไตรภูมิพระร่วง** พิมพ์ครั้งที่ ๘. กรุงเทพมหานคร : จักรานุกูลการพิมพ์, ๒๕๔๓.

_____ . **ไตรภูมิภคา หรือ ไตรภูมิพระร่วง. หนังสือชุดภาษาไทยของครูสภา**.
กรุงเทพมหานคร : องค์การค้าของคุรุสภา. ๒๕๒๗.

พรพรรณ วัชรภักย์. **วรรณคดีที่เกี่ยวกับพระพุทธศาสนา**. กรุงเทพมหานคร : พิมพ์ที่บริษัท
ประชาชนจำกัด, ๒๕๐๘.

พันโทปิ่น มุกกันต์. **มงคลชีวิต ภาคที่ ๒**. กรุงเทพมหานคร : พิศนาคะการพิมพ์, ๒๕๐๖.

พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระจันทบุรีนฤนาถ. **ปทานุกรมบาลีไทย อังกฤษสันสกฤต**.
กรุงเทพมหานคร : ห้างหุ้นส่วนจำกัด ศิวพรการพิมพ์. ๒๕๑๓.

พระเทพวิสุทธิกวี. **อนุப்புพิภกชาติปณี**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย,
๒๕๔๖.

พระธรรมธีรราชฆาตมุนี (โชดก ญาณสิทธิ์ ป.ธ.๙). **ทาง ๗ สาย**. พิมพ์ครั้งที่ ๗.
กรุงเทพมหานคร : ห้างหุ้นส่วนจำกัดการพิมพ์, ๒๕๓๓.

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต). **ก้าวไปกับบุญ** ธรรมะฉบับเรียนลัด, นครปฐม : วัดญาณเวศกวัน,
๒๕๔๖.

_____ . **ปฏิบัติธรรมให้ถูกทาง**. พิมพ์ครั้งที่ ๔๖, กรุงเทพมหานคร : บริษัท สหธรรมิก
จำกัด, ๒๕๔๑.

_____ . **พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์
มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๘.

_____ . **พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงและขยายความ**. พิมพ์ครั้งที่ ๑๑. กรุงเทพมหานคร
: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖.

_____ . **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม** พิมพ์ครั้งที่ ๑๒,

กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖.

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว. **พระราชพิธีสิบสองเดือน** . กรุงเทพมหานคร :

บรรณาคาร , ๒๕๑๓.

พระבודהา ถาวโร. **ชีวิตการงานหลักกรรม**, กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภา, ๒๕๓๗.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต). **คู่มือชีวิต** . พิมพ์ครั้งที่ ๖ . กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์

มูลนิธิพุทธธรรม, ๒๕๔๘.

พระราชสุธี (โสภณ โสภณจิตฺโต). **อุทยานบุญ** . กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ กุฎิมอรัญ ,

๒๕๔๘.

พระสิริมงคลจารย์. **มังคลัตถปิณี แปล เล่ม ๓**. พิมพ์ครั้งที่ ๑๘, กรุงเทพมหานคร : โรง

พิมพ์มхамกุฎราชวิทยาลัย, ๒๕๓๗.

พลอยฟ้า. **ชีวิตงามเล่ม ๒**. กรุงเทพมหานคร : ห.จ.ก. เอสอาร์พรินติ้ง, มปป.

พุทธทาสภิกขุ. **การเก็บความโกรธใส่ยุ่งฉาง**, กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ธรรมสภา, มปป.

_____ . **คู่มือดับทุกข์ฉบับสมบูรณ์**, ธรรมสภา : มปป.

_____ . **ทาน ศีล ภาวนา**. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์สุขภาพใจ, ๒๕๓๓.

_____ . **ศีลธรรมกับมนุษย์โลก ก**. พิมพ์ครั้งที่ ๒. สุราษฎร์ธานี : ธรรมทานมูลนิธิ ,

๒๕๓๘.

พูนศักดิ์ ศักดานุวัฒน์. **พระมาลัย ผู้เปิดประตูนรก-สวรรค์**. กรุงเทพมหานคร : อำนวยเว็ปพริ้น

ติ้ง จำกัด, ๒๕๓๕.

มхамกุฎราชวิทยาลัย, **มงคลตถปิण्या ทุติโย ภาโค**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มхамกุฎ

ราชวิทยาลัย, ๒๕๐๘.

_____ . **มังคลัตถปิณี แปล เล่ม ๓**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มхамกุฎราช

วิทยาลัย, ๒๕๓๑.

_____ . **ทศบารมี ทศพิธราชธรรม พิมพ์ ครั้งที่ ๓**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหา

มกุฎราชวิทยาลัย, ๒๕๔๔.

มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์. **วรรณกรรมไทจีน มัชฌิม**. กรุงเทพมหานคร : บริษัท มิเนียเจอจำกัด , ๒๕๔๗.

มหาวิทยาลัยรามคำแหง. **วรรณคดีวิจารณ์ (มหาเวสสันดรชาดก)**. กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๓๑.

มุกดา ศรียางค์ และคณะ. **จิตวิทยาทั่วไป**. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๔๒.

ราชบัณฑิตยสถาน. **พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๒๕**. พิมพ์ครั้งที่ ๕. กรุงเทพมหานคร : อักษรเจริญทัศน์, ๒๕๓๘.

วศิน อินทสระ. **วิธีทำจิตให้บริสุทธิ์**. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์, ๒๕๔๕.

_____ . **สาระสำคัญแห่งมงคล ๓๘ เล่ม ๒**. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์บรรณาคาร. ๒๕๑๕.

_____ . **หลักกรรมและการเวียนว่ายตายเกิด**. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ธรรมดา ๒๕๔๕.

วันชัย วัฒนศัพท์ และคณะ. **คู่มือเพิ่มพลังความสามารถกระบวนการจัดการข้อพิพาท** . นนทบุรี : สถาบันพระปกเกล้า, ๒๕๔๕.

วันชัย วัฒนศัพท์. **ความขัดแย้ง: หลักการและเครื่องมือแก้ปัญหา** . นนทบุรี : สถาบันพระปกเกล้า, ๒๕๔๗.

วันเนา ฐิติน. **ประวัติวรรณคดีสมัยสุโขทัยและอยุธยา**. กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช ๒๕๒๗.

ศรีศักร วิไลโกดมและสุจิตต์ วงษ์เทศ. **สู่ความเข้าใจวัฒนธรรม** . กรุงเทพมหานคร : อมรินทร์ พริ้นติ้ง กรุ๊ป, ๒๕๓๓.

สนิท ตั้งทวี, **วรรณคดีและวรรณกรรมศาสนา**, กรุงเทพมหานคร : โอเดียนสโตร์ ๒๕๒๗.

สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส. **สารานุกรมพระพุทธศาสนา**. สุขาวรณ์ พลอยชุม รวบรวม. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาภูมิภาควิทยาลัย, ๒๕๓๘.

สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส. **ธรรมวิภาค ปริเฉทที่ ๒.**

กรุงเทพมหานคร : มหามกุฏราชวิทยาลัย. ๒๔๙๙.

_____ . **พุทธศาสนสุภาษิต.** พิมพ์ครั้งที่ ๒๗. กรุงเทพมหานคร : มหามกุฏราชวิทยาลัย. ๒๕๒๑.

_____ . **พุทธศาสนาสุภาษิต เล่ม ๑.** พิมพ์ครั้งที่ ๒๘. กรุงเทพมหานคร : มหามกุฏราชวิทยาลัย. ๒๕๒๖.

_____ . **บาลีไวยากรณ์วิจิตรภาค.** ภาคที่ ๒ อาชยาต และกิตก์, พิมพ์ครั้งที่ ๓๗. กรุงเทพมหานคร : มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๗.

สมเด็จพระสังฆราชเจ้า กรมหลวงวชิรญาณวงศ์ , **ธรรมานุกรม,** กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหา
มกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๒๗.

พระสังฆราชเมธี (รจนา). **โลกทิปกสา ร.** แปลโดย น.อ. (พิเศษ) แย้ม ประพัฒน์ทอง.
กรุงเทพมหานคร : ห้างหุ้นส่วนสามัญนิติบุคคล สหประชาพานิชย์, ๒๕๒๙.

พระสิริมังคลาจารย์ (รจนา). **จกกวาทินี** . แปลโดย ทินกร ทองเสวต ป.ธ. ๙.
กรุงเทพมหานคร : หจก.เซ็นทรัลเอ็กซ์เพรสศึกษาการพิมพ์, ๒๕๒๓.

สมพันธ์ เลขาพันธ์. **วรรณคดีสมัยรัตนโกสินทร์ ตอนต้น.** กรุงเทพมหานคร : หจก.แสงจันทร์
การพิมพ์. ๒๕๓๒.

สำนักเลขาธิการนายกรัฐมนตรี. **ตำนานเทศน์มหาชาติ.** พิมพ์แจกในงานทอดกฐินพระราชทาน
ของสำนักนายกรัฐมนตรี ณ วัดมเหยงคณ์พาราม กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณ์
มหาวิทยาลัย. ๒๕๒๔.

สุภาพรรณ ณ บางช้าง. **มหาชาติและประเพณีการเทศน์มหาชาติ** . กรุงเทพมหานคร :
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. ๒๕๒๔.

สุมาลี มหณรงค์ชัย. **ทาน-สังฆทาน ฉบับคู่มือชาวพุทธ** . กรุงเทพมหานคร : พิรินดี กวีฟ. ,
๒๕๔๗.

เสถียรโกเศศ. **การศึกษาเรื่องประเพณีไทยและชีวิตชาวไทยสมัยก่อน** . กรุงเทพมหานคร :
คลังวิทยา, ๒๕๒๑.

_____ . **วัฒนธรรมและประเพณีต่าง ๆ ของไทย**. กรุงเทพมหานคร : คลังวิทยา , ๒๕๑๖.

เสฐียรพงษ์ วรรณปก. **พุทธจริยาวัตร พากย์ไทย – อังกฤษ**. กรุงเทพมหานคร : อมรินทร์พรินติ้ง กรุ๊ป. ๒๕๓๑.

เสรี พงศ์พิศ. **ศาสนาคริสต์**. กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. ๒๕๓๑.

หทัยวรรณ ไชยะกุล. **วรรณกรรมศึกษา**. เชียงใหม่ : โรงพิมพ์มีเมือง, ๒๕๔๔.

หลวงเทพคุณานุกิจชัย (ทวี ธรรมธัช ป.๙). **ธาตุปฏิบัติ**. กรุงเทพมหานคร : มหามกุฏราชวิทยาลัย. ๒๕๒๘.

อร่าม อินฟูม. **มงคลชีวิต ๓๘ ประการ**. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ เพชรกระวี, ๒๕๓๗.

อริยธรรม ป.(นามแฝง) . **ฎีกามาลย์สูตร โดยพิสดาร** . กรุงเทพมหานคร : เลียงเชียงจวงเจริญ , ๒๕๒๑.

เอมอร ชิตตะโสภณ. **โลกแห่งวรรณคดี**. กรุงเทพมหานคร : เจริญวิทย์การพิมพ์ ๒๕๒๑.

(๒) สารสนเทศ

<http://www.abhidhamonline.org/aphi/p9/113.htm>.

http://www.thaiwisdom.org/p_culture/api/api_1htm.

(๓) วิทยานิพนธ์:

ชฎาลักษณ์ สรรพานิช. “พระมาลัย : การศึกษาเชิงวิเคราะห์ ”. **วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต**. คณะโบราณคดี : มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๒๔.

ชนิดา เรืองจรรยา. “การศึกษาเชิงวิเคราะห์เรื่องพระมาลัยคำหลวง”, **วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยบูรพา, ๒๕๔๖.

พระมหาเชน แสงวงมี ม. “การศึกษาเชิงวิเคราะห์เรื่องอานิสงส์ของท่านในพระพุทธศาสนา”, **วิทยานิพนธ์ศาสนศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัย มหามกุฏราชวิทยาลัย พ.ศ. ๒๕๔๒.

พระมหาธีรพงษ์ มีไธสง. “แรงจูงใจในการตัดสินใจบรรพชาในพระพุทธศาสนา ศึกษาเปรียบเทียบแรงจูงใจในการตัดสินใจบรรพชาในจังหวัดนครศรีธรรมราช กับ จังหวัดขอนแก่น”. **วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๔๑.

พระมหาบุญทัน อานนโท. “การศึกษาวิเคราะห์เรื่องเวสสันดรชาดก : ศึกษาเฉพาะทานบารมี”, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๕.

พระมหาไพฑูริย์ อุทัยคาม. “การศึกษาวิเคราะห์แนวคิดเรื่องทานตามหลักจริยศาสตร์กับความเข้าใจเรื่องทานของชาวไทยพุทธ : ศึกษาเฉพาะกรณีในกรุงเทพมหานคร”. **วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๔๖.

พระมหาสงฆ์ ไชยวงศ์. “การศึกษาวิเคราะห์เรื่อง ทานในพระพุทธศาสนา”, **วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๔๑.

พระศรีสุธรรมเมธี (สุเทพ ผุสุธรรมโม). “อิทธิพลของพระพุทธศาสนาเถรวาทต่อความคิดทางการเมืองการปกครองของพระเจ้าลิไท ศักดิ์เฉพาะกรณีไตรภูมิพระร่วง (เตภูมิกถา)”. **วิทยานิพนธ์ พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๖.

พินิจ สุขสถิต. “การศึกษาวิเคราะห์เรื่องเทวดาชั้นนวกามาพจรในพระไตรปิฎก”. **วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต**, บัณฑิตวิทยาลัย : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๗.

นฤชิต จุสสะปาโล, ร.ต.อ. “การศึกษาเปรียบเทียบเรื่องทานในพระพุทธศาสนากับเศาะกะตะกะธีย์ในศาสนาอิสลาม”. **วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๔๓.

วัชระ คำเพ็ง, การศึกษาแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์ของนักมวยไทยอาชีพ, **วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, กรุงเทพมหานคร : ๒๕๓๗.

สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี. “ทศบารมีในพระพุทธศาสนาเถรวาท”, **วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต**, บัณฑิตวิทยาลัย บัณฑิตวิทยาลัย : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๕.

สินีนารถ วิจิตรการลิขิต. “การศึกษาเชิงวิเคราะห์เรื่องพระพุทธเจ้าในอนาคตของสังคมไทย : ศึกษาเฉพาะกรณี พระศรีอารยเมตไตรยในพระพุทธศาสนาเถรวาท”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตร์มหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๙.

แสงอรุณ กนกพงศ์ชัย. “คติความเชื่อเรื่องมหาชาติชาดก : การเปลี่ยนแปลงและการ สืบเนื่องสะท้อนจากภาพจิตรกรรมฝาผนัง กรณีศึกษาเฉพาะภาพ จิตรกรรมฝาผนัง ในพระอุโบสถวัดสุวรรณารามคลองบางกอกน้อย”. **วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิตบัณฑิตวิทยาลัย** : มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๓๒.

อัญญา อัครปิยานนท์. “การศึกษามหาเวสสันดรชาดก ฉบับท้องถิ่นอีสานจาก ต้นฉบับวัดกลางโคกค้อ จังหวัดกาฬสินธุ์”. **วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๒๘.

๒. ภาษาอังกฤษ

Rhys davids, T.W. and Stede .W. **Pali-English Dictionary**. Printed in Great Britain by Antony Rowe Ltd, Chippenham, Wiltshire, Reprint 1999,

Brophy, Jere. **ON MOTIVATING STUDENTS**. Occassional Paper No. 101. East Lansing, Michigan: Institute for Research on Teaching, Michigan State University Octoter 1986. 73 pages. ED 276 724.

Catherine Morris, **การจัดการความขัดแย้งและการขอโทษ**, แปลและเรียบเรียงโดย ศ.นพ. วันชัยวัฒน์ศัพท์ และคณะ, กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ศาลาแดง จำกัด, ๒๕๔๗.

Dudley D. Cahn , Ruth Anna Abigail. **Managing Conflict through Communication**, 3th ed.. New York : Pearson, 2007.

Har Dayal, **The Bodhisattva Doctrine in Buddhist Sanskrit Literature**. Delhi : Motilal Banarasidass, 1970.

Lepper, Mark R.. **Motivational Cinsiderations in the Study Of Instruction**. Cognitonand Instruction,1988.

McCullough, M.E., Paragament, K.I and Thoresen, C.E., **Forgiveness: Theory, Research, andPractice**. New York : Guilford, 2000.

Malalasekera, G.P. **Dictionary of Pali Proper Names**. Vols. I, II. London : Pali Text Society, 1974.

Rosenfeld M.S. **Motivational Strategies in Geriatric Rehabilitation**. Bethesda : AOTA. Inc. 1997.

Suchitra Onkom , **Creating Sustainable World Peace**. Bangkok : Sahadhammika co., ltd, 2003.

ประวัติผู้วิจัย

- ชื่อ** : พระ ครูพิสัยปริยัติกิจ (แก่น อคฺควณฺโณ / พุ่มพิก)
- เกิด** : วันอาทิตย์ที่ ๑๕ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๐๑
- สถานที่เกิด** : ๓๓ หมู่ ๒ ตำบลดงมูลเหล็ก อำเภอเมือง จังหวัดเพชรบูรณ์ ๖๗๐๐๐
- การศึกษา** : นักธรรมชั้น เอก เมื่อปีพุทธศักราช ๒๕๒๕ ณ สำนักศาสนศึกษา
วัดมงคลทับคล้อ อำเภอทับคล้อ จังหวัดพิจิตร
- จบปริญญาธรรม ๔ ประโยค (ป .ธ.๔) เมื่อปีพุทธศักราช ๒๕๓๐
สำนักศาสนศึกษา วัดมงคลทับคล้อ อำเภอทับคล้อ จังหวัดพิจิตร
- จบประกาศนียบัตรวิชาชีพรู้ (ปว.ค.) วิทยาลัยสงฆ์นครสวรรค์
พุทธศักราช ๒๕๕๐
- จบปริญญาตรี พุทธศาสตรบัณฑิต (พธ.บ.) คณะพุทธศาสตร์ สาขา
พระพุทธศาสนา จากวิทยาลัยสงฆ์นครสวรรค์ เมื่อปีพุทธศักราช ๒๕๕๐
(รุ่นที่ ๕๒) เกียรตินิยมอันดับ ๒
- อุปสมบท** : ๑๗ กรกฎาคม พุทธศักราช ๒๕๒๓ ณ วัดราษฎร์บูรณะ ตำบลดงมูลเหล็ก
อำเภอเมือง จังหวัดเพชรบูรณ์
- สังกัด** : วัดยางคลี ตำบลวังหั่ว อำเภอตะพานหิน จังหวัดพิจิตร
- การทำงาน** : เจ้าอาวาสวัดยางคลี ตำบลวังหั่ว อำเภอตะพานหิน จังหวัดพิจิตร
พ.ศ.๒๕๒๗ เป็นครูพระสอนพระปริยัติธรรม แผนกธรรม-บาลี
พ.ศ.๒๕๓๗ เป็นพระกรรมวาจาจารย์ อำเภอทับคล้อ จังหวัดพิจิตร
พ.ศ.๒๕๔๐ เป็นพระนักเผยแผ่พระพุทธศาสนา
พ.ศ.๒๕๔๑ เป็นเลขานุการรองเจ้าคณะจังหวัดพิจิตร
พ.ศ.๒๕๔๑ เป็นผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดมงคลทับคล้อ พระอารามหลวง อำเภอ
ทับคล้อ จังหวัดพิจิตร
พ.ศ.๒๕๔๔ เป็นพระวินยาธิการประจำจังหวัดพิจิตร
พ.ศ.๒๕๔๔ เป็นพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน
พ.ศ.๒๕๕๑ เป็นพระธรรมทูตประจำจังหวัดพิจิตร
- เข้าศึกษา** : ปีการศึกษา ๒๕๕๐
- ปัจจุบัน** : วัดยางคลี ตำบลวังหั่ว อำเภอตะพานหิน จังหวัดพิจิตร ๖๖๑๑๐
โทร. ๐๘๗-๒๑๒-๗๔๓๙

บทความ

ศึกษาวิเคราะห์วัฒนธรรมการให้เชิงพุทธในสังคมไทย AN ANALYTICAL STUDY OF BUDDHIST GIVING CULTURE IN THAI SOCIETY

โดย...พระครูพิสัยปริยัติกิจ (แก่น อคฺควณฺโณ / พุ่มพิก)
นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต (พระพุทธศาสนา)

การวิจัยเรื่อง “ศึกษาวิเคราะห์วัฒนธรรมการให้เชิงพุทธ ในสังคมไทย” เป็นการศึกษานวนคิดรูปแบบและลักษณะของการให้รวมถึงการให้เชิงพุทธ และวัฒนธรรมของการให้ที่มีปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนารวมถึงคัมภีร์อื่นๆ ที่ได้กล่าวถึงการให้ โดยมีวัตถุประสงค์ ๓ ประการ คือ ๑) เพื่อศึกษานวนคิดรูปแบบและ ลักษณะของการให้เชิงพุทธ ๒) เพื่อศึกษาการให้เชิงพุทธในสังคมไทย ๓) เพื่อวิเคราะห์วัฒนธรรมการให้เชิงพุทธในสังคมไทย การศึกษานี้เป็นการศึกษาเชิงคุณภาพ โดยค้นคว้าจากแหล่งข้อมูลที่เป็นปฐมภูมิ และทุติยภูมิ แล้วนำข้อมูลมาวิเคราะห์สังเคราะห์เรียบเรียง ซึ่งผลจากการวิจัยมีดังต่อไปนี้

แนวคิดการให้เชิงพุทธ ผลจากการวิจัยผู้วิจัยพบว่า รูปแบบแนวคิดการให้ เกิดจากพระพุทธศาสนานั้น ถือว่าคนไทยมีแบบการให้ที่มีจิตใจเอื้อเฟื้อเพื่อแผ่ช่วยเหลือกันและกันอยู่แล้ว นั้น ผู้ให้ทานต้องขึ้นอยู่กับเจตนาทั้ง ๓ ประการ คือ ก่อนให้ กำลังให้ หลังจากให้ไปแล้ว

พระพุทธศาสนาดำรงอยู่ได้ตลอดระยะเวลาจนถึงปัจจุบันนี้ได้ ก็เพราะพุทธบริษัทได้ช่วยกันให้ทั้งอามิสและธรรมะ นับตั้งแต่การถวายวัดเวฬุวันของพระเจ้าพิมพิสาร การสร้างวัดเชตวันของท่านอนาถปิณฑิกเศรษฐี การสร้างวัดบุพพารามของนางวิสาขา จนมาถึงในสมัยของพระเจ้าอโศกมหาราช พระองค์มีความศรัทธาเลื่อมใสในพระพุทธศาสนา ทรงสร้างวิหารทั่วประเทศอินเดีย ๘๔,๐๐๐ แห่ง ทรงทำนุบำรุงพระพุทธศาสนาอย่างเต็มที่ ทรงส่งพระธรรมทูตจำนวน ๙ สาย ไปเผยแผ่พระพุทธศาสนาในที่ต่าง ๆ รวมทั้งดินแดนสุวรรณภูมิซึ่งเป็นที่ตั้งของประเทศไทย ทำให้ประเทศไทยได้มีพระพุทธศาสนาอยู่คู่บ้านคู่เมือง มีความร่มเย็นเป็นสุขมาจนถึงทุกวันนี้ หากไม่มีหลักคำสอนเรื่องทาน ก็ไม่มีบุคคลเหล่านี้ปรากฏในประวัติศาสตร์

พระพุทธศาสนาก็คงจะดำรงอยู่ไม่นานมาจนถึงทุกวันนี้ การให้ทานจึงถือว่าเป็นการรักษาไว้ซึ่งพระพุทธศาสนาอย่างแท้จริง

รูปแบบการให้เชิงพุทธ รูปแบบของการให้หลักอยู่ ๓ ประการ เรียกว่า ทานสมบัติ ได้แก่ ความถึงพร้อม หรือความพร้อมพร้อมสมบูรณ์ ซึ่งทำให้ทานที่ได้บริจาคแล้วเป็นทานอันยอดเยี่ยม มีผลมาก คือ

๑. **เขตสมบัติ** หมายถึง บุญเขตถึงพร้อม คือ ปฏิภาณ หรือผู้รับทานเป็นผู้ประพฤติดี ปฏิบัติชอบ ประกอบด้วยคุณธรรม (บุคคล)

๒. **ไทยธรรมสมบัติ** ไทยธรรมถึงพร้อม คือ สิ่งที่เป็นของบริสุทธิ์ได้มาโดยชอบธรรม และเหมาะสมเป็นประโยชน์แก่ผู้รับ (วัตถุ)

๓. **จิตตสมบัติ** เจตนาถึงพร้อม คือ ให้ด้วยความตั้งใจ คิดจะให้เป็นประโยชน์แก่ผู้รับแท้จริง มีเจตนาบริสุทธิ์ทั้ง ๓ กาล (ก่อนให้ใจยินดี ขณะให้จิตผ่องใส ให้แล้วเบิกบานใจ)

ลักษณะของการให้เชิงพุทธ จัดเป็นองค์ประกอบที่สำคัญประการหนึ่งในหลักของการให้ทาน และสิ่งที่ควรให้ทานตามหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนาก็มีทั้งที่เป็นวัตถุสิ่งของ (รูปธรรม) และสิ่งที่มีชีวิต (นามธรรม) องค์ประกอบแห่งไทยธรรม ไม่ขึ้นอยู่กับวัตถุที่ให้ว่า จะมาก น้อย ประณีต หรือเศร้าหมอง แต่ขึ้นอยู่กับเจตนาของผู้ให้ว่าเป็นเช่นไร เจตนาบริสุทธิ์หรือไม่ เพราะบุคคลแม้จะให้ทานด้วยวัตถุมากมาย และมีราคาแพงแค่ไหนก็ตาม ทานนั้นไม่จัดว่าให้ผลมากกว่าทานที่ผู้ให้มีจิตประกอบด้วยเมตตา

การให้เชิงพุทธในสังคมไทย ผลการวิจัยพบว่า การให้ การให้เชิงพุทธในสังคมไทย ผลจากการวิจัยพบว่า พระพุทธศาสนานั้นมีความสัมพันธ์กับสังคมไทย และมีคุณค่าทางด้านสังคมไทยเป็นพื้นฐานการหยั่งรากของการให้ของชาวพุทธในทางพระพุทธศาสนาผู้จิตใจคน ทำให้คนในสังคมมีความอ่อนน้อมเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ต่อกันเห็นอกเห็นใจกัน และการให้ในสังคมไทยนั้นยังสะท้อนให้เห็น อิทธิพลของพระพุทธศาสนาที่มีต่อสังคม ไทย นอกจากนี้ พระพุทธศาสนายังมีความสำคัญต่อบุคคล และสังคมส่วนรวม แม้วรรณกรรมทางพระพุทธศาสนาเองก็ สะท้อนให้เห็นภาพของสังคมไทยในแต่ละยุคสมัยตลอดจนท้องถิ่นนั้นๆ จนกลายเป็นเอกลักษณ์ของคนไทยและยึดปฏิบัติมาจนปัจจุบันนี้

การให้ ได้มีอิทธิพลต่อสังคมไทยมาช้านาน จะเห็นได้ว่าพระมหากษัตริย์ไทยทุกพระองค์ทรงตั้งอยู่ในทศพิธราชธรรมจักรวรรดิวัตร สังคหวัตถุธรรม และธรรมของพระมหากษัตริย์ข้ออื่นๆ อีกมากมายตามแบบอย่างโบราณราชประเพณีทุกประการ

การให้ทานในคัมภีร์ที่ท่านกล่าวไว้ในหมวดธรรม สังคหวัตถุ การให้เพื่อสงเคราะห์เป็นการยึดเหนี่ยวน้ำใจกันได้ บุญกิริยาวัตถุ ๓ คือ ทานมัย ศีลมัย ภาวนามัย การให้ทาน อามิสทาน ธรรมทาน อภัยทนาย หรือการให้ทานในเรื่องทำบุญกุศลต่างๆ เช่น การให้ทาน การทอดกฐิน ทอดผ้าป่า การให้ทานได้กลายเป็นขนบธรรมเนียมประเพณีของสังคมไทยตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน การถวายทานที่สังคมมักจะเข้าใจการกระทำบุญก็คือ ปาฏิบุคคลิกทาน การให้เจาะจง และสังฆทาน ให้โดยมุ่งหวังเจาะจงเฉพาะแก่พระภิกษุรูปใดรูปหนึ่ง ในคัมภีร์กล่าวว่า การให้ทานที่ไม่เจาะจง

วัฒนธรรมการให้เชิงพุทธ ในสังคมไทย จากการวิจัยผู้วิจัยพบว่า ชาวพุทธไทยในปัจจุบัน ยังไม่เข้าใจเรื่องการให้ทานในพระพุทธศาสนา ส่วนมากมักเข้าใจว่า การให้ทานคือการถวายทานแก่พระสงฆ์และชอบถวายทานเจาะจงบุคคลเป็นส่วนมาก ซึ่งไม่ถูกต้องตามหลักพระพุทธศาสนาการให้ทานที่ควรยกย่องคือให้เพื่อประโยชน์ส่วนรวมเท่านั้น เพราะ ทานเป็นธรรมขั้นแรกที่ต้องบำเพ็ญ เหมือนอย่างพระโพธิสัตว์ทั้งหลายผู้ที่ปรารถนาพระสัมโพธิญาณ ก็ต้องบำเพ็ญทานบารมีเป็นข้อแรกก่อน ชาวพุทธในสังคมไทยเมื่อได้ศึกษาเรื่องทานในพระไตรปิฎกแล้ว จะทำให้มีความเข้าใจถูกต้องในการให้ทานตามหลักพระพุทธศาสนา ทำให้คำสอนเรื่องทานซึมซาบอยู่ในจิตใจของพุทธศาสนิกชาวไทย เห็นได้จากนิสัยของคนไทย คือ มักทำบุญสุนทานเป็นประจำและเป็นการกำจัดกิเลสคือความตระหนี่และความโลภภายในจิตใจให้หมดสิ้นไปอีกด้วย

จากการศึกษาแนวคิดรูปแบบ ลักษณะของการให้เชิงพุทธ รวมถึงวัฒนธรรมการให้เชิงพุทธ ตามที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนา และวรรณกรรมอื่นๆ ที่ได้กล่าวถึงการให้และผู้วิจัยได้นำมาวิเคราะห์สังเคราะห์ทำให้พบว่าทำให้ที่กล่าวมาแล้วนั้นบ่งชี้อยู่ในตัวเองว่า ทานทำหน้าที่ในเวลาเดียวกัน ได้แก่

- (๑) สงเคราะห์ เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่แจกจ่ายสิ่งของให้แก่ผู้อื่นบ้าง (อามิสทาน)
- (๒) ประพฤติปฏิบัติตนต่อผู้อื่นด้วยเจตนาอันงดงามเป็นแบบอย่างที่ดี(ธรรมทาน)

(๓) การให้ความปลอดภัย ให้ความไม่มีภัยแก่ตนและผู้อื่น ไม่ถือโทษโกรธเคืองใน การล่วงละเมิดของผู้อื่น (อภัยทาน)

ธรรมทานเป็นยอดแห่งทานทั้งปวง คือเลิศ ประเสริฐสุด กว่าอามิสทานทั้งปวงสม ตามที่พระพุทธเจ้าได้ตรัสว่า “ภิกษุทั้งหลาย ทาน ๒ อย่างนี้ ทาน ๒ อย่าง อะไรบ้าง คือ (๑) อามิสทาน (การให้สิ่งของ) (๒) ธรรมทาน (การให้ธรรม) บรรดาทาน ๒ อย่างนี้ ธรรมทานเป็น เลิศ” และการให้ธรรมเป็นทานชนะการให้ทั้งปวง ดังที่พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสพระคาถาแก่ท้าว สักกะจอมเทพและเหล่าเทวดาว่า “การให้ธรรมชนะการให้ทั้งปวง รสแห่งธรรมชนะรสทั้งปวง ความยินดีในธรรม ชนะความยินดีทั้งปวง ความสิ้นตัณหา ชนะทุกข์ทั้งปวง”

วัตถุประสงค์สำคัญของการให้คือเพื่อบำรุงอุปถัมภ์พระพุทธศาสนา ทำให้ พระพุทธศาสนาดำรงอยู่ได้ เมื่อพระพุทธศาสนาดำรงอยู่ได้ ธรรมอันเป็นหลักคำสอนทาง พระพุทธศาสนาก็ดำรงอยู่ เพื่อประโยชน์สุขแก่สังคมไทยต่อไป ดังนั้น พุทธศาสนิกชนชาวไทย ควรศึกษาเรื่องการให้ทานที่ปรากฏในพระไตรปิฎก อรรถกถา และหนังสืออื่นๆ ให้ถูกต้องตาม หลักการที่แท้จริงทางพระพุทธศาสนา

สำหรับพระสงฆ์ ในฐานะที่เป็นศาสนทายาท ควรศึกษาเรื่องการให้ทานและธรรมข้อ อื่นๆ และนำมาเผยแพร่แก่ชาวพุทธทั่วไปโดยให้ถูกต้องตามหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาโดยตรง ควรจะอธิบายเรื่องการให้ในพระไตรปิฎกให้เกิดความเข้าใจแก่ชาวพุทธโดยทั่วไปว่า การให้ทาน หมายถึง ให้วัตถุทาน ให้ธรรมทาน และให้อภัยทาน

สำหรับคฤหัสถ์ ควรเข้าใจว่า การให้ เป็นวิธีการทำบุญอย่างหนึ่งในพระพุทธศาสนา โดยมีเป้าหมาย ๒ อย่าง คือ เพื่อทำลายกิเลสคือความตระหนี่ (ประโยชน์ส่วนตน) และ บำรุง พระพุทธศาสนาให้ดำรงอยู่ได้ (ประโยชน์ส่วนรวม) เมื่อพุทธศาสนาดำรงอยู่ได้ ประโยชน์สุขย่อม เกิดขึ้นแก่สังคมส่วนรวม